

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

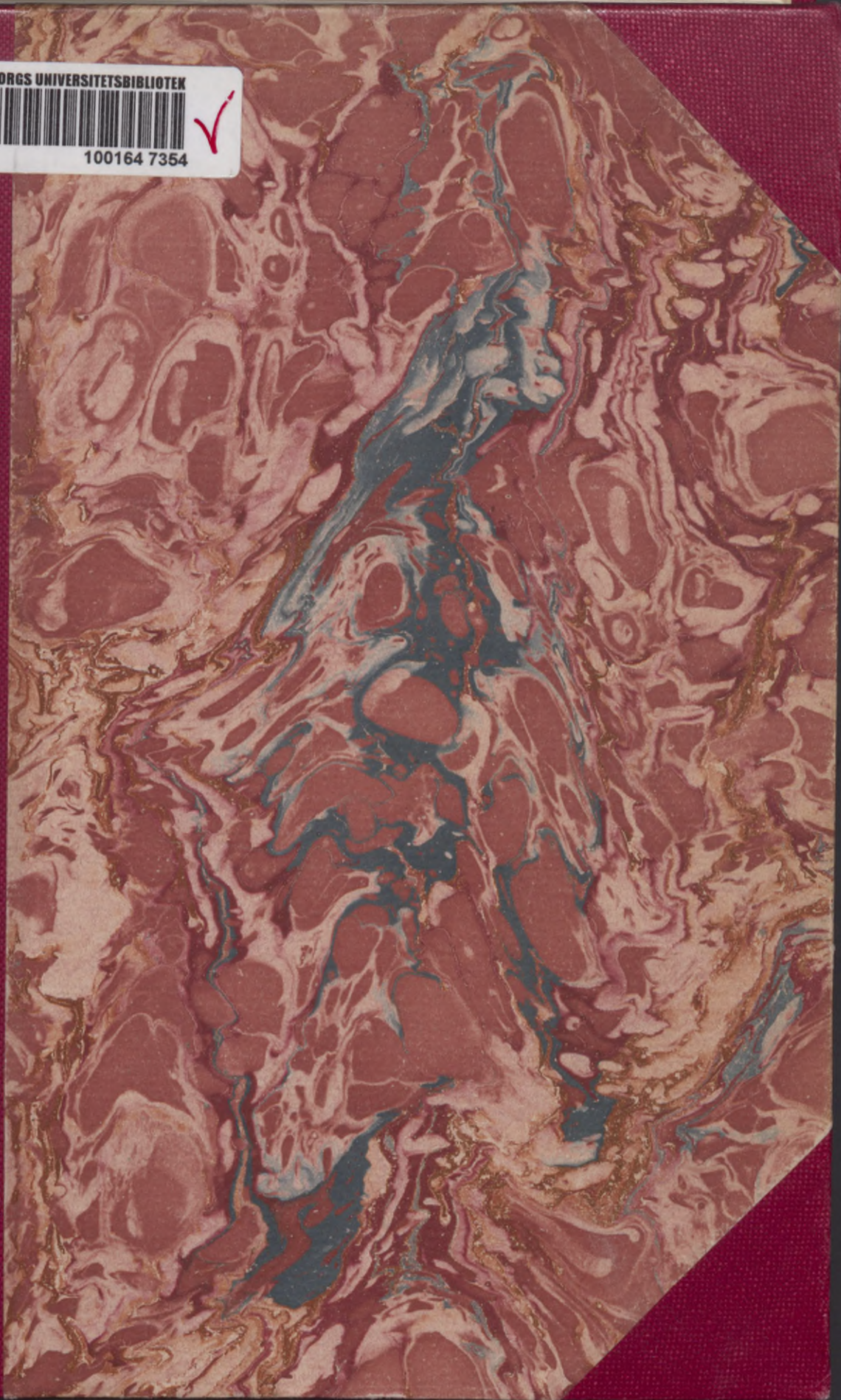
This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK



100164 7354

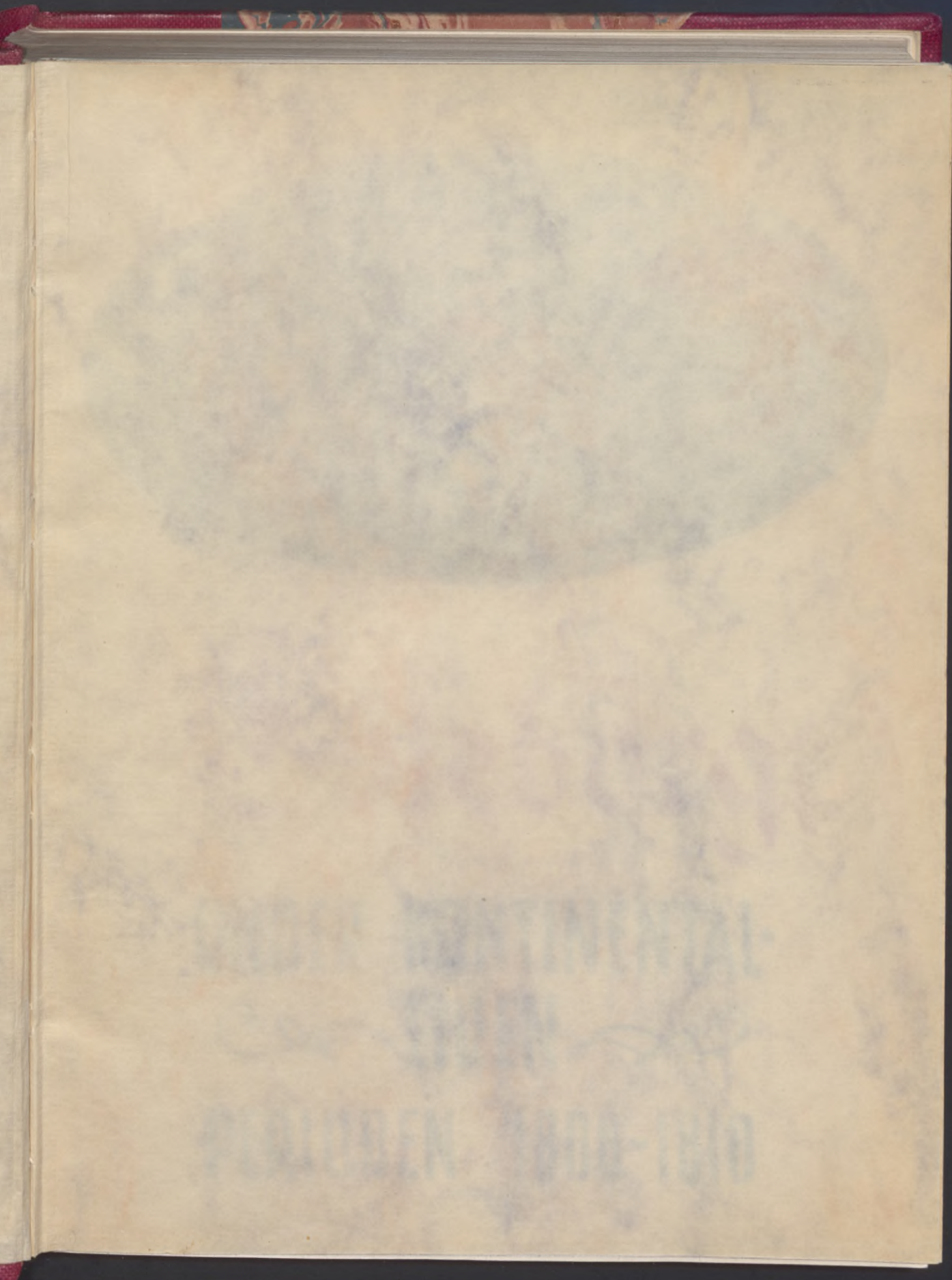


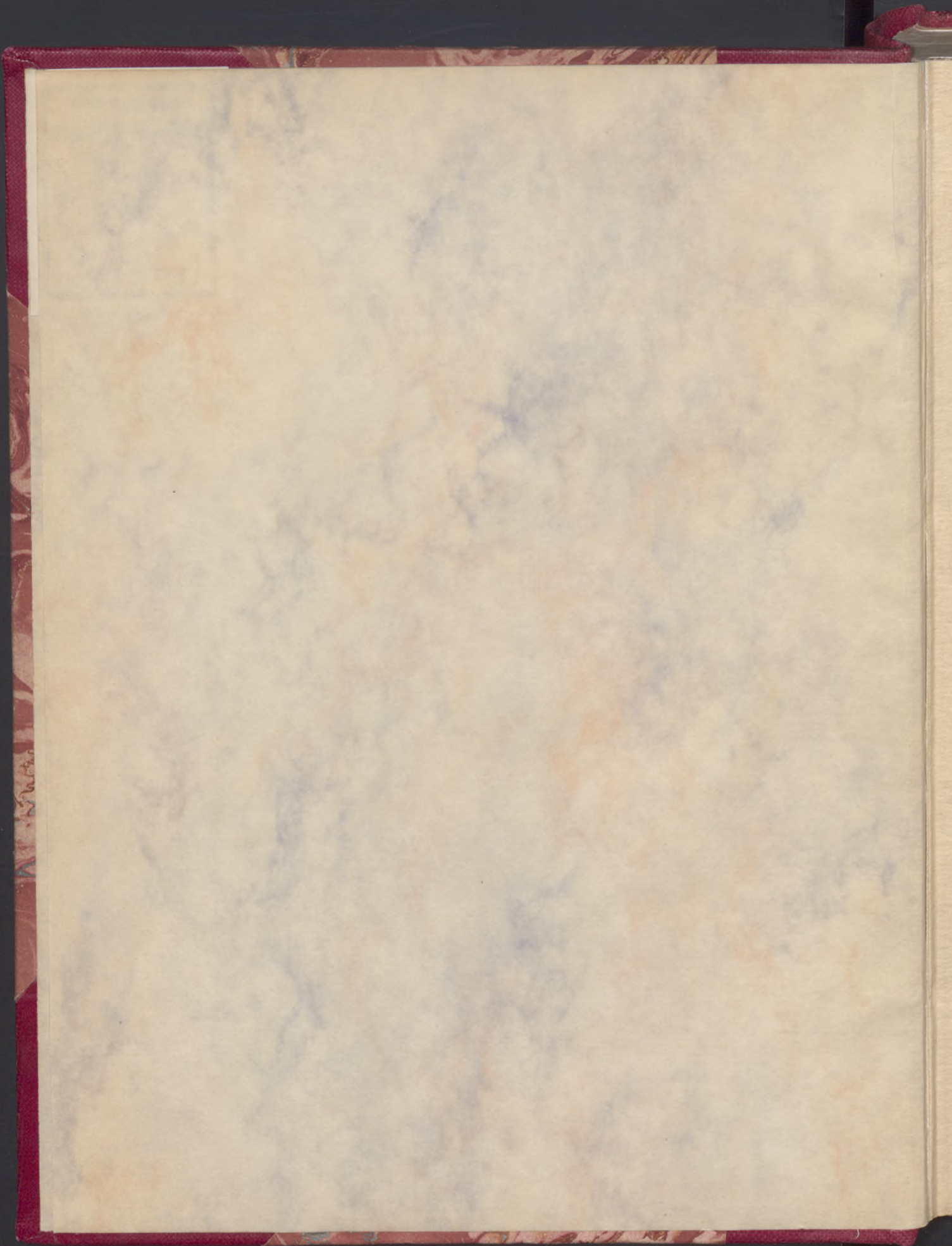
GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK

Geogr.
Sw.

[Göteborg]

Ge. A





Et A

Carl A. Tiselius

Geogr
v.

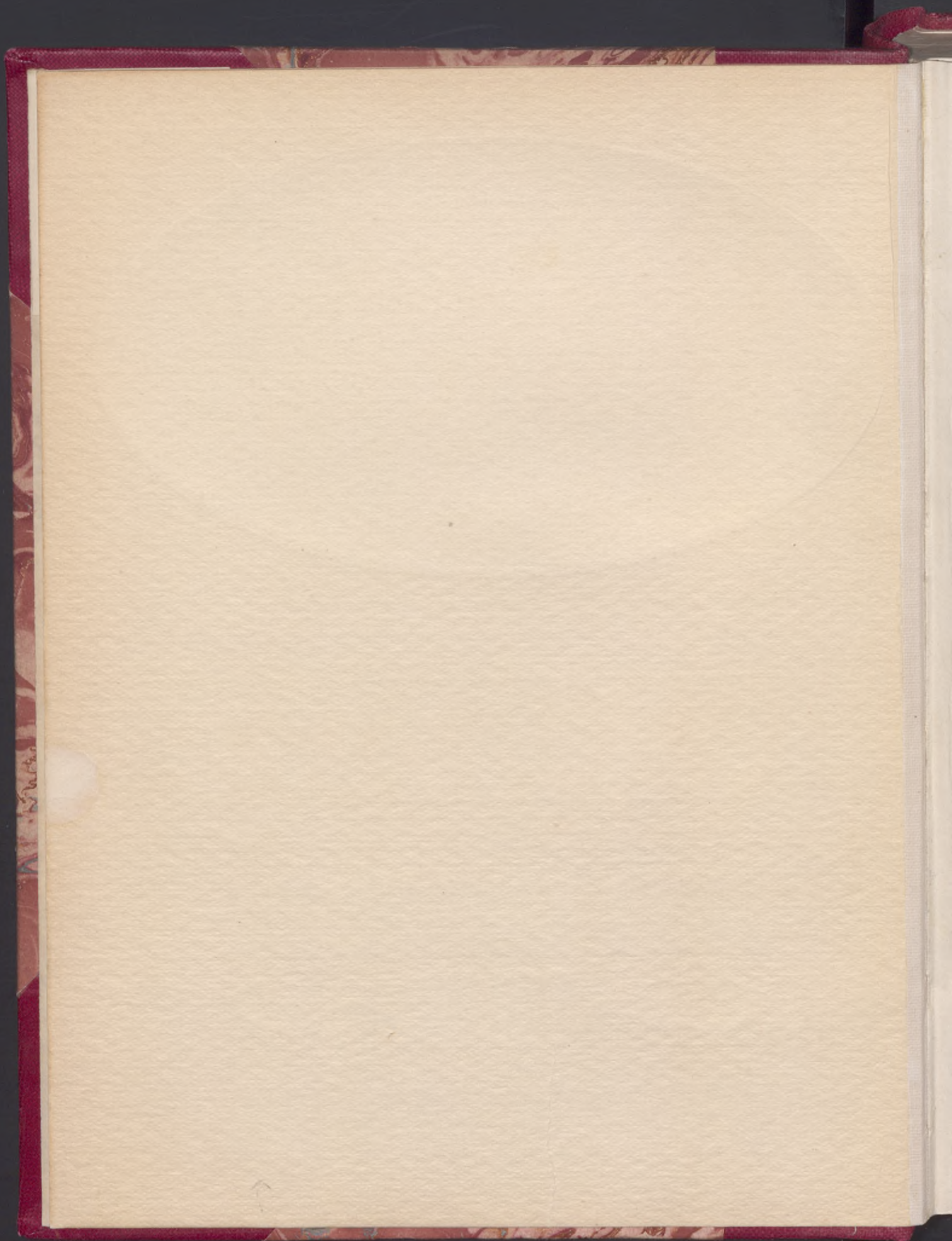


Göteborg

UNDER KONTINENTAL-
TIDEN

PERIODEN 1808-1810





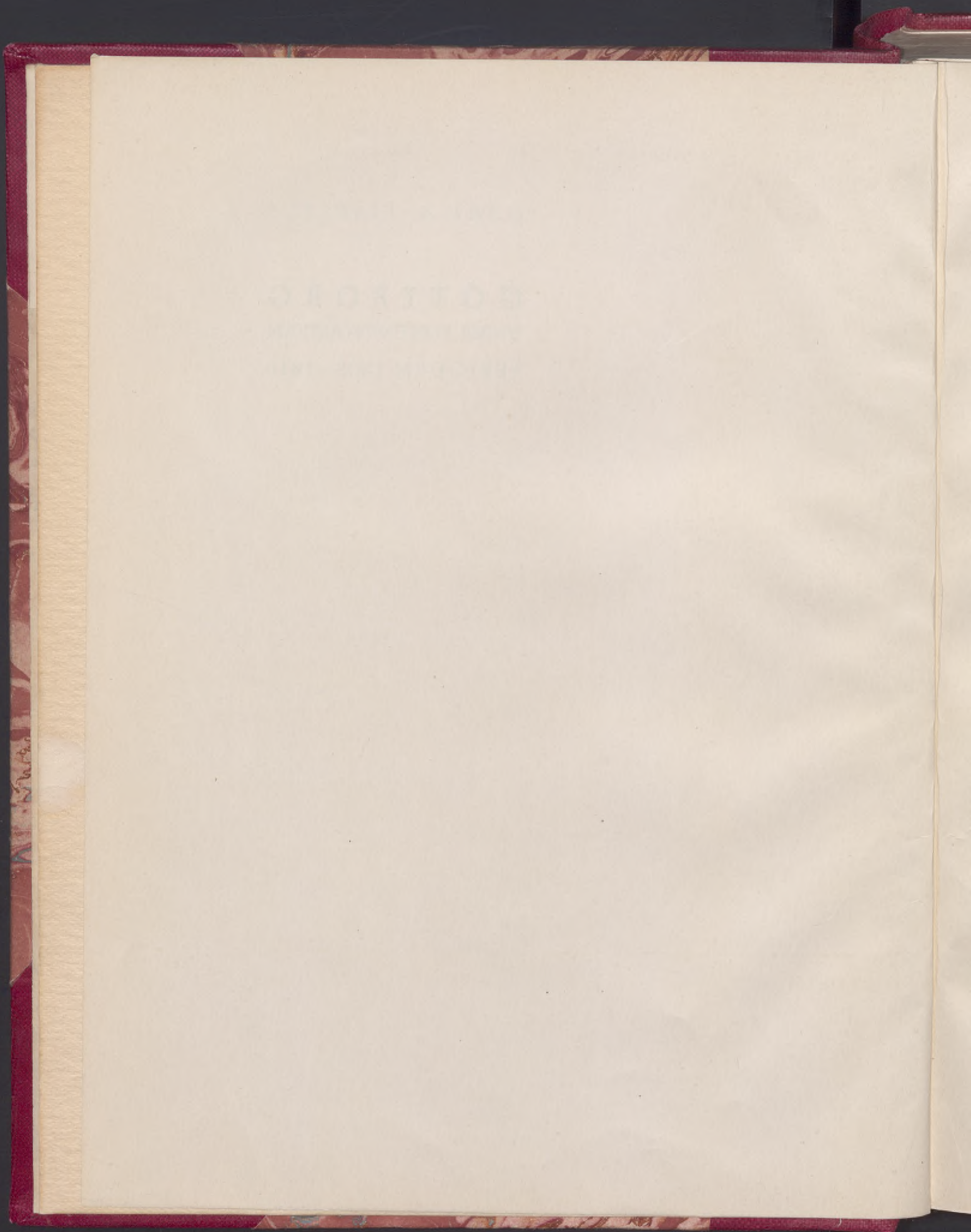
Ex. A

CARL A. TISELIUS

GÖTEBORG

UNDER KONTINENTALTIDEN

PERIODEN 1808—1810



6x. A.

GÖTEBORG

UNDER KONTINENTALTIDEN

PERIODEN 1808—1810

AV

CARL A. TISELIUS

FÖRLAGSAKTIEBOLAGET VÄSTRA SVERIGE · GÖTEBORG



GÖTEBORG

ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

1935



GÖTEBORG 1935
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

DEN betydelsefulla period i Göteborgs historia, som man brukar benämna Kontinentaltiden, saknar ännu sin skildrare. I sista delen av »Berättelser ur Göteborgs historia» har *H. Fröding* ägnat tiden en allmän överblick och i en mindre broschyr »När Göteborg var frihamn» har *A. Ramm* påvisat några karakteristiska drag ur tidskedets skaplyne. En mera uttömmande skildring har hittills ej utkommit.

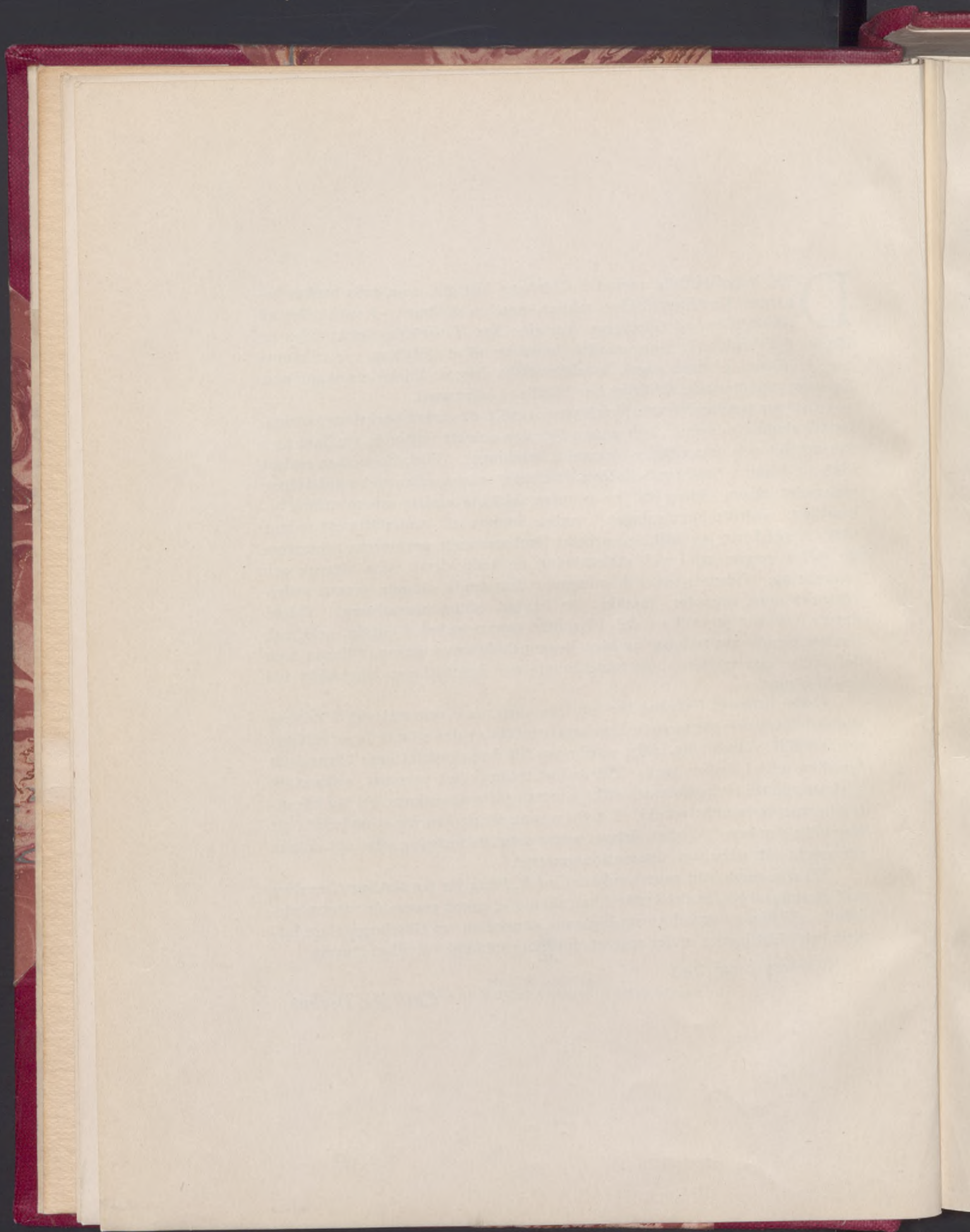
Det har ingalunda varit författarens avsikt att skriva periodens historia. Därtill skulle ha fordrats helt annan förmåga och ett ingående studium av i Riksarkivet och annorstädes förvarade handlingar. Författaren har endast sökt att bland i *Göteborg* befintliga dokument sammanföra det värdefullare materialet såsom bidrag till en av mera skickade krafter senare utförd behandling. Talrika hänvisningar i texten komma att underlätta ett sådant värv. I regel har jag låtit de i arbetet förekommande personerna presentera sig själva genom att i vid utsträckning använda deras egna uttryck och formulering. Tidens lyten och missgrepp framträda sålunda genom vederbörandes egna åtgärder. Språket är likvisst oftast normaliserat. Tidens devota stil har jag till en del bibehållit genom utöver i nutida språkbruk förekommande användning av stor begynnelsebokstav liksom titlarna å en del civila och militära befattningshavare och institutioner bibehållits vid de då gängse.

Under arbetets fortgång har jag från chefer och personal vid Göteborgs stadsbibliotek och härvarande Landsarkiv mötts av den största beredvillighet och erhållit välbehövlig hjälp, varför jag till dessa institutioner härmed får framföra mitt hjärtliga tack. Till de institutioner och personer, vilka ställt bildmaterial till förfogande och vilka å annan plats uppräknas, får jag här uttrycka min tacksamhetsskuld. I detta sammanhang kan jag ej underlåta att framhålla den beredvillighet förlaget under arbetets fortgång visat att skänka detsamma ett rikhaltigt illustrationsmateriel.

Till min gamle vän, grosshandlare *Carl R. Prytz*, får jag slutligen framföra mitt innerliga tack för det bistånd han skänkt ej minst genom de ytterst värdefulla råd han på grund av sin ingående kännedom om Göteborgs äldre historia och förhållanden under arbetets fortgång ständigt välvilligt lämnat.

Göteborg i maj 1935.

Carl A. Tiselius



INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Företal	V
Innehållsförteckning	VII
Illustrationsmaterialet	VIII
Kap. I. Staden	1
» II. Uppsvingets tid	22
» III. Några kulturhistoriska anteckningar	48
» IV. Krigsförberedelser	73
» V. Åtgärder till örlogsflottans stärkande	91
» VI. Åtgärder till stärkandet av Arméns flotta	112
» VII. Kapareväsendet	125
» VIII. Handel och sjöfart (1808)	154
» IX. Handel och sjöfart 1809 (intill hamnstängningen)	181
» X. Hamnstängningen	204
» XI. Handel och sjöfart intill periodens slut	230
» XII. Revolutionens återverkningar i Göteborg	246
» XIII. Statens medel börja tryta	257
» XIV. Utländska trupper, krigsfångar m. m.	267
» XV. Embargo, licenser, konvojer m. m.	282
» XVI. Främlingar, spioner m. m.	301
» XVII. Furstligt främmande	322
» XVIII. Militär sjukvård	339
» XIX. Farsot och nöd i Bohuslän	353
» XX. Avslutning	364
Bilagor	381
Litteraturförteckning	385
Hänvisningar	388
Personregister	392

ILLUSTRATIONSMATERIALET

Följande institutioner och personer ha beredvilligt ställt klichéer ur i nedan angivna verk förekommande bildmaterial till förfogande:

Drätselkammaren i Göteborg i skrifter, utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum (Del VII, VIII och XI) förekommande: N:ris 4, 24, 57, 62, 63, 64, 67, 69, 71, 102, 107.

Jur. dr. Joh. C. Lembke, Handelsföreningen, Göteborg klichéer till i av överstelöjtnant H. Fröding utgivna »Handelsföreningen i Göteborg 1661—1911.» N:ris 18, 21, 50, 53, 55, 56, 77, 78, 79.

Prosten Per Pehrsson, Göteborg klichéer ur i hans arbete »Majornas kyrkokronika» förekommande: N:ris 7, 35, 37, 41, 42, 75, 76.

Museiintendenten, fil. dr. O. Thulin, Göteborg har medgivit reproduktionsrätten till nedanstående i hans gemensamt med museiombudsmannen Carl Lagerberg utgivna »Göteborg under 300 år» förekommande: N:ris 9, 10, 31, 32, 33, 34, 39, 59, 68, 93, 96, 97, 101, 103.

Bibliotekarien, fil. dr. Arvid Bäckström, Nordiska muséet, Stockholm, reproduktionsrätten till i hans arbete »Studier i Göteborgs byggnadshistoria före 1814» förekommande: N:ris 5, 44, 54, 72, 81 samt titelvignett till kap. XIII.

Svenska porträttgalleriet, Nationalmuseum, Göteborgs museum samt Göteborgs Sjöfartsmuseum ha därjämte beredvilligt medgivit reproduktion av i deras ägo befintligt bildmaterial.

I övrigt äro bilder hämtade ur *Fredbergs: Det gamla Göteborg; Worm-Müller: Norge gjennom Nedaarene, Lagerbring: Guvernörer och landshövdingar, Steen: Det norske Folks Liv og Historie (1770—1814) m. fl.*

Kartorna härröra från *Granberg: Göteborgs historia.*

KAPITEL I.

Staden.

I Göteborgs Allehanda för den 1 april 1808 skildras i brev från en resande engelsman till vänner i hemorten hans första intryck av Göteborg vid ankomsten från sjösidan.

Han hade stigit i land i Masthugget vid den s. k. Caledonian Tavern, vilket värdshus han emellertid fann mera avpassat för skeppares behov, varföre han försedd med vägvisare begav sig in till staden.

Dit förde, skriver han, en lång, illa underhållen väg, varken angenäm för fötterna, som vandrade i djup smuts eller för ögonen, som på ena sidan möttes av skyhöga fästningsmurar och på den andra av en stark sjövind, vars våldsamma framfart icke ens ett träd hindrade. Äntligen hann jag fram genom en stark, men icke särdeles elegant port¹⁾ och snart prålade på en höjd en stor stenbyggnad, vilken jag i min enfald ansåg vara något helt annat än en — kasern.

Han säger sig sedan ha genomvandrat en av stadens stora gator, i det mesta fullbyggt å ömse sidor med nya hus av sten, god arkitektur och smak. Slutligen nådde han stadens bästa värdshus, som låg i en bortglömd vrå och ej lovade mycket. Här erhöll han efter mycken möda ett litet rum. Han avbryter sin korrespondens med att uttala förvåning över att här i »lilla London», där han väntat en babylonisk förbistring av allehanda tungomål, »ingen käft» förstod engelska.

Ett par år senare hade förhållandena i detta avseende tydligen förändrat sig.

I sin »Reminiscense of Seven Years of early life» skildrar f. d. amerikanske konsulen härstädes *Richard S. Smith*²⁾ sina första intryck. Även han anlände sjöledes. Såsom superkarg hade han gjort resan över Atlanten på ett fartyg från Philadelphia samt från Skottland fortsatt resan över Nord-

¹⁾ Karlsport.

²⁾ Införda i Göteborgs Posten 4/6, 5/6, 18/6 och 19/6 1874. Smith var konsul härstädes 1810—12.



1. Gamla vaktstugan vid Karls port.

sjön under engelsk konvoj och med nöd undgått att under norska kusten uppbringas av en dansk kapare. Även han landsteg i Masthugget, kommande från Käsö karantänsanstalt, där dokumenten avfordrats.

»Vi kommo till en förstad», skriver han, »där vi gingo i land och blevo förda till ett hotell, vilket mycket besöktes av amerikanska sjökaptener. Gatan var mycket smal och utan trottoar. Vagnar, kärror och folk voro blandade om varandra på ett för mig alldeles nytt sätt. Allmogen i sina egendomliga dräkter, kvinnorna med korta kjolar, bjärta röda eller blåa strumpor och männen med kortklippt hår, grova, runda jackor och stora stövlar — alla huller om buller — skrattande, hojtande och pratande, fängslade min uppmärksamhet så jag flera gånger höll på att bli överkörd.

Vid min ankomst till hotellet träffade jag en mängd amerikaner, som berättade mig, att flera Philadelphiabor befunno sig i staden, som låg på endast en engelsk mils avstånd. Nästa dag sammanträffade jag med dessa landsmän, bland vilka voro herr John Connel, Redman Lawrence samt åtskilliga från New England. Jag framlämnade mitt introduktionsbrev till handelsfirman Holterman et C:ie och röntede det hjärtligaste mottagande. Man lovade att på allt sätt gå mig tillhanda i de affärer, för vilka jag kommit till Europa.

I enlighet med de instruktioner jag fört med mig i korrespondens med framstående handelshus i London, Amsterdam och S:t Petersburg skulle de underrättelser, som från dem ingingo, bliva bestämmande för mitt Cargo.



2. Grosshandlaren och tolagskamrern Johan Jacob von Holten.
(Orig. tillh. arkivrådet H. Brulin, Stockholm.)

Min gode vän mr. John Connel hade presenterat mig för sin Consigné, mr. Björnberg,¹⁾ en mycket inflytelserik köpman i Göteborg och från denne erhöll jag tillika med mr. Connel och mr. John Hemphill från Wilmington, Delaware, inbjudning till en fest, som mr. Björnberg skulle giva för tvenne sina döttrar, vilka under veckan blivit sammanvigda med tvenne officerare i armén. Festen ägde rum på mr. Björnbergs splendida lantställe²⁾ ungefär 6 eng. mil från staden. — — —

Mellan de båda resandenas uttalanden ligger en tidrymd av endast omkring tvenne år. Under det den förste knappast kunde göra sig förstådd på engelska i stadens förnämsta herberge, finner den andre här en hel koloni av engelsktalande och t. o. m. från sin egen hemtrakt. Han skall från Göteborg inleda handelsförbindelser med ej blott London och Amsterdam utan även med S:t Petersburg. Ej blott han själv utan även

¹⁾ Kommerserådet Niklas Björnberg, den tidens rikaste man i Göteborg.

²⁾ Partille herrgård.

hans vänner stå i förbindelse med stadens förnämsta handelshus och bliva där på ett familjärt sätt emottagna och omhuldade.

I själva verket hade även hela staden under denna tid undergått en genomgripande förändring. I mer än ett hänseende blivit kontinental. Staden hade plötsligen blivit en av de viktigaste handelscentra i Nord-europa och dess köpmän, understödda av regeringen, bidrogo, under det de själva skördade vinning, till att skjuta en av de första brescherna i Napoleons ryktbara kontinentalsystem.

Den efterföljande skildringen avser att lämna en allmän översikt av måhända den betydelsefullaste perioden i Göteborgs historia. Även om efter lyckans höjd fallet blev stort, torde under denna tid en bredare grundval till stadens framtida världshandel blivit lagd. Göteborg hade, ifrån en obetydlig liten småstad, blivit känd i vida kretsar världen runt.

Men innan vi övergå att mera i detalj skärskåda de olika faserna i stadens historia under tidsperioden 1808—10, böra vi låta ett samtida ögonvittne tala. Det är dåvarande tolagskamrern *Johan Jacob von Holten*,¹⁾ som därvid för ordet.

»Kejsar Napoleons kontinentalsystem,» skriver han, »ha vi att tacka för, att denna nedbrända staden så hastigt som en ny Fenix upplyftades ur eldsvådans ruiner och förskönades med praktfulla stenpalatser, ty alla kolonial-, manufaktur och penningeaffärer koncentrerades på denna för Östersjön förträffligt belägna platsen. Många förmögna utländska handlande hitflyttade att profitera av konjunkturen. Kapare hitförde sina rikt lastade priser. Kontinuerligt anlände flera utländska lastade fartyg dels att lossa, dels att få svensk flagg och frihetsdokument för seglationen. Regeringen visade Merkurius mycken liberté och kapitaler förtjäntes på alla händer, vilket man förut omöjligen kunnat föreställa sig.

Skeppare blevo borgare dels här, dels i Kungälv och Kungsbacka och måste därför betala duktigt till vederbörande. Man frågade varken efter edgång eller samvete. Föregav, att fartygen voro svensk egendom. Förskaffade sig frihetsbrev, turkiska pass m. m. och lämnade sedan dessa skepp mot skälig betalning till utländsk disposition, att kunna därmed under svensk flagg segla vart som helst. Och då endast laddningar med kolonialvaror, direkt hitkomna från Amerika, fingo lossas och läggas på nederlag, drog man ej i betänkande att svärja, att lasten var kommen från Amerika, emedan i England ej växer kaffe, socker, tobak, bomull m. m. och trodde

¹⁾ Å Göteborgs stadsbibliotek förvaras hans manuskript »Sannfärdigt historiskt sammelsurium.»

sig på detta sätt advocera med den Allvetande. Ja! det är rysligt, när jag tänker på denna gyllene katastrof, huru allt var falt för Pluti ynnest.

Obetydliga bodhandlare utan förmögenhet eller merkantil kannedom köpte på kredit stora partier kolonialvaror och förtjänste orimliga summor. Vad skulle då våra grossörer, kommissionärer, utlänningar och vederbörande ej uppstapla för stora kapitaler, synnerligast då man lämnade lång kredit. På Börsen vimlade köpmän, skeppare och mäklare; där voro beständiga auktioner på uppbragta hitförda priser, som såldes på slump med skepp och hela lasten ofta för ganska ringa summor. Ofta kändes ej rätta innehållet, mycket mindre vikten — allt gick på en slump.

Från England hitfördes så stora laddningar, att alla nederlagsmagasin, källare, bodar, vindar genom Masthugget ända till Klippan och på Hisingen voro fullproppade. Jag själv köpte med en vän ett helt magasin fullt med kaffebönor på en månads kredit. Inom 14 dagar var åter hela partiet kontant försålt till Östersjöexport med fyra skillingars profit på skålpundet utan ringaste besvär. Så lätt kunde penningar förtjänas.

Förut hade väl engelska flottan lämnat många piaster (här). Summor för viner, brännvin, kött, fläsk, fisk, grönsaker och fourage. Men då krigssubsidierna till Ryssland, Preussen och Danmark (?) måste passera härigenom, kvarblev i landet en vacker transito- och expeditionsavgift; utom dess tilläts fri införsel av alla sorters engelska manufakturvaror, som här förtullades och expedierades per axel(fordon) genom landet och vidare till Ryssland, varigenom allmogen förtjänade mycket penningar.

Korteligen, förtjänsten utbredde sig åt alla håll. Men ack, lyx, överdåd, överflöd och lättsinnighet undergrävde och förstörde mesta delen av förtjänsterna. Den största nytta, som denna gyllene tid medförde, var stadens snara, eleganta uppbyggande, vartill penningarnas lätta åtkomst mycket bidrog. Vad man ej själv kunde pretera låntes i Diskonten, vilket gick hastigt och lustigt, ty den ene kautitionerade för den andre och de stora handlandena ville överträffa varandra i praktbyggnader, kostbar inredning och möblemang. Många privata hus kostade färdiga över 100.000 rdr och däribland känner jag ett, vars möblemang gick till hälften härav. Tarvligheten med simpla möbler blev föraktad. Allt skulle vara av mahogny, polerat; stora speglar från golv till tak. Kristalljuskronor, sidenöverdrag och draperier med så många gardiner och fransar, att man knappt kunde se genom fönstret. Allt skulle vara utländskt, nymodigt.

Byggnadsvurmen och yppigheten tog allt mera överhand. Man levde furstligt i sus och dus. Stora dinéer, supéer, lustparker, komedier, maskerader och konserter omväxlade med varandra. Många blevo titulerade



3. Kvibergsnässalongen på Göteborgs museum med fransk tapet från 1800-talets början.

kommerseråder och Vasariddare samt anskaffade granna ekipager och livréer. Damerna sökte att vid stora spelpartier överträffa sina vänner och klädde sig så dyrbart och med sådan elegans, att vår avlidna drottning förvånad ej kunde avhålla sig att yttra, att dessa köpmansfruar voro mycket praktfullare än hennes egna hovdamer.

Man tänkte också i sanning föga på framtiden och kunde omöjligt föreställa sig, att denna gynnande konjunktur skulle så snart taga en ända. —

Göteborg var vid denna tid en efter våra förhållanden liten stad. Folkmängden, som år 1800 uppgick till 14,369, med Mariebergs och Amiralitetets varv inräknade 19,639 personer, hade år 1805, då eldsvådorna åren 1802 och 1804 förorsakat en del utflyttningar nedgått till resp. 11,684 och 16,788 för att år 1810 stiga till resp. 14,346 och 19,856 personer.¹⁾

Inom en tidrymd av 13 år, från 1792²⁾ till 1804 hade staden fem gånger hemsökts av den allt härjande elden och det på så omfattande sätt att uti den del, som skonades, endast några få boningshus funnos kvar och för övrigt brädbodar och uthus uppförda efter en ännu äldre vådeld.²⁾

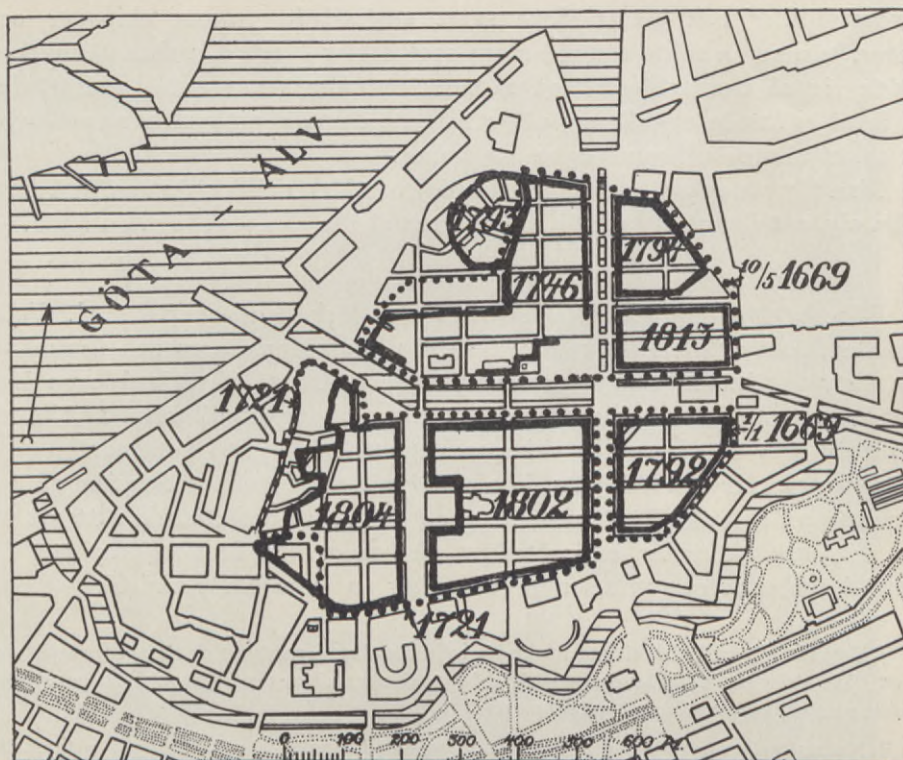
¹⁾ Ungefär $\frac{1}{10}$ av befolkningen utgjordes av utlänningar, norrmän, tyskar, engelsmän och judar. De sistnämnda ägde en betydlig del av minuthandeln, medan engelsmän och tyskar innehade många av de största handelshusen.¹⁾

²⁾ Natten mellan den 2—3 mars 1792 utbröt en eldsvåda, som övergick hela 3. kvarteret eller den trakt, som är belägen mellan Södra och Östra Hamngatorna samt Vallgraven, varvid husen på 93 tomter blevo avbrända utom det s. k. Jacobssonska sockerbruket (nuv. Brunnsparken), där likvisst allt brännbart blev lågornas rov. De enda byggnader, som räddades, voro Järnvågen (nuv. Brunnsparken) samt Slusskvarnen (vid Drottningporten). Året därpå den 10 april avbrunno 70 hus på Kvarnberget, boningsplatser för den fattigaste delen av stadsbefolkningen samt för större delen av garnisonsmanskapet, varigenom tanken på uppförandet av en kasern uppkom.

Natten mellan den 3—4 februari 1794 uppkom åter en eldsvåda i 4. kvarteret, varvid byggnaderna på 91 tomter lades i aska. I huvudsak området mellan Östra Hamngatan, Kronhusgatan och nuv. Norra Larmgatan.

De eldsvådor, som 1802 och 1804 härjade staden, voro ännu förfärligare än de föregående. Den förra utbröt den 20 december i 2. kvarteret och förstörde utom Gymnasie- och skolhuset (hörnet av Västra Hamngatan och Kungsgatan på Domkyrkoplanens område), alla byggnader mellan Östra och Västra hamnkanalerna från Södra Hamngatan ända ut till vällen, Domkyrkan tillika med husen å 180 tomter blevo lågornas rov.

Den senare eldsvådan uppkom den 1 november 1804 och förtärde på 8 timmar hela 1. kvarteret (inom vilket även Otterhälleberget är beläget), utom residenset, garnisonslasarettet samt några byggnader närmast Karls- eller Holmgårdsporten. Åbyggnaderna på 203 tomter lades i aska och ej ens den kostbara kasernen stod att rädda. Man beräknar att 7—8.000 personer vid detta tillfälle blevo husvilla.



4. Eldsvådorna i Göteborg 1669—1813.

Flera av stadens husägare hade tre till fyra gånger förlorat så väl fast som lös egendom. De tre första tätt på varandra följande eldsvådorna drabbade stadens egen brandförsäkringsfond, som blev så gott som »helt medtagen». Ett därefter inrättat brandassuranskontor, frikostigt understött av medborgarna, ägde emellertid ej tillräckligt kapital för att ens till hälften lämna ersättning för 1802 års brand.

Det ekonomiska betrycket fördröjde stadens återuppbyggande, vartill Kungl. Maj:t år 1803 stadfästa byggnadsordning även bidrog, enligt vilken inom stadens hank och stör endast stenhus med brandmurar och brandbotten finge uppföras. En mängd trähus funnos dock kvar. Ännu år 1810 begärde ägarna till träbodarna i 5:te kvarteret att få tiden för dessas kvarstående förlängd. Även i 4:de kvarteret funnos likaledes många trähus.

Göteborgs magistrat och Borgerskapets äldste hade hos Kungl. Maj:t begärt ett penninglån på 1 million rdr, som riksgäldsfullmäktige likvisst



5. Karta över Göteborg inom vallarna 1803.

år 1805 nedprutade till 200,000 rdr mot 5 % ränta samt borgen av några av stadens förnämsta handelshus. Statens penningbehov vållade emellertid, att den i avräkning lyftade summan av något mer än 94,000 rdr oförmodat i dec. 1808 uppsades. Som lånet huvudsakligen anlåtats av de mindre väl situerade, som skulle tvingats att till varje pris sälja sina nybyggda hus, ifall lånet omedelbart skulle återbetalas, väcktes förslag vid 1809 års riksdag av stadens representanter, grosshandlarna *B. H. Santesson* och *N. Malm*, att lånet skulle övertagas av rikets ständers bank. Enligt utskottets förslag förlängdes lånetiden till resp. 31/7 och 31/12 1810, då lånet i dess helhet skulle vara slutamorterat med undantag av 20,000 rdr banko, som för de mindre bemedlade skulle få inestå i ytterligare 3 år.³

Som vi av det följande skola finna voro stadens innevånare framdeles minnesgoda, när Kungl. Maj:t själv måste uppträda som lånesökare, och erinrade sig den njugghet, varmed staden behandlats.

Ännu år 1815 klagar Handels societeten, att staden fast »man gjort alla ansträngningar och en gynnande konjunktur förefunnits, likväl hittills icke hunnit till hälften av det antal hus, som före 1792 års brand funnos». ⁴

Under den uppblomstrande handelsomsättningens tid eller perioden 1808—1810 skulle denna brist på bostadsutrymmen, magasin, lokaler för nederlag m. m. göra sig kännbart gällande och medföra avsevärda svårigheter. I hög grad bidrog knappheten på lägenheter av alla slag till den fördyrning av hyror och levnadsomkostnader, som under uppsvingets senare period gjorde sig gällande.

Huru långsamt återbyggandet fortgick framgår av att landshövdingen så sent som i juli 1809 hänvänder sig till Kungl. Maj:t med begäran, att tomten till det år 1802 avbrända biskopshuset måtte få försäljas på auktion. »Beläget vid den vackraste delen av Östra Hamngatan», skriver han, »ligger det nu öde till skada för Kungl. Maj:t och kronan och till en särdeles vanprydnad för staden». »Biskopen uppbär nu», avslutar han skrivelsen, »en årlig hushyra av 700 rdr banko». ⁵

Även under den tid vi behandla härjade den röda hanen vid upprepade tillfällen. Så nedbrann natten mellan den 20—21 febr. 1808 det Santesonska sockerbruket på Liseberg. ⁶ Den 12 april s. å. nedbrann större delen av den av trä uppförda fattigförsörjningsinrättningen å Stampen utanför Drottningporten, varvid likväl den närbelägna segelduksfabriken räddades. ⁷ Redan den 16 november s. å. nedbrann den likaledes vid Stampen belägna väderkvarnen. Oaktat den täta bebyggelsen härstädes lyckades man likväl rädda det närbelägna kronobränneriet. ⁸ Ännu mera hotande var den eldsvåda, som enligt landshövdingens skrivelse till statssekreterare *Börtzell*, utbröt natten mellan 8—9 febr. 1810 på ett utanför Röda sten liggande amerikanskt fartyg, som helt och hållet nedbrann och antände skärgårdsverket Strömsberg, tillhörande landsekreterare *Åkerman*.

Landshövdingen tillfogar, att om vinden varit västlig hade säkerligen »ej allenast alla nu till myckenhet här vinterliggande fartyg jämte varven och förstaden Masthugget varit i största fara». Fartyget hade hitfört salt, var utlossat och synes vårdslöshet ha förelegat helst som manskapet begagnat landpermission för att förplåga sig allt för rikligt. ⁹

Det inses av sig självt, att myndigheterna under trycket av dessa ständiga eldsolyckor, ej skulle visa sig släpphänta, husägarnas protester till trots, när det gällde införandet av betryggande brandordningar.

Så ålades husägarna i Östra och Västra Haga att inneha brandredskap;¹⁰ Masthugget erhöi ny brandordning, som sedermera särskilt betonade brandskyddsåtgärder å vid Breda vägen och å Stigbergsåsen¹¹ liggande större och mindre hus ända till vinhandlaren *Niclas Hööks* vid Majberget belägna fastighet. Skorstensfejare *Tingqvist*, boende vid Breda vägen, skulle föra särskild bok över sotningen.¹² Eldfaran från på redde liggande fartyg hade man sökt förminska genom att i nov. 1808 inrätta ett särskilt kokhus på Tjärufhofs plan.¹³

En vacker sommarmorgon 1807 hade Göteborgs fästningsportar öppnats för att aldrig mera tillslutas. Konungabrevet, utfärdat av Gustaf IV Adolf, hade då trätt i kraft.

»En välgerning Eders Kungl. Maj:t låtit staden vederfaras, inför vilken alla uttryck av dess underdånigaste tacksamhet bliva ofullkomliga. Det är Göteborgs stads lyckliga lott att uti den nådigaste, den mildaste konung äga den störste välgörare», hette det i tacksamhetsadressen.

Även landshövdingen, frih. Carpelan,¹⁾ blev inbegripen i den övervallande tacksamheten. 1808 den 21 febr. överlämnade magistraten och Borgerskapets äldste till honom en gulddosa med stadens vapen emaljerat till tacksamhetsbetyg för hans nit att utverka tillstånd till rasering av de för staden ej längre nyttiga fästningsverken. De 200 dukater, varmed dosan var fylld, bestämde Carpelan användas till förfärdigandet av 6 stycken silverljusstakar med Göteborgs vapen, vilka jämte dosan skulle bliva fideikommiss i familjen.

¹⁾ Johan Fredrik Carpelan var född 14 december 1745 på löjtnantsbostället Maisala i Halikko socken av Åbo län. Student 1759 bedrev han studier i 4 år vid Åbo universitet och blev efter att ha inträtt på den militära banan löjtnant vid Österbottens regemente 1769 och kompanichef darsammastädes 1775. Major vid Västerbottens regemente 1779 erhöi han sedermera befordran till generalmajor 1790 och till generallöjtnant 1808 under sin landshövdingetid. Till landshövding i Uleåborgs län utnämndes han 1785 och transporterades efter 15 års tjänst och sedan han utmärkt sig för det förtjänstfulla sätt, varpå han ordnat länets försvar under 1788—89 års krig, till landshövding i Göteborgs och Bohus län.

Inom Uleåborgs län verkade han i övrigt för jordbrukets främjande i synnerhet genom att intressera för mossars och kärmarkers utdikning. Även i vårt län fortsatte hans intresse för jordbruket att göra sig gällande. År 1804 lät han på egen bekostnad trycka och utdela »Några Grunder för Jordbrukets och Hushållningens förbättrande uti Göteborgs och Bohus län».

Ordningen inom staden hade under *af Forselles*, hans företrädare, ej varit den allra bästa, varföre regeringen nog sökt att såsom efterträdare få en rivande och duktig karl, och därvid i valet stannat vid den barske och tappre finnen. Inom militären införde han snart nog sträng disciplin. Han motarbetade efter bästa förmåga det då gängse fylleriet och uppmunttrade allehanda gagneliga företag.

Carpelan hade som sin mening uttalat, att det var »bättre en fästning upphörde att finnas till än att den skulle vara oduglig och till hindres». I kontraktet hade bestämts, att sjöfronterna liksom Kungspporten skulle förbli orubbade.

Fästningsverkens raseri bedrevs till stor del med inkallade arbetskommenderingar (100—150 man) från angränsande indelta regementen. Under år 1809 lade krigshändelserna hinder för den militära hjälpen men synes ha fortgått med civil arbetskraft. Den 1 maj 1810 beordras emellertid 150 man från Bohusläns regemente.

De kraftigt uppförda bastionerna, krutkällarna m. m. har man sparat i det längsta och kommo de, som framdeles skall visas, till användning såsom upplag, magasiner m. m. under den lägenhetsbrist, som rådde under uppsvingets tid. Bebyggandet av de genom raseringen nyvunna kvarteren skulle ske enligt en av fortifikationskaptenen och stadsarkitekten *C. W. Carlberg* uppgjord plan.

I en skrivelse till Borgerskapets älte, behandlad vid dess sammanträde den 9 jan. 1810, begär *Carlberg* löneförbättring, enär han utfört en del åtaganden, som han ej anser böra ingå i hans syssla som stadsarkitekt. Förutom ovannämnda plan (1807) återopar han även en del uppdrag, som ligga rätt långt tillbaka i tiden. Ur hans P. M. kan följande här böra omnämnas:

Dessein till en projekterad allé på Heden utanför Drottningporten (nuv. Gamla allén); Desseinen (1777) till den tillämnade byggnaden på stadens tomt vid Stora torget s. k. Kaulbarska tomten (f. d. Kommendantshuset);

Tankar om byggnadssättet här i staden i anl. av eldsvådan 1792;

Ritning och beskrivning av stadens begravningsplats å Fattighusängen utom Drottningporten (1797);

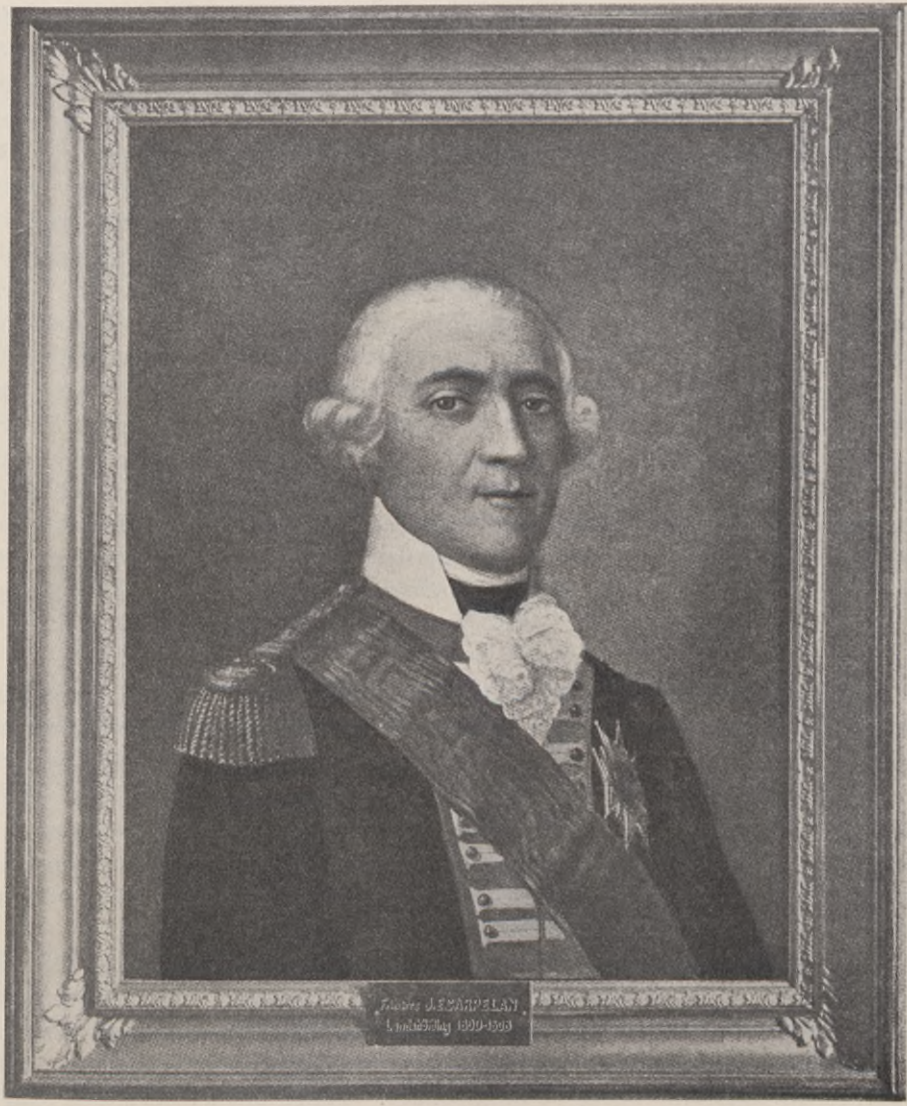
Beräkning angående Jacobssonska sockerbrukets inköpande för staden och inrättande till magasin, assemblérum och värdshus¹⁾ för resande m. m.

Stadens tomtmätning (1801) m. m.

Fortifikationsofficerarna hade som lönetillägg även vallhöet å befästningsvallarna, som efter fästningens raserande utgick med 550 rdr banko årligen och varav *Carlberg* intill avskedstagandet uppbar sin andel.

Ehuru tomterna längs sjöfronten givetvis varit begärliga under den livliga sjöfartsperioden har man ännu i september 1810 genom reparationer m. m. underhållit befästningsverken därstädes. Staden hade likvisst för avsikt, att å den utanför Holmgårdspporten belägna bastionen anlägga sin stora lastageplats, vilket framgår av ett utlåtande, som vallraseringskommittéerade ingivit till magistratens sammanträde den 23 sept. 1808, då en

¹⁾ Fürstenbergska huset beläget ungefär på samma plats har sedermera apterats till hotell och restaurant.



Portrait of J. CARPELAIN
Lithography 1800-1805

J. Carpelain

viss Louis de la Hautepié, varom mera framdeles, begärt, att där få anlägga en vaxljusfabrik.

Även om stadens tröja blivit för trång och en viss lättnad bereddes genom murars och fästningsverks borttagande, skulle likvisst vallraseringen för stadens borgare inom Vallgraven ej bliva fullkomligt bekymmerfri. De förstadsamhällen, som uppvuxit i Hagorna, Masthugget och Majorna, varav i synnerhet de sistnämnda på grund av segelledens uppgrundning kommo att i sjöfartshänseende spela en allt viktigare roll, funno sig ej utan vidare i de företrädesrättigheter, som den gamla stadens borgare besutto. Den lösa befolkningen i Masthugget och Majorna skulle därjämte bereda vederbörande rätt mycket bekymmer ur ordningshållningens synpunkt.

Under den tid engelska flottan här hade sin kanske viktigaste huvudstation kunde man givetvis mot besättningarna på en allierads fartyg ej alltid uppträda med den stränghet, som situationen krävde. De mer eller mindre ljusskygga individer, som under uppsvingets tid i staden beräknat skära pipor i vassen, hamnade esomoftast till en början i Hästhagens eller Majornas ruckel. Av bevisliga spioner fann man vid en vanligen för sent vidtagen polisundersökning endast tomma kappsäckar eller söndriga schatull.

Göteborg, skriver Linné på 1740-talet, var den täckaste stad ibland alla i riket, till storlek något mindre än Uppsala, nästan rund och befästad med vallar och gravar, avdelad med reguljära, räta och jämna gator, genomskuren med åtskilliga grakter eller gravar, som på ömse sidor hava gator. Själva gravarna äro på sidorna perpendikulära, murade med gråsten, så att gatan till en manshöjd står över vattnet. Broarna eller bryggorna äro välvda, lövträn äro planterade på ömse sidor av gravarna, så att denna stad mycket liknar de holländske städer.

Husen äro till största delen stora och svåra träbyggningar av två våningar, och nära intill varandra ställda, utanpå beslagna med bräder samt målade med röd eller gul färg, men knutar och fönsterkarmar med vit eller blå så att de på någon distans mycket likna stenhus; grunden eller murarna äro ävensom väggarne beslagne med bräder. Taken äro av tegel och fönstren av engelskt eller franskt glas.

Av denna småborgerliga idyll fanns numera ej mycket kvar. Ännu spände välvda bryggor över kanalerna. Ännu skuggade lövträd deras gråstensmurade kanter. Den rena småstadspregeln började dock att vika. En ny tid med nya anspråk att tränga in.

Nerifrån älven, varifrån de goda håvorna allt flitigare började strömma

in, längs stora Hamnkanalens då ännu betydelsefulla arter, började stenhusen marschera in och ordna sig.

Man kunde skönja en viss enhetlig, framsynt plan. Förverkligandet av de synpunkter, som av »den siste tessinaren»¹⁾ tagit sig uttryck i »Tankar om byggningsättet i Göteborg» samt den därefter utarbetade byggnadsordningen för staden och 1807 års raseringskontrakt fullföljdes med en viss målmedvetenhet, och när värdshusidkaren *Segerlind* i februari 1810 anhåller att å tomten N:o 1 i Stadens 5 rote få uppföra en nybyggnad till hotell och näringsställe, villfor Borgerskapets äldste hans framställan men med uttryckligt framhållande, att byggnaden²⁾ ej finge bliva »vanprydande».¹⁴

Givetvis skulle under uppbyggnadstiden staden för de främmande resande te sig olika efter tidpunkt och sinnesförfattning i övrigt. Under det Arndt (1804) finner, att hela den nordöstra delen av staden bestod av »mycket vackra stenhus», finner Macdonald (1809) de västra och nordvästra delarna mindre tilltalande med oregelbundna gator och en mängd små trähus. År 1809 omnämnes, att många av tegelhusen på Stora Hamngatan hade pelare av skotsk, huggen sten och socklar av svensk granit. Ännu är dock i den övriga staden det övervägande antalet rödmålade trähus.

Beträffande förstäderna omnämnas Hagas många små vackra boningshus och trädgårdar »med sina dansgillen och nymfer». Utanför på Hagaheden, där Linnégatan nu går fram, hade lantvärnsbataljonerna målskjutning och bombkastning ännu under september och oktober månader 1808.¹⁵

Om man, skriver Arndt, genom Drottningtullen vandrar söderut finner man genast en dubbelallé³⁾ och på sidorna ängar och trädgårdar. Fortsätter man promenaden en halvtimme, når man några sockerbruk (Santessonska (J. D. Beckman) vid Liseberg) och kattuntryckerier samt större trädgårdar (Burgården och Underås). Örgryte kyrka är den vackraste punkten i denna dæld, slutar han.

Om man genom Drottningporten åter följde Fattighuskanalen var den redan på Wilse's tid (1776) kantad av en lindallé och på andra sidan vägen en rad av hus. Sedan man nått till Sävveån finner man, hur herr *Sahlgren* där uppfört sitt vida omkring synliga, femvånings sockerraffineri (nu Gamlestadens fabriker) och mitt emot inrättat ett lantställe med en pittoresk sevärdhet. Han hade nämligen i den gamla trädgården vid

¹⁾ Stadsarkitekten C. W. Carlberg † 1814.

²⁾ Ritningen utfördes av hovarkitekten Hagberg.

³⁾ Gamla allén utlagd enl. Carlbergs projekt (1788).



7. Örgryte gamla kyrka.

flodstranden en kajuta, tillhörande ostindiefararen, *Kung Fredrik*, stor och vacker med hackbräda och gallerier, som direktören, när skeppet kasserades, låtit hitflytta och uppsätta. Den står nu på pålar över den vackra å, som flyter ned mot älven.

»Sahlgrens kajuta kan», säger en författare, »sägas vara ett monument över den göteborgska rokokon, men den är även symbolen för ett drag i stadens psyke, som ständigt lever.»

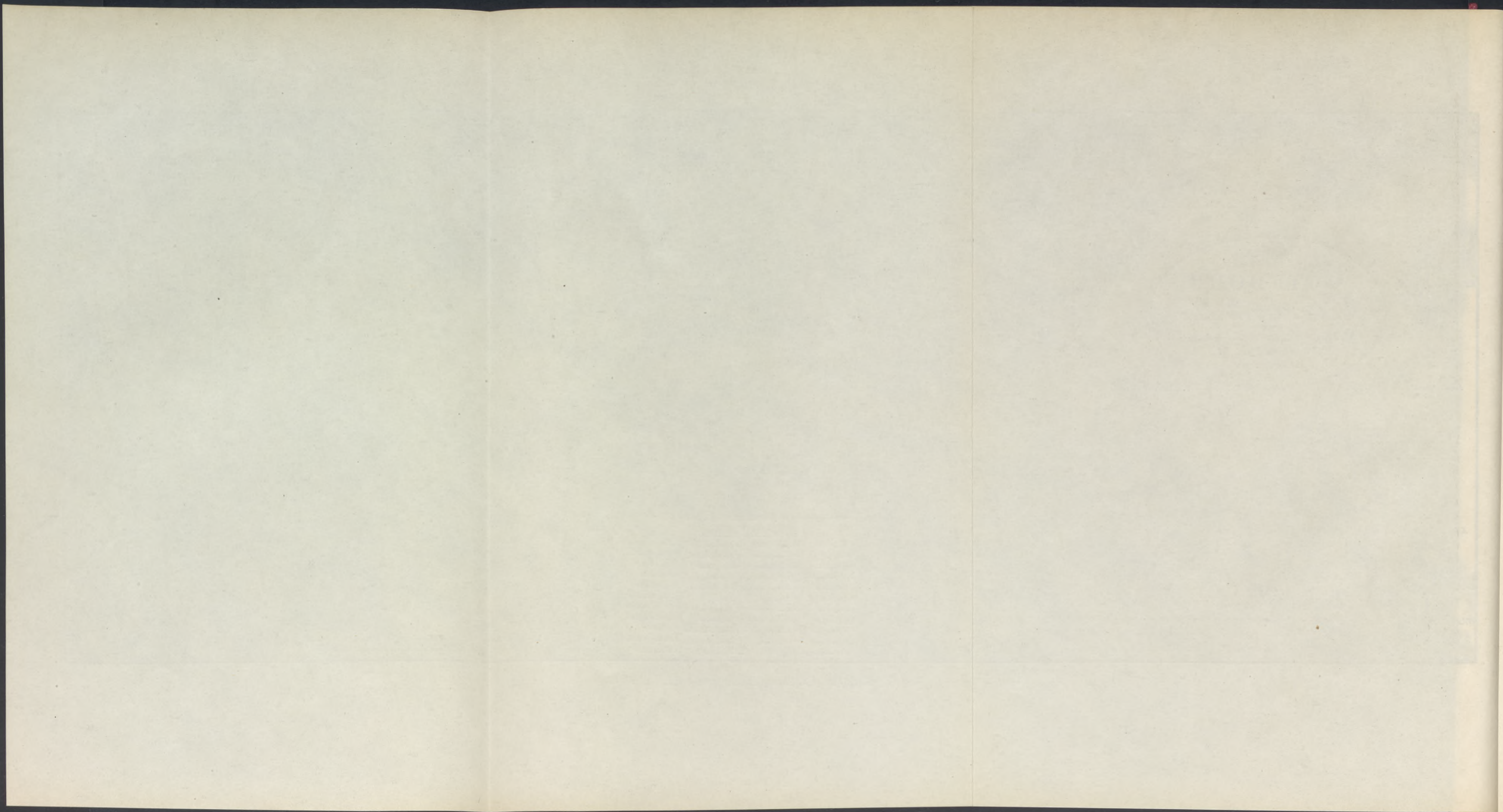
En betydande roll spelade vid denna tid Masthugget och Majorna, sjömännens, varvens, varuupplagens men även de vilda kravallernas och orgiernas hemvist. Strax bortom tullen vid nuvarande Järntorget delade sig färdevägarna, Breda och Smala vägen, båda liksom bygator kantade av småhus men med obebyggd terräng eller trädgårdstäppor och tobaksland emellan sig. Vid Breda vägen låg bl. a. landeriegendomen n:o 1—2 i 11:te roten,¹⁶ som tidigare tillhört direktören i Gamla Ostindiska kompaniet *Jonas Tranchell* och efter att genom arv kommit i brukspatron *L. M. Wærns* händer år 1809 inköpts av kommerserådet *Johan Fredrik Homeyer*.¹⁾

Egendomen blev efter Homeyerska regimen utvärdshus och benämndes

¹⁾ Homeyer var en ansedd och välmående köpman och skeppsredare, bosatt i Wolgast i svenska Pommern. Efter franska invasionen 1806 flyktade han till Ystad och sedermera till Göteborg, där han kvarstannade till 1815.



Karta 1. Göteborg omkring år 1815.





8. Trähus i Majorna från 1800-talets början.

efter traktörskan, Möllerska plantaget. Byggnaden tjänstgjorde sedermera länge såsom stadens epidemisjukhus tills huset år 1885 uppbrändes.

Vid Smala vägen låg först den från nuvarande Brunnsparken år 1802 hitflyttade Järnvågen, bevakad av stadssoldater de s. k. Korvarna. Där låg, på vänstra sidan om vägen det bekanta förlustestället Wauxhallen, sedan man först passerat de stora tobaksland, som upptogo nuvarande Järntorget's plats. Till höger, ner emot älven, funnos i sammanhängande följd en mängd små privata hamnar, där den från Värmlands skogar kommande trävaruskeppningen hade sina upplag men även sillgrossörer med vrakare och tunnbindare hade sin trägna id.

Butiker voro här ute mera sällsynta, säger en resande. Funnos sådana lågo de merendels inåt gården. Enligt Granberg voro dylika förbjudna såväl i Haga som Masthugget. Härom uppkommo tvistigheter, som ej under perioden koimmo att biläggas. De gamla sjömännen, som bodde på Masthuggsbergens branta sluttningar eller längre ut i Majorna, ville ha vid syn ut över hamnen med många fönster. Husen här ute likna lyktor, säger fransmannen Lamotte. Smala vägen var avskuren av ett stensatt

torg (nuv. Masthuggstorget), varifrån tvenne gator ledde ned till en vid älven belägen lastageplats.

Vid älvstranden låg Sänkverket och Barlastkajen, där *Olof Wijk* 1808 övertagit *Christies* del i det av *Christie och Marshall* tidigare arrenderade skeppsvarvet.¹⁷ Här låg även Tjäruhovet, som sedermera (1810) kom att överflyttas till Sandhålan på Lindholmen och vars arrendator blev handl. *Joh. Christ. Garling*.¹⁸ Såsom dess närmaste granne likaledes på andra sidan älven (vid nuv. Sannegårdshamnen) låg Sörhallen eller Sandviken med tillhörande salterier, trankokerier och lastagebryggor. I slutet av 1700-talet innehades anläggningen av storköpmannen *Hans Jacob Backman*, som här lät Gustaf III se »huru det gick till att salta sill».¹⁹

Strax bakom Stigberget låg Bläsan vid denna tid upptagen av sillsalterier och rökerier. Ursprungligen avsett till bostadsplats för flottans militärer och civilstater hade det så småningom övergått till ett mellanting mellan idylliskt fiskläge och tillhåll för beckbyxor från det närliggande varvet, tullare m. fl.

Med Gamla varvet liksom Sägängen och Hästhagen komma vi i det följande att syssla vid den tidpunkt, när oroligheterna i Majorna och Masthugget nödvändiggör militärförläggning i dessa trakter. Här ute låg likaledes de framdeles ofta omnämnda Vikens eller Baggens varv samt det av *Joh. Bäck* innehavda Kustens varv.

På andra sidan om Allmänna vägen vid nuvarande Djurgårdsgatan låg, inbäddad i en lummig park, ett herresäte tidigare benämnt Hviloplatsen. Vid denna tid och intill våra dagar Oljekvarn, där köpmännen och varvsägarna Peter och Carl Bagge efter varann förde spiran. Här gävos enligt samtida memoarlitteratur lysande fester såväl för stadens grädda som för främlingar med lysande namn.

Såsom stadens avslutning kan man betrakta Klippan, där Ostindiska kompaniet skapat en hel liten stad med varv och verkstäder, handelsbodas, proviantmagasin och krogar. De gamla magasinerna kommo, som vi sedermera skola finna, till en rätt egendomlig användning under den tid vi gå att skildra. År 1813 inköpte staden Ostindiska kompaniets varv härstädes.²⁰

Staffaget till de avbildningar, som bevarats av stadens gatuliv från seklets början, visar ofta ståtliga karosser med stångpiskeprydda lakejer bakom. Man ser militärpatruller med bantler, korsgevär och långa dammasker högt dragna på de vita benkläderna. Man ser galonerade officerare på eldigt, piafferande hästar chevalereskt svängande, plymagerade hattar.



9. Utsikt från Södra Hamngatan mot väster omkr. år 1800.

Men märker på deras uppsyn, att de känna sig betraktade av många par kvinnoögon från hela gatans rad av reflexionsspeglar.

Sirliga herrar i långskörtade syrtuter ha stannat i passiar med damer i långa, vida rober och med klädningslivet tätt under armhålorna. Fidèle eller Bijou sitter bakom.

Skärgårdsbåtarnas vita segel avteckna sig mot broarnas valvbågar. Man ser silltunnor rullas ombord på koffar med breda högt lyftade akterspeglar. Man ser höet vägas på kajkanten, voden staplas i famnmått.

På Stora Hamnkanalen råder ett myllrande hamnliv. Under Kämpbron, vars hillebardiärer Arngrim, Halfdan, Starkodder och Vittolf, med stolt pose endast betrakta varann, glida hemförarebåtar, lastade till relingen med varupackor och fastager. Pråmdragare vandra i gåsmarsch med tåget över axeln. På Hamngatorna råder trängsel och virrvarr. Bland kärror med vattentunnor och fullastade skottkärror synas schalettprydda madamer med torgkorgar, bärare dignande under bördorna. En månglerska sitter i ett hörn. Även hon med sin Prisse.

Från en båt lyftes en fiskehåv. I en annan skall en saloppklädd mamsell ut på lustrodd med sin Celadon. Från kanaltrappan kommer en kvinnlig tjänsteande i snibbschal med vattenspännerna burna i ett ok. I gatuhörnen eller vid brofästena, där lejon med heraldiskt resta svansar med ramarna bära stadens vapen, höja sig träpelare, bärande tranlampor på konstmässigt smidda tvärarmar. Under dessa stanna ofta stadens fäder i attityder, som gör att man igenkänner såväl den »Filosofiske storprataren» som »Den moraliska Lyckopottan».

Som i en lantlig idyll och skänkande ett visst borgerligt lugn och välbehag över tavlan avteckna träden sina kronor mot fasader, vars fönsterrutor stirra en smula tråkigt, ödsligt och nästan själlöst emot betraktaren. Då de alla äro sorgfälligt tillslutna insmyger sig tanken på en doft därinne i kamrarna av holländsk knaster eller av potpurrikrukans falnade rosenblad.

Men om vi på de knaggliga, kullerstenslagda gatorna, där trottoarer saknas, vandra ned mot Badstugubastionen, kan, om det är en av vårl- eller höstdagarna, en ståtlig syn träda oss till mötes. Hela älven, så långt ögat kan nå, fylld av fartyg, master och segel.

Det är detta staffage vi i det följande gå att skildra. De styrande såväl som de styrda. Landshövdingar och högre militärer, magistratspersoner såväl som handelsfurstar, småhandlare, krämare och »skyddsjudar».

Vi komma att träffa kapare och smugglare, men även småfolk på hemförare och strömbåtar. I främlingars sällskap närvara vid fester i handelsfurstarnas gemak, där trymåer sträcka sig från golv till tak och kristallkronornas vaxljus blänka på splitterny mahogny och ostindiskt porslin. Som ett lysande undantag finna en enstaka representant för den svinnande gustavianska epoken. På morgonpromenaden möta en eller annan misslyckad poet, men alla tider på dygnet överflöd på byråkratiska ämbetsmän.

Men vi komma ej att glömma de, som dväljas på livets skuggsida. Krigets offer, de i sin ungdomsblomma i tusental och åter tusental till undergången vigda lantvärnssoldaterna . . .



KAPITEL II.

Uppsvingets tid.

Det har blivit sagt, att Göteborg under denna tid på sätt och vis var en frihamn för Englands handel. Ett kungligt brev av den 7 mars 1808 medgav, att engelska kolonial-, manufaktur- och andra varor utan undantag skulle i Göteborg få uppläggas på nederlag under hela krigstiden mot $\frac{1}{2}$ % rekognitionsavgift vid både inkommandet och utgåendet samt förpliktelse att inom ett år efter krigsroligheternas slut återutföra dem ur riket. Införsel av dylika varor kunde ske med alla länders fartyg.

Men detta var ej det enda sätt, varpå Göteborg under denna tid tjänstgjorde som en beredvillig mellanhand för Englands handel. Betydande kvantiteter utländska varor förtullades å Göteborgs tullkammare, men efter förtullningen fördes de till annan ort (Helsingborg, Landskrona, Karlshamn och Karlskrona), varifrån de tryggare kunde utföras till de länder, som voro i behov. Redan år 1809 förekomma i magistratens registratur s. k. »Bevis över edgång» eller »Bevis över försäkran», att varor, som avlastats eller sänts landvägen till Helsingborg, Landskrona eller annan svensk hamn för att därifrån transporteras till Köpenhamn eller annan utländsk hamn, ej voro engelsk egendom eller tillhöriga någon engelsk undersåte eller komma från engelsk koloni. Under år 1810 förekomma hundratals sådana och under de tre följande åren äro de mycket talrika.¹

Under kap. Handel och sjöfart kommer närmare att redogöras för ökningen av stadens export och import. I samband med vad ovan blivit nämnt skall här endast lämnas uppgift på mängden av en del nederlagsvaror, som under perioden transiterades. Såsom jämförelsetal äro även åren 1806, 1807 och 1811 införda.

Kolonialvaror (i kg.)

År	Bomull	Kaffe	Socker	Risgryn	Tobak (alla slag)
1806	—	1,447	—	5,099	2,032
1807	—	484,114	946,723	137,145	7,590
1808	11,738	570,963	1,226,796	22,795	127,883
1809	301,523	1,244,899	3,184,186	315,571	497,191
1810	555,078	1,953,265	6,160,675	297,394	413,562
1811	108,411	73,839	21,117	605,841	305,220



10. Göteborg från sydväst i början av 1800-talet.

Vad man i dessa dagar benämner transitohandel från frihamn benämndes vid denna tid *utskeppning från nederlag och upplag*, därvid med nederlag menades *fria* och med upplag *ofria* (d. v. s. till införsel i riket förbjudna) varor.

Nedanstående tabell anger värdet i kronor av resp. nederlags- och upplagsvaror.

År	Från Nederlag	Från Upplag
1806.....	4,200	—
1807.....	20,311	—
1808.....	70,380	523,506
1809.....	176,552	1,445,879
1810.....	373,536	1,904,559
1811.....	75,573	25,179

Av tabellerna framgår en snabb tillväxt under åren 1808, 1809 och 1810. Trafiken avtog högst betydligt 1811, då följderna av krigsförklaringen mot England medförde en tillfällig nedgång. Åren 1812 och 1813 visade ett nytt uppsving, varefter nedgången började så att 1817 ej anger större siffror än åren 1803—06.²

Att 1810 utgjorde toppunkten för handelsomsättningen framgår av tull-umgälderna, som ifrån att 1809 ha uppgått till 713,900 rdr, år 1810 stegrades till 1,098,333 och år 1811 till 568,751 rdr.³

Tillväxten av Göteborgs import framgår även genom att jämföra den inkomst, som staden erhöll av den s. k. tolagen¹) för utrikes ankommande varor. Denna utgick under hela tiden med samma procent av de i sjö tulltaxan åsatta värden, varföre jämförelsen bör vara exakt.

1807	3,648:—	rdr specie
1808	8,875:—	» »
1809	14,425:—	» »
1810	18,822:—	» »
1811	7,102:—	» »

En uppfattning om handelsomsättningen under uppsvingets tid eller som den även kallades den s. k. *briljanta* tiden finner man i generaltullstyrelsens memorial av den 15 mars 1810, där frågan om åtgärder för underlättandet av handels och sjöfartens »kvicka gång» behandlas.

Man hade medgivit flera nederlagsställen såväl inom som utom staden till Klippan och Röda sten å ena och till Färjenäs å andra sidan älven.

¹) Tolagen utgick enl. Kungl. brev av den 7 okt. 1800 med 1 % av värdet för både inkommande och utgående varor. Förblev oförändrat intill 1 sept. 1825.

Grövre varor hade uppvägs även i nederlagsrummen. Tullpersonalen hade under år 1809 utökats med fem kammarskrivare, tvenne uppsyningsmän, tjugosex vaktmästare och tvenne roddarkarlar utöver vad staten anvisat, varjämte åtta vaktmästare måst hitbeordras från annan ort.

Svårigheterna hade ökats genom Packhusets bristande utrymme, betjäningens fördelning på olikbelägna ställen och bristen på strömbåtar. För att belysa svårigheterna att i rätt tid betjäna handeln och sjöfarten samt att de överklagade missförhållandena berott på oförutsedda och oundvikliga hinder säges, att understundom ett hundratal fartyg inkommit under få dagar, då mer än trettio förut legat i lossning och ett sextiotal i lastning.⁴

Man har beräknat den inkomst, som handlandena i Göteborg förskaffat sig såsom kommissionärer och därvid utgått från:

vanligt kommissionsarvode	2 %
delcredere vid kreditförsäljning	2 %
kommissionsarvode för köparen vid låtsat eller verkligt köp för ut-	
ländsk räkning	2 %
kourtage	1/2 %
arbetspengar och magasinshyror	2 1/2—3 1/2 %
d. v. s. i vissa fall uppgående till 9—10 % av varans värde.	

En värdemätare, i vad mån de skattskyldigas inkomster stiga under perioden, framgår av sammanskottsmedlen, som från att år 1807 ha utgjort 6,628 rdr banko under åren 1808, 1809 och 1810 stiga till resp. 10,940, 13,389 och 22,132 rdr banko. Under samma tid stegras bevillningen från 23,000 rdr år 1807 till 125,413 rdr banko år 1810.

År 1807 funnos endast 4 personer, som i sammanskottsmedel erlade mer än 100 rdr, nämligen handelsbolaget Low et Smith 162, Anders Arfvidsson och P. A. Fröding 167, John Hall 483 och kommerserådet N. Björnberg 566¹⁾ rdr banko. År 1810 hade antalet av samma kategori stegrats till 40 d. v. s. det tiodubbla. Så erlades sammanskottsmedel

fr. 100—199 rdr	av 23 pers.
» 200—299 »	» 9 »
» 300—399 »	» 3 »
» 400—499 »	» 3 »
» 500—599 »	» 1 »
» 900—~	» 1 »

Summa 40 pers.

¹⁾ Därav 150 rdr för magasin.

Över 100 rdr i sammanskottsmedel erlades av följande personer år 1810

1) Handl. Joh. Aron Andrén	100 rdr	Handl. Jacob Sahlgren	150 rdr
» Scott Gordon.....	100 »	» John Hall, boets hus och handelsrörelse	159 »
Traktör John Ericsson.....	100 »	» Joh. Christ. Bauck.....	175 »
Handl. P. Wennerholm	100 »	Juden Lewin Jacobsson.....	200 »
» A. E. Berg	100 »	Handl. Fred. Willerding.....	200 »
Juden L. E. Magnussons intressen- ters Sockerbruk	100 »	» G. P. Borgert	200 »
Handl. Joh. Adamy.....	100 »	Ostind. Komp. hus och magasin ...	200 »
» G. Lang.....	100 »	Handl. A. P. Oterdahl et Son	201 »
» J. H. Heinricks.....	100 »	» Andersson et Wohlfahrt ...	204 »
» Hedman et Arfvidsson.....	102 »	» G. H. Ekman et Cie.....	242 »
» Kennedy et Åberg.....	112 »	» J. B. N. Santesson.....	250 »
» G. B. Santessons Socker- bruk	120 »	» Low et Smith	297 »
» Rob. Dickson	120 »	» A. R. Lorent	300 »
» W:m. Worrau.....	120 »	» Malm et Söner.....	341 »
» Zackr. B. Roos	125 »	» Holterman et Söner	358 »
Juden Salomon Heyman.....	125 »	» Laur. Tarras	439 »
Handl. Jonas Kjellberg	126 »	» Alex. Barclay	450 »
Kom.rådet Joh. Fr. Homeyer	126 »	Juden W. M. Leman	450 »
Juden John. Benecke.....	127 »	Handl. Carnegie et Lamberg.....	502 »
» L. M. Magnus.....	150 »	Kom.rådet Niklas Björnberg ²⁾	1423 »

Antecknas kan, att de sedermera så namnkunniga Olof Wijk och James Dicksson vid denna tidpunkt endast taxerats till resp. 60 och 70 rdr banko.⁵⁾

Att sjöfarten under denna uppsvingets tid även skulle i hög grad ökas är naturligt. Beträffande *utrikesfarten* finner man följande uppgifter angående antalet fartyg:

År	Inkomna	Avgångna
1807.....	—	588
1808.....	525	434
1809.....	905	1,006
1810.....	1,392 ³⁾	1,239
1811.....	532	500

¹⁾ Titulaturen i denna förteckning i överensstämmelse med uppbördsböckerna.

²⁾ Däri inberäknad även skatt för hus och magasin.

³⁾ Bland dessa ej mindre än 169 amerikanska fartyg, varav större delen direkt från Amerika, vilka medförde förutom andra varor ej mindre än:

5 millioner ☉ kaffe

2¹/₄ » » risgryn

I allmänhet synas fartygen varit under 100 läster.¹⁾ De drygaste fartyg, som inkommo under kontinentalperioden till Göteborgs hamn, mätte resp. 378—379 läster. Stadens egna fartyg d. v. s. sådana som ägdes av göteborgsrederier voro:

1805	152 fartyg	9,426 läster
1810	197 »	13,006 »
1815	222 »	16,451 »

En jämförelse mellan skeppens antal och lästetalen visar, huru under den sista femårsperioden lastdrygare fartyg i regel anskaffades.⁶⁾

Stadens hamn var icke djup och uppgrundningen synes ha fortgått hastigt. Enligt Meerman (1797) var djupet inne i staden 6 och i Masthugget 20 fot. Djupet minskades årligen — »två tum på 10 år» — ehuru man försökte hjälpa sig med mudderverk.⁷⁾

Att man under den lyckosamma tiden på allt sätt sökte befrämja in-seglingen framgår av de belopp, som utbetalades för muddringen. Under det att år 1807 kostnaden endast uppgick till 722 rdr steg den åren 1808—1811 till resp. 2,702, 8,137, 7,599 och 3,014 rdr. I allmänhet synas fartygen efter mätebrevens att döma ha legat 8—10 fot djupt.

Mellan magistraten och Borgerskapets äldste hade uppstått en kontrovers, i det magistraten ensam disponerat de båtavgifter, som jämlikt Kungl. Maj:ts resolution 11/10 1748 erlades av alla hitkommande fartyg för revirets rensning. Borgerskapets äldste förbehöll sig i skrivelse 1/3 1810, att, enär dessa medel jämlikt Kungl. resolution av den 7/7 1752 och 4/12 1773 böra betraktas såsom stadens övriga enskilda medel, de skulle stå under magistratens och Borgerskapets äldstes gemensamma disposition och förvaltning samt att de äldste för framtiden icke skulle bliva förbigångna. I denna framställan har Kungl. Maj:ts befallningshavande sedermera givit sökandena rätt.⁸⁾

Redan följande året finner man, att Borgerskapets äldste (9/4 1811) behandlar ett memorial från hamnkaptenen, i vilket denne anför, att »Såggrundet tarvar högst nödig muddring, emedan på flera bankar i rännan är endast 10 fot med dagligt vatten, varest för några år sedan var 12—13 fot». Han begär reparation av mudderverket samt att fördjupning av rännan utanför Järnvågens östra kajmur skulle ske. De följande åren, 1812

15 millioner R socker

5 » » tobaksblad och -stjälk

nära 3 » » bomull m. m.

¹⁾ En läst omkr. 2.450 kg.

och 1813, ökas också muddringskostnaderna till resp. 7,207 och 5,503 rdr, varjämte en mudderpräm inköptes för 4,000 rdr banko.

På grund av älvens ringa djup kunde de större fartygen ej gå upp till staden utan lågo t. o. m. långt ute på Älvsborgsfjorden. Transporten in till staden verkställdes dels av det tidigare från Lilla Edet med järntransporter sysselsatta Strömbåtsgillet, som dock upphörde år 1808, dels av Hemförarebåtsgillet, som ägde 24 till varutransporter inrättade båtar.

I oktober 1810 uttalar sig Handelssocieteten angående ett ingivet förslag till bildandet av ett särskilt stuvaregille, att man ej ansåg ett dylikt behöfligt, enär stuvningen ombord å fartygen kunde förrättas under skepparens och hans underlydandes tillsyn och det folk de utvälja och hava förtroende till. Handlandena ansågo vidare, att de ej genom kostnader, som eljest kunde besparas eller bliva mindre, ville binda sig vid något gille, som i händelse av vårdslöshet eller okunnighet i stuvningsgöromålen ej kunde ersätta skada eller en uppkommen förlust.

Den allt jämnt ökade sjöfarten och dess lokalisering till Masthugget och Majorna samt den efter de många eldsvådorna begränsade tillgången på erforderliga magasin och upplagsplatser gav dessa förstäder en ökad betydelse under uppsvingets tid. Handlandena ute i Masthugget började snart nog framställa önskemål att erhålla samma rättigheter som sina ståndbröder inom vallarna. Staden hade genom beslutet om fästningsvallarnas raseri fått en av sina allra livligaste önskningsar uppfylld, men man hade ej förutsett alla dess konsekvenser.

Vid Handelssocietetens sammanträde den 3 mars 1808 föredrogs sålunda en av handlandena *Olof Beckman, Pet. Wennerholm, D. Scott* och i övrigt samtliga Masthuggets besuttne invånare till Kungl. Maj:t ställd anhållan, att sedan vallarna raserats de måtte komma i åtnjutande av samma rätt och i alla skatter och utlagor bliva lika deltagande som den egentliga stadens innevånare. De åberopade sig därvid såväl på läget i sjöfartshänseende, som de dyrbara förråd av varor, vilka där voro upplagda samt att Järnvägen numera förflyttats till denna stadsdel m. m.

Handelssocieteten ansåg denna begäran strida såväl mot 1734 års handelsreglemente¹⁾ som Kungl. resolution av den 26 mars 1773 samt pkt 15 i det mellan kronan och staden avslutade kontrakt av den 19 sistlidne okt. Man tillfogade därjämte, att i staden inom vallarna ännu funnos obebyggda tomter, som fortfarande skulle komma att stå obebyggda, ifall byggnads-

¹⁾ Avd. 1, pkt. 16.

verksamheten skulle stimuleras till utom staden belägna områden. Stadens återuppbyggande ur det förfall, varuti det genom ett flertal eldsvådor råkat, skulle än mera fördröjas. I societetens avslagsyrkande instämde sedermera Borgerskapets äldste (7 april).

Kungl. Maj:t synes ha gillat borgerskapets uppfattning. Av Borgerskapets äldstes protokoll av den 11 juni 1812 finner man, att Kungl. Maj:t avslagit framställan, när »sådant ofelbart skulle blivit en verkande orsak till utflyttning från staden, varigenom näringarna därstädes jämte tillförseln av varor från skärgården och andra orter otvivelaktigt komme att dragas åt besagda förstäder». En liknande ansökan, som inkom till Borgerskapets äldste år 1815, rönt samma öde.

Men om sjöfarten allt mera lokaliserades ner utefter den södra älvstranden medförde detta ej blott, att Masthugget och Majorna blev ett tillhåll för sjöfolk av olika nationer utan även för en del äventyrare och löst folk. Ordningmakten fick tämligen snart vidkännas stora svårigheter för att kunna hålla en del oroselement i styr.

Den 5 jan. 1808 sammanträdde för första gången ledamöterna av den till underdånigst följe av Kungl. Maj:ts förordning av den 19 aug. 1807 här i Göteborg inrättade poliskammaren. Ledamöterna voro herr kommerserådet, handels- och politieborgmästaren *Hans Busck* samt hrr rådmännen *Fredric Georg Kall* och *Anders Kinlock*, varvid stadsfiskalen *Johan Gevert In de Betou* var tillstädes samt den av magistraten tillförordnade protokollsföraren, häradshövdingen *J. E. Eiserman*.

Det första året den nya institutionen verkade synes några större oordningar eller upplopp ej förekommit. Först i den mån som handeln och sjöfarten rönt ett starkare uppsving och en del löst folk och främmande äventyrare började hitströmma visade det sig, att stadsvakten och polismyndigheterna behövde förstärkning.

Den gamla stadsvakten eller de s. k. »korvarna» utgjordes sedan år 1624 av 48 soldater från Sävedals härad, vilka rotevis skulle bestrida vakthållningen i staden, varvid de skulle avlönas såsom övriga soldater, få ett åttondels hemman samt var soldat en daler för vakten. Staden ägde rättighet att bland dessa soldater komplettera antalet av de båtsmän, man var skyldig att hålla. Bland dessa stadssoldater uttogos brandvakterna,¹⁾ som vid denna tid med dess dåliga nattbelysning voro väl behövlige.

¹⁾ Genom Kungl. brev den 8 dec. 1848 erhöi staden en särskild s. k. Nattbevakningskår.



11. Gevaldigertecken från 1807.

Enligt entreprenadanbud hösten 1808 funnos inalles endast 29 st. lyktor å stadens bryggor, 13 st. på Järnvågen och 34 st. på »publika hus och Stora torget».

Endast lyktorna å bryggorna samt Järnvågen behövde brinna hela natten. De övriga efter poliskammarens föreskrifter. Brandvakterna skildras av den franske resanden *Latocnaye* (slutet av 1700-talet) på följande åskådliga sätt:

»Brandvakterna stanna varje halvtimme vid varje korsväg och uppstämman den mest melankoliska av alla sånger. (»Från eld och brand — — — klockan är — slagen»). De äro försedda med en yxa, en skramla samt en sinnrik hake. Sistnämnda är en slags sax på en 7—8 fot lång käpp. Den kunna de utan att själva utsätta sig för någon fara anbringa på en persons hals eller ben, så att han ej kan befria sig utan hjälp.»⁹

Den 14 april 1808 hade magistraten låtit inkalla 18 stadssoldater. Detta närmast av den anledning, att kommandanten behövde handräckningshjälp å tygförråden, enär trupperna vid denna tid avmarscherat till krigsorten. Samma dag begicks emellertid ett nidingsdåd, i det en av lejonbilderna å den likabenämnda bryggan kullstörtades.

De oroligheter, man väntat i samband med revolutionen i Stockholm, uteblevo emellertid. Landshövdingen ser sig dock av de rådande förhållandena böra skärpa utlänningsansökningsplikten.

Fram i april begås ett våldsdåd å judiska kyrkogården. Ett lik, jordat sedan 3 veckor, hade natten till den 6 april uppgrävts, locket frånbrutits och liket berövats sin svepning, bestående av ett lakan holländsk lärft samt ett dylikt av ylle med blåa kanter. En belöning av 200 rdr rgs utlovades till den som bevisligen kunde upptäcka våldsverkaren. Av tillgängliga handlingar kan ej finnas, huruvida utövaren av detta nidingsdåd blev ertappad.¹⁰

Mot slutet av maj, sedan seglationen kommit fullt i gång, började oroligheterna och oordningarna uti Majorna. Den 20 maj ser landshövdingen sig föranlåten avläta en skrivelse till brigadchefen, baron *Nils Silfverschiöld*.

»Sistlidne söndag», skriver han, »förövades av större liderliga folkförsamlingar uti Majorna varjehanda utsvävningar och bullersamma uppträden dem polisbetjänarna varken kunde eller vågade avböja. Till förekommande av dylika uppträden, såväl nu i afton som under instundande pingsthelg, får jag anhålla, att av den på Gamla varvet förlagda skvadronen av Livhusarerna får utgå täta patruller till lugnets och ordningens bibehållande samt att för övrigt såväl dessa som andra utanför staden inkvarterade militärer undfå order att lämna polisbetjänarna, husägare

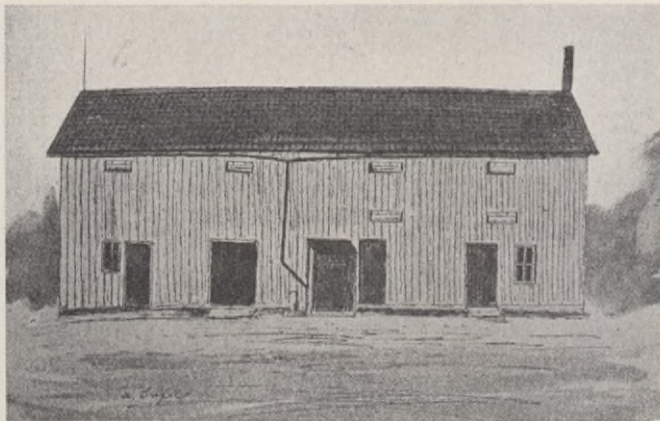


12. Karta över Göteborg 1810.

och övriga av stadens kända invånare allt det biträde till protektion, som de efter omständigheterna och lagligt behov av militärbefälhavare kunna rekvirera. Likaledes, om patrullerna skulle finna, att någon genom fönsters utslående, stenkastning eller annan våldsverkan kan göra sig brottslig och polisbetjänt ej är närvarande, då genast arresteras den sig sålunda förbryter och honom till poliskammaren avföra.»¹¹

När husarskvadronen sedermera i augusti månad avmarscherat skriver landshövdingen till kommandanten och begär vakt eller piket i Masthugget och Gamla varvet för att förhindra ofta förekommande tumult och oordningar. Vakten skulle utsättas alla aftnar hitom Stigbergsliden.¹²

Efter fredsslutet visade det sig svårt att från garnisonen erhålla nödig trupp för ökad polisbevakning i Masthugget, varföre landshövdingen ingick till Kungl. Maj:t med begäran om dylik. I skrivelse den 3 april 1810 begär Kungl. Maj:t på grund härav utredning om förläggning av en skvadron husarer eller ett batteri ridande artilleri å Gamla varvet samt kostnaderna



13. Majornas husarkasern.

för underhåll m. m., »varförutan I ej anser, att nödig ordning kan vinnas i berörda förstad, där en mängd av alla nationers sjömän så länge seglatsen är öppen hava sitt tillhåll och begå flerfaldiga excesser, de där ej av Göteborgs ringa polisbetjäning skola kunna hindras eller förekommas».

Sedan landshövdingen av överkommendanten begärt dylik besiktning, erhåller han meddelande från krigsexpeditionen, att Kungl. Maj:t genom nådigt brev av den 3 sistl. maj beordrat en kommendering av ridande artilleri, men att eventuellt en större kavalleristyrka komme att hit förläggas. Genom skrivelse av den 9 maj meddelar landshövdingen, att en artilleristyrka om 32 man kunde med obetydliga kostnader förläggas å Gamla varvet. Angående förläggning av kavalleri vore utredningen ej ännu fullföljd. Ännu den 2 juni synes frågan ej vara fullt utredd, enär landshövdingen då tillskriver överkommendanten, att dagliga oordningar och oväsen förekomma i Masthugget, vilka ej av polisen kunde avstyras. I avvaktan på den kommendering av ridande artilleri, som vore att förvänta, begär landshövdingen en militär polisvakt om 15—20 man, som förläggas till Nya varvet. Kommenderingen kunde tagas av garnisonen eller från avenyerna och föreslås, att de tagas av den kommendering av Bohusläns regemente, som ligger förlagd till strandbatterierna å Billingen och Ulvemund.

Slutligen ordnas den 5 juni genom överste *Scharffs* åtgärder förläggning å Gamla amiralitetsvarvet för 1 und.offic., 1 korporal och 9 man, vilka trädde i verksamhet den 12 samma månad, sedan även häkte där blivit inrett. Som åtgärden emellertid endast var av provisorisk natur begärde landshövdingen redan den 15 juni, att en skvadron av Mörnerska husarerna



14. Mörnerska husarerna (samtida bild).

skulle, i likhet med Livhusarerna tidigare, bliva förlagd i Majorna och Hästhagen med hästarna i Amiralitetsvarvet. Nybyggnader kunde under sommaren utföras, så att hela styrkan vid vinterns inbrott kunde förläggas därstädes.¹³

Efter en del skrivelser bestämdes styrkan slutligen till 1 officer, 1 und.officer och 25 man. Då stallutrymmet på varvet ej vid vinterns inbrott hunnit anordnas, begär landshövdingen genom skrivelse till magistraten den 10 okt., att stallrum skulle beredas för 31 hästar samt inkvartering för den kommendering av Mörnerska husarerna (1 offic., 2 und.offic. och 35 man) som den 30 i samma månad skulle hitkomma för att avlösa den till staden förlagda husarskvadronen. På grund härav upplät staden vid vinterns början en på det s. k. Trätorget (Hötorget)¹⁾ under 1808 och 1809 års rustningar för artilleriets behov uppförd större stallbod av bräder. Manskaper bereddes tillfällig inkvartering i närgränsande byggnader och senare uti den i stallets närhet uppförda gästgivaregården (nuv. Göta Källare). Åt det tjänstgörande patrullmanskaper uppläts en förhyrd vaktstuga med stall i Hästhagen i Majorna.

Staden löste sedermera sin inkvarteringsfråga för den ridande bevakningen genom att inköpa en tomt med träbyggnad i hörnet av Södra Allégatan och nuvarande Husargatan, där ett stall uppfördes medan träbyggnaden inreddes till kasern. Först i januari 1829 togos byggnaderna i bruk. Den 1 juli 1881 lämnade kommenderingen Göteborg.¹⁴

Ett annat oroselement, som av ordningsmaktens upprätthållare befarsades kunna få vittgående följder, var kronprinsen Carl Augusts död å Kvi-

¹⁾ Nuvarande Drottningtorget.

dinge hed den 28 maj 1809, varom underrättelse ingick till landshövdinge-
ämbetet den 31 maj. På grund av de elakartade rykten, som cirkulerade
i landet, lät landshövdingen den 7 juni utsända en proklamation till samt-
liga magistrater och kronofogdar.

»Har erhållit underrättelsen, att kronprins Carl den 28 sistl. maj avlidit å Kvidingehed,
där han bevistade Mörnerska husarernas exercis. Från landshövdingen i Malmö *G. von Ro-
sen* har jag erhållit följande berättelse om förloppet.

H. K. H. hade på morgonen den 28 maj intagit en déjeuner dinatoire hos hovmarskal-
ken och riddaren *Platen* i Helsingborg, varefter han begivit sig på resan till den 3 mil där-
ifrån belägna Kvidinge hed för att bese exercisen. Under vägen hade han ej känt något
illamående. När han sedermera under övningarna skulle rida från den ena flygeln till den
andra, ändrade han direktion, gav hästen sporrarna och red så hastigt, att varken adjutan-
ten eller ordonanserna kunde hinna vara vid hans sida. Under denna häftiga ritt föll hat-
ten av H. K. H. och utan att hästen, oavsett den hårda medfarten varken slog eller gjorde
våldsamma språng, såg man H. K. H. vackla i sadeln, varefter han föll baklänges sakta
ned mot marken och var död.

Liket har därefter blivit öppnat av med. prof. *Floorman*, prof., livmedikus *Engelhardt*
och lektor *Liljewalch*, varvid det befunnits, att det var av slag, som H. K. H. dött utan
att någon yttre åkomma eller annan orsak, varken genom fallet eller eljes kunnat därtill
igenfinnas.

Ehuru ännu icke medhunnits, att från Kungl. Maj:t direkt erhålla nådig underrättelse
om denna olycka, har jag icke velat dröja att låta till eder kännedom komma, vad till mig
därom är berättat, vilket såsom ganska tillförlitligt i bören låta på lämpligt sätt bliva i or-
ten bekant, till förekommande av de olika och osanna rykten, som kunnat om händelsen kring-
löpa. Så snart Kungl. Maj:t nådiga föreskrift därom till mig ankommer, skolen I erhålla de
omständliga underrättelser, som äro att förvänta sedan tryckning medhunnits.»

Som bekant ledde dessa rykten till excellensens, *Axel von Fersen*, massa-
krerande och död, då han i egenskap av riksmarskalk deltog i begravningen
i Stockholm den 20 juni.

Samma dag är en skrivelse daterad från Kungl. Maj:t med följande
dag utfärdad proklamation, enligt vilken den officiella bekräftelsen å de
timade händelserna ingår, med uppmaning till Kungl. Maj:t befallningsha-
vande att »tillse och sorgfälligt vaka över att lugn och ordning varder inom
edert anförtrodda län bibehållet». En proklamation av den 2 juli utlovar
sedermera 20,000 rdr banko åt den, som kunde leda i bevis, att H. K. H.
kronprinsens död »skulle hava timat genom uppsåtlig åtgärd av någon,
eho det vara må». ^{15.}

Den 7. juli skriver landshövdingen till *Lars von Engeström*:

I övertygelsen om prinsens förgiftning kan svårligen någon ändring
vinnas; snarare till än avtager den. Bättre folk voro för några dagar
sedan, dels genom mitt bemödande, dels i anledning av skånska berät-
telser rättsinnade i denna sak. Men sedan snart en vecka här cirkulerat



15. Forna husarkasern.

hrr *Pontins* och *Berzelius* rapport till arkiater *Schulzenheim* har allmänt den övertygelsen outplånligt inrotat sig hos alla människor, att prinsens död ej varit naturlig — — —^{15 a.}

Att man fortfarande inom de styrandes led hyste en viss skuggrädsla, att den genom statskuppen avsatte konungen eller hans ättling skulle söka återvinna den förlorade kronan, framgår av ett par handlingar, vilka visserligen i och för sig betydelselösa, likvisst ger en antydning om, att man ännu ej ansåg sig vara fullt betryggad för ett systemskifte.

I konceptboken för utgående skrivelser förefinnes en sedermera överkorsad från landshövdingen till hans ämbetsbroder i Karlskrona ställd skrivelse, som bär många tecken av att vara förorsakad av en ren skvalterhistoria.^{16.}

En handelsbetjänt *Gustaf Linström*, skriver landshövdingen den 10 aug., anställd i handelshuset *Low et Smith* har efter återkomsten från en affärsresa till Skåne och Blekinge berättat, att han på vägen mellan Karlskrona och Kristianstad träffat en sjöman, som berättat, att till Karlskrona nyligen ankommit en slup med en förnäm herre. Till Röinge gästgivaregård hade, under det *Linström* väntat på skjuts, en väl klädd resande anlant, som i brådskande ärende skulle avresa till Stockholm. På gästgivarens frågor, om den resande hade några nyheter att förmäla, hade han yttrat, att i Karlskrona stode ej rätt till, enär de båda volontärregementena revolterat och under buller och oro samlats utanför överamiralen *av Pukes* hus. Rop hade hörts: Vivat *Gustaf Adolf* och dess son, kronprins *Gustaf!*

Amiralen liksom en hel del andra ämbetsmän, som volontärerna ämnat misshandla, hade »kommit ur vägen». Landshövdingen slutar med en förfrågan, huruvida berättelsen ej är helt och hållet falsk och ogrundad.

Att denna skuggrädsla även tog officiella uttryck framgår av en annan episod, som ligger litet längre tillbaka i tiden.

Den 30 dec. 1809 finner sig landshövdingen manad tillskriva magistraten och påpeka, att bokbindarna saluhålla 1810 års almanackor med tvenne titelblad, varå både förra och nuvarande kungahusen äro uppräknade.

»Som detta både är oriktigt och hos den enfaldiga hopen kan leda till oriktiga begrepp, har jag härmed skolat anhålla, att Tit. ville genast förekalla bokbindarna och dem som äljes almanackor tillhandahålla förståndiga, att almanackorna icke böra omförmåla andra av kungliga familjen än dem, som av Rikens ständer blivut i sådan egenskap erkända. Andra blad skola lösryckas.»

Redan den 3 jan. inkallar även magistraten bokbindaråldermannen *Lindström* samt mästarna *Winberg* och *Kullberg* som ock boktryckarefaktorn *Wiström* och delgiver dem landshövdingens skrivelse.

Den 29 jan. utsändes en officiell, tryckt kungörelse, att sedan K. Vetenskapsakademien tryckt nytt titelblad, de gamla ej vid vite av 16 rdr 32 sk. banko finge vidare försäljas.¹⁷

Uppsvingets tid med dess rikliga tillgång på varor av allehanda slag, måste, till följd av bristande tillgång på ordentliga magasin och källare, ofta förvaras i tillfälliga skjul eller ute i det fria. Detta medförde givetvis en viss lockelse för den lösa befolkning, som under de goda konjunkturåren tillströmmat. Även nederlagsgods såg man sig på grund av utrymmet nödsakad förvara i bodar och bristfälliga skjul.¹⁾ Då stölderna dag för dag ökades såg sig landshövdingen slutligen manad att för att råda bot på de bekymmersamma förhållandena rikta en vädjan till magistraten (13 nov. 1810) att vidtaga nödiga bevakningsåtgärder.

Redan i oktober 1809 hade även Handels societeten ingått till magistraten med begäran, att för att förhindra tjuverier och nidingsverk å på reviret infrusna fartyg stadens järndragare under denna tid, då de voro fria från sin syssla, skulle ombestyra bevakningen såväl å reviret som annorstädes.¹⁸

¹⁾ Genom Handels societetens försorg hade redan i maj 1808 nödiga lokaler för nederlagsvaror anförskaffats dels i Ostindiska kompaniets hus (N:o 1) och dels i Allmänna fattigförsörjningsanstalten vid Smedjegatan (N:o 2), men dessa hade snart visat sig otillräckliga (H. S. 27/5 1808). I mars månad 1809 utbjudes till upplags- och förvaringsrum följande fordom kronan, numera staden tillhörande lokaler: Lägenheterna i Drottningporten, kasematten i högra flanken av Carolus Rex, jordkällaren i bastionen Johannes Dux (till höger om Kungspporten), logementerna och ett krutvalv till vänster om Carls port, gallerivalvet i bastionen Carolus Dux samt kasematterna i högra och vänstra flanken av samma bastion.

Beträffande ordningshållningen i övrigt inom staden under denna tid synes den, på grund av upprepade anmaningar från landshövdingeämbetet, ha lämnat åtskilligt övrigt att önska. Så får poliskammaren i okt. 1809 av landshövdingen en skrapa för bristande snöskottning å gatorna samt för osnygghet förnämligast på Stora Hamngatan, Drottning-, Kungs- och Kyrkogatorna. Hos magistraten beklagar han sig upprepade gånger över dröjsmålet med iståndsättandet av kajmuren utanför vinhandlare *Borgerts* hus, där den nedrasat, liksom det långvariga sölet med Kämpebryggans reparation. Det medgivande, han lämnat till trävarors uppläggande på Lilla torget, hade resulterat uti, att tillträdet till Magasinsgatan blivit avspärrat. Den forna timmerforslingen med s. k. halvslädar ser han sig nödsakad upphäva, enär gatornas stenläggning därav upprives.

Den 3 sept. 1810 infinner sig landshövdingen personligen å Rådhuset och påpekar »det bristfälliga tillstånd, varuti större delen av stadens gator befinna sig i anseende till stenläggningen,¹⁾ vilken på de flesta ställen vore så felaktig, att de av gående och åkande ej utan besvärlighet kunde passeras och även fara för åkandes kullstjälplning föreläge».¹⁹⁾

Renhållningen å stadens torg och allmänna platser, som tidigare utlysts på auktion till den minstbjudande blev, enl. magistratens protokoll av den 18/3 1808, på förslag av amiralitetsmedikus *Pehr Dubb* å fattigförsörjningsdirektionens vägnar uppdragen åt denna för en summa i ett för allt av 155 rdr 26 sk. och 8 runst banko specie om året.

Som högsta polismyndighet inom staden och länet tillkom det landshövdingen tillse, att lämpliga avrättsplatser funnos. Tidigare hade dylika förefunnits dels i närheten av nuvarande Lorensberg, dels utanför Drottningporten. Båda skulle nu emellertid avlysas, den förra, enär den blivit kringbyggd och låg »i närheten av stadens prydligare landerier», den senare, enär en viss *Carl Hedman* (24/4 1810) hos Borgerskapets äldste begärt att få upplåtelse av den därstädes befintliga öppna platsen. På grund härav utfärdar landshövdingen kallelse till Kallebäcksborna för att med dem underhandla om upplåtelse av mark för en ny avrättsplats.²⁰⁾

Tillströmningen av resande utlänningar, handelsexpeditör m. fl. gjorde, att tidigare mera småborgerliga förhållanden med avseende å värdshus, näringsställen²⁾ servering, stängningstider m. m. måste regleras. Så medges

¹⁾ Såsom närmaste resultat härav begära stensättarna (7/9 1810) 50 % förhöjning å sin taxa från 10 till 15 sk. rgs per kv. famn.

²⁾ Enligt magistratens kungörelse i jan. 1809 skulle i staden finnas krögare till ett antal av högst 100.

t. ex. *Georg Tod's* värdshus, som isynnerhet frekventerades av engelsmän och sjömän, att lördagar få hålla öppet till kl. 11 e. m. samt söndagar, när tidigare alla näringslokaler måst hålla stängt, efter kl. 4 e. m.

Redan omkring år 1776 säges staden ha haft 8 värdshus, varav »Stockholmskällaren» (hörnet av Drottning- och Magasinsgatan) var det förnämligaste. Något senare synes *Bloms* värdshus ha kommit på modet, ehuru det enl. Küttners utsago (1795) var tarvligare än han väntat. Här förstod man endast svenska.

Bland övriga näringsställen omförmälas systrarna *Müllers* (vid Södra Hamngatan), »Caledoniska hotellet» i Masthugget och *Segerlinds*. Det sistnämnda uppfördes dock först åren 1810—12 efter ritning av hovarkitekten Hagberg och blev stadens första egentliga hotell (nuv. Göta Källare). Att hotellet efter dess fullbordan fyllt ett känt behov framgår av uttalandet av en resande, Thomsen (1812), då där var överfullt »så ej en plats stod att erhålla».

I Masthugget fanns redan år 1786 det s. k. »Engelska herberget» eller *Tods* värdshus, vid Barlastkajen. Ungefär samtidigt (1787) omnämnes utom detta även »Ribbens» (löjtnant *Ribbings*) vid Stigbergstorget såsom tillhåll för engelska sjökaptener. Masthugget såväl som Majorna var vid denna tid, som vi redan funnit, ett oroligt tillhåll för sjömän och även för allehanda löst folk. Ölstugor och andra förlusteställen funnos nästan i varje hus. Flera resande, som anlände sjövägen till staden och kastat en blick in i de ofta överfyllda och tarvliga ölkrogarna, fortsatte sin resa in till staden.

Av de resandes anteckningar om priserna å näringsställena finner man, att uppsvingets tid med riklig tillgång på penningar haft sin sedvanliga påföljd i fördyrning av levnadsomkostnader m. m.

På *Bloms* hotell betalade man år 1804 1 rdr för en liten kammare. År 1812 hade kostnaden stigit till det dubbla. En annan resande, som jämför de båda åren, säger att matpriser, tvätt m. m. under perioden stegrats till det fyrdubbla. Ett tvivelaktigt nöje, som omnämnes av flera resenärer, bestod däri, att resenären genom artilleriets musikanter, som erfarit hans ankomst, redan vid 5-tiden på morgonen uppvaktades med musik, givetvis i avvaktan på en hederlig dusör. Under smugglingstiden uppvaktades därjämte den resande av kringvandrande judar och judinnor, som erbjödo sig att växla penningar eller ännu hellre att köpa eller sälja kontraband.

Beträffande förlusteställen och kulturella förhållanden lär, enligt en annan resandes utsago av år 1809, staden »sakna tillräckliga tidsfördriv; där finnas varken goda värdshus, teatrar, samlingslokaler, lärum eller dylikt.»



16. Vårdshuset Klippan.

Av förlustelseställen omnämnes Vauxhallen (på nuvarande Första Långgatan, ej långt från Järntorget). Wilse lämnar i sin skildring av Göteborg i slutet av 1700-talet en rätt omständlig skildring av stället.

»Vauxhallen», skriver han, »är en offentlig trädgård, som i början bekostats av en privat person. I mitten ligger ett stort lusthus, i vars övre våning finnes en öppen musikhall med en orgel; längs med trädgårdsmuren äro åt trädgården till anlagda öppna loger i en rad, invändigt vitmålade, där kottier och sällskap kunna fördriva tiden med anständiga nöjen och erhålla förfriskningar. Runt om finnas alléer, som illumineras var söndagkväll (längre fram även andra kvällar); man ger 4 styver i inträdesagift!»

Utan samlingslokaler var staden dock ej vid denna tid. Vi skola i det följande finna, hur vid furstliga besök i staden konserter gavs i Frimurareordens lokal. Även rådhusalen kom vid festliga tillfällen till användning.

Engelskt inflytande hade redan år 1769 skaffat staden en samlingslokal av mera exklusiv natur. Initiativtagen till denna »Bachelors club» synes ha varit dåvarande brittiske konsuln *Th:s Erskine* och en annan engelsman, *David Low*. Till en början har klubben knappast varit annat än ett bolag eller slutet sällskap för hållande av biljard. Mot slutet av 1700-talet och början av 1800-talet ändrar klubben karaktär, tack vare dr.

Dubb, som här liksom överallt i samhället ingrep »ledande, ordnande och lugnande». En ypperlig klubbmästare synes man haft i *Johan Wohlfahrt*. Men klubben var likväl en samlingslokal för ett antal utvalda. Det vardagliga samkvämet därstädes har plägats vid pipa, l'hombre, boston eller biljard och en kopp varm punsch.

Men även inom denna krets skulle uppsvingets tid med dess spekulationslusta och svaghet för lyx och överdåd göra sig gällande. Det till omkring ett hundratal medlemmar uppgående sällskapet inköpte handlanden *John Lyons* hus och gård, varefter rummen möblerades med en även för den tiden ovanlig elegans »utan särdeles beräkning av tillgångarna». När den stora kraschen kom fick även sällskapet slå vantarna i bordet.²²

De under uppsvingets period alltmer förbättrade handelskonjunkturer, tillflödet av penningemedel samt den på grund av inflyttning, utländska trupper och fartyg m. m. alltjämt stegrade efterfrågan på livsmedel och diverse förnödenheter medförde, i förening med en av de täta eldsvådorna bristande tillgång på bostäder, magasin m. m., givetvis prisökning och dyrtid.

Ansökningar om löneförhöjningar inkommo därför till resp. myndigheter nästan dagligen. En axplockning bland petitionerna visar, att hemförarebåtgillet taxa av år 1799 redan i februari 1808¹⁾ höjdes med 25 %, varvid den nya taxan dock fastställdes att gälla intill utgången av år 1817; mätarelaget begär förhöjning i aug. 1808, som beviljades i allmänhet med 5 runst. per tunna, dock olika taxa om mätningen skett mellan staden och Vädersågen eller mellan sistnämnda plats och Röda sten. Handels societets sekreterare får löneökning från 83 rdr 16 sk. banko till jämnt 100 rdr banko, hammmästare *Möller* får sina inkomster ökade och auktionsprovisionen höjes. Klamparelaget klagar över dyrtid och begär, att umgälderna för deras syssla skall ökas i banko.²³ Under vilka blygsamma villkor man levde framgår av mantalskommissarien *Gabr. Nordenbergs* ansökan hos Borgerskapets äldste att bli försedd »med ett kontor eller något annat säkert och hyggligt ställe såsom varande behöfligt».²⁴

Den 3 maj 1808 förklarar den inkallade stadsvaktens förman inför Borgerskapets äldste, att manskapet ej kan livnära sig på 2¹/₂ skilling banko om dagen, som dem i gage består. Han begär, att manskapet skall erhålla antingen samma avlöning som består kronans menige (8 skilling banko) eller också en viss portion bröd och 7 skilling rgs. i penningar. Borgerska-

¹⁾ Se härom närmare sid. 163.

pets äldste prutade emellertid och bestämde, att för de nyinkallade skulle gaget ökas från $2\frac{1}{2}$ till 5 skilling banko.

Hos Handels societeten begär även båtåldermannen *And. Edström* att få sin lön höjd, enär »livsmedlen stigit med 5—6 gånger sin forna kostnad». Societeten villfar i så mån hans ansökan, att densamma höjdes från 70 rdr 40 sk. banko till 100 rdr.

Att ansökningarna om höjning i avlöningarna i allmänhet voro väl befogade framgår av en jämförelse mellan priserna å en del livsförnödenheter.

Genomsnittspriserna (i riksgäldssedlar) ställde sig enligt nedanstående:²⁵.

	1806	1808	1812
En tunna råg	10—10 $\frac{1}{2}$	14 $\frac{1}{2}$ —15	19—20
Ett pund smör	4 $\frac{1}{2}$ —5	6—7	över 10
Ett pund tork. fläsk	3	nära 5	6
En ko, värd. till ...	10	15	37 $\frac{1}{2}$
Ett får, ,, ,, ...	1 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$

På grund av förut omnämnda förhållanden torde dyrtiden dock gjort sig kraftigast påmind genom bostadsbrist och oskäligt ökade hyror.

Så inkommer till Borgerskapets äldste en anhållan från Gymnasie- och Scholæstaten att få sin hushyra reglerad (3/5 1808). Då ännu i slutet av år 1812 lärarna ej fått sin hyresersättning tillfyllest ordnad förklara de sig icke kunna åtnöjas med mindre hyresbelopp än »fyra gånger så mycket, som Kungl. Brevet av den 6 juli 1804 utsätter», — en begäran, som Borgerskapets äldste dock finner alldeles för orimlig.

Samma år (1812) begärde stadskassören *Carlsson* lönetillökning, emedan »hushyrorna på kort tid, stigit mer än 3-dubbelt och de nu rusa immerfort upp till oerhörd gränslöshet. För 3 à 4 sådana tarveliga rum, som förut betalades med 100—150 rdr om året, måste nu ges 6—700 rdr på lika tid och anses likafullt för grace och barmhertighetsverk, om en obemedlad skall i staden få tak över huvudet.»

Källaremästare *H. C. Koch*, som arrenderade stadskällaren, sökte även erhålla billigare villkor. Hans inlaga lämnar en liten inblick i dåtida förhållanden. Av densamma framgår, att han för egen bekvämlighet disponerar de tre rum, som voro avsedda för inkvarteringskommissionen, Borgerskapets äldstes och Handels societetens sammankomster samt att han i ett av dessa inrättat en biljard. Koch fick emellertid ett bleklagt nej och villkoren blevo vid de tidigvarande 570 rdr banko.²⁶

Om myndigheterna sålunda ej ansåg någon ändring i avgiften för utskänkingsrättigheterna böra ske ökades däremot arrendeavgiften för de s. k. Tjärhovsladorna vid Sandhålan¹⁾ med ej mindre än 50% på 1786 års taxa när de den 30/3 1810 av magistraten på fem års tid utarrenderades till handl. *Joh. Christ. Garling* med borgen av handl. *Peter Grönberg* och *Anders Magnus Prytz*.²⁷⁾

Även stadens läkare funno sina utgifter i hög grad ökade under perioden. Så klagar stadsfysikus *Nils Martinsson* att med anledning av dyrtiden, som är mäst kännbar för ämbets- och tjänstemän, han i skjutslega borde erhålla 66 rdr 32 sk. banko årligen, helst som han ej begärt höjning i sin ringa lön av 83 rdr 16 sk. i samma mynt. Borgerskapets äldste ansåg dock (23/8 1808), att en höjning av halva skjutshjälpen kunde vara tillfyllest. Stadstjänarna, som begärt ett dyrtidstillägg, varierande mellan 16—50 rdr, beviljades 8 rdr 16 sk.

Dyrtidens efterverkningar fortforo ännu flera år efter det den livligare handelsomsättningen upphört. Så begär (1813) translatorn *Denell* löneökning påpekande, att ett par stövlar kosta 20—30 rdr rgs och att »det föga passar att hava en tjänsteman för knappast skorna» — hans lön uppgick nämligen till endast 25 rdr.²⁸⁾ I allmänhet få, som ovan visats, tjänstemännen i någon mån sina framställningar villfarna. Men då byggmästare *Fleuther* och stensättarna år 1809 begärde ökad avlöning få de av Borgerskapets äldste avslag med svaret, att »stensättningen å stadens gator i de senare åren icke skett på bättre och varaktigare sätt, än att gatorna få månader därefter visat sådana bristfälligheter, att reparation varit nödig».

Att dagsverkena i den allmänna marknaden rönt påverkan av uppsvingsperioden framgår därav, att ett murdagsverke år 1807 taxerades till 34 sk. men år 1812 till 1¹/₄ rdr (1813 1³/₄ rdr). Ett timmermansdagsverke ställde sig i regel 8 sk. lägre.

De stadsbilder, som bevarats till våra dagar, avtecknande vyer från gator och torg, förete ej blott borgare och hantverkare i sin dagliga strävan och id. Staden var, ehuru vallarna börjat raseras, ännu en betydande garnisonsstad, där rörelse och gatuliv bar ett starkt militärt inslag.

Garnisonen i staden hade under de sista årtiondena intill år 1801 bestått av det s. k. Stedingkska värvade regementet, som sedermera uppgick i Göta artilleriregemente, bildat av den tidigare i Göteborg förlagda artilleribrigaden.

¹⁾ Tjärhovet var till år 1785 beläget i Stigberget men flyttades för eldfarans skull nämnda år till Sandhålan.

Den under åren 1793—94 uppförda kasernen nedbrann 1804 utom någon del av norra mellanbyggnaden, men kunde av brandförsäkringssumman sättas i sitt ursprungliga skick så att den ånyo kunde tagas i bruk åren 1805—06.

Under den tid, varmed vi syssla, kommer kasernen huvudsakligen att tagas i anspråk som fältsjukhus för sårade och sjuka, transporterade från västra fronten. Som vi framdeles skola finna medförde denna evakuering rätt stora svårigheter för de lokala myndigheter, som inkvarteringsskyldigheten ålåg.

Den tidens värvade soldater voro i allmänhet äldre män, gifta och oftast begåvade med en stor skara barn. Som av en enda stor familj var hela kasernen belagd av soldater inom olika åldrar, kvinnor och barn. För »gemenskapen» voro 59 rum avsedda att beläggas med ej mindre än 704 män, 140 hustrur och deras barn(!).

Soldaternas utflyttning från kasernen kunde möjligen, ehuru staden vad bostadsutrymmet beträffar avsevärt reducerats genom eldsvådorna, låtit sig verkställa, oaktat även Älvsborgs regementes vargering m. fl. lantvärnstrupper redan blivit förlagda i staden. Men värre blev det med kvinnor och barn. När överstelöjtnant *Gjers* i skrivelse av den 10 juni 1808, i och för kasernens anordnande till sjukhus, begär den norra kasernlängans utrymmande, visade det sig, att plats behövdes för 104 mödrar och barn till fäder, vilka voro i fält. Magistraten lät, som vi sedermera skola finna, fattigförsörjningsdirektionen taga hand om de värnlösa små. I oktober s. å., när ytterligare delar av kasern måste tagas i anspråk för sjukvårdsändamål, begär samme överstelöjtnant inkvarteringsmöjligheter för 135 man 56 hustrur och 16 barn.²⁹

Den tidens värvade, garnisonerade soldat hade en föga människovärdig tillvaro. Avlöningen var ytterst knapp, varföre soldaterna, när deras tjänstgöring så medgav, måste genom vedsägning, vattenbäring eller »schåande» vid hamnarna skaffa sig någon extra förtjänst. Sorgligt nog bestod arbetslönen ofta i brännvin eller omsattes i samma vara. Då hustrurna ofta ej fingo någon avsevärd del av solden, måste de genom tvätt, skurning och andra grovsysslor livnära sig och barnen.

Soldaternas utspisning var enahanda. Ärtor och fläsk eller sluring, varjämte ransonen av bröd, smör och ost,¹⁾ när det senare undantagsvis förekom, utdelades på en gång för flera veckodagar, vilken ranson ej sällan kontant försåldes till kvartervärdar eller andra, för att skaffa medel — till bränvin, vilket därjämte ofta ingick i matportionen.

¹⁾ En upphandlingsauktion vid krigets utbrott upptager följande proviantartiklar: torrt bröd, ärtor, korngryn, havregryn, salt kött, salt fläsk, smör, sill, ättika, bränvin och tobak.

Då kompanicheferna hade manskapets beklädnad på s. k. passevolans, var dräkten oftast den tänkbarast usla för att truppen vid generalmönstringar, parader m. fl. tillfällen skulle med de i rustkamrarna förvarade munderingarna vara så välklädd och putsad som möjligt.

Om soldaternas inkvarteringsförhållanden och levnadsstandard i övrigt hänvisas i det följande till d:r Domeyers m. fl. rapporter.

Behandlingssättet och bestraffningsåtgärderna gentemot manskapet voro »i tidens anda», d. v. s. kroppsliga bestraffningar (spöslitning o. dyl.). I »Det forna Göteborg» lämnar Fröding en drastisk skildring av chefens för Göta artilleriregemente, baron *Silfverschiöld*, besvärigheter att anskaffa avstraffningsspön. Sedan Kungl. Maj:t befallningshavande på överstens förfrågan meddelat, att varken någon kronoallmänning förefunnos inom länet utom Bufjället, där endast fur och gran växte, varifrån lämpliga spön kunde erhållas, ej heller några medel i ränteriet voro därtill avsedda, ingick översten med underdånigt memorial, att Kungl. Maj:t måtte ålägga landshövdingeämbetet att i ena eller andra hänseendet tillgodose ifrågavarande behov.

Efter återremiss till landshövdingen dekreterade slutligen Kungl. Maj:t, att »då regementschefen är Kungl. Maj:t ansvarig för disciplinen inom regementet finner Kungl. Maj:t honom böra vidtaga den härtill tjänligaste utväg, utan att Kungl. Maj:t med anmälan därom behöver besväras».

Vad Fröding däremot ej haft sig bekant är att först den 28 aug. 1809 denna för disciplinen vid regementet tydligen viktiga fråga synes fått sitt slutliga avgörande, i det landshövdingen denna dag meddelar överstelöjtnanten Gjers, att i och för avstraffningar vid regementet spön få avhämtas å chefsbostället Rya. Dock bör arrendatorn, handlanden *Schale*, under rättas så att ingen åverkan äger rum.³⁰

Gent emot den utskrivna lantvärnsungdomen synes man för mindre fel i bestraffningshänseende haft en något mildare straffskala. Enligt en g. o. av april 1808 finner man utom arreststraff med skärpning genom att ej få samtala med kamraterna, huru den felaktige från 2 till 5 dagar kunde berövas rätten att bära hattprydnad, eller utanför vakten under högst 3 timmar bära 3—4 musköter, varvid alltid hattprydnaden måste avtagas. Men om man i detta hänseende visade en viss hänsyn till dessa ynglingars oerfarenhet, äro försyndelserna i andra avseenden gent emot dem så mycket större.

Därom skall dock i annat sammanhang bliva tal.

Om uppsvingets tid för handlande och näringsidkare väl förtjänar detta namn, om den för rikets krigsmakt, i följd av bristande förutseende och om-



17. Gamla fattighuset.

tanke medförde betydligt större försakelser, lidanden och nöd än de eljest tämligen oblodiga fälttågen bort förorsaka, kan man säga, att för befolkningen i gemen tidsperioden olika hårt drabbade skilda landsändar. Hårt prövade blevo norra Bohuslän, fisklägena (de senare dock mera genom sillfiskets upphörande) samt delar av Värmland och Västerbotten. I avslutningen av denna skildring skola vi något dröja vid sjukdomarna och nöden i Bohuslän. Här kan endast anmärkas, att från länsstadens sida aktningsvärda ansatser gjordes att lindra nöden.

Själv hade staden genom nådigt brev av den 8 nov. 1726 fått ett fattighus (för 170 fattiga) i burggreven *Hans von Gerdes* f. d. klädesfabrik, där i våra dagar Hälsovårdsnämnden har sitt tuberkulohem. Budgeten var utom på frivilliga gåvor baserad på avgiften för in- och utgående varor. Sin väsentliga organisation (1799) erhöll fattigvården dock genom amiralitetsmedikus, doktor *Pehr Dubb*, förtjänstfulla arbete.¹⁾ Genom handl. *Jonas Kjellbergs* ingripande blev fattigvårdskostnaderna rättvist fördelade (1803) genom uttaxering å de s. k. sammanskottsmedlen (kommunalskatten).

¹⁾ Till tack hade Borgerskapets älste år 1806 låtit slå en medalj över honom för hans nitiska och osjälviska arbete i fattigvårdens tjänst. År 1810 blev han medlem av den kommitté, som skulle ordna hela rikets fattigvård. Vid hans avgång som fattigvårdens ordförande år 1829 tilldelades han av Borgerskapets älste en årlig pension av 100 rdr banko.



18. Jonas Kjellberg.

Inom den period, varmed vi syssla, begär Dubb i aug. 1810, att magistraten ville upplåta en av de s. k. Halls baracker¹⁾ vid Exercisheden till »läseskola och sopphus». Tidigare hade genom hans bemedling dylika upprättats på Stampen, i Masthugget och i Haga.

Av de yttre stadsdelarna erhåller Majorna vid denna tid sin fattigvård ordnad i stort sett genom prosten *Roempkes* nitiska ingripande. Befolkningen i denna stadsdel utgjordes till stor del av sjöfolk. Den 28 april 1810 ingår nämligen Roempke till Kungl. Maj:t med ett av en särskild kommitté utarbetat förslag till fattigförsörjning i Majorna (Amiralitetsvarvet och del av Örgryte församling), enligt vilket förslag en viss avgift skulle erläggas av varje förhyrd sjöman. Redan den 14 juli s. å. kunde landshövdingen meddela prosten, att Kungl. Maj:t gillat förslaget till fattigförsörjningsanstalt och särskilt uttalat sitt välbehag över förslaget. Stadgarna skulle sedermera insändas för fastställelse.³¹

¹⁾ Uppförda av Hall d. y. för att lindra nöden efter 1804 års eldsvåda.

Dubb var ej blott den nitiske läkaren och uppoftande kommunalman-
nen. Han var även en intresserad frimurare. Sedan långliga tider tillbaka
hade vid stadens portar blivit upptagen en s. k. portpenningsavgift,¹⁾ som
tillfallit Frimurarebarnhemmet. Sedan vallarnas rasering påbörjats hade
emellertid passagen vid sidan om portarna blivit fri, varför Dubb i april
1808 hänvänder sig till magistraten med begäran, att bommar eller grindar
skulle uppsättas vid sidan om Kungs- och Drottningportarna.³²

Även inom andra områden skola vi i det följande finna, att stadens
borgare visade stor offervillighet och hjälpsamhet ej minst, när det gällde
att offra medel till rikets försvar under de för fäderneslandet rådande bryd-
samma förhållandena.



¹⁾ I september 1758 hade medgivits, att Frimurarebarnhuset skulle få uppbära ett öre
sm. av varje in- eller utgående, som efter en viss tid om aftonen passerade portarna. In-
komsten brukade utarrenderas och gav de sista åren omkr. 1000 rdr banko.

KAPITEL III.

Några kulturhistoriska anteckningar.

Tidströmningarna ute i den stora världen hade ej lämnat den lilla handelsstaden inom sin trånga fästningsgördel vid Göta älv helt och hållet oberörd.

Sjöfartsförbindelserna hade ej blott medfört materiella nyttigheter. Vare sig det gällde trävaruskeppningar till England, sädeskommersen med svenska Pommern och andra Östersjöstränder, saltskutor på Sydfrankrike, Spanien, Portugal eller Medelhavsbacken eller slutligen Ostindiska kompaniets långfartsseglare på fjärran Östern hade kulturella vinster följt i kölvattnet. De intima börsförbindelserna med Hamburg hade satt den svenska pressen i nära kontakt med den tyska. Inflyttningen av köpmän från England stärkt medborgarandan och ingjutit en kritisk syn på de stora världshändelserna i Frankrike.

Filosofernas och poeternas drömmar om ett världsrrike hade revolutionens egen son på ett handgripligt sätt sökt realisera med svärdets makt. Redan före 1800-talets slut hade själaringningens klockor börjat att klämta för upplysningstidens förkämpar och epigoner. Med utgången av 1809 kan man säga, att encyklopedisternas tidevarv — även dess sista utsvävningar i form av revolutioner — sett sina bästa dagar. Men innan detta årsskifte hade den frambrusande frihetsvågen, som sedan skulle brytas mot den heliga Alliansens bålfästen, även nått fram till vårt land och medfört ett nytt statsskick.

Den siste Vasaättlingen hade i bigott rättshaveri, låt vara av omständigheter, som han ej förmådde behärska, fört landet helt nära branten av undergång, när i rätta ögonblicket 1809 års statsvälkning bygger en ny konstitution. Men året är ej blott en politisk grännssten. Det betecknar även ett rikare tillflöde av de kulturella strömningarna, som, tack vare tryckfriheten, nu kunde välla in i vårt land.

Ännu fortlevde den genom franskt inflytande förhärskande s. k. akademiska smaken. Den vittra areopagen i Göteborg hade på nyåret 1803 skänkt den unge Esaias Tegnér guldmedaljs värde för hans *Elegi* vid en bro-

ders död, ett diktverk i den äldre skolans stil, Tegnér's första vittra framgång och tryckta opus. Även följande året kunde Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle belöna samma författares *Den Vise* med pris. Dikten är ett besjungande av dygdeidealet i upplysningstidens manér men med genomskinligt inflytande från Kant's begrepp om pliktuppfyllelse. Den klassiskt bildade Tegnér saknade ej heller kännedom om det gamla Stoas ideal.

Det inträdande politiska motsatsförhållandet till Frankrike torde i mindre grad än en intimare förbindelse med Tyskland, (Schelling, Herder m. fl.), ha medfört de strömningar inom litteraturen, som skulle resultera i romantiken och stärkandet av de nationella känslorna. I Göteborgs Allehanda för år 1807 har den blivande förkämpan för den franska smaken och akademisterna, P. A. Wallmark strängt sin lyra för att prisa de svenska vapnens framgångar i Tyskland.

Inom Sveriges landsortspress hade Göteborgs små tidningsblad intagit en aktad ställning liksom överhuvudtaget det vittra och vetenskapliga livet under senare delen av frihetstiden företett en viss blomstring, som i avsevärd mån måste tillskrivas den lärde lektorn *Johan Rosén*, om vilken det sagts, att han var den förste, som i vårt land tillämpade en mera modern journalistik. Särskilt kan det sägas om hans i maj 1772 utgivna »Hvad nytt, hvad nytt,¹⁾ att det ej blott var ett nyhets- och annonsblad med aktuellt från utlandet utan även ett verkligt vittert organ ej blott för Göteborgs Vitterhetssällskap, vars andliga faderskap Rosén nog till större delen kan tillskriva sig, utan även för poetiska pennor å annan ort.

Så trycktes Kellgrens »*Mina löjen*», ehuru endast i utdrag, i sistnämnda tidning (1778). Anna Maria Malmstedt, den sedermera som vittret dam under namnet fru Lenngren allmänt kända och uppskattade, har här publicerat en del av sina ungdomsdikter såsom *Alcides och Chloé*, en idyll i Creutz manér, flera epigram samt framförallt den första versionen av hennes märkliga ungdomssatir *Thékonseljen* (1775). Men även namn sådana som Thorild, Lidner och Johan David Valerius återfinnas i spalterna.

Den dåtida lokalpressen, Göteborgs Allehanda och Göteborgska Nyheter, lämna däremot föga upplysningar om tidens litterära företeelser. Förutom predikoturer, offentliga kungörelser och annonser meddelas under krigsåren de officiella bulletinerna utan alla kommentarier.

Under år 1809, när Sverige utkämpar sin kanske mest olycksdigra strid, kan de små tidningslapparna, exempelvis Göteborgs Allehanda, syssla med en skildring av riddarväsendet under elfte seklet, en biografisk målning av

¹⁾ Han hade tidigare (1759—62) utgivit »Göteborgska magasinet» med bilagan »Hvad nytt i staden?» samt »Göteborgska veckobladet».

Karl den store eller Theodorik av Bern. En så viktig tilldragelse som Gustaf IV Adolfs avsättning meddelas genom hertig Karls proklamation (1809 Bih. till n:r 34) och befälets över de i Värmland förlagda truppernas av Adlersparre författade manifest (n:r 35). Efter statsvälvingen inträda riddarna Bertrand du Guesclin och Bayard i tidningsspalterna mitt under pågående brinnande krig och innan fredsunderhandlingarna ännu börjat. De lokala händelserna överlämnas alltjämnt till »kvinfolken vid brunnen».

En liten axplockning bland de rent litterära bidragen visar, att Rousseaus tankar och grundsatser ännu hava sin publik. Fabler av Lessing omväxla med strödda tankar av Sterne eller epigrammer från franska författare. Sedan man utminuterat lite kvasifilosofi om självkänedom och i några nummer ingående betraktat en liten sibirisk stad får läsaren kännedom om »Flintors behandling i Portugal». I övrigt utgöres det litterära godset av »Blandade tankeämnen», biografier över Gibbon, Lionardo de Vinci, Michel Angelo Buonarotti m.fl. Man följer tydligen det i ett av de första numren angivna horatianska programmet

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci
Lectorem debitando pariterque monendo¹⁾

Antiken blir givetvis ej avglömd. Man nöjer sig ej med att orientera de göteborgska köpmännen i »Athenarnas seder och husliga levnad» utan gör även en »Jämförelse mellan Grekland och Rom».

Mot kritikerna höjes ett förnumstigt varnande pekfinger i »Minneslista för inhemska konstdomare», huru de vederbörligen böra ansa och sköta sitt värv, vilket tydligen haft samma verkan, som att hålla vatten på gåsen. Ty sedan *Casten Rabes* »Samling av sentenser» fått en välvillig anmälan uppkallar denna en kritik, motkritik och polemik, som till slut, för att använda ett modernt uttryck, framkallar nödvändigheten av ett skiljedomstolsutslag. Att döma av innehållet synas de göteborgska pressalstren såsom källor för utländska politiska notiser ha i stor utsträckning nyttjat le Moniteur och i övrigt hämtat sina alster från L'Esprit de Journaux, Politisches Journal, Schedels Handelsjournal och Altonaischer gelehrte Mercur.

De nya eller, om man så vill, gamla svenska stämningar, som genom fosforisters och göters blivande stormangrepp mot den akademiska areopagen skulle finna sitt uttryck och som otvivelaktigt pekade åt helt annat håll än det föregående århundradets stundom nyktert praktiska, stundom ideelt humana nyttighetssträvan, hade ännu ej fått sina förespråkare i Göte-

¹⁾ Den rätta fullkomligheten nås, om man blandar nyttigt och angenämt, förnöjer läsaren och upplyser på samma gång.

No 2.

Göteborgs Allehanda.

Fredagen d. 8 Jan. 1808.

Till Göteborgs Stad på Nyårsdagen 1808. *)

Du Göthers Hufvudstad, der jag först lufset såg,
Som blott, se'n 2:ne år, mest uti affa låg:
Nu rest dig ur ditt grus och wisat dig i dagen,
Så skön, att Granstaren wid åsyn af din pragt
Beundrar Konstnärns smak, din werksamhet och magt,
Och gör des' första blick utaf din glans betagen.

Med början af det år, som ingått denna dag,
Må det för framtiden bli en bestådd Lag,
Att inge olycksfall få dine grunder staka;
Men att du uti frid och under GUSTAFS Lag
I Handel, Naring, Slöjd må stiga dag från dag,
Och till aftagande ej mera gå tillbaka.

Att dine Styresmän, som wördas i vårt land,
Med deras kunskaper och deras säkra hand
Få leda dine wärf med wanlig nit och styrka,
Att i den Helgedom, du åter refer dig,
Ditt Folk, till Jehovah, får tröstfullt närma sig
Och uti andanom och sanning Honom dyrka.

Att lärde Män, som wist ej saknas inom dig,
Må utan hinder gå den ärofulla stig,
Som till upplysningen och kunskaperne leder,
Att sprida sällheten bland dina söner ut,
Och uppå willorne med mörkret göra slut,
Till allmänt gagn för dig, för dem till enflist heder.

*) Insändt och på begäran insördt.

borg.¹⁾ Dessa med en viss ungdomlig hänförelse och möjligen självöverskattning framförda strävanden, stodo i samklang med den nya germanska tidsströmning, som, framkallad av det franska förtrycket, från Rousseau genom »Sturm- und Drangperioden» slutligen bottnar i nyromantiken.

Denna bildade, som kulturriktning den avgjordaste motsats till 1700-talets rationalism. Hade den föregående uppfattningen satt förståndet och en moralen bestämmande vilja såsom de härskande själsförmögenheterna blevo nu fantasien och känslan satta i högsätet. Men här i Sverige inmängdes även den ridderliga äventyrslystnaden, personifierad i Karl XII såsom en av de yverborna göter, och slutligen det melankoliska, religiösa inslag, som möter i folkvisans mollton och som i sin djupaste och innerligaste mystik framträder hos en Birgitta och en Svedenborg.

När den göteborgska vitterhetens främste utmärkte den unge Tegnér's klassiska strofer ha de nogsamt vittnat, att den konstart, man benämner den akademiska, ännu hade burskap i den lilla handelsstaden vid Västerhavet.

De egna skalderna voro vid den tid, varmed vi syssla tunnsådda. Även om man något utvidgar tidsgränsen, torde två möjligen tre²⁾ utgjort hela antalet.

Utän någon klassificering kan här först omnämnas *Arvid David Hummel*, en ur många synpunkter egendomlig företeelse.

Son till borgmästaren Hummel i Göteborg har hans tidigare levnadsbana utvecklat sig under gynnsamma förhållanden. Student redan vid 14 års ålder, tog han hovrättsexamen vid 16, blev stadsnotarie och vice auditor vid Stedingska regementet vid 18 och stod nog, enligt sin egen uppfattning, redan vid 20 års ålder på höjden av sin tids vetande. Hans korrespon-

¹⁾ Per Henrik Ling lär enligt Fröding ha vistats i Göteborg åren 1807—1809 och undervisat skolungdomen i gymnastiska övningar. Det förstnämnda året lär han ha strängt sin lyra i Göteborgs Tidningar men ej i någon »götisk» stil.

²⁾ Såsom den tredje kan man i så fall upptaga *P. A. Granberg*. I sina brev till Gjörwell omnämnes han med berömmande ordalag av Hummel. I sin litteraturhistoria skriver Warburg om honom, att Granberg, infödd göteborgare var född 1710. Han var till en början boktryckare tillsammans med en viss Ekman och sedermera sekreterare i Lantbruksakademien. En av de flitigaste litteratörerna från övergångstiden, skrev han stora skaldestycken i Leopolds anda ss. Erfarenhetens röst och Årens flykt m. m., dramatiska arbeten (Svante Sture och Margareta Lejonhuvad) i samma tonart som Kellgrens lyriska skådespel. Samma år som Geijer erövrade 1:a priset av Svenska akademien för sitt äreminne över Sture, erhöll Granberg 2:a priset. För oss göteborgare är han kanske mest bekant som författare till staden Göteborgs historia och beskrivning, utkommen i Stockholm 1814—1815 på Ekmans & Granbergs tryckeri. Granberg är även bekant för ett erkänt arbete om Kalmarunionens historia. Död 1841.

dens med Gjørwell, såväl under Göteborgsperioden, som sedermera under sin Petersburgsvistelse, föreligger i avskrift å härvarande Stadsbibliotek.

I Göteborg med dess småborgerliga förhållanden blev stugan snart nog för trång för en dylik skönande. Han flyttade under senare delen av 1802 sina penater till Stockholm, där han anställdes som protokollsekreterare i utrikesexpeditionen. Men utgifterna i huvudstaden måtte ej stått i lämpligt förhållande till Apollos guld, ty, för att undslippa gäldstugan, såg han sig nödsakad skudda stoftet av sina sandaler och fly över till S:t Petersburg.

Här bereddes honom någon underordnad plats vid den svenska legationen. Men möjligen har en del skrivelser från honom i denna ställning från svensk sida betraktats såsom tvetydiga, ty efter en tid lämnade han legationen och vann anställning i rysk tjänst. Han avancerade till sekreterare vid Generalkommittén för censuren i ryska ministeriet för inrikes ärenden. Innan döden hugnad med Wladimirorden, avled han på Ekenäs i Finland 1836. I »Forna Göteborg» skriver Fröding, att det är Hummel som under sin vistelse i hemstaden skriver vers och teaterpjäser, utövar den vittra kritiken, dränker landshövdingen i en satir (som dock genom censurens åtgärd oskadliggöres),¹⁾ korresponderar med Gjørwell, uppvaktar Leopold, håller tal om prinsars uppfostran etc. etc. Härtill fogar Warburg,²⁾ att han prövade sina krafter som dramaturgisk kritiker (ett försök att i den svenska handelsstaden spela Lessings Hamburgerroll). Hummel har därjämte uppträtt som lyrisk författare i sina år 1800 utgivna »Samlade Skaldeförsök». Här uppträder han som en avgjord Leopoldian, fostrad i Voltaires skola. Helt blygsamt tecknar han sig endast med initialerna A. D. H. och citerar på titelbladet det Horatianska

Neque enim concludere versum
Dixeris esse satis

En viss bokhandlare *A. Bonamy* har försett det å hans förlag utgivna snillefostret med ett rätt egendomligt företal.

Jag har varit boende över tjugu år vid de Peruvianska Guldgruvorna. Utbrottet av en Volcan har kastat mig till de svenska Bergen. Ibland den mängd Mineralier, som dessa hysa i sitt sköte, har jag funnit några korn rent och gediget Guld. Detsamma härleder sig från en Gruva i Vestergötland(!), som lovar en rik och ymnig tillgång. Jag skyndar mig att därav göra ett offer åt den Svenska Allmänheten. Det är en förstling av min erkänsla för den bevägna gästfrihet jag njutit efter händelsen av den skakning, som vållat mitt fall.

A. Bonamy.

¹⁾ Han skriver härom till Gjørwell.

²⁾ Illustrerad Svensk Litteraturhist. 2: 1 s. 469—470.

Vad som i synnerhet föranlett den unge skalden att lämna sina rimmade försök i allmänhetens händer anger han i sitt eget därefter följande företal vara ett brev från fäderneslandets största skald, Leopold, daterat Drottningholm den 2 aug. 1798. Leopold skriver:

Även om enskilda vänners omdöme är föga att bygga på brukar allmänheten med tämlig riktighet bedöma detsamma genom välbehag eller likgiltighet. Det förra har alltid klar och tydlig röst. Det senare intet annat uttryck än tystnaden. Det händer läsaren, som Pope ganska naivt yttrar:

»He can not criticize, but he can sleep».

Jag hoppas etc. — att M. H. får mycket vakna läsare. — — —

Härtill vågar författaren tillägga, vad Voltaire sagt uti sitt första brev över Oedipe:

»Si quelquechose pouvait pardonner la mediocrité d'un ouvrage ma jeunesse me servirait d'excuse. För att erhålla en allmännare och upplysande granskning syndar författaren mot Horatü;

»Nonum prematur in annum».

För värdesättande av hans pegas flykt torde ett par provbitar böra utväljas. I nedanstående, om de latinska odena minnande, diktar han sin uppfattning om Saknaden.

Il valait mieux ne jamais goûter la félicité que la goûter et la perdre.

Rousseau.

Vad är livet min vän. Flygtiga nöjens rus
Plågors blodiga våld. Där uti glädjens spår
Följer saknadens plåga
följer eviga ångerns ve.

— — — — —
O! om saknaden är mänskornas säkra lott
Nöjets eviga grav! Dödlige då är visst
Bättre ingen ting njuta
Än att njuta och sakna sen.

Att vice auditören och notarien vid rådstuvurätten dock ej ansåg sig böra sätta sitt ljus under eno skäppo utan fastmer var utrustad med en ej föraktlig fond av självtillräcklighet och inbilskhet framgår av hans hyllning till ett kvinnligt väsen betitlad Nanotte, som han ägnar sin blivande förmåga:

Se i en framtids glada hopp
Om lagren flätas kring min hjässa
Om jag ifrån Parnassens topp
förstår satirens pilar vässa.
Om episkt hög jag någon gång
kan ställa halfguden i dagen.
om i en öm erotisk sång
jag dyrkar Fröja och behagen.

Slutligen, för att skildra göteborgsskalden vid sekelskiftet, kan möjligen för att visa, huru många strängar han hade på sin lyra, följande förtjäna att citeras:

Ferando.

Våldsamt slog vågen mot slottets fot
suckande vindarna tjöto
kastad låg eken med sargad rot
en blodfärgad måne lyste vårt klot
och nattens vålnader röto
Munken Ferando ett slipat stål
drog i sitt mordiska sinne
— — — —

Fragment.

Det anförda torde vara tillfylles.

Å Göteborgs stadsbibliotek finnes en prosaberättelse från samme auktors hand. *Adelheid Selbing* eller *Döm icke efter utseendet*.

Här äro författarens hela namn och fullständiga titel, utan förglömande av Wladimirorden, utsatta. Arbetet, som skrivits på franska, har översatts av en viss *S. R. Wahrman* och distribuerats av Bruzelius i Upsala 1823.

I det förut omnämnda dikthäftet förefinnes, om man frånser en del till göteborgare eller göteborgskor dedicerade tillfällighetsdikter, intet rent lokalbetonat. Men i ett av sina brev till Gjørwell lämnar skalden en rätt livfull skildring av stadens yttre aspekt, dess gatuliv m. m., som möjligen här kan inrymmas för att fullständiga bilden av handelsstaden vid tiden för sekelskiftet.

I Göteborg passerar ingenting nytt eller ovanligt. Här som i *Wielands* *Abdera*, då ingen Euripid var där, då ingen åsnas skugga uppväckt häftiga trätor, då ingen groda än belägrat gatorna, går folket sin jämna gång och det ungefär sålunda:

Kl. 7 stiga herrarna upp; räkningar, thé, växlar, lån i Diskonten, grogg, penningväxling, lögn, skryt, bränvinsdestillering, morgonbön, eder etc.

Kl. 10 sammanträder Magistraten, politiskt kannstöperi till $\frac{1}{2}$ 12. Då komma de yngsta ledamöterna. Tolv personer ockuperas då $\frac{1}{2}$ timma, att hals över huvud bysätta ett dusin löjtnanter, uppropa konkurser, döma beniga lagfrågor; voteringar, ovet, fylleri bland betjäningen.

Kl. 11. Parad. Nyss uppstigna fänrikar, damer i muff och spenser. Promenad, skvaller, vattenpussar, koketteri, prygel, gatlopp och kurtis.

Kl. 1 e. m. Börsklockan ringer. Agio, vingleri, mäklarspring. Kan jag ej få 25 rdr på in-teckning i min majorslön? Avis, osanningar, trängsel, sammanskott, subskription.

Kl. 2. Mat, belastade bord, champagne, Port, Claret, Xeres, Constantia, ostron. Gudske-lov, fransoserna få stryk. Förbannade tyskar! Gud hjälpe republiken! Kaffeförbud och Bonaparte. Delikat skinka, syltsaker, William Pitt, skålar, fylleri och ekivoker.

Kl. 1/2 6. Visiter. Var har ni ätit? Alltid har den frun russinpudding etc. etc.

Kl. 7. Thé. Nu komma fästmännen till sina sköna. Damerna på supéerna. Kläder mönstras, väder, elak anda, koaffurer, litet fortepiano, kadrilj, boston, torrwhist, kurtis.

Kl. 11. Delas betarna. Förbannad otur! Mängd med mat. Vad nytt med posten? Vad nytt från Stockholm? Kursen rasar! Blomkål, ny för året. Jalousi, magknip.

Kl. 1. Sängen färdig. Det var ej roligt hos ***. Såg du, hur hon såg ut? De eviga fiskrulladerna med gröna ärter. Jag tror geléet var kokt med saffran. Sömmen vill ej komma. Kolik. Elaka drömmar!

Kl. 2. Brandvaktsgalning. Stölder, h — — — r.

Kl. 4. Revelj! Kattskrik. Hundbröllop!

Såsom en usel skaldebroder betecknar Hummel under sin Göteborgstid poeten *Olof Benjamin Lund*. Dennes förnämsta märkbarhet torde ha varit släktskapen med gamle John Hall. Dennes syster, Cornelia Hall, var moder till skalden.

Av hans vittra alstring, som torde omspanna tidsrymden 1784 och utöver 1812, föreligger på Lars Wahlströms förlag ett par häften »Skaldestycken» utgivna 1794 och 1800. Om Hummel rört sig i de Voltaire-Leopoldska rymderna är Lund en utpräglad Rousseauan. I de små häftena återfinner man anakreontiska oden, lantkväden, där skalden bl. a. utbrister:

»Största ro, som världen äger
är då jag i fridens läger
njuter landets rena fröjd
och där lever glad och nöjd

— — —
Fly från stadens grymma häkte
ifrån ett försämrat släkte
Kom att här ibland oss bo
och att smaka menlös ro!»

I övrigt bjudes läsaren på elegier, gravskrifter, skaldebrev, sångstycken, epigram och visor. Ur ett skaldestycke betitlat »Herdakvåde» torde det vara tillfylles citera:

»Ren månens bleka sken förgyllde skogens toppar
Naturen i sin vila låg. — — —
I träden icke mer den glada siskan hoppar
I stället blott en uv man uppå klippan såg»

I det divertissement, som Lund på Halls tillskyndan skrivit för att celebrera en fest på Gunnebo, återfinner man det klassiska herdaspelet med Flora, de fria konsterna, herdar och herdinnor, fiskaren och slutligen den obligatoriska Eremiten. Sedan de olika agerande gjort sina pas de deux



20. Gunnebo herrgård, huvudfasaden.

deklamerat, uppstämt körer m. m. kommer det svunna tidevarvets melodramatiska figur.

»Förnöjd uti min lilla koja
Jag lever säll — fast ej berömd
Ej tryckt av ärelystnans boja
är jag av världen lyckligt glömd
men det beskydd du åt mig skänker
i skuggan av din vackra bygd
oss visar, att du ädelt tänker
och älskar Ömhet — Vett och Dygd»

Skilnaden mellan de båda skalderna torde ligga i deras val av skaldefäder. Under det Lund så gott han kunde utbildat sig som förut nämnts efter Rousseau-Lidner hade Hummel utvalt Voltaire-Leopold som andliga lärofäder. Den göteborgske Hummel-Leopold är dock genom sin obetalbara inbilskhets¹⁾ mera roande än Lund-Lidner.

Även hos Lund finner man, om man frånser några tillfällighetsstycken, dedicerade till vänner och väninnor, av lokalbetonat endast ett utkast till en morgonpromenad, som författaren själv betraktar som utförd i »burlesk smak».

I sammanträngd form och, för att jämföra den med den Hummelska, återgiven på prosa, skulle skaldens intryck av det dåtida gatulivet i Göteborg te sig som följer:

¹⁾ I »Det forna Göteborg» berättar Fröding, vilket även besannas genom granskningen av Hummel's brev till Gjørwell, att Hummel låtit den ryktbare Rossi måla sitt porträtt, som sedermera J. F. Martin stuckit i koppar.

Redan i daggryningen smyger sig en varelse, benämnd Mulpus, mager som ett skelett, från port till port. Intriger och skvaller följa hans spår och många äro offren.

Corinna är redan vaken. Med kuldrig länd och barm trippar hon kring i sin blekröda stubb och är redan beredd att avtala kvällens små möten. Utför gränden kommer Martisonen med bister min men blicken är sorgsen. Det gäller att på närmaste krog kunna borga sig till en sup.

Kavat däremot är den morgonfriske sprätt, som med dansande steg och med toupé å la maréchal nalkas — rik, fräck och dum. Ur sin port kommer hökarn med svullen buk. Den kaffebruna rocken hänger honom halvvägs ner på hasorna. Knappast har han försvunnit bakom knuten, då domaren i urmodig peruk och vid mantel kommer gravitetiskt lunkande på väg till rådstugan. Pustande och stinn av sportler från lagbalkarnas irrgångar. Se här kommer Camilla, vars retande former knappt döljas av musslin och skira slöjor. Alla små svärmande papilloner till behag.

Med hungern tjutande i sin tomma mage letar sig den gulbleke och smalbente skalden fram. Har valet mellan att skriva satirer eller hamna på gäldstugan. Redan nu har drinkaren i Bacchi tämpel fått sin vissnade hy färgad av druvans safter. För sina sviktande ben skulle han väl behöva en stadig stav vid vandringen från källare till källare eller kaffehus.

I trängseln bland bråkande pojkar och polis tömmer månglerskan sin bränvinsskål. I sin röda, krusade huva och brokiga schal liknar hon Lucifers gemål. Till alla dygdeädla matronors harm blänker ett guldhjärta på hennes barm.

Så slår klockan elva. Paraden står färdig med blänkande gevär. Massan begapar och beundrar den långa raden av karoliner. I slankig stubb av nopkin myser flickan mot sin gosse i folkträngseln. I örat viskar han löften om en lång Pigesch, en skön Dormeuse eller en engelsk chaise.

Kursen har fallit och mätresserna äro ej rara. På komedien ser man dem varje kväll kurtiseras. Man vet minsann att leva, tills man dör på gäldstugan.

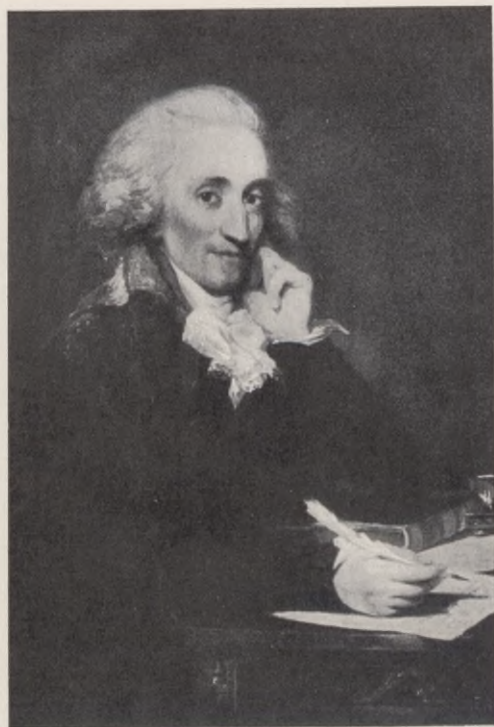
Så komma tidningsbudn och skrika gällt — Vad nytt från norska fjällen? Från fransoserna, som vilja diktera världen lagar!

Efter hand samlas folk av alla slag på torget. Tyskar, judar, fiskare som gräla. Fulla bönder, som ej låta pruta med sig ett öre. Ett sannskyldigt virrvarr av kjolar, koltar, soldater med gevär, sjömän med nymfer ikring sig på väg till Haga för att fira kalas, sprättar med lorgnetter och bondflickor med frodiga behag.

Så blir larm av vagnar, pojkars skral, petitmaitrar med yvigt hår och vida fladdrande rockar. Sorl, höga skratt. En stolt madam i nettelduk och franska ringar. Dödsringningen klämtar i tornet. Skorrar i öronen på veklingen, som snart skall hemtas från yppigt bord.

I mängden synas lurendrejare av alla slag. Juden, ödmjuk men klok i affärer, ropar — muslin — en karafin. Snart skrattar han i mjugg åt en bedragen tok. Så blir klockan ett och börsen öppnas.

De ständiga eldsvådorna med åtföljande nybyggnader hade efter hand i förening med konjunkturvinsternas köpkraft givit staden en mera enhetligt aspekt, särskilt beträffande Södra Hamngatan. Där en gång holländska mynheers pålat och timrat sina fristående gavelhus av trä och där ännu i början av 1700-talet varit upplagsplats och ett slags bakgata till Holländare-



21. Laurent Tarras.

gatan (nuv. Drottninggatan) hade under Carlbergs insiktsfulla ledning åren 1802—1810 rest sig en sammanvuxen rad av stenhus, där varje fasad kunde sägas besitta sitt individuella skönhetsvärde men samfällt skänkte en obruten kedja av stilren arkitektur.

Om den yttre totalbilden sålunda inom de förmögnas kvarter nått en viss uniformitet i byggnadssätt och en rik och mästerligt genomförd variation i detaljer, vilka lyckligt infogade sig i ramen, torde hemmens inre företett en brokig värld, där gammalt och nytt — där ej såsom av v. Holtens anteckningar framgår allt var nyköpt — voro intimt blandade med varandra och ännu kunde förete en »rik flora» av utländska inslag. Eldsvådorna och tidsandan hade nog låtit den karolinska tyngden och praktens försvinna i bohaget. Den gustavianska tiden var nog den förhärskande. De lättare och friare former, som införts genom de direkta förbindelserna med Kina dröjde nog huvudsakligast kvar i de kring staden belägna lantgårdarna, i exotiska lusthus, pagoder och kinesiska broar, ehuru urkunderna och knapphändiga

anteckningar visa lackerade thébrickor, massor av ostindiskt porslin, syltkrukor (ingefärs-), urnor med bronsprydnader, ostindiska kistor m. m.

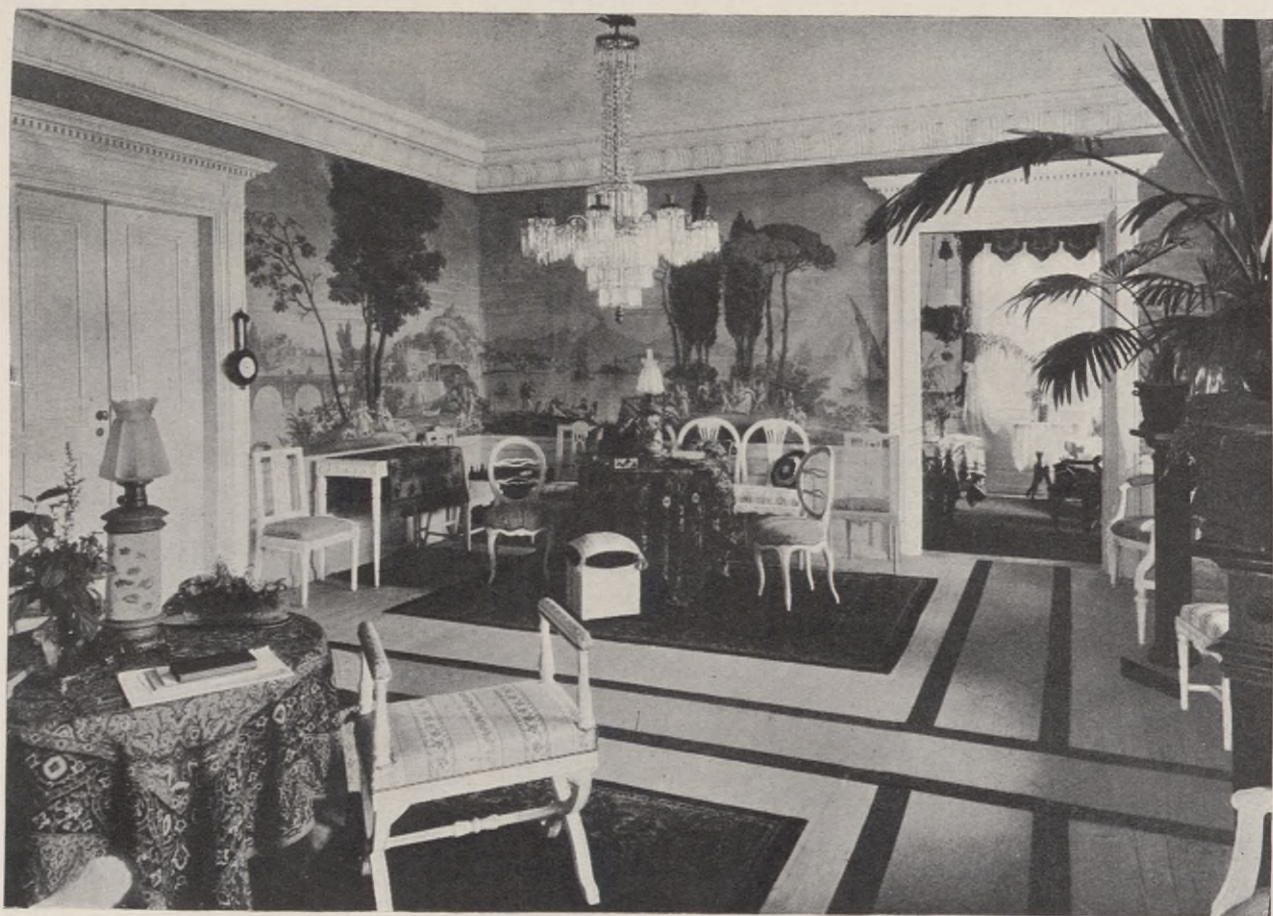
En granskning av en del bouppteckningar (Laurent Tarras † 1/2 1814, Carl Bagge † 11/2 1818, Niclas Malm † 15/4 1829 och änkan efter kommerserådet B. H. Santesson, Johanna Dorothea † 8/6 1837) ge möjlighet att, om blott i generela drag, återuppliva rumsinteriörer från den tid, varmed vi syssla.

Hos en magnat sådan som *Laurent Tarras* måste man givetvis i hans vid Södra Hamngatan (n:r 36—37½) belägna stenhus vänta sig en stor svit av rum. Utom förstuga och tambur bestod den av sal, lilla och stora förmaket, divan (salongen), stora matsalen, rummet mellan matsalen och köket (serveringsrum?), stora och lilla sängkammaren (barnens rum?); Johns (sonens) rum, fru Hahrs (hushållerskans) och jungfrurnas rum, kontoret och drängkammaren.

Gör man en vandring genom praktrummen finner man i salen en stoppad soffa med framförstående mahognybord och 8 stolar. Mellan de trenne fönstren med deras draperiprydda gardiner ha sannolikt de tvenne konsolborden med sina där över hängande speglar i förgyllda ramar befunnit sig. Mitt i taket har kristallkronan paraderat. Ovanpå en chiffonier av mahogny har sannolikt de tvenne uppräknade marmorljusstakarna haft sin plats. Ett mindre bord av mahogny har möjligen uppburit det »echatull» av samma träslag som omförmäles. Utanför saknas ej den obligatoriska reflexionsspegeln. Anmärkningsvärt är att samtliga golvmattor i rummen såväl i Tarras som i övriga bouppteckningar angivas såsom »engelska».

De båda förmaken förete i stort sett samma interiörer med damastklädda, stoppade mahognysoffor och stolar, gardiner med draperier, kristallljuskronor i tak samt mahognybord. Det större förmaket tyckes med sina spel- och sybord ha intagit en mellanställning mellan sällskaps- och vardagsrum. Utom spegel med förgylld ram, bordstudsare av marmor och såsom prydnadsföremål en kaffeservis av Sèvresporslin ha här varit upphängda 23 tavlor inom förgylld ram. Lilla förmaket med endast en fönsterluft synes i huvudsak överensstämma med föregående och räknar likaledes ett par spelbord av mahogny. Salongen (Divan) har varit paradrummet med sina tvenne divansoffor klädda med siden. Sidendrapier ha garnerat fönstren. Tvenne förgyllda kandelabrar ha väl flankerat »trumauspegeln». Belysningen här har vid festliga tillfällen varit strålande, enär utom ljuskrona i taket och kandelabrar även ljusstakar av brons omförmälas.

Stora matsalen med sitt mahognymatbord, med 24 med tagelöverdrag klädda stolar har även tjänstgjort som musikrum. Här befinner sig en



22. Salongen på Kvibergsnäs.

»engelsk flygel fortepiano» med tillhörande stol. Även här återfinnas tvenne spelbord. I sängkamrarna ha mahognymöbler dominerat ej blott i de med omhöljen försedda sängarna utan även i med marmorskivor täckta byråar, toilettspeglar, kommoder m. m. Kontoret, där de stora affärerna bedrevos, har varit mer spartanskt inrett. En stor skrivpulp, en gammal mahognypulp och tvenne mindre brunmålade dylika ha förutom dokument- och bokskåp samt 9 stolar utgjort hela inredningen.

Det som däremot vid granskningen av de gamla bouppteckningarna tilldrager sig uppmärksamheten är den rikliga utstyrelsen med porslin och servis. Man var tydligen inriktad på att giva ståtliga fester för talrika gäster. Här finner man även det exotiska inslaget i form av massor ostindiskt porslin. Jag kan ej underlåta uppräknade den s. k. blå och vita bordservisen. Den bestod av:

8 soppterriner med lock och fat, 23 djupa fat med lock, 50 flata fat, 4 d:o med lock, 46 djupa, 83 flata och 25 desserttallrikar, 2 små koppar med lock och fat, 17 st. större och mindre assietter, 45 st. krämkoppar med lock och fat, 2 st. punschbålar med fat, 7 st. sås-snipor, 8 små saltkar, 19 krämkoppar med lock (utan fat) samt 10 st. muggar.

En annan ostindisk servis, tydligen i olika mönster, i vilken ingick kaffe- och théservis räknade ej mindre än 311 nummer och då äro ej de kinesiska urnor m. fl. prydnadssaker, som uppgingo till 10 st. inräknade.¹⁾

Om man sålunda för de materiella behoven varit väl försedd synes den andliga spisen hos denne göteborgsmagnat även varit väl tillgodosedd i det boksamlingen uppskattats till över 1,700 rdr banko. Tyvärr föreligger ej någon specificerad bokförteckning men i en längre fram meddelad redogörelse för ett annat bohag (Bagge), skola vi finna den ungefärliga själsliga miljön.

I en tid, då man vanligen själv måste ombestyra sina kommunikationsmedel, finner man att Tarras för sina resor ut till landeriet i Gamlestaden och annorstädes disponerade en engelsk täckvagn (värdesatt till 1,000 rdr banko), en firsitsig täckvagn, en grönmålad resvagn, en blåmålad och en gråmålad berlinervagn, en liten gulmålad kalesch med kälkar, en chaise-kärre samt en släde.

När man efter att ha genomgått den vid Stora Hamnkanalen belägna stadsvåningens alla inventarier granskar förteckningen å de möbler m. m.,

¹⁾ Ostindiskt porslin såldes, som vi skola finna under kapitlet Handel och sjöfart ännu vid denna tid i en butik i Göteborg.

Man skulle kunna tycka att denna rika samling porslin skulle varit tillfylles men därjämte fanns en fullständig s. k. Stockholmsservis (Rörstrand), vars omfång kan karakteriseras av 11 dussin flata tallrikar samt en s. k. engelsk servis som i sin mångfald av pjäser upptager ej mindre än 54 djupa och 90 flata tallrikar.



23. Kvibergsnässalongen på Göteborgs museum med fransk tapet från 1800-talets början.

som funnos ute på lantgården, landeriet Gamlestaden, får man intrycket av att mahognymöblerna inne i staden utträngt de gamla vitlackerade gustavianska möblerna, som nu hamnat härute, om man undantager en Gunnebosoffa, som inne i staden förvisats till fru Hahrs anspråkslösa gemak.

Landeriet Gamlestaden, sedermera benämnt Marieholm, hade av Tarras inköpts 1802 av superkargören *Christian Thams* änka. Tydligen har Tarras använt detsamma till sommarnöje och för familjens bekvämlighet låtit uppföra tvenne flyglar åt norr, i vilka mera modernt inredda byggnader familjen fått sina sov- och vardagsrum. I den gamla manbyggnaden, benämnd »Stora Byggnaden», har efter inventarieförteckningen att döma endast funnits matsal, bostäder för tjänstefolket och sannolikt köksavdelning. Denna byggnad har utom matsalen med dess trenne mahognybord och 28 st. stolar med tagelöverdrag inrymt tvenne divanrum och ett kabinett. Det senare synes ha tjänstgjort som musikrum med »Engelskt forte Piano», inrymmande i övrigt en tagelstoppad soffa och 11 stolar, under det att de båda divanrummen i huvudsak varit kinesiskt lika med konsollspeglar mellan de båda fönstren, divaner med sitsöverdrag, 8 stolar med liknande överdrag, thébord, en lackerad låda m. m. I undervåningen funnos de båda pigkamrarna och barnrummet, där man kan anteckna en gammal ostindisk soffa och en liten »Stockholms Bureau» med stenskiva.

I den större flygelbyggnaden, som Tarras med sin hustru sannolikt själv bebott, har det stora rummet haft en efter tidens smak ordnad möblering med speglar och konsollbord mellan fönstren, stoppad soffa med sitsöverdrag och tillhörande 12 stolar, divan- och hörnbord. Rullgardinerna anmärkas såsom »ostindiska». Sängkammaren har utom sängen med sitsomhänge även en ottoman med dylika, varföre den tydligen varit placerad i en alkov.

I den mindre flygelbyggnaden, som antagligen begagnats till gästrumsflygel, finnas tvenne sängkammare och i övre våningen en större sal samtidigt använd som upplagsrum, enär där utom runda mahognyspelbord och ett gammalt runt ostindiskt lackerat bord även finnes 39 st. tavlor, »större och mindre, dels med oljefärg och dels med glas över», slagur, draglåda m. m. De båda sängkamrarna förete intet anmärkningsvärt, möblerade som de äro med sängar inom sitsomhöljen, fruntimmersmahognybyrå med vit marmorskiva, länstolar etc.

Bouppteckningen utvisar en behållning av omkring 360,000 rdr banko.

En annan av förgrundsfigurerna i Göteborgs kommersiella liv under den period vi behandla var *Carl Bagge*, en av huvudägarne till det s. k. Vi-



24. Bruksägaren, kommerserådet Carl Bagge.

kens varv vid Sågängen, Oljekvarn m. m. Desslikes egendomsägare, varför han på äldre dagar benämndes brukspatron. I staden ägde han tomt nr 51 i 5:te och 102 i 4:de Roten d. v. s. nuvarande Södra Hamngatan 5¹⁾ och Nordlidsgatan 6—8. Vid sitt frånfälle den 11 febr. 1818 efterlämnade han förutom änkan, Catharina Elisabeth f. Beckman sönerna Jacob Petter samt de omyndiga Carl och Georg samt döttrarna Christina Eleonora (g. m. köpmannen J. H. Heinrich) Carolina Elisabeth och Margareta Eleonora (gifta med köpmännen Fr. Willerding och James Dickson) samt omyndiga Anna Sophia.

Våningen var ej så stor som Tarras praktfil av rum, utan inskränkte sig utom tambur till förmak, matsal, sängkammare, herr Bagges rum och pigkammare. Förmaket antyder en blandning av äldre gustaviansk stil med modernare engelskt inslag. Tvenne vitmålade smärre soffor och 8 stolar, 1 stor spegel med förgylld ram (delat glas, vilket antyder dess ålder), nettelduksgardiner med blå draperier m. m., chiffonier av mahogny med vit marmorskiva, ovalt sybord av mahogny med 2 klaffar, spelbord av dito. Kristalljuskronan är här ersatt med en större lykta.

Sängkammaren har varit ett stort rum, när här utom de med vita omhängen försedda tvenne sängarna, mahognybyrå, tvenne nattkommoder m. m. inrymts även en vitmålad soffa i alkov och 6 stolar, en större antik spegel (delat glas), sybord och brädspelsbord (!). I hela Bagges våning liksom hos Tarras återfinner man de engelska mattorna. I detta rum enligt våra mått (5,7 × 4,2 m.). Matsalen har samtidigt tjänstgjort som vardagsrum, när utom matbord (av mahogny) och 12 björkbetsade tageltygsöverklädda stolar även funnits en divan och 6 stolar med damastöverdrag och en mahognybyrå med klaff (sekretär?). Fönstergardinerna voro här prydda med fransar.

Där herr Bagge själv residerade fanns utom det svartmålade skrivbordet, länstolen, mahognyklaffbordet med skåp även en vitmålad divan med överdrag av rött kläde. Bland övriga inventarier nämnas en tydligen deklasserad Gunnebsoffa med grönt sitsöverdrag — lackerade kinesiska thébrickor, alabasterbilder, marmorljusstakar, bronserade urnor av samma material, en stor, brun ostindisk kista m. m.

Även här återfinner man porslinsavdelningen synnerligen rikligt försedd, när utom det ostindiska, som företrädes av 24 morgonkoppar med fat och 18 par kaffekoppar även finnes såväl en fullständig engelsk som en av vitt porslin. Den engelska, som inledes av 4 stora och 2 mindre terriner med lock, räknar 14⁷/₁₂ dussin flata och 3¹⁰/₁₂ dussin djupa tallrikar, 2

¹⁾ Nuv. Atlanticas hus.

dussin genombrutna desserttallrikar o. s. v. Av den vita torde endast behöva omnämnas 10 dussin flata och 4 dussin djupa tallrikar. Det övriga i ungefär samma proportion.

I Bagges bouppteckningshandlingar finnes boksamlingen specificerad, varföre man kan bilda sig en uppfattning av en dåtida köpmans intellektuella behov. Att de religiösa intressena trädde i förgrunden framgår av att den övervägande delen av boksamlingen består av teologisk litteratur. En axplockning ger för handen:

Betraktelser över Jesu lidande av *Tresko*;¹⁾ Biskop *Risslers* historiska utdrag ur Gamla testamentet; *Rambach's* betraktelser över Jesu sista ord; Sammandrag av den kristna salighetsläran; Predikningar av *Hamnerin*, *Hjertstedt* m. fl.; Vägvisare till det eviga livet av *Hamnerin* o. s. v. English Bible, Collection of Hymns, The Book of Common Prayers, Short Prayers for every morning and evening in the week m. fl.

Men även för sitt förhållande till sina medbröder hade Bagge ett rättesnöre i frih. *Knigges* bekanta »Umgänget med människor» (3 vol.). Att man hos en samtidigt handelsman och lantbrukare skulle finna såväl ekonomisk litteratur som även arbeten i lantushållning ligger i sakens natur. Inom dessa områden finnas *Fischerströms*²⁾ svenska ekonomiska lexikon; *Carle-sons*³⁾ hushållslexicon och *Linneus*⁴⁾ ekonomiska avhandlingar; *Gadds*⁵⁾ landskötsel, *Brauners*⁶⁾ land- och kreaturskötsel; *Richards* Handbuch der Kaufleute m. fl.

Av egentlig förströrelselitteratur kan nämnas *Swedenstierna*⁷⁾ Resa genom England; *Sjöborgs*⁸⁾ Samlingar till Skånes historia och beskrivning; *Tour through Sicily and Malte*; *Journey through Sweden*; *The History of Don Quichotte* (4 vol.); *The adventures of David Simple* m. fl. Hela boksamlingen är värderad till omkring 33 rdr banko, sålunda ett i jämförelse med Tarras blygsamt bibliotek.

Man hade väntat, att inventarierna i den idylliskt belägna med vackra trädgårdar omgivna egendomen Oljekvarn, där en gång lysande fester

¹⁾ Möjligen Nils Treschow, fil. prof. i Köpenhamn. Har behandlat Kant's filosofi och utgett en del teologiska arbeten.

²⁾ Johan F. f. 1735 † 1796. Förf. på det ekonomiska området. Ovannämnda arbete utkom 1779—1792 (ofullst.).

³⁾ Karl C. f. 1703 † 1761. Utgivare av en del ekonom. arb. Ovanstående utkom 1756.

⁴⁾ Carl von Linné.

⁵⁾ Per Adrian G. f. 1727 ekonom. skriftställare.

⁶⁾ Johan B. f. 1668 † 1743 slutade som landsh. i Upsala (1729).

⁷⁾ Erik T. S. bergvetenskapsman f. 1765 † 1825. Omförmälda arbete utkom 1804.

⁸⁾ Nils Henr. S. f. 1767 † 1838 prof. i Lund. Arbetet utkom 1801—1814.

givits, skulle varit upptagna. I densamma hade dock de båda mågarna Willerding och Dickson stora in-teckningar, varför möjligen någon av dem vid denna tid disponerade egendomen som sommarnöje.

Bouppteckningarna efter de forna riksdagsfullmäktige *Nicl. Malm* och *B. H. Santesson* förete samma blandning av gustaviansk och engelsk smak som de föregående. Bland äldre, stoppade möbler finner man »Gunnebo-soffan»¹⁾ och bland husgerådet rester av forna ostindiska serviser.

De hem vi här flyktigt skärskådat ha givetvis båda varit skickade att giva lysande fester. Vi hava tidigare låtit tvenne skalder lämna miljöskildringar från Göteborgs gatuliv. För Göteborg inomhus vid festligare tillfällen finnas en hel del anteckningar av utländska resande, vilka kanske voro mera ägnade att anteckna sällskapslivets karakteristiska smådrag än en infödd.

De utländska resandena ha med en viss förkärlek dröjt vid detta ämne. Bland de många olika uttalandena kunna vi välja den engelske resanden *James Macdonald*, som i febr.—mars 1809 uppehöll sig i Göteborg och ger en tämligen minutiös skildring av en göteborgsmiddag vid denna tid.

En betjänt framför inbjudningen t. ex. till kl. 3 e. m. När man kommer på utsatt tid, äro gästerna i allmänhet redan församlade. Man avlämnar ytterrock och galoscher i en förstuga och presenteras för värdinnan. Några herrar kyssa hennes hand men denna plägsed kan man utan anstöt uraktlåta.

I ett hörn står smörgåsbordet, där en hop gäster äro ivrigt sysselsatta. Värdinnan är ofta den enda dam, som är närvarande, fastän »karlarnas» antal kan stiga till några och tjugo eller t. o. m. 50 personer.

Man blir väl undfägnad. Varken soppa eller fisk ges vid början av måltiden. Dessa rätter serveras först mot slutet, sedan man begynt med pastejer, lax och sillrätter m. m.

Efter måltiden (som varar omkring två timmar) återgår sällskapet till förmaket, där kanske nu 20 till 30 välklädda damer vänta. De ha spiset middag hemma och tillbringa aftonen här. Té och kaffe bäras omkring, man konverserar till kl. 7 eller 8, då en del av sällskapet, som äro upptagna å annat håll, avlägsna sig. De yngre dansa kontradanser, vals eller kotiljong, men de äldre sitta vid spelbordet och andra roa sig med samtal. Herrarna dricka då och då ett glas vin eller toddy, tills aftonmåltiden serveras.

¹⁾ Enligt benäget meddelande från dr. Arvid Bäckström, Nordiska Muséet, torde benämningen härröra från att någon av *C. W. Carlbergs* ritade Gunnebosoffor stått som modell.



25. Oljekvarn.

Under densamma sitta damerna vid bordet, och herrarna stå eller gå omkring och skåla med sina sköna eller med varandra. Efter måltiden fortsattes dans och spel, tills man åtskiljes.

Betjäningen varken får eller väntar sig några drickspengar (som på många ställen i Danmark och Tyskland). Damerna dricka ganska litet vin och nyttja aldrig brännvin, ehuru många resande påstått motsatsen. Såsom totalomdöme bekänner han, att man ej här kan få »någon föda för förståndet eller någon ögonfägnad av de sköna konsterna», varpå han fortsätter: Det är sant, att Göteborgs umgängesliv måste ses i dess eget ljus, om en främling skall kunna fälla ett rättvist omdöme. Han bör besinna, att han befinner sig bland folk, vilkas förnämsta bemödanden under deras levnad varit att samla penningar. Han får ej söka lärdom eller en närmare kännedom om vitterheten. — — —

Damerna ha större beläsenhet och äro mera belevade än männen. De komplimenteras för utseende och hållning samt för sitt musikintresse. De utmärka sig för god smak i klädsel och för en angenäm konversation.

Med ännu mera kritiska blickar ser en författarinna, miss *Mary Wol-*



26. Carl Stenborg.

stoncraft,¹⁾ som mer än ett decennium tidigare på resa till Norge, uppehåller sig i vår stad, på de inhemska måltidssederna. Hon finner, att köpmännen, som ju voro stadens mest betydande män, funno sitt förnämsta nöje uti ett gott middagsbord. Då uti sällskapslivet, varken litteratur, konst eller — ännu mindre — politik lämnade några samtalsämnen, ägnade man sig åt småstadsskvaller, men framför allt åt mat och dryck till övermått.

Hennes omdöme får väl närmast gälla den engelska kolonien, som hon tvivelsutan mäst frekventerat. Jämför man hennes uttalanden med omdömena om de inflyttade engelsmännens och skottarnas levnadssätt, som fällts av en Brougham, Heber och Clarke, synes den engelska kolonien ha förenat sitt hemlands sedvänjor i mat med den svenska dryckesseden. Att den senare även förekom i ett så stadgat och värdigt hem som biskopshuset (Wingård) vittnar fransmannen Fortia de Piles.

Till de kulturella förströelserna får man givetvis även räkna stadens teaterliv. Då Wilh. Berg i sitt arbete »Göteborgs teatrar» ingående behandlat detta ämne skall här endast vidröras de uttalanden, som främmande resande fällt, samt vad i officiella handlingar under vidkommande tid förekommit.

¹⁾ Letters writing during a short residence in Sweden, Norway and Denmark. Finnes översatt till svenska.



27. F. d. Lilla teatern vid Sillgatan (1898).

Stadens teaterförhållanden voro, enligt resandenas utsago, ej särdeles uppbyggliga. Det enda Thaliatemplet, beläget vid Sillgatan, hade, enligt mynheer Meerman (1797), en sal av rätt stort omfång men smutsig och dåligt upplyst. Prosceniet var utan arkitektur, scenen själv med sina dekorationer höjde sig ej över medelmåttan. Sällskapet åter, förklarar han, var under medelmåttan, i vilken åsikt den holländske resanden säger sig hava stadens innevånare å sin sida.

Av landshövdingeämbetets registratur framgår, att teatern i juni 1808 innehades av hovsekreterare *Carl Stenborg*, som då beklagar sig över, att tvenne av hans aktörer blivit utskrivna till lantvärnet. Då därjämte tvenne av hans skådespelaretrupp¹⁾ nyss avlidit förklarade han sig ej kunna fullgöra sitt kontrakt.

¹⁾ V. Fredricksson och Peter Åberg, avlidna resp. 12/3 och 17/5 1808. Se Wilh. Berg, Göteborgs äldre teatrar II: 315, 318.

En viss censur synes under krigstiden ha utövats i det poliskammaren hade stränga order, att dagligen å landshövdingeämbetet förete affischerna för dagens teaterföreställning. Av vad natur en del av skådespelen voro framgår av landshövdingens påbud i oktober 1809, att »i en stad så tätt bebyggd och på sina ställen med endast trähus» alla fyrverkerier givna å teatern eller uti husen, ej heller några skådespel, där flammande eld eller fyrverkerier nyttjas, få uppföras.¹

Under år 1810 innehaves teatern av handlanden *Ludvig Henrik Crohn*, som i maj detta år får sin i juni 1804 medgivna rättighet, att »med egen trupp få uppföra skådespel alla dagar utom lördagar och söndagar samt allmänna högtidsdagar», utsträckt även till lördagarna.²

Empiren med sina rena, antika linjer i möbelarkitektur och dekor hade ännu ej gjort sitt intåg. Man levde i en övergångsperiod, då de lätt förvärvade penningmedlen antingen skrytsamt nog plaserades i de nya uppkomlingshemmens prydnade med från England kommande mahogny eller läto dessa möbler tränga in bland fäderneärvda gustavianska.

Den från denna epok stammande espriten och förfiningen i språk och umgängesvanor synes ha kvarlevat på spinnsidan. Måhända var den här framdeles ofta omnämnda överstinnan *Marianne Ehrenström*, »Den sista gustavianska hovdamen», som hon sedermera benämnts, en bland de tongivande.

Gammal svensk dryckessed har under uppsvingets briljanta tid ingått intimt broderskap med från England stammande gedigna matseder. Intensiva handels- och börsspekulationer, ej utan spännande riskmoment, ha tvivelsutan hindrat det starkare könet från att offra tillbörligt intresse och understöd till vetenskap och konst, som av en tidigare generation omhuldots.

Under det hos en av samhällets spetsar värdet av befintlig servis och dryckeskärl torde kunna uppskattas till ett flertal hundrariksdalersedlar taxeras boksamlingen till — 33 rdr banko.



KAPITEL IV.

Krigsförberedelser i Göteborg.

De allmänna krigsförberedelserna liksom krigshändelserna under de för vårt land så skickesediga åren 1808 som 1809 ligga utanför detta arbetes ram.¹⁾ I det följande kommer endast en del åtgärder att vidröras, som antingen kunna hava sitt rent lokala intresse eller lämna en inblick i dåtida styrelsesätt och administration.

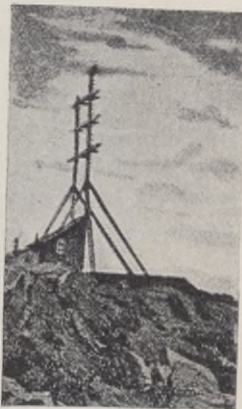
Redan i februari kunde man förmärka, att kriget stod för dörren. Alla vakanser uppkomna under de senaste tvenne åren skulle fyllas, inkallelseorder utgick till flottans manskap, upphandlingsauktioner för proviant m. m. anbefalldes; besiktnings- och kassationsmönstringar med Bohusläns regemente samt iordningsställelse av den optiska telegrafan²⁾ allt tydde på, att de makthavande insågo krigshotets oundviklighet.¹⁾

¹⁾ Sveriges krig åren 1808—1809, utgivet av Generalstabens krigshistoriska avdelning, Sthlm 1890—1922, lämnar de fullständigaste upplysningarna.

²⁾ Generalmajor *von Vegesack* hade redan den 13 mars beordrat, att de optiska telegrafer, som stodo under eskaderchefens befäl, snarast möjligt skulle iståndsättas. Tvenne sådana funnos. Den ena (upprättad år 1800) sträckte sig från Nya Varvet till Karlstens fästning med mellanstation i Torslanda, den andra i linjen Göteborg—Nya Älvsborg—Styrsö—Vinga. Båda linjerna voro i full »activité» den 21 april och upphörde sedan ej förrän i slutet av mars 1810.

Till den första linjen beordrades i början av april 1808 kaptenen vid arméns flotta *G. H. Nordberg*, men när han kort därefter utgick som eskaderchef, blev kaptenen vid Göteborgs lantvärnsbrigad *C. Rahmn* beordrad som »telegrafintendent». Den andra linjen stod under chefens för Västra lotsdistriktet majoren *C. J. Hierta* överinseende.

Den optiska telegrafan hade konstruerats av dåvarande kanslirådet *A. N. Edelcrantz* och användes första gången år 1794. Apparaten utgjordes av en hög mast, på vilken tre horisontala armar voro fästa under varandra. Var och en av dessa voro försedda med tre fällbara fyrkantiga luckor, som betecknade siffror av olika värde. Signaltabellen innehöll 20.070 olika uttryck.



28. Optiska telegrafan.

Att under sådana förhållanden krigsrykten skulle spridas och på grund av dessa en eller annan förhastad åtgärd komma att vidtagas ligger i sakens natur. Så skriver landshövdingen den 29 febr. till överstelöjtnanten *J. C. Wirgin*, att han med extra post samma natt erhållit underrättelse, att 500 man norska trupper skulle följande dag (1 mars) överskrida svenska gränsen. Som generalmajor *E. E. G. von Vegesack*'s¹⁾ vistelseort var obekant samt herr översten *J. L. Belfrage*²⁾ vore boende utom regementets stånd, ansåg sig landshövdingen på grund av för honom gällande instruktion vara skyldig anmoda överstelöjtnanten att låta undersöka förhållandena vid gränsen och i händelse av fientligt anfall låta uppbåda norra bataljonen av Bohusläns regemente.²⁾ Någon order om sammandragning av de under Västra Generalbefälet stående trupper anlände likvisst ej till Göteborg förrän den 8 mars.

Några dagar senare (21 mars) ankom mobiliseringsorder för halva vargeringen, varav Älvsborgs och Bohusläns regementen skulle uppsättas i Göteborg. Den 14 mars hade ordern om lantvärnets uppsättande expedierats. Dessförinnan hade von Vegesack från högkvarteret i Borås anbefallt, att kurirer skulle ställas till hans förfogande såväl vid gästgivaregårdarna som i städerna. Detta var väl behöfligt, då han tills vidare förde befälet över armén vid rikets gräns från Halmstad ända till Härjedalen.³⁾

Lantvärnets utskrivning inom länet började den 5 april i Kungälv och avslutades den 11 i Rabbalshede. Landshövdingen skulle till officerare i det samma föreslå »länets mest förtroende ägande possessionater hälst de som förut tjänat vid militären».⁴⁾ Troligen måtte lantvärnets utskrivande ej i något län mött så stora svårigheter som i Göteborgs och Bohus län. Det tidigare rikliga sillfisket hade i mängd lockat lantbefolkningen ut till kusten med dess goda arbetsförtjänster, vilket medfört åsidosättandet av det egna jordbruket. När sillfisket upphörde uppkom allmän nöd och fattigdom ej blott bland kustbefolkningen utan även bland lantbefolkningen på de mer eller mindre vanskötta gårdarna.

Härtill kom sjukdom och livsmedelsbrist i norra delen av länet, vilket förklarar, att där även den erforderliga numerären av lantvärnister kunde uppbringas, voro de utskrivna dels undernärda, dels ej målfylliga, varföre de måste kasseras, dels så utblottade och illa beklädda, att deras utrustning krävde extra-ordinära åtgärder. Lantvärnsmännen tillhörde som bekant åldersgruppen 18—25 år och skulle i Göteborgs och Bohus län uppsättas 3 bataljoner om 4 kompanier, vardera räknande 150 man. I och för överin-

1) Befälhavare för de under Västra Gen.-befälet stående trupper.

2) Chef för Bohusläns regemente.



29. T. f. landshövdingen, öfverste J. L. Belfrage.

seendet och »tilldanandet» av lantvärnet hade Carpelan i skrivelse den 18 april föreslagit nedanstående i armén kvarstående officerare:

Majoren *d'Orchimont* och kaptenen *Koch* samt följande officerare som efter erhållet avsked avgått utan tjänst: Kaptenerna *Silfversvärd*, *Proschwitz*, *Rydingsvärd* och *Hjerta*; löjtnanterna *Tegner*, *von Brömsen*, *Svanberg*, *Lindeberg*, *Sundberg*, *Renström* och *Fasting* samt fänrikarna *von Yhlen* och *Simmingshöld*.

Av dessa hade Carpelan avsett löjtnant von Brömsen och fänrik von Yhlen att genast emottaga de 300 man lantvärn, som kommenderande generalen för Västra Arméns vänstra flygel avsett till besättning å kanonsluparna.

Tvenne studerande *A. Bildt* och *J. A. Wirgin* hade han anmält att användas för lantvärnisternas inövande, vartill dessutom flera skickliga koopvardieskeppare funnos att tillgå.

Utom till kanonslupsbesättning har lantvärnisterna från Göteborgsbrigaden utnyttjats att avlösa de trupper, som från Västra armén detascherats till fästningarna. Endast så många av de senare fingo kvarlämnas, som erfordrades för truppens exercis.

Engelske konsulen i Göteborg *J. Smith* synes haft goda förbindelser, varigenom han tidigare än de maktägande själva kunde inberätta riksviktiga nyheter. Så kunde landshövdingen, tack vare meddelanden från *Smith*, redan den 16 mars inrapportera till von *Vege sack*, att danska regeringen förklarat krig och att svenska envoyén friherre *C. W. Taube* och handelsagenten i Helsingör *Gloersen* varit nödsakade bege sig till Helsingborg. Tre dagar senare kan landshövdingen enligt meddelande från samma källa underrätta svenska regeringen, att även preussiska regeringen förklarat krig. Självt hade landshövdingen vidtagit den åtgärd, att från borgmästaren i Strömstad *M. Gülich* införskaffa sig underrättelser om krigsförberedelser i Norge, som vid behov finge expedieras med extra post. Postmästaren i Strömstad vägrade slutligen, på grund av förbud från postkontoret i Göteborg, att medge magistratspersoner rättigheten av extra post, varföre *Carpelan* såg sig nödsakad ingå till Kungl. Maj:t.⁶

I slutet av mars inträffade en händelse, som skulle bereda landshövdingen mycket förtretligheter och besvär. Från generalbefälet för Västra armén erhöll han en av överadjutanten major *Gust. Liljehorn* den 24 mars i Vänersborg dagtecknad skrivelse, i vilken denne anhöll, att vårdkasars skulle uppsättas i enlighet med en bifogad förteckning och skulle de trupper, som befunno sig i närheten, därvid lämna handräckning, likvisst ej de i förpostkedjans område förlagda. Landshövdingen skulle draga försorg om allmogens utnyttjande i behöriga avseenden. Anvisningen om vårdkasars förfärdigande samt därtill tjänliga ämnen skulle lämnas av chefen för artilleribrigaden.

Den bilagda förteckningen hade nedanstående lydelse:

Tvenne På Klagerödes och Wette Bergen uti Nafversta sockn
2:ne vid *Lysekil* och på *Trellen* eller *Wetteberget*
3:ne På *Wahlberget* uti *Håby*; på *Hästeberget* uti *Tosse*; på *Wetteberget*
uti *Svarteborgs* socknar
1 På *Smörkullen* uti *Skredswig* sockn⁷.

(underskrift)

Med anledning av denna anmodan skriver landshövdingen den 28 mars till överste *Carl Bunge*, brigadchef för den i Bohuslän förlagda delen av Västra armén, att han givit kronobetjäningen order att på ovan uppräknade platser låta uppsätta vårdkasor, varjämte han anhöll, att brigadchefen dels ville anbefalla majoren vid Bohusläns regemente *J. Ch. von Schultzen* att lämna närmare anvisningar, dels att bevakning bleve utsatt från vederbörandes brigad.⁸

På grund av sjuklighet hade nämligen von Vegesack sett sig nödsakad överlämna befälet till chefen för Västra arméns vänstra flygel, överste Bunge, vilken funnit sig föranlåten förlägga hela 3:e infanteribrigaden jämte en skvadron dragoner till Göteborg. von Vegesack hade anmodat Carpelan att understödja brigadchefen med råd och dåd i de försiktighetsmått och försvarsanstalter, som för staden Göteborg och dess omnejd kunde vara av nöden. Även här skulle vårdkasor uppsättas å behövliga ställen enligt närmare anvisningar av översten och kommandanten *N. F. Ehrenström*, som von Vegesack i detta ändamål tillskrivit.⁹ Som vi framdeles skola finna erhöll Ehrenström härigenom ytterligare ett tillfälle att trakassera Carpelan.

Den 1 april avgår från Bunge följande meddelande till Carpelan:

Till svar å Tit. skrivelse av den 28 sistl. mars angående önskat biträde av majoren *von Schultzen* vid Bohusläns regemente till uppsättande av de uti Bohuslän anbefallte vårdkasor, så få, ehuru uti skrivelse av den 24 samma månad, vad upplysningar och beskaffenheten av dessa (vårdkasor) beträffar, jag *anvisat till chefen för artilleriet såsom därom mäst kunnig¹⁾*, major *Schultz(en)* därom anlitas, till vad ända herr baron etc. sådant hos 3:e brigadchefen torde anmäla, som honom beordrar.

Detta var emellertid mer än vad Carpelan ansåg sig böra tåla.

Den 4 april skriver han till Generalbefälet för Västra arméns vänstra flygel:

Jag har med verklig surprise emottagit Generalbefälets memorial av den 1 i denna månad angående förordnande för majoren *Schultz(en)* att meddela upplysningar och biträda vid de anbefallda vårdkasornas uppsättande. Uti

¹⁾ Kurs. av utgivaren.



30. Bohusläns regementets uniform 1808.

detta memorial har, ehuru icke med tydliga ord, Generalbefälet velat giva mig en föreställning för det jag icke skulle följt den uti memorialet av den 24 sistl. mars meddelade anvisning, att hos härvarande chef för artilleriet begära underrättelse om sättet för vårdkasars inrättning och de ämnen, var-av de böra bestå.

Mitt handlingssätt uti allt är grundat på ett aldrig slocknande nit för Kungl. Maj:ts och rikets bästa, och jag har haft den tillfredsställelsen att av Kungl. Maj:t få mottaga dess nådiga bifall till vad jag gjort. Jag finner det sålunda ganska sårande att från Generalbefälet erhålla minsta uttryck av föreställning och för att upplysa, huru litet nogräknad författaren till memorialet av den 1 dennes varit, får jag meddela, att, ehuru jag ansett det vara mäst i sin ordning, att art.befälhavaren fått generalbefälets order att *hos mig*¹⁾ sig infinna, jag likvisst genast efter mottagandet av memorialet av den 24 mars låtit genom tjänsteförrättande landsekreteraren hos artillerichefen, herr översten baron *C. U. Silfverschiöld*, efter anvisningar från generalbefälet begära ovannämnda underrättelse, varå herr översten lämnat det besked, att fortifikationsbefälhavaren kunde i ärendet därom frågas; och då landsekreteraren följt denna nya anvisning har fortifik.befälhavaren, överstelöjtnant *J. F. von Matérn* vägrat någon underrättelse i ämnet giva såsom därifrån av andra göromål hindrad.

För att verkställa vad som befallt blivit, måste jag sålunda söka annan utväg och då, efter mitt begrepp, ifrågavarande underrättelser med mästa nytta kunde givas av den, som med noga kännedom om orten även förenade kunskapen om vårdkasars inrättande, har jag icke hos gen.bef. utan hos överste Bunge, såsom då varande chef för andra brigaden, begärt, att herr majoren *Schultzen* måtte förordnas att med upplysningar tillhandagå.

Kronofogdarna ha erhållit min befallning att besörja vårdkasarnas uppsättande å de uppgivna ställena, varjämte jag underrättat herr majoren, att han kunde till handräckning erhålla nödigt antal trupper, likväl dem undantagna, som uti fältpostkedjans område äro förlagda. Naturligtvis hade detta icke skett om härvarande artilleri- och fortifikationsbefälhavare givit de underrättelser, jag efter anvisning låtit hos dem begära, och det var för mig fördenskull ganska oväntat, att nu för andra gången få ett memorial från Generalbefälet, vilket, om det icke innefattar ett avslag, av vad jag begärt, likväl medför en anledning till föreställning, vilken jag är ställd långt över att från Generalbefälhavaren emottaga. Följande dag (5 april) expedierar landshövdingen en skrivelse till överste *Belfrage*, att denne måtte beordra majoren *von Schultzen* till vårdkasarnas uppsättande.

¹⁾ Kurs. av utgivaren.



31. Göteborg från nordost i början av 1800-talet.

Generalbefälet har emellertid ej velat lämna landshövdingen sista ordet utan svarar med skärpa den 8 april. Med anledning härav skriver Carpelan den 13 april till Kungl. Maj:t:

Det har alltid varit en i mitt tänkesätt och känslor grundad och för mig helig plikt att med yttersta sorgfällighet och nit förvalta det ämbete Ers Kungl. Maj:t nådigst mig anförtrott och icke oroad av någon inre förebråelse, har jag ej heller saknat det lugn, som en redlig man med uppfyllda plikter känner.

Om jag således känner mig sårad av det memorial av den 8 dennes, som majoren och överadjutanten friherre *G. Liljehorn* tillåtit sig att mig tillskriva, torde Ers Kungl. Maj:t nådigst anse tillbörligt, och, ehuru det ej överensstämmer med min känsla att anklaga någon, jag likväl finner den högaktning jag är skyldig mitt ämbete fordra, att härjämte underdånigst till Ers Kungl. Maj:t överlämna den förelupna brevväxling till det avseende Ers Kungl. Maj:t nådigst kan finna densamma förtjäna.¹⁰

Sannolikt har Carpelans lilla malör med vårdkasarna kommit till hans antagonists, överste Ehrenström,¹⁾ kännedom. Med stöd av det uppdrag denne ansåg sig erhållit av Generalbefälet beträffande vårdkasar i Göteborgstrakten söker han vid upprepade tillfällen trakassera landshövdingen, vilket framgår av Carpelans skrivelse till Ehrenström av den 15 oktober såsom svar å ett dennes memorial av den 13 i samma månad.

¹⁾ I skildringen av Göteborgs historia under Carpelans landshövdingetid skola vi esomoftast påträffa kontroverser mellan honom och kommandanten, överste Ehrenström. Orsaken till misshälligheten de båda herrarna emellan torde numera ej stå att utreda. Att Ehrenströms maka, den frispråkiga *Marianne Pollet*, ej i sin mån bidragit till en försoning mellan den envise, finske krigsbussen och den byråkratische och högdragne kommandanten framgår ur överstinnans egna memoarer, som Schück utgivit i »Den sista gustavianska hovdamen».

I dessa memoarer uppdrager överstinnan kontrasten emellan den supé, som hon och hennes man gav för greven av *Artois* (sedermera Karl X) och den déjeuner, till vilken landshövdingen inbjudit samma kungliga person. Friherre Carpelan, obekant med franska vanor, började sin fest med att på svenskt manér bjuda prinsen en sup. Då denne vägrade ropade värden.

— Vad f-n nu, en sup skall man väl ha!

— Jag skulle föredraga en kopp kaffe eller buljong!

— Kaffe! Det dricker jag och min hustru om morgonen på sängen och buljong äta vi till middagen. Schück anmärker, att historien förefaller ej fullt sanningsenlig, men möjligen kan förklaras därav, att den öppenhjärtige landshövdingen under samma frukost yttrade till fru Ehrenström.

— Ni pratar persilja och munnen går på er som en väderkvarn.

Genom överstinnans skrivklåda gick historien vidare till Stockholm och väckte där allmän munterhet men återvände tyvärr, sannolikt i förbättrat skick, till Göteborg, där den nådde landshövdingens öron och framkallade en brytning, som upphörde först med frukostgivarens död.

Med vårdkasars inrättning inom länet, som herr generalmajoren friherre von Vegesack under det han kommenderade vänstra flygeln av Västra armén begärt, har jag icke haft annan befattning än att giva order om verkställigheten samt att allmogen vid dessa (skulle) hålla vakt. Chefen för den brigad, som då var här förlagd, herr överste *J. L. Belfrage* samt Tit. själv utstakade vid en resa genom kusterna de platser, därå vårdkasar skulle uppföras. Förhållningsorder för bevakningen tillhöra vederbörande befälhavare att lämna och jag känner ej om sådana äro givna eller varuti de bestått. Av mig bör därför ej väntas underrättelse i detta ämne, med vilket jag icke ägt befattning och för övrigt är mig obekant.

Vad för övrigt underrättelsers meddelande i avseende å skärgård och stränder samt de fientligheter, som där kunna företagas till surprise av Nya Varvet och Billingenverken, så äger jag icke några sådana att giva, och då de vanligen komma till min kännedom genom telegrafan och signaleringsanstalterna, kan Tit. därifrån sådana underrättelser själv erhålla.

Kommendanten synes likväl ej ha upphört att irritera Carpelan i vårdkasefrågan. Så svarar landshövdingen den 9 nov. på grund av ett memorial från Ehrenström av den 3 i samma månad med ett upprepande, att han beträffande vårdkasar endast har att anbefalla handräckningsmanskap vid uppsättningen samt förordna om allmogens vakthållning. Om fördenskull, fortsätter han, vårdkasar på Karingberget skulle tarva förändring av den omständliga beskaffenhet Tit. i sitt memorial anmält, varom det icke tillhör mig att giva utlåtande, så kan jag icke heller nu lämna Tit. besked. I avseende å vakthållningen vid vårdkasar har kronobetjäningen fått order att indela den på allmogen, som i tur skall den utgöra, men understundom omöjligen kan verkställas, enär vid inträffande större kronoskjutningar hela härader måste biträda och bönderna själva, sedan lantvärnsutskrivningen, till största delen ej äga någon att sätta i sitt ställe.

Då Tit. anser denna vårdkas så högst angelägen, samt den ej är långt belägen från sådana ställen, där trupp är förlagd, vore det kanhända säkrast genom Tit. föranstaltande militärisk vakt kunde vid vårdkasen hållas, vilken även bättre kan förstå och verkställa de order angående vårdkasar, som Tit. kan giva, än okunniga bönder, som ombytas den ena dagen efter den andra. Vad slutligen angår Tit. begäran, att en pålitlig länsman förordnas till emottagande av Tit. order för vårdkasar, så känner jag ingen, som särskilt därtill kan förordnas, sedan länsmannen i distriktet icke kan umbäras på grund av andra göromål.¹¹

Härmed var vårdkasehistorien likväl ej avslutad. Först den 24 april 1809 kunde dåvarande landshövdingen för kommendanten anmäla vårdka-

sen å Kåringberget till besiktning. Emellertid har General en chef för Västra armén ej ansett den befintliga signal- och vårdkaseinrättningen tillfylles, varföre han genom landshövdingen i april 1809 anbefaller nya på Kalvö utkiksberg och Styrso signalberg. Sedan kronofogden den 7 juni fått en skrapa för att vårdkasen å Kalvsund ännu ej var färdig, synas de båda sistnämnda på grund av den 28 aug. insänd räkning varit i det närmaste färdiga, om man undantager skjul åt vaktmanskapet under den kalla årstiden. Vårdkasehistorien genomlevde sålunda i det allra närmaste hela krigets förlopp.¹²

För Västra arméns förseende med förnödenheter av allehanda slag, kanoner och ammunition samt sjuktransporter spelade förbindelserna med arméns magasiner och förråd m. m. en synnerligen viktig roll. Framförallt gällde det att säkerställa överfarten av Göta älv vid Nyebro och färjeförbindelsen över Nordre älv vid Bohus.

Redan den 31 mars skriver Carpelan till magistraten i Göteborg om upphandling av 15 st. s. k. hemförebåtar för slående av en pontonbrygga över Nordre älv att ersätta den där befintliga färjeförbindelsen. Till denna brygga erforderliga bjälkar skulle även av magistraten upphandlas. Bron¹⁾ skulle slås av brigadchefen (3:e brig.) överste *Belfrage*. Nyebro hade redan den 11 april genom överste *D. Bildt's* biträde blivit satt i sådant skick, att den kunde befaras även med de största kanoner.

När överste *Belfrage* skulle gå i författning med pontonbryggans utläggande fann man, att de för densamma oundgängliga ankarna saknades. Magistraten, som anmodats anskaffa sådana, förklarade, att härvarande redare ej hade några ankare att avstå, men handelsmännen *Scott et Gordon*, som sannolikt övertagit en del av de av fänriken *Westbeck* uppbringade fartygen (*Beata* och *Planeten*) förklarar sig kunna leverera dylika.¹³

Oaktat denna pontonbrygga har man även haft behov av färja vid Kungälv, vars istånd-sättande uppdrogs åt ovannämnde överste *Bildt*. Denne hade besiktigt ett gammalt förråds-

¹⁾ Vid Borgerskapets älstes sammankomst den 6 juni 1809 förelåg en hemställan från Hemförebåtgillet, angående 3 st. prämar, som de ålagts avlämna till pontonbro vid Bohus, varvid utlovats 20 Rdr banko i månaden för vardera. Då emellertid varuttransporterna krävde flera prämar än vad gillet ägde, hade man måst lega 6 st. från herr *John Hall's* konkursmassa och därjämte från L:a *Edet* hyra ytterligare några mot 20 Rdr banko per st. Gillet sade sig f. n. vara i behov av penningar, enär 420 Rdr banko i hyra måste utbetalas till *Edet* enl. gällande kontrakt.

Med anledning av denna hemställan förklarade B. Ä., att staden bestrider all ersättningskyldighet, enär förhyrandet skett för Kungl. Maj:ts och kronans räkning, och staden till nämnda ändamål lämnat 6 prämar »utan att därför begära eller kunna förvänta någon betalning». Gillet hänvisas till Kungl. Maj:t att söka ersättning »för dess härutinnan visade undersåtliga tjänstvillighet».



32. Gamla högvakten.

skjul i Kungälv (Bohus) fästning, i vilket han funnit en del timmer, som han ansåg sig kunna delvis utnyttja såväl till färjan som till förstärkning av Nye Bro.

Virkestillgången anges vara:

44 st. bjälkar 11 alnar \times 10—12"
14 » » 4 » \times 10—12"

av vilka dock en del angripits av röta i ändarna men fullt tjänliga till nybyggnad av färja. I skrivelse av den 2 maj medger Carpelan sitt tillstånd till den föreslagna raseringen. Tvenne dagar senare synes han emellertid blivit betänksam rörande denna våldföring på det gamla fästet, ty samma dag skriver han till Krigskollegium och begär att för uppgivet ändamål få använda bjälkarna i ett »förfallet magasin i Bohus raserade fästning», vilket Krigskollegium medger. Den 21 juni kan Carpelan meddela Bildt, att det med smeden *Lennart* i Kungälv träffade kontraktet, att för 32 sk. stycket nedtaga bjälkarna i det gamla raserade förrådet, godtagits.¹⁴

Den 30 april inryckte Bohusläns regementes vargering, utom befälet 418 man, och förlades enligt magistratens anvisning utanför Kungs- och Drottningportarna. Entreprenad å deras bespisning till 6 sk. banko hade tidigare infordrats av borgmästare och råd.⁵ Mobiliseringen och utskrivningen hade hela tiden fortgått, men först den 10 maj kan landshövdingen meddela brigadchefen, friherre *G. A. Peijron*, att av första lantvärnsbataljonen¹⁾,

¹⁾ Såsom dess befälhavare anges kaptenerna friherrarna *Carpelan* och *Mecklenburg*.

som skulle omfattat 600 man, under dagarna 13—20 maj skulle inrycka allenast 386 man.

För det dåliga resultatet av lantvärnsmännens utskrivning, beroende på sjukdomar och nöd m. m., kommer senare att redogöras.¹⁾ Givetvis medförde de rådande förhållandena i länet, att mera trotsiga element helt enkelt underlätto att infinna sig. Den 18 maj ser sig landshövdingen nödsakad utfärda en kungörelse, med huvudsakligen nedanstående innehåll:

Jag har med högsta missnöje förnummit, att flera av de till lantvärdet utskrivna ynglingar, vilka blivitt uppbådade, likväl icke infunnit sig å de utsatta samlingsställena och för övrigt under vägen avvikit. — — — Utan att nu vilja anse och belägga sådana ynglingar med det härför pålagda straff — — — vill jag dock erinra att straffet är första gången tre och andra gången fem varv gatulopp — — —

En nästan allmän ogenhet har visat sig vid lantvärdets utgörande, och då den så mycket ådagalägges, att de som äro utskrivne kunna fördrista sig att icke åtlyda befallningar om inställelse å samlingsställena, måste lagens stränghet dem övergå, vilken icke heller skall mot tredskande personer inskränkas, då däremot de, som fullgöra vad dem bliver anbefallt, kunna vara förvissade om ett fogligt och ömt bemötande.

Först den 9, 16 och 24 juni kunde andra lantvärnsbataljonen sammandragas för övning och tjänstgöring i Kungälv. Samarbetet mellan de militära myndigheterna och landshövdingen, som i sin mån bar ansvar för lantvärnsutskrivningen, måtte ej ha varit det allra bästa. I varje fall tyckes den skrivelse, som landshövdingen den 11 juni ser sig nödsakad avsända till brigadchefen överste G. A. Pejron, vara märklig:

Landshövdingeämbetet, som på det högsta iakttagit och använder all vaksamhet med det nädigst anbefallda lantvärdets uppsättande, har icke erhållit någon egentlig underrättelse, när tredje bataljonen från detta län under herr kaptenen C. A. af Petersens befäl skall sammandragas. I underdånig verkställighet, av vad Kungl. Maj:t befallt, äro likväl de till denna bataljon utskrivna ynglingarna antydde att vid första uppbrottsorder vara färdiga med behöriga kläder m. m. Men då erfarenheten visat, att en betydlig del ej vid mönstringen kunna antagas på grund av sjuklighet m. m. torde en allmän utskrivning vara av nöden. Jag begär härmed upplysning, om någon tidpunkt för sammandragningen ännu är känd.

TVå dagar senare kunde landshövdingen, enl. från General en chef för Västra armén ingånget meddelande, underrätta magistraterna i Kungälv och Marstrand, att 3. bat. skulle sammandragas den 25 i samma månad:

En artillerilantvärnsbataljon, som även var beslutad uppsättas, skulle sammandragas den 16 juni. Genom tryckt generalorder av den 16 aug. upphörde lantvärnsbataljonen såsom självständigt brigadförband och tilldelades härigenom Göteborgsbrigaden fyra bataljoner. Bohusläns 1:a och 2:a samt Hallands 1:a och 2:a bataljon.

Oaktat en hel brigad samt en skvadron under överste Belfrages befäl sammandragits kring Göteborg, oaktat vargering och lantvärnister, har

¹⁾ Se kap. Sjukdomar och nöd i Bohuslän.

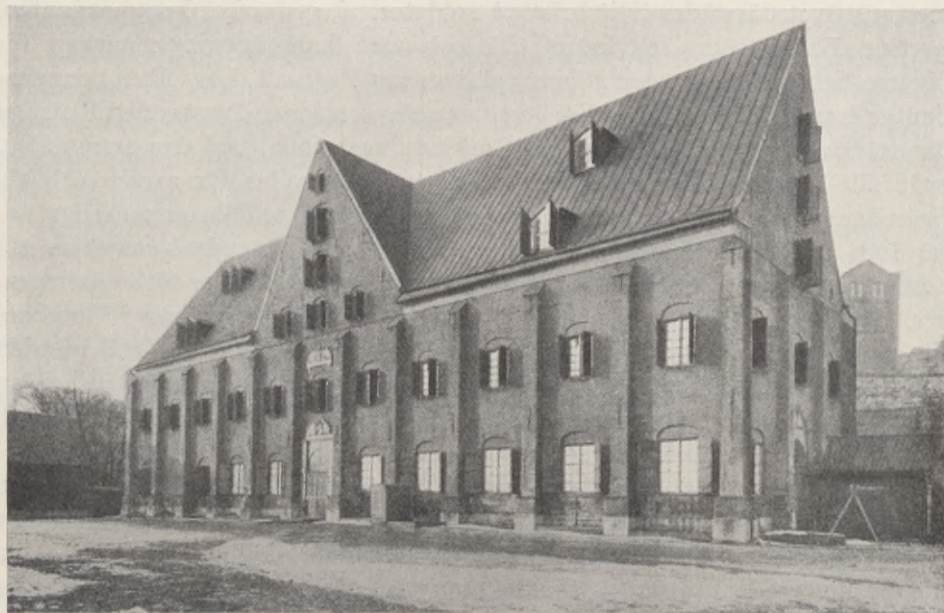
man alltjämt därstädes lidit brist på soldater. I synnerhet kommandanten, överste Ehrenström, rekvirerar titt och tätt handräckningsmanskaper för diverse behov. Redan den 26 mars skriver *von Vegesack*, hos vilken kommandanten framhållit, att den i Göteborg varande garnisonen i anseende till nödiga handräckningsarbeten omöjligt kunde hinna verkställa, vad densamma ålåg, enär allt stridbart manskap oundgängligen erfordrades för armén och till fästningarnas bevarande, att kommandanten måste erhålla erforderligt antal folk i eller utom staden. Kronans trupper finge endast utnyttjas till bestycknings- och laboratoriearbeten. *von Vegesack* uttalar förhoppningen, att, då landshövdingen ej ansåg sig kunna anskaffa folk, man i Göteborg liksom år 1788 kunde återupprätta en borgerskapets kår för att bestrida vakthållningen. Den pågående vallraseringen måste även upphöra, sedan *von Vegesack* den 29 mars meddelat, att armén befinner sig under marsch mot gränsen och de flesta trupper redan voro dragna från Göteborg.

Redan den 14 april måste landshövdingen vända sig till magistraten med begäran om nytt handräckningsmanskaper. Kommandanten, överste Ehrenström, hade anmält den bekymmersamma ställning, i vilken Tygstaten befann sig med avseende å ammunitionspersedlars förfärdigande, patroner m. m., då den militära styrkan måste disponeras för garnisonstjänst, batteriernas utredande och därjämte bestyckning härstädes blivit anbefalld. Landshövdingen avslutar sin skrivelse med *von Vegesacks* vackra tirad om 1788 års vackra exempel på borgerskapets offervillighet. Magistraten avstod för detta ändamål 40—50 man av vallraseringsmanskaper till dess militär handräckning kunde hinna anlända.

På grund av klagolåten från kommandanten bestämmer sig *v. Vegesack* slutligen den 16 april tillskriva landshövdingen, att för laboratoriearbetenas nödiga drift till staden församla och inkalla Bohusläns vargering så väl den redan antagna delen, som den övriga i den mån manskapet hinner antagas. På samma gång anmodades landshövdingen av lantvärnet inkalla 200 man sjövant folk till de 12 kanonsluparnas besättning (96 man). Resten skulle avlösa halva den från Bohusläns regemente lämnade besättningen på de 4 kanonslupar, som detascherats till Strömstad. *Carpelan* medgav dock ej kommandanten att disponera mer än hälften av denna arbetskommendering såsom magasinshandräckning. Andra hälften skulle disponeras för kronans övriga arbeten.¹⁷

Från England hade anlant ett större parti subsidiegevär, ammunition m. m.¹⁾, men Ehrenström förhalar lossningen och skyller fortfarande på brist

¹⁾ Enl. C. skrivelse till krigsdepartementet bestod laddningen av 35.000 gevär, 4.000 centner krut, 6.300.000 patroner, 350.000 flintor och 4.000 sablar.



33. Gamla Kronhuset.

på folk. Sedan engelske konsuln gjort påminnelser om deras urlastning, skriver Carpelan till Ehrenström den 11 maj 1808 med befallning att snabbt utlossa vapensändelsen. I annat fall skulle landshövdingen ställa honom till ansvar för långsamheten. Efter mottagandet av denna skrivelse har kommandanten uppsökt överadjutanten *Carl Posse*, som för tillfället uppehöll sig i Göteborg, ty redan följande dag erhöll landshövdingen från Posse en den 12 juni i Göteborg dagtecknad skrivelse av följande lydelse:

Sedan härifrån nyligen avmarscherat en bataljon lantvärn samt Bohusläns vargering och i dessa dagar även Älvsborgs vargering kommer att avgå, har kommandanten, överste Ehrenström, anmält, att han saknar tillräcklig handräckning till urlastning av de å engelska fartygen varande effekter av ammunition och beväring. Då det är viktigt, att dessa fartyg snart tömmas, och att den där varande ammunitionen kan till arméns behov skyndsamt avgå, får jag anhålla, att landshövdingen åtager sig denna urlastning. Göteborgs Borgerskap har alltid visat beredvillighet — — — varför saken lätt nog kan ordnas. — — —

Som vanligt fick landshövdingen hänvända sig till magistraten med begäran om handräckning från borgerskapet.¹⁸

Några större förstärkningsarbeten synas ej ha förekommit under denna tid, om man fränser en del förbättringsarbeten å strandbatterierna vid Bil-

lingen,¹⁾ vara fortifikationsbefälhavaren *J. F. von Matérn*, sannolikt på grund av brist på arbetsmanskap, infortrade entreprenadanbud den 18 maj. Vidare har man sökt iståndsätta de gamla batterierna vid Strömstad. Härom skriver landshövdingen den 13 juni till brigadchefen, överste Belfrage, att han anser allmogen kring Strömstad härvid böra biträda hälst sådana, som hittills undsluppit skjutsningsskyldigheter. Utan uttryckliga order från Kungl. Maj:t kan jag ej ovillkorligen ålägga allmogen ett dylikt arbete, fortsätter han, hälst som utskrivningen avsevärt minskat arbetsfolket för lantbruket. Möjligen kan kronobetjäningen föreställa allmogen deras plikt att bidra till rikets försvar och uppmuntra dem att biträda. Landshövdingen uttrycker därjämte sin förhoppning att B., som äger hela ortens aktning, även kan förmå dem härtill.

Fram på sommaren följande år (13 juni) skriver dåvarande t. f. landshövdingen, överste Belfrage,²⁾ till kommissarien *Alstrin*, att överadjutanten frih. *Gustaf Liljehorn* avsänt en arbeidskommendering på 10—12 man till Bohus fästning, vilka skulle uppgräva jord och fylla till fullbordandet av vissa reparationer å Karlstens fästning. Alstrin skulle efter rekvisition dagligen tillhandahålla 7—8 bondkärror med hästar för transport till stranden samt ett lika antal skärgårdsbåtar för transporten till Marstrand. Från Galtarö måste likaledes med skärgårdsbåtar transporteras ett visst parti sand, vilket allt mot ersättning och rekvisition av kommandanten skulle verkställas.

Det är sannolikt, att såväl en del av befästningsanordningarna i Göteborg som på Marstrand vidtagits på grund av det förändrade politiska läget. Faran för en brytning med England börjar göra sig gällande.

Den 19 juni skriver överstelöjtnant *Lars Hjerta*,³⁾ som samma dag efter

¹⁾ Å sjöfronten ha sannolikt även förbättringsarbeten företagits, vilket framgår av magistratens protokoll för den 30 sept. 1810.

²⁾ Johan Leonard Belfrage var född 1754 i Töbräcke i Dalsland. Volontär vid Västgötadals regemente 1762 blev han efter år 1773 avlagd officersexamen år 1785 kompanichef vid nämnda regemente. B. deltog i hela finska kriget 1788—89 och bevisade bl. a. sjöslaget vid Hogland. 1796 utnämnd till chef för Bohusläns regemente tjänstgjorde han under 1808—09 års krig såsom brigadchef vid Västra arméns vänstra flygel och förde såsom sådan från den 1/3 1808 befälet över de till Göteborg och Karlstens fästning sammandragna trupperna. Bevisade s. å. affären vid Krokstrand 10/6 och vid Svinesund 29/6. Vid Carpelans sjukdom blev han den 17/11 1808 vice landshövding, på vilken post han kvarstod till den 17/6 1809.

Vid sitt avsked 1810 fick han generalmajors karaktär och dog 1820 på Malma vid Lidköping. Belfrage åtnjöt stort anseende och förtroende bland Bohusläns befolkning.

³⁾ *Lars Hjerta* var född den 18/10 1762. Efter att ha vunnit anställning som volontär vid Dalregementet 1771 avancerade han till fänrik 1776. Efter en tids bortovaro i fransk tjänst (1782) befordrades han inom sitt regemente till löjtnant 1786 och kapten i armén 1786.

Efter en tids hovtjänst och befordran till major på eget regemente transporterades han

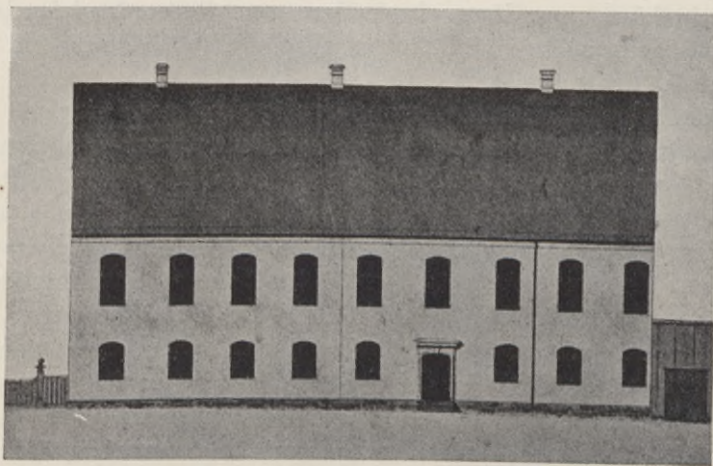
t. f. landshövdingen överste *J. L. Belfrage* övertagit styrelsen av länet, att hästar och båtar skola av kronofogdarna Frössberg och Hellberg hållas tillgängliga för transport av materialier till Älvsborgs och Karlstens fästningar. Den 26 juni träffas avtal med strandägarna vid Rya Nabbe i och för anläggandet av nya batterilinjer därstädes. De åtnöjdes härvid med ett tidigare träffat avtal av den 25 aug. 1807, men fordrade det nya områdets inhägnande till skydd för betande djur. Sannolikt äro en del av dessa åtgärder de närmaste följderna av general *G. M. Armfelts* rekognosceringsrapport, daterad april 1809, liksom även den reparation av »Stjärnverket vid Castellet Cronan», som krigskollegium genom skrivelse i aug. anbefallt, varvid »50.000 st. sätt- eller täcktorv erfordrades för att iståndsätta de i betydlig mån nedrasade vallarna vid Stjerneverket». Torven skulle tagas på de av Kungl. Maj:t till staden överlämnade fältverk, som komma att raseras.¹⁹

Givetvis kunde de stora trupp- och livsmedelstransporter, som under denna tid passerade länet, ej fullgöras utan övergrepp och slitningar med ortsbefolkningen. Så såg sig landshövdingen nödsakad hos General en chef för Västra armén den 29 aug. 1808 påtala en trupptransport av lantvärn från Kalmar län, som på tåg till gränsen överfallit ej blott kronobetjäningen utan även befolkningen med hugg och slag. Kronofogde *Norström* m. fl. hade blivit illa hanterade, och kronofogde *Greiffe* endast med nöd räddat sig till livet genom att fly genom ett fönster. Tröttkörda hästar hörde nästan till ordningen för dagen, och de i Emilia Flygare-Carléns bohuskildringar förekommande övergreppen torde ej ha hört till undantagen. Ofta tvingades forbönderna med hugg och slag att med utpinade hästar fortsätta ännu ett skjutshåll, om ny häst ej genast kunde anskaffas. Stöld av höns, kycklingar, potatis m. m. anmäldes vidare till påtal.

Samma dag som landshövdingen såg sig nödsakad inrapportera dessa övergrepp från kontingenter från Kalmar län måste han ingiva en likartad klagan mot Jönköpings läns lantvärnsbataljon, som vid Kärra gästgivaregård slagit kronobetjäningen. I Kungälv hade även natten mellan den 11—12 juli svåra uppträden och övervåld ägt rum. En löjtnant *Krusell* skulle härvid så ha misshandlat kronofogde *Norström*, att han endast genom

1796 till överstelöjtnant vid Åbo läns regemente men återkom till Västgöta-Dals, där han 1809 blev överste i armén.

Samma år tillförordnad som landshövding i Göteborgs och Bohus län, varest han tjänstgjorde från Belfrages entledigande (17/6 1809) intill landshövding von Rosens i september tillträdde ämbetet, utnämndes han 1810 till landshövding i Älvsborgs län. Efter att år 1814 blivit befordrad till generalmajor förflyttades han 1815 till Jönköpings län, varest han kvarstod ända till år 1835. Avled ogift samma år (6/11) i Jönköping.



34. Tygmästarebostaden vid Sillgatan (1820).

mellankomst av en del lantvärnister från Göteborgs andra lantvärnsbataljon räddats från döden.

Givetvis hade man ej långt efter det lantvärnsinstitutionen infördes utfärdat särskilda bestämmelser (15 juni) för extra juridiciell bestraffning av lantvärnsmän, där man tydligen, som tidigare påvisats, i väsentlig grad minskat krigslagarnas stränghet och anbefallt lindrigare straff. Huru nu krigslagarna än tillämpades visade det sig dock, att rymningarna av soldater, lantvärnsmän och sjöfolk alltjämt ökades. Man såg sig nödsakad utlysa nya rekryteringsmöten för fyllandet av vakanser och ersättande av en del nummer med dugligare folk.

I vilken utsträckning de längs vägarna gående livsmedelstransporterna togo böndernas dragare i anspråk framgår av landshövdingens ofta gjorda rekvisitioner av upp till 200 hästar för livsmedelskolonner till Vänersborg. Intendenturen därstädes måtte ej heller varit tillräcklig eller mindre väl organiserad, ty klagomål ingingo esomoftast över det dröjsmål, som skjutsarna i Vänersborg måste utstå. Men intendenturen å sin sida klagade över kronofogdarnas försumlighet, över bristen på hästar m. m. För att i sin mån råda bot giver landshövdingen länsmännen i de norra distrikten medhjälpare på samma gång som han ursäktar bönderna på grund av brist såväl på hästar som foder.

Själv hade landshövdingen för de militära göromålen väl behövt en i dylika ärenden förfaren adjutant. En sådan blev dock ej den gamle lands-

hövdingen beskär, men hans efterträdare som tillförordnad landshövding, överste Belfrage, erhåller i juni 1809 en adjutant, ryttmästaren vid Västgöta dragoner, frih. *Fredr. Boije*.²⁰

Men om livsmedelsfororna, som längs landsvägarna ringlade sig fram till Vänersborg eller till magasinerna i norra Bohuslän voro talrika, voro de transporter, som forslade sjuka och sårade tillbaka till Göteborg helt säkert ej mindre. Sannolikt större. Men många lättade bördan genom att avlida under vägen, urstånd att i sitt försvagade tillstånd uthärda transportens svårigheter. Klagomålen voro många ej blott över skjutsningsbesvärligheterna utan även över framfarten med de sjuka och sårade.

Den eljes mörka tavlan från denna tid, vad krigsföringen och dess anstalter beträffar, har likväl en del ljuspunkter att uppvisa, som vittna om medlidande, givmildhet och omtanke om de stridande landsmännen och de dödas kvarlevande. Särskilt synes man ha ömmat om de utblottade lantvärnsynglingarna och sökt förse dem med lämplig beklädnad och vinterutrustning. Så kan landshövdingen den 19 nov. meddela Kungl. Maj:t, att insamlingen i länet till lantvärnsmännens beklädnad givit ett så vackert resultat, att länets tre bataljoner inom kort till hela sitt antal erhållit full beklädnadsutrustning.

Till de sårade i drabbningen vid Strömstad hopsamlades på få dagar en vacker summa. I mars 1809 kunde kommandanten Ehrenström framföra Kungl. Maj:ts tack för de klädespersedlar, som av stadens borgare skänkts till härvarande ryska fångar m. m. Till Karl XIII födelsedag hösten 1809 insamlades bland stadens invånare 1.000 rdr banko till de nödlidande i Västerbotten. Till samma ändamål skänkte kommerserådet Homeyer 200 rdr banko. Många skänkte medel med begäran att förbli okända.

Göteborgs »skyddsjudar» visade sitt nationella sinnelag. Hos magistraten anhöllo i aug. 1808 handlandena av judiska nationen *Sim. El. Warburg* och *L. E. Magnus* om företräde med anmälan att vid denna månad skedd invigning av judiska synagogan (Kyrkogatan 44) insamlats 192 rdr 24 sk. till änkor, vilkas män stupat vid Västra armén i striden för rikets självständighet. Till samma ändamål skulle även det vid tillfället använda ceremonielet i tryck komma att försäljas.





Segellinjeskepp från början av 1800-talet. (Vår flotta).

KAPITEL V.

Åtgärder i Göteborg till örlogsflottans stärkande.

Med den plan till krigets förande, som konungen till en början synes hyst, att i främsta rummet söka sätta sig i besittning av Norge, under det att Finland endast tum för tum försvarades, var givetvis den i Göteborg förlagda eskadern, bestående av 12 kanonslupar, 1 mörsarslup, en del kanonjollar och småbåtar under överste *Brandts* befäl, alldeles otillräcklig. Till någon blockad av förbindelsen Danmark-Norge lämpade den sig ej. Någon möjlighet till offensivt uppträdande ännu mindre, varjämte konvojernas skyddande krävde större sjögående båtar. I ett följande kapitel skall visas, huru man sökte ersätta bristen på behöfliga kanonbåtar. Om deras anskaffande och byggande mötte en del svårigheter skulle kompletteringen av örlogsflottan medföra så stora kraftansträngningar, förorsaka så mycket skrivelser med åtföljande missförstånd och misshälligheter, att man måste högakta landshövdingens tålmodighet och aldrig sviktande nit och ihärdighet.

Av den svenska örlogsflottans fartyg¹⁾ hade fregatten Fröja hitkommit i sådant skick att den tarvade reparation. För att iståndsätta densamma förhyr landshövdingen (16 mars) det gamla Ostindiska kompaniets fartyg Gustaf III samt Maria Eleonora, dit besättningen överflyttas, varjämte de samma bolag tillhörande fartygen Wasa och Fredrica²⁾ apteras till krigsskepp.

Man ansåg emellertid ej denna förstärkning vara tillfylles. En kapten i förra Ostindiska kompaniets tjänst, *M. Hansson*, hade erbjudit sig att antingen försälja eller till kronans tjänst förhyra sitt skepp Drottningen om 215 svåra läster samt 117 fot långt över däck. I skrivelse av den 16 april hade regeringen uttalat sig för det senare alternativet under förutsättning, att kapten Hansson själv ville låta vidtaga de förändringar, som kunde tarvas.

I en senare skrivelse av den 5 maj konfirmerar regeringen förhyrningen

¹⁾ Under förmyndareregeringens tid bestod örlogsflottan av 16 linjeskepp, 13 fregatter och 6 mindre fartyg. Av linjeskeppen ansågs 11 och av fregatterna 8 vara fullt tjänstbara. Skärgårdsflottan räknade 2 lätta fregatter, 3 skärgårdsfregatter, 27 galärer samt ett 90-tal kanonslupar och mindre fartyg, Sveaborgseskadern oräknad. Chapman hade 1797 fått i uppdrag uppgöra ny plan för flottans sammansättning. Denna omfattade 3 tredäcks- och 18 tvådäcksskepp. Av den nya typen sjösattes ett 78-kanons skepp samt en fregatt, Chapmans sista skapelse och bärande hans namn. Ännu år 1808, ehuru 6 av de äldre och 4 fregatter underkastats genomgripande reparation, räknade svenska flottan ej mer än 12 skepp och 8 fregatter i tjänstedugligt skick.

Kanonsluparnas användbarhet för skärgårdsförsvaret föranledde deras kraftiga utökning. Vid fredsslutet 1809 uppgick deras numerär till 220.

De i tjänstbart skick varande *linjeskeppen* voro varandra tämligen lika. Samtliga förde sina kanoner i tvenne, täckta batterier samt å back och skans. Likväl torde de böra delas efter storleken i tvenne slag.

Det ena representerat av 7 linjeskepp, som förde 72—76 kanoner, det andra av återstoden, som förde 64 kanoner. Till de förra hörde skeppen Adolph Fredrik och Gustaf III. Bestyckningen å linjeskeppen utgjordes i allmänhet av 26 st. 24 U :ga kanoner i undre och 28 st. 18 U :ga i övre laget. På back och skans funno 10—20 st. 8 U :ga.

Fregatterna voro ävenledes av två slag 42 kanons (ursprungligen 44 kanons) samt 36—34 kanons. Båda slagen förande sin bestyrkning i ett täckt batteri. De större (Chapmans av år 1802) beväpnades med 26 st. 24 U :ga järnkanoner i batteriet samt 2 st. 12 U :ga järnkanoner och 16 st. 24 U :ga skråkanoner å däck. Den mindre typen (Jarramas) förde 22 st. 12 U :ga och 12 st. 4 U :ga kanoner. Av *bviggarna* kan som exempel anföras »Vänta litet», som var armerad med 16 st. 18 U :ga skråkanoner, 2 st. 3 U :ga järnkanoner och 2 st. 3 U :ga nickor.

²⁾ Av här omnämnda Gamla Ostindiska kompaniet tillhörande båtar hade Gustaf III tillhört såväl Tredje som Fjärde Octrojen. Ritad av Chapman gjorde den sin första resa 1779 mätte 512 läster och hade varit utrustad med 18 kanoner och 155 mans besättning. Såväl Wasa som Fredrica tillhörde Fjärde Octrojen. Wasa var ritad av Chapman 1777, hade gjort sin första resa 1803, mätte 477 läster och hade varit utrustad med 20 kanoner och 167 mans besättning. Fredrica var inköpt i Isle de France och hade gjort sin första resa däriifrån 1800. Den mätte 243 läster och hade varit utrustad med 12 kanoner och 56 mans besättning.



35. Ostindiefarare.

av Wasa och Fredrica samt finner ett kapten Hanssons erbjudande av den 27 april antagligt. Detta innefattade dels ett garanterande av fartygets fulla värde 38,000 Rdr banco. dels fullmakt för landshövdingen att överenskomma om hyran för detta »med alla nödiga inventarier försedda fartyg. *Gen. adjutanten för flottorna skall ombestyra bestyckningen*¹⁾. Fullmakt kommer att utfärdas för kapten Hansson till »enahanda beställning vid Vår Flotta. Han bör själv övervaka utrustningen». Landshövdingen å sin sida skulle lämna underekipagemästaren kapten *von Gerdt* all den handräckning denne krävde för att skyndsamligen kunna utrusta dessa skepp.²⁾ Vare sig landshövdingen besjälats av sangviniska förhoppningar eller vilseletts av otillförlitliga uppgifter — alltnog, redan den 14 maj avlåter han en skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken han meddelar, att skeppet Drottningen snart är färdigt mottaga armament, ammunition och trupper, varjämte han anhåller om förskott för erläggande av hyra till kapten Hansson.

På högsta ort måtte man emellertid ansett, att ytterligare förstärkning av sjögående båtar vore av nöden och fördenskull givit landshövdingen behövlige direktiv. Den 21 maj medgiver Kungl. Maj:t landshövdingen avsluta kontrakt med f. d. underofficeren i engelska flottan *Gustaf Melin*, att förhyra denne tillhöriga båten *Aurora* till transportskepp. Fartyget var sannolikt avsett för livsmedelstransporter till magasinen i Strömstad.

Kort därefter (26 maj) har det slutliga kontraktet med kapten Hansson blivit godkänt av regeringen. Förutom ansvarssumman, som förut nämnts 38,000 rdr banco, tillförsäkrades Hansson under 6 månader 1,100 rdr banco, månatligen. I förskott skulle utbetalas två månaders hyra (2,200 rdr banco). Kronan skulle bestå armering, ammunition, proviant, ljus och sängkläder till manskapet, dess och officerarnas vanliga underhåll och avlöning samt erforderliga signalfaggor. Skeppet skulle dock sist inom medio av juni månad stå till Kungl. Maj:ts dispositon.³⁾ Emellertid har under tiden utrustningen av Wasa och Fredrica fortskridit så långt, att landshövdingen i slutet av maj kan erhålla bemyndigande att förhyra manskap till desamma.

Bland den mångfald av åligganden, som vid denna tid ansågs tillhöra Kungl. Maj:ts befallningshavande, tillkommo en del, som enligt nutida uppfattning ej voro honom vidkommande. Av bekvämlighetsskäl, måhända understundom för att befria sig från ansvar, funno en del myndigheter det lämpligt att överflytta dem tillkommande skyldigheter på Konungens befallningshavande. Av dessa mångskiftande uppdrag, som, med mer eller mindre fog i författningarna, påvilade landshövdingen, torde intet åsamkat Carpelan mera bekymmer och svårigheter och föranlett till en så vidlyftig korrespon-

¹⁾ Kurs. av författaren.



36. Kalfatring å Gamla Varvet. (Göteborgs Sjöfartsmuseum).

dens som utrustningen av det gamla Ostindiska kompaniets fartyg *Wasa* och *Fredrica* samt det förhyrda skeppet *Drottningen*. Denna omfattande skriftväxling ger en god inblick och är en typisk illustration till den tidens befälsförhållanden, de oklara bestämmelserna för deras räckvidd, bristen på organisation samt ärendenas omständliga och tidsödande handläggning.

Sedan *Carpelan* den 30 maj hänvänt sig till Förvaltningen för sjöärenden rörande *Drottningens* bemannande, armering, proviantering m. m., kommunicerar detta ämbetsverk sig med generaladjutanten för flottorna, amiral *S. M. von Raijalin*, vilken i sin tur och ordning på Kungl. Maj:ts befallning överflyttar hela frågan och ansvaret på vice amiralen *af Puke* i Karlskrona. *Raijalin* tillfogar dock i sin skrivelse av den 4 juni, att då genom herr landshövdingens handräckning utrustningen egentligen skall vinnas, så har Kungl. Maj:t på samma gång befallt mig för tids vinnande att genom extra post underrätta eder att efter dettas mottagande vidtaga de mått och steg, som till ändamålets vinnande äro av nöden så att genom eder handräckning skeppet skyndsammast må bliva provianterat, bemannat och armerat, börandes kanoner till detsamma genom rekvisition från fästningen bekommas.⁴

Tydligt har *Carpelan* därefter så gott han förmådde tagit saken i egna händer, ty den 9 juni utfärdar han kungörelse om förhyrning av nödigt manskap till *Wasa* och *Fredrica*. Att åtgärder vidtagits till *Drottningens* armerande, utrustning med sjöfolk m. m. framgår av hans skrivelse till *Puke* föl-

jande dag, i vilken han gör en del framställningar rörande armering, bemanning m. m. samt anmäler, att han för ifrågavarande ändamål försträckt medel ur lanträneriet. Samma dag avlåter han även en skrivelse till kommandanten i Göteborg (överste Ehrenström), i vilken kanoner rekvireras till Drottningen.

Den 13 juni besvarar Carpelan Raijalins skrivelse (av den 4.) och under rättar denne, att kapten Hansson samma dag ordnat med manskapets inkvartering. Kommendanten, överste Ehrenström, hade vägrat utlämna kanoner, enär rekvisitionen skulle varit ställd till Kungl. krigsdepartementet. Ehrenström hade därjämte uttalat sitt tvivel, huruvida några av fästningens kanoner voro tjänliga till fartygets behov, vilket han även efter något dröjsmål uttalat i bifogad skrivelse. Carpelan anhåller nu om upplysning, varifrån kanoner skola erhållas. I övrigt, avslutar han skrivelsen, är proviantering m. m. klart för avsegling.⁵

Först den 20 juni ingår svar från Puke på landshövdingens den 10 juni avlåtna skrivelse. Puke säger sig endast genom Kungl. Maj:ts tjänstgörande adjutant för flottorna erhållit någon kommunikation angående skeppet Drottningen. Enär han saknade all kännedom om fartygets bestämmelse, förestående expeditions beskaffenhet och ändamål, för huru lång tid skeppet skulle utredas och provianteras, ävensom vad slags och huru många kanoner fartyget har eller skulle få — allt omständigheter, varom, skriver han, jag är okunnig men äro ovillkorligen nödvändiga för mig att känna för att bestämma bemanningens antal och beskaffenhet — kan jag ej, innan jag om allt detta erhållit underrättelse, något åtgöra. Beträffande Wasa och Fredrica kan varken officerare eller underofficerare härifrån lämnas, varföre Puke hemställer, att fartygscheferna kunde få utse och därefter till konstitutorialers vinnande hos honom föreslå skickliga personer till förrättande av officers-tjänst. Själva kunde de antaga underofficerare. Förhyrningen av manskapet skall ombesörjas av Förvaltningen av sjöärenden med biträde av Konungens bef.-h:de på stället. Puke inforrdar slutligen förslag på besättningslistor, ger en del anvisningar i bokförings- och redovisningsfrågor, meddelar, att någon militärtrupp ej är att påräkna och utanordnar 10,000 rdr banko till utgifternas bestridande.

Med anledning av Pukes skrivelse anbefaller landshövdingen (17 juni) kapten Hansson, att skyndsamligen inkomma med uppgift på behovet för bemanning, armering och proviantering av Drottningen, utfärdar samma dag en tryckt kungörelse om anställandet av skeppare, styrmän, sjöartillerister m. m. Sökande skulle anmäla sig hos överstelöjtnant *Blessing* (på Fredrica), majoren *Löfman* (på Wasa) och kapten *Hansson* (på Drottningen).⁶

Kontraktet med kapten Hansson hade redan i medio av månaden trätt i kraft, men ehuru tidpunkten för eskaderns avfärd redan var inne stod Carpelan där med fartyg, som saknade kanoner och var utan såväl ammunition som bemanning. I sin nöd skriver han (19 juni) till General en chef för Västra armén med förfrågan, huruvida från annat håll av de under generalens disposition stående förråden kanoner kunna erhållas jämte därtill tjänliga kulor.

Genom en den 20 juni daterad skrivelse meddelar Raijalin i egenskap av tjug. generaladj. för flottorna, att armeringen av Drottningen skall ske enligt Kungl. Maj:ts befallning och torde Kungl. Krigscollegie krigsdepartement ej underlåta att vad på detsamma i detta ärende ankommer biträda. Han avslutar skrivelsen med: »All vidare korrespondens i detta ärende torde adresseras till bef. amiralen i Karlskrona».

Innan denna skrivelse kommit Carpelan tillhanda¹⁾ har han avlåtit en ny skrivelse (21 juni) till generaladjutanten, amiral S. M. von Raijalin, i vilken han meddelar, att amiralens memorial av den 4. dennes föranlett honom, att, då bristen på sjöfolk är allmän, tillsvidare inställa all förhyrning av manskap till koopvardietjänst på det Kungl. Maj:t och kronan såvitt ske kan ej måtte för sin tjänst bliva i behov. Likvisst kan bemanningen av såväl Drottningen som Wasa och Fredrica ej ske med den skyndsamhet jag hade önskat, säger han, enär skeppslistora förut måst insändas till kommenderande amiralen för örlogsflottan för behörig granskning och fastställelse.

Då landshövdingens ämbetet numera från amiralen fått det svar, som härmed ödmjukligen bifogas, och varav inhämtas, att någon uppgift ej kan med säkerhet lämnas, varken rörande Drottningens utredning eller proviantering i avseende till ovissheten såväl om bestyckningen som destinationsorten av fartyget, får ämbetet ödmjukligen begära att erhålla den upplysning, som kan vara för landshövdingens ämbets åtgärd behöflig. Denna är så mycket mera nödvändig, som cheferna själva sagt sig icke hava erhållit någon order i detta avseende. Landshövdingen begär vidare anvisning, varifrån militärtrupp kan erhållas samt den behöfliga armeringen så att ammunition i tid kan rekvireras. Svårigheter torde komma att erbjuda sig, tillfogar han, att få Wasa, Fredrica och Drottningen fullt bemannade på grund av den stora förhyrningen för örlogsflottan i mars månad samt att ett betydligt antal handelsfartyg härifrån avgått, som krävt en stor mängd besättningsmän.

Man skulle kunna tycka, att landshövdingen vidtagit alla de åtgärder, som från hans sida kunde erfodras. Men det skulle visa sig, att oaktat alla Carpelans skrivelser, tack vare bristen på organisation och vederbörandes benä-

¹⁾ Påtecknad ss. anländ den 24.

genhet att överflytta ansvar och åtgöranden på andra myndigheter, alltjämt nya svårigheter och motigheter skulle yppa sig.⁷

Så skriver Puke den 23 juni, samtidigt som han översänder besättningslistan för Drottningen, att beträffande penningar till den iföljd av konungens tjänstgörande generaladjutant för flottorna förordnande verkställda förhyrningen av manskap i Uddevalla till skeppen Wasa och Fredrica, han å sin sida ej haft annat uppdrag än att på chefernas anmodan konstituera officerrare. Han har varken några medel anslagna för detta ändamål eller berörda fartygs övriga behov eller anledning och utvägar att av örlogsflottans ingalunda överflödiga penningetillgång förskottera till sådana utrustningsanstalter, som ej tillhöra hans ombesörjande, utan läser landshövdingen i alla hithörande omständigheter vända sig till gen.adj. för flottorna.

»Med skeppet Drottningen är förhållandet annorlunda, emedan Konungen i nåder befallt mig besörja detta genom eder försorg utrustade skepp, vadan jag ock till en början och under väntan på penningerekvisition tillställt eder 10.000 rdlr. Ehuru verkställigheten av det ena och andra tillhörande samma fartygs utrustning vilar vid edert ombestyrande, åligger mig dock, vad detta skepp beträffar, tillhandagå med de föreskrifter, uppgifter och den ledning, som för verkställigheten är nödig och möjlig endast i den mån kändedom blivit eller bliver mig lämnad om ändamålet och egenskapen av skeppets (Drottningen) expedition.

Då utredning, proviantering m. m. förutsätter en given besättningslista och befälhavaren anmält, att angivet antal kanoner icke kunnat erhållas, tillskriver jag nu konungens tjänstgörande gen.adj. för flottorna med begäran att giva eller utverka order, var och till vilket antal kanoner och ammunition skall erhållas och vidare att meddela beslut, om skeppet Drottningen i allt skall anses lika med flottans fartyg, och till vilken klass av bevärat fartyg det skall räknas, såsom inverkan å avlöningarna. Vidare, huru lång tid det bör utredas och provianteras, var soldatesk skall erhållas m. m. Emellertid har jag på förhand utfärdat en besättningslista, som bifogas, vilken, såvida ej annorlunda befallas, må ligga till grund för förhyrning, utredning och proviantering för en tid av tre månader. Vad besättningslistan beträffar skola officerarna av chefen anmälas till mitt konstituerande, underofficerrarna förhyras genom eder försorg, antagas av fartygschefen och efter de månaders hyror, som anbefallts genom Kungl. brev av den 15 sistl. mars — — — Skeppsskrivare, instrumentkistor, medicine- och kirurgiebehov, fältskärer m. m. får ni anskaffa. Befälhavaren erhåller härifrån alla handlingar som erfordras».⁸

Sedan Puke från gen.adj. erhållit Kungl. Maj:ts befallning, att han även



37. Karta öfver Gamla Varvet.

skulle ombesörja Wasa och Fredricas bemanning samt därtill lämna erforderliga medel, skriver han den 26 juni, att oaktat han ännu ej bekommit svar å sin sista skrivelse till gen.adj., han likafullt avsänt 10,000 rdr banko till bestridande av bemanningen m. m., som med skyndsamhet bör bedrivas. I en samma dag daterad skrivelse översändas reglementen, journaler, spisordning, författningar, underrättelser m. m., som skola tilldelas skeppen.

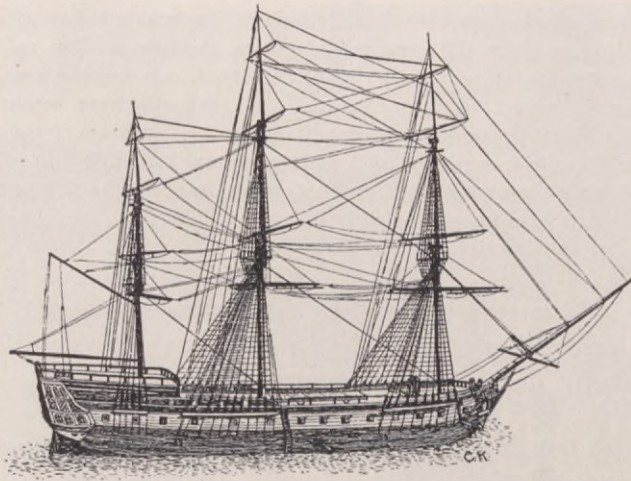
Carpelans hänvändelse till generaladjutanten för flottorna, som ju var hans ursprunglige och förste ordergivare, bemötes av Raijalin i denna egenkap den 27 juni med ett tämligen bryskt svar, att han på Kungl. Maj:ts vägnar giver order om »expeditioner och rustningar, men att till hans ämbetsåtgärd ingalunda hörer de ekonomiska detaillerna, för hvilka man har att vända sig till de Embetsmän och verk, hvilka därmed hafva befattning».

Samma dag avlåter Raijalin ytterligare en skrivelse till landshövdingen, enligt vilken cheferna för Wasa och Fredrica skola uppgiva, huru mycket folk de ytterligare behöva enligt av bef. amiralen i Karlskrona uppgjord besättningslista. Beträffande Drottningen skall dess behov skyndsamligen fyllas av från Finland anlänt sjöfolk, varigenom svårigheterna i Göteborg komma att lättas.

Då kommandanten, överste Ehrenström, fortfarande gjorde svårigheter med utlämnande av kanoner, denna gång till skeppet Fredrica, och förklarar, att han ej utan generalfälttygmästarens bemyndigande ägde utlämna sådana samt dessutom uttalat, att »rikets fästningar icke äro bestämda, minst för det närvarande, att (biträda) till dylika sjörustningar», ser Carpelan sig nödsakad, att den 27 juni ånyo hänvända sig till Puke. Han avslutar sin skrivelse med en redogörelse för vad som hittills åtgjorts för skeppets bemanning och framhåller svårigheterna att skaffa folk på grund av den »vidsträcktare sjöfart, som någon tid från denna stad blivit idkad».

I sin oro att ej kunna armera fartygen skriver Carpelan samma dag även till Förvaltningen av sjöärenden och meddelar, att han på grund av generaladjutanten för flottornas memorial inlämnat en av kapten Hansson upprättad rekvisition på 24 F :ga caronnader eller 12 F :ga sjökanoner till kommandanten, överste Ehrenström. Han relaterar Ehrenströms vägran, och att denne likaledes nekat godkänna en rekvisition å krut och ammunitionspersedlar under uppgivande, att rekvisitionen av kapten Hansson skulle insänts till Förvaltningen av sjöärenden. Carpelan slutar sin skrivelse med begäran om upplysning, varest rekvisition av kanoner såväl till Drottningen som till Wasa och Fredrica bör ske.

Slutligen bestämmer Carpelan sig att i samma ärende skriva till chefsämbetet för Arméns flotta (28 juni). Han framhåller, att för skeppet Drott-



38. Ostindiska Kompaniets skepp Gustaf III.

ningen erfordras 22 st. 12 \mathbb{E} :ga lätta sjökanoner samt därtill hörande armeringspersedlar av flera slag. Han begär uppgift på de kanoner och ammunitionspersedlar, som från deras tygförråder skulle kunna ställas till kapten Hanssons disposition. Förvaltningen av sjöärenden meddelar landshövdingen med anledning av dennes förfrågan om kanoner m. m., att denne i dylika ärenden torde hänvända sig till generaladjutanten för flottorna. Förvaltningen handlägger endast sådana ärenden som rör nödiga medel för hyra och utgifter beviljade för skeppet Drottningen.⁹

Svaret från chefsämbetet för Arméns flotta var däremot mera gynnsamt, ty den 6 juli kan Carpelan skriva till härvarande artillerichef och begära, att provning skulle verkställas med de kanoner, som finnas i Arméns flottas förråd, huruvida de voro lämpliga som bestyckning å Drottningen. Då skjutningarna lett till gott resultat ingår landshövdingen med begäran till Kungl. Maj:t, att kanonerna (6 st. 12 \mathbb{E} :ga och 8 st. 16 \mathbb{E} :ga caronnader) måtte ställas till skeppet Drottningens förfogande, sedan de blivit med nya lådor¹⁾ försedda. Men ännu fattades 8 st. pjäser, varför landshövdingen hemställer att till fyllandet av denna brist få disponera 4 st. 18 \mathbb{E} :ga caronnader, som finnas på det beslagtagna ryska skeppet S:t Michaël samt att övriga 4 st. finge tagas av de kortaste vallkanoner, som ofelbart finnas att tillgå »i denna utdömda fästning».¹⁰

¹⁾ Ett slags lavetter avsedda för sjöartilleri.

För örlogsflottans räkning har sannolikt fortfarande förefunnits behov av en del mindre sjögående båtar. Så meddelar tillf. regeringen genom skrivelse av den 11 juli, att *Jonas Steckséns* och skepparen *Olof Noreus* anbud å båtarna *Argus* och *Lyckelig* i sex månaders tid, den förra mot 350 den senare mot 333 rdlr och 16 sk. månatlig hyra, befunnits alltför hög och böra avslås, då dessa fartyg föra så ringa bestyckning, att ringa nytta vore att vänta ävenså deras värde, i händelse av förlust, vore allför högt uppskattad.

Ett likadant erbjudande av handlandena *Freundt* och *Bäckström*, att kronan skulle övertaga ett dem tillhörigt kaparefartyg *Dristigheten* för 3.600 rdlr banko, blev på enahanda grunder av regeringen den 22 juli avslaget.¹⁾

Drottningens armering tyckes emellertid vara säkerställd, enär landshövdingen den 12 juli meddelar kaptén *Hansson*, att från flottans varv utrekvirerats de 14 där befintliga kanonerna med tillhörande ammunition och persedlar.¹¹⁾

Den 13 juli²⁾ har den tillförordnade regeringen äntligen hunnit besvara *Carpelans* tidigare skrivelser av den 1, 4 och 6 i samma månad. Enligt denna skrivelse meddelas *Carpelan*, att Drottningen, *Wasa* och *Fredrica* skola skyndsamligen utrustas. Chefen för eskadern av Arméns flotta och kommandanten, överste *Ehrenström*, skola från förråden genast utlämna de för skeppen Drottningens och *Fredricas* bestyckning nödiga kanoner och caronnader jämte ammunition och övriga persedlar så framt tillgång finnes. Därjämte skulle fartyget *Wasa* förses med sådana utredningspersedlar, att det under *Fredricas* konvoj kunde transporteras till *Karlskrona* för att, »i enlighet med vad vi befallt, där i fullt skick iordningsställas. Vad både av bestyckning och andra behov icke i *Göteborg* kan åstadkommas bören I från *Karlskrona* rekvirera och anbefalles fördenskull vice amiralen af *Puke* att sådant så fort sig göra låter antingen med befraktade fartyg eller med kronans lastdragare under konvoj till *Göteborg* avsända. *Fredrica* och Drottningen skola för 3 månader provianteras. *Wasa*, som endast går till *Karlskrona*, för 3 veckor. Brist i besättningar skall av Förvaltningen för sjöärenden

¹⁾ Regeringen måste dock senare i denna fråga ändrat åsikt, ty den 20 aug. skriver *Carpelan* till hertigen av *Södermanland* och anhåller att för den av handlanden *J. F. Freundt* inköpta kutterns armerande få taga 8 st. 4 ④:ga kanoner, 4 st. 3 ④:ga nickor och 6 st. 8 ④:ga kanoner från *Göteborgs* eller *Karlstens* fästningar. Kuttern vore avsedd för kryssning i *Kattegatt* eller som kaparefartyg. Längre fram på hösten utrustades ytterligare en kutter, *Gripen*, fänrik *Moberg*, för att i någon mån möta danskarnas och norrmännens djärva kryssningar. Landshövdingen begär (7 sept.) få armera densamma med 4 st. 3 ④:ga kanoner samt en *haubit* från *Älvsborgs* fästning samt uttaga manskap från artilleriets lantvärnsbataljon. Genom skrivelse från regeringen (6 sept.) beordrades denna kutter att användas till kryssning i *Kattegat* samt till konvojer å västra kusten och orderföring mellan övriga örlogsskepp.¹²⁾

²⁾ Ankom den 20 juli.



39. Båtsmanshus från Gamla Varvet.

täckas.¹⁾» I ett brev några dagar senare (20 juli) medgiver regeringen, att Drottningen får utrustas med de 4 st. 18 \mathbb{E} :ga caronnader, som finnas å ryska prisen, skeppet S:t Michaël.

Måhända börja de olika myndigheterna redan nu få en förkänning, att vedergällningens och uppgörelsens stund vore för dörren. I en lång skrivelse, ställd till landshövdingen den 14 juli, framhålles af Puke, att han med »yttersta bemödanden att lika vördsamt uppfylla denna som övriga nådiga befallningar» har gjort allt vad på honom vidkommer. Då ingen avsändning av folk eller effekter härifrån för detta ändamål (Drottningens m. fl. utrustande) blivit befalld ej heller utan konvoj kunnat ske, säger han sig »utnyttjat den anvisning han fått från högsta ort» eller m. a. o. vältrar över allt ansvaret på Carpelan. Han beklagar vidare, att han själv ej ännu från Kungl. Maj:t erhållit de anvisningar han begärt och behöft och att, beträffande Wasa och Fredrica, han måst på eget bevåg träffa nödiga anstalter.¹³

Beträffande tiden för provianteringen hade Puke lämnat en anvisning och generaladjutanten för flottorna genom direkt skrivelse till en av fartygscheferna en annan, vilken avsevärt avvek från den ifrågasatta disposi-

¹⁾ I en skrivelse från Puke daterad den 27 juli upprepas alla den t. f. regeringens direktiv.

tionen av fartygen, varför Puke nu måste vidtaga rättelse i sina givna direktiv. Pukes brev innehålla därjämte en del anvisningar beträffande bemanningen, signalflaggor och flaggduk, ankartåg m. m.

Bristen på kommunikation de högre myndigheterna emellan framgår av en skrivelse från överste *C. F. Coyet*, H. K. H. hertigens överadjutant vid flottorna, som den 15 juli hos Carpelan begär upplysning på förhyrda skeppet Drottningens beväring såväl till antal som pundtal. Han anbefaller därjämte, att när Drottningen är utrustad och armerad skall den intaga Fröjas station (Göteborg). Fröja skall avsegla och förenas med örlogsflottan i Finska viken. I skrivelse av den 22 juli meddelar landshövdingen, att någon ändring i Drottningens armering ej kunnat ske, enär 22 st. lätta 12 q :ga kanoner ej kunnat erhållas.¹⁴

I Pukes relaterande av t. f. regeringens bestämmelser hade han den 27 juli angivit, att »soldatesken» skulle rekvireras genom hertigen av Södermanlands försorg. Häri måtte emellertid någon ändring företagits, ty den 29 juli anbefaller Carpelan brigadchefen, frih. *G. A. Peyron*, att enligt högre order till fartyget Fredrica av Göteborgs lantvärn avlämna 1 offic, 2 und.-offic och 40 man med nödiga bev. persedlar samt den 9 aug. att till Drottningen avlämna 1 und.-offic, 25 man och 1 trumslagare.

Att i dessa dagar ej uteslutande penningebegäret och önskan att sko sig på Kungl. Maj:ts och kronans bekostnad dikterade de enskildas åtgöranden och att t. o. m. personer funnos, som okända ville i nödens stund bistå fosterlandet, framgår av den skrivelse, som landshövdingen den 4 aug. avlåter till chefsämbetet för Arméns flottas eskader i Göteborg:

»En person, som för enskilda orsaker vill vara okänd, har låtit i Dover uppköpa en prisdömd fransk loggert om 20 kanoner, före detta kallad la Renomé och numera Nordstjärnan, i avsikt att därav till Kungl. Maj:t och kronan göra en patriotisk gåva. Denna loggert är under kapten *Olof Strandbergs* befäl nu hitkommen och får jag anmoda eder, att densamma mottaga under eskaderns vård till dess Kungl. Maj:t om fartygets bestämmelse uppå därom gjord underdånig hemställan sig i nåder uttalat. Betingade hyror torde utbetalas».

Beträffande denna loggert lät regeringen den 6 sept. utfärda fullmakt för *C. F. Granholm*, såsom löjtnant vid flottan. Då landshövdingen oakttat pressning ej lyckades anskaffa sjöfolk medgavs han utbetala högre hyror, men att manskapet blott skulle anväras för seglats till Stockholm.¹⁵

Den 4 aug. anser sig Puke slutligen kunna lämna fullständigare direktiv. Han underrättar landshövdingen, att han redan den 31 sistl. juli till överstelöjtnant *Blessing* översänt en samma dag med extrapost ankommen kunglig order av den 23 juli, enligt vilken förhållningsorder meddelas beträffande expeditionerna med skeppen Drottningen och Wasa samt fregatterna Fredrica och Fröja. Han underrättar landshövdingen härom, enär Kungl. Maj:t införfäntar, att dessa fartyg, som redan hava avseglingsorder, må med yttersta skyndsamhet vardas försedda med sina behov så att de kunna fullfölja ordena och avgå till sina bestämmelseorter. Puke säger sig vidare ha anledning förmoda, att Fröja anlant till Göteborg i avsikt att där pro-



40. Baltzar von Platen.

viantera och förses med förnödenheter, vilka skyndsamt böra anskaffas. Nödiga medel förskjutas på rekvisition.

Måhända har under hertigens styrelse man börjat inse, att det var otillbörligt belasta landshövdingen med alla dessa honom ej vidkommande sjöärenden, ty den 9 aug. kan Carpelan, antagligen med en lättnadens suck meddela, att hertigen den förste i samma månad förordnat översten m. m. *Baltzar von Platen* att övertaga befälet över alla i detta län befintliga örlogs- och bevarade fartyg jämte kanonslupar m. m.¹⁶ Det förefaller nästan som om man å högsta ort velat överflytta hela ansvarsbördan för den nyupp-satta delen av örlogsflottan å andra skuldror, innan man började vidräkningen för det redan skedda.

Den 14 aug. skriver Raijalin, att landshövdingen torde erinra sig, att R. på nådigste befallning den 4 juni anmodat honom vidtaga mått och steg, som befodrade Drottningens utrustning och armament. »Ni har själv», fortsätter han, »föranstaltat skeppets förhyrande och tillika uppgivit ändamålet därmed, och att den ekonomiska detaljen icke tillhörde mig utan att allt, som nu saknas, skulle begärts hos Förvaltningen av sjöärenden. Närmare upplysning torde tarvas, vad som varit orsaken, att den utväg, som ni den 27 juni vidtog, att härom tillskriva Förvaltningen av sjöärenden ej

skett förut, helst tillfälle funnits att genast hos kapten Hansson infordra fullständig uppgift på allt vad som erfordrades. Av kommandanten, överste Ehrenström, hade likaledes upplysning snart nog kunnat vinnas, vad biträde han trott sig kunna åstadkomma. Vice amiralen af Puke, som vistats på längre avstånd från Göteborg, lärer givit tillkänna, att han gjort vad på honom ankommer samt tillhandahållit nödiga medel.

På det nu fullständiga upplysningar såväl i dessa omständigheter som vad i övrigt må hava vållat det av Kungl. Maj:t påtalade dröjsmålet samt för att giva mig tillfälle utreda orsakerna, nödgas jag tillfölje av Kungl. Maj:ts befallning anmoda eder med första sända mig edert till Kungl. Maj:t ställda underdåniga uttalande, beledsagat med avskrifter av de memorialer och svar, som kapten Hansson tid efter annan hos eder skall ha ingivit och erhållit.

Den 20 aug. meddelar Carpelan, att han intill dess Wasa, Fredrica och Drottningen samt här utrustade kanonslupar blivit fullt bemannade, förbjudit förhyrning å koopvardiefartyg. Begär dessutom med extra post upplysning, huruvida behovet av manskap kan få fyllas från Blekinge, där tillgång lär finnas.¹⁷ Ännu den 26 aug. äro emellertid varken Drottningen, Wasa eller Fredrica segelklara. Dröjsmålet berodde på major *Weinbergs* vägran att utlämna krut. Med anledning härav skriver tillförordnade regeringen den 26 aug.

Sedan Ni i memorial av den 16 dennes anmält orsaken till det dröjsmål, som uppkommit med skeppen Drottningen, Fredrica och Wasa utredning och förseende med det för dem erforderliga kvantum krut, samt då vi därav inhemtad, att de av tygmästaren *Weinberg* avlämnade förteckningarna på de persedlar, som från fästningsförrådet kunde avlätas, blivit upprättade med iakttagande av att Göteborg och dess avenyer samt attackartilleriet hade sina behover avlagda, hava vi funnit, att kommandanten, överste N. F. Ehrenström ofelbart bort verkställa, vad I eller under eder frånvaro landshövdingeämbetet av honom äskat till skeppens snara utrustning, som vi den 13 juni befallt, och då han sådant ej fullgjort antyda Vi honom nu att ofördröjligen till oss avgiva en underdånig förklaring över ett sådant förfarande.

Då krut sålunda för dessa skepp i förrådet ej saknats, anbefaller Vi honom att genast och utan vidare invändningar avlämna det för skeppen, enligt vad Ni uppgjort, nödigt avsedda fulla kvantum krut så att Wasa erhåller 20, Fredrica 90 och Drottningen 39 centner, allt groft krut.

Det har även varit kommandanten så mycket mindre tillbörligt att av vår sedermera givna nådiga befallning, om de i Göteborg utrustade kanonslupars förseende med krut, taga sig anledning att göra hinder uti de nu ifrågavarande till avsegling färdiga skeppens utrustning, som någon tid åtgår, innan kanonsluparna hinna bli tacklade och bemannade och med proviant, bestyckning och ammunition försedda, och vår första befallning emellertid både kunnat och bort verkställas. Utom det, att de av fästningsförrådet böra krut undfå, äger han i händelse brist därpå uppstå, att i vårt och rikets krigskollegium rekvirera, vad till detta

behov eller försvaret vidare erfordras. Efter de ytterligare anstalter vi rörande dessa tre skepp nu sett oss föranlättna vidtaga förmoda vi, att några hinder nu icke mera uppstå för deras avsegling, utan att de skyndsamligen intaga de stationer och begiva sig till de orter, dit de beordrats.¹⁸

Med anledning av generaladjutantens för flottorna skrivelse av den 14 aug., av vilken framgår, att Carpelans förklaring infordrades för den långa tidsutdräkt, som åtgått att få Drottningen i sjövärdigt skick, avger denne den 31 i samma månad ett omfattande svar. Hans skrivelse, vari de viktigaste ämbetsskrivelserna återopas, slutar, vad bilagorna beträffar, på littera W.

I sitt försvar säger han, att det ena hindret efter det andra mött från kommandanten, översten och riddaren Ehrenström, vid utlevererandet av kanoner, krut m. m. Kommandantens förfarande hade fördröjt utrustningen och »medfört en för mig högst obehaglig oro. Det bekymmer, jag härvid lidit är likvisst icke åtföljt av någon förebråelse, att jag försummat det minsta i utförandet av E. K. M:ts vilja, ehuru den mig uppdragna befattningen med fregatten Drottningen varit, i anseende till dess olika delar ett ämne, varuti *mitt yrke icke kunnat mig understödja*».¹⁾

I fortsättningen av sitt försvar sätter han fingret på den ömma punkten i hela tidsskedets administration. Jag kan ej underlåta att in extenso meddela följande utdrag:

Jag har dock redan under den 13 juni underrättat E. Kungl. Maj:ts tjänstgörande generaladjutant på sätt förut underdånigst är vordet anført, om de hinder, som mött, och begärt upplysning i de delar, som voro nödiga, emedan jag trodde och ännu förmodar, att denna utväg varit den enda och rätta, när befallningarna om vad som skulle ske blivt meddelt genom honom, och emedan utrustningar skulle lämpas efter fregattens destination, varom varken jag eller chefen för fregatten, vilken skulle utfärda rekvisitionen, hade någon kunskap. Likaså har jag ej ägt kännedom, varifrån den militära styrkan skulle rekvireras, om vilket allt, liksom stället för armaturens avhemtning, då den här vägrades, E. Kungl. Maj:ts nådiga befallning var mig nödig, desto hållre som Förvaltningen av sjöärenden uti underdåniga (under Litt. W.) bilagd skrivelse förvisat all korrespondens rörande fregatten till tjug. generaladjutanten för flottorna.

I ett sådant ärendes skick kunde jag ej veta, förrän genom amiralen friherre Raijalins memorial av den 20 juni, som den 24 i samma månad hit ankom, att all korrespondens rörande detta fartyg borde ske med befälhavande amiralen i Karlskrona, vilken även, enligt dess bilagda memorialer, lika med mig, vänt sig till bemålde tjug. generaladjutant. Jag kunde således ej förrän den 27 juni inberätta förhållandet till Förvaltningen av sjöärenden, som på sätt här ovan förmälts, (förklarar sig) icke om någon anstalt rörande fregatten hava några order. Jag kunde aldrig fortare än på fjärde dagen efter mottagandet av de under den 4 juni avlätna nådiga order eller den 13 juni till E. Kungl. Maj:ts tjug. generaladjutant inrapportera de svårigheter, som mötte, liksom jag befunnit mig i en högst brydsam ställning, då

¹⁾ Kurs. av författaren.

generaladjutanten förvisat korrespondensen från sig — då Förvaltningen av sjöärenden icke kunnat någon handräkning meddela och då Tit. af Puke icke heller varit i tillfälle lämna bestämda svar» . . .¹⁾

I sin skrivelse framhåller Carpelan vidare, att lavettager m. m. till de från Arméns flottas förråder erhållna kanonerna till det mesta voro odugliga, varför nya måste förfärdigas. Detta krävde givetvis tid liksom anskaffandet av för fregattens utrustning erforderliga persedlar, vilka saknades och måst av härvarande hantverkare förfärdigas. All den skyndsamhet, som varit möjlig hade utvecklats både på härvarande varv som på reparebanor, hos smeder, svarvare, snickare, segelmakare, gelbgjutare, kopparslagare, blockmakare, sadelmakare m. fl.

Mot slutet av skrivelsen säger han sig »icke kunnat utan missnöje, vilket jag även till vederbörande yttrat, se de många omvägar, vilka här mött mig vid rekquisitionernas fullgörande utur Tygförråden och som jag möjligen ej kan förklara annorlunda än att de åsyftat att blottställa mig för E. K. M:ts onåd, emedan de tjänat att uppehålla en anstalt, varom jag haft E. K. M:ts befallning.»¹⁹

För att säkerställa bemanningen av Drottningen, Wasa och Fredrica hade landshövdingen låtit Sjömanskåren bedriva förhyrningen med den stränghet, att behovet ovillkorligen skulle fyllas och eventuellt överskott tilldelas skärgårdseskadern, där brist vore att förvänta.

I sin skrivelse av den 4 aug. hade landshövdingen föreslagit, att s. k. fördubblingsbåtsmän finge uppsättas. Den 6 sept. gillar regeringen hans åtgöranden med uttalandet av den förhoppningen, att behörigt avseende fästats vid den privata sjöfarten. Angående båtsmansfördubblingen skulle närmare order framdeles utfärdas.²⁰

I sitt bekymmer för bemanningsfrågan har landshövdingen även skrivit till Puke, att någon fältskår ej här stode att uppbringa. Puke svarar, att han ej kan avvara några fältskärer ej heller kan han lämna felande besättning till Wasa. Sjukligheten i Karlskrona tilltager alltjämt och nya sjukvårdsinrättningar måste etableras. Tvenne örlogsskepp ha hit inkommit med stora mängder sjuka. Själv har Puke från Stockholm måst rekvirera nytt manskap för att dessa fartyg skulle kunna återgå till krigsteatern. I denna belägenhet blir det ännu omöjligare att biträda till bemanningen av loggerten Nordstjernen och kuttern Gripen, som frågan vid detta tillfälle berörde,

»Ni får vända eder till den ort och det ställe, varifrån befallningen om dessa fartygs utrustning erhållits. Jag har hos regeringen med extra post

¹⁾ Kurs. av författaren.

anmält Wasas felande besättning. Att taga från Fröjas eller Wasas ej fulltaliga besättning till Nordstjernen eller Gripen låter sig ej göra, då dessa erhållit order att skyndsammast avsegla och snarare behöva ökning än minskning i sin bemanning.»

Granskningsmyndigheterna i Stockholm synas emellertid ha funnit det kontrakterade värdet å Drottningen för högt och att eventuellt någon minskning i ansvarssumman kunde ske. Förste expeditionssekreteraren *Carl Hederstjerna* hade på Kungl. Maj:ts befallning infordrat Hanssons hörande, men då denne befann sig ute på kryssning hade landshövdingen ej kunnat kommunicera honom den infordrade förklaringen före återkomsten.

Sent omsider befordrar landshövdingen (7 nov.) Hanssons svar, i vilket denne förklarar, att det å fregatten uppgivna värdet 38.000 rdlr specie så mycket mindre kunde nedsättas, som fartygets iståndsättande till krigsskepp och därmed åtföljande förändringar — tillökning av svåra kopparplåtar vid vattenlinjen, kabyss- och kokkärl m. m. — tarvat ganska betydliga kostnader dem Hansson, i följe kontraktet själv bestritt, varförutom fartyget såsom nästan nytt och välseglande, verkligen skall vara värt den uppgivna summan för att Hansson och hans medredare skulle erhålla ersättning, svarende mot den avkastning det skulle giva, om det i handelsärenden användes för längre resor. På dessa grunder säger sig Hansson och hans medredare icke kunna medgiva någon minskning.

För alla de kostnader och det besvär, som Drottningen åsamkat vederbörande, kom fartyget likvisst till föga nytta. Kontraktet skulle utgå med november månad. Den 9 nov. förhör sig Carpelan, om skeppet finge användas för krigsdepartementets räkning att frakta varor till Ystad för firmorna kommerserådet *Björnberg*, *Ekman et C:i* samt firman *Borlind*. För att kontraktstiden ej skulle överskridas skriver landshövdingen till fältmarskalcken Toll i Skåne att vidtaga åtgärder för en snabb lossning. Den 2 december återvänder Drottningen till Göteborg och anhåller Carpelan då om dess desarmering och avrustning.

En liten episod kan anföras, som belyser denna tids sjömanskap. Först den 10 nov. finner kaptén Hansson, att han saknar och behöver en konvoj-signalbok. Han vänder sig till landshövdingen, som saknar all kändedom om sådana. Slutligen finner man, att en viss löjtnant *Warberg*, chef för kutterbrigantinen *Maria*, lär ha författat en sådan. Landshövdingen säger i sin skrivelse till höga vederbörande, att han ämnar efterhöra på tryckeriet, om de ha något exemplar kvar, i vilket fall han skall låta trycka nya. Ut-talar likvisst sina tvivelsmål, huruvida dessa signaler äro de, vilka blivit fastställda såsom gällande.



41. Mariebergs Kyrkogård.

Fregatten Drottningens dramatiska utrustning fick dock sin avslutning, vad landshövdingeämbetet¹⁾ beträffar. Undersökning har den 26 mars 1809 givit förhanden, att huvudsakliga felet vilat hos kommandanten, överste Ehrenström, vilken vid skeppets bestyckning och krutets utlämnande gjort flerfaldiga invändningar. Till honom skulle alla handlingarna kommuniceras för att ingå i svaromål. Kungl. Maj:ts bef:de i Göteborgs och Bohus län förklaras vara utan all skuld.

Men då var Carpelan redan död. Hans hälsa hade också under året varit vacklande. I slutet av mars hade han på grund av sjuklighet anhållit, att överste Belfrage skulle få förrätta rekryteringsmötena under tiden 5—11 april, vilket dock vägrades, när Belfrage då övertagit befälet över 3:dje brigaden vid Västra armén, där hans närvaro vore oundgänglig. I början av april hade Carpelan i särskild skrivelse till Belfrage begärt, att denne på grund av Carpelans sjuklighet samt de alltmera tilltagande göromålen vänligen ville åtaga sig uppsikten över länets vägar.

Carpelan åtnjöt några dagars ledighet i juni månad för hälsans vårdande. Slutligen beviljades honom genom Kungl. Maj:ts skrivelse av den

¹⁾ Carpelan var då avliden (27 dec. 1808).

17 november 6 månaders sjukledighet och förordnades överste Belfrage att fr. o. med den 10 december förvalta ämbetet.¹⁾

Säkerligen har landshövdingesysslan överstigit Carpelans förmåga och krafter hälst utom de löpande göromålen han även måst syssla med handelspolitiska spörsmål, ideliga förhandlingar med köpmän, redare, kapare och tulltjänstemän. Men dessa hans ordinarie och tillfälliga sysslor förskafade honom ej någon reprimand eller obehag i tjänsten. Ehuru själv militär var det hans militära åtgöranden, som enligt vad av detta och följande kapitel kommer att framgå, skulle medföra så stora prövningar och sorger, att man, mänskligt att döma, kan säga, att de förkortade hans levnad och lade honom förtidigt i graven.

Den 28 december avgår skrivelse till Kungl. Maj:t, att landshövding Carpelan den 27 december kl. 5 f. m. avlidit.

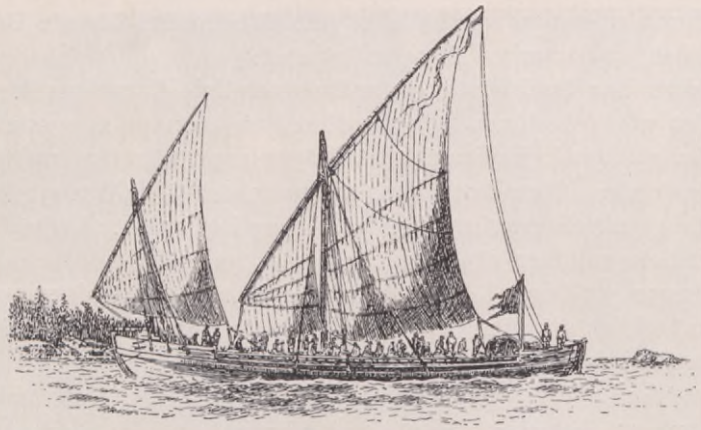
Begravningen ägde rum den 5 januari påföljande år. På hans grav å Mariebergs begravningsplats i Majorna restes en minnesvård med följande inskription:

Här
Förvaras det förgängliga
af General-Lieutn., Landshöfd. öfver
Götheborgs och Bohus län
Öfverkommendanten, Commendeuren med
Stora Korset af Kongl. Svärdsorden
Högvälborne Friherre
Herr JOHAN FREDRIK CARPELAN
född i Halica i Åbo län d. 14 Dec. 1745
död i Götheborg d. 27 Dec. 1808

Men döden var för honom ingen död
För hans efterlevande en känbar förlust
För honom en sann vinning
Ty han var en Jesu vän
Frid vare med hans stoft.

Samma urkund, som meddelar borgerskapets stora gåva för hans insats av vallarnas rasering förmäler, att de av honom för penningemedlen beställda ljusstakarna först kommo till användning vid hans begravning.

¹⁾ Den första av Belfrage undertecknade skrivelserna är av den 17 december.



Kanonslup under segel.

KAPITEL VI.

Åtgärder till stärkandet av Arméns flotta.

Kanonslupar.

Vid krigets början funnos i Göteborg för Arméns flotta 12 kanonslupar,¹⁾ vilka i allmänhet voro av 1804 års modell d. v. s. öppna, omkring 68 fot långa och bestyckade med 2 st. 24 \mathbb{E} :ga kanoner och 4 st. nickhakar. De voro försedda med 15 roddbänkar och betjänades vid rodd av 56 man men hade även tvenne lätt nedtagbara master med loggertsegel. Besättningsstyrkan utgjordes av 62—63 man, av vilka 50 tillhörde armén. Man måste kampera i land, varföre tält medfördes. Förutom karantänfartyget, briggen Maria, samt en del mindre fartyg, utgjordes Göteborgseskadern av en mörsareslup, ett par skonertbarkasser samt 12 st. kanonjollar med vardera 1 st. 24 \mathbb{E} :ga kanon.¹⁾

¹⁾ Arméns flotta bestod dels av skärgårdsfregatterna (hemmema och turema,) dels kanonjollar. Bland Arméns flottas fartyg voro dock kanonsluparna de vanligaste. Galererna voro så gott som utdömda såsom stridsfartyg.

Kanonsluparna hade byggts på Ehrensvärds tillskyndan samt till större delen enligt Chapmans konstruktion. De flesta voro öppna. En ny typ hade år 1804 konstruerats av överste Lars Bogman.

Genom rustningsordern den 9 febr. skulle »med första vårdag» de 12 kanonsluparna av Göteborgseskadern vara beredda att utlöpa, varjämte i slutet av samma månad anbefalldes att även kanonjollarna och mörsareslupen skulle klargöras.

Den 7 april anmäler Carpelan för Kungl. Maj:t, att en norsk bevärad slup strax norr om Strömstad bemäktigat sig en jakt, en del båtar m. m. samt att borgerskapet i Strömstad för att hindra dylika ströverier på egen bekostnad låter förfärdiga en kanonslup, vars konstruktion besörjes av majoren *C. F. J. d'Orchimont*.¹⁾ Gåvan emottogs med välbehag och anmodade konungen den 30 april landshövdingen, att till magistraten framföra hans tack och medgivandet att till armeringen utnyttja de staden tidigare nådigst förärade kanonerna.

Att tillgången på kanonslupar var otillräcklig därom rådde intet tvivel. I samma skrivelse, vari Carpelan inberättat magistratens i Strömstad beslut, meddelar han Kungl. Maj:t ett av överste *Didrik Bildt* uppgjort förslag att aptera sillbåtar till kanonslupar, vilket förslag han underställt eskaderchefen, vice amiralen *V. von Stedingk*, och som vunnit dennes gillande.²⁾ Då bristen på tjänligt virke försvårade ett hastigt nybygge av kanonbåtar har Carpelan för att vinna tid redan den 11 maj tillskrivit överste Bildts broder, kaptenen *Abraham G. Bildt* på Morlanda³⁾ med förfrågan, huru många däckade sillbåtar han skulle kunna aptera till kanonslupar intill slutet av juni månad, samt låtit konstruktionsofficeren *J. A. Fornell* granska förslaget. Då Fornell ansett att 5—6 skulle kunna medhinnas samt Bildt åtagit sig dylika båtar inredning utan annan kostnad än varvets och hans egna utlägg, hade Carpelan ansett sig böra tillstyrka åtgärden, som dock ej vann konungens gillande. I skrivelse den 20 maj finnes kostnaden 12,000 rdlr banko för sex båtar, vilka likvisst ej skulle bli fullt tjänliga, alltför hög.³⁾

Bemanningen av de redan befintliga kanonsluparna mötte en del svårigheter, vilka ökades därigenom att tjug. eskaderchefen, överstelöjtnanten vid arméns flotta *P. H. Scharff*, lydde, sedan han underställts chefen för västra generalbefälet, under ej mindre än fyra myndigheter nämligen: Förvaltningen av sjöärenden, konungens tjug. generaladjutant för flottorna, chefen för Arméns flotta och generalbefälhavaren vid västra gränsen. Den sistnämnde, generalmajoren *E. G. von Vegesack*, hade dock för den vanliga korrespondensen hänvisat honom till resp. kollegier och verk och att endast till honom

²⁾ Sedan 1801 chef för Bohusläns norra skärgårdsarmering.

¹⁾ På Bildts varv (Ängö) hade under 1788 års fientligheter för flottans räkning byggts en del kanonslupar.

anmäla, vad som direkt gällde försvaret d. v. s. klart fartyg och duktig bemanning.¹⁾

Ännu den 19 mars låg isen ända ut till Vinga, varföre den engelska eskadern, 3 linjeskepp, 2 fregatter och 3 mindre fartyg under kapten *G. Parkers* befäl, denna dag med uppbådat folk sågades ut. Mot slutet av mars började man isa ut Göteborgseskaderns fartyg från Nya Varvet, varvid örlogsfregatten *Fröja* och briggen *Maria* även utrustades för att kryssa mellan Skagen och Marstrand, hindra förbindelserna mellan Danmark och Norge samt betäcka Göteborg.

Efter en del skrivelser angående bemanningen och sedan en besättning av något över 200 man från Bohusläns fältbataljon den 12 april inmönstrats, avgick den 16 en division om 4 kanonslupar, en mörsareslup och en kokslup under befäl av kaptenen vid Arméns flotta *G. H. Nordberg* till Strömstad. Dit hade redan ett par dagar förut en kanonbarkass avgått för att konvojera en transportflottilj av 12 med livsmedel lastade fartyg. Divisionens uppgift var att trygga magasinet i Strömstad för företag från sjön.⁴

Den 2 maj avgingo från Göteborg till Strömstad yttermera 8 kanonslupar, som tidigare varit avsedda för Södra armén, samt tvenne dagar senare de 12 i Göteborg utrustade kanonjollarna samt en mindre eskader, bestående av chefsfartyg, 8 kanonslupar och en barkass samt tvenne från danskarna uppbringade fartyg, vilken styrka sedermera trädde under befäl av överstelöjtnanten *C. E. B. Carlheim-Gyllensköld* för att skydda norra kusten mot kapare. Behovet av kanonslupar för den övriga delen av kusten blev nu mycket kännbar.⁵

Den 5 maj anbefalles Carpelan, enär »en skyndsam och betydande tillökning av skärgårdsflottan erfordras», vid skeppsvarven inom länet bygga så många kanonslupar av ek eller furu, som därstädes kunde färdiggöras till slutet av juni månad. Endast en slup i sänder skulle med varvens hela styrka fullbordas innan en ny finge uppslås.

Den 11 maj meddelar Carpelan konungens skrivelse till samtliga magistrater i länet och synes personligen ha träffat avtal med varvsägarna i Göteborg, varom han den 14 maj meddelar, att han med varven Viken och Kusten avslutat kontrakt att inom fastställd tid lämna kanonsluparna bil- och bordfärdiga. På samma gång »äger jag tillfredsställelsen», skriver han »att kunna meddela det hedrande företaget, varmed Göteborgs borgerskap

¹⁾ Alla courante mål böra som hittills brukeligt varit ifrån Chefsembetets expedition till alla resp. Collegier och verk avgå och där i vanlig ordning bedrifvas; hos mig anmäles endast hvad som directe angår försvaret, hvartill jag i synnerhet räknar en full utredning, klart fartyg med duktig bemanning».



42. Vädersågen vid 1800-talets början.

tagit befattning, att till Eders Kungl. Maj:ts tjänst låta förfärdiga och avlämna ett antal kanonslupar, varav fem redan skola vara beställda och med första komma under arbete». Han anhåller slutligen om nödiga medel för förskotters utbetalande till varvsägarna.⁶

I sin iver att tillmötesgå konungens önskan om skärgårdsflottans snabba stärkande synes Carpelan även ha vänt sig till en del privatpersoner. I skrivelse till Kungl. Maj:t av den 16 maj meddelar han sig ha avslutat kontrakt med handlanden *G. F. Freundt* i Göteborg om köp av en däckad båt, rymmande 400 tunnor sill och som besiktigats av kapten Fornell och ekipagemästare *Hjertén*, för en överenskommen summa av 1,000 rdlr banko specie. Tre dagar senare gav han Fornell order att inreda densamma, vartill virke finge tagas från det i handelsmannen *Gavins* hamn i Masthugget liggande med embargo belagda skeppet *Christina Elisabeths* last.⁷

Kanonslupskontrakten visade sig vara en förhastad affär. Den dåvarande konungen var, som bekant, en något oberäknelig herre. Genom tvenne handbrev (daterade den 20 och 23 maj) skriver statssekreteraren för krigs- ärenden *Karl L. Lagerbring*, att konungen vid föredragningen ogillat de kontrakt, som Carpelan avslutat med ägarna av varven Kusten och Viken och som därför måste upphävas. Med särdeles nöje och välbehag hade konungen däremot inhämtat Göteborgs stads erbjudande. I det senare handbrevet uttalar L. att Carpelan ej skulle avslutat kontrakt utan i stället bortsammankalla borgerskapet i stapelstäderna och tillfrågat dem, huruvida de mot avdrag å krigsgården vore villiga bygga kanonsluparna.

Den officiella skrivelsen, daterad den 20 maj, ehuru till synes expedierad långt senare, är betydligt skarpare i tonen. I densamma heter det, att man tagit del av det avtal, som på grund av Kungl. Maj:t skrivelse den 5 dennes träffats med skeppsvarven Kusten och Viken, enligt vilket avtal för varje kanonslup skall genast betalas 500 rdr banko specie, var fjortonde dag 400 rdr i samma mynt samt resten kontant, då arbetena färdiga avlämnas. Enligt bifogade ritningar samt byggda av ek och behörigen tacklade skulle kanonbåtarna komma att bil- och bordfärdiga kosta 4,496 rdr 32 sk. banko. Samtidigt, står det i den officiella skrivelsen, anmäler Ni det företag, varmed Göteborgs stads borgare tagit befattning.

»Häruppå länder eder till nådigt svar, att då befallning utgick till landshövdingen att låta bygga kanonslupar på stapelstädernas varv föreskrevs ej något om kontraktens avslutande, emedan riket var i fara och all skyndsamhet erfordrades. Genom eder felaktiga åtgärd har nu inträffat, vad Vi velat förekomma, nämligen tidsutdräkt. Däremot finna Vi Göteborgs stad hava givit ett vackert och hedrande efterdöme i det anbud borgerskapet gjort av sex¹⁾ kanonslupar. Detta antaga Vi med nådigt välbehag men ogilla de av eder avslutade kontrakt.»⁸⁾

I den skrivelse (27 maj) landshövdingen med anledning av föregående avlåter till Lagerbring uttalar han sitt stora bekymmer, att hans i största välmening och till ändamålets skyndsamma vinnande vidtagna åtgärd ej vunnit Kungl. Maj:t bifall. Upphävandet av dessa kontrakt torde medföra stora svårigheter för blivande avtal. Carpelan hade ansett sig synnerligen lycklig, att för en så brådskande leverans kunnat utverka så lindriga och för Kungl. Maj:t och kronan fördelaktiga villkor, att varvsägarna icke fordra eller taga någon vinst utan låta arbetet verkställas i löpande räkning. Slutligen uttalar han sin fruktan, att upphävandet av dessa kontrakt kommer att ha till följd, att inga kanonslupar inom föreskriven tid komma att stå till Kungl. Maj:t förfogande.

I det trångmål Carpelan nu kommit, att antingen behöva uppsäga kontrakten eller fortsätta arbetena på egen risk, beslutar han söka åvägbringa erforderliga medel å annat håll. Den 30 maj avlåter han skrivelser till magistraterna i Marstrand, Uddevalla och Strömstad samt till länets samtliga kronofogdar med anmodan om hopsamling av medel till kanonslupsbygge. Han anför Göteborgs stad som manande exempel och huru detta föredöme vunnit konungens allra högsta gillande. Om ej medlen medgiva nya kanonslupsbyggen kunde de hopsamlade penningarna användas till fullbordande av igångsatta kanonslupsbyggen på varven Kusten och Viken.

¹⁾ Antalet ökades till sex, varom konungen genom en uppsänd delegation underrättats.



43. Galeren Upland (Vår flotta).

Följande dag skriver han även till konsistorium och vädjar till biskopens kända nit för konung och fädernesland. Han erinrar om konungens befallning att anskaffa kanonslupar samt att landshövdingen redan gått i författning att bygga tvenne sådana.

»Det skulle bliva ett nöje för konungen, om ämbetsmän och possessionater i länet genom sammanskott anskaffade penningar för sluparnas byggande och dessa fartyg till Kungl. Maj:t överlämnades. Tit., vars omsorg det är att med gudslärans utbredande till efterlevnad förmera den därav följande väckelse att gagna konung och fosterland, torde därför både med eget förödöme och medels uppmuntringar till ven. clerus i stiftet täckas företaga en insamling till förenämnda behov, i vilket avseende Göteborgs stad sig mycket utmärkt etc.»⁹.

Från Uddevalla ingår svar, som Carpelan vidarebefordrar den 15 juni, att dess tillgångar på grund av eldsvådan 1806 och enär varvsägaren, handelsbolaget *Michael Koch et söner*, genom uppbringning av dess fartyg till ungefärligt värde av 40,000 rdr, ej kan åstadkomma någon nybyggnad av kanonslupar med mindre ett understöd av 2,000 rdr banko specie kunde erhållas för varje kanonslup, bil- och bordfärdiga med master, rundhålt samt åror och julle. Innehavaren av det andra varvet i Uddevalla, handelshuset *Åberg och Wikström*, hade erbjudit sig leverera virket till 6 % billigare pris än skeppsvarven i Göteborg.

Kronobefallningsmannen *O. Frössberg* (Orust och Tjörn), som meddelat, att fögderiet vore villigt bygga en ny kanonbåt, får genom omgående skrivelse från Carpelan den 15 juni tillsägelse, att skyndsamheten med detta bygge ej medger spantsättande av en ny kanonbåt, utan komma de hopsamlade medlen att användas till redan här kontrakterade slupar.¹⁰

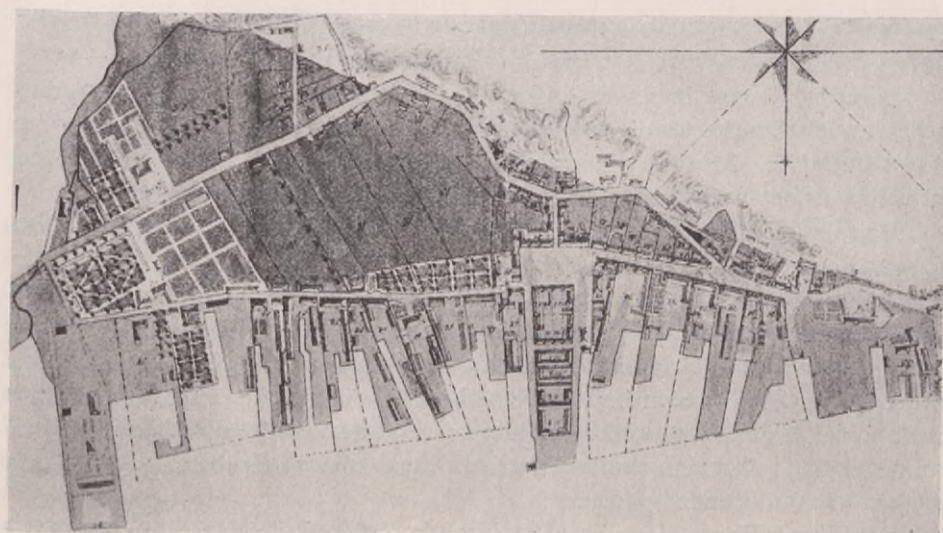
Carpelan behövde emellertid pengar för de löpande utgifterna till varven. I sitt bekymmer vänder han sig i en skrivelse av den 19 juni till General en chef för Västra armén, i vilken han påvisar, att överenskommelsen med varvsägarna, då största skyndsamhet fordrades, vore den för Kungl. Maj:t fördelaktigast möjliga, enär varven förskotterade virket mot senare utstämpling i kronans skogar samt endast begärde förskjutande av arbetslönerna mot redovisning, utan ersättning för varvskostnader m. m. Men till arbetslönerna vågade landshövdingen ej disponera lantränthemedel, sedan Kungl. Maj:t anbefallt kontraktens återkallande. Hans förlägenhet ökades än mer, då det i dagarna kommit till hans kännedom, att en tredje varvsägare redan hade en kanonslup på enahanda villkor under arbete.

»För mitt nit att å ena sidan uppfylla Kungl. Maj:t nådiga befallning och å andra sidan därmed förena utövningen av mina plikter mot fosterlandet är det för den skull högst obehagligt att icke kunna, av brist på penningar, åstadkomma, vad eljes kunde verkställas till skyndsamt anskaffande av försvarsmedel vid den hotande fara, varuti riket f. n. är. Jag tager mig friheten nämna detta för Tit. med anhållan, att Tit. täcktes meddela mig sina tankar i ämnet och benäget uppgiva, vilken utväg för ändamålets vinande Tit. finner lämpligt.¹¹

Ehuru Carpelan redan följande dag (20 juni) meddelat Förvaltningen av sjöärenden att omkring 9 kanonslupar skulle vara bil- och bordfärdiga innan månadens utgång, skulle det draga långt ut på tiden, innan de stodo till Kungl. Maj:t förfogande. Den 9 juli skriver han till samma myndighet och anmäler, att kanonsluparna först följande vecka skulle kunna sjösättas men att tackling, tågvirke, rundhålt och armering ännu återstår. Likaledes vore den av handl. *J. F. Freundt* inköpta ännu ej iordningsställd.

Då penningar emellertid behövdes, såg han sig nödsakad, att den 11 juli skriva till magistraten i Marstrand och bedja dem omgående insända redan hopsamlade medel, avsedda för kanonsluparna å varven Kusten och Viken. Från Förvaltningen av sjöärenden anlände slutligen en den 15 juli daterad skrivelse, där det meddelas dels att utrustningen av kanonsluparna skulle verkställas av chefsämbetet vid Göteborgs eskader av Arméns flotta, dels att krigskollegium bemyndigat Göteborgs tygförråd att utlämna erforderliga 24 R :ga kanoner och 3 R :ga nickor.¹²

Ehuru de av Göteborgs stad bekostade kanonsluparna voro en gåva till Kungl. Maj:t och kronan, ser landshövdingen sig nödsakad att den 22 juli, när ännu inga kanonslupar blivit sjösatta, tillskriva magistraten »att det är av största vikt och angelägenhet (enär sjöbesättning redan avsänts från Stockholm) att avlämna sluparna till chefsämbetet för Arméns flotta och får jag



44. H. Liedin: Karta över Masthugget 1799.

anmoda Tit. att härom draga en lika skyndsam som verksam försorg, varefter desto mindre några hinder böra eller kunna möta, som tiden, inom vilka sluparna enligt åtagande skulle bil- och bord vara färdiga, redan med sistlidna juni tilländalupit.»¹³.

Skrivelsen synes ha lett till önskvärd påföljd, när han tvenne dagar senare kunde anmoda chefsämbetet vid Arméns flotta att emottaga desamma. Den 27 aug., d. v. s. nära två månader efter bestämd tid, kunde de till Kungl. Maj:t avlämnas som dess tillhörighet.

Men även de av honom själv beställda kanonbåtarna voro beklagligtvis ej färdiga i tid. Han ger kronobefallningsmannen i fögderiet *Grundell* befällning (25 juli) att genast förständiga disponenterna för varven *Kusten* och *Viken*, att det kontrakt, som avslutats för Kungl. Maj:t och kronans räkning, kommer att från *Carpelans* sida upphöra, sedan varvsdisponenterna brutit deras huvudsakliga åtagande att leverera sluparna inom juni månads utgång. Några penningar vore sålunda ej att påräkna, såvida ej Kungl. Maj:t själv skulle täckas därtill lämna tillåtelse.

Skrivelsens närmaste påföljd var, att disponenterna för varven *Viken* och *Kusten*, handl. *P. S. Bagge* och *Joh. Bäck*, den 26 juli inkommo med ett till tillf. regenten, hertigen av *Södermanland*, ställt memorial, i vilket de, oavsett dröjsmålet, anhålla om likvid. Men sluparna blevo ej utlagda i vattnet till tackling förrän den 13 aug. då även den å det tredje varvet, *Sänkverket*, av *Marshall* och *Wijk* byggda, avlämnades.¹⁴

Nämnda dag forslades de till Nya Varvet för att därstädes emottaga de 24 4:ga kanoner, som tidigare utgjort bestyckning i batterier vid Rya Nabbe och Ulvemund.

Säkerligen drog landshövdingen också en lättnadens suck, när, enligt meddelande från hertigen av Södermanland, översten m. m. *Baltzar von Platen* enligt en den 9 aug. daterad skrivelse övertagit befälet över alla i länet befintliga örlogs- och bevarade fartyg jämte kanonsluparna.¹⁵

Men dessa voro ännu ej på långt när betalda. Tydligen hade landshövdingen till vederbörande avsänt ett handbrev i berörda avseende, enär till honom ingår en den 13 aug. daterad skrivelse, i vilken det heter, att landshövdingen får försöka insamla ännu mera penningar på frivillighetens väg eller anmoda staden Göteborg att än ytterligare öka sin givmildhet. I värsta fall låta utstämpla på kronans mark befintliga ekar samt söka med varvsägarna träffa avtal om billigare villkor än i de kasserade kontrakten. Vad som likväl kunde brista i likviden skulle sedermera tagas under omprövning, i vad mån det av kronan kunde gäldas.

Carpelan ville emellertid av lätt insedda skäl endast i yttersta nödfall och i sista hand ånyo vädja till Göteborgs stads offervillighet. Han beslöt att göra ännu en vädjan till allmogen i länet och utsänder den 1 september en allmän kungörelse, i vilken han, i denna tid »då riket från alla gränser hotas av trolösa fiender», vädjar till fosterlandskänslan att allmänt och nitiskt deltaga i anstalten för dess försvar.

Skärgårdsflottans stärkande med kanonslupar vore ett allmänt känt behov och flera patriotiskt sinnade medborgare hade bidragit till de trenne vid varven härstädes byggda kanonsluparna ehuru det ej vore tillfyller. Carpelan vädjar till allmogen, att då den förmodligen sällan eller åtminstone ej allmänneligen begagnar sig av legorna för skeende kronoskjutsningar, kunde eftergiva den avgift för redan gjorda och hädanefter skeende sådana, som av kronan bestås, och i stället låta medlen användas dels till sagda kronoslupars inköp dels till länets lantvärnsynglingars förseende med en del väl behövliga förnödenheter. Han instämde av allmogen sockenvis utsedde fullmäktige sig eller hans ombud till möte söndagen den 11 sept. i Säve, Tegneby, Jörlanda och Foss kyrka, varvid all kronobetjäning skulle vara närvarande.¹⁶

Även den av Freundt inköpta båten, som varit avsedd till kryssning i Kattegatt samt till konvojfartyg, blev ett sorgebarn. Efter flera skrivelser synes den först i slutet av aug. fått sin bestyckning, bestående av 8 st. 4 4:ga, 6 st. 6 4:ga och 4 st. nickor, fastställd. Några av densamma utförda bragder finnes ej i hävderna. Utfallet av insamlingen bland allmogen synes ej heller ha lämnat lysande resultat.

I oktober vänder sig Carpelan till konsistorium med begäran om insam-

lade medel och tackar (6 okt.) för den vackra insamlingen av 900 Rdlr 3 sk. och 7 runst., utom lektorernas ännu i Göteborgs fögderi inestående löningsspannmål.¹⁷

Den 9 november ser han sig emellertid nödsakad slutligen skriva till magistraten i Göteborg:

I förmodan att kunna genom sammanskott erhålla åtminstone betydligaste delen av det belopp, som erfordras för inlösen av de vid här belägna varven Viken, Kusten och Sänkverket byggda tre kanonslupar, har jag dröjt ända tills nu att vidtaga ett annat av Kungl. Maj:t i nåder föreskrivet sätt till medels erhållande för detta behov. Konungen har uti nådig skrivelse den 13 sistlidne augusti förklarad sig förmoda, att genom sammanskott i länet skulle tillgång till penningar till dessa kanonslupar kunna vinnas, men om sådant ej till fullo kunnat ske och varvsägarna därigenom ej en gång blevo gottgjorda för byggnadskostnaderna, borde jag söka förmå Göteborgs stad att ersätta denna sistnämnda kostnad, och med detta nya offer åt det allmänna försvaret sålunda öka sin redan vunna förtjänst. Såvida staden vore villig göra denna ytterligare uppoffring hade Kungl. Maj:t funnit för gott tillåta, att virket till sluparna skulle av kronan ersättas, antingen in natura eller med penningar. Och då jag, slutar landshövdingen, i underdånig följd härav låter denna nådiga befallning komma till Tit. kunskap, påminner jag mig med nöje och tillfredsställelse, att Göteborgs stad alltid visat nit och beredvillighet i fullgörandet av Kungl. Maj:t nådiga vilja. Det är således med säkert hopp att även nu få erfara samma känsla, som jag till Tit. överlämnar att höra stadens innevånare, om de icke på sätt Kungl. Maj:t nådigst yttrat skulle vilja ersätta, vad som brister uti beloppet av byggnadskostnaden, sedan de inlutna frivilliga sammanskottsmedlen därå avgått, för vilket avseende jag nu skolat uppgeva denna kostnad, i enlighet med varvsägarnas inlämnade räkningar, som utgöra:

	rdr	sk.	runst
Varvet Kusten	2,237	13	6
» Viken	2,310	19	—
Sänkvarvet	2,239	28	7
S:a rdr banko	7,053	45	1

Häriifrån avgår

	rdr	sk.	runst.
Sammanskott, friv. avgifter för licenser m. m.	3,084	12	4
Således återstå	3,969	32	9
S:a rdr banko	7,053	45	1

Om erhållande av nämnda återstod 3969 Rdlr 32 sk. och 9 runst. banko specie är således nu endast fråga. Genom sammanskott i länet står intet vidare att vinna. Och, oaktat Göteborg på ett så hedrande sätt och av Kungl. Maj:t erhållet nådigt lovord, redan visat nit och deltagande i anstalterna till rikets försvar, hoppas jag likväl att även nu få en förnyad anledning att yttermera innesluta staden i Kungl. Maj:ts nådiga omtanke etc.¹⁸

Landshövdingens vädjan till Göteborgs stad var ej förgäves. Enligt Borgerskapets äldstes protokoll av den 7 sept. voro räkenskaperna för de av staden byggda 6 kanonsluparna, avlämnade av hrr kommerserådet *Andreas Andersson* och *A. P. Fröding*, enligt sammanskottsmedlen inalles 16.610 Rdlr smt. Av dessa hade de fyra hos herr *And. W. Gyzander* vid Gamla Lödöse varv byggda dragit en totalkostnad av 10.825 Rdlr samt de tvenne hos kapten *Eric Nissen* på Trollhätte varv — 5.442 Rdlr 24 sk., vartill komma i resekostnader, besiktning m. m. 282 Rdlr 24 sk. Icke förty företogs en ny insamling, vilken enligt Borgerskapets äldstes protokoll av den 1 mars 1809 och magistratens av den 29 i samma månad lämnade en summa av 2.719 Rdlr och 22 sk. Ehuru protokollen intet ha därom att förmåla har staden sannolikt iklätt sig betalningsskyldighet för det felande beloppet. Någon större förstärkning av skärgårdsflottan förekom ej under år 1809.

Genom annonser i dagspressen sökte tjänstgörande eskaderchefen, överstelöjtnant *P. H. Scharff*, i mars att upphandla en del fartyg av 50—60 fots längd, med ett djupgående under last av 5—5½ fot samt i augusti ett fartyg lämpat till bat. chefsfartyg samt slupar för Arméns flottas behov men stilleståndet och förhandlingarna med Norge gjorde kustförsvaret mindre betydelsefullt. Scharff's upphandling avsåg att fylla det behov, som den av konungen i november tillsatta krigsberedningen föreslagit, att Göteborgseskadern skulle utökas med tvenne kanonslupar (från Öresundseskadern), ett chefs- och ett bat. chefsfartyg samt en del förråds- och sjuktransportfartyg. En av honom anbefalld besiktning i jan. 1809 av den då i Marstrands hamn liggande eskadern hade givit för handen, att samtliga fartyg i eskadern krävde mer eller mindre reparation.

Brist på penningar och vägrad kredit, ringa tillgång på hantverkare, besättningsmän och materialier samt icke minst den omständliga och tidsödande skriftväxlingen medförde att i slutet av mars 1809 Göteborgs eskadern ännu ej i sin helhet befann sig i sjövärdigt tillstånd.¹⁹ Som på annat ställe kommer att framhållas hade högsta krigsledningen vägande skäl att redan i mars hava västkustens sjöförsvaret i bästa möjliga skick.¹⁾

¹⁾ Se kap. Hamnstängningen.



45. Karl XIII.

I början av detta kapitel omnämndes, att konungen den 9 febr. 1808 anbefallt flottornas utrustning samt att beträffande Arméns flotta Göteborgseskadern skulle »med första vårdag utlöpa». Chefen för Arméns flotta, amiralen *J. G. Lagerbjelke*, gav med anledning härav den 10 februari befallning om fartygens utrustande. Genom Kungl. brev (10 febr.) hade Göteborgseskadern underställts chefen för Generalbefälet å västra gränsen. I Göteborg hade sedan mitten av februari arbetats på den därstädes förlagda eskadern av Arméns flotta, nämligen 2 chefsfartyg, 12 kanonslupar, 1 mörsarfartyg, 2 kanonbarkasser, 12 kanonjollar, 2 kokslupar och några mindre fartyg. Dessutom utrustades tvenne av Dykeri- och bärgningskompaniet i Göteborg hösten 1807 i Kattegatt bärgade danska båtar, 1 halvgalär och 1 kanonslup.

Bemanningen mötte åtskilliga svårigheter, emedan Bohus tvenne båtsmanskompanier, som i allmänhet användes för Göteborgseskaderns behov, tillhörde flottan och nu beräknades som tillgång vid dennas utrustande. I slutet av mars hade eskadern emellertid fått manskap från 2:a Bohus kompani, förstärkt med 70 man från Norra Roslags kompani, varjämte Göteborgs stad uppsatte 88 båtsmän för de här ovan omnämnda tvenne danska fartygen. Vad besättningen från armén angår hade konungen den 17 mars bestämt, att den skulle utgöras av lantvärn.

Säkerligen fördröjdes en hel del arbeten vid Nya Varvet därigenom, att Göteborgs station för flottan år 1808 nyligen dityttats och ännu ej hunnit

fullt ordnas. Endast kanonslupsskjul, rust-, inventarie- och tackel-kammare jämte en del verkstäder voro uppförda, varemot chefsbostället (under byggnad sedan år 1805), sjukhuset och kaserner ännu ej hunnit bli fullt färdiga.

Den division av Arméns flotta, som under kapten Nordbergs befäl den 16 april avgick från Göteborg till Strömstad, nådde på grund av motvind ej sin destinationsort förrän den 21 i samma månad. Han trädde där under överstelöjtnant *Gillners* befäl. Dessförinnan hade den norska skärgårdsskadern, som hade sin operationsbas vid Gravningsund, gjort en påhälsning. Efter sitt misslyckade angrepp avgick norska eskadern till Hvalöarna och därifrån till Kragerö. För att förekomma bortsnappandet av posteringarna längs kusten behövdes en förstärkning av skärgårdsskadern i norr, varföre von Vegesack hos Toll anhöll att få disponera de 8 kanonslupar, som fullt utrustade lågo i Göteborg och varit avsedda att ställas till chefens för Södra arméns förfogande. Dessa bemannades med delar av Bohusläns regemente och avgingo, som förut omnämmts, den 2 maj.

Sedan överstelöjtnant *Carlheim-Gyllensköld* den 7 maj övertagit befälet över skärgårdsskadern i Strömstad och denna i mitten av samma månad uppbringats till 30 bevärade fartyg med över 1.000 mans besättning, blev hennes första och främsta åtgärd att öva besättningen, vilken till största delen utgjordes av icke sjövant folk. Snart nog visade sig även behov av utrustningens komplettering.

Man kan säga, att krigsrörelserna å ömse sidor inskränkte sig till bevakning av kusten. Svenskarna framsträckte sin till Dynekilens mynning och kunde därigenom skydda Västra arméns förbindelse med Strömstad.²⁰





KAPITEL VII.

Kapareväsendet.

Den 21 jan. 1804 hade Kungl. Maj:t utfärdat ett reglemente angående svenska handelssjöfarten under krig mellan främmande sjömakter, där ganska tydliga bestämmelser lämnades såväl för redares och skeppares förhållande till främmande örlogsfartyg och kapare, som angående svenska fartygs neutralitet, betydelsen av krigskontraband, visitation av enskilda eller konvojerade fartyg, blockerad hamn och behandlingen av främmande nationers kapare i svensk hamn.

Den 25 febr. 1808 hade ett allmänt förbud utfärdats mot byggande av särskilda fartyg »construerade eller inredda till armering».¹⁾ De kort därefter inträffade krigsförklaringarna, särskilt brytningen med Danmark—Norge, gjorde behovet av till kaparfart utrustade fartyg vid västkusten allt mera trängande. Danska och norska kapare hade redan i oktober 1807 gjort sjöförbindelserna osäkra.¹⁾ Norges mest sårbara punkt låg i

¹⁾ Medan engelsmännen ännu innehade Köpenhamns kastell och flera punkter på Själ-land besatta utfärdade danska regeringen den 14 sept. 1807 ett reglemente för kaparefart.

landets brist på erforderliga mängder av säd. Behovet kunde, beroende på skörden, växla mellan $\frac{1}{2}$ —1 million tunnor årligen, av vilka i allmänhet 75 % kommo från Danmark (resten från Preussen eller Arkangelsk).²

I Göteborg var man väl underkunnig om betydelsen av en spärr i sädes-transporterna mellan Jylland och Norge. Redan kort tid efter brytningen mellan England och Danmark—Norge hade en av provianteringskommissionens män i Norge, läns greve *J. C. H. Wedel-Jarlsberg*, vistats i Göteborg (okt. 1807) för inköp av spannmål, och den sedermera i det politiska intrigspelet bekante direktören *Samuel Bagge*¹) hade genom sina relationer bland göteborgska köpmän sökt här upphandla fartyg för transporten mellan Jylland och Norge.³

För att uppmuntra tillförseln av livsfrnödenheter till Norge införde regeringskommissionen den 9 dec. 1807 assuranser. Premien utgjorde 7 % av värdet om lasten var destinerad till sunnanfjällska och 8 % till nordanfjällska Norge. Oaktat engelsmännen kapade mycket hade man till nyåret 1808 lyckats få in 210,000 t:or spannmål. I juli 1808 voro dock nästan alla förråd tömda. Säd måste utlämnas från de militära magasinerna. Man försökte baka bröd av $\frac{3}{4}$ rågmjöl och $\frac{1}{4}$ islandsmossa eller bark. Från sept. 1808 till början av 1809 hade till Norge avsänts 500,000 t:or säd, av vilka engelska fartyg bortsnappat 100,000.

Reglementet var riktat mot Storbritannien och dess undersåtar men enl § 9 kunde även fartyg uppbibras, som ej innehade sjöpass, eller detta och övriga dokument befunnos vara falska, om kurs och seglation ej överensstämde med sjöpasset, ifall krigskontraband innehades, avsett för Storbritannien, om fartyget satte sig till motvärn eller sökte proviantera en blockerande flotta.

Köpenhamns bombardemang och flottans utlämnande hade i både Danmark och Norge väckt en så stormande harm och förtrytelse emot »Albions söner», att allt upptänkligt, som kunde skada fienden eller gengälda nidingsdådet ansågs lagligt. Man ägde ännu en handelsflotta och genom att utrusta dess mest snabbseglande fartyg kunde man göra England avbräck och göra dess kryssare omak i konvojfarten till Östersjön. Stiftsamtmännen be-myndigades utfärda kaparebrev. Endast borgen för kaparfartygens armatur behövde ställas, 500 rdr för varje kanon.

I Norge blev Kristiansand huvudorten för kaparna. Dess belägenhet, dess invecklade skärgård, mångfalden av småhamnar, varifrån man i en handvändning kunde utlöpa, gjorde densamma synnerligen lämplig. Redan före oktober månads utgång hade 32 kaparebrev utfärdats. I slutet av 1809 funnos här 150. Genom kaparereglementet erhöilo de arbetslösa sjömännen i såväl Danmark som Norge sysselsättning. Stora mängder kolonial-, manufaktur- och andra varor inkommo till landet. Genom plakatet av den 12 maj 1808 utbetalades därjämte intill 1,000 rdr för uppbringandet av armerade fientliga fartyg.⁴

¹) Samme Bagge hade i Norge flitigt utnyttjats för en del kanal- och vägarbeten m. m. och blev sedermera använd som den huvudsaklige förmedlaren av förbindelserna mellan Norge och de svenska revolutionsmännen, särskilt Baltzar Bogislaus v. Platen, som han biträtt med beräkningarna till Göta kanalbygge. B. var därjämte ledamot av norska provianteringskommissionen. Son till *Peter Bagge* (* 1743, † 1819), en av direktörerna i Trollhätte kanal- och slussverk, avled han genom olyckshändelse 1814.



46. J. C. H. Wedel-Jarlsberg.

Slutligen lyckades norska regeringskommissionen i mars 1809 att för Norges förseende med livsmedel, i främsta rummet säd, få utfärda s. k. lejdebrev.^{7 a.}

Man kan med all säkerhet säga, att de åtgärder, som i slutet av mars och början av april 1808 vidtogos i Göteborg för sjöfartsförbindelsernas tryggnade och till avbräck i den norsk-danska trafiken verksamt bidrog till det senare utfärdade Reglementet om uppbringningar till sjöss, embargo m. m. (12 april 1808) samt Reglementet för enskilda Commissarare eller kapare under krig (30 april 1808).^{5.}

Enligt Carpelans skrivelser framgår, att han varit utsatt för flera personliga påtryckningar, innan han den 25 mars på eget bevåg utfärdar ett interimistiskt kaparebrev för handelsmannens i Marstrand, *Charles Winberg*, eschaloup *Beata*, förd av fänriken *Jonas Westbeck*. Redan den 2 april kan Carpelan till Kungl. Maj:t insända ett memorial från kommandanten å Karlstens fäste, att *Westbeck* lyckats uppbringa en del fientliga proviantfartyg.¹⁾

¹⁾ De av *Westbeck* tagna fartygen voro 1 skonert, lastad med järn och bräder, 1 brigg barlastad, 1 jakt, lastad med järn och järnkakelugnar samt 1 jakt, lastad med salt. Ett av dem togs under »Jutska vallen». De norska jakterna togo vanligen säd i återfrakt.

Självtilläger han sin önskan om kryssning av tjänliga örlogsfartyg emot och omkring Norge¹⁾ för hindrandet av transporter mellan Jylland och Norge. Han påpekar betydelsen av de rapporter, som kunde inkomma från kryssande kaparefartyg och utbedjer sig att få utfärda tillståndsbevis för kaparefartygs utrustande »för att kunna lämna svar till flera personer, som sig anmält». Han utbedjer sig därjämte förhållningsorder angående av Westbeck tagna fångar, vart de skola föras, deras underhåll m. m.⁶⁾

Redan den 5 april kan Carpelan till konungen inberätta nya framgångar för den av honom på eget bevåg medgivna kaparfarten. Denna gång har Westbeck uppbringat tvenne danska fartyg, jakten Anna Christina och barkskeppet Tvenne bröder om resp. 15 och 32 lästers²⁾ dräktighet, lastade tillsammans med 1280 tunnor havre, 359 tunnor korn och 70 tunnor malt.

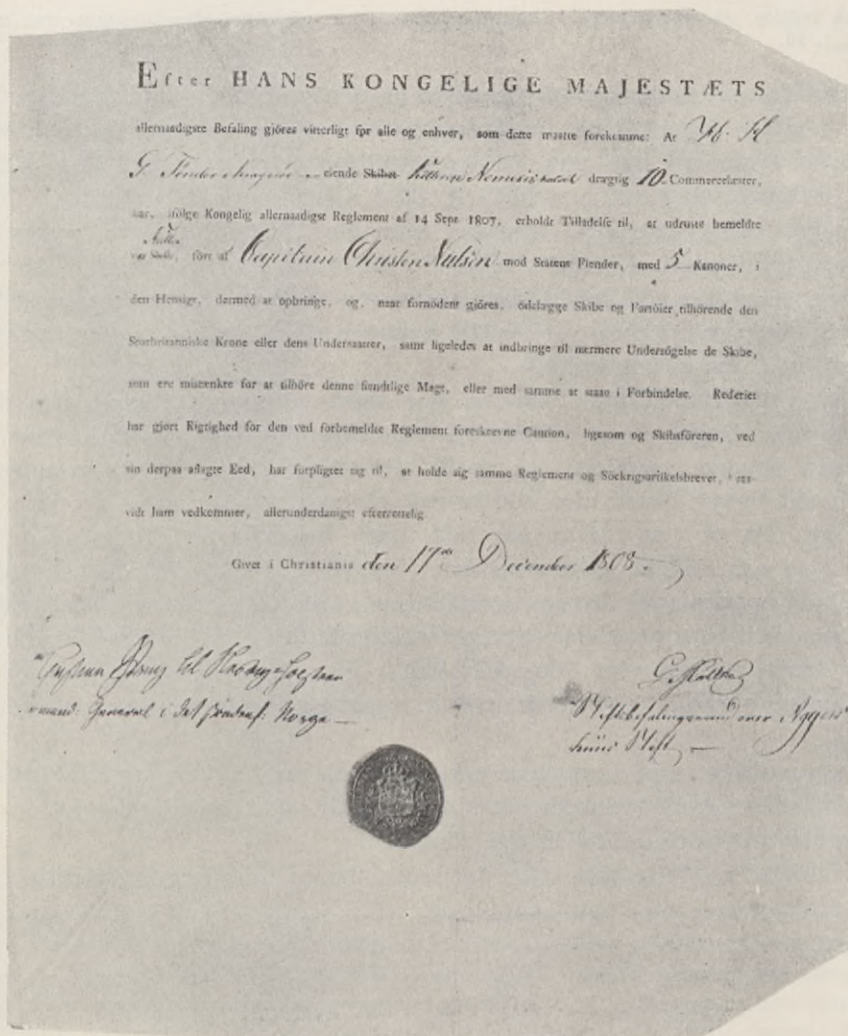
Av en av de tagna skepparna, *Bertilsen*, hade man erfarit, att han den 21 mars varit i Kallundborg på Själland, varest flera briggskepp och galeaser överfört danskt sjöfolk till Kallundborg. Efter dessas debarkering skulle fartygen återvända till Nyborg för att till Korsör och Kallundborg överföra franska trupper,³⁾ vilket blivit hindrat genom smärre engelska krigsfartyg, som blockerat såväl Nyborg som Korsör. Den 25 mars hade inga franska trupper funnits på Själland, men själv hade Bertelsen från Kallundborg till Fyen överfört en dansk major, som innehåft depescher för franska armén. Carpelan tillfogar i sin rapport till Kungl. Maj:t, att Westbeck inrapporterat flera danska fartyg, sannolikt lastade med proviant, vilka han i anseende till sitt fartygs obetydlighet ej dristat angripa. Landshövdingen upprepar sin tidigare framställda anhållan, att svenska örlogsfartyg måtte kryssa i dessa farvatten.⁸⁾

Samma dag anser Carpelan sig böra avsända ännu en skrivelse. Sannolikt ha nya rapporter om provianttrafiken mellan Jutland och Norge föranlåtit honom lämna borgaren i Marstrand, koopvardieskepparen *Johannes Andersson*, tillstånd utrusta kaparen Planeten med 40 mans besättning och nödig ammunition, varom han nu begär nådig auktorisation. Han avslutar skrivelsen med att »flera av E. K. M:ts undersåtar anmält sig till dylika fartygs utrustande, men att jag i ovisshet om E. K. M:ts nådiga vilja ej velat göra tillåtelsen allmän».⁹⁾

¹⁾ Sedan krigsförklaringen mot Sverige utfärdats den 29 febr. dröjde det till den 14 mars, innan danska regeringen utvidgade kaparereglementet att omfatta även Sverige.⁷⁾ Beträffande de svenska bestämmelserna för kaparefart m. m. se bil. 1.

²⁾ En läst i allmänhet omkring 2½ ton eller 39 hektoliter i rymd.

³⁾ Bernadottes kår.



47. Norskt kaparebrev.

Under tiden har Westbeck ej varit overksam. Den 9 april kan Carpelan inberätta, att W. förliden natt vid Skagen tagit två briggar och två galeaser, tillhöriga danska undersåtar, kommande från Norge och destinerade till Jylland. En brigg och en galeas voro lastade med trävaror, de övriga i barlast. Av Westbecks rapport framgår, att, sedan skepparen på de uppbringade fartygen ombordtagits på Beata, Westbeck satt nödigt besättningsmanskaf på priserna, varefter den ena briggen åtföljt uppbringningsfartyget till Känso, där det blivit upplagt. På grund av uppkommen storm hade de övriga blivit skingrade men hitväntade han

dem på kvällen, då de ombordsatta besättningarna voro fullt tillräckliga för fartygens manövrerande.¹⁰

Den 14 april anländer till Carpelan en den 7 april daterad kunglig skrivelse, i vilken Kungl. Maj:t medgiver kaparerättigheterna åt Beata, vartill konungen fogar, att han anser »Eder rätteligen och på ett med Vår Nådiga vilja instämmande sätt hava förfarit, då I, lifvad av det berömliga nit för Vår höga tjänst, som alltid utmärkt Eder etc.». I avslutningen tyckes konungen giva honom vidsträckt fullmakt att inom länet meddela dylika rättigheter. Carpelan vidarebefordrar skrivelsen till samtliga länets magistrater och tillägger, att han för sin del kommer att medgiva kaparerättigheter åt samtliga, som därom anhålla.

Även kaparefartyget Planeten har varit lyckosamt i sina uppbringningsförsök. Dagen innan konungens välvilliga skrivelse når residenset har Carpelan kunnat meddela (13 april), att skeppare Andersson uppbringat ett danskt fartyg lastat med 800 tunnor råg och utrustat med 13 mans besättning. Då en viss tvekan har rått, huru dessa fångar skulle behandlas, begär han och erhåller genom en den 16 april dagtecknad skrivelse meddelande, att uppbringade fartygs besättningar skulle betraktas som krigsfångar. I samma skrivelse meddelas, att generaladjutanten för flottorna skulle utfärda order, att svenska örlogsmän skulle giva kaparna säkra signaler för att dymedels skapa samarbete mellan uppbringningsfartygens och flottans fartyg.

Samma dag, som konungens erkännsamma brev anlönt (15 april), skynnar Carpelan sig att tacka för det uppskattande hans bemödanden att hindra livsmedelstransporterna till Norge rönt.

»Tröstad på detta sätt, utbrister han, får min ålderdom förnyad styrka.»

Han meddelar, att han givit handelsmannen *Jonas Jungqvist* tillstånd att utrusta eschaloupen Mars med 20 mans besättning, nickhakar, musköter, pistoler och sablar i och för danska och norska fartygs uppbringande. Vidare anmäler han, att handlanden i Kungälv, *Guðmund Beckström*, önskar kaparebrev för dess däckade fartyg om 300 tunnors dräktighet, vilket han i sådant avseende ärnar utrusta med fyra st. 4^{te}:ga kanoner, fyra nickhakar och 30 mans besättning samt nödiga gevär, pistoler, sablar och änterbilor.¹¹

Landshövdingens skrivelse till magistraterna om beviljandet av kaparerättigheter ha tydligen burit frukt, i det Carpelan redan följande dag kan anmäla, att han tilldelat kaparerättigheter för handelsbokhållaren *Gustaf Andersson*, eschaloupen Triton (16^{3/4} svåra läster), förd av skepparen *Petter Nilsson*, med 30 mans besättning.

Då jag har mig bekant, avslutar han skrivelsen, att flera fartyg lastade med proviant ligga i Jylland, avvaktande sydvästlig vind, har jag ej velat



48. Norska kaparen »Tak for sist» i strid.

dröja med tillståndet. Senare på kvällen kan han tillfoga några rader och meddela, att uppbringningsfartyget Planet kapat och infört ett danskt fartyg, lastat med 771 tunnor råg, danskt mål.

I en särskild skrivelse meddelar Carpelan samma dag (16 april), att ansökan om kaparebrev inlämnats av

Handl. *Olof Wijk* för en kutter kallad Snappopp (15 läster) med 36 mans besättning och bevärad med sex st. 3 $\frac{1}{2}$:ga, två st. 6 $\frac{1}{2}$:ga kanoner och 4 nickhakar samt nödiga skjutgevär och sablar;

Handelsmännen i Marstrand, *E. W. Brehm*, *Olof Reis* och *O. J. Westbeck* för ett deras fartyg kallat Spekulation, däckat. Skolandes besättningen där utgöra 20 man, försedda med två st. 3 $\frac{1}{2}$:ga kanoner, fyra nickhakar samt erforderliga handgevär; kunnandes jag icke undgå att med mitt underdåniga förord denna anmälan beledsaga. Samma dag utfärdar han *vederbörligt kaparebrev* för den tidigare omnämnde skepparen Anderssons Planeten. De följande dagarna (20 och 23 april) följa nya ansökningar från salteriinspektören *Lars Billström*, däckade båten Bårgaren, skeppare *Elias Berg* samt koopvadieskepparen *O. Nordin*¹⁾ kuttern Lyckelig.^{12.}

Det livliga utrustandet av kapare hade medfört brist på lämpliga kanoner, varför Carpelan i skrivelse till generalbefälhavaren för Västra armén den 23 april gör förfrågan, huruvida de 45 st. 3 och 4 $\frac{1}{2}$:ga kanoner, som förefinnas i härvarande tygförråd och ej äro avsedda för arméns behov, kunde mot betryggande säkerhet få utlämnas till kapare. Ehuru v. Vegesack i skrivelse den 30 april meddelat, att han hade avsett dessa pjäser till bergsartilleri i fälttåget mot Norge, synes Kungl. Maj:t likvisst den 11 maj ha

¹⁾ Skeppare Nordins kaparefärd med Lyckelig, se det följande.

medgivit deras utlämnande mot en gottgörelse av 9 rdr banko per skeppund vikt.^{13.}

Såsom en bild av denna tids kapareväsen kan nedanstående danska skildring i sin mån vara belysande:

En vacker försommardag år 1808 ankrade en smäcker kutter vid Seierö.¹⁾ Den påminde i mångt och mycket om en örlogsman, slank i skrovet och hög rigg — en liten rad kanonportar tydde på, att det ej var en fredlig kofferdiskuta. Till en början visade Seieröborna mera nyfikenhet än fruktan. Visserligen befann man sig i krig både med England och Sverige men Seierö hade ju varken försvarsverk, garnison eller krigsfolk, så man ansåg sig ej hava något att frukta.

Då kom en stor båt från kuttern, proppfull med folk, gevärspipor blänkte fram. På nära håll visade sig alla fullt beväpnade. Man trodde, att det gällde vanlig proviantering men det blev ej tal om köp. Besättningen gick från hus till hus, krävde pengar, kläder, som voro i gott skick, och befalldes bönderna sända säd och fjäderfä ombord. Där man vägrade utlämna, vad de begärde, hotades med att sticka gården i brand.

Man fick veta, att båten var kaparen Lyckelig om 8 kanoner och 33 man, utrustad i Göteborg av svenske konungen själv (?) i kompani med en köpman *Wennerholm*. Från Göteborg hade den i sällskap med en annan svensk kapare, Snappopp,²⁾ utseglat från Göteborg; utanför Samsö hade de skilts åt, Snappopp för att bege sig till Östersjön under det Lyckelig stannade i Kattegat. Lyckeligs kapten hette *Olof Nordin*, hade tidigare varit kofferdiskeppare, men sedermera övergått i örlogstjänst liksom hans nästkommenderande, löjtnant *Gustaf Sjöstedt*.

Kapten Nordin hade emellertid ej ansett det lämpligt plundra på Samsö, varför han satte kurs på Seierö, där ankringen skedde den 26 maj på eftermiddagen. Den landsatta manskapsstyrkan under löjtnant Sjöstedt räknade 19 man. Plundringen gjordes grundligt. Allt i silverväg, varje skilling som kunde uppspanas, fördes ombord. Själva kyrkan hemsöktes och löjtnanten bemäktigade sig altarkalken och övriga kyrkokärl. Under dagens lopp ombordfördes 48 tunnor korn och 50 gäss.

Följande morgon kom löjtnanten till prästen och återlämnade altarkärlen, som kapten Nordin hade vägrat emottaga. Så snart båten återvänt lättade man ankar och satte segel. Turen var nu kommen till Nexelö.³⁾ Klockan 5 på eftermiddagen ankrade man utanför ön och satte båt i land.

¹⁾ N.v. om Själland.

²⁾ Ägdes av handl. Olof Wijk.

³⁾ Söder om Seierö.

Tre man stannade vid båten, under det löjtnanten med 15 man började ett likadant plundringståg som på förra ön. Inbyggarna måste själva släpa ned sina ägodelar till stranden. Särskilt begärliga voro proviant, silver och sängkläder. Löjtnanten skall själv ha skjutit ett löst skott i ansiktet på en gammal käring, som ej fort nog plockade fram sina pengar.

Emellertid hade under tiden militärbevakningen inne på Själlandskusten blivit alarmerad och en styrka av 54 man under löjtnanterna *Kirchner* och *v. Bülow* inskeppat sig i båtar till ön. I skymningen stötte båtarna på grund, så att manskapet fick gå i vattnet för att få båtarna flott. Inom kort hade man dock nått land och genom språngmarsch lyckats avskära kaparna reträtten till sin båt, vilken häftigt beskjuten måste lämna stranden.

En hel del saker hade man redan lyckats föra ombord på kaparen, silversaker, pengar och 60 säckar korn, men den anlända militärbevakningen, raskt folk från 11:te jutska inf.-regementet, lyckades rädda allt vad som nedburits till stranden och återlämna det till de rätte ägarna.

Så började jakten efter kaparegastarna, som gömde sig överallt på ön. Samma dag infångades 12 och följande morgon de återstående 3, som funnit gömställe längre in på ön. I deras fickor funnos utom stulna klockor och silversaker 173 rdr i danska pengar.

Löjtnant Sjöstedt hade, så snart han såg sig avskuren från båten, sprungit längs stranden. Då soldaterna kommo honom närmare in på livet, grep han en plank, som låg på stranden och kastade sig i vattnet för att simmande nå kaparen. Soldaterna gävo eld och efter en stund syntes plankan ensam flytande på vattnet. Någon tid senare påstod sig en Seieröfiskare ha påträffat hans lik i havet.

Kaparen *Lyckelig* fortsatte emellertid sin kryssning. I mitten av juli låg den utanför ostkusten av Vendsyssel och tog utanför *Vorsaa* en dansk jakt med värdefull last. Manskapet blev utplundrat och ilandsatta utan pengar och föda och blott med de allra nödvändigaste klädesplagg.

Den 22 juli 1808, när *Lyckelig* för fulla segel strök fram längs *Vesterby* rev utanför *Läsö*, påträffades den av den danska kapareschalupen »*Sophus*», som dagen förut lämnat *Fladstrand*. Då *Lyckelig*, som hade gynnsam sydlig vind, ej ville inlåta sig i strid med ett armerat fartyg, stävade det vidare i samma kurs.

Ombord på *Sophus* var man däremot kamplysten. Befälhavare var kapten *Hans P. Duus*, som kommenderade 10 kanoner och 41 man. Han märkte, att fienden var underlägsen och började förfölja. Då *Sophus* kryssade upp mot kaparen föll denne undan och sökte fly. Men vinden bedar-

rade och Duus lät manskapet sticka ut årorna och började allt mera vinna på den flyende.

Då fartygen kommit varandra inom skotthåll hissade Lyckelig tre-tungad svensk flagg och sökte med all makt ro undan. Den manövrerades emellertid ej så väl som Sophus, som närmade sig allt mer. För att ej göra uppehåll i förföljande genom att lägga bredsidan till, väntade Duus till dess han kunde få bruk för sina små bogkanoner. Men Lyckelig, som tydligen väntade äntring, laddade sina kanoner med kartescher, fortsatte rodden och lät för att förbrylla sin motståndare hissa ned den svenska flaggan och ersätta den med dansk kungsflagg och vimpel.

Detta missledde emellertid ej Duus, som lät avlossa bägge bogkanonerna. En av de första salvorna gick genom storseglet på Lyckelig, en annan knäckte gaffeln och nedsköt toppseglet. Då kulorna började vira över Lyckeligs däck lämnade manskapet sin post och försvann i kajutan, så att all rodd upphörde. Kapten Nordin lät upprepade gånger sänka flaggan tills den danska elden upphörde och båtarna sattes i sjön, då flaggan åter gick i topp.

Man fick sedermera veta, att Nordin, när allt hopp syntes ute, haft för avsikt att spränga Lyckelig i luften men hindrats i sitt förehavande av besättningen. Duus var då tätt inpå och lät ladda bredsidans kanoner med kartescher. Då gick Lyckeligs flagga på allvar ned och pardon begärdes.

Lyckelig bordades och Sophus näst kommenderande, *Christian Anker* med en del folk sattes ombord. De svenska gastarna fick ej någon blid medfart, då deras dåd på Seierön och Nexelö blivit bekant över hela landet. På grund av hårt väder nådde fartygen ej Aalborg förrän den 29, då fångarna överlämnades till myndigheterna. Utom kaptenen funnos två styrmän och 18 man.

Det var i rätt tid, som striden slutat. Just som fartygen nått Fladstrand på väg till Aalborg, dök nämligen en stor engelsk fregatt upp, drivande fyra danska kapare före sig. Utanför fästningen gick fregatten dock över bog och stävade sedan norr över.

Lyckelig blev prisdömd och övergick den 24 november i dansk ägo. Men redan den 14 mars följande år blev den tagen av engelsmännen i striden vid Fladstrand.¹⁴

Från kommendanten på Karlstens fästning ingick klagomål. Där hade samlats ej mindre än 71 danska fångar, tagna av kapare, och ägarna av Beata och Planeten, direktör *Winberg* och handlanden *Markens*, förklarade sig ej

längre kunna underhålla dem. Carpelan hade sett sig nödsakad utlämna medel till deras underhåll, 24 skilling för skeppare, 16 för styrmän och 12 skilling för gemene matros, enär fästningens proviant ej för dylikt ändamål finge användas. Han begär nu (28 april) konungens utlåtande, huru med dem borde förfaras. Voro de verkliga krigsfångar, slutar han, borde de väl transporterats in i landet eller kunna användas för fästningens behov?

I början av maj kan han utfärda nya kaparebrev för koopvardieskepparen *E. Berg*, Bringaren (5 maj), skepparen *Juthe*, Snappopp (8 maj), skepparen *J. M. Edberg*, Argus (9 maj) och skepparen *Carling Dristigheten*¹⁾ (10 maj).¹⁵

Ehuru ett stort antal kaparefartyg blivit utrustade förefanns fortfarande behov av dylika. Likvisst har brist på sökande ej saknats. I norra delen av länet hade anmälts stort behov på spannmål, men, ehuru rik tillgång på sådan förefanns i Skåne, hade befälhavaren för Södra armén, excellensen *Toll*, av fruktan för danska kapare ej velat medgiva några transporter. Oaktat den vidsträckta fullmakt Carpelan erhållit, tyckes han, sedan författningen om kapareväsendet av den 30 april utkommit, ej längre på eget bevåg velat medgiva dylika rättigheter utan avvaktar kaparebrevens utfärdande från Kungl. Maj:t.

Bristen på kanoner har även gjort sig gällande, så att en del sökande därigenom avhöllos från att inlämna ansökan. Då det emellertid kommit till regeringens kännedom, att en större transportflotta, lastad med spannmål låge i de jutska hamnarna, avvaktande gynnsam vind, expedierar Kungl. Maj:t den 12 maj en hel del kaparebrev, varvid interimisbevisen skulle återlämnas.

Som ett förtydligande av det den 30 april utfärdade kaparereglementet hade regeringen meddelat, att utom ryska, danska, norska samt preussiska fartyg alla de, som komma från Frankrike mer eller mindre beroende länder och icke voro med svenska licenser försedda, borde som fientliga behandlas samt av örlogsmän eller kapare uppbringas.

Härigenom hade kaparerättigheterna utvidgats att omfatta även holländska samt en hel del nordtyska hamnstäder. De närmare bestämmelserna för kaparnas uppträdande framgick av reglementet för uppbringningar till sjöss och embargo av den 18 april, där särskild förteckning å krigskontraband lämnades. Alla bevärade fartyg skulle tillfalla kronan, varvid dock 1.000 Rdr specie lämnades för varje svår kanon. Alla handelsfartyg blevo uppbringarens egendom.¹⁶

Då livsmedelstransporterna mellan Danmark och Norge trots kaparnas

¹⁾ Övertogs sedermera av skepparen *Olof Broms*, enl. kaparebrev av den 23 sept.

kryssningar alltjämt fortgick, beslutar General en chef för Västra armén att utvidga kaparefarten. Genom landshövdingen låter han medela kronobetjäningen (5 juni) att bland kustbefolkningen alla ägare av skärgårdsbåtar skulle kunna undfå rättigheter att uppbringa fientliga fartyg. Härvid komma de priser, som tagas, att helt tillfalla skeppets ägare och besättningen. För att yttermera liva till dylikt kaperi utlovades till en början någon avlöning samt att, på rekvisition, beväpnade soldater skulle kunna erhållas.

En del personer ha emellertid föredragit en viss månatlig hyra framför ovissheten i uppbringandet av priser. Så skriver landshövdingen den 11 juni, att handlanden *Jonas Stecksén* och skepparen *Olof Nordin* erbjudit sig att med kuttrarna *Argus* och *Lyckelig* ställa sig till Kungl. Maj:t och kronans tjänst mot en viss månatlig hyra. Carpelan tycker visserligen, att den begärda månadshyran var väl grovt tilltagen, men ansåg ej otroligt, att densamma kunde jämkas, ifall fartygen i övrigt befunnos lämpliga att i kronans tjänst användas.

En liknande ansökan inlämnades den 6 juli från handlandena *Joh. Fr. Freundt* och *Gudmund Beckström*, i vilken de mot en summa av 3.600 Rdr banko hembjöd sitt ägande kaparefartyg *Dristigheten* till Kungl. Maj:ts förfogande.

Den här förut omnämnda kuttern *Argus* hade tidigare gjort sig bemärkt. Kaparen hade uppbringat tvenne engelska briggar, *Fama* och *Patriot Post*, vilka innehaft såväl engelska som franska dokument. Ägaren, handl. *Stecksén*, hade ansett de förra förfalskade, varföre embargo företagits. Ärendet hänsköts till engelska konsuln *John Smith* med det tillägg, att om *Stecksén* ej åtnöjde sig med dennes utslag, han finge vara beredd utbetala liggedagspengar, tills ärendet i laga ordning fått sitt avgörande.¹⁷

Från General en chef för Västra armén hade ingått en skrivelse, att transporterna till sjöss mellan Jylland och Norge — till undvikande av upptäckt samt för att hålla det hela oskyldigt och obemärkt, — numera utfördes med smärre, obeväpnade båtar om 20—40 tunnors dräktighet, vilka hittills, även om de av kapare eller örlogsmän iakttagits, oanmärkt fått passera. Till ett antal av över 150 seglade de dagligdags mellan Själland och Jylland samt Norge. Samtliga dessa fartyg gingo i sin fart oassurerade.

Med anledning härav skriver Carpelan den 19 juni till Göteborgs magistrat och relaterar generalens skrivelse med begäran, att kommuniceras de, som i staden erhållit tillstånd till kaparefartygens utrustning. Samtidigt meddelar Carpelan, att även andra personer, som förklara sig villiga och äga större båtar, kunna vara obehindrade att utgå. De kunna i så fall anmäla sig hos överadjutanten hos General en chef för Västra armén, överstelöjtnanten,



To all Commanders of His Majesty's Ships
of War and Privateers, and all others
whom it may concern, greeting.



I the Undersigned, One of His Majesty's Principal Secretaries of State, in pursuance of the Authority given to me by His Majesty by Order of Council, under and by virtue of Powers given to His Majesty by an Act, passed in the Forty-eighth Year of His Majesty's Reign, intituled, ' An Act to permit Goods secured in Warehouses in the Port of London ' to be removed to the Out Ports for Exportation to any Part of Europe; for empowering ' His Majesty to direct that Licences, which His Majesty is authorized to grant under His ' Sign Manual, may be granted by One of the Principal Secretaries of State; and for ' enabling His Majesty to permit the Exportation of Goods in Vessels of less Burthen than ' are now allowed by Law, during the present Hostilities, and until One Month after the ' Signature of the Preliminary Articles of Peace; ' and in pursuance of an Order of Council specially authorizing the Grant of this Licence, a Duplicate of which Order of Council is hereunto annexed, do hereby grant this Licence for the Purposes set forth in the said Order of Council, to *to a Feldschmidt of London or*

Schaffgof himself and others
and do hereby permit *them* to load & Export on board
the vessel "Feldschmidt" of de Boer Master
bearing any Flag except the French *Margaret Cotton*

British Manufactures, British and Foreign Colonial Produce, East India Goods, and such
Goods as are permitted by Law to be exported, except Hemp *from London*
to any Port in the Baltic not under
Blockade with liberty to touch at a Port
in Sweden for Clearances notwithstanding

greve *Carl Axel Löwenhielm*, som f. n. uppehåller sig i staden, och genom honom erhålla militärisk bemanning. Slutligen uppberar landshövdingen, att vad som uppbringas helt och hållet tillfaller båtägaren.

Att kaparnas yrke ej uteslutande bestod i en lättvindig uppbringning av obeväpnade, värnlösa fartyg framgår av den rapport Carpelan den 16 juli avsänder, i vilken han inberättar en träffning, som den förut här omnämnda kuttern *Argus*, skepparen *L. M. Edberg* haft med en dansk kutter och ett på *Læsö* anlagt batteri, varvid *Edberg* enl. landshövdingens utsago »vid tillfället ådagalagt ett oförskräckt mannamod och med mycken fara äntligen från fienden borttagit tvenne båtar».

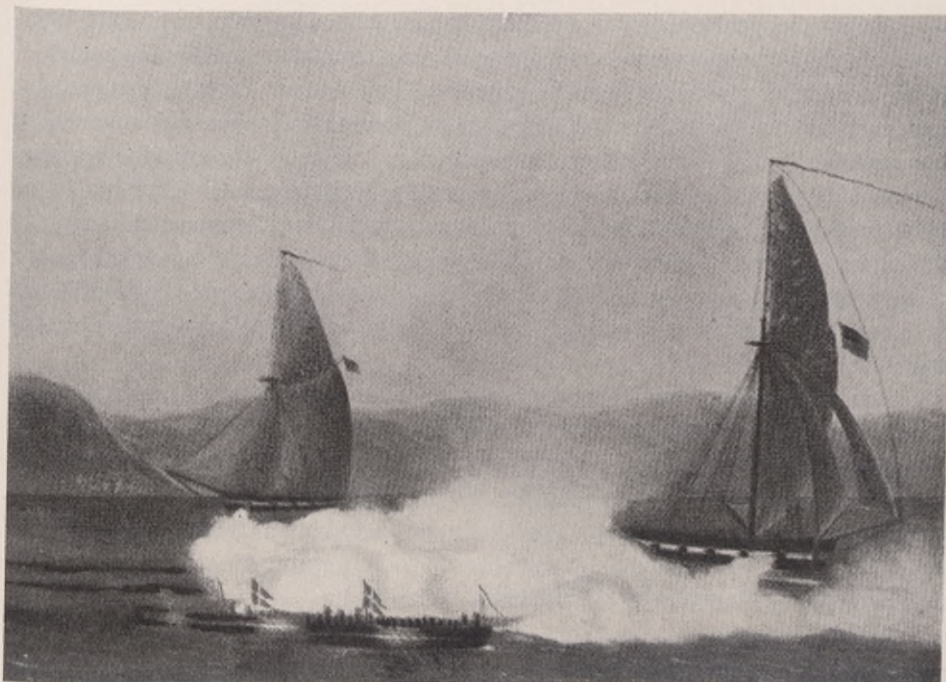
Argus hade vid tillfället skjutit slut på allt sitt krut, varföre landshövdingen begär, att hos Göteborgs tygförråd skulle få rekvireras nytt. Detta medgives även av myndigheterna, som genom en generalorder av den 3 sept. möjliggör för kaparna att här för framtiden fylla sitt behov.¹⁸

Beträffande dessa befästningar vid *Læsö* bör man anmärka, att engelsmännen på våren, sedan isarna gått upp, återtagit sin på hösten verksamma blockad. De engelska fartygen lågo som fångstarmar längs kusterna. Spärren började i mars, ökades i april och ännu mer i maj, när amiral *Saumarez* under eskorten av general *Moore*s trupper till Göteborg, omgav hela Skagerack och Kattegatt med en slöja av bevakningsfartyg. Då kryssade bl. a. en flotta under amiral *Keat* i Skagerack för att samtidigt med militärtransporten skydda handelskonvojerna för kapare. Men den ej blott skyddade handelsförbindelserna. Den angrep kornskeppare, förföljde dem, tog dem eller jagade dem på land. Natten mellan den 25—26 april gingo engelsmännen in på Fladstrands redd, där de togo 10 fartyg, lastade med 9.400 tunnor korn.

Sjöfarten på Ostjylland i och för sädesproviantering av Norge blev snart nog hopplös. Längs kusterna kunde man ej längre för kapare färdas ifrån Göteborg eller från Bohuslän. För att underlätta Norges sädproviantering anlades på Jylland en massa strandbatterier, varjämte kanonslupar beordrades till hamnarnas skydd. Bland dessa torde det här omnämnda på *Læsö* böra räknas. Längre fram skulle även Anholt spela en viss roll i kontinentalspärrens historia i de nordiska farvattnen.¹⁹

Den 20 juli utfärdar Carpelan ett kaparebrev, som kan anföras såsom exempel för den vanliga lydelsen av dessa:

Uppå Kungl. Maj:ts nådiga befallning göres veterligt, att handlanden *Salomon von Reis*, ägande fartyget *Speculation*, dräktigt 12 läster, har tillfölje av Kungl. Maj:ts nådiga reglemente av den 30 april 1808 erhållit tillstånd att väpna och utrusta berörda skepp fört av styrmannen *Abraham Reiss* emot rikets fiender med kanoner av . . . pundtal och 20 mans besättning, i ändamål att uppbringa och om nöden det fordrar förstöra skepp och farkoster,



50. Norska kanonbåtar i strid med engelsmän.

som tillhöra i krig med Sverige varande makter eller deras undersåtar samt att likaledes till närmare undersökning införa de neutrala skepp, som till fientlig ort ämnade, innehava aningen fientliga tillhörigheter eller krigskontraband, jämväl ock sådana fartyg, vilka i anseende till de i art. 3 § 1 av högstberörda reglemente nämnda omständigheter skäligen kunna mistänkas tillhöra de fientliga makternas undersåtar, och lämnas Salomon von Reis frihet att å sitt fartyg föra svensk vimpel och konungens gös men icke dess flagg. Varandes för timad skada sådan säkerhet ställd som § 1 av samma nådiga reglemente föreskriver. Givet etc.²⁰.

Redan nu ha vissa svårigheter yppat sig vid prisdömstolarnas avgörande av en del embargomål. På grund härav tillställdes landshövdingen den 22 juli daterad författning i vilken ingående bestämmelser lämnas rörande rättsproceduren vid prisdömstolar m. m.²¹.

En del förändringar ha under den gångna tiden skett beträffande kaparefartygens ägare, deras skeppare m. m. I den 30 juli till Kungl. Förvaltningen för sjöärenden avsänd skrivelse anmäler landshövdingen, att Comissbrev (kaparebrev) utfärdats för jakten Planeten, skepparen *Olof Widell* (14/6); slupen *Beata*, skeppare fänriken *Jonas Westbeck* (20/6), kuttern *Snappopp*, koopv.skepparen *Anders Almgren*, (14/7), kuttern *Spekulation*, styrmannen *Abr. Reiss* (20/7) samt fartyget *Bringaren*, koopv.-skepparen *Abr. Ödman* (21/7)

Den av General en chef för Västra armén givna uppmaningen, att även observera den transportfart, som försiggick med småbåtar mellan Danmark—Norge, tyckes ha medfört en del resultat liksom även bevakningsområdet samtidigt avsevärt utökats. Den 31 aug. skriver Carpelan till regeringen och anmäler, att kaparekuttern *Argus* hitkommit med tre mindre, öppna, norska båtar, uppbringade fyra mil utanför Kristiansand. Båtarna voro lastade med säd, smör och fläsk. I sin rapport anmäler skepparen *Edberg*, att kaparefarten även i Danmark och Norge är allmän och att kryssningen av sådan pågår längs norska västkusten. För att skydda provianttillförseln ha även bevärade båtar börjat av norrmän och danskar användas till fraktfart.

Samma dag (31 aug.) skriver Carpelan något senare att »just nu inkom rapport, att kaparefartyget *Beata*, skeppare *Joh. Gustaf Ekström*, den 29 dennes till Marstrand inbragt en med en kanon, musköter och ammunition armerad dansk slup kallad *Mooland*, förd av skepparen *Maths Halfvordsen*, kommande från Thorups strand på Jylland, lastad med 240 tunnor korn, en del råg, smör och fjäderfä. Musköterna och ammunitionen hade besättningen, innan beslaget gjordes, kastat överbord.»

Mooland blev sedermera använd i svensk tjänst. Den 1 dec. samma år utfärdades nämngen kaparebrev för direktören *Charles Winberg* i Marstrand för slupen *Mooland* (15 läster) bevärad med tre 4^{te}:ga och två 3^{te}:ga kanoner, 16 mans besättning samt skeppare *Erland Lindqvist*.

Argus strid med batterierna på Læsö, då skepparen *Edberg* skjutit slut på sitt krutförråd, liksom den ej obetydliga dagliga förbrukningen föranledde regeringen att den 3 sept. ställa ej mindre än 25 centner krut från Göteborgs ammunitionsförråd till kaparnas förfogande.²² Hittills hade man endast uppbringat provianteringsskepp, d. v. s. båtar lastade med de viktigaste livsförnödenheterna, spannmål, salt och fläsk, i regel fartyg, som med trälast och järn eller i barlast från Norge avgingo till jutska hamnar för att från där upplagda magasin och förråd avhämta dessa livsmedel. Den norska och danska kaparefarten hade tillfört dessa länder ej obetydliga mängder av kolonialvaror, varigenom ingen brist förelåg på kaffe, socker, tobak m. m.

Den 19 sept. kan Carpelan emellertid inrapportera beslagtagandet av en galeas *Niclas Maria*, som skepparen *Carl Gustaf Synnerberg*, förande kaparen *Bringaren*, bemäktigat sig och hitbragt. Galeasen, om 70 läster, hade på resa från Rotterdam uppbringats av danskarna och var fullastad med socker, kaffe och russin. Ombord funnos utom den danska besättningen även en prismästare.²³

Skepparen *Carl Gustaf Synnerberg* tyckes, efter norska källor att döma,

sedermera fört befälet över kaparen Rinaldino, som under den stränga isvintern 1808—1809 varit en av de allra djärvaste. Någon gång på nyåret 1809 erövrade han tvenne norska briggar »Fortuna» och »Elisabet Marie Tönder». Med detta byte hade han satt kurs mot Göteborg, men kommen under norska kusten blev en så stor del av hans besättning frostsklad, att det lyckades de fångna norska sjömännen att bemäktiga sig kaparen, varefter kursen sattes mot Norge. Här möttes man av fast is och blev efterhand inskruvad i ismassor, ett öde som även drabbade de båda briggarna.

Fartygen upptäcktes av kustvärnet vid Narestö. Isen var mer än alntjock och avbruten av höga isvallar, men kustvärnet lyckades taga sig ut till skeppen. Manskapet ombord på Rinaldino, 22 man, var då svårt medtaget av sina frostsador och gav sig utan motstånd samt blev sedermera sänt som krigsfångar till Arendal. Kustvärnet lyckades längre fram befria såväl kaparen som de båda briggarna ur isens famntag. Kustvärnet gjorde sedermera anspråk såväl på kaparen som på de bägge briggarna, men prisrätten i Kristiansand synes ha avvisat dessa anspråk.

Ur protokollet framgår, att kapten Synnerberg, sedan han uppbragt Fortuna och Elisabet Marie Tönder, besatt vardera av dem med fem svenska sjömän, men till kaparen överfört de båda briggarnas befälhavare Liung och Nielsen samt resp. två och tre man från vardera briggen. Sedan fartygen av storm och motvind i sex dygn hindrats anlöpa Göteborg hade man satt kurs mot norska kusten för att efter landkänning söka nå England. Men på omkring en mils distans från kusten hade den av frostsador hårt medtagna besättningen, av vilken endast sex friska återstod, överrumplats av normännen, som sedan sökt närma sig kusten men inskruvats omkring tvenne kabellängder från land.

Då skepparna Liung och Nielsen på lovlig distans från land bemäktigat sig kaparen och även briggen Fortuna, som varit i fiendens våld i sex dagar och därför kunde betraktas som fientlig egendom, tilldömdes fartygen och deras last ovannämnda skeppare och deras fem män som god pris. Enligt samma premisser tilldömdes dem även skeppet Elisabet Marie Tönder.^{23 a.}

Den av regeringen medgivna fulla äganderätten till av kaparna beslagtagna fartyg och last skulle ej bli fullt obesuren. Vid Göteborgs magistrats sammanträde den 31 okt. förelåg en skrivelse från Kungl. Maj:ts bef:h. i länet, i vilken generalkommissariatet i Vänersborg på grund av reglementet för enskilda kommissarare av den 30 april gör anspråk, att efter viss taxa få tillösa sig av kaparen Snappopp från en dansk slup Adventure och en mindre, däckad dansk båt uppbragta varor, omkr. 204 tunnor råg, 165 tunnor korn, smör, salt fläsk, brännvin m. m., varföre magistraten låtit uppkalla ägaren, handl. *Olof Wijk*, som därvid anförde:

Att då Kungl. Maj:ts bef:h. skrivelse till magistraten av den 19 sistl. juni, vilken uppmuntrade svenska kapare till uppbringning av sådana båtar, som segla med proviant mellan Danmark och Norge, tillika innehåller, att

vad som uppbringas skulle helt och hållet tillfalla ägaren av kaparefartyget, han för sin del trots sådant innebära fullkomlig dispositionsrätt av de uppbragta proviantpersedlarna, så att den i § 12, 4 art. av K. kaparereglementet kronan förbehållna inlösen av dylika livsmedel efter kommissariatets pris för de av kaparen Snappopp uppbragta norska båtarnas innehavda laddningar, icke skulle äga rum.

Men dessutom hava dessa laddningar, vilka enligt därå förrättad besiktning, funnits skadade, efter av rådhusrätten den 10 sistl. sept. lämnade tillstånd blivit på auktion försålda. — — — Slutligen förklarade Wijk, att han icke finner det lämpligt vidare utsända sin kapare till dylik uppbringning av fientliga båtar, om han ej finge ovillkorligen disponera det uppbragta.

I magistratens protokoll för den 21 okt. finnes ett likartat ärende, där kraven gällde handlanden *Stecksén* för av hans ägande kapare Argus uppbragta livsmedel. ²⁴.

Att döma av Carpelans rapporter till regeringen har kaparefarten fortgått hela hösten. Den 9 nov. kan han anmäla, att kapareskonerten Johanna, förd av *Olaus Widell*, till Marstrand inbragt norska briggen Nordstjernen med 433 tunnor råg, 200 tunnor korn, 196 tunnor havre och 40 tunnor helgryn. Två dagar senare får han anvisa engelska konsulten *J. Smith* att hos härvarande rådhusrätt yrka talan om svenske kaparen Argus uppbringning av galeoten Endragt och den 18 nov. kan han inberätta, att svenska kaparen Svalan, skeppare *Abraham Reis*, tagit och den 16 dennes hit inbragt preussiske smacken *Vigilantia*, innehavande en i Kragerö intagen last av bjälkar, salt, linfrö och råsocker, destinerad till Jylland. ²⁵.

Mot slutet av november ingår till landshövdingen med extrapost ett meddelande från General en chef för Västra armén, att en fientlig transportflotta under betäckning av ett linjeskepp och trenne fregatter skulle väntas till Norge. Uppgiften synes rätt apokryfisk, enär engelsmännen redan föregående höst bortfört hela danska örlogsflottan och i mars 1808 uppbränt dess sista återstod, linjeskeppet Christian August. Icke förty låter Carpelan genom skrivelse den 28 nov. underrättelsen vidarebefordras till kommandanten å Karlsten samt magistraten i Göteborg. ²⁶.

De av kaparefartygen tagna fångarna beredde vederbörande bekymmer ej blott i Marstrand utan även i Göteborg. I den sistnämnda staden voro alla häkten och fångrum så belagda, att en del måste förvaras i residenset under bevakning av den vaktmästare, som Carpelan behövde för sina dagliga budsändningar. Magistraten utbetalade tillsvidare en daglig penningavlöning samt tillstodde fångarna två marker mjukt bröd i dagsranson. Efter en del skriftväxling lyckades Carpelan slutligen få av kaparna uppbringade fångar förpassade till Karlskrona.



51. Handlanden Olof Wijk.

Årets sista kaparebrev har enl. handlingarna utfärdats den 16 dec. för skepparen *C. G. Synnerberg* att själv föra kuttern *Rinaldino* (omkr. 16 läster) med en 4^{te}:g och tre 3^{te}:ga kanoner samt 25 man.

En del ägare av kaparefartyg hade under året antingen dragit sig tillbaka eller överlåtit sina innehavda rättigheter å annan person. Magistratens protokoll av den 19 december upptager denna dag ej flera kaparefartygsägare i Göteborg än kommerserådet *A. Björnberg*, handelsmännen *Stecksén* och *Wijk*, kommissarien *Rydqvist* samt skepparen *C. G. Synnerberg*.²⁷

Kaparetrafiken har att döma efter uppbragta fartyg och prisrättsutslag fortgått hela januari, februari och förra hälften av mars 1809. Det är huvudsakligen *Rinaldino*, *Mooland* och *Johanna*, som införa de tagna priserna. Från slutet av februari tyckes norrmännen återupptagit sina livsmedelstransporter. I eskadrar om 50 fartyg lyckades de intill den 22 april övertransportera mera än 128.000 tunnor säd förutom övriga varor. När den svenska kaparfarten upphörde blev den engelska uthungringen av Norge så mycket inten-

sivare. Deras kryssare bevakade havet i tre linjer — en från Norges västligaste hamnar till Jyllands västkust, — den andra från de norska osthamnarna till Skagen, varifrån den tredje sträckte sig till svenska kusten. Blockaden blev ännu mera skärpt sedan engelsmännen den 18 maj bemäktigat sig Anholt och där upprättat en fast station.²⁸

Understundom förekommo i Göteborg rättgångar, där såväl svenskar som engelsmän tvistade, vilkendera rätteligen uppbringat norska fartyg. Ej sällan räddade sig de av engelska kryssare jagade fartygen in bland de svenska skären och blevo där tagna av skärgårdsbåtar. Så klagade kapten *Marshall*, förande en sloop of war, *Lynx*, och begärde få sig tilldömd en spannmålslast, tillhörande danska galeasen *Margareta*, som en del bönder bemäktigat sig.

De uppbringade fartygens laster blevo i allmänhet försålda på auktion i Göteborg. Av landshövdingens skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 mars finner man, att även till Marstrand infördes en del prifsartyg med laster. I den oförmälda skrivelsen nämnas fem av kaparefartygen *Rinaldino* och *Mooland* under februari dit införda samt sex av kaparen *Johanna* i slutet av 1808 uppbringade danska fartyg.²⁹

Stilleståndet i fientligheterna mot Norge och de diplomatiska underhandlingar, som pågingo med Christian August, föranledde t. f. landshövdingen *Belfrage* att skriva till General en chef för Västra armén med begäran om skyndsamt svar, huruvida kapare nu vid öppet vatten skulle utrustas.

»Flera betänkligheter kunna möjligen förekomma häremot», skriver han, »i det förändrade skick, som närvarande tider medfört.» Han känner *ej* om politiska relationer fordra antingen kapareväsendets fortsättning eller några inskränkningar.

Tydlig har vid denna tidpunkt det likväl ej varit t. f. landshövdingens uppfattning, att alla militära operationer till sjöss skulle upphöra. Han påpekar i samma skrivelse, att utrustningen av eskadern pågår, men har han ringa förhoppning, att anvärvningen skall giva gott resultat, dels på grund av den livliga handeln, som kräver stora besättningar för skeppsfarten, dels överste *Scharff's* tilltag, att mot landshövdingens gensaga avmönstra och hemsända besättningen från det upplagda, förhryrda skeppet *Drottningen*. *Belfrage* tyckes emellertid beträffande örlogsflottan och kaparna fått förhållningsorder från högre ort, enär han den 8 april skriver till kommandanten å *Karlsten*, att fregatterna *Jarramas* och örlogsbriggen *Delphin* skulle, när de dit återkommit från sin kryssning, tillsvidare där bliva kvarliggande utan

att vidare utlöpa och kommer all kryssning av kapare vid västra kusten att tills vidare order inställas.

Ända tills nämnda datum, den 8 april har kaparefarten fortgått, vilket framgår av Belfrages skrivelse till regeringen den 15 april, i vilken han meddelar, att kaparen Planeten under den 23 mars till Marstrand infört briggen Nöjsamheten, lastad med råg, socker, ull och munderingspersedlar, galeasen der Junge Diedrich, samt slupen Anna, lastade med råg, korn malt m. m. Till samma hamn äro under den 6 och 8 april av kaparefartygen Mooland och Viktor inbragta danska fartygen, galeasen Alliancen, lastad med trävaror, jakten Prins Carl, briggen Maria samt galeasen Beathe Carolina, lastade med spannmål. Kaparefarten är likväl nu inställd, slutar t. f. landshövdingen sitt brev.³⁰

Överenskommelsen angående kaparefarten har emellertid ej varit ömsidigt hållen. Den 2 maj skriver landshövdingämbetet till General en chef för Västra armén, att norska kapare härja i strömstadsdistriktet och de danska längs kusten. De senare hade vid Nidingarna borttagit en stor del av lasten från det där strandade fartyget Anna Catharina, som från Skåne avsänts för Västra arméns behov.

Sedan svar ingått å denna skrivelse, meddelar t. f. landshövdingen magistraterna i Göteborg, Uddevalla och Strömstad de förordningar, som prinsen av Schlesvig-Holstein-Augustenburg å norska regeringskommissionens vägnar utfärdat, samt dennes klagomål, att svenska kapare fortfarande uppbroughte norska fartyg. Landshövdingen befäller, att magistraterna skulle låta komma till allmänhetens kännedom, att de, som efter att ha fått del av förbudet mot kaperier likväl ånyo utgått, skulle med kvarstad beläggas samt att vid strängaste ansvar inga priser av danska eller norska fartyg finge ske. Allt vad som kunde vara taget, sedan kapare av nämnda förbud fått del, skulle likaledes med kvarstad beläggas, intill dess H. K. H. Riksföreståndaren annorlunda bestämde.

Till förtydligande av denna sin skrivelse, som utsänts med extra post, tillfogar Belfrage samma dag, att alla fartyg, som på grund av skrivelsen belagts med kvarstad skulle ställas under militär bevakning samt att i skepparens och andra goda mäns närvaro inventering skulle ske på skeppets last och tillhörigheter, varvid konossement och övriga dokument skulle läggas till grund. Ett exemplar av inventeringsinstrumentet skulle tillställas landshövdingeämbetet, varjämte de laddningar, vilka genom längre liggetid kunde taga skada ombord, skulle lossas och uppläggas under nödig bevakning.

De danska kaparna tyckas ej ha delgivits överenskommelsen eller trotsade de förbudet. Den 12 maj inrapporterar landshövdingen till General en chef för Västra armén, att danska fartyg fortfarande togo priser. Han anhöller om stationerandet av ett kronans fartyg, att patrullera mellan Skalla

(Onsalahalvön) och Falkenberg samt att regeringen torde reklamera de tagna priserna, varibland befunno sig ett par skeppare från Båstad. Denna begäran villfors av regeringen och redan den 18 maj kunde Belfrage meddela Kungl. Maj:ts befallningshavande i Hallands län, att ett fartyg från Arméns flotta beordrats avpatrullera halländska kusten.³¹

Tydligen har denna bevakning ej varit fullt effektiv, ty några dagar senare (24 maj) tillskriver landshövdingen generalbefälhavaren för Södra armén, excellensen *Toll*:

»I ögonblicket underrättad, att danska kryssare fortfarande uppbbringa svenska fartyg t. o. m. fiskebåtar, anhåller jag om deras reklamering och bör danska regeringen erinras om gällande överenskommelse. Denna gången ha 18 fiskare med femton hushåll från Klädesholmen blivit bortsnappade. Stor nöd råder i fiskeläget, enär sedan sillfisket slagit fel, skärgårdsbefolkningens enda näringsfång består i det s. k. kabiljo- eller storsjöfisket, under vars utövande de blivit tillfångatagna.»

Ännu i juni månad fortsätta danskarna med denna trafik trots alla överenskommelser. Den 17 juni ser sig landshövdingen nödsakad genom excellensen *Toll* reklamera ett fartyg, slupen *Petter*, tillhörande handl. *J. A. Andrén* i Göteborg, vilket fartyg av danskarna uppbbringats utanför Landskrona. Slutligen måste landshövdingeämbetet genom cirkulärskrivelse till kronobetjäningen den 23 juni anmoda fiskare och sjöfarande att omedelbart inrapportera, om danska kapare insmyga sig i skärgården.

Slutligen den 7 aug. ålägger landshövdingen samtliga magistrater att delgiva handlandena och skeppsredarna, att danska regeringen icke gjort något avseende vid kaperiernas inställande från svensk sida utan fortfarande tillåter uppbbringning av svenska fartyg, ehuru »föreställningar blivit gjorda mot detta obilliga förfarande».

Natten mellan den 11 och 12 aug. smögo sig danska kapare innanför Vrångö och borttogo där flera båtar, varföre landshövdingen dels hos majoren vid Arméns flotta *Rahmn* begär avpatrullering av öarna i Göteborgs skärgård, dels gör en likartad framställan till Generalbefälhavaren för Västra armén.

»En noggrann efterspaning och gripandet av dessa kapare vore så mycket viktigare», skriver han, »som en hel del skeppare med spannmålslaster från Skåne ej vågade återvända, om ej beskydd av armerade fartyg kunde erhållas.»

Samma dag, den 11 aug. hade enligt vittnesmål vid rådhusrätten i Göteborg båtförarna *Anders Westerberg* och *Petter Bergström* fått sina båtar med spannmålslaster tillhörande handlandena *Nordström* och *Flensburg* i Malmö av danska kapare borttagna. Då här meddelats, att de danska kaperierna skulle från och med början av denna månad alldeles upphöra, anhåller lands-

hövdingen att genom befälhavaren för Södra armén reklamation skulle göras hos danska regeringen.³²

Genom ett den 14 aug. daterat handbrev från statsministern för utrikes- ärenden *Lars von Engeström* meddelar denne, att den senaste från Danmark anlända kungörelsen om kaperier¹⁾ innehåller att endast *privata* sådana för- bjudas att utlöpa, varföre den största varsamhet bör iakttagas. von Enge- ström bilägger kungörelsen, som landshövdingen den 24 aug. meddelar samt- liga magistrater. Kungörelsen är av följande lydelse:

Vi Fredrik VI etc.

1:o) Intet privat armerat skepp eller farkost, som är försett med kaparebrev efter regl. av den 14 sept. 1807 må utlöpa ifrån något ställe i våra riken och länder efter kungörelse av denna vår allerhögsta befallning, intill dess vi annorlunda befälla;

2:o) Samtliga våra civila, så högre som lägre ämbetsmän liksom befälhavarna tillands och sjöss skola på det noggrannaste vaka över efterlevnaden av denna vår befallning;

3:o) De som äro ute på kryss skola så snart som möjligt återkallas av vederbörande re- derier, om så ej skett inom fyra veckor skall undersökning vidtagas;

4:o) Kapareförare, som önska utlöpa från de västliga hamnarna av vårt hertigdöme Hol- stein, ävensom från Tönningen, Husum och Fredrikstad för att kryssa under och omkring Helgoland, skall det framdeles vara tillåtet så framt de inlämna försäkran, att de inskränka sina kryssningar till omkring Helgoland och ej norr om Tönningen. Även andra kapare kunna få kryssa där, om de direkt begiva sig dit;

5:o) Tillsvidare utskrivs ej nya kaparebrev.³³

Sedan *von Rosen*²⁾ den 6 sept. tillträtt sitt ämbete hade hans uppmärk- samhet givetvis varit riktad på denna för Göteborgs handel och sjöfart hind-

1) Det danska reglementet av den 2 augusti 1809 var närmast en gest mot England. Man hoppades att genom inställandet av den norsk-danska kaparefarten kunna utverka en lättnad i Norges förseende med säd och livsmedel. De »humana grunder», som påverkade konungen vid kaperiets förbudande, ledde dock ej till någon ändring i engelsmännens krigföring, hälst man ej tagit steget fullt ut. Fastmer tilläts dess fortgång ikring Helgoland, där engelsmän- nen hade stora depoter.

Kaperiet hade i Danmark haft många utövare och inbragt stora summor. Missnöjet blev därför allmänt, hälst som engelsmännen ännu mera obehindrat fortsatte sitt utsvältningskrig mot Norge. Genom kunglig förordning av den 5 nov. skulle allt kaperi mot svenska fartyg upphöra den 12 november. Det blev sålunda fred på sjön före freden i Jönköping (10 dec. 1809). Kaparna utanför Holsteins västkust blevo då uteslutande hänvisade till engelska skepp.

Missnöjet i Danmark tillväxte alltmer, underblåst av alla arbetslösa sjömän samt köpmän, som funno, att humaniteten varit missriktad och endast fienden till gagn. Kaperiet åter- upptogs därför genom reglemente av den 28 mars 1810 och var riktat mot England, men som reglementet blivit avfattat fanns stor risk att även neutrala fartyg, som ej hade sina papper i minutiös ordning, blevo prisdomda. Talrika klagomål över godtycke och orättvisa vid pris- bedömningen föranledde danska regeringen, att den 27 aug. 1810 genom ett tillägg till kapare- författningen fastställa vissa regler för prisdomstolar m. m.

2) *Axel von Rosen* var född år 1773 och hade efter tidens sed blivit »militär i vaggan» så att han redan vid 8 års ålder erhållit sin första officersfullmakt. När 1788 års krig bröt

rande rörelse. Som svar på von Rosens framställningar om lämpliga motåtgärder skriver *von Engeström* i handbrev den 30 oktober:

»Jag har haft äran mottaga herr grevens skrivelse av den 25 dennes samt förelagt Kungl. Maj:t dess innehåll och har konungen anbefallt mig betyga herr greven dess nådiga tillfredsställelse över den uppmärksamhet, varmed herr greven omfattat de till dess åtgärd hörande ämnen. Även herr grevens förslag, att få tvenne smärre örlogsfartyg till farvattnen kring Göteborg, skall jag med gen.adj. för flottorna gå i författning, men hoppas dock, att en mellankommande fred med Danmark skall göra en sådan anstalt överflödig. Vad de tvenne uppbringade koopvardiefartygen beträffar har jag all anledning förmoda dem för danska regeringen lastade, förmodligen för generalkonsul *Gram*. Genom skrivelse till mig har han sökt bereda sig en dylik smyghandel.»

Härmed förhöll sig så, att regeringskommissionen i Norge haft stora svårigheter att anskaffa tillräckligt med växlar och mynt för att betala i Göteborg upphandlade livsförnödenheter och spannmål, enär norska och danska sedlar stodo i mycket låg kurs. Christian Augusts framställan hos Fredrik VI att råda bot för svårigheterna, hade föranlett denne att genom sin finansminister *Schimmelmann* anvisa förre svenske konsuln i Köpenhamn *Gram*, vilken för tillfället uppehöll sig i Göteborg, en kredit på 20.000 mrk Hamburger banko att i Göteborg inköpa svenska riksgäldssedlar samt därstädes söka återköpa av kaparna tagna fartyg. Men härtill förslog ej en dylik summa. Med svenska licenser hade han sökt befrakta fartyg till Norge och Danmark, ut gick han som 15 årig fänrik med Svea livgarde i fält, deltog tappert i flera drabbningar och blev efter krigets slut vid ännu ej fyllda 30 år kapten vid Nerikes och Värmlands regemente. Några år senare inträdde han i hovtjänst såsom adjutant hos kronprinsen och kammarherre hos drottningen. Sedan han 1796 blivit major, lämnade han 1805 den militära banan för att redan vid 32 års ålder utnämnas till landshövding i Värmlands län. Fyra år senare tillträdde han samma post i Göteborgs och Bohus län. Den första av honom undertecknade handlingen i länet är, såsom ovan anförts, daterad den 6 sept. 1809.

Efter Kielerfreden 1814, då man i Sverige trodde föreningen med Norge vara en avgjord sak, förordnades von Rosen till »guvernör över Nordlanden och befälhavare över krigsmakten nordanfjälls», men det utbrytande kriget drog ett streck över denna utnämning. När Karl Johan bröt in över norska gränsen på sommaren samma år, åtföljde von Rosen högkvarteret och utsågs till guvernör över den del av Norge, som besattes av den svenska hären eller »amten sunnanfjälls». I samband härmed skedde hans utnämning till generalmajor. Generallöjtnant blev han 1830.

von Rosen tillträdde sin befattning som länets hövding under en i politiskt hänseende synnerligen brydsam tid, när myndigheternas åtgöranden voro underkastade synnerligen kritisk granskning såväl inom som utom landet. Hans försiktighet och kloka uppträdande på den kanske mest utsatta posten lände med säkerhet hela riket till gagn.

Han avled såsom sista offret för koleran i Göteborg den 25 okt. 1834.



52. Landshövding Axel von Rosen.

Axel Rosen

vilka uppbringats av engelska kryssare. De härmed sammanhängande tilldragelserna komma att skildras å annan plats.³⁴

I Göteborgs Allehanda för den 14 november 1809 inberättas ett danskt rövarangrepp mot den svenska galeasen Johanna Maria.

Koopvardieskepparen *Nils E. Wennerberg*, förande galeasen Johanna Maria, blev på sin resa från Stockholm den 24 okt. vid Svarteskär varse en båt, den han ansåg tillhöra någon fiskare, emedan ej mer än 2 man syntes i densamma. Men då båten kom närmare lossades ett muskötskott, varefter 13 man visade sig på däck. Skepparen försökte segla undan, men båten började då ro med 4 åror och sköt ett kanonskott med kula, varvid galeasen drejade bi och båten lade till vid styrbordssidan. En man, som kallades löjtnant, kom ombord och frågade, varifrån galeasen kom, vad last man innehade och vart man ärnade sig, varefter tvenne man av skeppets besättning borttogos och 4 danskar ditsattes utrustade med sablar. Danskarna satte en man vid rodret och kosan sades bära till Jylland.

Då skepparen förmärkte, att båten avlägsnat sig vidpass $\frac{1}{2}$ mil från galeasen, beslöt han återtaga sitt fartyg, helst han ansåg sina fiender som rövare, då ingen flagg hade visats. Han lyckades i sin plan. En man kastades över bord, två dödades och den fjärde fick på begäran pardon efter ett hårdnackat motstånd, som räckte väl $\frac{1}{4}$ timma. Nu syntes båten återvända mot galeasen men kunde ej hinna upp. Man undkom sålunda lyckligen och landsteg i Långedrag.

Den vid liv blivne dansken *Peder Jenssen Wuust* har sagt, att han tillika med den över bord kastade matrosen blivitt kommenderade från kanonslupen N:r 3, *Gustavus*, som fördes av löjtnant *Trolle* och överlämnade till löjtnant *Thetis*, som förde kanonbåten N:r 2, *Göta* kallad, vilken skaffat sig en lotsbåt från Läsö, varmed löjtnant *Thetis* tillika med 12 man, försedda med ammunition, skjutgevärl och sablar men utan flagg, den 23 okt. utseglat på kryssning och råkat under tjock dimma in på svenska skären, där han först jagat ett engelskt skepp, som undankommit och sedan ifrågavarande svenska fartyg, som erövrades, och på vilket Wuust av löjtnant *Thetis* placerats som förste man och prismästare. Men då löjtnant *Thetis* avseglat hade skeppare *Wennerberg* återtagit galeasen, varvid Wuust blivitt svårt blesserad och högra armen förlamad.

Skepparen *Wennerberg* har vidare förklarad, att han icke kunde anse de danske för annat än sjörövare, enär han säkert kände, att kaparefarten mellan Sverige och Danmark vore inställd samt båten utan flagg. Han var sålunda i sin fulla rätt att bruka våld mot våld.³⁵

Oaktat de överenskommelser, som tidigare träffats och bestämmelserna i fredsslutet med Danmark fortsatte de danska kaperierna till stort avbräck för den svenska handeln. Den 12 maj 1810 översände landshövdingen till Kungl. Maj:t ett memorial från härvarande apotekare *C. Palm* angående en i Danmark skedd uppbringning av ett fartyg, som uti Hamburg inlastat *Palm* tillhöriga medicinalier. Då de danska författningarna ej tillåto import av engelska droger samt danska regeringen förbjudit all utförsel av medikamenter, anhåller *Palm* om regeringens medverkan för deras lösgivande, dels medan brist å dylika droger föreligger i staden och dels för att rädda honom från en förlust av mera än 3.000 rdr Hamburger banco, vartill varorna värderats.

Genom en senare skrivelse (26 maj) kan landshövdingen inberätta, att apotekare *Palm*s med kvarstad beslagtagna gods av prisrätten i Köpenhamn frigivits, men att skepparen måst i ersättning till kaparebefälhavaren betala 200 rdr banco specie. Landshövdingen påpekar olägenheterna av de danska författningarna och deras handhavande.³⁶

Under samma månad anmäler landshövdingen dels att danskarna beslagtagit och till Helsingör infört skeppet *Drottningen* om 213 svåra läster tillhörigt handlanden *J. A. Gradman* och kaptenen i flottan *Hans Hansson*, vilket fartyg innehaft last av salt, alun, rom, bomull, kanel, kinabark m. m. dels en anmälan från firman *Andersson et Wohlfahrt*, att av dem med trälast befraktade preussiska fartyget *Memel* blivit uppbragt och i dansk hamn infört.

Slutligen inlämnar Handels societeten en skrivelse, som landshövdingen vidarebefordrar till Kungl. Maj:t (23 maj), i vilken begäres skydd mot svenska fartygs uppbringning till undersökning i danska hamnar, oaktat dessa enligt medförda dokument tillförlitligen visat, att fartygens destinationsorter icke varit förbjudna och laddningarna bestått av tillåtna varor eller barlast. Vidare anhölls om förbud mot från svenska orter kommande och till dansk adressat avsända brev öppnande eller likartat förfarande med från danska till svenska, enär postväsendet genom fredsfördraget blivit ställt på samma fot som före kriget.

Landshövdingen tillfogar, att den svenska sjöfarten även efter fredens avslutande med Danmark varit ganska mycket besvärad och störd i sin frihet genom de uppbringningar och undersökningar de danska kryssarna anse sig kunna göra med avseende å svenska skepp.

Den förteckning, som av Handels societeten upprättades den 18 maj och beledsaga denna skrivelse, ger en uppfattning om, i vad mån den danska kaparefarten träffat i Göteborg hemmahörande redare.³⁷

Redare	Fartyg	Lästetal
Kommerserådet N. Björnberg	Aron	70
» »	Aurora	37 ² / ₃
» »	Fortuna	29
Andersson et Wohlfahrt.....	Memel	—
Carnegie et Cie	General Wrangel	127
» » »	Fredrica	69
» » »	Gertrud Maria	—
Wetterling et Son	Joh. Wilhelm	38 ¹ / ₂
Laur. Tarras	Catharina	150
» »	Mercurius	43
A. Killander	Johanna Margareta	25 ² / ₅
Hans Joh. Andrén	August	111 ⁵ / ₁₂
Pet. Wennerholm	Lyckelig	22 ¹ / ₂
Joh. M. Lundberg	Catharina	30 ¹ / ₅
N. P. Norgren Josefsson	Charlotta Sofia	24 ² / ₅
James Dickson	Johannes	130
» »	Maria	66
Ad. Gavins sterbhus	Sara	67
J. P. Bogren	Dristigheten	15 ⁴ / ₅
Low et Smith	Maria Dorothea	83
» » »	Ceres	82 ¹ / ₂
J. Gradman och M. Hansson	Drottningen	214 ² / ₃

I vilken utsträckning det danska kaperiet bedrevs framgår därav, att under kriget prisdömdes i Danmark skepp och laddningar till ett värde av 100 miljoner rdlr. Visserligen tog krigsflottan sin del därav. Så togo fem örlogsbriggar 1810 utanför Christiansand en kofferdiflotta om 47 skepp, som inbragte 7¹/₂ miljon riksdaler, men kaparna togo likvisst den övervägande delen av bytet. För Danmark spelade kaperiet en mycket stor roll, enär man endast på detta sätt lyckades skaffa de kolonial- och manufakturvaror, som landet såväl behövde. Rederierna fingo ersättning för de förluster, som engelska flottans kaperier förorsakade. Slutligen kunde man genom kaperiet bereda sysselsättning och arbetsförtjänst för alla matrosar och sjöfarande, som blivit ställda på bar backe, när engelsmännen bemäktigat sig så gott som hela danska flottan. ^{38.}

I England prisdömdes under kriget ej mindre än 1381 fartyg, som seglat under dansk flagg.

Vilka summor kaparefarten tillfört Göteborgs stads köpmän och redare torde ej utan synnerligen tidsödande forskningar ens tillnärmelsevis kunna fastställas. Såsom ett led i krigsföringen mot Danmark—Norge torde kaparefarten tidvis ej varit utan sin betydelse.

Men såväl dessa vinster, som även de lättförvärvade handelsvinsterna, visade sig i framtiden följa den gamla moraliska sanningsreglen — orätt fånget, lätt förgånget . . .



KAPITEL VIII.

Handel och sjöfart (1808).

Sekelskiftet hade i stort sett tätt sig gynnsamt för Göteborgs handel och sjöfart. Bland dess viktigare exportartiklar visade järnet en allt fortgående stegring. Under 1700-talet hade exporten i allmänhet hållit sig vid omkring 75,000 skeppund årligen men hade sedermera ökats till 107,000 (åren 1775—76), 136,000 år 1786 och ökades sedermera intill år 1811. Nordamerikanska staternas självständighetsstrid, varunder dess förbindelser med England så gott som upphörde, hade tillskyndat Göteborgs handel avsevärda fördelar. År 1792 hade exporten av järn till Nörra Amerika börjat och exporten dit såväl av denna inhemska artikel som av ostindiska varor steg ansevärt under de närmast följande åren.

Av än viktigare inflytande på Göteborgs järnexport blev fullbordandet år 1800 av Trollhätte slussverks byggnad. Allt dittills hade rörelsen mellan Göteborg och hamnarna vid Väneren måst vidkännas den tidsutdräkt samt de kostnader, som äro förknippade med omlastningar och omväxlande båt- och landtransporter. Konkurrensen om trafiken på Väneren, som Uddevalla och Vänersborg hittills med en viss fördel kunnat göra stridig, hade nu gynnat Göteborg. Kungälv hade genom Nordre älvs uppgrundning sedan lång tid tillbaka måst träda ur marknaden. Järnexporten under uppsvingets tid visar i skeppund nedanstående tal:

År	Utskeppat till utrikes ort	Utskeppat till Amerika
1807.....	79,074	15,323
1808.....	75,736	3,550
1809.....	95,611	31,596
1810.....	138,762	118,083
1811.....	96,305	49,233

Ostindiska kompaniets fjärde oktroj, som beviljats 1782, skulle räcka i 20 år räknat från och med år 1786, men någon expedition företogs ej efter



53. Arbetet på Trollhätte kanal.

år 1803. År 1809 måste kompaniet likvidera. Holland, där huvudparten av Ostindiska kompaniets viktigaste importvara, théet, försålde, hade i juli 1791 utfärdat totalt förbud för främmande att dit införa denna artikel. Tre skepp med full last hade förolyckats för bolaget, varjämte detsamma be- tungats av den skuld, det måst ikläda sig vid övertagandet av det forna bo- lagets egendom, som efter all sannolikhet värderats till överpris.¹

Femte oktroyen, som 1806 beviljats på 15 år med säte i Stockholm, hade rönt en viss svårighet att få aktiekapitalet fulltecknat, varjämte det förra bolagets olikviderade skulder i Kina lade hinder för direkt förbindelse. Se- dan tillstånd utverkats av engelska regeringen att handla på Bengalen, avseg- lade skeppet Hoppet i november 1808 till London med en last av järn, stål och koppar samt 100,000 piaster för att därifrån åtfölja en konvoj. På grund av en del svårigheter hade skeppet måst återvända men avyttrat lasten mot thé och kolonialvaror. Den spanska piastersumman sändes seder- mera från Göteborg under eskort till Stockholm.¹⁾

Oberäknat inkomsten av svenska exportprodukter såsom järn, stål och koppar exporterades från Göteborg under åren 1731—1816 ostindiska varor för ett värde av mer än 45¹/₂ millioner rdr specie (sedan slutet av 1790 i banko). Göteborg har härav skördat största vinsten. Där utrustades de flesta av de stora skeppen, därifrån skedde exporten, varpå endast i provi- sion tjänades 3 %, dit anlände de rika lasterna, där höllos auktionerna och där funnos de flesta och största intressenterna.

En ny näringsgren av stor betydelse hade för Göteborgs vidkommande uppblomstrat år 1747, då sillen började att ånyo gå rikligt till för att åren 1786—1799 nå sin höjdpunkt. Vid sekelskiftet var fångsten ännu riklig och nya silsalterier och trankokerier anlades så att hart när ingen klippa, vid vilken fartyg kunde lägga till ifrån Fiskebäckskil till Kalvsund, ej hade flera s. k. skärgårdsverk. Trankokeriernas antal uppgick mot fiskets slut (1809) till mer än 2,000. Från Göteborg exporterades under de 60 år fisket pågick 5,771,822 tunnor saltad, pressad eller rökad sill och 10,756,538 tun- nor tran. Fisket tillskyndade Göteborg så mycket mera fördelar som inne- vånare av nästan alla samhällsklasser voro delägare i de flesta salterier och trankokerier. Betydelsen av sillfiskets upphörande framgår med önskvärd tydlighet av nedanstående tablå:³

¹⁾ Den 7 okt. anmodas landshövdingeämbetet ombesörja transporten till nya Ostindiska kompaniet i Stockholm av 25 kistor, innehållande 100,000 piaster, vartill erfordrades 14 hästar och 13 kärror. Foran bevakades av tre personer, däribland Ost. komp. vaktmästare.²

År	Saltad Sill	Rökad Sill	Silltran
	T:r	T:r	T:r
1806	309,147	469	823
1807	292,637	705	13,830
1808	98,431	1,755	7,667
1809	7,609	2	421
1810	349	14	1

En annan viktig exportartikel var tjäran, vilken sedan medlet av 1700-talet, då den i större utsträckning börjat bli föremål för utskeppning, uppgått till omkring 9,000 tunnor årligen men år 1807 fördubblades. Den export, som dock var i hastigast tilltagande, tvivelsutan beroende på att Norge såsom stor exportör genom kriget Danmark—England kommit ur räkningen, var utskeppningen av trävaror.⁴

År	Bjälkar st.	Spiror st.	Sparrar st.	Bräder tolfter
1807	134	1,861	337	32,759
1808	16,900	1,513	5,683	58,922
1809	87,553	17,434	17,788	91,125
1810	44,646	5,017	2,778	45,492

Göteborgs trävaruexportörer hade haft en del svårigheter att bekämpa, innan de fått skeppningen av bräder i sin hand. År 1768 hade den värm-ländska allmogen klagat, att Göteborgs borgerskap ej ville betala ett »rätt-skaffens» pris för provinsens sågtimmer, varför de hos sin landshövding an-hållit om prisernas höjande eller i annat fall rättighet att sälja till Norge. Göteborgs Handels-societet, som avgivit utlåtande i ärendet, klagar över alla de höjningar i exporttullen, som under växelkursens kontinuerliga stigande tid efter annan förekommit. Detta hade tvungit utlänningarna vända sig till Onega i Ryssland, där man fått bättre köp eller också till Norge, där ingen exporttull förefanns eller slutligen till Amerika, som t. o. m. premierat brädhandeln.

Brädhandeln förfall hade än mera påverkats av den kungl. förordning, varuti — till sjöfartens gynnande — utskeppningen med främmande skepp förbjudits av flera bräder än som erfordrades för stuvningen och garneringen av järnet. Härigenom hade avsättningen av bräder i Göteborg avstannat. Förr hade holländska, hamburgska och andra från Östersjön anländande fartyg ofta, hellre än att betala barlast och gå tomma hem, köpt bräder till

återlast, som sedan i hemorten utminuterats till den avance de kunnat. Nu voro de göteborgska köpmännen tvungna att i egna skepp skicka ut bräder tillika med järn. Men detta hade gjort ont än värre, ty utlänningarna hade profiterat av tillfället, lagt upp laddningen, tagit hyra för upplagsplatsen och slutligen tvungit ned priset så långt de behagat.

Handelssocieteten föreslog, att utländska skepp skulle få efter behag lasta bräder samt att exporttullen skulle minskas. Skedde detta ej snart skulle den för landet så förmånliga brädhandeln avstanna. De på holländska viset med stor omkostnad ombyggda sågarna skulle stoppa och timret i skogarna ruttna ned.⁵

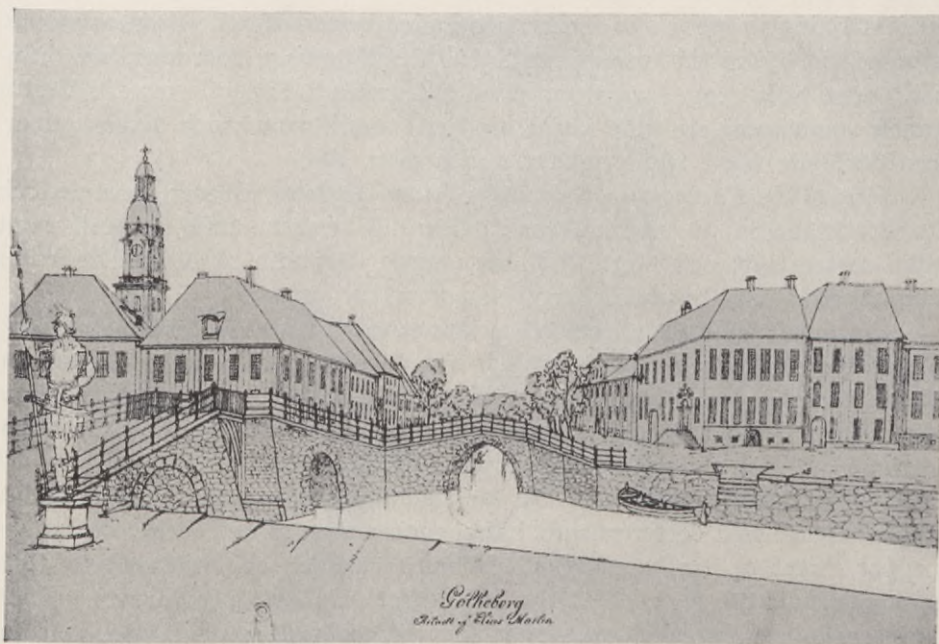
Regeringen har tillmötesgått göteborgarnas ansökan om exportfrihet med avseende å fartygens nationalitet. Den 2 febr. 1808 anhöll Handelssocieteten genom landshövdingen om prolongation på fem års tid eller för så lång tid, som Kungl. Maj:t gott syntes, av den allt sedan 1783 samt enligt kungl. brevet av den 26 febr. 1805 till den 5 nästkommande maj beviljade frihet, att med främmande fartyg, som i Göteborg intaga järn, till underlast få utskeppa bräder utan inskränkning till vissa kvantiteter. Kungl. Maj:t resolverade att, som förbudet mot bräders utförsel till oinskränkta kvantiteter med främmande skepp, vilka så länge vår den 12 april 1806 utfärdade kungörelse angående det s. k. Produktplakatets upphörande, tills vidare är gällande, Göteborgs stad med de övriga stapelstäderna för närvarande äger det begärda tillståndet. Då dess upphörande enligt kungörelsen skall ske först efter tre månaders uppsägning, hade Göteborgs handlande god tid att begära detsammans eventuella förlängning.⁶

Det nya året hade inletts med utdelning av krögeri- och månglererättigheterna.

Beträffande de förra heter det i kungörelsen:

Då alla hemliga eller s. k. lönkrogar äro förbjudna får krögeri eller ölförsäljning inom staden jurisdiktion endast idkas av de till krögare antagna och som från Bryggareämbetet taga drickat mot i annat fall 20 daler silvermynts böter. Då krögerinäringen bör vara ett till åldern komna, bräckliga och vanföra men välfrejdade personers av båda könen förbehållet näringsfång, vilka eljes skulle fallit fattigförsörjningsanstalten till last, få de till ett antal ej överstigande 100 (antagas). Rättigheten får ej å annan överlätas. Anmälan sker före den 15 jan. hos magistraten.

Beträffande månglerirörelsen åberopar magistraten i sin kungörelse, att den med stöd av sin stadga av den 26 mars 1783 § 5 förbjudit alla gatuköp och olovligt mångleri samt att endast den, som därtill erhållit magistratens skriftliga tillstånd och ordningsnummer, är till dylik handel berättigad. Då tillstånd endast beviljas för ett år i sänder skola sökandena inställa sig hos magistraten den 15 jan. kl. 12 midd.



54. Prospekt från Packhuset mot Västra hamnen (efter Martin).

För att utöva kontroll över eventuellt luredrejeri voro därjämte stadens kramhandlande ålagda att före januari månads utgång ingiva förteckning på de varor av siden, halvsiden, ylle och linnettillverkning, som en var av dem från inrikes fabriker rekvirerat samt därvid tydligt utsätta, från vilken fabrik och till vilket kvantum från varje, de dessa varor bekommit.⁷

Stadens köpmän vid denna tid, av vilka en del under den epok vi behandla skulle komma att driva affärer i mycket stor skala, voro med ytterst få undantag ej grosshandlare enligt vår tids uppfattning utan drevo de vid sidan av sina övriga affärer vanlig hökerirörelse i öppen bod. Härifrån kan möjligen undantag göras för ett ringa fåtal (Björnberg och Tarras och i äldre tid John Hall d. ä.), som drevo järnexport m. m. i stor skala och ofta samtidigt voro bruksägare i Värmland. När man genomläser annonserna i den tidens avisor finner man, att omfånget och sorteringen av vad köpmännen saluhöllo, mest erinrar om våra dagars lanthandlare. En ren specialisering var mera sällsynt.

En del firmor och handelshus, vars namn enligt vår uppfattning och tradition borde vara förknippat med finanser i större skala, annonsera mi-

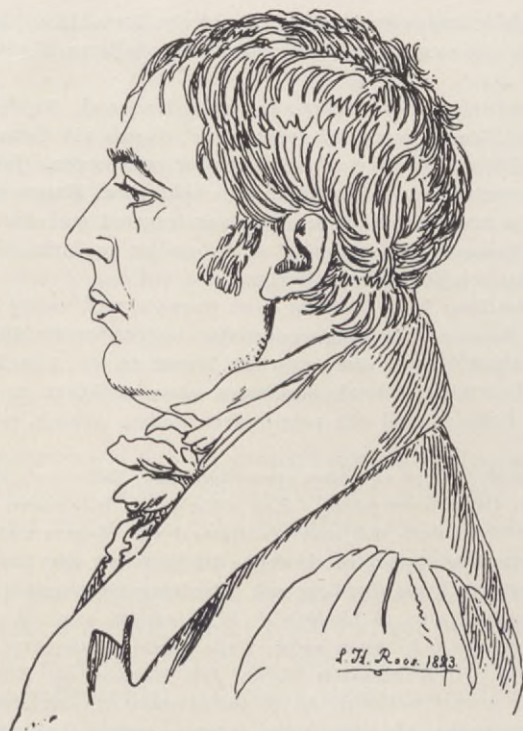
nuttförsäljning av varor som förekomma i våra speceriaffärer. Stadens störste köpman vid denna tid kommerserådet *Niklas Björnberg*, som utom sin brännerirörelse hade stora leveranser såväl till armén i Finland som till Västra armén, annonserar sig sälja kaffe, socker, bomull, arrack och diverse viner, men därjämte bly i tackor, rödkrita och alun.

Firman *D. Carnegie et C:ie* säljer utom Madeira, Sherry, portvin och franskt brännvin även amerikanskt vetemjöl, socker, kaffe, bomull samt olika sorters salt och färgträ. Firman förde därjämte så olikartade varor som engelska kol, bomullslärfter och porter till export.

En annan handlande, som också kan nämnas bland de förnämsta, *Laur. Tarras* för i huvudsak samma artiklar som den föregående såsom Havannah, Terres, Moscovad och lumpsocker, kaffe, tobak, färgträ, cognac och Jamaica-rom i pipor, claret, sött och surt franskt vin i oxhövden, Bordeauxättika, citroner och salt å nederlag. Den gamla kända firman *G. B. Santesson och söner*, vars delägare en längre tid var stadens representant i borgarståndet, säljer i likhet med de föregående kaffe, socker, rom m. m., men även indigo, peppar, ingefära, lin, bomull, Karlshamns sulläder och fönsterglas. Mera specialiserade äro *Jonas Kjellberg*, som säljer kurländska hudar, lin, blånor, harts, rullbly m. m., *William Gibson*, som för kockenill och kaffebönor i fastager, vitriololja samt bly i tackor och i rullar, *Ekman et C:ie*, som utom olika slag av socker annonserar indigo, kockenill, olja och franska viner, *Willerding et C:ie*, som utom kaffe, socker, portvin och claret även för kryddor och stockfisk. Till samma kategori hör även *A. P. Oterdahl et son*, som därjämte tillhandahöll engelskt tenn. Engelsmannen *Scott*, som i detta arbete vid flerfaldiga tillfällen omnämnes, försålde under firmanamnet *Scott och Gordon*, socker, salt, kol, Madeira samt kaffe och kakaobönor, såväl förtullade som å nederlag.

Mera specialiserade voro *Isaac Svensson*, som i Frimurareordens hus vid Drottninggatan, sålde diverse fröer, *Gabriel Gren* vid Stora hamnen, som utom claretvin på buteljer även sålde såpa. Den här tidigare omnämnde *Carl Bagge et associés*, som förde fernbock och kalcinerad pottaska samt *A. Wendler* nere vid Lilla Bommen, som sålde kaffe och socker från nederlag och sålunda synes ha bedrivit en grosaffär i dessa varor.

En liten orientering runt i staden visar i övrigt följande handlande och affärsmän. På Norra Hamngatan N:o 65 säljer *G. J:son Billqvist* vetemjöl, örter och fisktran, *Joh. P. Berg* på Kungsgatan 29 mat- och bomoljor m. m., *Abr. Gren* vid Stora Hamnen synes utom sill i tunnor och fjärdingar även ha fört holländskt sulläder. En liknande affär har *J. M. Valentin* innehaft, som därjämte försålde tran i åmar. Vinhandel bedrevs av *Fernborg och Ericsson* samt *Malm et Söner*. Sädeshandel innehades af *Carl E. Sederholm*, som sålde rysk och dansk råg samt *S. A. Edin et C:ie*, som synes specialiserat sig på Norrköpings vetemjöl.



55. Kommerserådet B. H. Santesson.

Företrädesvis tobakshandlare voro firman *Hans Josef Anarén* med Virginia tobaksblad och *Brusewitz et Hegardt*, vilken firma därjämte förde bresiljeträ (färnbock).

Mera egendomlig sammanställning företer handlanden *C. M. Korn*, som utom vanliga specerier förde spik, boktunnor och fjärdingar, kork, björknäver m. m. samt den bekante handlanden *J. C. Bauch*, som utom saltade hudar, jutska och från Buenos Ayres, även bedrev handel med risgryn och socker, en sammanställning som våra dagars hälsovårdsnämnd näppe- ligen medgivit. Rena specialaffärer tyckes *Tob. Lundgren*, stärkelse, *Bredbäck och Holmström*, gottlandskalk samt saltgrossisten *Joh. Clint Werwetter* (Liverpoolsalt) ha innehaft. Hit kunna måhända även räknas *Lars Levgren*, som importör i stor skala av Malagarussin och *Aron Ullman*, som, i sin salubod vid Torggatan, särskilt ville framhålla sina killingfällar.

Några affärer utslutande för kläder, tyger, manufaktur och korta varor tyckas ej ha förekommit. Vid Östra hamnen i Pet. Malms hus (mitt emot John Hall et Cie) förde *S. E. Warburg et Cie* utom vanliga specerivaror, färgämnen m. m. även bomullslärfter och nettelduk; *Alex. Barclay* tillhandahöll jämte kaffe, socker m. m. nettelduk i kistor, bomullsgarn, bomullsduk och tyger; *Melin och Berg* i sin butik vid Lejonbryggan (dr. Brulins hus) utom vanliga specerier även lärfter, bomullsvar, linnenäsdular, saffianer, skor och barnkängor, siden- varor, tafter, schalar, schaletter, handdukar och halsdukar; *J. G. Fehrström* sålde likaledes jämte specerier och rysk tvål kläden från Malmö; *Lars Gustaf Ljunggren*, i sin affär vid Stora

torget (nuv. Gustav Adolfs torg) utom vanlig hökerirörelse även kläden, hattar, tyger, sitser, kambrick och bomullslärfter samt *A. Killander*, som i minutaffären, Korsgatan 23, även förde lärfter och kläder.

Några egentliga bosättningsaffärer enligt vår mening funnos ej. En del hökare och specerihandlare förde dock hithörande varor. Så tyckes *J. W. Sieurin* vid Östra hamnen i sin speceriaffär utom en del delikatesser även saluhållit mattor och porslin. *Joh. Fr. Freundt*, som vi funnit även vara kapareredare, tillhandahöll i sin hökarebod, Kungsgatan 3, även porslin liksom *J. Fällings änka* utom théer m. m. även var furnerad med ostindiskt porslin, glas, borstar m. m. *Niclas Jansson et Cie* säljer $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{2}$ buteljer av Carlsdahls glasbruk tillverkning, men därjämte vin- och dricksglas, mjölkbunkar o. dyl.

Färg och kemikalieaffärer hava likaledes varit förenade med vanlig handelsbod. Så annonserar *Grönwall och Bergendahl* utom specerartiklar, indigo, bresilja, blåelse, spanskt grönt, vitriol, skedvatten, berlinerblått, vinsten, engelskt blyvitt m. m., *Chr. Lidbeck* utminuterar från sin speceriaffär, Drottninggatan 18, färgämnen, alun, vitriol m. m. samt *A. Killander*, Kungsgatan 29, utom holländsk sill och papper även indigo, sumack, orleana, vinsten, bresilja m. m.

Papper och pennor förde även en annan specerihandlare, *Setterborg och Bressander* (hörnet av Drottninggatan och Östra hamngatan). Han sålde tillika färgämnen och — engelsk ost.

Några uteslutande charkuteri- och matvaruaffärer i våra dagars mening har tydligen ej heller förefunnits. Råvarorna uppköptes vid denna tid på torget eller hos slaktarna och husmödrarna själva ombestyrde deras förädling och tillredning för framtida förvaring. Likvisst saluhålla en del hökare matvaror, så försålde *A. W. Lindstedt*, som väl närmast var att betrakta som skeppsfournerare och såsom sådan förde segelduk, tågvaror m. m., även saltat kött; *A. E. Borgenström* vid Kungsgatan liksom *Joh. Hagman* vid Köpmansgatan försålde utom vanliga specerier även Glochester- m. fl. delikatessostar; *Joh. Anderssons* speceriaffär på Kungsgatan 25 annonserar salt fläsk, rökta skinkor, smör i fjärdingar m. m., *Fred. och Joh. Damm*, som framdeles på annat ställe komma att omnämnas, tillhandahöllo från sin speceriaffär (hörnet av Vall- och Västra hamngatan) fläsk i tunnor, Chesterost m. m.

I detta sammanhang bör kanske påpekas, att firman Carnegie även förde engelskt kött och fläsk samt smör samt att firman Scott et Gordon likaledes tillhandahöll engelskt kött och fläsk.

Vanliga specerihandlare med gängse kuranta varor voro de kanske mest på lanthandeln inriktade *Hedman et Arvidsson*, *Niclas Ötisch*, och *O. Wohlfahrt* (Kungsgatan 27), den förre framhållande färskt Spaavatten, engelsk senap, capris m. m. den senare salt småsill till $1\frac{1}{2}$ rdr per fjärding samt vidare *Joh. M. Lundberg* samt *Chr. Lidbeck* (Drottninggatan 18).

Slaktare förefunnos, som ovan blivit nämnt. Genom en inlaga till poliskammaren (9/6 1808) känner man även deras namn. Under den tid engelska flottan var liggande på Göteborgs redd¹⁾ hade en del av stadens innevånare samt även andra obehöriga personer slaktat och salufört oxkött såväl till denna flotta som till andra å Göteborgs ström liggande fartyg.

Den 8 juni hade stadens slaktare anhållit hos poliskammaren om handräckning för att kvarhålla det slaktade oxköttet, intill dess det utretts, vilka som voro leverantörer. Men denna handräckning hade poliskammaren vägrat.

Som slaktarna emellertid ansågo, att intrång skett på deras i Kungl. Maj:ts förordning

¹⁾ Engelska flottan fick sedermera en särskilt agent för provianteringen med kött och grönsaker såväl i Göteborg som i Marstrand, en viss mr. Smithson Waller, boende i fru Ruths hus, Masthugget

givna rättigheter och någon brist på kött ej förefanns, hemställde de, att den, som olovligen slaktade och saluförde kött, skulle plikta zoo rdr banko och varans förlust.

Slaktarskråets inlaga var undertecknad av *Tobias Gerau, Johan Ryberg, Chris. Eckhardt, Anna M. Grumsky, P. G. Bauer och Johannes Ålengren*. Slaktarna begärde omgående utslag, men då vid ärendets handläggning ej någon viss person kunde angivas ha gjort intrång i vederbörandes rättigheter, kunde poliskammaren ej vidtaga någon åtgärd.

Om sålunda de materiella behoven voro väl tillgodosedda förefaller det som om den själsliga spisen ej haft tillnärmelsevis så många fournissörer. Stadens enda boklåda innehades av *Lars Löwegren*. Bokbindarna *Kullberg* (vid Tyska kyrkan), *Winberg* och *Lindström* försälde även böcker, men försäljningen har nog inskränkt sig till biblar, psalmböcker, kalendrar och almanackor.

Egendomligt nog återfinner man ej bland annonsörerna några järnkramhandlare. Måhända utförde stadens grov- och klensmeder alla tillhörande artiklar eller ansågo de sig, som ännu i våra dagar, ej vara i behov av några annonser.⁸

På sitt sammanträde den 14 januari upptager Handels societeten på förslag av herr Santesson frågan om konvoj för saltfartyg. Handels societeten föreställde sig med största oro och bekymmer faran av saltbrist och ville fästa uppmärksamheten på att *numera inga neutrala länder finnas inom Europa*, med vars fartyg salttransporterna kunna verkställas, ävensom ovisst vore, huruvida icke jämväl Amerika snart bleve i kriget invecklat.

Men då alla de orter i Portugal och vid Medelhavet, varifrån Sverige hittill tagit sina saltförråder, allaredan stodo under fransk styrelse eller inflytande, ansågs en svensk konvoj till ingen påföljd kunna leda. Handels societeten beslöt, att ingen framställan skulle göras hos Kungl. Maj:t.

Regeringen hade emellertid hyst sina farhågor, att saltförrådet inom landet till husbehov och till sillsaltning ej vore tillräckligt, varföre förfrågan ingått till landshövdingeämbetet om innehavda lager.¹⁾ Då såväl de stadgade fasta lagren voro av tillfylles storlek samt engelskt salt därjämte importerats samt sillfisket syntes lämna så gott som ingen fångst, föranleddes regeringen ej att vidtaga några extra åtgärder.⁹

Ej utan sin betydelse för den kommande tidens handel och sjöfart var den omständigheten, att Marstrands begäran att återfå sin Portofranco rättighet av regeringen den 5 februari blivit avslagen. I den smyghandel, som sedermera skulle rikta Göteborgs handlande, blev man utan konkurrent.¹⁰

Ej lika lätt var förhandlingen med Hemförarebåtgiflet och dess ständigt stegrade anspråk. År 1791 hade en lönestrid börjat mellan båtgiflet och stadens järnhandlare, som efter fyra år slutade med de senares nederlag. Båtgiflet hade inlett striden med en begäran till magistraten att höja taxorna.

¹⁾ Till Kommerskollegium skulle enl. gällande författningar månatligen insändas uppgifter på inkomna saltlaster samt gängse pris å olika sorter.

Frågan hänsköts till Handelssocieteten, som ansåg, att varutransporten ej kunde besväras med den ringaste tillökning i kostnad och för sin del ansåg, att magistraten måtte avböja alla försök till handelns oskäligen förtryck. Magistraten tillerkände dock gillet en ökning av 20% i de gamla taxorna, eller 1761 års, varöver societeten dock besvärade sig hos Kommerskollegiet utan annan påföljd än att kollegiet höjde taxan med 33%, som även vann Kungl. Maj:ts gillande.

Ehuru inflationen och dyrtiden ej ännu hunnit utveckla sig i sådan mån som senare blev fallet, hade Hemförarebåtgitlet,¹⁾ vars taxor ånyo reviderats år 1799 funnit läget vara lämpligt begära ytterligare förhöjning i sina taxor. Måhända har minnet av 1791 års konflikt gjort Handelssocieteten mera medgörlig, så att 1799 års taxa den 11 febr. 1808 föreslogs höjd med 25%, som sedermera den $\frac{27}{4}$ blev societetens beslut.

Den stora inflyttning av utlänningar, »skyddsjudar» m. fl., som något längre fram i tiden skulle bliva en alldaglig företeelse, hade de första månaderna av 1808 nyss begynt. Vid Handelssocietetens sammanträde den 3 mars väckte herr *Santesson* genom en särskild inlaga dessa utlänningars handelsrättigheter på tal. De flesta av dessa inflyttade, skriver han, äro endast expediter, som här göra affärer, köpa och sälja växlar och varor, befrakta skepp m. m. direkt med eller utan mäklare, men med förbigående av stadens handlare.

Ofta avtala de stora totalköp, varigenom stadens handlare bliva även vid minsta återköp beroende av dem. Det har t. o. m. gått så långt, att mäklarna blivit så sysselsatta med att betjäna dessa herrar utlänningar, att de ej kunna anlitas av stadens egna skattedragande affärsmän. Då även andra missförhållanden påtalades, såsom direkt avvikelser från gällande förordningar m. m., beslöts inkallande av stadens mäklare till societetens nästa session.

¹⁾ År 1625 hade inrättats ett s. k. *Strömbåtsgille*, vars uppgift till en början var att genom en särskild avdelning eller ett arbetslag medels större segelbåtar besörja järntransporten från Strömmen (Åkerström) till Göteborg och av tungods i motsatt riktning; det andra med prämar utrustade laget skulle befördra köpmansgods mellan de på reviret liggande skeppen och själva staden. Vardera laget hade sin särskilda älderman.

Den 5 jan. 1641 avsåndrades det senare laget och bildade ett särskilt gille, det s. k. *Hemförarebåtgitlet*, varefter namnet Strömbåtsgillet endast tillkom det mellan staden och Åkerström trafikera båtlaget. Båda dessa gillen hade med några små undantag monopol eller uteslutande rätt att föra allt köpmansgods på älven.

I gillenas stadgar talas blott om skepparna eller båtfolket, men längre fram i tiden finner man, att dessa såsom legda hade en underordnad betydelse, under det huvudpersonerna voro redarna eller båtägarna. Dessa bildade på grund av rörelsens indräktighet en inflytelserik korporation och båtarna fingo genom magistratens förordnande fastighets natur, kunde ärvas, intecknas o. s. v. Båtägarna måste dock vara borgare i staden.

Den 17 mars inställde sig stadens mäklare och skeppsklarerare hrr *Joh. Ölsch et son, Carl H. Carlsson, Sven J. Kindberg* och *Joseph Hall* samt erinrades om §§ 6, 7, 8 och 21 i Kungl. mäklareordningen av den 6 juni 1720 samt K. handelsreglementet för Göteborgs stad av den 14 okt. 1734 samt §§ 6, 11, 15 och 18 i Kungl. förordn. för skeppsklarerare av 11 mars 1748.

Ehuru samtliga de inkallade förklarade sig oskyldiga till avvikelse från några av nämnda lagrum hade Handels societeten sig med visshet bekant, att de icke voro därifrån fria utan tilldelade dem en allvarlig varning. För framtiden fingo de ej direkt för främmandes räkning avsluta köp eller försäljning utan att vända sig till någon av stadens handlande. Avvikelse härifrån skulle framdeles lagligen beivras. De gällande lagbestämmelserna skulle tryckas på tyska, engelska och svenska. Från mäklarnas sida klagades, att deras arvoden ej stode i rimligt förhållande till penningevärdets fall.

Handels societetens sammanträde den 24 mars 1808 hör säkerligen ej till de lugnare. Slag i slag hade krigsförklaringarna inkommit, Danmarks, Rysslands och dagen förut ryktet om krig med Preussen. Vid sammanträdet förelåg en kunglig skrivelse av följande lydelse:

Kungl. Maj:t har enligt dess den 5 och 15 i denna månad utfärdade kungörelser om krig emot Ryssland och Danmark funnit sig föranlåten i nåder förordna och påbjuda, att all skeppsfart, handel och postgång samt all annan brevväxling — under vad namn det vara må — ifrån och till alla uti ryska riket, Danmark och Norge samt därunder liggande landskapen belägna hamnar, städer och orter skola vid livsstraff ifrån besagda dagar alldeles upphöra.

Allmänt uttalades de närvarandes bekymmer, huru deras i Östersjöhamnarna befintliga skepp, varor och utestående fordringar skulle kunna räddas från konfiskation. Enda möjligheten för vidtagande av åtgärder i dylikt syfte vore, att korrespondensen ej bleve avbruten. Endast i Danmark vore all brevförbindelse helt förbjuden, men möjlighet kvarstode att över Hamburg eller England sätta sig i förbindelse med fientliga orter. Societeten beslöt hos landshövdingeämbetet göra framställan, att breven finge i öppet skick till honom inlämnas för att sedan efter granskning förses med ämbetets signet och vidare befordras.

I Stockholm hade Göteborgs Handels societet såsom sitt ombud expeditionssekreteraren *Schoerbing* i Kungl. Maj:t kansli, som inlämnade societetens skrivelser till resp. myndigheter och meddelade underrättelser om deras handläggning samt på alla sätt befordrade societetens intressen ej minst genom att snabbare än Kungl. Maj:ts nådiga tågordning inberätta fattade beslut. Genom en liten handtryckning då och då, reglerandet av herr expeditionssekreterarens privata lån,¹⁾ m. m. var tillfredsställelsen ömsesidig.

¹⁾ Den 31 mars 1808 ett lån på 200 rdr banko. Schoerbing hade tidigare varit svensk legationssekreterare i Regensburg samt såsom t. f. ministerresident för Vorpomern deltagit i kongressen i Rastatt (1797).

Den 31 mars inkom till societeten en längre skrivelse från berörde Schoerbing, vari han för sina uppdragsgivare redogjorde för senaste beslut och författningar.

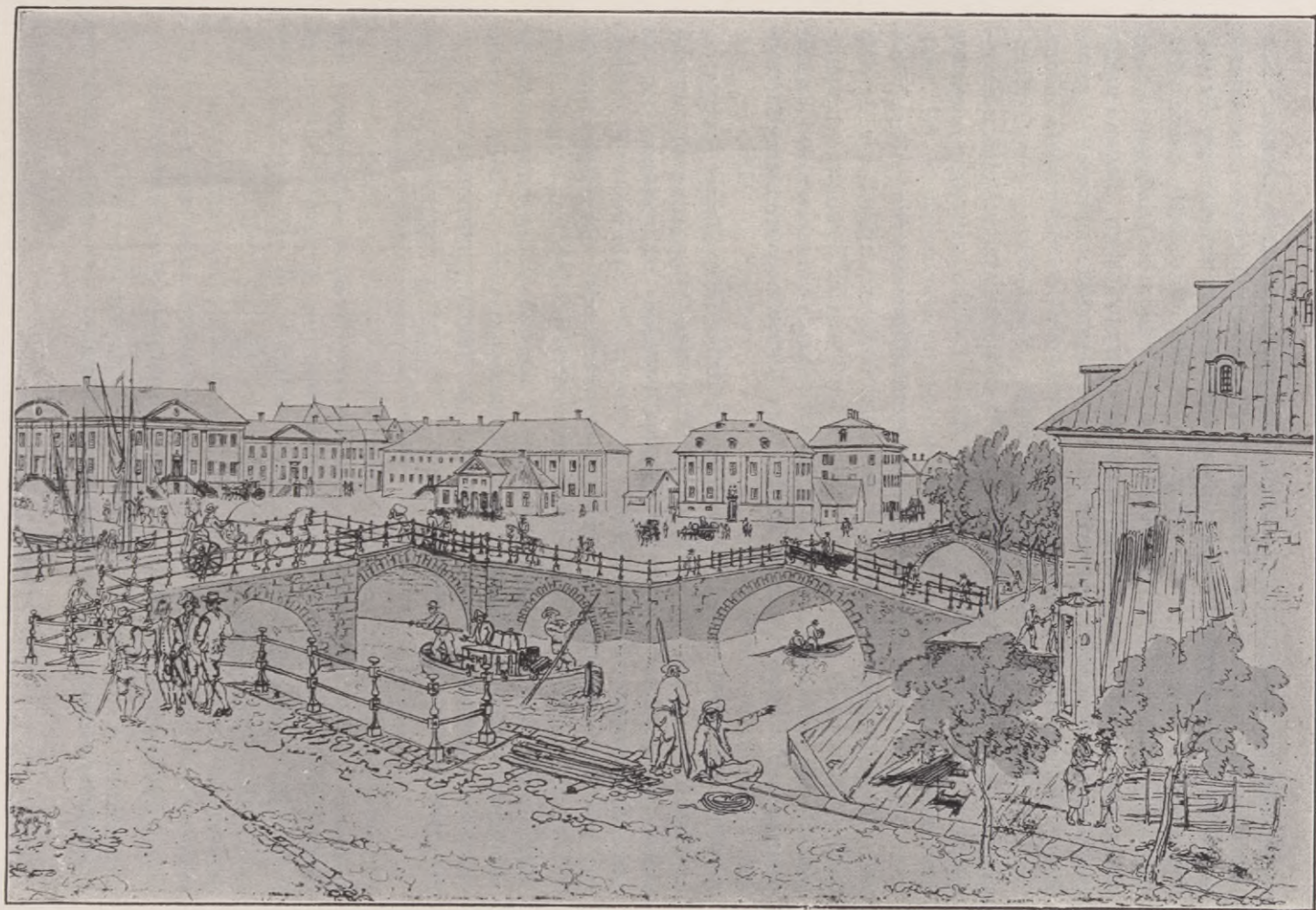
Kungl. Maj:t, skriver han, hade under den 7 dennes till K. Kommerskollegium och Generaltullarrendets fullmäktige avlåtit en skrivelse, att, ehuru i anledning av ett förlidet år ingivet underdånigt förslag, engelska kolonial- och andra varor måtte för tullavgift få uti Göteborg på nederlag uppläggas, Kungl. Maj:t under den 10/11 samma år funnit betänkligt att vid dåvarande omständigheter göra någon rubbning, uti vad författningarna om nederlag, förbjudna varor, svenska skeppsdokumenter och certifikater för lasten stadga och föreskriva, likväl, och som grunderna för detta Kungl. Maj:ts nådiga beslut numera undergått den förändring, att svenska flaggan i avseende å handeln å utrikes orter är i lika förhållande med den engelska, och således några betänkliga följder i anseende till utförseln av svenska exporten, genom en dylik nederlagsrättighet i nuvarande ställning icke äro att befara, alltså, och då en förmånligare handelsfrihet i engelska hamnar är för svenska skepp att förvänta, såframt ovannämnda nederlagsfrihet för engelska varor beviljas, har Kungl. Maj:t i nåder gott funnit att för det närvarande tillstå, att engelska kolonial-, manufaktur- och andra varor utan undantag må på nederlag härstädes få uppläggas dock med iakttagande av följande villkor och föreskrifter:

1:o) Sådana till nederlag anmälda varor böra, innan lossning får ske, under behörig försigling ställas samt i särskilda magasin, två eller tre till antalet, som endast till detta behov utan gemenskap eller förblandning med de till allmänna nederlaget hörande varor och deras upplagsställen skola utses och nyttjas, under tullverkets och övriga vederbörandes vård uppläggas och derefter, utan att brytas, i samma skick de inkommit, åter utföras;

2:o) att till ersättnings vinnande för den nya ej obetydliga kostnad, som bevaknings sorgen vid detta särskilda upplag oundvikligen medförer, skall rekognitionsavgifter utgöras vid inkommandet med $\frac{1}{2}$ % och vid utgåendet med ett lika belopp utav värdet;

3:o) att en viss kortare tid varder vederbörande förelagd efter krigsroligheternas slut, att, vid vite av dubbla rekognitionsavgifter, ofelbart dylika varor utföra, nämligen 6 månader efter fientligheternas upphörande, då utförseln sker till europeisk hamn samt 12 månader utom Europa, vintermånaderna, då seglation ej kan ske, ej räknade.

Angående borgen och betygs meddelande från den utrikes ort, dit sådana varor anlant, har Kungl. Maj:t ej f. n. ansett det vara lämpligt, helst som engelska varor i alla utrikes hamnar äro strängligen förbjudna, varemot Kungl. Maj:t funnit gott bifalla, att sådana varor må utan att uppläggas å nederlag här i Göteborg direkt utur utländska i svenska eller andra neutrala fartyg lossas, endast därvid iakttages, vad i ovanberörda mätto av Kungl. Maj:t i nåder blivit föreskrivet, i avseende å såväl bevakningen som den rekognition och de skepps- umgälder, vilka därvid böra åläggas; havandes Kungl. Maj:t slutligen ansett den underdåniga hemställan, att främmande fartyg, som hit anlända, må utan hindrande och kostsam lossning förses med svenska pass och certifikater, få förfalla, emedan under närvarande ställning svenska fartyg i utländska hamnar kunna lika litet för neutrala anses som engelska.



56. Vy av Göteborg år 1801 (efter Martin).

Vintern hade varit sträng och älven isbelagd långt ut i havsbandet. När ännu den 23 mars älven var tillfrusen beordrar landshövdingen 100 man av Bohusläns reglemente och 100 man av garnisonen att utsåga ränna för sjöfarten och för de infrusna kanonsluparna. Innan skeppsfarten denna gång kom igång hade man vidtagit åtgärd för att förhindra de ödeläggande eldsvådor, som tid efter annan härjat å reviret liggande fartyg. Redan i medio av februari hade anbud infordrats att uppföra en kokhusbyggnad å gamla Tjärufosplatsen¹⁾ i Masthugget vid Stigberget, där besättningarna å i hamnen liggande fartyg kunde tillreda sin kokföda. Uppbörden av dessa kokhusavgifter skulle sedan föranleda en längre meningsskiljaktighet mellan hamnmästare *Möller* och tolagskamrer *von Holten*, vilken senare av magistraten anbefalldes uppbära avgifterna.^{10.}

Vintern hade nu gått till ända och inget sillfiske ägt rum. Fara var å färde, att de inneliggande lagren av salt sill ej skulle vara till fylles för landets behov. I början av april förhör sig statssekreterare *M. Rosenblad* om upplagens storlek och meddelar, att på grund av bristen på varan och de höga sillpriserna, all sillexport utom till England vore förbjuden, varom engelske konsuln *Smith* borde underrättas.

Ute på fiskelägena gör skärgårdsintendenten *Peter Clancey* inventering av lagren, vilken ger för handen att omkring 130—150,000 tunnor funnos å skilda upplag. Handlandena i Strömstad, som hade ett upplag av 200 t:or salt sill, medgivas sälja hälften.^{11.}

Man får en ungefärlig måttstock på den tidens priser vid granskningen av den taxa, som av landshövdingeämbetet fastställdes för truppernas förläggning i Norrviken. Handelstaxan, som avsåg att hindra truppernas uppskörtning, var för ovannämnda fögderi följande (7 april).^{12.}

Varuslag	Banko		
	Rdr	Sk.	Rnst.
1 Ⓔ fläsk	—	7	—
1 Ⓔ torkat kött	—	4	—
1 Ⓔ saltgrönt kött	—	2	—
1 Ⓔ smör	—	8	—
1 Ⓔ ost	—	6	8
1 sill, större	—	—	2
3 » mindre	—	—	2
1 kanna mjölk	—	2	8
1 » dricka	—	2	8
1 kaka bröd om 3—4 marker	—	1	8

¹⁾ Det nya Tjärufosvet hade anlagts å Hisingen, se kap. 1.

Handelssocietetens framställan angående handelskorrespondens tillmötesgicks av regeringen genom en skrivelse av den 13 april, i vilken bestämdes, att affärsmännen fingo korrespondera med sina handelsförbindelser även i fiendeland blott de företedde breven öppna. Breven skulle sedermera efter granskning förses med landshövdingens initialer och sigill. Själva skulle korrespondenterna därefter ombestyras av sändandet.

Svårighet för postgången yppade sig dock esomoftast. Så låter Carpelan genom fältmarskalken Tolls bemedling handlanden *L. Tarras* i Göteborg avsända sina brev ställda till *C. S. Blacks Enke* i Köpenhamn.¹³

De lättnader och förmåner, som medgivits engelska fartyg i svenska hamnar hade tydligen ej medfört ett motsvarande tillmötesgående från Englands sida. Vid Handelssocietetens sammanträde den 21 april framhålles, att svenska skepp och deras laddningar ej åtnjuta den lindring i skeppsumgälder och tull, som sistnämnda nations fartyg och varor under nu pågående krig förunnas här i riket. Härigenom tillskyndas den svenska sjöfarten ett oskyldigt lidande. Societeten beslöt ingå till Kungl. Maj:t med framställan att i berörda syften vidtaga sådana åtgärder, att svenska män ej nödgades upphöra med sin skeppsfart på England.

Kunde engelsmännen själva besörja alla sina varutransporter riskerade de svenska redarna ej heller att få sina sjömän pressade i engelska hamnar. Då det befarades, att engelska fartyg för att komplettera sina besättningar lockade till sig lärlingar och svenner här i staden under förespeglade av gynnsamma anställningsvillkor, beslöts ingå till Kungl. Maj:ts befallningshavande med begäran om dylikas efterspanande och avhämtande från skeppen. Framställan skulle desslikes göras om anordnande av konvojer från inrikes Östersjöhamnar för att hindra uppkomsten av livsmedelsbrist i staden.

Å Börsen anslogs samma dag ett meddelande, att handelsbrev kunde avsändas med den fregatt, som skulle avgå från Karlskrona till Königsberg för att avhämta ambassadören *von Stedingk* och envoyén *Brinkman*.

Beträffande handelskorrespondensen i övrigt på preussiska orter hade engelska regeringen medgivit densamma på sätt förut här angivits. Slutligen finnes ett meddelande, att landshövdingeämbetet medgivits bevilja licenser eller frihetsbrev för fartyg destinerade till preussiska hamnar, vilka licenser skulle uppvisas för i Östersjön kryssande engelska eller svenska örlogsskepp.

Vid sitt sammanträde den 27 maj 1808 skulle Handelssocieteten yttra sig i en från magistraten remitterad skrivelse angående den s. k. *allmogefarten*.

Enligt härvarande magistrats protokoll var densamma av följande lydelse:

Den 18 maj hade landshövdingen i länet, på grund av besvär vid 1800 års riksdag av norrländska och finska städer mot det intrång i städernas näring, som ägde rum på grund av

allmogens fraktfart, och dessa städers anhållan, att denna måtte inskränkas till lantmannens egen och närmaste grannars avel, å Kungl. Maj:ts vägnar velat hemställa, huruvida ej i öfvervägande borde tagas, om ej en dylik inskränkning kunde bereda städerna en viss förlägenhet, och om den lätta kommunikationen mellan inrikes orter kunde umbäras utan rubbning och utan mera betungande fraktkostnader. För att på rättvisa grunder uppdraga gränsen mellan borgarnas och lantmännens sjöfart inforrade Kungl. Maj:ts på sakkunnigas hemställan tillförlitliga upplysningar.

1:o) huru vitt allmogens fraktfart i de olika länen sträckte sig; om den verkställdes med öppna eller däckade båtar samt med vilka varors transport sjöledes allmogen är landets och städernas befolkning behjälplig;

2:o) om och huruvida en sådan fraktfart kan betraktas som skadlig för jordbruket genom att vända allmogens hug från jordens nyttiga brukande eller beröva honom nödiga arbetare, och om denna fraktfart kan anses förfördelande för städernas handel och sjöfart; samt

3:o) om någon inskränkning i denna fraktfart bör äga rum eller om den bör betraktas som oundviklig.

Handelssocieteten beslöt meddela 1) att allmogefraktfarten inom länet skett mellan städerna och sillförädlingsverken men jämväl sträckt sig till de orter, som omgiva Trollhättepassagen och Vänern samt därjämte Halland, Skåne, Blekinge och de platser i Norge, där kalk varit att avhämta. Dessa fraktfarter verkställdes mest med öppna båtar men även med däckade båtar och skutor. Varorna bestå av de till sillsalteri eller trankokerierna hörande produkter samt de, som sammanhänga med kabeljo- och storsjöfisket. Därjämte förekomma byggnadsämnen, timmer, bräder, tegel, mursten och kalk. Den inuti landet boende allmogen betjänar sig av de vid sjökanten tillgängliga båtar till veds och andra lantmannaprodukters införande till försäljning i städerna;

2) omförmälda fraktfart idkas egentligen av strandsittare, vilka alls ingen jord inneha utan bebo kala bergsklippor utmed saltsjöstränderna och endast skaffa sig sin bergning av sill- och storsjöfiske samt fraktförtjänster; att dessa fiskare uti sina yrken biträdas och efterträdas av sina barn och anhöriga samt att den jordbrukande allmogen däruti föga deltagar eller därigenom bliver lidande, liksom få av städernas innevånare befatta sig med slika transporter och ej genom allmogetransporterna kunna bliva förfördelade;

3) att detta läns skärgårdsmäns fraktfart i stället för att skada stadsnärningen tvärtom befordrar varutransporter och handelskommunikationen mellan inrikes orter och förtjänar fördenskull utan rubbning i vad hittills varit brukligt att bibehållas.

De konvojer, varom Handelssocieteten gjort framställan, hade genom landshövdingeämbetets skrivelser till resp. magistrater den 19 maj ordnats, så att kutterbriggen Maria skulle beledsaga handelsfartygen mellan Göteborg

och Sundet och vice versa. Vid samma sammanträde (27 maj), när meddelande härom förelåg, föredrogs även en skrivelse från expeditionssekreterare *Schoerbing*, i vilken han meddelar, att Kungl. Maj:t givit rikets handlande tillstånd att från ryska och preussiska orter låta uppköpa och hitföra varor samt till deras transporterande nyttja preussiska, lybska och andra av vår regering för *neutrale facite* ansedda fartyg, samt till den ändan äga rätt korrespondera på Ryssland, Preussen och alla andra ställen i handelsärenden. *Schoerbing* förmodade, att licenser eller frihetsbrev skulle med samma eller följande post bliva landshövdingeämbetet tillsända till utdelande.

Till korrespondensfrihetens utnyttjande föreslog expeditionssekreteraren, att Stockholm, Göteborg m. fl. städer förenade sig om tvenne små postjaktors utrustande, vilka av regeringen kunde få säkerhetspass. För närvarande finnes lägenhet att med en fregatt från Karlskrona avsända brev till Königsberg.

Handelssocieteten beslöt att genom expeditionssekreteraren till kanslipresidenten frih. *F. V. von Ehrenheim*, uttrycka sitt tack för den korrespondens- och handelsfrihet han utverkat hos Kungl. Maj:t. Även *Schoerbing* synes ej ha blivit lottlös utan fått en liten handtryckning till hjälp åt sina privata affärer.¹⁴

De tvenne nederlagslokaler, som Kungl. Maj:t tidigare fordrat för nederlagsvarornas avskiljande från övriga, hade Handelssocieteten anskaffat dels i Ostindiska kompaniets hus (magasinet n:r 1) och dels i allmänna fattigförsörjningens hus vid Smedjegatan (magasinet n:r 2).

Måhända är det Handelssocietetens begäran att erhålla konvojer för att från Östersjöhamnar tillförse stadens behov av brödsäd m. m. som föränlåter regeringen, att den 16 maj anmoda landshövdingen föranstalta en undersökning över tillgången av de oundgängaste nödvändighetsvarorna. Den 24 maj hänvänder sig landshövdingen till magistraten med ett påpekande, att nödvändighetsartiklarna allt mer och mer avtaga, under det behoven dagligen ökas, varföre det ligger högsta makt uppå att tidigt vara betänkt på utvägar att förekomma de mäst äventyrliga följder. Regeringen har även påvisat, att om anstalter träffats, att från sjöstäderna i Östersjön tillföra staden livsförnödenheter, vederbörande skeppare må anpassa tiden för sin seglats så de kunna åtfölja de transportfartyg, som Kungl. krigskollegium eller härvarande krigsdepartement för sjöärenden tid efter annan låta under vederbörlig eskort avgå.

Landshövdingen anmodar slutligen magistraten att uppmana stadens handlare att skyndsammast anskaffa spannmål samt därvid begagna den säkerhet för sjötransporterna som erbjudes. Magistraten skulle vidare från

handlandena införskaffa uppgift å de spannmålspartier, som de hade att förvänta, samt om detta i förhållande till konsumtionen vore tillfylles.

Den av magistraten uppgjorda tablån framgår av nedanstående:

Handelsfirma	Vete	Råg	Korn	Malt	Havre	Ärter
Björnberg väntar 6,000 tunnor	—	—	—	—	—	—
Bauck, väntar intet	—	200	—	—	—	—
Tarras på nederlag	300	—	—	—	—	—
Santesson et Söner	—	50	—	680	—	—
Andersson et Wohlfahrt	170	250	650	680	—	—
Hedman et Arfvidson	70	150	60	—	—	70
Edén et Cie	—	50	150	—	50	80
Bredbäck et Holmström	—	120	200	120	—	—
Carnegie et Cie	750	—	—	—	—	—
B Roos	—	50	—	—	—	—
	1,290	870	1,060	1,480	50	150

Kommerserådet Björnberg anhöll få till protokollet antecknat, att de uppgivna 6.000 t:or ännu ligga i Skåne och deras hitsändande beror på om säker konvoj kan erhållas. Dessa proviantartiklar kunde likväl ej påräknas för ortens behov, enär han kontrakterat överlämna dem till Västra arméns magasiner.

I övrigt uttalade sig handlandena ej innehava några större förråd av kött, smör m. m. dock förmodade de, att med den spannmål, som under instundande sommar hitförskaffas, ifall tillräcklig säkerhet för sjöfarten garanterades, tillgångarna skulle, ifall ej större rekvisitioner gjordes, vara tillfylles till nästa års skörd.

Regeringen tyckes ej blott haft sina tankar riktade på den inre hushållningen utan även möjligheten av anskaffandet av kolonialvaror, helst i utbyte mot våra vanliga exportartiklar. Förbindelsen med den fjärran östern, som genom Ostindiska kompaniet lett till en givande byteshandel, hade de senaste åren seglat i motvind. Måhända tänkte man sig i Brasilien kunna finna en ersättning.

I slutet av maj skriver regeringen till Carpelan och inforrdar Handelsso-cietetens yttrande om tillsättandet av en handelsagent i Brasilien. Den påpasslige Schoerbing hade redan meddelat, vad Handelsso-cieteteten i Stockholm i frågan uttalat samt lämnat underrättelse om blivande engelska konvojer. Expeditionssekreteraren höll före, att den brasilianska handeln borde intresera Göteborgs köpmän, då staden för export vore lämpligare belägen än

Stockholm. Järn, klensmide, spadar, yxor m. m. samt grövre lärfter och buldan voro säkra exportvaror.

Handelssocieteten härstädes ansåg för sin del, att innan närmare kännedom vunnits, om Brasiliens nuvarande tillstånd och produkter, bör handeln dit ej lämnas något västindiskt kompani utan borde stå var och en till utländsk handel berättigad svensk medborgare fritt.¹⁵

Frågan har tydligen ej varit tillfylles utredd för att kunna genast avgöras, ty den 31 okt. återkommer Kommerskollegium med en skrivelse, i vilken säges, att de närvarande omständigheterna synas öppna en lovande utsikt för svenska handlande att bliva väl mottagna i Brasilien, där de ej mindre kunde avyttra, vad de härifrån kunde överföra, utan även förse sig med de varor, som här i riket behövas samt såmedels inrätta och driva en för dem och riket lönande och nyttig handel. Kungl. Maj:t vill därför förklara sjöfarten till de under Brasilien hörande orter, städer, öar och hamnar fri och oinskränkt tillåten för alla till utrikes handel berättigade undersåtar. Därjämte har portugisiska härvarande envoyén förklarat sig villig utfärda behöriga certifikater och rekommendationsbrev. Kungl. Maj:t har fördenskull utnämmt en särskild handelsagent i Brasilien och bestämt, att för utskeppade inrikes produkter och tillverkade varor allenast må betalas $\frac{2}{3}$ av vad nu gällande sjö tulltaxa utsätter och för utrikesvaror $\frac{1}{4}$ % samt enahanda vid återfrakt. Därjämte medgives samma nederlagsfrihet som jämlikt Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse i maj 1805 gälla för St. Barthelémy. Samma frihet, som här föreslås för Göteborg, kommer även att gälla för Stockholm och Karlskrona.¹⁶

Örlogsflottans mobilisering, bemanningen av Arméns flotta och den ökade sjöfarten samt utrustandet av kaparefartygen hade framkallat en stor brist på sjövant folk. Engelska fartyg hade nog även med höga hyror lockat till sig en hel del löst folk, som eljest kunnat utfylla besättningarna. Regeringen drog sig dock i det längsta för att lägga hinder i vägen för den indräktiga handeln och sjöfarten. Men utrustningen av en del för flottan förhyrda fartyg krävde sin bemanning.

Den 9 sept. skriver Carpelan till magistraten med anmaning att sammankalla stadens redare och deras korrespondenter samt meddela, att landshövdingen visserligen upphävt ett tidigare förbud att förhyra sjöfolk till koopvardediefartyg, men att bemanningen av under utrustning varande Drottningen Fredrica m. fl. samt nu senast av Wasa och kuttern Gripen erbjudit stora svårigheter. Då han ej ville försvåra sjöfarten liksom ej heller genom pressning anskaffa sjöfolk föreslår han, att redarna skulle uttaga en till två man av varje fullt bemannat fartyg att avlämna till kronans tjänst. Vid sam-

manträdet i magistraten antogo redarna landshövdingens förslag dock endast mot det villkor att, för att ej försvåra handelsfartygens rekrytering av sjöfolk, Kungl. Maj:ts ej utbetalde högre månadshyra än den för koopvardiefartygen gällande.

En utväg att anskaffa sjöfolk förelåg i hemskickandet av svenska sjömän, som olovligen avvikit i England. Den 27 april hade regeringen med anledning av en från envoyén vid engelska hovet, kammarherre *Adlerberg*, ingången skrivelse, underrättat Carpelan, att i England funnos tusende av svenska sjömän, som olovligen avvikit, och som nu önskade återvända till fäderneslandet. Kungl. Maj:t erinrar dels om det den 31 mars utfärdade Pardonsplakatet, enligt vilket de (sjömännen), om de inom en viss tid anmäla sig, kunde ostraffat få återvända, dels att de kunna anmäla sig hos svenska handelsagenten i London *Grill* eller hos kyrkoherden därstädes och förses med envoyéns certifikat, vilket berättigade dem till 10 sk. banko om dagen under överresan.

I främsta rummet må svenska fartyg med bristande antal besättning på rederiets kostnad med dessa få kompletteras. Erforderliga medel utbetalas genom landshövdingeämbetet. Handels societeten beslöt vidtagna lämpliga åtgärder för att på dylikt sätt komplettera det rådande behovet av sjövant folk.¹⁷

Man nalkades nu den tid, när sillfångsten kunde väntas taga sin början. Hela året hade sillhandlare och trankokare legat i tvist med justeringsmannen *Roempke* angående arvodet för justering och kröning av silltunnor och tranfat. *Roempke* vek ej en hårsman från sina påstådda rättigheter, vilket föranledde ett otal skrivelser och sammanträden.

Den 13 sept. ägde inför Handels societeten en ny sammankomst rum i sillfiskefrågan, närmast föranledd av skärgårdsinspektören *Clancey's* anmälan, att silluppköparna gjort sig till delägare i vadlagen för att slippa till kronan erlægga den s. k. silluppköpareavgiften. Såsom hävdare av kronans rättigheter anförde han,

att antalet av de vadar, som under sista fisket anmälts var 240, av vilka vardera ägde en båt, som förde vaden och tvenne s. k. »kännbåtar», samt att dessutom för dessa 240 vadlag anmälts 382 andra båtar till sillföring, vilkas ägare yrkade att varda och enligt fiskerireglementet befriäs från silluppköpareavgift, varigenom Kungl. Maj:t och kronan skall ha förlorat, efter $1\frac{2}{3}$ rdr för varje båt, 503 rdr och 16 sk. banko, dels ock, att den till verkägarna i fiskeristadgån lämnade rättighet att få s. k. verksedel för en båt att däruti föra sill till egna verk mycket missbrukas på det sätt, att med densamma föres sill till flera ställen i skärgården under förevändning av storm, snöyra, motvind m. m., och att om dessa till ett antal av 120 ålades avgift till kronan, den årliga avgiften skulle ökas med 140 rdr banko.

Med anledning av att kommerskollegium från Kungl. Maj:ts befallningshavande i länet infordrat yttrande häröver hade Handels societeten tillkallat hrr salteriidkare.

Hrr salteriiddkare ha uppfattat herr Clanceys skrift, som om vadarnas och sillförädlingsverkens förningsbåtar borde underkastas uppköpareavgift, vilket strider mot § 2, art. 4 Kungl. stadgan och reglementet för nordsjöfiskerierna samt salterierna i länet (21 juli 1774), som stadgar, att fiskaren och verkliga sillvadsägaren må äga frihet att själv kringföra den av honom fångade sillen och försälja den till salteriiddkaren samt att salteriiddkaren må med eget folk forsla den sill han av fiskaren till eget behov upphandlar. Hrr salteriiddkare hade därjämte följande erinringar emot intendentens uppgifter.

Det vore icke troligt, att någon silluppköpare för att undvika $1\frac{1}{3}$ rdr avgift till kronan, skulle skaffa sig en vadlott, vanligen $\frac{1}{16}$, då denna med vad-, kännebåtar och övligt pris kostar omkring 100 rdr, varå blotta räntan utgör flera gånger uppköpareavgiftens hela belopp, fränsett att riskerna vid ett så osäkert företag som fiske äro synnerligen stora. Minskningen i antalet silluppköparebåtar härrör därav, att dylika emot höga köpesummor kunnat säljas till danskar och norrmän samt på fattigdom hos silluppköparna, som mestadels bestå av strandsittare eller husmän, vilka under de senaste årens felslagna fiske av armod, till egen bergning eller gälds betalande, måst låta sillbåtarna gå ifrån sig. Vadfiskarna och verkägarna ha därför nödgats själva förse sig med båtar.

Ehuru denna utväg är tillåten enl. fiskeristadgan kan den därjämte betraktas som ändamålsenlig — enär för 240 vadar de till sillföring uppgivna 382 båtar till samman med verkens 120 ej på långt när förslå, såvida ej fångsterna äro alltför knappa. Vid vanlig fångst är antalet förlitet, såvida sillen ej skall skämmas eller åter utsläppas. Skulle strandsittarnas båtar ej vara att påräkna finnas inga andra att tillgå än hemmansbrukarnas, vilka genom Kungl. reskriptet av den 24 okt. 1787 vunnit rättighet att, utan avseende om de deltaga i vadlagen eller ej, få idka silluppköperi. Dessa, som för begge grenarna av sillrörelsen äro omistliga, ha blivit det i ännu högre grad, sedan fiskarnas drängar och söner under nu pågående krig måst lämna sitt yrke. Jordbrukarna försumma litet eller intet under den tid sillfisket pågår emot den nytta såväl de som det allmänna därav tillskyndas.

Herr intendentens farhåga, att alla i framtiden skulle bliva vadfiskare och ingen uppköpare torde aldrig kunna förekomma, enär en sådan sak reglerar sig av sig själv. Sillsalteriiddkarna vilja nog ej i allmänhet missbruka friheten att på s. k. verksedel frakta sill i skärgården. Storm, motvind och snöyra kunna ofta i flera dagar hindra båtar gå till bestämmelseorten. Det vore en stor förlust för det allmänna, om de ej då finge avlämna sillen till andra. Givetvis bör självsvald beivras, men sillsalteriiddkarna ansågo, att innehållet i § 2, art. 4 i 1774 års fiskeristadga och särskilt det nådiga förordnandet av 24 okt. 1787 bör lämnas orubbad, i vilket uttalande även Handelssocieteten instämde.

Ännu funnos på lager saltad sill från 1807 års fångst. Handelshuset *Andersson et Wohlfahrt* och *Ekman et C:ie* hade genom landshövdingen anhållit att på utrikes ort¹⁾ få försälja sina å lager liggande partier sill men av regeringen den 6 okt. vägrats, enär man ej kände sig övertygad, att årets fångst skulle bliva tillfylles för rikets behov. Måhända var detta även ett steg från regeringens sida emot den allmänna fördyrningen av livsmedel, som den rikligare penningetillförseln förorsakat. Något senare, den 22 okt., utsänder regeringen även en stadga för att priset på viktualier under de rådande

¹⁾ Sannolikt till Norge. *Ekman et C:ie* hade senare en del affärsförbindelser med Norge genom svågern von Platen samt genom greve Wedel Jarlsberg.

krigsförhållandena ej skulle över hövan stegras och allmänheten uppskörtas. I denna bestämdes, att magistraterna vid upprättandet av taxor först skulle utröna inköpspriserna genom gällande hamn- och torgpriser i städerna samt i landsorten, varifrån varorna egentligen kunde påräknas samt utländska priskuranter, av vilka samtliga ett medeltal skulle uträknas;

vidare borde transportkostnaderna tilläggas, hyror för bodar och magasin, betjäningens underhåll och avlöning, avgång genom varornas försämring under liggetid, 6 % å i affären ägande eller upplånta kapital, utskylder och avgifter till oss och kronan samt staden och sist den skäligen vinsten, som hökerihandlaren måste påräkna för sin och sitt hushålls utkomst och bärgning. Därjämte borde, jämlikt 1769 års taxor, hänsyn tagas till avgång vid försäljning av varor i minut.

Taxan skulle omfatta:

Smör, ost, fläsk, torrt oxkött, torrt fårkött från inrikes orter, dito lax, strömming, sill, stockfisk, torra gräsidor, groft salt och talg. Men spannmål, malen och omalen, varder ifrån detta stadgande undantagen. Taxan granskas månatligen av magistraten och eder (landshövdingen). Ansvaret för taxans överträdande jämlikt Kungl. brevet 5 jan. 1767 fastställes till 10 rdr första gången, 20 rdr andra gången, näringens förlust tredje gången. Av böterna tillfalla fiskalen hälften, lasarettet i länet hälften.¹⁸

Men ej endast livsmedlen visade tendens till stigning. Lantvärnets beklädnad hade ökat åtgången på vadmal och övriga ylletyger. Stadens handlande erbjödo sig emellertid att hitförskaffa erforderliga mängder vadmal, som, om det finge tullfritt införas, skulle kunna levereras till ett pris av 37 sk. 4 runst. alnen. Priset i kronans magasin var 1 rdlr 11 sk. banko. Regeringen såg sig nödsakad, att den 28 oktober villfara denna framställan.

Ju mera tiden för höstsillfisket närmade sig dess mera ökades bekymren hos stadens handlare och sillsaltare, att denna viktiga inkomstkälla möjligen skulle bli lidande på den stora utskrivningen av lantvärnsmän bland skärgårdsbefolkningen. På sammanträde i Handels societeten den 20 okt. beslöts ingå till Kungl. maj:t med anhållan, att de ynglingar, som för sillfisket äro nödige och därtill ha erfarenhet och fallenhet, måtte få hemförlovas under detsamma. Såsom stöd för denna begäran åberopas medgivandet år 1788, »att fördelarna av Guds välsignelse från havet icke måtte, i saknad av arbetande händer, gå förlorade».

Vid Handels societetens sammanträde den 11 nov. klagades, att de engelska tullförfattningarna hindrade de svenska trävaruhandlarna genom besvärande avgifter, i synnerhet genom att göra skillnad mellan om de fraktats på engelsk eller utländsk köl. Därjämte borde svensk vara i tullhänseende jämställas med norsk dock att, vad bräderna beträffar, mera hänsyn än hit-



57. Kommerserådet G. H. Ekman.

tills togs till kvalitén. I allmänhet borde svenska skepp i England åtnjuta samma förmåner som de engelska härstädes.

Man har tydligen i detta ärende satt sig i förbindelse med expeditionssekreteraren Schoerbing i Kungl. Maj:ts kansli. Vid sammanträdet den 12 dec. föreligger hans svaromål.

»Svenska regeringen», skriver han, »har sedan flera månader tillbaka underhandlat med den engelska om en ny handelskonvention. Särskilt har man haft uppmärksamheten riktad på, att rikets huvudexport av järn- och trävaror i England hittills varit underkastade större avgifter än ryska och norska varor av samma slag.

Alien duty på svenskt järn har för en ton, som med svenska fartyg införes till England varit 4 £ 10 sh. 3 d., då detta kvantum infört med engelskt fartyg blott erlägger i tull 3 £ 17 sh. 6 d., således är för svenska fartyg differensen 12 sh. 4 d. per ton eller 1 £ 15 sh. och 2 d. per varje importerad läst svenskt järn. Expeditionssekreteraren uttrycker sin förhoppning om ett gott resultat, enär svenska regeringen ämnar bevilja engelsmännen några motsvarande förmåner härstädes.

Handelssocieteten beslöt framföra sitt tack åtföljd av en liten handtryckning av 100 rdr banko och ställde i utsikt ytterligare dusör, i händelse expeditionssekreteraren kunde utverka en lösning till sillsaltarnas och tranokokarnas favör i den segslitna tvisten med *Roempke* angående tunnornas och fatens justering och kröning. Man uttryckte emellertid samtidigt sitt beklagande, att underhandlingarna med England ej kommit till Handelssocietetens kännedom. Man hade flera önskemål än de tidigare framställda för att åvägabringa gynnsammare villkor, så att svensk skeppsfart ej måtte »alltför hårt generas».

Oaktat konvojerna något sänär regelmässigt kommit i gång har sädes-tillförseln och spannmålshandeln lidit av en del svårigheter. För Västra ar-

méns räkning hade man i slutet av oktober måst vidtaga den åtgärd att kröna alla i Göteborgs hamn liggande däckade båtar för att tillförsäkra armén nödiga transportmedel till Vänersborg.²⁰ Men även inom staden tarva förhållandena myndigheternas ingripande.

Vid magistratens sammanträde den 4 nov. förelåg en skrivelse under-tecknad av stadens spannmålshandlare i minut¹⁾ av följande lydelse:

»Ibland svårigheter, som närvarande krig och konjunkturer medföra är även den betydliga, att vi utifrån sakna tillförsel av spannmål. Av tillgången inom landet skola vi sålunda hämta vårt förråd, och då detta förråd icke står tillfång hos annan än lantmannen, som här i Västergötland merendels själv förer denna vara till stadens torg, så är det här, som spannmålsminutörerna och hushållen i Göteborg skola fylla sitt behov, sedan transporterna sjöledes från Skåne äro äventyr underkastade. Att göra uppköp hemma hos jordbrukaren skulle stegra de redan väl höga priserna.

Såsom borgare i staden och spannmålshandlare i minut hava vi skyldighet att hålla denna vara malen och omalen till salu för det allmänna och kunna icke utan att riskera vår borgarrätt sådant underlåta.

Men huru skola vi komma ut därmed, när oss betages nästan det enda tillfälle att här i orten för närvarande köpa av den spannmål, som föres till staden såväl utom som på torget, oaktat säljaren och vi äro överens om köpet, och vi därigenom ej gå någon i vägen genom s. k. förköp.

Att förbudet häremot, ehuru för närvarande såväl lantmannen som vår rätt (till trots) kan i sin tid vara hälsosamt, vilja vi ej betvivla; men att det nu är olämpligt tro vi höga ädla magistraten av anförda skäl gunstigt inser. Och då det tillika strider mot Kungl. resol. den 11 sept. 1741 § 21, Kungl. förordn. av den 30/11 1780, Kungl. brevet 10/5 1790 och 13/8 1795, som innehålla, att lantmannen äger frihet sälja sin vara, därmed ankommen till städernas torg, till vem honom hälst behagar, så i minut som i gross;

att upphandling, försel, försäljning och upplag av all slags spannmål är fri och obehindrad å alla orter i riket utan åtskilnad;

att det icke kan förmenas till staden inkommande lantmän samt under marknaderna andra städernas handlande att vid hamnen och på torg spannmål och mjöl i större och mindre partier till vem som hälst föryttra;

att uti Kungl. lanttulls och accisstadgan förbud mot spannmålsupplag och försäljning i bodar och hus på städernas grund utan tullkontor eller staket icke inskränker den nådigst förmenta frihet i spannmålshandeln, värdes magistraten (inse).

Vår skyldighet att fylla det enskilda spannmålsbehovet i staden i förening med den rättighet vi äga gör, att vi för närvarande begära, att förenämnda

¹⁾ Undertecknarna voro: Lars Claeson, Arv. Carlsson, A. Wennerström, Joh. I. Melin, Liedblad et Sjögren, Tob. Lundgren, A.-B. Lindström, Sven A. Edin et Cie, D. Lidberg, S. Svensson, G. Neycammer, Zack. Fryckberg, Bernh. Spargren, Lars Hillberg, Olof Kullman, Olof Åberg, Gustaf Lach, Carl Jac. Bohman, Aron Ullman, Joh. A. Nordblom och B. Bredelius.

förbud måtte upphöra och oss, som skatta till kronan och staden för spannmålshandel i minut, måtte tillåtas, att likasåväl som hushållen göra upphandling i större eller mindre partier å stadens torg eller inom staden.

Härå lämnade magistraten besked, att den ej finner skäl till ändring i dess den 10 april 1790 utfärdade kungörelse rörande förbud mot förköp å stadens torg och hamnar.

Under den senare delen av året hade antalet auktioner genom prisdömda fartyg, beslagtagna varor m. m. högst betydligt ökats. Handelssocieteten fann det egendomligt, att inreverserade medel ej ökats och beslöt genom inventering och revision av handlingarna förvissa sig om storleken av auktionsmedlen, varom börsdirektören herr *Bened. Falck* genom societetens beslut av den 12 nov. underrättades. Härmed inleddes den därefter vidtagna omorganisationen av börsstyrelsen.

Om smyghandeln i stort snart nog skulle göra sitt intåg i Göteborg hade den i smått redan börjat i norra delen av länet. De sedan uråldriga tider tillbaka existerande handelsförbindelserna i gränsprovinserna mot Norge skulle givetvis fresta att, oaktat krigstillståndet, fortsätta med det gängse varuutbytet. Genom påverkan av General en chef för Västra armén låter landshövdingen från predikstolarna utfärda en kungörelse, i vilken stipuleras stränga straff för dem, som överförde specerier, födoämnen m. m. till Norge.²¹ De ertappade skulle avföras till närmaste militärposter.

Göteborgs nederlagsfrihet lockade vid denna tid dess gamle konkurrent Uddevalla att ingå till Kungl. Maj:t med begäran om en liknande förmån. Den av Uddevalla stads äldste och Handelssocieteten därstädes gjorda framställan föranledde landshövdingen att tillstyrka densamma, enär han ansåg nederlagsfriheten vara det kraftigaste medlet för denna stads återuppbyggande och upphjälpan det av dess finanser.

Om man ej direkt ville tillåta smyghandel på Norge tycktes Göteborgs stads handlande ej varit ovilliga att avhjälpa Norges stora behov av salt. Utan att nationen i skrivelsen nämndes ingingo en del handlande genom Handelssocieteten till regeringen genom en skrivelse av den 21 dec. med begäran om reexport av engelskt salt, som förefanns i myckenhet och som, sedan sillfisket syntes skola slå fel, skulle lida mycken tåring, enär det ej utan förminskning tålde längre förvaring.

Sedan seglationen för året upphört infortrade regeringen uppgift från resp. magistrater på upplagda fartyg, vilka frakter de ett följande år ansågo sig kunna påräkna samt till vilka orter de skulle destineras. Man ville på

högsta ort skaffa sig en allmän överblick av såväl import- som exportmöjligheten för ett kommande år.²²

Inom den yttre handelspolitikens område har 1808 föga förändringar att uppvisa. Förenta Staternas politik under kontinentalsystemet, säger en författare, är ett exempel på den typ, som under ett ekonomiskt krig på liv och död i det längsta söker bevara neutraliteten och taga alla konsekvenser av denna ståndpunkt, visserligen utan stöd av vare sig yttre militära maktmedel eller en effektiv inre rättsordning. Principen visade sig hållbar t. o. m. år 1807 men förde sedermera även Amerika in i handelskriget, oaktat befolkningens allmänna sympati för neutralitet. Året 1807 betecknar i verkligheten höjdpunkten för Förenta Staterna på handels och sjöfartens område under en långvarig tidsperiod.

Omslaget skedde genom Napoleons lagtolkning av Berlindekretet såsom gällande även till sjöss, nya engelska Orders in Council i november och Napoleons Milanodekret i december, det hela utlösande sig i den amerikanska embargolagen av den 22 dec. 1807. Densammias tillämpning var dock en omtvistad sak.

I det följande skola vi finna, att det till en stor del var under amerikansk, äkta eller simulerad flagg, som Göteborg inhöstade sina stora vinster.



Svenska Ostindiska Kompaniets lilla sigill
från sista oktroyen (1806—1813).

KAPITEL IX.

Handel och sjöfart 1809 (intill hamnstängningen).

Redan i början av året (12 jan.) kan landshövdingen lämna den infordrade uppgiften på i länets hamnar ineliggande in- och utländska fartyg. Skeppsredarna meddela, att åtskilliga redan äro befraktade, men utsikterna i övrigt beroende på de politiska konjunkturerna. Att man likvisst ej såg framtiden mörk framgår av att bland i Uddevalla kvarliggande 11 fartyg funnos tvenne nyinköpta och tvenne nybyggda.²³

Sillfiskets felsläende hade medfört en tilltagande brist på livsmedel med ty åtföljande fördyrning av desamma. Med sjöfartens öppnande skulle behoven än ytterligare ökas, varför landshövdingen i skrivelse till magistraten (13 febr.) anmodar densamma vidtagna lämpliga åtgärder för en rikligare tillförsel, främst av färskt kött m. m.

Sillfiskets uteblivande hade även haft tillfölj, att salttillgången i staden blivit riklig, långt utöver behovet. Handels societeten hade den 25 jan. gjort framställan att få reexportera s. k. Liverpool- eller hushållssalt såsom otjänligt till starkare saltning. Helt säkert låg bakom denna trevan ett norskt intresse.²⁴

I politiskt syfte hade Adlersparre som trumf på svensk hand framhållit, att Norge skulle kunna erhålla de varor från Sverige, varav de voro i allra största behov. Då kanslipresidenten *Kaas* i slutet av april 1809 uppehöll sig i Göteborg och där satte sig i förbindelse med inflytelserika män, kunde han till konungen (Fredrik VI) inberätta, »att general Armfelt, alla auktoriteter i Göteborg och i synnerhet köpmännen därstädes högeligen önskade tillåtelse till simulerad förbindelse med Norge». Vad man i Norge i synnerhet behövde var 20,000 tunnor salt. Bristen härpå hade den sista tiden stegrats till det yttersta. Man hade fått kännedom, att salt i tillräckliga mängder fanns att få i Göteborg, vilket salt köpmännen därstädes, sedan sillfisket uteblivit, önskade realisera, helst det lösa engelska saltet ej tälde längre förvaring.

I mitten av maj upptogs även en viss handelsförbindelse mellan Norge och Göteborg. Den var visserligen till en början varken av större merkantil eller ekonomisk betydelse, men

den betecknar likvisst ett steg framåt i licenssystemets utnyttjande av Norge. Man hade fått inblick i det engelska lejdssystemet med dess knep och utvägar och förnummit, att kejsaren själv, när det föll honom lägligt, utnyttjade detsamma.²⁵

I länets intresse hade landshövdingen den (15 febr.) ansett sig böra tillstyrka reexporten av salt. Men om sålunda riklig tillgång förefanns av denna nyttiga artikel, led man å andra sidan brist på ylletyger, strumpor m. m., i synnerhet då det gällde lantvärnets utrustning och beklädnad. Härtill bidrog i hög grad den kalla och stränga vintern. Visserligen hade landshövdingen den 22 febr. kunnat meddela krigsdepartementet, att handl. *M. Benedichs* i London till kommerserådet *Björnberg* avsänt 8 balar kläde, 700 dussin ullstrumpor m. m., men detta tyckes ej ha varit tillfylles. Handl. *Benedikt Falk* i Göteborg hade åtagit sig leverera utländskt kläde till landstormen i Göteborgs och Bohus län, men skepparen hade på grund av den stränga kölden¹⁾ blivit kvarhållen i England. Falk anhåller nu att för fullgörandet av leveransen få från engelska nederlaget i Göteborg uttaga behöfligt kläde samt att, när klädet anlände, få före någon annan avsätta detsamma samt, ifall så påfordrades, ytterligare tullfritt införa 30,000 alnar kläde. Behovet av kläde måtte detta oaktat fortfarande ha varit stort, ty den 29 mars vidarebefordrar landshövdingen en skrivelse från ovannämnde Falk, i vilken denne begär tullfri införsel av grått och blått kläde att efter rekvisition från landshövdingen få utan missbruk försäljas. Han medsänder prov och påpekar prisbilligheten.

Kungl. Maj:t har emellertid ej varit benägen medgiva tullfri införsel av mera, än vad *Falk* förbundit sig leverera, och har senare bestämt, enligt vad landshövdingen sedermera kan meddela magistraten, att kläde till officerare och underofficerare må av klädeshandlarna uttagas ur manufakturuppla-

¹⁾ Vintern 1808—1809 var en av de kallaste och mest långvariga i norra Europa under nittonde århundradet. I långa tider efteråt benämndes månaderna dec. 1808 och jan. 1809 »isvintern». I farvattnet mellan Danmark och Norge inträffade ett stort antal sjöolyckor och förlisningar. Alla fjordar och hela södra kuststräckan av Norge voro blockerade av is och i farvattnet drevo stora isfält med skruvvallar, mot vilka fartygen i mörker och dimma förolyckades. Massor av sjömän fröso eller svulto ihjäl i drivisen.

Kammarherre *Georg Conrad Kaas*, en broder till den nyss omnämnde, som sänts till Norge för att efterträda *Enevold Falsen* i regeringskommissionen, förolyckades på överfarten liksom hans efterträdare *Nils Tönder Lund*. Ingenderas lik återfanns. Engelska fregatten »The Crescent» om 44 kanoner och 300 man drev i land på Jyllands revlar. Av hela den stora besättningen räddades blott några få, halvt ihjälfrusna. I januari kapades strax utanför Lindesnäs engelske kuttern »*Claudia*» på resa till Göteborg, medförande synnerligen viktiga depescher till bef. amiralen därstädes. Man hade då i 14 dagar kämpat mot snöstormar och ishinder. Oaktat en belöning av 1.000 rdr utlovats för depeschernas anträffande, var allt letande förgäves. Befälhavaren, löjtnant *Lord*, hade i god tid sänkt dem i Nordsjöns iskalla böljor.



58. Kanslipresidenten Fr. J. Kaas.

gen mot erläggande i tull av 10 % av fakturans värde. Regeringen tyckes emellertid ej varit fullt övertygad om även dessa åtgärders tillräcklighet ty, sannolikt på regeringens tillskyndan, meddelar presidenten, frih. *Lagerheim* i London, landshövdingen (10 maj), att handlanden *M. Benedichs* till kommerserådet *Björnberg* översänt konossement på 147 balar kläde.²⁶

Med England hade sedan slutet av föregående år förhandlingar pågått, enligt till Handels societeten från förut omnämnde Schoerbing ingången skrivelse. Envoyén i England, *Carl Gustaf von Brinkman*, hade i skrivelse av den 6 sistl. december till kanslipresidenten meddelat, att utsikter förefunnos till nedsättning av tullumgälderna i England för svenska trävaror, varjämte envoyén framhållit, att han skulle söka lindring i engelska dekreterna av nov. 1807. För att influera på dessa förhandlingar hade Handels societeten vid sammanträde den 25 jan. gjort det uttalande, att lättnader borde beredas för såväl järn- som trävaruexporten, och att i övrigt svenska skepp i England skulle åtnjuta samma förmåner som engelska skepp härstädes. Att man emellertid förutsåg en ökning i handelsomsättningen framgår av en samma dag till Kungl. Maj:t ställd skrivelse, i vilken begäres, att tolagsbetjäningens antal skulle utökas.

I själva hamnen behövdes en del förbättringar för att kunna möta en större varuomsättning, varför Handels societeten vid sitt sammanträde den 9 mars ingick med en del framställningar till vederbörande myndigheter. Så hoppas man, att dröjsmålet i varors lossning m. m. skulle avhjälpas genom tullverkets åtgöranden. Råsockret hade hittills förvarats och uppvägts å järnvågen. Men då sockret dels där lupit fara för regnskada samt utrymmet var otillräckligt, helst ej mer än tvenne fat i sänder kunnat vägas, gjorde man framställan om uppsättandet av ett provisoriskt träskjul vid sidan.

Från Handels societetens faktotum i Stockholm, expedit. sekr. Schoerbing, hade till detta sammanträde bl. a. ingått ett meddelande, att Stockholm skulle erhålla fritt nederlag för engelska varor, och att handeln till våren sannolikt skulle öppnas på preussiska hamnar.¹⁾ Preussiska fartyg skulle fritt segla till Sverige och svenska fartyg vice versa.

Med anledning av sistnämnda meddelande beslöt Handels societeten göra en framställan, att det framtida beslutet borde kommuniceras generaladjutantsexpeditionen så att *»inga order därifrån måtte utfärdas, som motstrida begagnandet av en sådan frihet, vilket sistlidet är till skada för handeln och sjöfarten skedde»*.

Sjöfarten har detta år tidigt kommit i gång. Redan den 8 mars ser sig landshövdingen nödsakad inställa förhyrningen av sjömän till koopvardietjänst för att fylla skärgårdsflottans behov. Tidigare, i medio av februari, hade han måst inkalla sjömän till flottan för att fylla fregatten Jarramas behov, enär de, som tidigare avmönstrats från Drottningen, gömde sig i kojorna i Haga, Masthugget och Majorna. När landshövdingen den 10 mars begär närmare förhållningsorder angående bemanningen påpekar han, att förhyrningen redan förra året måste inställas, när det gällde manskap till Drottningen, Wasa, Fredrica, loggerten Nordstjernan och kuttern Gripen. Redarna betala nu ända upp till 18 rdr rgs i månaden för en matros och i proportion högre för övriga. Underrättelserna för december visa, att 28 svenska fartyg ligga segelfärdiga i St. Ybes; flera funnos i Spanien och andra utländska orter. Engelsmännen bjuda höga hyror och locka en del att taga värvning, varför landshövdingen anhåller att få efterspana dylika. I skrivelse av den 20 s. m. beviljar regeringen hans anhållan.²⁷

Utän att avvakta detta regeringens svar anbefaller han kommandanten, den 14 mars att beordra en officer att å amiral *Keates* chefsfartyg avhemta 8 soldater av Dalregementet, som befunnit sig å ett uppbringat norskt fartyg och skolat föras i fångenskap till Seland. Samme officer skulle där även reklamera en del svenska sjömän. Följande dag anbefaller kommandanten

¹⁾ Regeringsbeslutet följde den 5 maj.



59. Utsikt från Lilla torget över Stora hamnen vid slutet av 1700-talet. (Efter samtida akvarell.)

att från poliskammaren lämnade gevaldiger och 4 uppsyningsmän skulle genomsöka på reddan liggande engelska koopvardiefartyg för att reklamera och fasttaga svenska sjömän.²⁸

Inställandet av förhyrningen till handelsflottan medförde likafullt svårigheter att komplettera örlogsflottans behov. Sjömännen höllo sig undan i förstäderna eller sökte sig i hemlighet till engelska fartyg, vilka erbjödo avsevärt högre hyror. Om svårigheter sålunda erbjödo sig för sjöfarten visade det sig snart, att köpmännen även i sin handel skulle möta besvärlig och illojal konkurrens. Den 28 mars anmäler handelsfiskalen, överexekutor *L. Borelius*, i Handels societeten, att en engelsman *Thomas Dealy* av allmogen tillhandlat sig ett större parti bjälkar och spiror, som han uti flera engelska skepp låtit inlasta och avsända. Ett parti vore dock ännu kvarliggande under pågående lastning.

Såsom stridande mot 23 mom. i Handelsregl. av den 14 okt. 1734 hade Dealy förekallats vid vite av varans förlust och hinder för fartygets avsegling. Då denne ej inställt sig, varken i Handels societeten eller i Kämnärsrätten, dit han i annat mål förekallats, beslöts hänskjuta ärendet till laga forum. Handels societeten tog ej heller befattning med en av handl. Tarras den 15 april inlämnad förklaring, att Dealy's handelstransaktioner blivit av honom besörjda, utan lät ärendet gå till laga dom.

Även på annat sätt har bönhaseri ägt rum, i det en del handlande genom annonser i stadens tidningar utbjudit varor till salu, inom eller utom staden, utan tydligt angivande av försäljarens namn.¹⁾ Genom skrivelse till magistraten beslöt Handels societeten den 15 april begära, att genom kungörelse tillkännagäves, att vid utsatt vite och ansvar salubjudande ej finge äga rum utan tydligt angivande av säljarens namn.²⁾

De i England pågående förhandlingarna hade tydligen lett till ett visst resultat, enär landshövdingen genom skrivelse från statsrådet *M. Rosenblad*, daterat den 18 april, kan meddela stadens handlande, att deras fartyg och egendom enligt engelska regeringens uttalande skola skyddas.²⁹

Den svenska revolutionen hade i Norge väckt stora förhoppningar ej minst ur försörjningssynpunkt. Den norska regeringskommissionen väntade i april ett varaktigt vapenstillestånd, som enligt Armfelts brev av den 7 april kunde medföra återupptagandet av handelsförbindelserna. Under von Platens uppehåll i Kristiania har denna fråga tvivelsutan varit under debatt liksom han säkert arbetat för träffandet av en handelsöverenskommelse.

¹⁾ Sannolikt med hänvisning till redaktionen.

²⁾ Magistraten stipulerade sedermera ett vite av 5 rdr banko.

Efter återkomsten till Stockholm har hans bemödanden nog bidragit till löjtnant *Forsells* mission till Norge den 22 april, då ett förslag till handels frigivande mellan Norge och Sverige ifrågasattes, ett förslag, som dock förkastades av danske konungen.

Innan danska konungens svar anlönt hade regeringskommissionen i Norge på egen hand givit tillåtelse till en begränsad och hemlig handelsförbindelse förnämligast med Göteborg. Huruvida saken ordnats under von Platens uppehåll i Kristiania eller efter kanslipresidenten *Kaas* besök i Göteborg i april¹⁾ torde med tillgängligt material ej kunna avgöras, men i *Kaas* brev till konungen den 1 maj uttalar han, att alla auktoriteter i Göteborg och i synnerhet köpmansståndet, som har stort inflytande, högeligen önskade antingen fri eller simulerad förbindelse med Norge. Den 19 april skriver landshövdingen till Stora sjötullkammaren och meddelar, att handl. *Bror Almfelt* medgivits exportera kolonialvaror till Norge. Men Norge led ej endast brist på kolonialvaror och säd utan även på medicin och munderingsartiklar, byxor, hattar, strumpor m. m., som i stor mängd uppbringats av svenska och engelska skepp och införts till Göteborg, där de försåts på auktion.

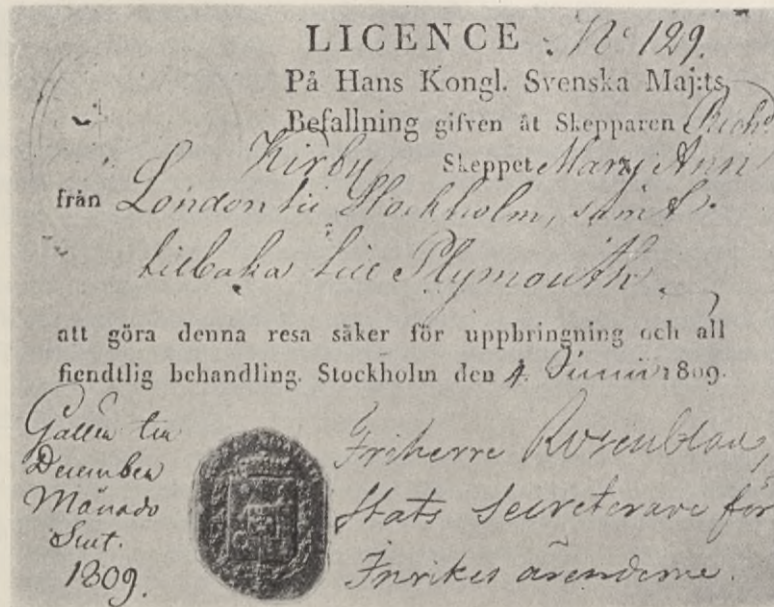
Det förefaller egendomligt, att även om svenskarna själva ej hade bruk för dessa varor, man kunde ifrågasätta att förse den fientliga norska hären med förnödenheter, som de ovillkorligen behövde för en möjligen återupptagen offensiv. Då det officiellt förbudits sända armatur m. m. måste dylik handel ske i smyg. I synnerhet spekulerade köpmannen *Almfelt* i dylika affärer.

I maj månad sände norska regeringskommissionen en segelduksfabrikant i Drammen, *Chr. Faye*, till Göteborg, där han stannade till i febr. 1810. Denne var en driftig och duktig affärsman och hade tidigare deltagit i provideringen av armén i Norge. Han utrustades med ett kreditiv på 200,000 rdr, 20 licensbrev samt med utlovade 2 % på alla inköpta varor samt 1/2 % på inkassering av för England avsedda växlar.

De varor han förskaffade i Göteborg voro i runda tal 14,000 tunnor salt, 615 fat ris, 400 fastager fläsk, 4,700 tunnor råg samt stenkol för fyrar och för Vallö saltverk m. m. Mera beaktansvärt är, att han i ett fientligt land kunde skaffa för närmare 170,000 rdr munderingspersedlar, som voro förbjudna att

¹⁾ Sedermera, i slutet av juli, sände regeringskommissionen *Kaas* till Köpenhamn för att inför Fredrik VI framföra Norges beträngda ställning, vilket även ledde till kaperifrihetens upphävande (utanför Helgolandsområdet) den 2 aug. 1809. I Norge fann man saken bekräftad i ett nummer av *The London Packet and Lloyds Evening Post*. Enligt gängse mening hade artikeln på *Kaas* tillskyndan skrivits av norske köpmannen *Faye*, som enligt vad vi framdeles skola finna, en längre tid uppehöll sig i Göteborg i norska statens handelsintressen.

Den vänliga inviten mot England ledde emellertid ej till avsett resultat.



60. Svensk licens.

utföras till fiendtlig stat. Därjämte utverkade han rätt för norska köpmän att i Göteborg inköpa yttermera salt (3,000 tunnor) och stenkol.

Det dröjde visserligen en tid innan han skaffat sig förbindelser och blev känd på börsen.

»Göteborg», skriver han i början av sin härvaro, »är en av de obehagligaste platser jag varit för att få något expedierat, ty vad jag eljes kan få uträttat på en dag, kräver här en vecka». En annan norsk köpman, *Niels Aal*, skrev i juni 1810:

»Det fordrer tid at orientere sig i forretningernes gang her, da handelsmændene dels er stolte av deres erhvervede rigdomme, og dels saa sysselsatte, at man næppe kan faa dem i tale. Dog har jeg hos mine gamle bekjendtskaber her fundet en venskabelig modtagelse.»

Omsider lyckades det Faye att knyta förbindelser med ansedda göteborgska handelshus såsom skotten *Laurent Tarras*, som var hans huvudkommissionär, *Wohlfahrt et Norling*, *Kennedy et Åberg* samt den förut omnämnde *Almfelt*. Men som Faye ej kunde bruka sitt av regeringskommissionen utfärdade kreditiv utan alltför stora förluster, enär norska och danska banksedlar stodo i låg kurs i Sverige, tillskrev han greve *Wedel* i regeringskom-

missionen och utverkade av honom växlar utställda av *Bugge* i Drammen, *Peder Anker*, *Rosenkrantz* och *Ankerska* fideikommisset på husen *Wolff et Dorville* och *Normann*. Dessa papper blevo av Faye antingen sålda direkt på börsen eller endosserade av Tarras sända till Londonfirman *Boulton et Baker* till inkasso.

Svårare var det att i Göteborg skaffa skepp. Engelsmännen uppköpte alla stora skepp de kommo över. Medan frakten till England tidigare varit $1\frac{1}{2}$ £ för 100 plank, betaltes nu 7—9 £. Svenska redare begärde 4.000 £ för en skuta om 200 kommerselåster salt till Kristiansand. Redarna förklarade sig därjämte ej ha tilltro till de av regeringskommissionen utfärdade licenserna. För att övervinna svårigheterna måste Faye själv garantera 1,500 £, om skeppet blev uppbragt av norska eller danska kapare, samt 50 Rdr om dagen i liggedagpengar, om de blevo kondemnerade.

Det lyckades honom dock slutligen, att intill den 7 juli få befrakta och avsända 24 svenska fartyg, försedda med engelska, norska och svenska licenser, destinerade till Sannesund, där de skulle få närmare order. Hela expeditionen var väl simulerad. Skepparen var försedd med attester, att varorna voro från neutral hamn. I skeppspapperen fanns ej angivet, att fartygen gingo till Norge. Fartygen utklarerades ej i Norge till Göteborg utan till neutral eller vänskaplig hamn.

Men Faye's uppgift var ej endast att söka proviantera Norge. Han skulle även söka åvägbringa en maskerad handelsförbindelse mellan de båda ländernas köpmän. De norska handelsmännen dröjde ej länge att utnyttja tillfället: *Carsten Tank*, *Westye Egeberg*, *Stenersen*, *Rask*, *Thrane*, *Nils Aal* m. fl. ja, så gott som hela Kristianias handelsstånd, stämde möte i Göteborg. »Her reiser og kommer norske næsten hver dag og man kan neppe spytte uden at støde paa en nordmand. Imidlertid viser man os megen velvilie og fred, og naboelig forstaaelse er det gjensidige ønske», skriver Nils Aal den 30 juni.

I Norge var man ej uteslutande belåten med förbindelsen.

Kursen på norska sedlar sjönk från 40 skilling till att man numera ej längre kan visa dem, skriver en norrman. Tobak, kaffe, risgryn m. m. måste betalas med engelska växlar, på vilka kursen steg från $10\frac{1}{2}$ till 12. Dessutom hyste man vissa farhågor, att den norska trävaruskeppningen skulle komma i svenska händer.

I augusti reste Tarras över Kristiania längs norska kusten för att köpa upp skepp, vilka alltjämt stego i pris. I sällskap med honom reste en viss *Bahrens*, som tidigare i Göteborg inköpt 130 och i Norge lyckades förskaffa sig ytterligare 20. En annan kommissionär skaffade sig varor och skepp till bortemot 2 millioner rdr.

Kaas har senare i ett brev till Schimmelmänn¹⁾ skildrat göteborgsköpmännens uppträdande och karakteriserat detsamma som »et dødeligt slag mod Norges handel, idet det fuldstændig gav den i hænderne på Göteborg-kjøbmændene, som har forstaaet allerede at høste stor profit af vor ulykkelige situation. Ikke nok med, at disse herrer har kjøbt og transporteret til Göteborg en stor del af Norges producter, som de betaler med vore bancosedler, men hvad der er endnu værre, de har samtidig kjøbt flere af vore store transportskibe til en enorm pris.»

I juli 1809 skriver en norsk köpman (Haagen-Mathiesen) till Kaas, att han vid sitt besök i Göteborg funnit, att i de svenska hamnarna ligga skepp med alla slags flaggor ända till ryska och franska, danska undantagna, vilka skepp gå under engelsk konvoj fram och tillbaka till England. Handeln mellan Östersjön och England är så betydande, att köpmännen i London givit order att köpa alla skepp, som de kunna komma över, för att få sina produkter fram. Dessa flaggor gå direkt in i engelska hamnar, om man undantager de franska, som nedtagas 2 mil från kusten.

Redan i flera månader ha engelska licenser till och från engelska hamnar meddelats alla flaggor att även lasta i Norge, Sverige och Östersjön, men i juni blev detta utvidgat till att även taga återlast i England med säd, salt, kolonialvaror m. m. för att med dessa obehindrat avsegla till Norge, Sverige, Östersjön eller andra i licensbrevet angivna platser. Handeln mellan England och Frankrike har isynnerhet varit betydlig, sedan våra skepp medgivits avsegling från franska hamnar. — — —

Längre fram på hösten lyckades det Faye, att av Sveriges rika skörd uppköpa och sända tusentals tunnor till Norge. Han tillhandlade sig dessutom efter hand de sädeslastade skutor engelsmännen hit införde som priser, expedierade svenska skepp till Danmark och avslöt leveranskontrakt med göteborgshus sådana som Ekman eller Almfeldt, vilka båda handelshus såväl 1809 som 1810 skaffade Norge betydliga förråder.³⁰⁾

Slutet av april och början av maj kännetecknas av en rikligare tillförsel av livsmedel, varigenom en del lättnader i handelsomsättningen kunde medgivas. Sålunda meddelar regeringen den 27 april, att det genom förordningen av den 28 oktober sistlidet år anbefallda upprättandet av viktualietaxor skulle upphöra. Den 5 maj kunde sekvestern i Marstrand på den spannmål (1350 tunnor råg och korn samt 516 tunnor diverse spannmål), som avsetts för Västra arméns behov och tillhörde kommerserådet Björnberg, upphävas.

¹⁾ Greve E. H. Schimmelman, dansk finansminister.

Licens utfärdad 14 Mars 1808
J. S. Smith för Göteborgs Po-
stkontor

Jag Certifierar härmed at Skepparen Olof
Olsson med dess förande Sloop Margas
Fredrica hemma uti Christiansand i
Norge junte dess Besättning af Fem
Man har af Engelska Orlogs Briggen
Forward den 3 siddne Aprille uti
Skagen tack beswitt tagen, och at han
Olof Olsson med dess Besättning beswitt
härstades i Sand Jutte den 7 samma
Månad från nämnde Orlogs Man-
gottsberg i Engelska konsulatet den
13 Junij 1808 — J. Smith
Engl. Consul

Sillfiskets felsläende föranlät regeringen, att (1 maj) anmoda landshövdingen låta inventera befintliga förråd av salt sill, för att undersöka om behov av import av norsk vara föreläge.³¹

I ett handbrev från Rosenblad (1 maj) meddelas landshövdingen ej blott, att den spannmål, som »Välgörande Societeten» i England i samband med dr Domeyers ankomst hit översänt, finge tullfritt införas utan den mera betydelsefulla underrättelsen, att Amerika upphävt embargo¹) å varor till vissa riken i Europa. Rosenblad anmodar landshövdingen att meddela amerikanska konsuln i Göteborg (Rob. Dickson) den förlidet år gjorda lindringen i tullen å mjöl, spannmål, kött och fläsk.³²

De livligare affärerna såväl på börsen som annorstädes föranledde Handels societeten dels att företaga åtgärder mot börsauktioners hållande under den egentliga börstimman (kl. 1—2 e. m.), dels att vidtaga en revision och nedsättning av mäklarearvodena.

För att minska eldfaran för de i hamnen liggande fartygen hade i Masthugget, som förut angivits, i närheten av Sänkvarvet upprättats ett kokhus, där besättningarna kunde tillreda sin utspisning. Svårigheter hade emellertid visat sig dels att inkassera dessa avgifter, som måhända varit för höga,²) dels hade en del fartyg avseglat utan att erlagga fastställd avgift. Tolagsbokhållaren *Joh. Jac. von Holten* hade hemställt, att inkasseringen i st. för genom honom skulle ske av hammästaren, vilket Handels societeten ej ansåg sig kunna tillstyrka. Av hammästarens rapport framgår emellertid, att fartygen tidvis »klumpa» sig mellan krono- varvet och Säggrundet, varigenom reviret på detta ställe så upptages att, oaktat all möjlig tillsyn, »passagen ofta tillstänges».

Vid Handels societetens sammanträde 24 maj meddelade Schoerbing i sin sedvanliga skrivelse, att regeringen den 11 april medgivit, att $\frac{2}{3}$ av det Liverpoolsalt, som hitkommit efter nämnda datum, skulle få reexporteras.

Om Göteborg sålunda syntes gå en livligare handel till mötes rönnte Uddevalla den motgången, att dess begäran om nederlagsfrihet den 2 juni blivit av regeringen avslagen.

Till den stundande riksdagen beslöto Borgerskapets äldste på sammanträde den 6 juni³) att till magistraten ingå med ansökan om en del ytterligare förmåner och lättnader, som ej i stadens riksdagsfullmäktiges skrivelser varit upptagna.

¹) Amerikanska skepp i europeiska farvatten voro ej neutrala, enär den amerikanska kongressen genom en embargo lag i dec. 1807 förbjudit alla fartyg segla på Europa. Denna lag var gällande intill »Intercourseact» av den 9 mars 1809, då förbudet begränsades till Frankrike och England. Napoleon hade dragit full konsekvens av denna lag och förklarat alla amerikanska fartyg för god pris.

²) Genom H. S. ingripande 24 maj nedsattes taxan till 6 runst. banko per läst för inländska och det dubbla för utländska fartyg.

³) Jfr. protokoll av den 22/6 (pkt 6) och 12/4 (pkt 10).

1:o) Man begärde sålunda vidsträcktare nederlagsfrihet samt att staden måtte få en skälig avgift av alla ankommande transitovaror efter deras värde, evad de äro väg- eller mätbara, och antingen de före avskeppningen härifrån blivit vägda eller mätta och räknade eller åter utförda, sådana de hitkommit, endast med flyttning ur det ena i det andra fartyget eller blott med förändrade skeppsdokumenter.

2:o) Begärdes att en fullkomlig näringsfrihet för städernas innevånare med iakttagande av ordning och skick, måtte till befordran av städernas styrka och tillväxt samt rikets därmed förknippade sanna intresse, tillåtas. Alla däremot stridande hinder och tvång ävensom monopolier borde för framtiden avskaffas.

3—4:o) Skjutshållen till Lerum och Lahall (2 mil) ansågs för långt, varföre upprättandet av nya skjutsställen på 1 mils avstånd begärdes. Samtidigt önskades en höjning av skjutslegorna.

5:o) Önskade Borgerskapets äldsta avskaffande av de hinder och olägenheter, som mötte vid tullklareringen, synnerligast genom onyttiga och onödiga formaliteters iakttagande vid fartygs in- och utlossning, ävensom omvägarna med tulladvokatfiskalernas yttrande rörande tulldomstolarnas edgångsutslag, vilka, då kronans eller tullarrendatorernas rätt av dess tjänstemän på stället kan och bör bevakas, förnämligast leda till uppehåll uti utslagernas fullbordan och med detsamma oftast förorsaka godsägarna och skepparna oskyldigt lidande och annars undvikliga förluster.

6:o) Att handlandena härstädes mot borgen för tullavgifters erläggande må tillåtas, liksom i väl beställda utrikes handelsorter brukligt är, få under deras enskilda lås och förvar hava och hålla upp- och nederlagsvaror, under förbindelse till tullen för tullbara, — och ansvar för de till bruk och kvarblivande i riket förbudne — varor, om däruti minskning emot angivningen kunde befinnas, som ej genom vådlig händelse utan emottagarens förvållande tillkommit. Varande här förutnämnda frihet så mycket mera nödvändig, som de varor av dyrbara värden, vilka isynnerhet bliva utom staden lagda i de förvaringsrum, där äro tillgängliga, eljest skulle, i brist på flitig tillsyn efter behovet, allt för mycket kunna skadas om ej alldeles fördärvas.

7:o) Att städernas lanttullar måtte för all framtid indragas, om det också ej kunde ske med annat villkor än att inkomsterna av desamma efter vissa års medelräkning skulle statsverket gottgöras.

8:o) Rasing av sjöfronterna för områdets utnyttjande till stadens behov.

Den 30 maj hade regeringen anbefallt Generaltullarrendesocietetens fullmäktige, på det under den i Göteborg rådande livliga sjöfarten hinder och up-

pehåll för skeppens skyndsamma expedierande ej måtte uppkomma genom för få lossnings-, emottagnings- och upplagsplatser, att med all skyndsamhet vidtaga de kraftigaste åtgärder för att undanrödja sådana och alla andra hinder för handels och sjöfartens obehindrande och raska fortgång. Fullmäktige skulle desslikes förordna ett tillökt antal tullbetjante, ifall de ordinarie ej medhinna biträda med den skyndsamhet, som de trafikerande behöva för att expedieras. Allt i avsikt, att den nuvarande för staden gynnsamma handelskonjunkturen må kunna i hela sin vidd utnyttjas.

Visserligen hade ett sammanträde ägt rum med överdirektör *V. Bellander*, i vilket handlandena framställt sina önskemål, men då man tydliggen hyste ringa tilltro till fullmäktiges beredvillighet att tillmötesgå de framförda önskingarna, ansåg Handels societeten på sammanträde den 15 juni, att man borde framgå en annan och säkrare väg och låta kalla stadens handlande till ett möte å Börsen.

Härvid framhölls, att tillfället borde utnyttjas »till avskuddande av de fjättrar, som hittills tvingat handeln och sjöfarten, och att Kungl. Maj:ts förberörda nådiga förklarande måtte komma till uppfyllelse och avsikten därmed genom misstag eller tjänstemännens obehöriga tydningar av dess rätta mening icke tillbakahålles».

Handels societetens skrivelse innehåller i huvudsak följande:

1:o Tullverkets personal borde ökas så, att inkommande inlagor kunde journaliseras den dag de inlämnades samt gods och varor kunna, utan uppehåll på grund av bristande antal vaktmästare, expedieras;

2:o Vikten ej behöva utsättas vid angivningen;

3:o Vägningen ske, där godset upplägges under vederbörlig uppsyn samt med för året justerade vikter. För skyndsamhet härutinnan tillsättes extra packhusinspektorer, samt förrättas vägningen å flera ställen;

4:o Emottagare av varor, som äro tillåtna till upplag, befrias från att beediga deras värde.

5:o Vid export av kaffe denna vara må kunna omtömmas i endera säckar eller fastager utan tulltjänstemäns närvaro;

6:o Då alla nederlagsvaror, som i närvarande ställning härifrån expedieras måste gå under s. k. simulerade dokumenter, blir det jämväl av största nödvändighet, att de fastager eller omslag, varuti varorna befunnits, icke genomdragas och med tullsigill stämplas; om skepp med sådant gods vid framkomsten till destinerad ort icke skall på sådant sätt själv medföra bevis om lossningsstället och med detsamma vålla konfiskation av alltsamman, varför ock exportör i nämnda fall torde kunna från tullsigillens mottagande å varorna frikännas;

7:o Flera magasin må medgivas och försegling anses onödig, då varorna bevakas av tullpersonal. Anses det dock nödigt, må det ske i land och ej ombord å fartygen, där hinder möter för lossningen. Godsägaren må äga tillgång till magasinen för uttagande av prov å varan;

8:o Grövre varor må få läggas samman med andra;

9:o Tolagsbetjäningen bör ej genom stadens lås hindra in- och utlossning;

10:o) Varor, som kräva lägre tull men äro skrymmande, såsom spannmål, salt, bomull, risgryn, fisk, fläsk, kött m. m., må få läggas på nederlag i säkra magasin på andra sidan stadens revir fr. o. m. Färjestaden upp emot själva staden, dels emedan dessa magasin äro mindre utsatta för eldsvådor utom gränsen för eldande hushåll, och dels emedan magasinen redan tryta på denna sidan reviret;

11:o) Göteborgs till 8,000 tunnor bestämda årliga saltlager må få läggas inom stadens tull-distrikt i skärgården å lämplig plats;

12:o) Salt ankommet från St. Ybes eller Terra Vecchia må få exporteras, emedan större partier nyligen ankommit än här kan rymmas;

13:o) Fartyg, som inlupit i stadens hamn, må få lossas utom tur;

14:o) Mot säker borgen för redligt förfarande och alla tullavgifters behöriga erläggande eller och mot hypotek av motsvarande gods må ägare av nederlagsvaror, som till förbrukning inom riket äro tillåtna, om de så önska få förvara under enskilt lås och förvar under förbindelse, att då något därav säljes genast meddela tullkammaren uppgift å myckenheten av varorna och tullavgifterna därför erlägga — — — tullbevakningen obetaget, att när som helst övertyga sig om riktigheten av ineliggande lager.

Häri bör dock ej inbegripas, varken svagare viner eller andra flytande varor, som äro underkastade läckage, ej heller salter — — —. För spannmålens skyddande mot försämring må tillgången till densamma vara fri och obehindrad;

15:o) Innehåller en del bestämmelser om barlastade fartyg;

16:o) Utländska skeppare under konvoj, som stanna vid Vinga på Rivöfjord eller i de yttre delarna av skärgården blott för att ombyta skeppsdokument utan lossning av lasten, må för att undvika uppsegling till Nya Älvsborg beredas frihet erhålla visitation av jaktlöjtnanten i orten. Men att likafullt erhålla visitation av tullbetjänt, där de ankrat, emot vederbörlig betalning för ditresan;

17:o) Att som tillväxten och bibehållandet av den i Göteborg började vidsträcktare handeln med utlänningar, mycket beror därpå, att deras varor icke beläggas med för svåra avgifter härstädes, till vilka senare auktionsprovisioner så mycket mera äro att räkna, som för handelsvarors försäljning å Börsen i större partier och till betydliga penningevärden, 2—3 % blivit av stadens auktionskammars både fordrade och tagna, oaktat det ringa besvär dessa auktioner förorsaka, i jämförelse med försäljning av lösöre i privata hus samt pris- och strandningsgods, — — — alltså — — — för att utlänningar ej må avskrämmas, bör för varor, som i större partier säljas, blott krävas $\frac{1}{2}$ % eller ock måtte Handelssocieteten medgivas inrätta sin egen auktionskammare, såsom i utländska handelsstäder är brukligt, och varav Ost- och Vestindiska kompanierna fått begagna sig. Eljes måste man begagna sig av mäklare, som dock erbjuda mindre konkurrens.

Vid ett påföljande sammanträde med Borgerskapets äldste (22 juni) vidtogos en del ändringar i inlagan till den stundande riksdagen samt ytterligare tillägg. Begäran om skjutslegans höjning blev sålunda struken liksom begäran om sjöfronternas slopande. De under pkt 4 och 5 härövan begärda lättnader i tullklarering och nederlagsfrihet skulle uppdragas åt stadens riksdagsfullmäktige. Man begärde däremot bl. a., att tobakshandeln skulle likställas med annan handel, vidare understöd till en börsbyggnad samt att tullen å vissa överflödsvaror till hjälp åt fattigvårdsdirektionen i Stockholm skulle bortfalla m. m.

Beträffande linneväverierna i Älvsborgs län, Marks och Kinds härader samt i norra Halland, vilka framställa en icke obetydlig exportvara på Amerika och andra utrikesorter, gjorde Borgerskapets äldste den framställan, att ungt folk utan att vara hemmansbrukare eller torpare eller hava försvar som krigs- eller gärningsmän där fingo bosätta sig och obehindrat och fritt från tvång sysselsätta sig med linnevävnad. Endast genom en dylik rörelsefrihet hade sillfisket i Bohuslän på sin tid kunnat uppnå den omfattning och det uppsving som skett.

Slutligen hemställdes, att diskontverket måtte uppsätta avdelningskontor i Göteborg.

Behovet av magasin och nederlagsplatser gjorde sig alltmera gällande. Den 1 juli skriver landshövdingen till Kungl. Maj:t och föreslår, att gamla kronomagasin, som nedbrände år 1804, måtte för en ringa kostnad repareras till ett ganska säkert och tjänligt nederlagsmagasin. Ett dylikt behövdes, enär »förra och detta årets ovanligt stora tillförsel af Colonialvaror har medtagit alla magasin, källare och upplagsställen, som i staden varit att tillgå». Landshövdingen påpekar, att hyrorna för dylika lägenheter äro ganska högt uppdrivna, men likväl måste ankommande fartyg bliva länge uppehållna med laddningarnas utlossning, emedan rum för varorna saknas. Han föreslår därför, att byggnaden antingen i nuvarande skick försäljes å offentlig auktion eller också, att murarna på Kungl. Maj:ts bekostnad i ständsättas och byggnaden sedan uthyres till varuupplag. Slutligen kunde byggnaden i sitt nuvarande skick uthyras till högstbjudande, som kunde omändra detsamma till nederlagsmagasin.

Endast under nuvarande för Göteborgs handel lyckliga tid, slutar landshövdingen, kan ett dylikt användande av kronomagasinets ruiner bliva till nytta. Då stora varulager sakna utrymme torde hyresbeloppet bliva betydligt.³⁴

Resultaten av Fayes verksamhet i Göteborg började efter hand göra sig gällande i större skala. Den 12 juli befordrar landshövdingen en begäran från handl. Tarras, i vilken denne anhåller om svenska fartygs fria handel på Norge medels svensk eller engelsk licens. Norska fartyg, som hitkomma befraktade, hava varit försedda med engelsk licens. Denna begäran, ansåg sig Kungl. Maj:t genom skrivelse av den 8 aug. böra tillställa.³⁵

Genom en skrivelse, daterad den 19 juli, hade norska fartyg försedda med engelska eller svenska licenser redan medgivits fritt anlöpa svenska hamnar samt där intaga varor i retur. Ungefär samtidigt (19 juli) har Kungl. Maj:t medgivit norska handlandena *Fr. Rasch* och *E. B. Stenersen* att till Norge få från Göteborg utskeppa 1,855 tunnor Liverpoolsalt.

I samma månad (24 juli) vidarebefordrar landshövdingen en från Marstrand inkommen ansökan, vari borgerskapet därstädes för erhållandet av bättre förbindelse med fastlandet begär, att av stadens medel eller genom bolags inrättande få fullkomna det kanalarbete, vilket påbörjats redan 1782 men sedermera icke fortsatts och blivit ofullbordat, samt att av de trafikerande få

uppbära viss avgift. Landshövdingen finner den omväg på omkring 1 mil, som den yttre farleden kräver, ej blott besvärlig utan även understundom farlig för de småbåtar, som användas för denna trafik. Han tillfogar, att även Kungl. Maj:t kan hava fördel av bättre förbindelser med fästningen och tillstyrker, att avgifter få upptagas men anser att viss tid bör stipuleras för arbetets fullföljande.³⁶

Det norska fälttåget, varvid livsmedelstillförseln till Västra armén till stor del skett från Göteborg, hade gjort det gamla kravet på fast bro över Nordre älv mitt för Bohus fästning än mera aktuellt. Redan tidigare, 25/10 1803 och 25/5 1807, hade framställan om dylik broförbindelse inkommit och under fälttåget hade en pontonbro blivit slagen, varjämte landshövdingeämbetet låtit upprätta och insänt ritningar och kostnadsförslag till en fast bro. Dessa hade prövats av såväl Krigs- som Kommerskollegium, varjämte ett av överintendentensämbetet uppgjort förslag ävenledes underkastats granskning. Men Kungl. Maj:t hade (31 juli) dels funnit kostnaderna för höga, dels att hinder för den fria sjöfarten skulle uppkomma, varför förslagen ej kunnat godtagas utan färjeförbindelsen skulle fortfara³⁷.

Ehuru sillfisket med stor sannolikhet upphört förelågo likvisst en del tvistefrågor rörande detsamma. Den 27 juli hade regeringen bestämt, att de ständiga saltlagren i stapelstäderna skulle utgöras av medelhavssalt, St. Ybes eller Cap Verde. En långvarig tvist pågick fortfarande mellan den nye sillmätaren *Roempke* å ena sidan¹⁾ och sillsaltarna å den andra. Den förra ville ha taxorna för kröningen höjda, de senare själva draga försorg om kröningen. Handels societeten ansåg den gamla taxan vara fullt tillräcklig och betonade, att herr *Roempkes* krav på höjda taxor berodde på, att han mot allt för drygt ackord förvärvat sig sysslan av den förutvarande, herr *Gyzander*. Tvisten rörde även ändring i silltunnornas form och storlek, varvid sillsaltarna ej önskade någon ändring i 1777 års modell (6/10 1777).

En del handlande hade även begärt få exportera sill av 1807 års saltning. Så hade firmorna *Andersson och Wohlfahrt* samt *Ekman et C:ie* anhållit få exportera 3,120 tunnor, en begäran som Kommersekollegium dock återremitterat med begäran om uppgift på inneliggande lager och varans beskaffenhet. Vid sin handläggning av ärendet uttalade Handels societeten att i orten funnos utom denna behållning inga eller mycket obetydliga partier sill. Brist på köpare till ett pris av 15—16 rdr tunnan hade ej förmärkts. Något bestämt uttalande ville societeten ej lämna, enär allt berodde på konjunkturerna samt om intet eller ymnigt fiske inträffade.³⁸

Många funnos dock som uppgivit förhoppningarna på nytt sillfiske.

¹⁾ Denne hade fått landshövdingens medhåll 9/3 1809.



62. Köpmannen Fr. W. Wohlfahrt.

Den förut omnämnde silsalteriiddkaren och trankokaren B. Almfeldt anhåller sålunda, att sedan »sillfisket nu tagit slut» han, i st. f. att såsom andra rasera sina trankokningsverk till obotlig skada för ett framtida fiske, önskade få tillstånd använda dem till ättiktillverkning, som han genom flera kostsamma försök funnit äga »bonité» fullt jämförlig med utländsk vara. Han anhåller att få använda tvenne av sina verk till framställan av 100—200,000 kannor ättika årligen, som skulle vara tillfylles för Göteborgs och Bohus län samt därjämte någon skeppning. Han begär för att få omkostnaderna betäckta få monopol samt att från nederlagen få uttaga material såsom brännvin, sirap, muscovadsocker m. m. allt mot vederbörlig tullavgift. Han hade redan vid Björsholmen, Årsnäs by, i Solberga socken vidtagit förberedelser. Societeten tillstyrkte för sin del anläggningen, men ansåg ej att monopol vore tillbörligt.³⁹

Oaktat man i skrivelser till Kungl. Maj:t och riksdagen pläderade för full handelsfrihet, bevakade man inom stadens hank och stör misstänksamt andras åtgöranden, så fort man ansåg sig kunna finna något intrång i egna rättigheter.

Vid Handelssocietetens sammanträde den 24 aug. meddelar handelsfiskalen, överskulden *Lorenz Borelius*, att han anmält gästgivaren *J. Söderling* för att utan handelsrättigheter i stadens »veckopapper» annonserat sig sälja tvenne sorters rom, claretvin på buteljer, vinättika, två sorters kaffebönor, matrussin och svensk ansjovis i kuttingar. Söderling genmälde, att hans dryga skatt, 200 rdr banko, tvingade honom att skaffa sig extra inkomst, Handelsfis-

kalen genmälde, att skatten härrörde för tvenne biljarder och gästgivarerörelsen. Societeten ansåg, att S., som tidigare gått fallit och mistat sina handelsrättigheter, skulle erhålla varning. Vid upprepad förseelse skulle laga åtal följa.

Av större principiell betydelse blev ett av Kungl. Maj:t fällt utslag mellan Kungl. Maj:ts befallningshavande och Göteborgs magistrat å ena sidan samt handl. *Lars Claesson* och en del spannmålsminuthandlare i Göteborg å den andra.

Magistraten hade nämligen avslagit Claessons m. fl. ansökan, att till försäljning i minut få av från landet inkomna foror, såväl på torg som anorstädes inom staden, obehindrat och utan inskränkning till viss tid göra spannmålsupphandlingar. Magistraten hade funnit ansökan stridande emot en av magistraten den 10 april 1790 utfärdad kungörelse med förbud för stadens spannmålsminuthandlare att icke före en viss däri stadgad tid efter den från landsbygden införda spannmålsankomst till torg och hamn, göra upphandling till uppläggning och avsalu. Genom utslag av den 16 mars s. å. hade landshövdingen instämt i magistratens i berörda ärende fattade beslut.

Kungl. Maj:t hade emellertid på besvär av Claesson och hans medintressenter genom skrivelse till Kungl. Kommerskollegium (den 30 aug.) behagat förklara, att Kungl. Maj:t med tillämpning av Kungl. förordningen av den 22 mars 1775 och 30 nov. 1780 funnit skäligt, att till sin kraft och verkan upphäva ej mindre magistratens kungörelse av den 10 april 1790 än även Kungl. Maj:ts befallningshavandes överklagade utslag.⁴⁰

Det var ej blott sill- och minuthandeln, som denna tid blev föremål för de styrandes bekymmer. Även trävaruhandeln skulle i samband med den allmänna revisionen av näringsfriheten draga uppmärksamheten till sig.

Så anser sig landshövdingen den 21 okt. böra tillstyrka en begäran från Sörbygdens, Vette och Bullarens härader att få till Norge utföra trävaror, enär transporten till städerna vore lång, och allmogen å berörda platser därjämte behövde denna inkomstkälla för spannmålsinköp. Han ansåg sig där emot ej kunna tillstyrka utförsel av ved, enär veden krävdes dels för sillfisket dels för skärgårdens behov. Veden vore därjämte dyrare i Göteborg än i Stockholm (17 rdr för björk, 12 för al och 11 för furu).

Ungefär samtidigt (26 okt.) handlägger Handels societeten en skrivelse från riksdagsmännen i Bohuslän, att enär Inlands nordre och södra, Fräkne, Torpe, Orust och Tjörns samt östra och västra Hisings härader äga dels ingen, dels obetydlig skogstillgång och således lida brist på bräder och träkärl, det

skulle vara önskligt, helst det från äldre tider varit brukligt, att dessa häraders allmoge på Göteborgs torg tillhandla sig dessa nödvändighetsartiklar, samt att denna handel, som magistraten de sista åren förbjudit, ånyo måtte bliva tillåten. En liknande ansökan till Kungl. Maj:t (26 sept. 1800) hade emellertid av Borgerskapets äldste blivit avstyrkt.

Vid sammanträdet uttalade Handels societeten att då »*tvång och utslutande rättigheter i allmänhet under nu påstående riksdag kommit ifråga till afskaffande*» vill societeten för sin del icke vägra de sökande häradernas innevånare att vid stadens torg tillhandla sig tråkärll och slöjdalster även om vid något tillfälle tillgången skulle för stadens innevånare bliva mindre tillräckligt. Men den åstundade handelsfriheten för bräder ansåg sig societeten föranlåten att bestrida, emedan tillförseln av den varan både i förflutna år varit och även hädanefter otvivelaktigt bliver mindre än som svarar mot stadens innevånares angelägna behov. Särdeles krävde inredningarna av de efter flera brandskador nyuppförda stenhusen riklig tillförsel av sådana. Societeten ansåg sig slutligen böra påpeka, att en del av de sökande häradernas innevånare besutto egna skogar och såginrättningar, samt att de övriga från såväl dessa som andra närbelägna ställen kunde förskaffa sig, vad de av nämnda ämnen tarvade.¹⁾

Begäran från handelshuset Andersson och Wohlfahrt samt Ekman et Cie att få exportera 3,120 tunnor sill blev fördröjd genom att olika myndigheter ansågs behöva höras. Fram mot slutet av oktober synas firmorna ha associerat sig med kommerserådet *Homeyer* och anhålla (19/10) nu gemensamt om tillåtelse till export av 4,620 tunnor. Den 28 okt. anser sig landshövdingen kunna tillstyrka exporten av sillen, som, då den är gammal, endast betingar ett pris av 10 rdr tunnan, under det gängse priset eljes var 14—15 rdr.⁴²⁾

Sillfiskets felsläende hade medfört stor nöd i skärgården. För att bereda någon hjälp anser sig von Rosen böra bereda skärgårdsbefolkningen inkomster genom lättnader i utrikes fraktfart, så att skärgårdsbåtar, däckade eller odäckade, av i allmänhet mindre än 15 lästers dräktighet, skulle kunna användas. Han ansåg, att den befintliga tullbevakningen vore tillfylles, vilket regeringen även bifaller (11 november). Fraktfarten avsåg förnämligast lovliga varor till Norge.⁴³⁾

¹⁾ Vid ett senare sammanträde den 5 dec. beslöt societeten att, enär Kungl. Maj:t genom skrivelse av den 15 sisl. juli medgivit förut nämnd allmoge, att å torg i Göteborg upphandla både tråkärll och bräder», dock att sådant likväl ej må sträcka sig utöver, vad till allmogens eget behov oundgängligen fordras», återtaga den förutnämnda skrivelsen och, enär magistraten hänskjutit likalydande ansökan även från andra häradar, instämma i Kungl. Maj:ts utslag även beträffande dessa häradar.⁴¹⁾

Under dessa uppsvingstider hade givetvis en del lös befolkning sökt sig in till staden. Tjuveri och inbrott i de ofta provisoriska magasinerna hörde till ordningen för dagen och i de å reviret infrusna fartygen förekommo ej blott tjuverier utan även nidingåd. Den 26 okt. beslutar Handels societeten ingå till magistraten med begäran, att stadens järndragare under vintertiden, när de äro fria och lediga från sina vanliga göromål, måtte erhålla brandvaktsprotektion och skyldighet att bevaka de infrusna fartygen.

Frågan om en *börsbyggnad* blev vid denna tid aktuell. I skrivelse av den 31 okt. 1809 anmodar landshövdingen magistraten att yttra sig om ett förslag till påtänkt börsbyggnad samt granska den av riksdagsfullmäktige för handelsklassen i Göteborg hos Kungl. Maj:t gjorda ansökan om vissa förmåner för verkställigheten av densamma. Med eget utlåtande skulle svaret tillställas Kommersekollegium.

Först i april följande år ingår från Kungl. Maj:t en skrivelse, vari meddelas, att det förslag, som Göteborgs stads riksdagsfullmäktige *B. H. Santesson* och *Nicl. Malm* på stadens och Handels societetens vägnar anhållit, att för en börsbyggnads uppförande i staden under 25 år få uppbära:

- 1:o) $\frac{1}{4}$ % av allt, vad som på börsen genom auktion försäljes;
- 2:o) 4 skillingar per läst av alla till Göteborg inkommande utländska fartyg;
- 3:o) En per mille av alla varor, som i främmande skepp antingen dit inkomma eller därifrån utgå; värdet beräknat efter i tulltaxan utsatt pris¹⁾, har Kungl. Maj:t bifallit de under pkt. 1 och 3 upptagna med det tillägg, att i likhet med vad för Stockholm bestämts, inskränkning göres för de varor, för vilka $\frac{1}{8}$ % i rekognition (nederlagsavgift) erlägges. Pkt. 2 kunde ej medgivas. Byggnaden skulle vara uppförd inom fem år.

Att den gamla börslokalen var till trängsel fylld finner man av samtida utsagor liksom att börsauktionerna måst inställas under officiell börs-tid. Börsauktionernas medel tyckas emellertid ej i tillbörlig ordning ha redovisats.

Den 12 nov. 1808 hade Handels societeten sett sig nödsakad ge börsdirektören herr *Bened. Falk* en erinran, att auktionsmedlen årligen böra granskas. Den 24 aug. 1809 ser sig samma institution böra framhålla nödvändigheten av en snabbare redovisning. På grund härav anhöll Falk den 14 dec. att bliva entledigad och utsågs i hans ställe handl. *J. A. Andrén* och *A. Rosenberg*.

¹⁾ Genom Kungl. resolution den 18 dec. medgavs, att denna avgift skulle tillsvidare få utgå. Omreglerades dock genom 1825 års Kungl. brev.

Från statsministern för utrikes ärenden Lars von Engeström hade till landshövdingen ingått ett handbrev (16/10) av nedanstående lydelse:

»Då inom kort fredsunderhandlingar komma att öppnas med Danmark får jag i förväg anmoda herr greven och landshövdingen att inhämta och till mig inkomma med underrättelse över de ämnen, vilka inom edert län skulle såsom föremål för fredsstipulation komma i betraktande.

Även önskar jag underrättelse, om den genom edert län gående danska post mellan Danmark och Norge, dess inrättning och betydelse, samt huruvida silvertransporter äga rum från Norge till Köpenhamn. I denna händelse, om de gå beständigt eller vid vissa tider, om de befordras med vanlig gästgivareskjuts samt om dessa transporter äro av betydighet.»⁴⁵

I sin svarskrivelse (31 okt.) framhåller v. Rosen i främsta rummet behovet av tullfrihet för utförsel till Norge av länets egna produkter: spannmål, trävaror och något järn. Härför torde i gengäld fordras tullfrihet för en del norska varor, kalk och fiskvaror, i synnerhet s. k. stockfisk. Möjligen skulle tullfrihet för sistnämnda vara mera skada än gagna det egna fisket, då, sedan sillfisket nu upphört, det s. k. storsjöfisket behöver all uppmuntran.

Beträffande postgången har den fordom gått mellan Norge och Danmark och vice versa en gång i veckan, men åren 1806 och 1807 förökades denna postfart så, att den gick två gånger till och två gånger från Norge, samt fördes av en man och skjutsades av en häst. Gästgivareskjuts nyttjades icke härtill utan ifrån äldsta tider har det varit överenskommet med ägare av vissa invid vägen belägna hemman om postskjuts, och sedermera har denna överenskommelse fortfarit, oavsett att andra ägare tillkommit.

Avgiften för skjutsningen har varit olika efter vägens olika längd från varje ställe och alltid varit ackorderad i ett för allt och fjärdedels år — extra-poster oberäknade, som alltid blivit särskilt betalade. Med postförseeln har i övrigt så tillgått, att icke några norska eller danska undersåtar besörjt densamma, utan har det hela besörjts av vissa därtill uttagna personer vid åtskilliga postskjutsombyten, till vilka varit överlämnad ett slags mundering, som blivit utnyttjad av den, som i egenskap av postiljon vardera fört posten 5, 6—7 mil. Vid Svinesund har posten både blivit avlämnad och mottagen av en dit skickad norsk person, som i Norge haft denna befattning. För postens överförande vid detta ställe över sundet har svenska färjemanen i ett för allt uppburit 45 rdr dansk Courant om året.

Den s. k. danska silverposten är en helt annan inrättning. Dess egentliga ändamål är, att till Danmark från Norge föra silver, men har mera likhet med de utomlands begagnade s. k. postvagnarna. Vanligen har den gått

fram och tillbaka till och från Norge en gång i månaden, och har merendels varit åtföljd av passagerare, så att understundom vagnarnas antal varit flera, allt efter passagerarnas mängd, då ock hästar i samma förhållande erfordrats. Skjutsen har alltid blivit begärd och erhållits å gästgivaregårdarna emot vanlig skjutslega.

Postmästare, som ledsagat dessa postvagnar, ha varje kvartal betalat de, som skjutsat den varje vecka gående danska posten, vilket så ordentligt skett, att man ej hört någon klagan eller oreda vid denna postgång.

Vissa hemman äro för övrigt icke anslagna till danska postförseeln eller någon allmän anstalt vidtagen. Den har hittills berott på enskilda åtaganden med danska postförvaltaren och de hemmansägare, som postskjutsningen utgöra, och hava alltså inga förmåner i avseende till kronoutskylder. De anse i alla fall fördelaktigt att verkställa denna skjutsning, för vilken de äro väl betalda, och det torde icke vara ofördelaktigt för landet om densamma finge fortfara.⁴⁶

Det kan i detta sammanhang böra påvisas, vilka svårigheter, som uppstodo för postfarten mellan Danmark—Norge, sedan krigstillstånd inträtt. Den första följdén av det oförmodade engelska fredsbrottet och den engelska flottans ankomst till Öresund 1807 blev för Norges vidkommande avbrottet av den regelbundna posttrafiken med de danska öarna.

Enligt danska bestämmelser av år 1804 förefanns en två gånger i veckan avgående post mellan Kristiania och Köpenhamn. Angreppet mot Köpenhamn medförde att från medio av aug. till den 12 sept. 1807 endast ett fåtal underrättelser nådde till Norge. Efter fredsbrottet den 29 febr. 1808 fanns endast förbindelsen Fredriksvärn—Fladstrand. Laurvig blev centralpostkontor för hela Norge, varifrån post och tidningar sedermera avgingo med postbåten från Fredriksvärn. Dessa voro emellertid utsatta för angrepp ej blott från engelska och svenska örlogsfartyg och kapare utan även från s. k. Rokkebåtar (fiskarebåtar med flera än 4 mans besättning, vilka enligt regeringskommissionens bestämmelse voro oangripbara).

Det visade sig snart, att postfarten måste läggas västligare, från Kristiansand till Nordstrand, varjämte beväpnade båtar måste användas. Tisted på Jylland, blev det stora uppsamlingsstället (juli 1808). För att breven ej skulle falla i fiendens händer voro säckarna försedda med sand att kunna sänkas, varjämte duplikatpost användes.

I april 1809 hade genom skrivelse från *Adlersparre* resande och kurirer fått fri genomresa genom Sverige. Den 10 maj 1810 ankom för första gången den genom Sverige färdade posten.

KAPITEL X.

Hamnstängningen nov. 1809.

Efter revolutionen hade Armfelt i slutet av mars efterträtt Cederström som befälhavare för Västra Armén. Prins Christian August hade omedelbart sökt sätta sig i förbindelse med de ledande männen i Sverige — hälst innan ännu parlamentärer hunnit avgå till Paris och St. Petersburg. Såsom sitt ombud använde han direktör *S. Bagge*, som i och för Götakanalsförslagets kostnadsberäkning till årets riksdag kallats till Sverige av v. Platen, och bland annat medförde en skrivelse från prinsen till Adlersparre. I Göteborg skulle Bagge sedermera sammanträffa med Platen.

Underhandlingarna från svensk sida hade nog en viss storskandinavisk innebörd. En förening mellan Sverige och Norge. Från prinsens sida avsågs nog en kursförändring i den av Sverige hittills förda politiken såsom Englands bundsförvant, även om en tanke på egna fördelar åtminstone den sista tiden ej kan anses vara fullt utesluten.

Armfelt hade kort efter emottagandet av befälet antytt en brytning med England, föreslagit vapenstillestånd och utbett sig ett samtal med prinsen. Det senare ville Christian August ej inlåta sig på. Han kände Armfelt som en intrigmakare och ansåg, att så fort krigsorsaken brägts ur världen freden av sig självt skulle inträda.¹

Å ledande håll såg man, att fredsunderhandlingarna måste medföra brytning med England. I april vistades Armfelt en tid i Göteborg och verkställde rekognosering av därvarande förhållanden för att man skulle vara beredd på alla eventualiteter. Då Armfelts rapport lämnar en del värdefulla upplysningar, angående den tidens uppfattning av försvaret av Sveriges viktigaste hamn mot västerhavet, meddelas densamma här i utdrag och sammanfattning.

Rapporten är daterad Göteborg den 17 april 1809.

Vid västra kustens försvar mot en fiende, som genom landstigning och coup de main vill vinna fördelar, får man med hänsyn till vår svaga sjömakt endast fästa avseende vid de punkter, som kunna ha någon större betydelse för fienden. Sådana äro på hela kusten från Strömstad till Helsingborg endast tvenne: Marstrand och Göteborg. Varbergs grunda vatten och de obetydliga fördelar dess erövrande kunna medföra gör, att densamma kan lämnas ur räk-

ningen. Marstrand med en förträfflig hamn vore i en sjömakts hand av oförliknligt värde. Göteborg såsom rik sjöstad, försedd med betydliga nederlagsmagasin, tämligen gott etablissement för en skärgårdsflotta samt en större mängd fartyg skulle, även om det krävde uppoffring, belöna ett företag. Således synes det egentliga försvaret ensamt böra syfta på dessa punkter helst om man betraktar de svårigheter, som skulle möta, om man ville försvara kusten norr och söder om Marstrand och Göteborg.

Norr om Marstrand är kusten öppen och alldeles otjänlig för öppna kanonslupar. En liten vind vräker där svår sjö och kan understundom under veckor förhindra förbindelserna. Om denna kust lämnas obehärdad blottställas endast en del salterier på holmarna och längs kusten, vilka skulle vara till lika ringa förmån för fienden som en landstigning vid Strömstad eller Uddevalla. De skulle endast avlägsna honom från huvudändamålet för hans företag. Därjämte kunna genom kunskaparsystem och signaler alla fiendens åtgöranden följas.

Söder om Kungsbacka och ända till Helsingborg är kusten så öppen, att ingen landstigning kan befaras. Om svåra skepp kunna ankra under kusten så blir försöket att sätta trupper i land lika vådligt som orimligt, efter det de ej äga minsta skydd för de fartyg, som landsätta dem och aldrig äro säkra för reträtten. En frisk sjövind gör avtåget omöjligt. Något ändamål med brandskattning av småstäder torde ej förefinnas. Under Väderön lär finnas en god ankarsättning. Men Engelholmsbukten liksom kusten kring Kullen ligga öppna för hela Kattegat liksom övriga kuststräckan ända till Skåne.

Av sådana grunder skulle huvudförsvaret endast behöva sträcka sig från Marstrand till Kungsbacka. Men även denna distans blir svår att betäcka med den svaga sjöstyrka vi för närvarande äga i Göteborg, bestående av 22 kanonslupar, 1 halv-galer, 12 kanonjollar, (vilka aldrig äro prövade, huruvida de tåla en längre kanonad), 2 mörsaeslupar och tvenne skonertbarkasser. Innan jag redogör för fördelningen av dessa fartyg, vill jag först undersöka försvaret av Marstrand och Göteborg samt förläggningen av de trupper, som kunna disponeras, sedan stilleståndet med Norge är avgjort. Marstrands befästningar befinna sig i sådant skick, att de kunna hindra en flotta inlöpa i dess hamn.

Göteborg med dess kvarvarande fästningslinjer och dess s. k. avenyer, bestående av kastellerna Lejonet och Kronan samt strandbatterierna å Billingen och Rya Nabbe, äro i avseende på inbördes försvar utan allt sammanhang. De enda linjerna av fästningen, som böra bibehållas, äro på s. k. Lilla Otterhällan, vilka verk hava sammanhang med Kronan, kommendera inloppet till staden och de vägar, som från Masthugget och Slottskogen löpa in till staden. Men öppna, som de äro i ryggen, tåla de ingen ihärdig attack. Alla övriga linjer, som ej raserats, böra ej bestyckas.

Västgöta Lejon är utan all nytta. Om »Danska vägen» utnyttjas, marscherar en fiende utan hinder till Göteborg. Kronan åter behärskar staden, Masthugget och Slottskogsvägen samt kan hava alla sina behov inom sig och är till sin bestyckning fullt färdig. Om strandbatterierna på Billingen, Rya Nabbe och Älvsborgs fästning, som slutar den befästa försvarslinjen av Göta älvs utlopp, samt Ulvemund, när det blir iståndsatt, samt de andra fått de förbättringar, som anbefallts, kunna de betraktas som ett sammanhängande etablissement, vars erövring erfordrar belägring.

Av hela Västra armén, oberäknat Västgöta dragoner, som äro på rusthållen, och den del av lantvärnet, som nu hemförlovas, kan högst 3.000 man under gevär disponeras, sedan alla detascheringar gjorts. En av alla vapenslag sammansatt flygande kår kunde då, i samarbete med kanonsluparna, bilda ett kraftigt lantförsvar.

Trakten kring Göteborg är mycket kuperad och tjänlig till försvar. Om huvudstyrkan förlägges till Masthugget och Majorna kunna större posteringar utsättas vid Åby höjden,¹⁾ där stora vägen från Kungsbacka löper fram, ävensom vid Frölunda kyrka, varäst strandvägen från Kungsbacka och alla vägar från Näset sammanlöpa, samt vid Tranered, söder om Nya Varvet, där en väg från Långedrag förenar sig med de andra. Vid Vahlberget, Gråbergshuvud och Långedrag borde finnas observationsposter, som skulle signalera samt i händelse av landstigning sådant inrapportera. Landstigning drager så lång tid, att huvudstyrkan finge tid att ingripa. Om framdeles mera trupper kunde påräknas, såsom några skvadroner av Västgöta dragoner, kunde de förläggas på Hisingen med rekognosceringsposter vid Krossholmen, Bratteberg och Tumlehed. Huvudstyrkan kunde då efter samling övergå på båtar från Nya Varvet samt taga fienden i flank eller rygg, ifall fiendens plan vore att rikta ett anfall mot Göteborg, vilket ej är att förmoda även om en demonstration från den sidan skulle göras.

I skärgårdsflottan blir likvisst Göteborgs största säkerhet och försvar. Den bör sålunda hållas samlad och på de punkter, där landstigningar äro att förvänta. Dessa punkter äro trenne:

På norra sidan av Hisingen, då fienden inlöper vid Rörö på Älvefjorden eller på västra sidan från Rivöfjorden;

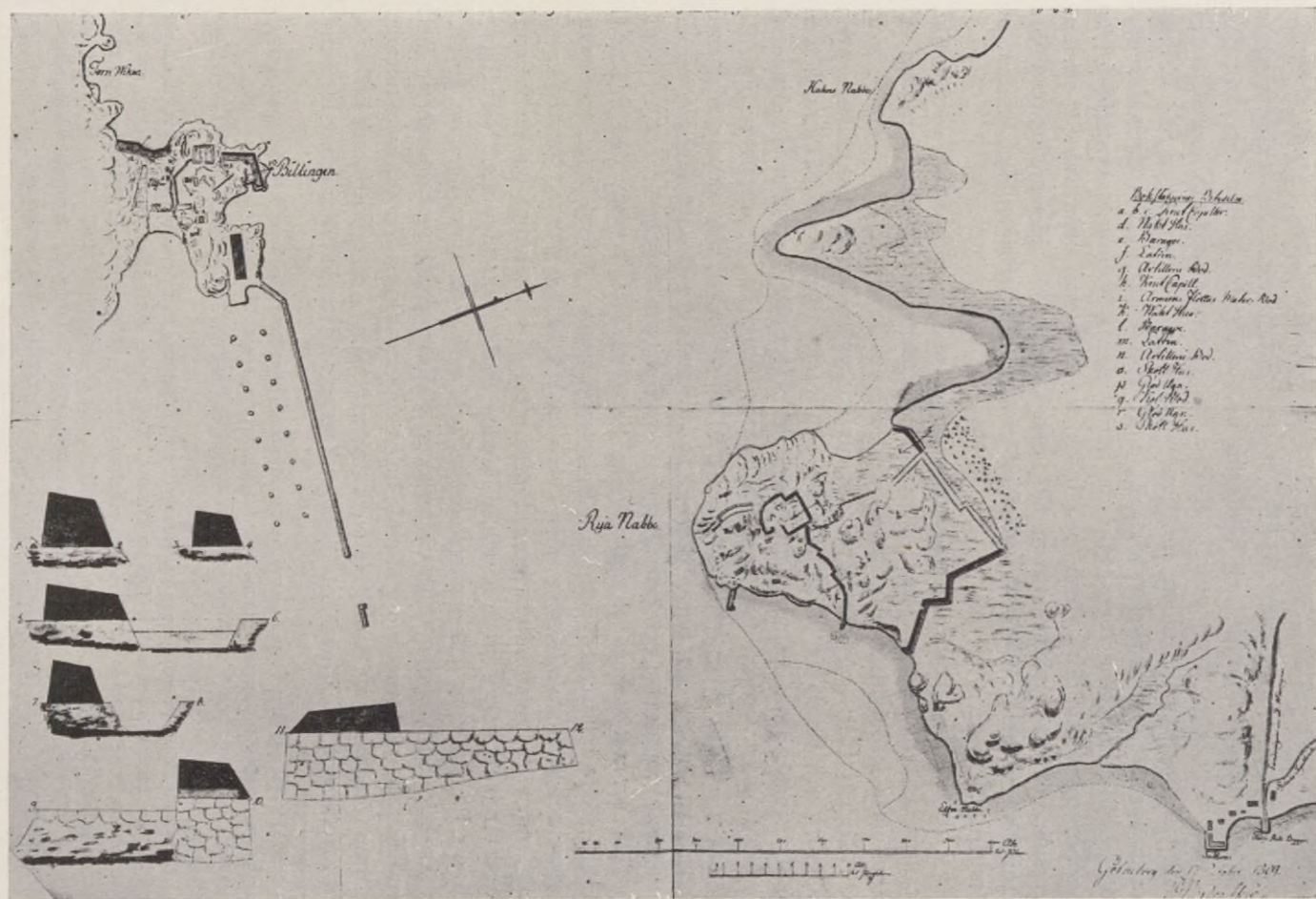
i Släp socken från Askimfjorden samt omkring Kungsbacka från Kungsbackafjorden.

För att försvara dessa ställen borde en del av flottans fartyg ligga i Kalvsund och hindra landning på Hisingen, en del i Känsö och skydda Släp samt en del i Skalla²⁾ för att förhindra landstigning omkring Kungsbacka. Men som styrkan är liten och flygelstationerna på 5 mils avstånd från varandra, så, ehuru nyttigt jag anser detta fördelningssätt, torde försiktigheten dock fordra att hava flottan mera samlad till den bleve förökt med en bataljon,³⁾ vilket i händelse av krig blir högst nödvändigt.

¹⁾ Strax s. om Fässbergs kyrka.

²⁾ Onsalahalvöns sydspets.

³⁾ Enligt gällande reglementen indelades Arméns flotta i bataljoner. Inalles funnos fyra eskadrar. Bataljonerna voro av två slag: kanonslups- och galerbataljoner. En kanonslupsbataljon bestod i regel av en hemmema, 12 kanonslupar, 2 mörsarebarkasser, 1 chefsfartyg,



63. Plan och profiler över befästningarna vid älvmyningen 1809. Nyanlagda jordvallar vid Rya Nabbe. F. A.

Härvarande brigad är delad i tvenne bataljoner. Att skingra någon bataljon annorlunda än som postering är ej rådligt, emedan försvaret därigenom bleve utan kraft på alla ställen. Flottan kan således endast stationeras på tvenne ställen; en bataljon på vardera. Posteringen vid Kungsbacka får därför slopas av det skäl, att fienden medels landstigning därstädes ej kan företaga en coup de main mot Göteborg. Avståndet från landningspunkten blir 3 mil, och inom den tid, som erfordras för så lång marsch, bör ett kraftigt försvar till lands kunna möta, liksom sluparna böra kunna hinna dit ifrån Käsö och förstöra landningsfartygen eller åtminstone försvåra deras reträtt.

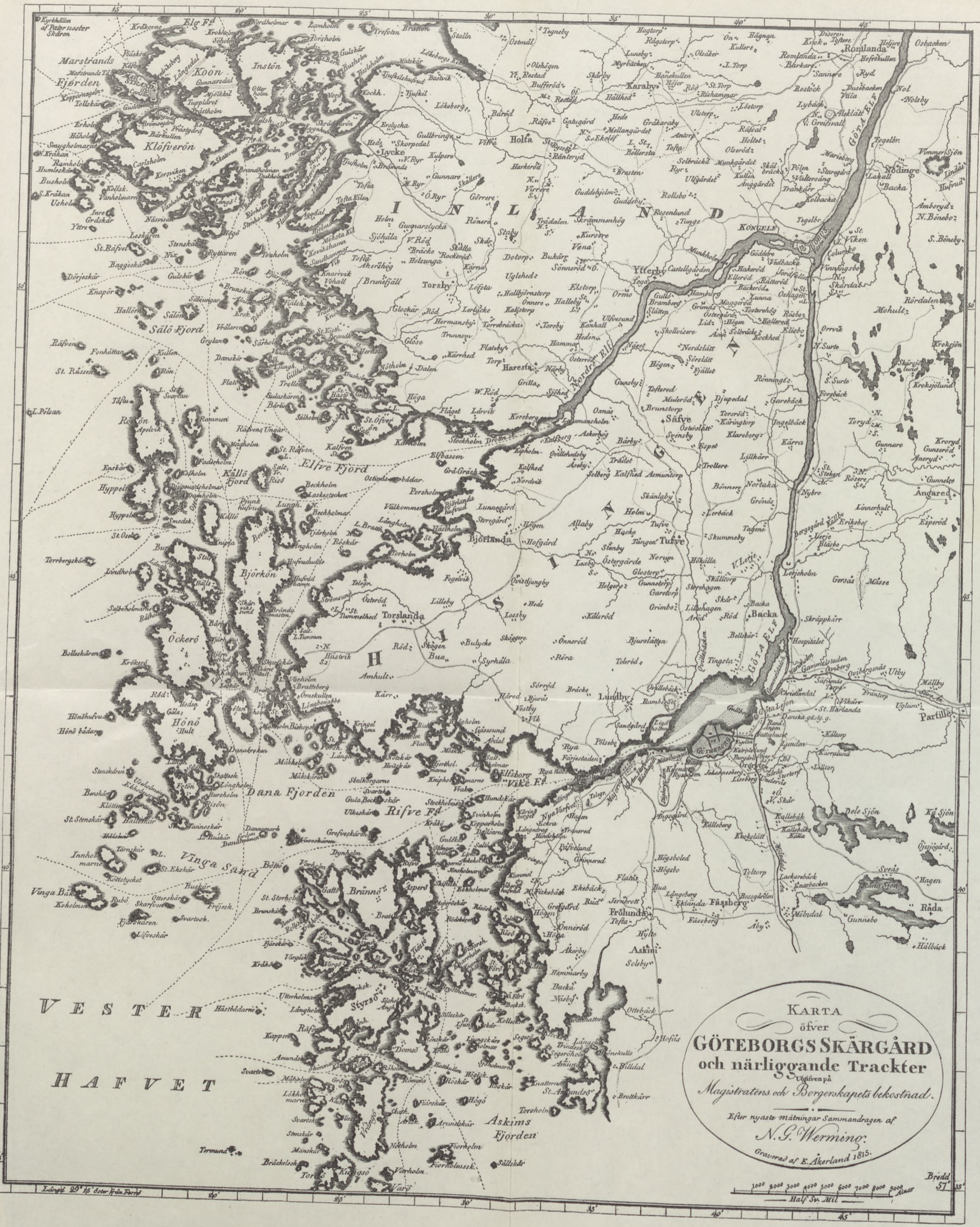
I följe härav skulle en bataljon stationeras i Käsö eller i Vargö håla, varifrån en division kanonslupar skulle detascheras till Bamabratten vid Styrso, 1/4 mil skild från huvudstyrkan, för att hava utkiken öppen söderut åt Askimsfjorden, på lika sätt som huvudstyrkan skulle hava den öppen västvärt och nordvärt. En bataljon skulle stationeras vid Kalvsund med en division i norra utloppet för utkik åt Älvefjorden. Båda bataljonerna försedda med vardera tvenne patrullbåtar, vartill s. k. snipbåtar böra inköpas, vilka för dagssignaler förses med en nicka och för nattsignaler med svåra slagraketer. Sniporna bemannas av kanonslupsbesättningarna, armade med handgevär, och patrullera på stationernas flyglar.

En skonertbarkass tilldelas varje bataljon och kryssar den i Käsö alltid i södra farvattnet, och den i Kalvsund i norra. Halvgaleren, som snällseglare och säkrare sjöfartyg, anses som enskilt fartyg och nyttjas till kryssning, varhållst omständigheterna fordra efter den ställning fienden intager. Dock får jag tillägga, att i händelse fienden skulle ankomma med betydligare del av kanonslupar och smärre fartyg, och man därav ser, att han åsyftar en kraftig landstigning, bör posteringen i Kalvsund genast förena sig med den i Käsö. Alldenstund en fiende hellre erövrar än förstör kan man antaga, att han föredrager att landstiga på fasta landet än på en ö, varjämte det egna försvaret emot ett större antal smärre fartyg fordrar bataljonernas förening.

1 större avisofartyg eller skonert, 1 rekognosceringsslup eller kanonbarkass, 3 kokslupar, inrymmande provianten, 1 ammunitions- och förrådsfartyg, 1 sjukbåt samt 1 vattenskuta.

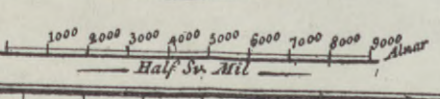
Varje galerbataljon bestod av 6 galerer med dem följande galerespingar samt 1 rekognosceringsslup och 1 vattenskuta.

Kanonslupsbataljonerna voro uppdelade i tre divisioner, vardera om 4 slupar. 2 slupar utgjorde en pluton, som aldrig fick splittras. Kokslupar, förrådsfartyg, sjukbåtar, vattenskutor m. m., vilka kunde anses motsvara arméns tross, åtföljde endast bataljonen på marscher och tåg. Mörsarebarkasserna, avisofartyget och chefsfartyget skulle även, såvitt ej annorlunda befalldes, vid inträdande krigsrörelser skiljas från bataljonen. Rekognosceringsslupen åtföljde däremot alltid hemman eller chefgaleren, varifrån den bemannades.

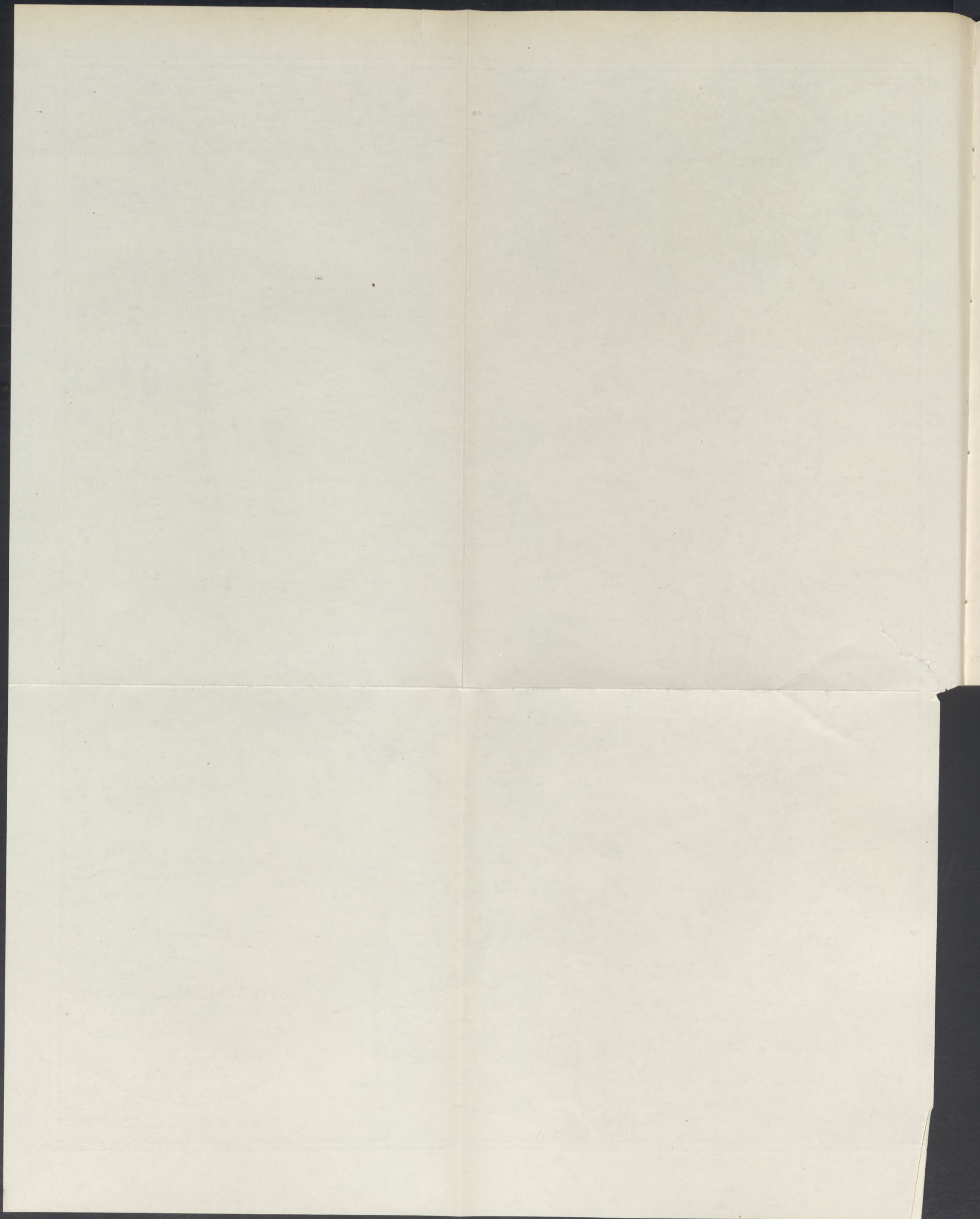


VESTER
HAFVET

KARTA
öfver
GÖTEBORGS SKÄRGÅRD
och närliggande Tracter
Magistratens och Borgerskapets bekostnad.
Utgäfvn på
N. S. Werming.
Graverad af E. Åkerland 1815.



Bredd 57





64. Köpmannen, preussiske konsuln Chr. Fr. Willerding.

Då nu flottan på detta sätt stationeras, och signalinrättningen handhaves efter den plan, som i min särskilda underdåniga rapport anges, samt en tät kommunikation med båtar mellan posteringarna vid kusten och flottans station anordnas, så vinner man det ändamål med Arméns flotta, som vid dess skapande åsyftades, nämligen att vid gemensam operation med armén giva bägges företag den högsta grad av nytta och styrka.

Ehuru ofullkomligt jag i denna underdåniga promemoria framställt mina tankar om försvaret vid västra kusten, vågar jag likväl hoppas, att principen i allmänhet kan anses riktig och tjäna till grund för de arrangements, som var befälhavare i mån av sin talang vidtager. — —².

Fredsslutet med ryssarna i Fredrikshamn den 17 september 1809, då Finland med Åland måste avträdas samt svenska hamnar stängas för Englands flotta och handel, visade, att de maktägande i god tid förutsett, vad som oundvikligen måste komma. Att Armefelts föreslagna krigsförberedelser och försvarsåtgärder ej behövde komma till användning, får tillskrivas det allmänna handelspolitiska läge, som kontinentalspärren framkallat, de i England från svensk sida väl skötta diplomatiska förhandlingarna samt ej minst landshövding von Rosens kloka och försiktiga uppträdande.

Ej långt efter det fredsslutet med Ryssland träffats, och redan innan det blivit ratificerat, märktes, att förhållandet till England, ehuru hamnspärningen¹⁾ ej skulle inträda förrän den 15 november, blivit annorlunda.

¹⁾ Enligt fredsslutets bestämmelser i Fredrikshamn hade Sverige likvisst förbehållet sig fri införsel av kolonialvaror och salt.

Att en viss nervös spänning förelåg finner man av det handbrev, som v. Engeström den 2 okt. avlåter till v. Rosen, där han anmodar denne undersöka, vem som utspritt ryktet om förestående fredsbrott mellan England och Sverige. En från England kommande resande hade hört ryktet i Göteborg.

Den 21 oktober skriver landshövdingen till utrikesminister Lars von Engeström:

I detta ögonblick emottog jag underrättelse, att engelska krigsskepp uppbragt ett härifrån av härvarande handelshuset *Willerding et C:ie* till Kolberg befraktat fartyg, fört av skepparen Joh. Krohn och kallat der Junge Karl, hemma i Anklam men för resan försett med svenska licenser. *Willerding et C:ie* hava hos mig uti ingiven skrift omständligen uppgivit händelsen och bifogat certeparti över befraktningen med begäran, att jag ville låta med kvarstad och militärisk bevakning belägga detta fartyg, vilket åtföljt av ett engelskt beväpnat skepp, blivit fört till Rivö fjord å detta revir. Jag har i anledning härav förekallat engelske konsulen, herr Smith, som förklarat, att han omöjligen kan förstå anledningen till denna uppbringning, som förefaller honom besynnerlig. Han har lovat, att, då i afton en kurir från honom skall avgå till kommenderande generalen i Sundet, *Bertie*, rörande en likaledes av engelska kryssare skedd uppbringning utav tvenne skepp här i staden, vilka, i det de skolat anlöpa Köpenhamn, blivit tagna och hitförda för att säljas, han med samma kurir skall omnämna uppbringningen av der Junge Karl och intill dess svar hinner anlända, hos amiralen göra hemställan om både detta och de andra fartygens lösgivande. Hos befälhavaren skulle han likaledes göra framställan att ej låta fartygen avsegla innan svar anlänt.

Jag har i avseende å uppbringningen nu icke vidtagit annan åtgärd än att underrätta *Willerding et C:ie* om de vidtagna åtgärderna. Men jag får tillika ödmjukt anhålla, att Eders Excellence täckes ofördröjligen meddela mig föreskrift, om jag i liknande fall är skyldig eller det tillhör mig, att från vederbörande befäl rekvirera militärisk handräckning till införande i säkerhet sådana svenska skepp, som framdeles kunna bliva på likartat sätt uppbragta, eller vilken åtgärd jag i så fall bör vidtaga.³

Redan den 26 oktober svarar v. Engeström i ett handbrev:

Konungen har befallt mig förklara dess nådiga nöje och välbehag över det försiktiga sätt, varpå herr greven behandlat den uti Göteborg överklagade uppbringningssaken. Ju kraftigare H. Maj:t ämnar beskydda sina undersåtar uti deras lagliga företag, desto mera visshet önskar han vinna, att ingen olaglighet, ingen olovlig smyghandel ägt rum. Olyckligtvis äro flera anledningar, att de uti Sundet anhållna skepp varit ämnade att i skydd

av falska papper föra en olovlig handel på Köpenhamn och andra danska orter. Svenska licenser skydda endast emot svenska kryssare, men då dessa värda engelska licenser, är man berättigad begära samma aktning för de svenska, så länge de ej missbrukas. Egentliga frågan blir sålunda, om detta skett eller ej, och på det tid måtte vinnas till utrönande härav har jag anmodat engelske härvarande chargé d'affaires att mellankomma för att utverka, att de uppbragta skeppen icke innan dess avsändas till England. Han har även i samma avsikt skrivit till amiral Bertie. Var god låt engelske konsuln få underrättelse härom. Herr greven torde emellertid förskaffa sig alla de upplysningar, som uti denna sak kunna vara av nöden.

En härvarande handlande har skrämt mig med ett rykte om krig med England, varom jag tillskrivit herr greven. På sådant sätt bliver man dagligen anfallen, och då det är omöjligt att i ögonblicket döma, vad sant är eller icke, kan man nödgas att antingen vidtaga onödiga steg eller försumma något. Då ingen medelväg är möjlig måste det förra väljas.

I natt ankom kabinettskuriren *Brolin* från Petersburg med ratifikation av freden. Nästkommande måndag läser iföljd härav kungörelse att utfärdas om hamnstängningen, vilken icke före den 15 november kommer att äga rum. Den är uti England förutsedd och, enligt de i förrgår från envoyén *von Brinkman* ankomna depescher, väcker den ingen ändring uti Englands fredliga böjelse och vänskap för Sverige.⁴

Med anledning av v. Engeströms här omnämnda brev angående ryktena om krig med England hade landshövdingen den 21 okt. skrivit till statsministern för utrikes ärenden, att han ej förnummit något om ett här utspritt sådant rykte. Om ett liknande förefunnits har det nog utsläppts »av enskilda intressen hos någon av det flertal utländska handlande, som för sina spekulationer ansett den förmånlig.» Detta rykte är emellertid ej av våra handlande känt och väcker i övrigt, enligt vad de själva meddelat, »ej någon farhåga eller fruktan i avseende på nuvarande handelsrelationer till England.»⁵

De engelska uppbringningarna fortsatte oaktat svenska påtryckningar. Den 25 oktober skriver v. Rosen till engelske konsuln i Göteborg.

Uti en i dag ingiven skrift anmäler K. generalkonsuln i Köpenhamn *Edvard Gram*, att sedan han jämlikt Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd under den 31 juli i år befraktat svenska fartyg till Köpenhamn med svenska effekter, och ett av dem nu varit på återvägen hit med en laddning spannmål, har en engelsk kryssare här på kusten uppbragt samma fartyg, galeasen *Stjärnan*, förd av skepparen *Lars Månsson*, och efter det skepparen och besättningen blivit arresterad samt satta ombord på det engelska fartyget, infört det

uppbragta skeppet på reviret, strax vid Billingen. Häröver har generalkonsul Gram gjort föreställningar hos engelske amiralen i Sundet, amiral Bertie.

Med förundran har jag funnit, att engelska kryssare, oavsett förbundet och det goda förhållandet mellan Sverige och England samt oavsett konungen av Sverige medgivit Gram att till Köpenhamn avsända några laddningar, de hemreturnerade fartygen likväl uppbringas. Denna förundran ökas ännu mera därav, att engelske befälhavarna icke gjort avseende därå, att såväl fartyget som besättningen varit från Sverige och därjämte försett med svensk licens. För närvarande vill jag ej vidtaga annan åtgärd än vad Gram i samma syfte företagit, nämligen att anmoda Tit. föreställa engelska befälhavaren å det fartyg, som verkställt uppbringningen, att densamma destomera synes vara stridande emot vad man från engelska befälet väntat, som engelska licenser och fartyg på det högsta respekteras av svenska kryssare och Kungl. Maj:t dessutom i nåder befallt, att engelska fartyg och militär böra med allra största vänlighet bemötas. Jag förmodar ock, att genom den åtgärd Tit. i anledning härav vidtager, herr generalkonsul Grams berörda fartyg och laddning jämte besättningen genast bliva lösgivna, och jag anhåller, att herr konsuln täcktes ofördröjligen göra framställan hos engelske befälhavaren och meddela mig verkan av densamma.

I ett handbrev meddelar v. Rosen utrikesministern om denna sin åtgärd, men som han synes ha funnit behov av att kunna lägga makt bakom ordet, gör han samtidigt en framställan om stationerandet av ett par örlogsskepp utanför Göteborgs hamnområde. Följande dag skriver han till befälhavaren för Västra armén och begär likaledes förhållningsorder beträffande militärisk handräckning för att från engelska kryssare återtaga svenska fartyg, som i last anlönt från Köpenhamn eller andra danska orter, och varit i besittning av svensk licens.

Den 30 okt. avlåter v. Engeström en svarsskrivelse, i vilken han säger sig ha föredragit ärendet inför konungen, »som anbefallt mig betyga herr greven Dess nådiga tillfredsställelse över den uppmärksamhet, varmed herr greven omfattat de till dess åtgärd hörande ämnen». Beträffande örlogsfartyg till farvattnen omkring Göteborg skulle han förhandla med generaladjutanten för flottorna men uttryckte samtidigt förhoppningen, att en snart mellankommande fred med Danmark skulle göra en dylik åtgärd överflödig. Om de uppbragta fartygen synes han ej vilja ge något bestämt uttalande. Han säger blott, att han har sig bekant, att generalkonsul Gram genom skrivelse till honom »sökt bereda sig en dylik smyghandel».⁶

Samma dag (26 okt.), som landshövdingen från befälhavaren för Västra

armén begärt närmare förhållningsorder, får han avsända en ny skrivelse till Kungl. Maj:t om ytterligare övergrepp från engelsk sida.

Nu ha, skriver han, ytterligare galeaserna Hoppet och Carl, befraktade av Gram, hit införts och ligga under Billings fältverk. Uppbringaren hade tänkt avsända dem till England, men möjligen har på Grams föreställningar hos amiral Bertie de blivit hitsända.

En annan uppbringning har också skett. Handlanden *Bæckström* i Kungälv sände för någon tid sedan ett befraktat fartyg till Östersjön, som vinddrivet måste söka nödhamn i Aarhus. Kommendanten därstädes fann visserligen, att papperen voro klara, men då brist på förnödenheter där rådde, tvingades skepparen urlasta, men erhöll annan återfrakt till Strömstad. Kommen utanför Anholt uppbringades han av en engelsk kryssare och hitfördes.⁷

Från danska sidan börjar ånyo den svenska sjöfarten att oroas. Protokoll över av en dansk kryssare företagen men misslyckad uppbringning översändes från landshövdingen. Redan den siste oktober måste landshövdingen på nytt skriva till Smith.

Handelsbolaget *A. P. Oterdahl et Son* har anmält hos mig, att sedan dess ägande galeas Jupiter uti Aalborg på Jylland intagit en laddning spannmål och proviantvaror för att därmed avgå till Norge, och Oterdahl skaffat fartyget engelska licenser, enligt vilket detsamma, innan ankomsten till Norge skulle först ha anlupit Leith i Skottland för att där erlägga tullavgifter, har, när fartyget varit nödsakat insegla för att söka konvoj till Leith, detsamma vid Kåringön inne i skärgården blivit kvarhållet av engelske örlogsbriggen *Schiöldrich*, kapten *Thieckness*, samt uppbragt och besättningen som fångar behandlade, oaktat kaptenen av skeppshandlingarna tydligen kunnat finna, att såväl fartyg som last äro svenska undersåtar tillhörige, och att orsaken till fartygets inlöpande härstädes är som uppgivits.

I anledning av denna anmälan föranlättes jag begära, att Tit. genast av kapten *Thieckness* gör sig underrättad och meddelar mig, vilken anledning föranlätit honom att inuti svenska skärgården uppbringa svenskt fartyg och last, samt att ni omedelbart vidtager åtgärder, att fartygets överförande till England hindras. Det bör här bliva kvarliggande intill det bevisats, att något överträdande av licensen ej blivit begånget. Anmäler nu saken ofördröjligen till Kungl. Maj:t.⁸

Samtidigt som v. Rosen inrapporterar ärendet till Kungl. Maj:t tillfogar han, »då jag tror mig finna andra drivfjädrar till dessa uppbringningar än blott uppmärksamhet på missbruk av den nu tillätna handelsfriheten, har jag ej kunnat undgå att underdånigst hemställa, huruvida ej en undersökning rörande deras mer eller mindre behörighet borde ofördröjligen verkställas och därvid efterforskas, huruvida någon olovlig handel med de uppbragta skeppen varit avsedd».⁹

Alla protester till trots överförde engelsmännen likväl Willerdings Junge Carl till England, däremot synes av ett handbrev från v. Rosen till utrikesministern de uppbringade svenska fartygen ha fått kvarligga i och för undersökning, huruvida missbruk av handelsfriheten förelåg.¹⁰

De inträffade händelserna och vetskapen om att den definitiva hamnstängningen skulle inträda den 15 nov. föranleder landshövdingen, att den 5 nov. skriva till Kungl. Maj:t och begära närmare förhållningsorder.

Sedan i följe av det med H. Maj:t kejsaren av Ryssland utav E. Kungl. Maj:t slutna fredsförbund och den härpå grundade nådiga författning om svenska hamnars stängande för engelska krigs- och handelsfartyg, friheten för engelska skepp att här inlöpa upphöra med den 15 i denna månad, och då händelser såväl vid denna tid som sedermera kunna inträffa, vilka antingen med hamnstängningen hava gemenskap eller avvika från vad hittills varit påbjudit, har jag för min del i underdånighet ansett nödigt, att i sådana fall erhålla nådig befallning till min efterrättelse, på det jag i ärenden, som påfordra hastig åtgärd, må kunna utan föregången förfrågan för varje tillfälle vidtaga sådana beslut, som överensstämmer med E. Kungl. Maj:ts nådiga vilja.

De omständigheter, vilka jag för närvarande förmodar bliva en följd av hamnstängningen äro bilagda i en underdånig Pro Memoria, å vilken E. Kungl. Maj:t torde tackas att innan den 15 dennes meddela mig svar.

Underdånigst Pro Memoria.

1:o) Som engelska paketbåten icke läser kunna anses såsom egentligt krigs- eller handels-skepp frågas underdånigst, om icke densamma må fritt anlöpa Göteborgs hamn.

2:o) Det kunde möjligen hända, att engelska skepp här kvarligga den 15 nov. och under varjehanda skäl förebära, att de icke kunnat vid denna tiden begiva sig härifrån såsom genom hinder i klareringen, möjligen inträffad vinter eller dylikt, så frågas underdånigst, huru i dessa fall förhållas må.

3:o) Då det är omöjligt hindra engelska fartygs anlöpande och ankring å Rivö fjord, utanför Älvsborgs kanoner i detta revir, och det även bliver lika omöjligt att hindra engelska besättningsars landstigning vid stränderna därstädes, varigenom de få tillfälle besöka landet samt inkomma till förstaden Masthugget och jämväl hit till staden, så frågas, huru med sådant i land kommet engelskt manskap bör förhållas. Böra de avvisas eller arresteras eller skall genom vederbörande militärs försorg all sådan landstigning förhindras eller förekommas, när sådan förmärkes.

4:o) Om efter den 15 nov. engelska skepp hit anlända med laddningar, vilka bevisligen tillhöra svenska undersåtar, så vore nödigt även i detta fall erhålla Kungl. Maj:ts befallning, huruvida fartygen få inlöpa eller ej, och inom vad tid urlastning och skeppets utsegling bör ske. Missbruk med befraktningen av engelska skepp för svenska undersåtars räkning kunde möjligen äga rum, om icke viss tid för de nu från England av svenska undersåtar verkligen befraktade engelska fartygs rättighet att hit inlöpa föreskrefs, och det underställdes Kungl. Maj:ts prövning att härom besluta.

5:o) I anseende till haverier, som engelska krigs- eller handelsskepp göra, kunde det hända, att flera, vilka blivt urståndsatta att hålla sjön, hit inlöpa för att varda botade. Närmare förhållningsorder utbedes.

6:o) Begäres upplysning rörande engelska kurirer och passagerare, som anlända med paketbåten eller med koopvardiefartyg. Villkoren för deras landstigning?

7:o) För ungefär tre månader sedan skola handlande härstädes från Stockholm erhållit licenser in blanco för fartyg, som blivt expedierade till eller ifrån svenska hamnar. Dessa licenser skola, enligt vad jag fått veta, tilländalöpa den 1 nästkommande dec. Om någon av dem möjligen skulle blivt använda för engelska skepp och laster, och de med dem ankomma till svensk hamn, uppstår frågan, om de böra emottagas eller avvisas? Om de få hit anlöpa kunde de möjligen begära att få mottaga returlast. Kungl. Maj:ts nådiga befallning i detta fall avvaktas. Engelska skepp torde likaledes vilja här inlöpa efter den 1 dec. med företeende av svenska licenser och med förebärande, att olägenheter under resan, vilka ej kunnat förekommas eller varit oförutsedda, hindrat ankomsten, innan den i licensen föreskrivna tid. Underdånigst hemställes om svar, huru med dem bör förhållas.¹¹

Svaret å denna skrivelse ingick från statssekreteraren för finansärenden *Hans Järta* och inkom den 14 nov.

1:o) Paketbåtar få ej hindras inlöpa.

2:o) Engelska fartyg, som inkommit före hamnstängningen få icke hindras att efter nämnda tid segla därifrån med eller utan lasten. Dock böra de anmodas låta detta ske så fort som möjligt för att undvika obehagliga anmärkningar.

3:o) Engelska fartyg kunna icke hindras anlöpa öppna redden utom fästningens kanoner och även där ankra, allenast dem ej tillåtes ingå i egentliga hamnen eller deras laddningar lossas och ilandföras. Sådana fartygs besättningar böra, om de gå iland, avvisas och återsändas, såvitt de icke äro försedda med behöriga pass och sålunda kunna som passagerare anses.

4:o) Engelska fartyg få icke efter den 15 (nov.) inlöpa i hamnen, evad de äro för svenska undersåtar befraktade eller ej, såframt de icke äro försedda med sådana särskilda licenser, som i pkt 7 omförmäles.

5:o) Haverister må inlöpa och lossas men böra besiktigas, att de ej äro sjövärdiga. Förhållandet omedelbart hit inrapporteras.

6:o) Kurirer och med pass försedda passagerare få ej vägras landstiga.

7:o) Med licenser försedda fartyg få inlöpa inom men ej utom den för licensen bestämda tid, samt avsegla med eller utan returlast.¹²

Landshövdingen lät engelske konsuln få del av denna skrivelse.

Innan hamnstängningen trädde i kraft hade fredsslutet kommit till stånd med Danmark. Redan den 8 nov. hade med extra post ingått under rättelse från Generalbefälhavaren för Södra armén frih. *J. H. Tavast* att



65. The Victory. Nelsons berömda amiralsskepp.

tillfölje av det stillestånd, som avslutats med Danmark, alla fientligheter och uppbringningar skulle upphöra fr. o. m. den 12 nov.¹⁾^{13.}

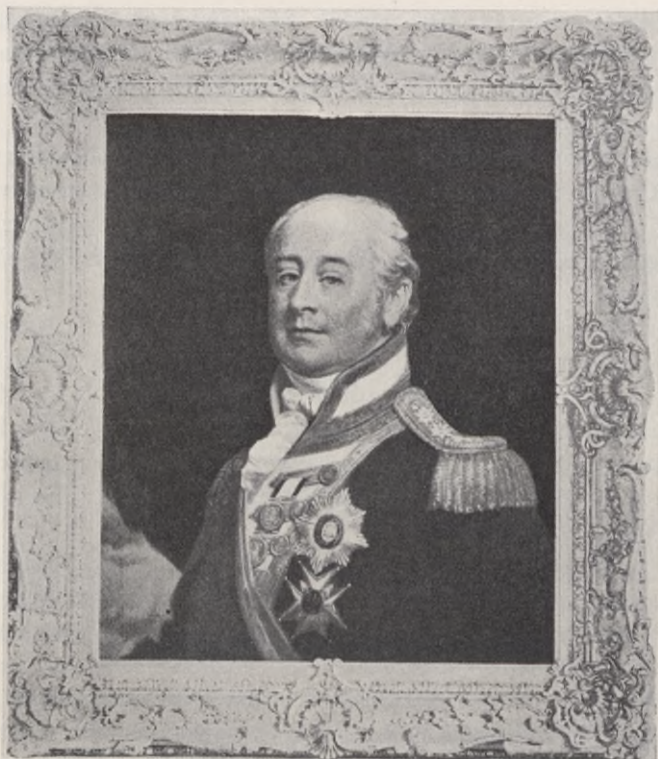
Engelsmännen hade å sin sida vidtagit förberedelser för den blivande avspärrningen.

Redan den 8 nov. kunde landshövdingen i skrivelse till ministern för utrikes ärenden, samtidigt som han meddelade, att fartyget Christina Maria av engelsmännen uppbringats och införts till Göteborg, inberätta, att engelska örlogsskeppet The Victory, å vilket amiral *Saumarez* befann sig, samma dag på eftermiddagen ankrat å Hakefjorden. På samma redd äro liggande, skriver han, ytterligare ett linjeskepp samt en sloop of war.^{15.}

Måhända började redan då planen utformas att av Göteborg göra en ny upplagsplats. En stad av europeisk betydelse.

I september 1807 hade engelsmännen erövrat klippön Helgoland från Danmark, omdanat ön till en stark fästning på 600 man och där inrättat en flottbas, som behärskade och blockerade Elbes och Wesers mynningar. Samtidigt förvandlade de ön till ett gigantiskt nederlagsmagasin, som med visst fog kunde kallas »lilla London», som — enligt Thiers — under stundom innehöll varumängder till ett värde av 400 millioner francs, och där de största engelska, tyska och holländska handelshus hade sina filialer.

¹⁾ Stilleståndet ratificerades den 10 nov. av Tawast och danske generaladjutanten *von Bülow*. Freden slöts i Jönköping den 10 dec. utan vinst eller förlust å någondera sidan. I en hemlig artikel förband sig svenska regeringen att, »så vitt det stod i dess förmåga och sänjan med England det medgav», avhålla engelska krigsskepp från svenska kusten på ett kanonskotts avstånd. Redan den 2 dec. kan landshövdingeämbetet meddela sina underlydande, att enl. en från generalbefälet för Västra armén dagtecknad skrivelse norska och danska fartyg fingo fritt inlöpa.^{14.}



66. Amiralen Sir James Saumarez.

Trafiken dit var livlig, ej minst med småbåtar, som förde kontraband — kolonial- och industriprodukter — till fastlandet, där kustbefolkningen förde dem vidare.

Men engelsmännen önskade ett vidgat handelsområde. Flera lämpligt belägna depoter, varifrån deras produkter kunde sippra in genom kontinentalspärrens remnor. Från Helgoland kunde man längs Elbe och Weser nå betydliga områden av Centraleuropa, men innan Nord-Östersjökanalen ännu kommit till behövdes en lämplig depotplats för att nå Östersjökusten och Osteuropa. Därtill lämpade sig Göteborg synnerligen väl och händelserna utvecklade sig därhän, att staden under några år med skäl kunde göra Helgoland namnet Lilla London tvistigt.

Men på denna viktiga utpost mot Västerhavet krävdes just vid denna tid en person, som var situationen vuxen. von Rosen visade snart, att han var mannen. Den 18 nov. ger han kommandanten på Karlstens fäst-

ning en allvarlig skrapa. En engelsk kryssare hade uppbragt ett norskt fartyg och infört detsamma i Marstrands hamn. Kommendanten skulle omedelbart vidtaga åtgärder, att fartyget skyndsamt förhalades utom fästningens kanoner.¹⁶

Så inträffar i början av december en häftig storm. Massor av engelska havererade fartyg inlöpa. En hel del hade måst kapa trossarna och lågo och drevo för strömmen. Även andra omständigheter hade medverkat, att landshövdingen ansåg sig behöva få sina instruktioner fullständigade. Den 20 dec. skriver han till utrikesministern.

För min efterrättelse vid verkställigheten av den av Kungl. Maj:t anbefallda hamnstängningen anser jag angeläget utbedja mig föreskrift i nedanstående ämne. Ehuru i anseende till årstiden skeppsfarten är i det närmaste avstannad, kan det likväl hända, att starka västliga stormar hitdriva fartyg utan att de äro skadade. Om något skulle vara engelskt får det ej kvarligga. Men förfaringssättet fordrar närmare föreskrift och får jag därför förfråga:

1:o) Ifall på ett dylikt möjligen inkommande fartyg genast militärisch bevakning bör sättas, intill dess Kungl. Maj:t vidare order hinner ankomma, eller om de böra utan vidare avvisas? Genom mig kan sistnämnda åtgärd ej annorlunda ske än medels föreskrift till engelske konsuln, emedan jag ej kan anbefalla någon till verkställighet utom kronobetjäningen. Skulle ett sådant fartyg efter tillsägelse ändock icke avsegla, så lærer militärisch åtgärd befordra ändamålet och rekvisitionen därav grundas på rapport av kronobetjäningen, som likvisst ej kan känna det rätta förfaringssättet i ett så grannliga ärende och för övrigt är okunnig i engelska språket. Proceduren skulle ofta kunna bli felaktig, under alla förhållanden långsam, innan jag själv hunnit granska förhållandet.

Alla hit till hamnen ankommande fartyg skola först anmälas å Älvsborgs fästning, belägen en mil härifrån ute i reviret. Vid ett sådant anmälände synes prövningen av rättigheten att inlöpa just böra äga rum och av befälhavaren å fästningen, emedan densamma försvarar inloppet till hamnen och avvisandet av ett fartyg, sedan det väl är inkommet, är förenat med många svårigheter, då däremot en genast vid fästningen erhållen vägran, innan skeppet vore i hamn, skulle bäst verka för förekommande av allt missbruk.

Jag får därför anhålla, att den mig tillkommande skyldigheten att handhava stängningen av hamnen torde komma att tillhöra den militäre befälhavaren. Jag finner mig dock böra uttala den övertygelsen, att i anseende till det farbara vattnets bredd vid Älvsborgs fästning ankommande fartyg kunna, oavsett all uppmärksamhet, icke hindras att under de mörka nätterna insmyga,

om icke ett eller tvenne beväpnade fartyg stationerades nattetid i detta farvatten att där utöva bevakning. Detta synes vara så mycket nödvändigare, som dylika insmugna fartyg lätteligen skulle kunna dölja sig bland den mängd fartyg, som nu vid seglationens avstannande ligga här upplagda.¹⁷

De engelska kryssarnas uppträdande gjorde von Rosens ställning ofta brydsam. Så skriver han den 26 december till engelske konsuln, Smith.

Koopvardieskepparen *Hindrik Hagberg*, som förer svenska handelsskeppet *Försöket* har vid förhör inför mig i går avgivit berättelse, att vid fiskläget Gravarna och på redden däromkring samt inomskärs skola kryssa några mindre, beväpnade engelska fartyg, av vilka ett nyli- gen uppbringat en svensk galeas, som varit förpassad till Norge och icke gått i öppna sjön utan hållit sig inom skären. Om sig verkligen så förhåller, som skeppare Hagberg uppger, är händelsen i dubbelt avseende oväntad och stridande emot det goda förstånd, som råder mellan engelska och svenska regeringarna.

Att engelska beväpnade fartyg kryssa inom skärgården är ej förenligt med Kungl. Maj:ts nådiga förordning om svenska hamnars tillslutande för engelska skepp, särdeles om de senare företaga sig att inomskärs göra uppbringningar. Ehuru jag varken tror mig böra fästa en säker tillförlit till Hagbergs berättelse eller kan förmoda, att engelska kryssare oroa svenska skepp eller utöva fientligheter inom svenskt territorium emot de i förbund med Sverige varande nationer, har jag likväl ansett mig därvid böra fästa det avseende, att i allt, vad på Tit. ankommer, vidtaga den åtgärd, att engelska fartyg ställa sig den till Tit. känedom meddelade förordningen om hamnstängningen till efterrättelse, och tillse, att de icke överträda svensk territorialrätt.¹⁸

Esomoftast inkommo skadade eller havererade engelska skepp på redden. v. Rosen lät hamnmästare *Möller* besiktiga dem och »efter ett noga upptagande av fartygets brister på egen ansvarighet och efter sann övertygelse bestämt uttala sig, huruvida fartyget i sin nuvarande belägenhet kan gå till sjöss eller om reparation är högst oundgänglig och i sådan händelse, huruvida lasten bör utlossas eller ej». Sedermera ansåg landshövdingen, att klokheten bjöd, att besiktningen utfördes av tvenne personer. Vanligen biträdde Möller i så fall av koopvardieskepparen *Harder Stare*.¹⁹

I början av år 1810 inträffade en händelse, som lätt kunnat få betänkliga följder. Den 3 jan. skriver v. Rosen till utrikesministern och inberättar, att konsul Smith för honom anmält den oväntade händelsen, att *Anders Gerle* på Fogelvik (Bro socken, Bohuslän) av engelske prismästaren *Whittingham* tillhandlat sig ett av engelska kuttern *Swan* uppbringat danskt fartyg och dess laddning för 540 £ sterling, sedan detsamma för stormväder nödgats söka nödhavn i närheten av Fogelvik.

Författningarna, skriver Rosen, om svenska hamnars stängning för engelska fartyg bör icke vara obekant för någon svensk undersåte. Då det uppbringade fartyget icke kunde anses annorlunda än engelsk egendom, är händelsen så mycket mera obehörig, som fartyget blivit taget från innevänarna i

ett land, med vilket Sverige vunnit fred. Rosen meddelar, att han givit kronbefallningsmannen tillsägelse belägga fartyget med kvarstad, borttaga och ilandföra segel och roder samt anordna vakthållning ombord. Enligt vad landshövdingen följande dag meddelar voro de införda fartygen två. Ett försålt till salteriägaren i Fågelveik, *Anders Gerle*, det andra till ägaren, danske handlanden *Hammar*, vilken senare redan avfört sitt fartyg till Norge. Samtidigt som Rosen begär närmare förhållningsorder tillägger han, »kunnandes jag icke underlåta att underdånigst bifoga konsul Smiths memorial, vilket på ett för honom hedrande sätt visar, huru angelägen han är, att i vad på honom ankommer sorgfälligt iakttaga, att någon överträdelse av gällande förbud ej må ifrågakomma». En närmare undersökning av förhållandena vid det Gerleska köpet gav för handen, att denne endast tecknat borgen för den lösesumma, som den rättmätige ägaren av fartyget, *Hammar*, måst erlægga för dess frigivande.²⁰

Det förslag till tillämpning av förordningen av hamnstängningen, som Rosen i sin skrivelse till utrikesministern av den 20 dec. avlätit, hade av ministern ansetts av så principiell betydelse, att det gjorts till föremål för statsrådsbehandling. Den 13 jan. kunde Rosen, efter att ha delgivits statsrådsprotokollet, tillstålla överkommendanten, frih. *C. U. Silfverschiöld* och engelske konsuln *Smith* nedanstående skrivelse:

Jag får härmed äran meddela del av det protokoll, som blivit hållet i statsrådet den 28 dec. 1809 — — — statsrådet ansåg det väl iföljd av Kungl. Maj:ts kungörelse åligga vederbörande militärchef, även kommendanten å Älvsborgs fästning, att icke låta fartyg förande engelsk flagg inlöpa i svensk hamn; men som vid verkställigheten av denna allmänna föreskrift uti särskilda fall kunde förekomma konsiderationer, som endast borde prövas av den ämbetsman, åt vilken Kungl. Maj:t i nåder anförtrott mera speciella föreskrifter av en ministeriel egenskap, så trodde statsrådet sig böra till Kungl. Maj:t nådigst gottfinnande hemställa, om icke genom dess gen. adjutant för armén order kunde avgå till de kommendanten och militära befälhavare, som bevaka inloppen till Göteborg och andra hamnar av Greve Rosens län, att, om engelska fartyg ville förutomordentliga tillfällen inlöpa i dessa hamnar, av bemälte landshövding emottaga föreskrifter, huruvida sådant kunde beviljas, grundade på vad Kungl. Maj:t honom i nåder meddelat.

Men att det emellertid icke borde tillåtas något engelskt flagg förande fartyg, som icke för liden betydlig sjöskada nödgades söka räddning, att ingå i en *egentlig hamn*¹⁾ eller passera eller lägga sig under kanonerna av den fästning, som kommenderar inloppet därtill.

¹⁾ Kurs. av förf.



67. Överkommendanten frih. C. M. Silfverschiöld.

Statsrådet fann även, att om ett engelskt fartyg ankommer till inloppet av någon svensk hamn, borde det först på lämpligt sätt avvisas, men skulle skepparen vägra att lyda anvisningen eller icke med första tjänliga vind avsegla, då borde ett sådant fartyg sättas under militär bevakning och förhållandet till Kungl. Maj:t genast i underdånighet inberättas.

I övrigt överlämnade statsrådet till Kungl. Maj:ts nådiga förordnande, huruvida något bevärat fartyg¹⁾ borde stationeras i farvattnet vid Älvsborgs fästning för att yttermera bevaka inloppet till Göteborgs hamn, i vilket fall chefen å ett sådant fartyg torde av vederbörande befälhavare på stället få emottaga vidare förhållningsorder.²¹

Genom den med Frankrike den 6 januari 1810 i Paris slutna freden hade Sverige helt och fullt måst förbinda sig biträda kontinentalsystemets bestämmelser, men hade återfått Pommern och Rügen, som fransmännen innehåft sedan 1807, varjämte Napoleon garanterat Sveriges integritet.²⁾

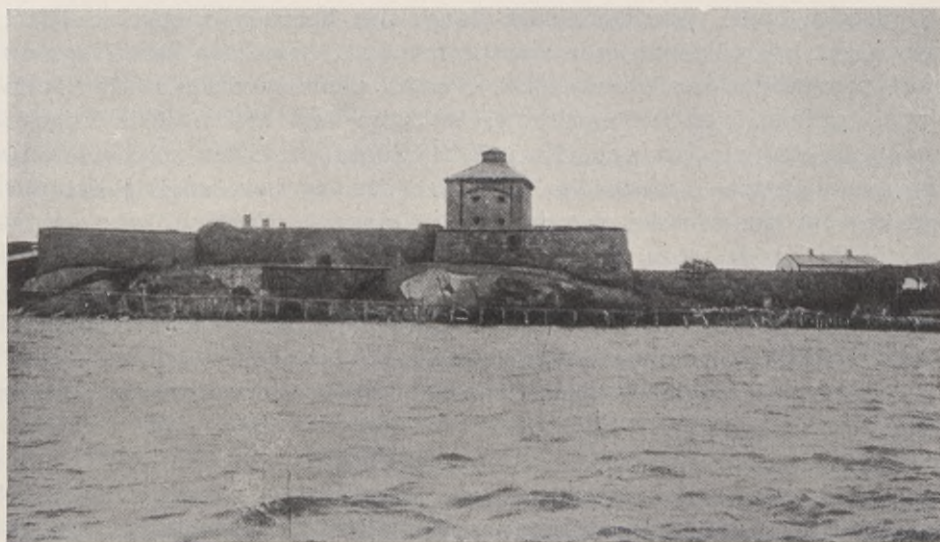
Handelsutbytet med England hade likvisst i hemlighet fortgått. Varorna infördes under falsk flagg, varvid vanligen den neutrala amerikanska kom till användning. För Napoleon var detta ej obekant. Han gjorde upprepade gånger påminnelser häremot. På grund av Pariserfredens bestämmelser hade den 28 mars utfärdats en Kungl. kungörelse, enligt vilken ej blott förbud utfärdades för engelska skepps eller varors inkommande utan även för deras förtullning och uppläggande på nederlag fr. o. med den 24 april.

På grund av handlandenäs i Göteborg framställan, att flera såväl deras egna som befraktade amerikanska fartyg befunno sig i England och därifrån med laddningar hitväntades, skriver landshövdingen den 11 april till Kungl. Maj:t och begär närmare förhållningsorder. Många handlande hade redan för flera månader sedan införskrivit betydliga partier lovgivna varor till införsel, vilka, både fartyg och laddningar, ehuru de över en månad varit väntade, dock ännu ej hitkommit beroende på en länge fortfarande nordlig och ostlig vind, vilken ännu icke ändrat sig. Det vore därför att frukta, att de ej hinna anlända före den 24 dennes. Landshövdingen föreslår, att fartygen få inlöpa och lasternas kvarblivande medges såvida bevis företes, utfärdade av svenska konsulerna och bestyrkta av svenska ministern i London, att varorna hitklarerats i så god tid, att de bort kunna framkomma inom föreskriven datum.²²

På denna landshövdingens framställan lämnades, av lätt insedda skäl, aldrig någon resolution. Regeringen ville ej binda sig. Ville ha fullt fria

¹⁾ Enligt skrivelse av Rosen till överkommendanten (22 jan.) finner man, att galeren *Arendal* stationerats vid *Långedrag* i omnämnt syfte.

²⁾ Skärpningen av kontinentalspärren för Sveriges vidkommande bestod i utestängandet av alla engelska skepp och handelsvaror med undantag dock för salt, såvida det ej fraktats å engelskt skepp.



68. Fästningen Nya Älfsborg (1768).

händer att handla från fall till fall. Givetvis var man förberedd, att den skärpning i handelsförbindelserna med England, som härigenom inträtt, skulle medföra repressalier. En förstärkning av försvarsanstalterna förnämligast i Göta älvmyningen var av nöden. Den 21 april skriver landshövdingen till generaladjutantens expedition att komma till Kungl. Maj:ts kännedom.

Överkommendanten m. m. frih. Silfverschiöld har lämnat mig del av Kungl. Maj:ts order om det antal trupper, varmed garnisonerna å Karlstens och Älvsborgs fästningar komma att förstärkas. Strandbatterierna Rya Nabbe, Billingen och Ulvemund äro högst viktiga försvarsverk för Göteborgs revir och hamn samt ha även blivit bestyckade med omkring 60 större och mindre kanoner utan att för närvarande äga annan militär styrka än endast några mäns bevakning.

Då det tillkommer mig, skriver landshövdingen, att vidtaga åtgärder för hamnstängningen för engelska skepp, och nämnda strandbatterier, tillräckligen bemannade, kraftigt kunna befordra detsamma och understundom på grund av sitt läge bliva för ändamålet outhärliga och nu, som de äro utan besättning och till ingen nytta, får jag hemställa, att från indelt regemente erhålla förslagsvis 100 man för Billingen, ett lika antal för Rya Nabbe samt 50 man till Ulvemund.^{23.}

Sverige hade visserligen måst stänga sina hamnar för engelsk sjöfart, men något krigstillstånd hade ännu ej inträtt. Visserligen hade Napoleon gjort upprepade föreställningar hos svenska ministern i Paris, att i fredssluten träffade överenskommelser ej traktatmessigt höllas. Men krigsförklaringen blev ej påtvingad Karl XIII förrän först den 17 nov. Sedan franske ministern i Stockholm d'Alquier den 13 nov. avgivit sitt ultimatum, att om svenska regeringen ej förklarade England krig och bemäktigade sig de i svenska hamnar befintliga engelska fartygen samt lade beslag på alla engelska köpmansvaror, under vilken flagg de än voro införda, skulle han inom fem dagar lämna sin post och Sverige invecklas i krig mot såväl Frankrike som deras bundsförvanter.

Men ännu i juni kunde England betraktas som vänskaplig makt. Å andra sidan befann sig England på krigsfot med Danmark-Norge, vilka sedan freden i Jönköping ej längre hörde till Sveriges fiender. Givetvis skulle ett dylikt förhållande medföra komplikationer, där den allra största försiktighet var av nöden. Den 5 juni skriver v. Rosen till utrikesministern, att han samma dag med extra post från magistraten i Strömstad fått underrättelse, dels att en flottilj kanonslupar utgått från Norge för att beskydda de danska fartyg, vilka destinerade till Norge nu ligga i svenska hamnar, men i fruktan för engelska kryssare ej våga utlöpa och dels, att chefen för denna flottilj *Acheleij* (Akeleye) i Strömstad begärt lots eller sjökunnig man till flottornas lotsning under denna konvojering.

Jag skyndar, skriver v. Rosen, att underdånigt inberätta det förefallna och utbedja mig föreskrift, huruvida lotsning kan beviljas samt om det är medgivet norska och danska beväpnade fartyg att ingå i svenska hamnar, i vilket sist nämnda fall jag utbedjer mig nödiga förhållningsorder.²⁴ Även överkommendanten, frih. Silfverschiöld, underrättas om den norska kanonslupsflottiljen, som till ett antal av 16 st. lågo vid Valöarna.

Något officiellt svar finnes ej bland landskansliets inkomna handlingar. Möjligen har v. Engeström givit svar i handbrev, som ej blivit inregistrerat. Måhända har händelsen likvisst medfört en del komplikationer, ty den 18 juni skriver landshövdingen till engelske konsuln *Smith*, att han med första paketbåts lägenhet till England underrättar vederbörande, att de engelska paketbåtarna ej vidare få anlöpa.²⁵

Magistraten i Strömstad, som gjort förfrågan, huruvida något hinder från engelskt håll förefinnes för den svenska kustfarten, meddelar han samma dag, att de obehindrat kunna sända sina fartyg till skånska orter¹).

¹) En överenskommelse hade ingåtts mellan den på kusten kommenderande general Tawast och amiral Saumarez, att svenska kusthandeln skulle gå fri utan licenser. Om svenska kanon-

Från engelsk sida hade man insett, att endast makt och yttre våld påtvingat Sverige ett onaturligt partitagande för de förenade kontinentalmakterna. Så länge likvisst inga öppna fientligheter från svensk sida företogs bevarade England sitt vänskapliga förhållande till Sverige, vilket även fortsatte sedan den officiella krigsförklaringen avlämnats. England hade likvisst förklarat sig komma att möta fientlig handling med konfiskering av alla handelsfartyg och varor, härrörande från svenska hamnar. För att ge eftertryck åt dessa fordringar kryssade amiral *Saumarez* med 23 linjeskepp och 10 fregatter i svenska farvatten.

I ett brev från Rosen till Engeström¹⁾ av den 22 maj 1810 skall konsul Smith gjort den nyligen till Vinga sand anlände amiral Saumarez ett besök på engelska flottan, varvid denne förklarar, att alla svenska fartyg kommande utan licens, från vilken ort som helst, skulle uppbringas, enär någon konvoj från svensk sida ej kunde godkännas. Även såväl amerikanska som andra nationers fartyg måste hava licens. Däremot skulle all handel mellan svenska hamnar — dit även pommerska räknades — vara fri.²⁶

I avseende å *exporten* från Göteborg, beviljades som sagt licenser — antagligen genom konsul Smith — att betalas per lästetal vid visitation av de engelska fartygscheferna eller deras ombud. Försedda med dylika dokument samlades också i älvmyningen en mängd svenska eller såsom neutrala ansedda handelsfartyg för att tillsammans med en annan från Hanö i bleking-skären under engelskt skydd ankommen kofferdiflotta, medels engelska örlogsfartyg konvojerar till England. Dessa konvojer kunde vara av en oerhörd omfattning.

Den sedermera till amerikansk konsul i Göteborg utnämnde köpmannen *Richard R. Smith* har i sina »Reminiscence of seven years of early life» en del anteckningar om sin tvåårs vistelse i Sverige (1810—1812). Han hitkom som superkargör för ett fartyg från Philadelphia och anmärker, att vid Vinga redd, som Hakefjorden av honom benämnes, han sett ett stort antal kryssare, ett linjeskepp om 120 kanoner, ett (amiral Nelsons forna *The Victory*) om 90 kanoner, ett om 74 samt flera smärre. Här låg dessutom en handelsflotta om flera hundra fartyg.

Någon gång i början av juni hade han beslutat upplägga det fartygs last, för vilket han var superkargör, i Göteborg och återfrakta det med järn till Amerika. Men som vinden var ogynnsam, skriver han, måste det gå till ankars på Vinga redd och invänta gynnsam sådan för den konvoj, som skulle

båtar stationerades i Sundet skulle inga engelska örlogsmän där kryssa. Saumarez skulle därjämte hos sin regering söka utverka fri handel på Pommern.

¹⁾ Enl. Fröding »Berättelser ur Göteborgs historia. Del V, s. 15.

gå väster ut längs norska kusten. En stark västlig vind hade rått under nära en månad och voro därför massor av fartyg destinerade till Östersjön där samlade. 1200 seglare lågo i en sträcka längs reviret av mer än 10 eng. mils längd. Fartyg av alla storlekar från de största linjeskepp och fregatter ned till de minsta skonare, förande de olika tyska staternas flaggor.

När slutligen vinden sprang över till ostlig och en god bris började blåsa började flottan lyfta ankar, först linjeskeppen och fregatterna, som till ett antal av 15 lågo ytterst och därefter de övriga. Det drog om ifrån soluppgången till sent på aftonen, innan alla hunnit passera och massor av människor hade samlat sig längs stränderna på högre belägna platser i skärgården för att skåda synen av 1.200 fartyg på en gång stävande till havs. — — —²⁷.

Även von Rosen skildrar i brev till Engeström den 8 september att av liknande anledning där samlats flera konvojer, så att antalet därvarande fartyg belöpt sig till nitton örlogsmän och tolvhundrafyrtiofyra kofferdifartyg, vilket »presenterat ett av de raraste prospekt man kunnat imaginera sig». Denna stora kofferdistyrka låg ännu kvar i fyra dagar, fortsätter han, och »åt alldeles upp Göteborg». Alla livsmedel hade nämligen stigit till dubbla priset och stodo knappt att erhålla; ett par oxar kostade 300 rdr bko.

Vad *importen* beträffar försiggick densamma under verklig eller falsk flagg — givetvis amerikansk — då någon annan sjöfarande neutral nation knappt fanns än Förenta staterna.

Enligt Schinkels minnen skulle landshövding von Rosen strax efter utfärdandet av krigsförklaringen anbefallts att med befälhavaren för den vid Vinga stationerade engelska flottan träffa överenskommelse om de fortsatta handelsförbindelserna.¹⁾ En sådan grundad dels på licenser dels på amerikanska flaggans användande skall även ha avtalats de nämnda herrarna emellan.

På grund av kronprinsens val och svenska regeringens beslut att ytterligare befästa förbindelsen med England träffades, som nämnts, mellan amiral Krusenstierna och amiral Saumarez i slutet av augusti en konvention, enligt vilken förhållandena mellan länderna fortfarande skulle bli som tillförne; att Karlshamn skulle bli nederlagsort för den engelska handeln och fritagas från bevakning och Hanö i enahanda egenskap över-

¹⁾ Rosen begagnade härtill som parlamentär sin brorson, som utmärkt väl mottagen av amiral Honyman, erhöll försäkran, att engelska regeringen förstod att skilja på en tvungen och en frivillig krigsförklaring. I sina minnen skriver von Engeström, att under riksdagen i Örebro affärdades den värdige amiralen *Krusenstjerna* till sir James Saumarez, som då förde befälet över engelska flottan i Kattegat. Då vi låtsade vara i krig med England kunde han ej vara utrustad med officiella instruktioner. De han fick, dikterades för honom och nedskrevs med hans egen hand. 27 a.

låtas till engelsmännen. Göteborgs handel skulle åtnjuta särskilt skydd av den neutrala flaggan.²⁸

Liksom under senaste världskriget fanns här i Göteborg även vid denna tid handelsspioner, som med största iver samlade uppgifter angående varornas ursprungs- och destinationsorter. Särskilt mycket bryderi synes fransmännen, konsuln *Ranchoud*, och dennes hejduk, en i staden bosatt fransk köpman, *Yvon*, förskaffat landshövdingen. *Ranchoud* påpekade bl. a. i en skriftlig inläga den 15 oktober, att enligt gällande avtal intet amerikanskt eller neutralt fartyg kunde mottagas i svenska hamnar, enär ursprungsbevisen voro *falska*.

Ingen av franska kejsarens konsulter i Amerika hade sedan långliga tider lämnat dylika utan voro de fabricerade i London. Icke förty hade ett stort antal amerikanska och neutrala fartyg inlöpt i Göteborgs hamn och där lossat kolonialvaror och annat gods, som sedermera i ofantlig myckenhet exporterades, dels land- dels sjövägen.

Till lands fördes varorna till Hälsingborg, varifrån de passerade till Danmark, Karlshamn eller Ystad för vidare befordran till Östersjöhamnar. Själv hade *Ranchoud*, kommande från Hälsingborg, under hela vägen mött kärror lastade med socker, kaffe och andra artiklar . . .²⁹ Säkerligen ha *Ranchouds* rapporter varit en av de kraftigaste befordrarna till Napoleons ultimatum och den därefter följande krigsförklaringen.

Sjelva det »vänskapliga» tvååriga kriget med England, ett krig på papperet med återkallade gesanter, krigsböner i kyrkorna, avbruten postgång, som i smyg fortgick, hade ringa återverkningar i Göteborg. En del försvarsanstalter vidtogos. Så blev generaladjutanten, greve *A. Mörner* befälhavare för västra kustens försvar, där generalmajoren *G. K. von Döbeln* insattes som kommandant å Karlstens fästning. Att handelsförbindelserna avbrötos betonades genom tvenne kungörelser av den 17 och den 19 november, varvid i den första all skeppsfart, handel och postgång mellan Sverige och England förbjöds; i den senare införseln ej allenast av alla storbritanniska produkter utan av alla kolonialvaror, från vilken ort de vara mände. Ej heller fingo dylika varor till främmande orter utföras. Slutligen anbefallte Kungl. Maj:t behöriga och noggranna undersökningar, huruvida och till vilket belopp kolonialvaror efter den 24 april olovligen i riket införts.³⁰

För att på bästa sätt rädda de på nederlag befintliga engelska eller kolonialvarorna anbefalldes von Rosen, på grund av nådig skrivelse av den 20 november, magistraten genom skrivelse av den 28 november, att till den 3 nästkommande december till rådhuset uppkalla stadens handlande för att lämna sannfärdiga uppgifter, huruvida de innehade någon Stora Britanniens under-

såtar tillhörig egendom. Magistraten hade genom kungörelse i dagbladen och anslag på Börsen villfarit denna begäran. Vid sammanträdet uppräknades alla handlandena¹⁾ som var för sig försäkrade, att de icke innehade någon sådan egendom.

Sedan dessa avträtt inlämnades av John Halls firma följande:

Till Protocollet.

Till underdånig åttlydnad av Kungl. Maj:ts nådiga förordnande få vi uppgiva, att följande av engelska nation ännu äger att uti vårt Bo fordra Herrar J. Denisson et C:ie i London ännu innestående

uti vår massa B:co Rdr 136,344,32,7.
Herrar Callagan uti Irland B:co Rdr 412,9.

Göteborg 3. dec. 1810.

John Hall et C:ie.

Å J. Halls massa vägnar ingav sedermera *N. Björnberg*, *David Low* och *M. Åkerman* en skrift, vari de visade, att J. Denisson genom D. Carnegie et C:ie redan bekommit dels 7.000: och — såsom utdelning i massan 35,486 Rdr 8 sk. 9 rst. samt att handelshuset i Cork, D. Callaghan et C:ie bekommit 111 Rdr 8 sk. 7 rst.

Hur själva handelsutbytet tillgick i skydd av engelska flottan på Vinga sund förmåler Granberg i sin stadsbeskrivning (1815).

»Fotö har blivit märkvärdig under det mot England förklarade kriget 1810. Det var här, som engelsmännen under sin flottas kanoner hade sina

¹⁾ Dessa voro: kommerserådet Niklas Björnberg, kommerserådet B. H. Santesson för dess bolag G. B. Santesson et söner, kommerserådet Niclas Malm för dess bolag Malm et söner, preussiske konsuln Olof Beckman, Thomas Kennedy och Dav. Low för sina bolag, Olof Beckman et C:ie, Kennedy et Åberg och Low Smith, Charles E. Brändström, David Scott för dess bolag Scott et Gordon, Hans Josef Andréén, Fred. Willerding, bolaget Holterman et söner genom herr H. J. Peters; Zackarias Wideberg; Niklas Oterdahl, å sitt bolag A. P. Oterdahl et sons vägnar, Fredrik Andersson för bolaget Andersson et Wohlfahrt, James Dickson, D. Carnegie för bolaget David Carnegie et C:ie; Brusewitz et Hagarth; Alexander Barclay, Peter Wennerholm; A. R. Lorent genom handelsbokh. Silvander; Chr. Blaurock, Laur, Tarras; J. E. Bauck; Johan Aron Andréén, Anders Schale, R. L. Blidberg, Z. B. Roos, J. A. Gradman, Hedman et Arfvidsson, A. Gavin, Adolf C. Wohlfahrt å sina bolags Bernhard Wohlfahrts söner och Wohlfahrt och Nordbergs vägnar, H. M. Planck, I. J. Freundt, And. Siberg, Lehman et C:ie, A. E. Berg genom handelsbokh. Wedberg, Wohlgren et Wenster, E. T. Bredberg, P. W. Berg, Paul Melén, E. Tauson, Olof Wijk och Gibson et Comp. genom ena bolagsmannen C. E. Svalander.

magasiner och nederlagsplatser, anställde auktioner på sina varor och drevo en verklig marknad, som svenska regeringen icke ens kunnat hindra. Denna marknad avbröts alldeles genom freden (med England) 1812 och Fotö blev sedan lika litet betydlig, som den förut varit.»

Även von Rosen talar i ett av sina brev till Wirsén,¹⁾ huru de engelska skeppen i skärgården lossade kontraband.

Liksom på Helgoland och sedermera, ehuru i mindre skala på Anholt, var det den olovliga handeln, *smugglingen*, som Saumarez skyddade med sin flotta och sina kanoner. Hela Fotö var under det fingerade kriget en enda stor lurendrejarcentral. Härifrån utsmugglades de på auktion försålda engelska varorna till svensk-pommerska och till tyska hamnarna, dels insmugglades stora partier till Bohusläns alla småhamnar och vikar för att i därvarande kommissionärers bodar förvaras.

Engelsmännen ha nog i regel använt falska skeppspapper eller amerikansk flagg för sin införsel. För övriga konfiskerades lasterna »pro forma» för att sedermera för ägarens räkning på auktion försäljas. En del fartyg, som av överkommendanten eller landshövdingen avvisats, föredrogo att kvarstanna och dymedels godvilligt underkasta sig sekvestern d. v. s. låtsad konfiskation.

En av de svåraste följderna av kontinentaltidens konstlade handelsomfattning blev lurendrejeriet. När regeringen slutligen (5 aug. 1812) såg sig nödsakad att med allvar ingripa, visade sig ej blott Göteborg med omnejd utan så gott som hela bohuslänska skärgården fylld av smuggelgods.

Själva kriget med England inskränkte sig som förut nämnts till krigsförberedelserna. Den regulära armén kompletterades och genom 1810 års regeringsbeslut ställdes 15.000 man förstärkningsmanskaper till regeringens förfogande. Krigets enda blodsutgjutelse förorsakades vid det upplopp, som inträffade i Klågerup i Skåne på grund av förstärkningsmanskapers utskrivande. Upploppet var av så allvarsam natur att militär måste användas.



¹⁾ Statssekreteraren *Gustaf Fredrik af Wirsén*.

KAPITEL XI.

Handel och sjöfart intill periodens slut.

Att Handelssocieteten, som likvisst vid denna tid hade ett maktpåliggande arbete, framlevde under synnerligen blygsamma villkor, finner man av societetens protokoll för den 14 december 1809, i vilket det heter:

— I betraktande av att societetens vanliga samlingsrum i Stadshuset för längre tid tillbaka varit nyttjat och illa medfaret av därstädes bysatta, och den därtill nyttjade förstugan under de bägge sist förflutna krigsåren även blivit upplåten att begagnas till den förstärkta stadsvaktens härbergerande med fångar och varjehanda andra saker, varav trängsel, kvalm och osnygghet tillkommit såväl där som i trappuppgångarna, har man sett sig nödsakad hålla sina sammanträden hos herr sekreteraren, som åsamkats extra eldning och städning, varför societeten ansett sig böra utanordna till honom i ersättning 25 rdr banco.

Då redovisning, som tidigare omnämnts, för auktionsmedlen vid hållna börsauktioner ej blivit avgiven inom skälig tid, skedde personalförändring i sådan mån, att handl. *Bened. Falk* anhöll att bli entledigad, sedan han i 10 år upprätthållit befattningen såsom börsföreståndare. I hans ställe utsågos handlandena *J. A. Andrén* och *A. Rosenberg*. Vid samma tillfälle (14 december) avlämnades Börsens tvenne kassaböcker. Den ena från inrättningens början år 1781 t. o. m. år 1799. Den andra från 1800 års begynnelse. Man avslutade det gångna året med en skrivelse till Kungl. Maj:t att i händelse av rikt sillfiske få exportera sådan.

Det gångna årets erfarenheter med brist på spannmål, farsot m. m. föranledde regeringen, att den 8 jan. 1810 utfärda en förordning, i vilken inrättande av sockenmagasin, där sådana ej tillföre funnits, uppmuntrades, varjämte tidigare befintliga, som råkat i lägervall, skulle omhändertagas och upphjälpas. Vederbörande borde tillse, att ej all spannmålen utlånades.¹

Sillens uteblivande, som förorsakat stor nöd i skärgården, hade givetvis väckt höga vederbörandes uppmärksamhet. Från landshövdingen hade in-

fordrats upplysningar om orsaken till fiskets felslående och eventuellt lämpligheten av vissa åtgärders vidtagande. Av den svarsskrivelse, som från landshövdingeämbetet avsändes den 3 febr., framgår bl. a., att den med öppna båtar förliden höst tillåtna fraktfarten på utrikes orter lockat många från fiskerinäringen till att från och till Norge föra varor och i synnerhet trävirke, som sedan med betydlig fördel någon tid blivit skeppad till England. Men det är lika otvivelaktigt, att denna förtjänst skolat bliva lämnad åsido emot den mera givande av sillfiske, ifall sådant inträffat. Orsaken till det i år misslyckade sillfisket består i sillens uteblivande, enär, om sillen står aldrig så tjockt vid kusterna och ej närmar sig skären, den icke med hittills gagnade och tillgängliga fiskredskap kan fångas. De hittills allmänt gagnade redskapen äro icke tillräckliga till fiske på djupet.²

För att bereda allmogen en viss lättnad i sin hantering lät regeringen genom skrivelse av den 6 febr. flytta sommartingen och den 20 mars indraga de årliga regementsmötena, så att endast kompanimöten skulle avhållas.³

Inom Handelssocieteten hade handl. *Sam. Arvidsson* vid sammanträde den 18 januari framfört klagomål över de täta och överflödiga ändringarna i tullförfattningarna, vilka förändringar lägga hinder i vägen för handelsrörelsen. Sjötullkammaren borde kommunicera societeten alla nya brev och författningar att av densamma publiceras. Man beslöt dels att kommunisera med stadens riksdagsfullmäktige för rättelses vinnande, dels sätta sig i förbindelse med någon tjänsteman i Tullstyrelsen i Stockholm för att träffa avtal om snabba underrättelser. Då allt fortfarande förtullningen och därmed sammanhängande expedition sköttes långsamt med ty åtföljande fördröjning av fartygen och liggedägspenningars utbetalande, beslöt man den 8 febr. att ingå till Kungl. Maj:t med begäran om särskild inspektör och betjäning för nederlagen. Vid detta sammanträde beslöts även ingå till Kungl. Maj:t med begäran, att alldenstund sillfisket alldeles felslagit, överflödigt salt finge re-exporteras.⁴

Den lilla palatsrevolution, som i december vidtagits i börsens förvaltning, kompletterades vid societetens sammanträde den 22 febr. då såsom tredje börsföreståndare enhälligt utsågs handl. *Gust. Rud. Prytz*, varjämte man ansåg sig böra delgiva förre börsföreståndaren Bened. Falk de anmärkningar, som förefunnos mot börsräkenskaperna. Desamma avlämnades visserligen vid societetens sammanträde den 1 mars, men befunno sig fortfarande i oavslutat skick. Vissa oegentligheter synas ha förelegat beträffande inkomsterna från auktionsverket.

Borgmästare *E. Brusewitz* hade från auktionsnotarien infordrat utebliven anteckning angående inkomsterna, men på grund av notariens sjukdom ej



69. Justitieborgmästaren E. E. Brusewitz.

kunnat erhålla densamma. För framtida kontroll bestämdes, att ansökan om auktion skulle göras i tvenne exemplar hos börsföreståndaren, av vilka denne skulle behålla det ena exemplaret.

Den ökade norska trävaruutförseln, som, delvis befordrad med bohuslänska skärgårdsbåtar, tagit riktningen över Göteborg, hade väckt bekymmer hos en del bruksägare i Värmland, som för rättelse härutinnan till Kungl. Maj:ts ingått med skrivelse den 31 jan., som sedermera den 5 febr. remitterats till Kommersekollegium. På en remiss från sistnämnda verk skriver landshövdingen den 20 mars till magistraten med begäran om densammas yttrande angående det förbud mot införseln av norska plankor och bräder till försäljning i svenska hamnar, som ovannämnda bruksägare begärt. Efter Handelssoietetens hörande och eget utlåtande skulle särskilt upplysas, huruvida denna införsel för Göteborgs utrikeshandel vore mindre förmånlig än från Östersjöhamnar, samt huruvida de norska trävarorna i allmänhet voro av sämre beskaffenhet.⁵

I societetens den 4 aug. och 1 sept. avfattade svaromål anföres brukspatronernas yttrande, att på börsen höstetid förlidet år anslagits, att var och en kunde med större eller mindre däckade eller odäckade båtar hit till staden från Norge och härifrån till Norge skeppa allehanda tillåtna varor, varav följden blivit, att en så anseelig mängd mindre dugliga plankor hit införts, att oaktat all den export, som under namn av svensk plank sedermera skett, likvisst här finnas på upplag 8—10,000 tolfter bräder. Verkan härav har blivit dels att priserna sjunkit, dels att svensk plank i utlandet förlorat sitt anseende.

En ton östersjöplank betalas f. n. med 10 £ mer än samma mängd skeppad från Göteborg. Enär stora förråder av de senaste årens sågningar ligga i Norge och därifrån ej kunna skeppas annat än över svensk hamn, så kan snart nog dubbla förlusten för göteborgsplanken vara att förvänta. Man kan även frukta, att norrmännen komma att utskeppa spik och andra exportvaror, varav de hava överflöd, på olika vägar till Sverige.

Bruksägarna vilja därför föreslå, att sådana varor, som Sverige själv frambringa i överflöd, borde importförbjudas. Trävaror äro hart när det enda, som Sverige med fördel kan exportera, och det skulle bliva i hög grad kännbart för den efter sista kriget utblottade arbetarstammen i skogstrakterna, om ej ändring härutinnan sker. Tidigare ägde ingen att med odäckade fartyg under 15 läster handla på främmande hamnar.

Då ifrågavarande kungörelse lär ha utfärdats från General en chef för Västra armén till lindrande av nöden efter det felslagna sillfisket i skärgården, men nämnda myndighet nu upphört att fungera, hoppades sökandena på Kungl. Maj:ts rättelse härutinnan. Om införseln ej kunde hindras borde den beläggas med så hög tull och föreskriven vrakning vidtagas, varigenom införsel ej skulle löna sig. Endast däckade fartyg torde för dylik last få användas.

Handelssocieteten uttalade, efter trävaruhandlarnas hörande, att behållningen av bräder ej vore så stor, som den uppgivna samt att den norska plankan i jämförelse med Östersjöplankor ej vore av mindervärdig kvalitet. Man ansåg dock, att vid fortsatt import, verkningarna kunde bliva av den natur brukspatronerna framhållit. Man ansåg, att tillsvicare Kungl. Maj:ts författning angående fraktfrakt av den 26 sistlidne juli vore tillfyllest.

Enligt norska uppgifter behärskade göteborgarna hösten 1809 i flera månader trävaruskeppningen. Av 486 laster (36,739 m³) från Østlandet gingo en stor del till Sverige, som i sin mån kan förklara, att Göteborg 1809 utskäppade dubbelt så mycket plank och fem gånger så mycket bjälkar som år 1808.⁶

Som förut blivt nämnt hade Kungl. Maj:t genom beslut av den 30 aug. föregående år på besvär av handl. Lars Claesson m. fl. med godkännande av besvären upphävt magistratens genom kungörelse av den 10 april 1790 stadgade förbud, att icke före en viss stadgad tid efter den från landsbygden införda spannmåls ankomst till torg och hamnar göra upphandling till uppläggning och avsalu. Då densamma även blivt återopad i ärenden, som angått överträdelse av magistratens den 26 april 1799 utfärdade kungörelse, varuti stadgas viss tid, å vilken stadens handlande icke skola få befatta sig med upphandling av inkommen torr och saltad fisk, ansåg sig landshövdingeämbetet i frågan böra tillskriva magistraten (29 mars).⁷

Vid prövning av ärendet hade landshövdingeämbetet funnit, att idkare av fiskerihanteringen särdeles vad detta län angår, där så många eller betydligaste delen av invånarna hava sin egentliga utkomst av denna näring, böra äga lika fri och otvungen utväg för avsättning av sina varor som lantmännen och att följaktligen, då förbudet emot både spannmåls och torrfisks upphandling i större partier endast åsyftar ett för hushållen i staden nyttigt ändamål, det likväl måste medföra skada för fiskerihanteringen, att stadens invånare för mindre pris kunna få sina hushållsförnödenheter.

Det må stå en var av stadens invånare fritt att utan avseende å tid och ställe och utan all inskränkning få verkställa uppköp av torr eller saltad fisk. Fiskarna eller skärgårdskarlen bör icke mera än lantmannen tvingas att till stadens invånares fördel lämna de tillfällen till avsättning, vilka han anser för sig fördelaktiga, vare sig större eller mindre partier, eller avbida den tid, när hushållen kunna köpa sitt behov. Han bör äga fri och obehindrad disposition över sin, genom ett för orten nyttigt och behöfligt yrke, anskaffade och hitförda vara. Landshövdingen avslutar denna sin inlaga med en anmodan till magistraten att återkalla sin den 26 april 1799 utfärdade kungörelse om uppköp av torr eller saltad fisk.



70. Handl. G. R. Prytz.
(Orig. tillhör dir. Björn Prytz.)

Med anledning av landshövdingeämbetets utslag i nämnda fråga hade handelsbolaget *Jonas A:son Edin* dagen före fiskmarknaden inköpt 8 vålor saltlånga, varemot polisgevaldigern *R. Lönberg* och uppsyningsmannen *A. Andersson* klagat, och hos Kungl. Maj:t med stöd av magistratens kungörelse av den 26 april 1799 anfört besvär emot landshövdingeämbetets utslag. I sin förklaring till Kungl. Maj:t skriver landshövdingen den 30 juni:

Att fisk den må nu vara färsk, torr eller saltad icke bör, då den säljes till invånarna i Göteborgs stad, anses såsom egentligt marknadsgods i en ort, där den utgör allmogens nästan enda avsättningsvara, förmodar jag vara likaså givet som att spannmål till torgs införd icke heller kan till sådan egenskap hänföras. Allmogen i Bohuslän har för sitt underhåll och bestånd i allmänhet intet annat att påräkna än fiskerihanteringen, av vilken flera tusende människor, som ej äga hemmansbruk, hava sin försörjning. Om de till stad ankomma, antingen vid marknad eller eljes, med de alster denna näring giver, så tyckes rättigheten till fri och obehindrad försäljning vara ostridig utan tvång till viss tid, emedan fiskerihanteringen idkande och förkovran utgör en stor fördel för riket, helst den genom författningar är uppmuntrad, skyddad och oinskränkt för alla, som därav vilja sig begagna.

Visserligen åstadkommes, enligt magistratens åberopade kungörelse, den förmån för stadens inneväanare, att kunna förmå skärgårdsborna till mindre pris å sin vara genom tvånget, att han eljes för att sälja den i större partier, såsom alltid för honom fördelaktigare, måste avbida den utsatta tiden. Men stadsbornas enskilda fördel synes ej böra fjättra skärgårdsbonden, att antingen avvika från eller uppehållas i det försäljningssätt, han för sig finner bäst och vill nyttja. Och det tycks således vara en alldeles obestriddlig rätt för fiskeriidkarna, att äga fullkomlig frihet till avyttrande av sin vara, åt vem han vill och till det belopp, som överenskommas kan, liksom det bör vara envar av stadens inneväanare obetaget att få köpa så mycket han kan och får, varigenom brist på varan icke uppstår utan fast heller en jämn tillgång vinnes, ehuru en senare upphandling hos köpmannen skulle förorsaka förhöjning i priset.

Detta angår likväl ej skärgårdsbon, som är berättigad både till vig och ferm avsättning, om den kan fås och erbjudas, samt till den högsta betalning han kan få, emedan, utan den fria dispositionsrätten över sin egendom honom ovedersägligen tillkommer, han föröfrigt hämtar alla sina levnadsförnödenheter av spannmål och annat från staden efter högst gällande pris.

Och då på underdånigst anförda grunder fiskerihanteringen såsom här i länet den huvudsakligaste och nästan enda för allmogen, lärer kunna och anses av lika vikt med lantbruksrörelsen på andra orter, vilken genom Ers Kungl. Maj:ts nådiga resolution uppå åtskilliga minuthandlares besvär av den 30 aug. sistl. år blivit rättad och understödd, — — — så torde Ers Kungl. Maj:t i nåder täckas finna magistratens kungörelse av den 26/11 1799, som landshövdingeämbetet genom det överklagade utslaget förklarar numera ej bör till efterrättelse tjäna, icke vara lämplig.⁸

Hamnstängningen hade ej medfört så ödeläggande följder, som de fredslutande makterna förhoppats och en del misantroper förutspått. Utgången var snarare den motsatta. Att man likvisst ej var förnöjd utan fruktade för den skärpning av hamnspärrningen, som påbjudits fr. o. m. den nästkommande 24 april, framgår av Handels societetens devota skrivelse av den 18 april däri det lyder:

I förtröstan på E. Kungl. Maj:ts högst beprisliga hulldhet och landsfaderliga vård om alla dess trogna undersåtar vågar societeten i djupaste underdånighet nalkas E. Kungl. Maj:ts tron för att yppa den bekymmersamma ställning, varuti en del av Göteborgs stads handlande råkat komma, och utur vilken de endast genom E. Kungl. Maj:ts nåd kunna räddas. Uti kungörelse av den 27 okt. nästlidet år täcktes väl E. Kungl. Maj:t förordna, att Storbritanniska krigs- och handelsfartyg icke skulle efter den följande 15 nov. få i svenska hamnar inlöpa; men då svenska medborgare icke betogs, att med egna eller neutrala skepp avhämta sådana varor, som förut varit till införsel här i riket lovgivna, ansågo handlandena sig icke hindrade att ingå i sådana expeditioner; uti den tanken blevo de intill dess E. Kungl. Maj:t uti kungörelse av den 28 mars detta år i nåder täcktes endast med undantag av salt förbjuda införsel av alla slags varor från Storbritannien och Irland, dess kolonier och sådana länder, som omedelbart lyda under Storbritanniens styrelse.

Sedan dess har det ej varit möjligt kontramandera där gjorda varuupp-handlingar och fraktslut. På en del varor äro redan fakturor ankomna, som på ortens tullkammare anmälts, ifall motvind eller andra oförutsedda händelser skulle fördröja ankomsten. Men en del handlande ha ännu ej erhållit sådana papper och ovisst är, vad verkan även en sådan anmälan kan medföra, ifall fartygen ännu den 24 april utebliva. Handels societeten anhåller, att svenska eller för svensk räkning befraktade neutrala fartyg, som med behöriga dokument visas hava varit i England lastade och segelklara så tidigt, att de med tjänlig väderlek kunnat hinna inom förenämnda dag eller den 24 dennes, må få obehindrat inlöpa uti rikets hamnar och sina innehavda laster där avleverera samt, efter tullförfattningarna avgiva och klarera, utan vilken E. Kungl. Maj:ts dyrbara nåd stora förluster och flera handlares ofärd kommer att följa.

Uppsvinget i handel och den centralpunkt för sjöfart för norra Europa och Östersjöländerna som Göteborg blivit, lockade naturligt nog utom driftiga köpmän även en del äventyrare. Förutom affärsmän, som voro kända och haft anställning hos stadens köpmän eller annorstädes i handel, sökte även en eller annan mera tivelaktig individ burskap i societeten.

Så förelåg vid Handels societetens sammanträde den 22 mars en ansökan från en traktör, *Mora Berend*, en i staden Hannover född jude, om burskap för idkande av timmerhandel, som han »lärt känna genom att biträda i sådana affärer.» Berend, som var traktör i Majorna, boende uti handlanden *Math. Holms* hus, uppgav sig vara kristen, döpt i Irland, hade varit i irländsk krigstjänst och i staden Bonager blivit sammanvigd med ett protestantiskt fruntimmer. Sedan han erhållit avsked ur krigstjänsten hade han alltsedan 1808 vistats i Majorna. Han företedde en del bevis, såsom avskedsintyg (utfärdat i dec. 1807) från tyska legionens 4-linje bataljon och 4:de kompani, utfärdat av överste Ernest Langewirth, att han hederligt och troget tjänat i tre års tid, samt en vigselattest, daterad 9/10 1806. Då något intyg, om hans erfarenhet i handelsrörelse ej förelåg, avslogs givetvis ansökan. Berends klagan hos överordnade myndigheter ledde ej till något resultat.

Under den livliga sjöfart, som pågick, var givetvis älvens farbarhet av stor betydelse. Vid magistratens sammanträde den 4 maj föredrogs en skrivelse från Borgerskapets äldste, i vilken de framhöllo, att sedan mer än ett halft århundrade tillbaka stadens representanter varit omtänkta att hålla segelleden öppen och fri, i vilket avseende en särskild avgift av alla hitkommande fartyg till revirets rensning blivit i underdånighet föreslagen och av Kungl. Maj:t genom resolution av den 11 okt. 1748 i nåder fastställd. Enär

dessa revirpengar i likhet med stadens övriga enskilda medel jämlikt K. resol. av den 7/7 1752 och 4/12 1773 äro ställda under magistratens och Borgerskapets äldstes gemensamma disposition, hemställde de senare att vid framtida disposition av medlen ej bliva alldeles förbigångna.

Magistraten resolverade att för framtiden medelsförslaget skulle kommuniceras såväl Borgerskapets äldste som Handelssocieteten. Konungens befallningshavande, vars hörande begärdes, instämde i magistratens beslut.

I medio av maj inträffade en händelse, som lätt kunnat skapa en viss misstro emot ett av de ansedda handelshusen i staden. Den 18 maj ser sig landshövdingen nödsakad skriva till magistraten och begära en undersökning, i anledning av Kungl. regeringskommissionens i Norge bilagda skrivelse av den 19 sistl. april, angående ett förhör, hållet i Strömstad rörande några falska i norska ämbetsmäns och norska handlanden *M. Stoltenbergs* namn skrivna papper. Förhöret i Strömstad hade hållits med handl. *H. J. Strömberg* därstädes, som avsänt handlingarna till handlanden *Peter Heiding* i Tönsberg, vilka handlingar han uppger sig erhållit från firman *Willerding et C:ie* härstädes.

Med översändande av de falska handlingarna hemställer landshövdingen, att magistraten skyndsammast ville höra *Willerding*, vad emot honom förekommit samt, om så påfordrades, låta ärendet underställas domstols prövning.

Med anledning av denna undersökning kunde landshövdingen den 6 juli skriva till Kungl. regeringskommissionen i Norge, att de falska papper, som handl. *H. J. Strömberg* i Strömstad i brev tillställt köpmannen *Peter Heiding* i Tönsberg för att vidare till Amsterdam försändas, ha utvisat, att *Strömberg* härför vore oskyldig. Han hade fått dem sig tillsända från handelshuset *Willerding et C:ie* härstädes uti förseglat konvolut med anmodan att avsända dem till någon bekant i Tönsberg. *Willerding et C:ie* uppger, att de fått dessa papper uti brev från handelsexpediten *Hennings*, som då vistades i Stockholm och företett ett därom i hans namn skrivet brev, som innehöll, att papperen skulle ingått i ett avancemål (haveri), och att det vore av mycken vikt, att de kommo att avgå från postkontoret i Tönsberg. Denne *Hennings* lär vara expedit för ett handelshus i London under firma *D. H. och J. L. Rucker*, och som det är nödigt, att han förklarar sig i målet, i händelse han ännu är kvar i Stockholm, så vidtager jag, skriver landshövdingen, nu anstalt om undersökning därstädes. I skrivelse till överståthållareämbetet den 6 juli meddelar landshövdingen, att ett norskt certifikat och handlanden *Stoltenbergs* namn äro falska, samt begär efterspaning och förhör. Som lätt kan inses hade vederbörande *Hennings* långt härförinnan

skuddat stoffet av sina fötter från Stockholm och sannolikt avrest till England.⁹

Den livliga handelsomsättningen och därav följande penningtillflöde hade givetvis sina vanliga följder i höjda livsmedelspris och därmed följande ökade levnadsomkostnader, som på tidigare ställe här omnämnts.

Ej nog med att stadens ämbetsmän och betjante sökte löneförhöjningar, de gällande taxorna funnos ej längre svara mot den allmänna prisnivån. Så klaga vid magistratens sammanträde den 29 juni stadens bryggare, *William Gavin, William Gibson, Jacob Dahl* och *F. Svanander* å egna och *Lor. Svenssons* vägnar över den gällande taxan för maltdrycker.

Ur inlagen kan anföras: »En var anser svagdricka nästan som en gåva, och vem kan väl annat, när en kannu svagdricka kostar 2 skilling eller 6 runstycke mindre än vad en tunnbindare tager för att påslå ett enda band å en holländsk tunna».

Som förut anförts hade expeditionssekreteraren Schoerbing tidigare försett Handelssocietetens med välbehöfliga underrättelser om de löpande ärendenas fortkomst i huvudstaden och de utomlands pågående underhandlingarna, varvid en viss påpasslighet givetvis kunde vara av nöden. Av en eller annan anledning hade man behöft en ersättare.

Vid Handelssocietetens sammanträde den 6 juli kunde kommerserådet *B. H. Santesson* genom en skrivelse meddela, att han träffat överenskommelse med en kanslist, tjänsteman i Handels- och finansbyrå i Kungl. Maj:ts kansli, *C. D. Skogman* att meddela de beslut, till vilka ärendenas handläggning lett, samt underrättelse om nya förordningar och pågående avtal med utländska makter m. m. Skogman skulle, beroende på ärendenas antal m. m., uppbära ett årligt arvode av 300—500 rdr banco, oberäknat lösen och stämpelavgift.

Kungl. sekreteraren visar snart nog sin villighet att tillhandahålla behöfliga underrättelser. Så kunde vid societetens sammanträde den 13 sept. meddelas, att Kungl. Maj:t den 26 juli bestämt, att öppna båtar och mindre däckade båtar under 15 läster från Göteborgs och Bohus samt Hallands län få utnyttjas i fraktfart på utrikes ort på samma sätt som före förbudet av år 1795. Kungl. Maj:t hade vidare bifallit, att till Göteborg från svenska Pommern ankommande spannmålsloadningar få, utan lossningsskyldighet, emot vanliga rekognitionsavgifters erläggande, förpassas till Strömstad och där, emot nya rekognitionsavgifter, antingen uppläggas på nederlag eller ock utan lossning avsändas till destinationsort i Norge;

att på grund av Generaltullarrendesocietetens hemställan Kungl. Maj:t bifallit, att alla varor, som från Göteborgs nederlag redan blivit till andra inhemska hamnar transporterade, med bibehållande av nederlagsfrihet skola inom nästkommande oktobers slut vara utförda eller förtullas till så stor del,

som de voro till införsel i riket tillåtna, samt att de varor, som hädanefter från Göteborgs nederlag avsändas, böra inom 3 månader från själva avsändningsdagen antingen vara utförda eller förtullas, så vitt de äro därtill lovgivna.

Oaktat överenskommelse träffats med Norge-Danmark, att kaperierna skulle upphöra, blevo likvisst under olika förevändningar svenska fartyg uppbringade av danskarna. Vid riksdagen i Örebro hade ett särskilt utskott blivit tillsatt från borgarståndet för att till regeringens »verksamma åtgärd och hjälp framställa de oförrätter och lidanden, för vilka svenska flaggan varit genom danska kapares utövade uppbringning blottställd.»

Handelssocieteten inforrdar genom offentligt anslag å Börsen uppgift från stadens handlande på de, vilka efter fresslutet:

haft eller hava fartyg i danska hamnar uppbragta, lösköpta eller kondemnerade samt över dem uppgiva förteckning, som upptager skepparens och fartygets namn, lästetal, laddning, destination och anledningen till dess uppbringande, frigivande eller kondemnation.

Den frisinnade åskådning landshövding v. Rosen företrädde i näringsfrågor framgår av hans skrivelse till Kommersekollegium den 30 juni.

En tobaksfabrikant *J. H. Kunst* hade ingått till Kungl. Maj:t med ansökan att få utom staden flytta sin här innehavda tobaksfabrik samt att från utrikes ort få införskrika modeller och materialier. Ehuru idkarna av snus- och tobakstillverkning ansågo sig lida vid avsättningen, tillstyrker v. Rosen likväl den samma såsom bidragande till fabriken fullkomlighet och bättre drift och därigenom medförande allmän nytta. De övrigas tobaksförädlingsinrättningar, säger han, vara ganska obetydliga, varemot *Kunst's* inom staden varande fabrik tillvunnit sig anseende och kunnat lämna berömda tillverkningar, vilka än mera skulle komma att förbättras och ökas. von Rosen slutar med att företaget bör beredas all uppmuntran »emedan allmänt väl står därmed i förening».¹⁰

Den 5 juli ingår till landshövdingen ett handbrev från utrikesministern *Lars von Engeström*, att uti Hamburger Correspondenten för den 20 juni förekommit under artikeln »Köpenhamn» en notis, att en svensk köpman, vid namn *Holmgren* uppå Anholt haft upplag av kolonialvaror samt jämte amerikanske konsuln *Robert Dickson* försett ön med livsmedel. Engeström ber landshövdingen undersöka förhållandet.

Redan den 11 juli svarar landshövdingen, att han tillkallat *Dickson* och den s. k. köpmannen *Holmgren*, vilken rätteligen heter *Hallengren* och är bokhållare å *Dickson's* kontor. Båda ha förklarat, att de ej haft annan han-



71. Riksdagsfullmäktigen, kommerserådet Niels Malm.

del på Anholt eller med dess invånare än att Dickson den 16 nov. och 28 dec. förlidet år, samt den 3 april i år dit översänt de varor bifogade förteckning upptager, och att Hallengren, som av Dickson blivit utsänd för att avyttra varorna, för egen räkning medfört det obetydliga parti av varor och persedlar, som å en annan bifogad uppgift äro nämnda.

Av de varor, som tillhörde Dickson, har alltsammans av Hallengren blivit sålt utom 100 R socker m. m. Hallengren har avyttrat alla sina persedlar. Båda anse sig oskyldiga till den i Hamburger Correspondenten införda annons. Tullkammaren intygar, att de ej utskeppat andra varor än de i förteckningen upptagna. Tydligt har saken härmed utagerats, enär någon vidare skriftväxling ej förekommer.

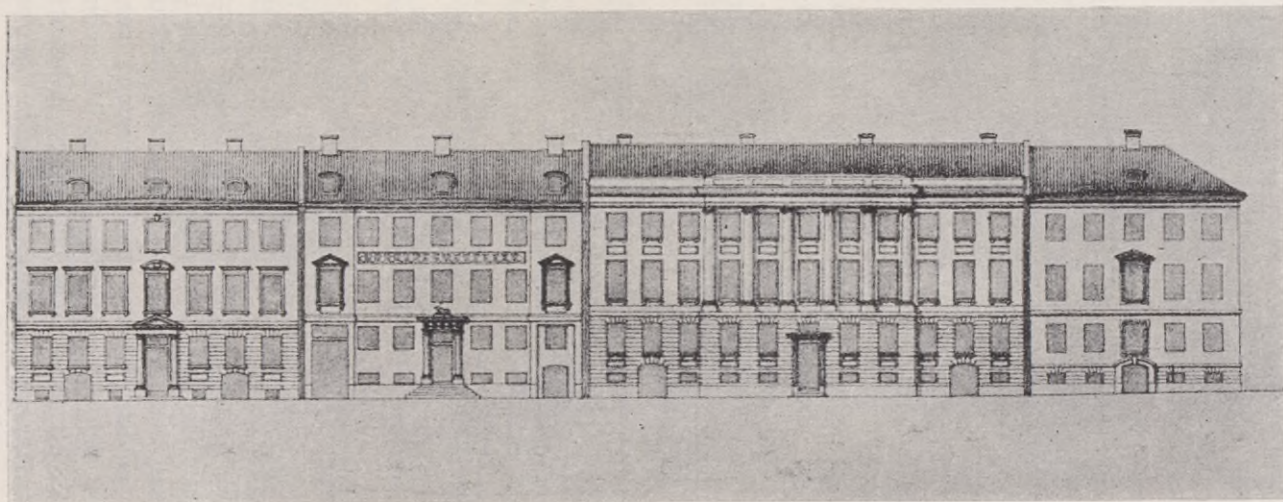
Den ökade samfärdseln fordrade tydligen större lossnings- och lastningsmöjligheter än det gamla hemförarebåtsgillet kunde erbjuda. Vid Handelssocietetens sammanträde den 8 okt. förelåg en ansökan, om inrättande av ett stuvaregille från en viss *Lars Trogeus*, som hade förskaffat sig anbefallningsbrev från sjökaptenerna *M. J. Roempke*, *Gustaf Melin*, *O. M. Ahlbeck*, *Isaac Wagner* och *G. G. Blommér*. En samtida ansökan från sjömannen *Israel Engblom* att bliva stuveriålderman avslogs. I dess ställe utsågs ovannämnde Trogeus till föreståndare för gillet.

Tullen har ej heller varit beredd på den ökade skeppningen. Så klagar Handelssocieteteten hos sjötullkammaren den 8 okt. över tullkontrollör *Lindgrens* långsamhet vid uppvägningen av lin och hampa ute vid Röda sten.

En inblick i, huru alla möjliga förvaringslokaler vid denna tid måste utnyttjas, finner man av *Johan Celsings* ansökan att bliva upptagen i Handelssocieteteten. Den 8 okt. hade denne begärt inträde i gillet, vilken ansökan dock avslagits. I besvärsskrivelsen, som föredrogs vid societetetens sammanträde den 8 nov. anför han, att han var bosatt i Masthugget med samma skyldigheter, som stadens övriga borgare, och sålunda borde äga rätt att i öppen bod försälja viner m. m. I sin inlaga uppger han vidare, att han gjort en resa till Ostindien på kommerserådet Björnbergs skepp, varefter han i trenne år biträtt kommerserådet i dennes handel. Tidigare hade han i 12 års tid varit borgare i Marstrand och där uppfyllt alla sina plikter samt den 29 sistl. september blivit entledigad från borgerskapet därstädes.

Då under den närvarande perioden handelsrörelsen så ökats, fortsätter han, att snart sagt allt utrymme saknas inom staden för varors uppläggande, som bäst framgår av de alltjämt stigande hyrorna på magasiner, källare och bodlägenheter samt svårigheter att erhålla dylika förefunnos, vore det allt skäl att underlätta de mindre bemedlades strävan till en liten vinst genom att medgiva rörelsens bedrivande i Masthugget, där hyrorna ännu icke nått ovanlig höjd. Icke förty avlog man denna begäran.

Med det överflöd av varor, som hopades i staden, måste givetvis en del förvaringslokaler utnyttjas, som ej erbjödo tillfylles säkerhet för inbrott och stöld. Vid societetetens sammanträde den 21 nov. föredrogs en skrivelse från landshövdingeämbetet, som magistraten för yttrande hänskjutit till densamma. I denna säges, att den mängd varor, som finnas i staden och den osäkra be-



TARRAS

PALM

CHALMERS

MINTON

72. Del av Södra Hamngatan med av C. W. Carlberg ritade fasader.

skaffenheten hos de förvaringsställen såsom träbodnar m. m., vilka användas, inbjuda till stöder, som »ända till en förvånande betydighet och myckenhet blivit begångna utan att polisanstaltens uppmärksamhet kunnat vara tillräcklig». Man föreslår ökad bevakning under vintertiden, vilken bevakning bör föranstaltas genom Borgerskapets äldstes och magistratens försorg.

Den allmänna livaktigheten i handel och sjöfart nödvändiggjorde för regeringen att stå i mera intim beröring med sina organ i landsorten. I en till landshövdingeämbetet ställd, den 7 dec. daterad skrivelse, heter det, att konungen, som inser nödvändigheten för en verksam och kraftfull regering att äga tidiga och fullständiga underrättelser, om vad i riket och på dess kuster och gränser sig tilldrager, ålägger härmed landshövdingeämbetet, att en gång i veckan insända rapport, om vad i länet och på gränsen sig tilldragit, och som kan äga gemenskap med ordningen och stillheten i landet, Sveriges förbindelse med utrikes makter, dessas eller dess undersåtars intressen, nyttiga upptäckter, näringsfångets av- eller tilltagande, stora olyckor såsom stormar, sjöskador, fartygs kastande å strand m. m. Handlingarna sändas under etikett. Ovan skrives »Rapport» från Göteborg af. . . Under-tecknas endast med namnet. Kronobetjäningen tillhålls var i sin stad att inkomma med viktiga underrättelser.¹²

Den ökade sjöfarten hade även medfört behov av nya skeppsvarv. Hos landshövdingeämbetet föreligger en ansökan från en viss *Niklas Pettersson* att i och för anläggande av ett skeppsvarv vid Thorskog och trumslagarebostället, Södra Thorskog, antingen Nyebro skulle nedrivas eller också förses med vindbro. Då emellertid för trafikens skull denna brygga ej kunde undvaras anslöt sig K. B. till förslaget om densammans förseende med vindbro.¹³

Handelssocietetens tillgångar tyckas ej alltid varit placerade mot väl betryggande säkerhet. Vid dess sammanträde den 13 dec. meddelas, att handelsbolaget Andersson et Wohlfahrt gått fallit, och att societeten i dess konkursmassa ägde att bevaka 1,333 rdr och 16 sk. banco. Med anledning av det inträffade bestämdes, att societetens medel framdeles ej finge utlånas »utan att tillräckliga hypotek eller nöjaktig borgen därför blivit ställd».

Ett betydande, om icke övervägande antal av de nya firmor, som tillkommo under den tid, varmed vi syssla, voro endast kommissionärer för engelska firmor. Enskild företagsamhet saknades dock ingalunda. Så yttrar t. ex. *Olof Reis*, då han den 15 sept. 1810 inger sin konkursansökan: »att förra årets lyckliga handelsrelationer mellan England och Sverige även väckte min spekulation, kan väl ej klandras, då var och en omtänksam människa iakttager tillfället att förtjäna, vilket ock lyckades uti flera handelsaffärer särdeles med trävaror till engelska handlande, som ock lockade mig att göra några stora expeditioner direkt på England.»¹⁴

En synnerligen svår och bekymmersfull ställning intog under denna tid de olika handelsfartygens befälhavare. Ej nog med att de ofta måste segla med dubbla dokument eller rent av förfalskade sådana, man ställde även krav på dem att utan avseende på konvoj eller annat skydd ge sig ut på tämligen riskfyllda färder.

Magistratens justitieprotokoll för den 18 jan. 1810 lämnar därpå ett talande exempel. Inför rådhusrätten hade handlanden, konsul *Olof Beckman*, instämt kofferdikaptenen *Michael Raasch*, vars förande fartyg die Hoffnung han befraktat att gå från Göteborg till Colberg med kolonialvaror. Raasch hade vägrat, ehuru lasten var intagen, att avsegla under föregivande, att någon konvoj ej förefunnes. Käranden, Beckman, påvisade dels att någon konvoj ej stode att erhålla, dels att certepartiet var fullt klart och tydligt avfattat, enligt vilket skepparen Raasch skulle avsegla så snart fartyget var lastat, det vill säga utan avseende å någon konvoj, vilken ej heller med något ord vore omnämnd i certepartiet. Fraktassurans och även andra omständigheter voro avfattade på grund av Raasch's förbindelser.

»Alltså, och då allt egenvilligt uppehåll av Raasch är högst menligt och äventyrligt för mig såsom befraktare, slutar Beckman sin inlaga, nödgas jag genom stämning å kaptenen Raasch till Borgmästare och råd påstå dess åläggande genom lagens tvång att med sitt lastade fartyg utan uppehåll företaga den redan länge nog inställda resan, och kaptenen med sitt skepp ansvara och ersätta den skada uppehållet redan medfört och vidare kan medföra såsom ock ersätta rättegångskostnaderna.»

Vid ärendets påropande anmäldes, att Raasch vid stämningens delgivande förklarar sig villig att vid första goda vind avsegla. Konsul Beckman förbehöll sig fri och öppen talan för den händelse skeppet än vidare fördröjdes, vilket ända sedan i november varit segelklart.

Sedan efter fredssluten de diplomatiska förbindelserna blivit återknutna erhöilo en del staters konsuler sina fullmakter.

Så är fullmakten för kommerserådet *Bruhn* såsom rysk konsul daterad den 13 juni. Danske konsuln *Wilhelm Brown* erhåller sin fullmakt den 26 juli men erhåller redan den 4 aug. fullmakt såsom generalkonsul. Såsom fransk konsul erkännes den 31 juli en mr. *Ranchoud* (av v. Rosen benämnd Ranchoup).¹⁵



KAPITEL XII.

Revolutionens återverkningar i Göteborg.

I Marianne Ehrenströms memoarer finner man, att hon, när revolutionen utbröt, befann sig i Göteborg och såsom ögonvittne skildrar, vad som där tilldrog sig.

»En division av Västra armén», skriver hon, »hade under befäl av överstelöjtnant *Adlersparre* marscherat på Stockholm, under det att en annan division på 2000 man under baron Posse skulle besätta Göteborg. General en chef för hela Västra armén var baron *Bror Cederström*, som kommit i stället för *Armfelt*, vilken konungen någon tid förut fråntagit detta befäl, utan att man förstod, vilken fluga stuckit *Hans Majestät*, då han företog en dylik omändring, som allmänt misshagade trupperna».

Cederström hade just kommit till Göteborg för att inspektera och åt middag hos oss med sin stab. Jag föreslog honom att taga en plats i min loge på teatern för att så gott sig göra lät fördriva aftonen. Mitt uti en pjäs av *Kotzebue* underrättade man generalen, att en kurir kommit från *Vänersborg* och väntade honom. Baron *Sparre* fick order att läsa de peschernas och efter en halvtimme kom han tillbaka till min loge och sade till generalen, som frågade honom om innehållet i de peschernas, »att de voro alldeles oviktiga».

»Jag kan då stanna till slutet av pjäsen?»

»Ja, herr general», svarade *Sparre* med sitt vanliga lugn. Mellan två pjäser intogo vi en lätt kvällsvard för att ha något att göra under den tid, som på en landsortsteater behöves för dekorationsförändring och omkostymering. Under denna mellanakt såg jag *Sparre* flera gånger ta upp och se på sin klocka. Till sist sade han:

—»Jag fruktar, herr general, att den lilla pjäsen drar ut för länge och att kuriren ej kan vänta längre».

Cederström reste sig då, tog avsked av mig och lämnade logen. Min man stannade kvar, men just som vi kommit hem, fick han befallning i sinna sig hos generalen. Han tillbringade sedan hela natten med att skriva och expediera order. Man sprang i våra trapper, salongen var full av offi-



73. Gen. löjtnanten och presidenten frih. Bror Cederström.
(Orig. tillhör K. Arméförvaltningen, Stockholm.)

cerare, men jag var så van vid att dylika expeditioner togo hans nätter i anspråk, att jag ej fäste mig därvid utan lugnt insomnade.

Men min överraskning var ej liten, när Ehrenström morgonen därpå underrättade mig om, vad som inträffat vid Västra arméns nyssnämnda divisioner. Ett uppror i huvudstaden — konungens halsstarrighet — krigets olyckor — det allmänna missnöjet — en till excesser alltid färdig pöbel, allt det där i förening hade framkallat en välvning, vars följder ej kunde beräknas.

General Cederström ville ögonblickligen avresa för att hejda Adlersparres marsch. Han ville begagna sin myndighet, men man lät honom

förstå, att han borde hålla sig lugn och inte lägga sig i saker, som han inte begrep. Som ett gott barn fogade han sig i sina underordnades befallningar och — expedierade de order, som voro nödvändiga för arméns marsch mot hans konung och välgörare.

Den stora händelse, som skulle inträffa i Stockholm den 13 mars och med ett slag förändra hela vårt statsskick fick sina förebud genom den skrivelse t. f. landshövdingen *J. L. Belfrage* den 11 mars avlät till konsistorium, i vilken det heter:

Den högst bedrövlige berättelse ingick i går afton, att den i Värmland förlagda armén av både infanteri och kavalleri natten till den 7 dennes inryckt i Karlstad, och där arresterat både landshövdingen och arméns brigadbefälhavare samt kommissariatet och låtit utfärda en i *befällets* namn utgiven proklamation, som innefattar rubbning uti de hittills av Kungl. Maj:t träffade anstalter och med föresats att med våld träffa de åtgärder, som de anse nödiga.

Jag önskar väl och är övertygad, att detta läns innevånare icke låta härav förleda sig till brottliga företag eller att uppresa sig emot den ordning och de föreskrifter, vilkas åttlydnad blivitt i nåder anbefalld, men då det likväl skulle alldeles kväva hoppet om fäderneslandets återupphjälpande ur den fara, varmed det av utländska fiender på alla sidor hotas, i händelse inbyggarna själva skulle söndra sig och upphäva den inbördes förening, som hittills ensam underhållit rikets förmåga att försvara sig, så föranlåtes jag härmedeles anmoda Tit. att genast låta förständiga det vördiga prästerskapet om foglig men likväl tillräcklig uppmärksamhet, om vad i landet förehaves, och att uppmuntra allmogen till ståndaktighet och lugnets bibehållande på ett sätt, som upplyser plikten och fördelen därav, men som tillika utesluter all farhåga för framgångar av den resning några få medlemmar eller Värmländska armén sig företagit.

Jag gör mig förvissad, att Tit. härvid använder både sitt ämbetes och personliga inflytande, och att det vördiga prästerskapet, livat av kärlek för religionen och sin konung, sorgfälligt iakttager, allt vad på dem till vinnande av allmänt lugn och säkerhet kan ankomma, samt att det vördiga prästerskapet även i tid och med säkerhet söker förekomma och giva tillkänna, om något skulle företagas, som emot dessa ändamål strida.¹

Samma dag skriver han till samtliga kronofogdar i något annorlunda formulerade ordalag:

De säkraste anledningar hava förekommit, att armén i Värmland företagit sig en resning, som har för ändamål rubbning i nu varande styrelse och upphävande av åtskilliga till efterlevnad gällande författningar. Detta

för allmänna säkerheten vådeliga företag, och som även för rikets självständighet och styrka kan hava de vådligaste följder, om det möjligen kan utbreda sig, föranlåter mig härmedels anbefalla eder, att i tysthet och på försiktigaste sätt göra eder underrättad om allmogen inom edert fögderi därom fått kunskap, och vad verkan därav kan förspörjas.

Jag har väl den lyckliga erfarenhet, att länets innevånare, trogna sitt fädernesland, icke ingå uti något som till undergrävande av dess bestånd kan lända, men några mindre upplyste och mindre rätt tänkande kunde likväl finnas, som låta förleda sig att glömma sina plikter. Och det är fördenskull samt att sådant förekomma på fogligt och försiktigt sätt utan att därför låta händelsen bland allmänheten bliva kunnig, som uppmärksamheten å deras företag och inhämtandet av allmänna tänkesätt härmedelst eder ytterligare anbefalles, med förständigande i övrigt, såväl att ofördröjligen till mig inberätta, om någon rörelse eller mot allmänna säkerheten och styrelsen stridande företag förmärkes, som ock, att om någon sådan olycklig och bekymrande upptäckt skulle göras, därom genast till mig avgiva rapport samt underrätta närmaste militärbefälhavare.

Börande I förövrigt, om någon så beskaffad orolighet yppas, uppmuntra allmogen till stillhet, lugn och laglydnad samt föreställa dem vådan av sammansättning däremot och de olyckliga följder, som därav kunna uppstå.²

Om landshövdingen sålunda i stort sett synes ha hyst förtroende till länets allmoge och ej befarat, att där skulle företagas något till »undergrävande av fäderneslandets bestånd», har han nog ej ansett sig kunnat fullt lita på den lösa befolkningen, förnämligast i Göteborgs förstäder.

Redan den 13 skriver han sålunda till General en chef för Västra armén och anhåller om en kavalleritrupp, såsom bäst skickad att »giva en både skyndsam och imponerande handräckning i händelse uti staden eller synnerligast dess vidlyftiga förstäder skulle bliva någon anledning till oordning eller bullersamma uppträden.»³

Den 18 mars anlände emellertid såväl hertig Karls proklamation av den 13 mars, att han sett sig »nödsakad tillsvidare antaga riksstyrelsen»; som



74. Gustaf IV Adolf i fält.

påbud om val till allmän riksdag samt kungörelse om att de, vilka inneha hemmansbruk, skulle befrias från lantvärnstjänst. De båda sistnämnda daterade den 14 mars. Sedan stadens nyhetsblad (Göteborgs Allehanda) den 22 mars innehållit såväl hertigens ovannämnda proklamation som även den av Värmlands fälttrupper utfärdade, och den vidtagna förändringen härigenom kommit till allmänhetens kännedom, måste regeringsförändringen betraktas som ett fullbordat faktum. Poliskammaren får dock order, att alla skådespel tillsvidare skulle inställas, varjämte prästerskapet tydligen erhållit befallning att i kyrkorna uppläsa riksföreståndarens kungörelse.⁴

Så synes även ha skett med ett enda undantag, prosten *Magnus Roempke* i Masthugget.

Den 22 avlåter Belfrage till honom följande skrivelse.

»Jag har med mycken förundran emottagit den skrift, varmed Tit. sökt förklara anledningen till Tit. betänkligheter, att i kyrkorna uppläsa H. K. H. Riksföreståndarens nådiga kungörelse av den 13 och 14 innevarande månad. Utan att jag på något sätt kan gilla Tit. anförda skäl, varder för närvarande, och då Tit. begärt mitt skriftliga yttrande, Tit. härmed förständigad, att nästa Söndag, den 25 dennes, låta i kyrkorna inom pastoratet högstnämnda kungörelse offentligen uppläsa till undvikande av det svåra ansvar, som en ytterligare vägran kan medföra.⁵

Belfrage har anmält Roempkes vägran på högsta ort, vilket framgår av en skrivelse från statssekreteraren frih. *M. Rosenblad*, däri denne säger:

»Om prosten Roempkes förhållande har jag lämnat H. K. H. underrättelse. Då han rättat sitt misstag efter erhållen order av herr vice landshövdingen, vill H. K. H. låta saken falla. Till herr biskopen af Wingård skriver jag att hava uppmärksamheten på, att prästerskapet medverkar till lugn, stillhet och ordning.»⁶

Genom kurir från *G. af Wetterstedt* hade landshövdingen erhållit order stoppa paketbåten till England, för att den skulle medföra kabinettskuriren *Lundquist*. Regeringsvälvningen medförde, som bekant, ingen förändring i förhållandet mellan de allierade.⁷

Att regeringsskiftet i länet ej medfört några allvarigare följder framgår av t. f. landshövdingen F. L. Belfrages skrivelse av den 19 april, som återger stämningen i länet på följande sätt:

— Lugn, stillhet och det gladaste hopp om lyckliga följder, av vad inom fäderneslandet sig tilldragit, råda överallt i länet.»

När Adlersparre den 22 mars intågade i Stockholm har han säkerligen varit fast besluten att genom hertigens val till konung knyta honom till sig,

söka avlägsna den gamla styrelsen samt välja en tronföljare av »franskt eller danskt fabrikat». Ända tills han den 25 maj återtogade till västgränsen var han tvivelsutan Sveriges mäktigaste man.

Västarméns vilja, enligt proklamationen, blev även rådande i så mätto, att ny författning skulle fastställas innan tronföljarevalet företogs. Den 29 mars hade det lyckats Adlersparre och Lagerbjelke genomdriva, att tvenne gesanter sändes till Napoleon för att låta denne anvisa en tronföljare, som antingen kunde bringa till stånd ett »återställande av vad Sverige förlorat i detta krig eller en ersättning, som naturen själv synes utvisa», sålunda antingen Finland eller Norge. Att svenska regeringen även tänkt sig en union med Norge framgår av utrikesministern *Lagerbjelkes* antydan till ryske ministern *Alopeus*, som i och för fredsunderhandlingar anlät till Stockholm, att Sverige i Tyskland eller Norge skulle erhålla ersättning för Finlands förlust. Någon förening med Norge synes denne dock bestämt avböjt.

När Armfelt den 30 mars reste till Göteborg för att återtaga befälet över Västarmén erhöll han hertigenregentens uppdrag att sätta sig i förbindelse med normännen och utforska deras planer. Härtill använde denne *Baltzar Bogislaus v. Platen*.

Adlersparre hade därjämte i brev till Armfelt antytt, att man i Norge var uppriktigt stämd för förening med Sverige, »om vi för det första ej ligga under franskt övervälde och för det andra giva oss *själva* en god, medborgerlig konstitution». Sannolikt är även, att Christian August storskandinavism, som hittills lojalt tänkt sig en dylik genom Nordens förenande under Fredrik VI:s spira, under den senaste tiden rubbats inför svårigheterna för en dylik lösning och omfattat mera personliga planer.

Platens första uppdrag var, att i Göteborg sätta sig i förbindelse med den engelske amiralen, vars flaggskepp låg utanför staden. Den 10 april uppsökte han denne för att förvissa sig om, huruvida den inträffade revolutionen föranlett någon ändring i det rådande goda förhållandet med England, och om den fria handeln finge fortsätta. Den engelske amiralen var mycket



M. Roempke.

75. Prosten M. Roempke.

tillmötesgående. Han förespådde dock, att Ryssland skulle fordra, att Sverige stängde sina hamnar för England, men ställde i utsikt, att licenser kunde givas för svenska skepp till England. Under detta samtal lär Platen ha yttrat, att det ej vore säkert, att norrmännen på danskarnas fordran uppsade det ingångna vapenstilleståndet med Sverige, samt att en blivande union mellan Sverige och Norge ej vore helt och hållet utsiktslös.

Den 17 april anlände Platen till Norge. Hans officiella uppdrag var att överlämna norska krigsfångar, som ledde till motsvarande åtgärd från norsk sida. Han meddelade därjämte, att svenska krigsfartyg och kapare ej finge utlöpa på västkusten och att allt slags kaperi förbjudits, »allt detta under det säkra hoppet, att den kungliga norska regeringen på ett sådant steg gör det avseende, som är enligt med sann nationell rättvisa och slutligen bör leda till de lyckligaste utslag.»

Regeringskommissionen svarade med, att den 22 april förbjuda prisdomande av svenska fartyg. Inställandet av kaperierna skulle börja, när major *Darre* hade avslutat vapenstilleståndet. Dessa steg vidtogos utan att avvakta kunglig sanktion. Likaledes synes man ha dryftat möjligheterna för sjöhandel mellan Sverige och Norge, likväl med de inskränkningar, som förbuden mot englands-handeln nödvändiggjorde.

Platens förnämligaste uppdrag var likväl att sondera stämningen eller som Christian August uttryckte sig »at erfare vores sindelag om deres Revolution». Det anbud Platen medförde var ett otvetydigt avslag på skandinavismen. Han hade aldrig varit sinnad för en dylik »samrøre». Likvisst hade han som chef för en svensk fregatt år 1794 hemfört marmorn till Frihedsstøtten och som gengåva fått mottaga en ring med inskriptionen »Nordisk venskap». Platen har tvivelsutan gjort ett djupt intryck ej blott på Christian August utan även på flera av de ledande männen (Wedel, Rosenkrantz, Peder Anker m. fl.)

Om sålunda Platen var en bestämd motståndare till en förening med Danmark hyste han däremot stora sympatier för en förening mellan Norge och Sverige såsom ett blivande bålverk mot Ryssland. Blev Sverige krossat av den ryska kolossen komme turen till Norge att falla som offer för barbarerna.

Först när Platen stod i begrepp att lämna Norge synes vid en fest på Bogstad prins Christian August ha yttrat, att om föreningen med Danmark vore hopplös, och kungen (Fredrik VI) så medgav, vore han efter freden villig emottaga anbudet om Sveriges tron. Platen återvände med den uppfattningen, att om ständerna kunde påverkas till prinsens val, skulle denne även acceptera detsamma.



76. Biskop Johan Wingård.

Den 6 maj återkommo gesanterna från Napoleon, som ej tillmötesgått de svenska önskingarna. Han hänvisade till förhandlingar med Alexander som är »stor och ädelmodig». Svenskarna borde välja hertigen till kung och i övrigt utse en tronföljare, som passade. I brevet hade Napoleon varken fordrat blockadsystemets genomförande eller hamnarnas stängande, som Ryssland och Danmark fordrat. Samtidigt hade han medgivit kornutförsel från Pommern.

»Jag kan ej hjälpa eder nu», skall han slutligen ha yttrat. De funnos, som togo detta yttrande till intäkt för, att kejsaren, när han fått sitt mellanhavande med österrikanne uppgjort, skulle förhjälpa Sverige till en hederlig fred.⁸

Den 22 mars hade landshövdingen expedierat skrivelsen om riksdagskallelse till vederbörande myndigheter. För Göteborg valdes grosshandlarna *Bernt Harder Santesson* och *Niclas Malm* samt hovsmeden *Hans Clemensson*.⁹

Vid sitt sammanträde den 12 april beslöto Borgerskapets äldste att till sina fullmäktige framföra följande önskemål:

1:o) att det av riksgäldskontoret lämnade lån till stadens återuppbyggande skulle få amorteras på 4 år, varjämte anhållan skulle göras om ett större, nytt lån;

2:o) att, då kontraktet med kommerserådet *N. Björnberg* angående brännvinsbränning i maj månad utgår, staden skulle medgivas få deltaga i bränningsfriheten i likhet med rikets städer i allmänhet;

3:o) större bidrag från staten till djuphavsfiske, sedan sillfisket synes helt och hållet ha upphört;

4:o) att vallarna åt sjösidan samt skansarna Lejonet och Kronan måtte raseras;

5:o) att av kronan få inköpa eller tillbyta sig området närmast Masthamnen intill kommerserådet *Björnbergs* hus för att använda till viktualievåg;

6:o) att staden tullfritt måtte få införa kalk och mursten;

7:o) begäran, att den Göteborg medgivna inskränkta nederlagsfriheten måtte utvidgas till att omfatta alla slags varor och tillverkningar, ifrån vilka hamnar eller orter inom eller utom Europa de ock hitkomma, varförutan en för riket och denna orten lönande transitohandel icke kan bringas till den höjd som vederbör. Utlänningen skulle eljest hädanefter, som hitills, föranlåtas att söka andra utländska handelsplatser, varest sådana hinder för rörelsen ej möta. Erhålles ej bifall härtill begäres, att staden må få uppbära lämplig avgift av de varor, som tillföre varit därifrån utslutna såsom viner m. m.

8:o) att Göteborg liksom Stockholm kunde genom någon passande avgift erhålla understöd till en börsbyggnad.

9:o) för den händelse andra rikets städers deputerade skulle av en eller annan anledning framhålla de uppföringar och lidanden, dem åsamkats genom det pågående kriget, skulle riksdagsfullmäktige för Göteborgs vidkommande framhålla, vad staden på hög befallning och frivilligt i det avseende utgjort såsom

80 båtsmäns uppsättande och rekryterande samt beklädnad och avlöning, varifrån staden mot erlagd penningavgift bort enligt K. resolution varit alldeles fri;

beklädnad till 300 man lantvärn;

inkvartering för ryska och danska fångar samt de förras beklädnad;

extra inkvartering av hit förlagda trupper;

ingen ersättning för kasernens disposition till andra ändamål;

gåva av 6 st. kanonslupar, som dragit en kostnad av 16.610 rdr rgs samt tillskott för de av länet beställda med 2719 rdr 22 sk. m. m.

Även Handels societeten beslöt på sammanträde den 15 april att genom stadens riksdagsfullmäktige utom den utvidgning av nederlagsfriheten, varom Borgerskapets äldste gjort framställan, begära, att de hinder och olägenheter, som möta uti tullklareringen, synnerligast genom onyttiga och onödiga formaliteter vid fartygens in- och utklarering, borde avhjälpas. Omvägarna med tulladvokattfiskalens yttrande rörande tulldomstolarnas edgångsutslag hädanefter avskaffas, såsom förnämligast hindrande till utslagens avgivande och förorsakande godsägare och skeppare oskyldigt lidande och eljest undvikliga förluster.

Societeten uttalade vidare, att 1720 års mäklareordning och 1734 års handelsreglemente måtte undergå tjänlig jämkning och förbättring, lämpad efter tidens skick och de förändringar, som tilldragit sig sedan nämnda höga författningar utfärdades.

Av alla de pålagor, som vilade å svenska folket under detta olyckliga krig, torde ingen varit i så hög grad impopulär som lantvärnsinstitutionen. En av de första åtgärderna, som vidtogs av de nya männen, var att lindra följderna av denna utskrivning. Tidigare har omnämnts, att hertig Karl redan den 14 mars utfärdade en kungörelse i dylikt syfte.

»Som H. K. H. riksföreståndaren har sig nogsamt bekant», heter det, »den obehagliga verkan uppsättningen av lantvärnet haft både på åkerbruk och andra näringar, och som därjämte visar, huru de nyligen anbefallta rekryteringarna skulle ytterligare förorsaka de betänkligaste följder, så, ehuru H. K. H. i anseende till rikets närvarande ställning, på alla kanter omgivet av fiender, icke kan fullkomligen följa dess böjelse, att helt och hållet inskränka all utskrivning till lantvärnsbataljonerna, skall denna likvisst uppskjutas samt, ifall någon lantvärnsman verkligen är med hemmansbruk försedd, densamme utan vilkor från lantvärnstjänsten befrias.»¹⁰

Men man tog ännu ett steg vidare. Den 6 april medgåvos rust- och rothållarna rådrum för nyrekrytering av de indelta regementena och vargeringen.¹⁾ Samma dag hemförlovas hela lantvärnet utom det vid Södra armén stationerade samt så mycket av det vid Västra armén befintliga, som erfordrades till västra skärgårdseskaderns bemanning, eller som till tjänstgöring vid artilleriet därstädes finnes tilldelat. De skulle dock behålla sin beklädnad och vara beredda att på första kallelse ånyo utrycka.¹¹

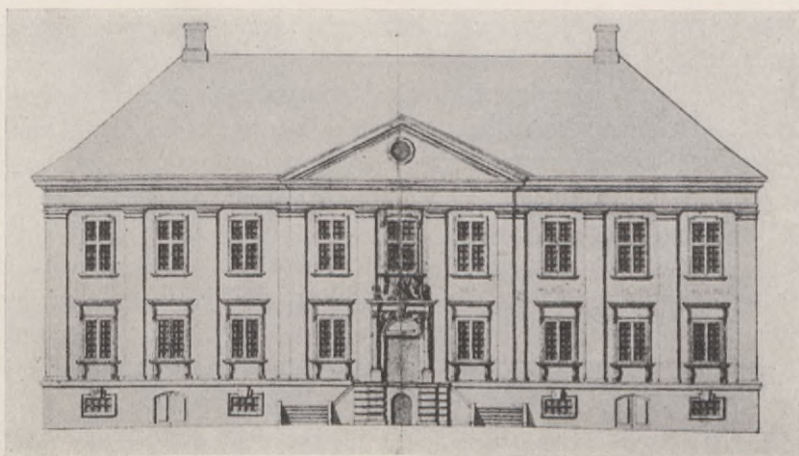
1) Den 19 maj utfärdades order, att rekryteringar av regementen och vargeringen skulle skyndsamt bedrivas. I betraktande av provinsens utblottade tillstånd skulle dock rekryterernas sammandragande och exercerande ske på kronans bekostning.¹²

Mot slutet av maj månad har regeringen tydligen kommit till den uppfattning, att någon vidare inkallelse ej vore av nöden. Lantvärnsmännens beklädnadspersedlar, som de fått behålla, skulle fördelas på länets innevånare och skulle de häradsvis bestämma om deras användning.

Sannolikt är det vid riksdagen man funnit, att de indelta truppernas rekrytering enl. kungl. förordningen av den 9 dec. 1808 icke vore laglig enligt gällande regeringsform, varför den upphävdes. Rust- och rothållarna dock obetaget att på frivillighetens väg träffa överenskommelse.^{13.}

Slutligen skriver Kungl. Maj:t den 26 september, att som den med Ryssland nu avslutade freden medgiver upplösning av norra och kustarmén samt omständigheterna även medgiva minskning av försvaret åt västra gränsen, är vår nådiga vilja, att alla till dessa arméer hörande lantvärnstrupper genast upplösas och hemförlovas samt ifrån vidare krigstjänst befrias i den mån de till hemorten anlända. Regementenas vargeringsbataljoner likaledes och skall manskapet ersätta vakanserna genom överenskommelse mellan rust- och rothållarna.^{14.}





Rådhusets fasad mot torget.

KAPITEL XIII.

Statens medel börja tryta.

Sveriges finanser voro redan före krigets början allt annat än lysande. Genom 1803 års realisation d. v. s. övergång från pappers- till metallmyntfot hade man sökt vinna en länge och ivrigt åtrådd »reda i penningväsendet». Dess bestånd skulle snart åter hotas. Det stora världskrigets verkningar sträckte sig naturligt nog även till penningväsendets område. Det var knappast att vänta, att Sverige, när det indrogs i den politiska världskrisen, ensamt skulle kunna bibehålla sin nyvunna metallmyntfot.

Sedan Pommerns utrymmande, som den förra alliansen med England kostat Sverige, erhöles i ersättning vid arméns återtag från denna landsända 41,666 pd sterling. Men Sveriges krigsutgifter utöver de engelska subsidie-medlen uppgingo för tiden 1/10 1805—31/10 1806 till en beräknad summa av över 494,000 rdr banko. De månatliga utgifterna i Pommern efter sistnämnda datum ansågos med 52,000 rdr banko överstiga de engelska subsidierna.

Då Ryssland i början av november (den 8) 1807 avbröt förhandlingarna med England hade Gustaf IV Adolf den 2 dec. genom *Adlerbeth* i England sökt utröna, huru stor effektiv hjälp Sverige kunde påräkna i händelse av

anfall från Ryssland. Själv ansåg konungen, att 2 mill. pund sterling erfordrades i årliga subsidier, ett stöd av 6—8 linjeskepp samt fram på våren förstärkning av lanttrupperna i form av en landsatt engelsk hjälpkår. I medlet av december (den 17) meddelar engelska ministerrådet sig kunna lämna 1,2 mill. p. st. Redan samma månad skulle en engelsk fregatt avgå med 100,000 p. st. till krigsförberedelser. Den 30 jan. 1808 hade den i Stockholm nyutnämnde engelske ministern *Thornton* avgivit ett förslag till konvention, i vilket i allmänna ordalag uttrycktes Storbritanniens önskan att bistå Sverige. I förslaget nämndes dock blott subsidierna (1,2 mill. p. st.). Konungen ansåg denna summa kunna räcka till krigsförberedelserna och räknade till en början ej med att den svenska örlogsflottan skulle behöva utrustas utan dess roll helt övertagas av en engelsk eskader.¹

Under påtryckning av Stedingks rapporter från Ryssland, att krigsförklaringen redan vore utskreven, lät konungen *Ehrenheim* underteckna subsidiekonventionen sådan *Thornton* förelagt densamma, enligt vilken under år 1808 månatligen skulle utbetalas 100,000 p. st. Mot slutet av mars s. å. saknade statsverket penningemedel och sedelpressarna måste sättas i gång. Redan i början av mars hade man måst lyfta det kreditiv, som 1800 års riksdag anvisat till »rikets försvar och upprätthållande». Detta var den 25 i samma månad förbrukat. Av subsidiemedlen, som utlovats i konventionen (8 febr.), hade endast 100,000 p. st. anlant. Sedermera drog man sig en tid fram på förskott av subsidiemedlen, på den s. k. wismarska pantskillingen och riksgäldskontorets förutbetalning av den krigsgärd på 1 million, som utskrivits den 4 maj.

Ehuru Canning ansett, att några kostnader ej behövde nedläggas på örlogsflottans¹ utrustning, blevo dock den 25 mars två fregatter och tvenne kuttrar färdiga att utlöpa och efterföljdes den 30 mars av fem linjeskepp, två fregatter och tvenne kuttrar. Den 20 april skulle ytterligare sex linjeskepp och två fregatter vara segelklara. Man kan inse, vilken rubbning i de ursprungligen beräknade krigskostnaderna denna väldiga upprustning skulle medföra. Under den 9—11 april ingingo från England en del depescher innehållande dels ratifikation av subsidiekonventionen, dels att en flotta under amiral *Saumarez* befäl, bestående av 8 linjeskepp, 10 fregatter och kuttrar, den 30 mars avseglat från Portsmouth. Med denna flotta kunde Sverige delvis i förskott beräkna erhålla 200,000 p. st. i silver²) såsom subsidier. Un-

¹) Från början hade man räknat med att endast Arméns flotta, den s. k. skärgårdsflottan, skulle behöva utrustas och bemannas.

²) Den 9 april meddelar *Carpelan* regeringen, att 200,000 p. st. anlant och att han skulle avsända dem under vederbörlig eskort.²



77. Diskontsedel.

der april skulle en liknande summa avgå. Med första eskadern skulle 24,000 gevär m. m. avsändas.¹⁾ Då denna leverans värdesattes till 100—120,000 p. st. ansåg sig engelska regeringen ej kunna medge någon utökning av subsidiebeloppet.

Sedan man under juli månad länsat återstoden av wismarkska pantskillingen (750,000 rdr), voro alla statens tillgångar uttömda. Riksbanken hade emellertid ännu ej fullgjort sitt tidigare i samband med realisationen (1803) erhållna uppdrag att inlösa 15 mill. kr. riksgäldsedlar. Ännu voro utelöpande i rörelsen omkr. 3,5 mill. Riksgäldskontoret skulle, vilket även

¹⁾ Den 11 maj tillskriver Carpelan såväl regeringen som i och för lossningen även kommandanten i Göteborg, att 35,000 gevär, 6,300,000 patroner, 350,000 flintor, 4,000 centner krut och 4,000 sablar anlant från England.³⁾

vann konungens bifall, ge regeringen en anvisning på denna summa mot av statskontoret på fem år ställda obligationer med 5 % löpande ränta.

Låneplanen gick emellertid om intet. Ännu fyra månader efter lånets kungörande hade blott något över 131,000 rdr influtit. Banken fick sålunda utlämna omkring $2\frac{1}{4}$ mill. rdr utan att motsvarande indragning av sedlar kom till stånd. Vid slutet av november var även denna hjälpkälla uttömd.

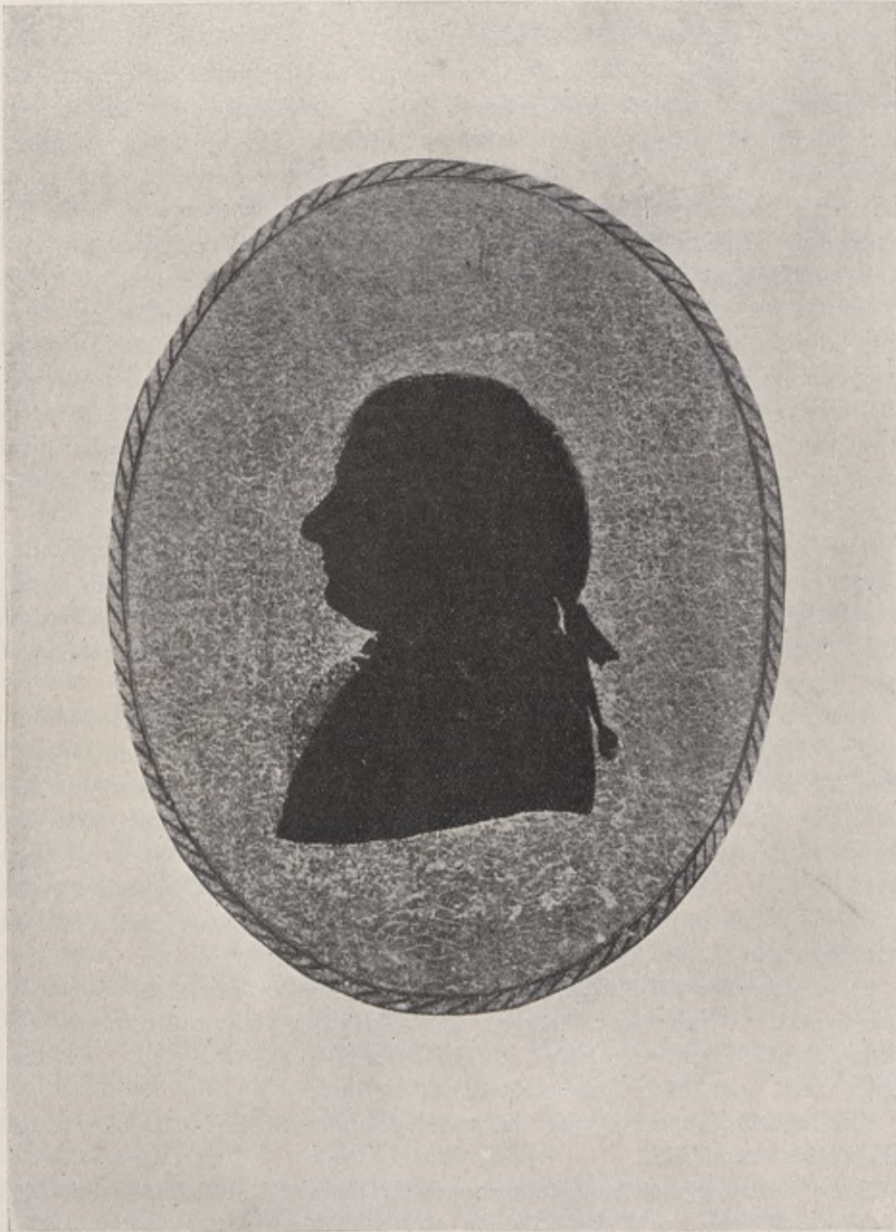
Konungen förblev fast besluten att ej sammankalla riksdagen, som ju varit den enda rätta utvägen. De ledande ämbetsmännen åter vägrade att inlåta sig på någon utomordentlig åtgärd. Den återstående delen av Gustaf IV Adolfs regering förflyter under en ständig kamp mellan dessa motsatser. Under tiden växer penningnöden alltjämnt. I jämbredd härmed nöd och elände vid här och flotta.

Man avpressar riksgäldskontoret ett nytt lån på $\frac{1}{2}$ mill. rdr, lyckas förmå engelska sändebudet att draga växlar på engelska skattkammaren för framtida subsidier. För december 1808 förmår man likvisst ej hopskrapa mer än $\frac{1}{4}$ av vad som oundgängligen behövdes. Konungen genomdrev visserligen utskrivandet av en krigsgärd på fem mill. rdr, d. v. s. fem gånger den årliga bevillningen, men indrivningen härav gick långsamt. För febr. 1809 fanns knappt en tredjedel av de medel, som erfordrades. Under dessa förhållanden gjordes ytterligare ett förtvivlat försök anskaffa pengar. Landshövdingarna anbefalldes utpressa »lån» till kronan av sina läns förmögna innevånare.

Den 22 febr. 1809 anmodar t. f. landshövdingen *Joh. Ludv. Belfrage* magistraten att sammankalla Borgerskapets äldste och övriga förmögna innevånare, för att på grund av ett från Kungl. Maj:t ingånget brev, som kommit landshövdingeämbetet till handa den 16 i samma månad, höras och överlägga om nödvändigheten, att i avseende å arméns underhåll och flottans utsändande kronan måtte erhålla ett lån av omkring 300,000 rdr specie banko emot $\frac{1}{2}$ % månatlig ränta. Förskottet skulle avse den krigsgärd, som till ungefärligen detta belopp skulle under innevarande år komma att utgå i Göteborgs och Bohus län.

Vid sammanträdet framhöll landshövdingen rikets nöd och betvivlade ej stadens innevånares beredvillighet, att deras undersåtliga plikt likmätigt, envar efter yttersta krafter skulle gå Kungl. Maj:t till mötes, helst som de tidigare fått hedrande vedermälen¹⁾ för kärlek och tillgivenhet för konung och fädernesland. Frågan gällde nu endast en penningeförsträckning mot laga ränta och återbetalning skulle ske medels detta läns krigsgäld i år. Man

¹⁾ För bekostandet av kanonsluparnas byggande.



78. Er. Ad. Broma, direktör i Göteborgs diskont.

hade skäl hoppas på benäget bistånd, helst denna staden på grund av sitt naturliga läge gynnats mera än andra orter.

De närvarande förklarade, att de, livade av den mest oskrymtade kärlek för konung och fosterland, icke skulle värdera något högre än att kunna uppfylla Kungl. Maj:ts nådiga önskan. Men penningbehovet vore inom staden stort, dels på grund av det hittills felslagna sillfisket, dels på den obetydliga järnexporten och behovet av förlager till den stundande järnmarknaden i Kristinehamn, dels slutligen på grund av inbetalningen av det till Riksgäldskontoret instundande juni månad krävda beloppet på 100,000 rdr banko för förskotterade byggnadskostnader. Penningebristen vore därjemte allmän, varom en daglig klagan förspordes. Något lån ansåg man sig ej kunna åvägabringa men förklarade sig villig, att sist inom nästa månads slut erlægga hela den för året på en var belöpande krigsgärd utan att avvakta de betalningsterminer Kungl. Maj:t bestämt ej heller fordra ränta på vad tidigare erlägges. I förenämnda uttalande instämde även magistraten.

Landshövdingen uttalade sin förhoppning, att de mera bemedlade ej ville undandraga sig att bidra efter bästa förmåga, och ville han avvakta ett ytterligare allmänt sammanträde, som fastställdes till den 28 i samma månad, varvid de, som nu ej varit tillstädes, skulle kallas. De, som då uteblevo, finge åtnöja sig med de närvarandes beslut.

I stort sett instämde det senare mötet i det förras beslut. Man åtog sig, de fattigare undantagna, inbetalningen av krigsgärdens. Men något lån ansåg sig församlingen ur stånd att lämna. Oaktat flera upprepade framställningar från landshövdingens sida blev detta mötets beslut, som denne sade sig skola vidarebefordra till Kungl. Maj:t. Dock uttryckte han förhoppningen, att de förmögnare bland stadens innevånare »i betänkande av rikets trängande behov bliva omtänkta på utvägar att i möjligaste måtto befrämja det ifrågavarande lånet».

I sin skrivelse till Kungl. Maj:t (8/3 1809) relaterar landshövdingen mötenas beslut och anmäler samtidigt, att Uddevalla på grund av branden är oförmöget att lämna något lån, liksom även länets övriga städer och landsbygd, »helst inga förmögna possessionater finnas».⁴

Den 19 eller 20 mars¹⁾ ser sig landshövdingen nödsakad tillskriva statssekreterare *Rosenblad*.

Från västra generalkrigskommissariatet hade till landshövdingen ingått skrivelse, att man var i den yttersta förlägenhet för såväl arméns avlöning och underhåll som lasarettens förseende med deras förnödenheter. Kommis-

¹⁾ Datum saknas i konceptboken.

sariatet hade icke minsta tillgång till penningar. Apotekare och entreprenörer av mathållningen för de sjuka ha förklarat sig ej längre kunna fortfara att lämna medikamenter och mat än till den 15 dennes såvida ej avbetalningar gjordes å deras högst betydliga fordringar. Endast entreprenörerna vid härvarande lasarett ha en uppgiven fordran av 20,000 rdr banko.

Jag insåg, skriver landshövdingen, de obehagliga följder, som denna penningebrist skulle medföra och använde därför allt mitt inflytande för att förmå de förmögna i staden till lån. Subskriptionslistor utgingo genast och antecknades å desamma ett belopp av 13,400 rdr banko.

Ehuru Kungl. Maj:ts nådiga brev av den 16 sistl. febr. föreskriver, att vad som i avbetalning å krigsgården kunde få lånas, borde i lanträneriet nedsättas till Statskontorets disposition, ansåg jag likväl kommissariatets högst tryckande behov fordra undsättning utan föregående förfrågan, emedan, under väntan på svar, i synnerhet sjukhusen skulle komma i den mest ömkansvärda och rysliga belägenhet.

Jag har därför under den 11 dennes till kommissariatet avsant¹⁾ 5,453 rdr 38 sk. samt avlämnat till entreprenören för mathållningen vid härvarande lasarett 4,000 rdr, till sjukhusdirektören *Sandberg* 500:— och till apotekare *Palm* 200:—, allt banko specie, utom 300 rdr, som den sistnämnde ytterligare en av dagarna erhåller, så snart utanordning från kommissariatet anländer.

Då härvarande kommissariat är urståndsatt skaffa penningar, har jag varit nödsakad avsätta 500 rdr till fourage till hästarna för en hitkommen kavalleritrupp. Jag har härom ännu ej hunnit underrätta Statskontoret, vilket dock med det första skall ske. Men jag anhåller, att Tit. måtte hos H. K. H. Riksföreståndaren underdånigst anmäla, vad jag åtgjort.

I sammanhang härmed får jag hos Tit. giva tillkänna, att sedan kungörelserna om förändringen i riksstyrelsen och uppskovet med krigsgårdernas inbetalning blivit känd, hava en del, som antecknat sig för lån, och bland dem en av stadens förmögna invånare, vilken endast subskriberat 150 rdr, gjort svårigheter vid dessa låns inbetalning. Förskrivningarna äro av sådant innehåll, som medföljande formulär utvisas. Men då man numera icke synes hava förtroende till den säkerhet, däruti är föreskriven, och jag förmodar att, oavsett de inträffade händelserna, betydande summor ännu kunna här likvisst erhållas, om säkerheten bliver bestämd och given, får jag ödmjuktligen anhålla, att Tit. täcktes besörja, att föreskrifter i detta ämne måtte till min efter rättelse varda mig givna, att jag må bliva i tillfälle kunna med

¹⁾ I skrivelsen till kommissariatet säger landshövdingen, att de subskriberade medlen lämnats med det förbehåll, att de uteslutande finge användas för Västra arméns behov.⁵

auktoritet besvara skeende frågor om säkerhet såväl för redan erlagda, som för dem, vilka ännu kunna erhållas.⁶

Som av det föregående framgår, var ställningen minst sagt hopplös. Till den 11 mars hade vädjan till landshövdingarna resulterat i det obetydliga beloppet av 9,000 rdr.

Nöden och eländet inom krigshären steg till sin yttersta höjd. Under mars var situationen faktiskt ohållbar. Den 11 mars funnos 13,000 rdr till krigskostnadernas bestridande. Ett avgörande måste ske. Det kom genom revolutionen den 13 mars.¹⁾

Även efter revolutionen skulle penningebristen dock fortfara. Den 30 mars hade med anledning av riksföreståndarens påbud av den 20 mars om låns upptagande, landshövdingen anmodat magistraten kalla stadens invånare genom kungörelse i dagbladen och tillsägelse i husen. Sedan landshövdingen uppläst hertigens brev och påbud samt vädjat till de närvarandes offervillighet för det allmännas väl och för ernäendet av en efterlängtdad fred, åberopade han, att rikets ständer ej torde underlåta att anskaffa medel till lånets (300,000 rdr specie) återbetalande, varå utfästes $\frac{1}{2}$ % månatlig ränta. Statskontorets förbindelser skulle lämnas såsom säkerhet.

Subskriptionslistan på antecknade bidrag upptager inalles 37,100 rdr banko specie. Största bidraget tecknades av kommerserådet *Nikl. Björnberg* (6,000:—). Vidare tecknade *Laur. Tarras, Low et Smith, Malm et söner, Carnegie et C:ie* samt *N. G. Borgert* vardera 2,000:—. *Gustaf Ekman et C:ie Santesson et söner* samt *N. P. Oterdahl et Son* tecknade 1,500 rdr vardera.

Landshövdingen framförde sitt tack, ehuru, som han uttryckte sig, beloppet ej tillnärmelsevis uppgick till den summa, man på högsta ort beräknat. Då emellertid en del förmögna personer voro bortresta och en del handlande ej infunnit sig beslöts, att teckningen skulle fortsätta och listor hållas tillgängliga.⁷

Den sammankallade riksdagen kunde, emot regeringens vädjan, att bankens förskott måste fortsätta, såvitt icke »ändamålet med redan gjorda upppoffringar skulle förfelas och riket, dess flottor och arméer blottställas», ej göra annat än falla till föga. Man fixerade likväl dessa förskott till 6 mill. rdr, utöver vilket belopp banken ej finge sträcka sig.

¹⁾ Karls första åtgärd var att söka räddning ur den förtvivalde ekonomiska situationen. Sedan riksdagskallelse utgått voro de svåraste hindren undanröjda. Redan den 20 mars utfärdades tillkännagivande, att lån mottogos till obegränsat belopp mot $\frac{1}{2}$ % månatlig ränta. Bankofullmäktige lämnade en summa av 200,000 rdr i veckan mot löfte om återbetalning efter riksdagens bestämmande.

No. 42. Stockholm Gothenburg ye 18th April 1809.

Seventy Two days after date pay this my Bill of Exchange
First, Second paid to the order of Myself: Forty Two Pounds
Sterling

value with Myself at the Exch. of _____ Specie & place it as advised by
For Messrs. Reid Pringoes & Warrnberg
London

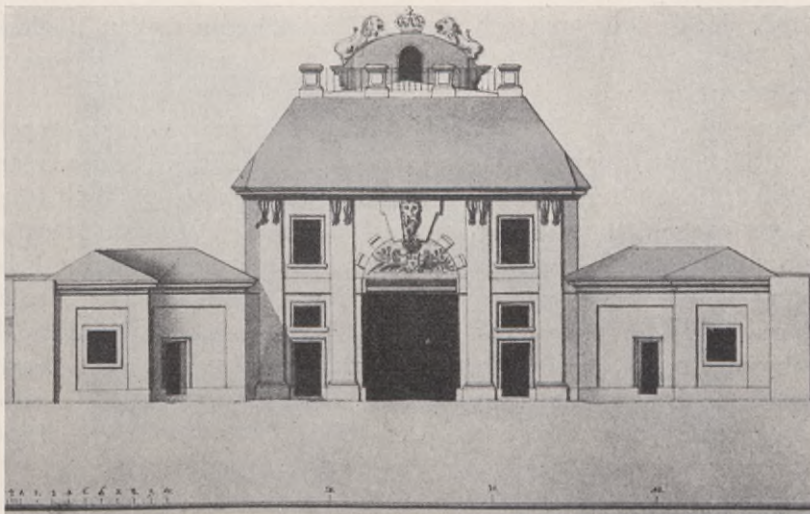
3^o
31

1st with the hands of the Acceptors

Egendomligt nog kom freden alldeles lagom för att förskottet skulle stanna vid denna summa. Den 11 okt. var förskottet till fullo utbetalt och därmed de stora sedeemissionerna avslutade. Under 1809 hade kriget framtvungit nyemissioner på 6 mill. rdr eller i det närmaste lika mycket som det föregående året. Sedelstocken bragtes härigenom upp till närmare 27 mill. rdr d. v. s. hade på två år i det närmaste fördubblats. En ny pappersmyntfotperiod blev den oundvikliga följen.

Åtgärderna voro absolut nödvändiga för att rädda landet från fullständig undergång. Emissionerna voro en lika nödvändig följd av kriget som landavträdelserna och förlusten av vapenfört, i sin fulla mannakraft stående manskap.⁸





Kungsportens fasad mot staden.

KAPITEL XIV.

Utländska trupper, krigsfångar m. m.

I Göteborg, även i Marstrand, samlades efter hand dels krigsfångar från Västra arméns strider, dels besättningarna å med embargo belagda fartyg eller från av kapare uppbringade skepp. En del ryska fångar hade även hittransporterats från Karlskrona eller andra platser.

Svårigheter visade sig snart att härbärgera alla¹⁾ liksom deras underhåll i många fall måste regleras. Tillfälligtvis hitkommo även stora mängder danska fångar, tagna av engelska kryssare eller andra örlogsmän.

Besättningarna å de med embargo i Göteborgs hamn beslagtagna ryska och preussiska fartygen ha till en början medels tågmarsch transporterats över Varberg till Skåne, där fältmarskalken Toll ombesörjde deras överförande till Danmark för vidare befordran till hemorten.

Älven hade denna vinter varit tillfrusen ända till Billingen och runt om Älvsborgs fästning, varför man ej haft någon främmande påhälsning förrän den 20 jan., då en engelsk fregatt inlöpte och ankrade utanför Nya varvet. Efter hand samlades den engelska eskader, som hade till uppgift att blockera

¹⁾ Såväl ryska som andra fångar förvarades bl. a. i vid Kungsporten belägna kasematter.

norska och danska kusterna och trygga förbindelserna mellan England och Sverige. Detta var även av behovet påkallat. Franska kapare foro nämligen hårdhänt fram.¹

Redan den 8 jan. hade i härvarande hamn inlupit svenska skeppet *Prudentia*, hitfört från England av styrmannen *J. Lundberg*. Under resan från Stockholm hade det den 22 okt. på ett avstånd av 18 eng. sjömil från Hull blivit taget av en fransk kapare, som satte ombord 1 prismästare, 2 officerare och 7 man samt tog därifrån svenska kaptenen *Timén* jämte hela dess besättning på 3 man när, nämligen styrmannen *Johan Lundberg*, 22 år och matroserna *Peter Stigberg*, 42 år och *Henrik Preussing*, 52 år gammal.

Skeppet kom sålunda under fransk flagg till 10 mil nära Texeln, då styrmannen med dess tvenne matrosar anföll vakten på däck, 2 officerare och 3 man, och i den strid, som därpå följde, kastades de två officerarna överbord och med deras vapen tvungos de tre övriga att giva sig.

Utav de övriga fem, som sovo, hade styrmannen före stridens början instängt fyra i skansen och då den femte, prismästaren, som låg i kajutan, vaknade vid bullret på däck och sprang upp med en sabel i ena och en kniv i den andra handen, mötte han styrmannen i dörren, och högg denne med kniven ett djupt hål i huvudet. Sedan styrmannen bemäktigat sig prismästarens vapen och gått upp på däck, där striden ännu pågick, följde prismästaren efter, men fick ett så kraftigt slag, att han ånyo föll och kastades över bord. De instängda fyra hade under tiden lyckats uppbräta dörren men förmodade ej komma upp, emedan trappan borttagits samt den ena av matroserna ställts på vakt vid luckan.

De instängda begärde pardon och blevo tillika med de tre första, som redan givit sig, tvungna att assistera vid skeppsarbetet. På tredje dagen råkade man en engelsk kryssare, av vilken tre man erhöles till biträde, och skeppet infördes till Yarmouth. Ifrån Grimsby hade sedan återresan företagits. Kapt. *Timén*, som löst sig ur fångenskapen, hitkom 14 dagar före fartyget.²

Engelsmännen hade, som bekant, bemäktigat sig hela den danska örlogsflottan. Endast ett enda skepp återstod, fregatten *Christian Fredrik*. Den 30 mars kommer engelske konsuln *Smith* upp på residenset till Carpelan och berättar, att en träffning förefallit vid Själlands nordkust mellan danska örlogsskeppet *Prins Christian Fredrik* och engelska krigsskeppen *The Stately* och *The Nassau*, varvid det danska örlogsskeppet äntligen måste giva sig med 525 krigsfångar, vilka blivit ombordsatta på de engelska skeppen. Det danska skeppet, som stod på grund, hade blivit uppbränt. Konsul *Smith*



80. Ostindiska Kompaniets magasin vid Klippan.

framförde den engelska kaptenen Parkers, vars fartyg ankrat å Rivö fjord, begäran att få sätta krigsfångarna i land i Göteborg, vilket Carpelan ej ansåg sig kunna vägra utan trädde i författning att få dem inhysta på några fartyg eller eljes annorstädes.

Landshövdingen var emellertid i bryderi, huru han skulle vidare förfara, om fångarna, såsom tagna av engelsmän, finge här kvarbliva eller vart han skulle låta föra dem, deras underhåll, bevakning m. m. Han begär förhållningsorder och meddelar samtidigt, att å det danska örlogsskeppet voro 50 dödade, därav 3 officerare, och 88 blesserade. På Stately och Nassau inalles 6 döda och 42 sårade.³

Då samma dag en större fångtransport av 37 utländska sjömän, varav 10 danska, avgick för vidare befordran till Helsingör, meddelade han även Toll det passerade. Av sedermera inhämtade underrättelser framgick, att Prins Christian Fredrik, som räknade 74 kanoner och fördes av kapten *Jessen* efter tvenne timmars fäktning den 22 dennes måst kl. 10 om kvällen giva sig, men samtidigt råkade stöta på grund på revet vid Själlands norra udde. Sedan besättningen blivit ombordtagen å de engelska skeppen hade man stuckit fartyget i brand, varefter det, sedan $\frac{1}{2}$ timme förflutit, flög i luften.

Med kommerserådet *Niklas Björnberg* träffade Carpelan avtal att mottaga de danska krigsfångarna i magasinerna å Klippan, som tidigare tillhört Ostindiska kompaniet, men nu voro i Björnbergs ägo.

Emellertid inträffade storm och drivis, varför endast en del av besättningen kunnat ilandföras till Klippan. Av den förteckning, som kapten

Jessen avlämnat till konsul Smith och av denne vidarebefordrats till engelske konsulen i Helsingborg, skulle hela antalet fångar uppgå till 530, därav 88 bleserade och bland dem en löjtnant *Topf*, styrman *H. F. Trux* och kapten *Rothe*. Bland de döda nämnas premiärlöjtnant *Willemoese*, sekundlöjtnant *W. Dahlerup* och en lantlöjtnant *Soland*.⁴

På grund av de ingångna underrättelserna skriver Toll den 16 april och meddelar att genom parlamentär från dansk sida anhållits, att med penningar få understödja de krigsfångar, som landsatts i Göteborg. Toll översänder ett kreditiv till kapten Rothe från firman *Meyer et Trier* i Köpenhamn, ställt på *L. E. Magnus et Cie* i Göteborg, stort 2,000 rdr rgs samt en sekundaväxel på 5,000 Mk Hamburger banko på Meyer et Trier order på *Hennichen W:we et Son* i Hamburg, utgiven av *Wedel Jarlsberg*¹⁾ et *Smitt*, Köpenhamn, den 5 april endosserad till kapten Rothe jämte ett öppet brev till densamme. Toll beder Carpelan översända kapten Rothes kvittens att mot det till parlamentären givna utbytas.

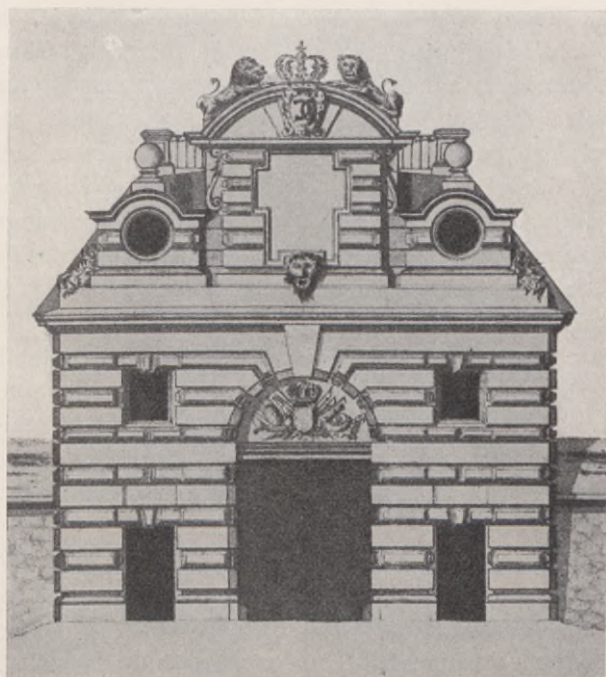
Ungefär samtidigt skriver Kungl. Maj:t till Carpelan, att de tagna danska fångarnas underhåll skall bestridas genom engelska konsulen samt att fångarna böra avhämtas till England. Från dansk sida hade emellertid även avsänts parlamentär för att få fångarna utbytta. Denne anlände emellertid försent, när fångtransporten redan avgått till England. Mellan Danmark och England skedde dock senare ett direkt utbyte.⁵

Vid denna tid ansåg man på västkusten, att den mest överhängande faran hotade från Bernadottes kår på de danska öarna. Carpelan hemställer därför redan i början av april (2 april), huruvida det kan vara välbetänkt att, som hittills skett, översända danskt sjöfolk från med embargo belagda fartyg till Danmark, där stor brist på sjöfolk rådde.

I Marstrand hade svårigheter visat sig att livnära de 21 norska sjömän, som furiren *Westbeck* de första dagarna kaperifärderna pågingo, ilandfört och som förvarades å Karlstens fästning. Till Carpelans kannedom hade därjämte kommit, att en hel del svenska undersåtar kvarhöllos i Norge. Samtidigt som han den 4 april avsänder en hel del ryska och preussiska sjömän samt även norska gör han därför framställan, att utbyte mot de sistnämnda borde äga rum.⁶

Ungefär vid denna tid ha de engelska förstärkningarna av den blivande blockadeskadern, som skulle göra normännen så stort avbräck, börjat anlända. Redan den 19 mars hade den i göteborgsskären liggande engelska

¹⁾ Tydligen en av de växlar, som av Wedel Jarlsberg utfärdats för Norges sädproviartering. Norska och danska valutornas låga kurs nödvändiggjorde att mot engelska växlar för trävaruskeppning anskaffa Hamburgerkurant, varom å annat ställe närmare redogöres.



81. Kungspörtens yttre fasad.

eskadern, bestående av tre linjeskepp, 2 fregatter och trenne mindre bevärade fartyg kommit ut i flott vatten för att vid första gynnsamma vind avsegla. Kryssningarnas första resultat, en dansk lastdragare, infördes den 5 april på Göteborgs redd. Såväl svenska kapare, som *Keat's* och *Saumarez* eskadrar skulle den kommande tiden göra uppbringade fartyg och auktioner å pristagna varor till vardagsmat för göteborgarna.⁷

De vid denna tid pågående skärmytslingarna vid västra gränsen, och den svält och de umbäranden de norska trupperna tvivelsutan voro utsatta för, tillförde understundom svenska armén desertörer och överlöpare. De blevo likväl varken utväxlade i Danmark eller Norge utan översändes till Kalmar.

Kriget mot Preussen blev av kort varaktighet. Sedan i slutet av april order kommit om frigivandet av alla med embargo belagda preussiska fartyg, måste en hel del i fångtransport avmarscherade preussiska sjömän från Skåne återsändas för att åter kunna bemanna de lösgivna fartygen.

Den svenska kaparefarten hade nu kommit i gång. Såväl till Marstrand som till Göteborg infördes nästan dagligen flera pridfartyg med sina besätt-

ningar, som enl. Kungl. Maj:ts utslag skulle som krigsfångar betraktas. Redan i slutet av april (28 april) måste Carpelan skriva till Kungl. Maj:t med rapport från kommandanten å Karlsten, att direktören *Winberg* och handl. *Markens* i Marstrand, båda ägare av kaparefartyg, anmält, att de ej längre se sig i stånd underhålla de 71 fångna danskar, som deras fartyg *Beata* och *Planeten* infört. Carpelan anmärker, att han efter erhållen gen.-order varit nödsakad anbefalla, att de skulle underhållas med penningar,¹⁾ men han framställer förfrågan, huruvida de verkligen kunde som krigsfångar betraktas. I så fall borde de transporteras in i landet eller och användas till arbeten och sysslor för fästningens behov.⁸

Som tidigare omnämnts hade bohuslänska fiskare under bedrivande av sitt storsjöfiske blivit tillfångatagna och bortförda, varigenom mycken nöd uppstått såväl i Mollösund som å Gullholmen. Man verkställde nu i april ett utbyte mellan dessa och kaparetagna sjömän. Detta skedde på prins Christian August ingripande »for at ei opirre den svenske almue og derved forene partierne til vores skade».⁹

Hela tiden jagades de danska och norska kornskeppen ej blott av svenska kapare utan även av engelska kryssare. Deras lyckliga raid mot Fladstrand natten mellan 25—26 april resulterade i kapandet av 10 fartyg lastade med 9,400 tunnor säd, som infördes till Göteborg, sedan de engelska fartygen dock först måst utkämpa strid mot de vid Fladstrand anlagda strandbatterierna. Senare på kvällen inkommo de bekanta *The Stately* och *Nassau* och ankrade på Rivö fjord med ytterligare tvenne pristagna danska fartyg.¹⁰

Vid krigets utbrott mellan Danmark och England blevo genast 600 skepp, därav flertalet norska, beslagtagna. Under kriget prisdömdes senare efter hand 1,500 norska och danska fartyg. I England samlades sålunda efter hand stora mängder norska och danska sjöfarande, som engelska regeringen, då även där sädesbrist började göra sig gällande, av lätt insedda skäl helst ville bliva kvitt.¹²

Engelsmännen behandlade saken tämligen lättvindigt. De togo endast löfte av vederbörande att under pågående krig ej delta i fientliga företag mot England och transporterade dem så över till Göteborg. Carpelan visste varken om de skulle interneras eller hur han skulle bliva av med dem. Slutligen erhåller han direktiv att avsända dem med sjölägenhet till Ström-

1) Genom skrivelse från Kungl. Maj:t kommo visserligen en hel del av dessa fångar till användning bl. a. till vallraseringsarbeten i Göteborg. Genom kungligt brev av den 14 maj bestämdes, att till krigsfångarna skulle utdelas till kaptener 24 sk., sub.-officerare 16 sk. Till und.-officerare 4 sk. och 2[Ⓜ] bröd samt för soldater och jämnställda 2 sk. och 8 runst. samt 2[Ⓜ] bröd, allt om dagen.¹¹



82. General John Moore.

stad, där de genom överstelöjtnant *Gillners* försorg skulle överlämnas till norska myndigheter.¹⁸

Den 18 maj inträffade en händelse, som under då rådande förhållanden utövade ett visst inflytande, åtminstone på Norge, även om själva expeditionen sedermera visade sig ha blivit en blott och bar demonstration.

»Hit på reviret», skriver landshövdingen denna dag till Kungl. Maj:t, »ha inkommit flera engelska örlogsskepp, vilka medföra ett betydligt antal engelska trupper. På grund av inträffad storm har någon kommunikation ej kunnat ske, varför någon fullständig rapport ej kunnat ingivas men skall snarast avsändas».

Den 20 kan *Carpelan* komplettera sina uppgifter med angivande, att nedanstående blivit i staden inkvarterade.

Kommenderande General en chef, gen.-löjtn. *John Moor(e)*; dess Etat-major eller adjutant, andre kommenderande generalen, gen.-löjtn. *John Hope*; Generallöjtnanten *A. M. Fraser*; Generalmajoren *Edvard Laget*; Brigadgeneralen *Klinton*; Brigadgeneralen *Sontag*. En generaladjutant. Generalkvartermästaren: överstelöjtn. *Murray*. Generalkommissarien *M. R. H. Kennedy*.

Carpelan säger sig ha sökt underrättelse om truppernas och övriga befälhavares styrka men har ännu ej erhållit bestämda besked därom. Engelska konsuln hade dock meddelat, att gårdagen rekvirerats 12,000 portioner färskt

kött, varav man någorlunda kan sluta till truppersnas antal, vilket, slutar han, jag anser redan vara Kungl. Maj:t bekant.

För en stad av Göteborgs storlek medförde ett så stort tillskott av tärande givetvis en del olägenheter. Magistraten hade också tillfrågat slaktarna, om de kunde, ifall engelske konsuln försåge dem med förskott, anskaffa 100 oxar samt därefter, vad som på rekvisition dagligen kunde erfordras utan att någon minskning i tillförseln, av vad som tarvades till stadens eget behov finge ske, vilket slaktareskrået medgivit.¹⁴

Möjligheten till en lättvindig förtjänst synes ha lockat en hel del hemslaktare att i hamnen salubjuda sina varor, som givetvis föranledde slaktareämbetet att ingå till poliskammaren med här förut omnämnd begäran om straffåtgärder och varornas beslagtalande. Då emellertid slaktareämbetet ej kunde namnge någon lagöverträdare ledde anmälan ej till någon påföljd.

Då följderna av den engelska truppsändningen ligger utom detta arbetes ram hänvisas till facklitteraturen.¹⁾

I Göteborg samlades emellertid för varje dag som gick allt fler fångar. Genom medgivande från Kungl. Maj:t hade 50—60 av skeppsbesättningsfångarna fått biträda med här pågående vallraseringsarbeten, men kaparefarten tillförde alltjämt nya. En del ryska fångar hade flytt och en belöning av 1 rdr 32 sk. banko utlovats till dem, som ertappade flyktingarna, men givitvis var en förflyttning till lämpliga arbetstillfällen nödvändig för alla dessa tärande munnar.¹⁵

Enligt Marianne Ehrenströms memoarer räknade den engelska flottan, som låg förankrad utanför Älvsborg, nära 300 segel. Det vackra krigsskeppet *The Victory*²⁾ på 110 kanoner, kommenderat av amiral Saumarez, höjde sig mitt bland massan av fregatter, briggar, transportfartyg och handelsfartyg, avsedda för kontinenten. Hela staden vimlade av engelsmän, officerare och köpmän, agenter och folk, som ville bli anställda som volontärer eller förtjäna pengar, vare sig genom handelsspekulationer eller såsom leverantörer. Göteborg hade såsom affärscentrum blivit ett andra London och på dess börs möttes alla nationer. Men levde högt, och priset på födoämnen steg till en orimlig höjd. Allt betalades med dess vikt i guld. Genom uthyrning av bostäder och magasin för engelska köpmansvaror åstadkoms också en piasterrullning, som tjusade de goda borgarnas spekulativa sinne och lockade lantbefolkningen från alla håll i Bohuslän in till staden, att där sälja livsmedel.

Middagar, musikaftnar, baler och andra nöjen avlöste varandra med en

¹⁾ Prof. Claesson i Sv. Hist. tidskr. årg. 1912 s. 1 ff. och s. 233 ff.

²⁾ Å vilket Nelson stupade vid Trafalger 21/10 1805.

hastighet, att man knappt fick tid att andas. Det gällde, vilken som skulle vara främst. Kommendantens hem var naturligtvis en plats, där alla, som kommo till staden, träffades. För amiral Saumarez med stab och general Moore med sina adjutanter gav kommendanten en »gouté», vartill även excellensen Fersen, som för tillfället befann sig i Göteborg och preussiske ministern Jacobi-Kloest¹⁾ samt en del unga och musikaliska damer voro inviterade.

Festen blev så animerad och lyckad, att gästerna kvarstannade långt över den beräknade tiden. En supé fick i hast improviseras, där var och en tyckes fått vad han mest satte värde på. Saumarez en hummer, Jacobi-Kloest en pannkaka och excellensen Fersen — en kopp thé. Då amiralen några dagar senare i sin ordning inbjöd Göteborgssocieteten på en déjeuner dansant avlöpte det hela ej lika lyckligt. Damerna bjödos på vin och vatten med ingefära — »en avskyvård dryck», som den goda kommendantskan uttrycker sig. Men när kl. 4 em. middagen skulle avätas, hade amiralen bjudit alla de högre officerarna till sitt bord, »men oss damer lät man servera i Victorys officersmäss, vilket föreföll tämligen märkvärdigt och misslagade oss dess mera, som de engelska officerarna väl sysselsatte sig med oss, men läto svenskarna dö av hunger, ty de serverade sig själva först och gjorde rent hus bland alla rätterna. Vi vägrade att delta i skålarna och anförde fartygets rullning som ursäkt.

I stället beslöto vi att ögonblickligen begiva oss av med våra herrar till en god restaurant i Göteborg för att få något att äta. Förgäves bad man oss att vänta till slutet av amiralens bankett för att taga avsked, men stuckna och utledsna på öboarnas brist på takt, bådo vi en av officerarna underrätta våra män om vår avfärd.

Därpå togo vi farväl av herrar sjöofficerare, av vilka några följde oss till staden, då vi hade den lilla elakheten att inbjuda dem till vår diner, där vi gjorde les honneurs à la Suédoise och gävo dem tillräckligt både att äta och dricka. Sedan vi på så sätt hämnats deras ohövlighet, läto vi hämta musikanter, började dansa och fortsatte därmed ända in på natten.

Jag erkänner, att våra herrar engelsmän sågo tämligen slokörade ut, och vi voro nog elaka att ge dem åtskilliga icke insockrade piller att sluka. Dumt nog sökte man urskulda sig med, att det behövdes en viss rang för att få äta vid amiralens bord; men vi å vår sida läto förstå, att de, som hade rätt att dagligen äta vid den svenske konungens bord, trodde sig vara nog förnäma att kunna äta biff med en engelsk amiral. Efter någon tid inbjöd

¹⁾ Se kap. Främlingar.

man oss till en ny fest på Victory för att gottgöra sin ohövlighet mot damerna, men vi skickade enhälligt återbud.»¹⁶.

Den 2 juli utfärdas en allmän kungörelse angående ryska krigsfångars fördelning till lantbruket. De av Kungl. Maj:t den 17 juni fastställda villkoren om fångarnas fördelning till possessionater och hemmansbrukare i länen voro i huvudsak följande:

Bestämmelsen gällde ej för skärgården (3—4 mil från kusten), där tillfälle till rymning förefinnes;

possessionaterna och hemmansbrukarna skulle draga försorg om fångarnas föda och beklädning mot 2 sk. banko om dagen;

odugliga fingo utbytas;

beträffande beklädning återställes densamma i samma skick;

vid hysandet av 20 fångar eller därutöver bekommes, om så önskas, en fången underofficer, som av kronan uppbär fullt gage;

besiktning före utlämning skall ske, så att med smittosamma sjukdomar behäftade ej utlämnas; insjuknade transporterats på possessionatens bekostnad till närmaste sjukhus eller hospital;

varje man skall vara försedd med polett angivande namn samt uppgift på kläder och deras skick;

vill husbonden taga fångens beklädning om hand och utrusta honom med ny mundering bör densamma vara av grå vadmal med blå ärmar — på sommaren bussaronger och tröja av buldan — båda dessa med stor initialbokstav till den nations namn, i vars tjänst de senast varit, märkt på ryggen;

slutligen anbefalles, att fångarna skola med beskedlighet behandlas, ej med arbete över hövan betungas eller eljes illa medfara. Förspörjes klagomål kommer undersökning att vidtagas, fångarna återsändas och åtal följa.¹⁷

Att de ryska fångarna behandlades väl finner man såväl av den tacksamhetsskrivelse de före avmarschen läto införa i dagspressen som det särskilda tack kommandanten, överste *Ehrenström*, å Kungl. Maj:ts vägnar framförde till Borgerskapets äldste för det sammanskott till klädespersedlar, som här blivit igångsatt.¹⁸

I augusti månad inträffade de spanska truppernas revolt på danska öarna, som sedermera skulle medföra vittgående följder ej minst för England, som härigenom fick tillfälle att vinna insteg med sina varor såväl på pyreneiska halvön som på de sydamerikanska kolonierna. Man kan säga att kontinentalsystemet härmed fick sin första stöt.

Den 15 aug. skriver konungen från högkvarteret i Grelsby till *Toll* i Skåne, att denne skulle emottaga genom engelska flottans föranstaltande hit övertransporterade 1,100 man spanska trupper jämte av dem medförda fångar, samt tilldela dem kvarter intill dess övertransporterande till England kunde ske. Alla erforderliga förnödenheter skola kontant betalas.



83. Norsk skidlöparensoldat.

På grund av senare från Toll inkomna underrättelser skriver hertig Karl den 22 aug.¹⁾ till Toll, att amiral *Saumarez* begäran av få till Skåne överföra ytterligare 11—12,000 man i så måtto skulle villfaras, att Toll skulle utse lämpliga debarkeringsplatser samt att endast ett modererat antal av dem finge landsättas, i den mån de tid efter annan kunde hemtransporteras till England. Deras kosthåll, som skulle kontant betalas, fick ej utöva något intrång på de i Skåne förlagda truppernas proviantering.^{19.}

Båda dessa skrivelser expedieras i avskrift till Carpelan samtidigt med en av Toll den 24 aug. avfattad skrivelse:

»Denna afton ingår från amiral Saumarez den underrättelse, att han från Langeland avsänder genom Bältet 9,272 man spaniorer med befäl, vapen, ammunition och bagage, som ifrån flera ställen blivit samlade till Langeland, sedan de undandragit sig fransk lydno. Jag anser mig böra meddela herr generalen, vad jag fått mig föreskrivit i detta ärende.

Förmodligen är den i avskrift följande kungliga ordern grundad på den insinuation engelske ministern gjort, och då ännu icke var fråga mera än om det antalets befriande, som fanns på Langeland.

¹⁾ På grund av kunglig order dat. 19 aug.

Så snart amiral Saumarez formerat den plan att göra fria, om icke alla så åtminstone största delen spanjorer, begärde han av mig, skriver Toll, att när saken reusserat, få debarkera dem i Skåne. Honom svarades, att utom konungens speciella tillstånd fick ingen trupp debarkera; men jag skulle inberätta hans anhållan och begära order. Innan denna underdånigste hem ställan hunnit framkomma, erhöles de nådiga order, som ovannämnda och bilagda äro. Så snart engelske amiralen averterade, att han hunnit befria alla utom de, som voro på Själland, och förnyat sin begäran, om deras debarkerande i Skåne eller vid Göteborg, avfärdade jag genast kurir, vilken icke kunde passera Stockholm förrän den 19, och alltså något nådigt beslut ännu kunna förväntas från Åland. Nu avgår underdånig rapport, att spaniorerna föras till Göteborg, intill dess möjligt bliver att befordra dem till England och gives anledning, att de nådiga förhållningsorderna må avgå, huru med dessa frigjorda ställas bör.

Den 28 aug. anländer till Carpelan en från Toll den 26, daterad skrivelse, i vilken meddelas vidimerad avskrift, hur med de engelska trupperna skulle förhållas, om de debarkerade i Skåne. Carpelan kunde med det snaraste från Kungl. Maj:t vänta närmare förhållningsorder angående deras ev. debarkering i Göteborg.

Den 29 aug. skriver Carpelan till hertig Karl och inberättar, huru han av Toll med extra post meddelats, att de spanska trupperna voro att förvänta till Göteborg. »Två timmar efter det jag erhållit detta brev anlände amiral Saumarez hit på reddan och medförde de spanska trupperna under befäl av markis *de Romana*, vilka han i anseende till trängsel ombord och svårighet att där kvarhålla begärt få sätta i land. På grund av Kungl. Maj:ts order har jag låtit en del debarkera i skärgården, (nämligen) de, som icke med bekvämlighet kunna kvarstanna å flottan.²⁰

Den 5 sept. ankommer med kurir kl. 2 em. till Carpelan en order, som tydligen fått göra omvägen till Skåne;

»Frih. Toll får befallning meddela engelske konteramiralen *Keat's*, som f. n. bör vara i Göteborg, att som Kungl. Maj:t redan i nåder samtyckt till de engelska truppernas debarkering i Skåne och därstädes vida mer föda är att tillgå än uti och omkring Göteborg, kan Kungl. Maj:t så mycket mindre lämna bifall till debarkering uti och omkring en stad, men äger fältmarskalcken föreslå konteramiral Keat¹⁾ lämpliga hamnar i Skåne eller Halland alltefter dess tillgång på föda, tills de kunna embarkera i Göteborg på förhyrda fartyg.²¹

¹⁾ Amiral Keat förde befälet över transportflottan.



84. Fältmarskalken J. K. Toll.

Carpelan hade nu kommit i en obehaglig mellanställning. Sannolikt har det redan från början varit engelsmännens avsikt använda Göteborg som depåplats och härifrån hemtransportera spanjorerna. Redan den 20 aug. hade konsul Smith gjort framställan till Carpelan om förhyrning av svenska skepp, vilka i återfrakt skulle taga salt, vilket regeringen dock ej ansett sig kunna medgiva. Utom den skrapa Carpelans åtgöranden sedermera ådrog honom från konungen, skulle den spanska invasionen även medföra andra besvärligheter.²²

Den 2 sept. anmäldes, att veneriska sjukdomar utbrutit bland spanjorerna, varför de genom kommerserådet Björnbergs försorg måst inhysas i gamla Ostindiska kompaniets magasinlokaler i Klippan. Från lantbefolkningen ingick även klagomål, att spanjorerna togo livsmedel från bönderna utan att betala. Den 3 sept. får Carpelan skriva till Kungl. Maj:t, att ytterligare 600 man spanska trupper, som landsatts i Skåne, äro landvägen på marsch mot Göteborg, där de väntades inträffa den 9. Amiral Keat hade dock meddelat, att dessa skulle vid ankomsten få embarkera på engelska flottan.²³

Den 4 sept. är konungens onådiga svarsskrivelse från Grelby daterad.

»Kungl. Maj:t har i nåder befallt, att gen.-löjtn. m. m. frih. Carpelan äger att blott efterleva de nådiga befallningar, som ovillkorligen äro ställda

till gen.-löjtnanten och ej dem, som endast voro gällande för befälhavaren för Södra armén, rörande spanska trupper.»

Emellertid medger Kungl. Maj:t i en samtidigt avsänd skrivelse, att om de spanska trupperna voro för trångt förlagda, fingo de förläggas på de närmaste öarna i skärgården, och ägde Carpelan att till detta ändamål disponera i förråden befintliga tält m. m. Sjukligheten tilltog emellertid, och då det inrapporterades, att bland de under marsch varande spanjorerna även sjuklighet rådde, måste Carpelan skriva till chefsämbetet för Arméns flotta och begära, att det av ämbetet från gamla Ostindiska kompaniet förhyrda skeppet Gustaf III skulle förhalas och apteras till sjukhus.²⁴

Genom Tolls ingripande skulle hela denna transport bli ännu mera tilltrasslad. Han tillsänder Carpelan en skrivelse att tillställa amiral Keat om de spanska truppernas återsändande till och debarkering i Skåne samt hejdar genom skrivelse till landshövdingen i Hallands län, de under marsch varande i Halmstad.

Innan härvan emellertid hunnit bliva alltför tilltrasslad anlände hovmarskalken *Achates v. Platen* för att »med såväl engelska amiralen som alla vederbörande vidtaga de åtgärder, som framgå av konungens nådiga avsikt».

Av Carpelans skrivelser till Kungl. Maj:t och till hertigen av Södermanland finner man, att av den spanska styrkan 2,541 man blivit landsatta. När sedermera konungens förbud mot landsättning anlände hade de återigen måst ombordtagas. Redan hade emellertid 42 engelska transportfartyg anlänt så att denna dag (7 sept.) inlastades en division (2,200 man) under markisen de la Romanas befäl. Trupperna avhämtades sedermera efter hand och blevo slutligen av en engelsk transportflotta förda till S:t Ander på spansk jord.²⁵

För Danmark men i synnerhet Norge beredde spaniorernas revolt en avsevärd lättnad. De spannmålsfartyg, som i februari och mars varit avsedda att tillföra det hårt beträngda Norge med säd, fingo i stället användas till att överföra hjälpkåren till Själland. Ännu värre var, att den del av hjälpkåren, som kvarstannade på Jylland måste provianteras ur de för Norge avsedda sädesmagasinen. Samtliga dessa fartyg kunde nu användas till Norges proviantering. Här i Göteborg blevo emellertid de 53 danska skepp liggande, på vilka spaniorerna hitkommit. Efter långa skriverier blevo fartygen, ehuru engelsk egendom, förlagda vid Nya Varvet, ehuru under svensk bevakning.

Fångantalet hade emellertid alltjämnt ökats såväl i Göteborg som å Karlsten. Från sistnämnda plats flyttade man i medio av september ett 60-tal till Jönköping och ett tiotal till Linköpings län. En del av engelsmännen tagna ryska fångar, som förpassats från Karlskrona, omhändertogs av amiral Saumarez och transporterades över till England.²⁶

Kungsporten eller, som den även benämndes, »Gamle port», var med sitt mittelparti i tvenne våningar och flygelbyggnader enligt fästningsfängelsernas klassifikation avsedd för personer, som förbrutit sig mot krigslagarna, men fick under denna tid inrymma huvudsakligen ryska fångar.

Porten kom ännu länge att stå kvar som huvudsakligen militärhäkte, tills fångarna den 23 januari 1836 förflyttades till Malmö. Gamle port med lägenheter och väggfast inredning försåldes i mars s. å. till kopparslagaremästaren *C. E. Lilja* för 345 rdr banko.

Härmed var det gamla minnesmärkets öde beseglat.



KAPITEL XV.

Embargo, licenser, prisdomstolar, smyghandel och konvojer.

Redan den 31 december 1807 hade ryske konsuln i Göteborg *Fontany* av politiska skäl begärt kvarstad å ryska skeppet S:t Michaël, kommande från England och destinerat till S:t Petersburg. Efter upprepade förfrågningar angående förhållningsorder erhåller landshövdingen genom skrivelse av den 11 februari meddelande, att ryske konsuln *Fontany* endast å sitt hovs vägnar eller på här ackrediterade ministerns befallning äger anhålla ankommande ryska fartyg. Då han ej innehar egenskap av diplomatisk person vägras honom därjämte kurir.

Sannolikt har S:t Michaël varit här kvarliggande på grund av ishinder, ty först den 9 mars beslagtages fartyget på grund av Kungl. Maj:t den 4 mars utfärdade förordning, att alla ryska fartyg skulle med embargo beläggas. Vid samma tillfälle beslagtages även ett annat ryskt fartyg *Kinders Kinder*, som på resa från Riga till England hit inkommit.

Mot det sistnämnda beslagläggandet inlades dock protest, såväl av engelska konsuln *Smith* som av handelshuset *Carnegie et C:ie*, när lasten vore avsedd för engelska regeringens räkning. Vad det förra fartyget beträffar blev, på engelska ministerns *Eduard Thorntons* framställan, lasten såsom varande engelsk tillhörighet lossad, men fartyget såsom rysk egendom med kvarstad belagt. Beträffande *Kinders Kinder* blev det såsom lastat med trävaror för engelska kronans räkning helt och hållet frigivet. I samma skrivelse (9 april) utverkade även engelska envoyén, att fyra under engelsk konvoj anländande fartyg förande preussisk flagg, *Venus*, *Januarii*, *Februarii* och *Autumnæ* på resa från England till Danzig, vilka ej innehade engelsk licens för att »undvika olägenhet vid deras upptäckande», likvisst måtte obehindrat få passera.¹

Beträffande S:t Michaël tillhörande handelshuset *Mollvo et Son* i Petersburg blev detsamma först efter fredsslutet på handl. *Ritterbergs* i Göteborg framställan frigivet utane fordrad borgen i slutet av december 1809.²

Redan den 3 mars hade Kungl. Maj:t utfärdat förbud för all varuutförel till Norge. Kriget stod för dörren och väntades varje dag utbryta. Den 12 mars skriver Carpelan, att det kommit till hans kännedom, att svenska skepp och laddningar uppbringades på färd till Norge. En mäklare i Göteborg, *S. J. Kindberg*, hade erhållit ett brev, daterat den 29 febr., ifrån skepparen *Jöns Östergren*, som skulle föra ett brukspatron *Eberstein* i Norrköping tillhörande skepp och som vid utlöpandet i sjön beledsagats av en engelsk fregatt men blivit skild från sin konvoj, och sedermera av en dansk kapare blivit uppbringad och införd till Christiansand i Norge. Lasten hade där upplossats under förevändning, att papperen voro falska. I Christiansand befunno sig flera svenska fartyg, som blivit uppbringade.

Jag har därför, slutar Carpelan sitt brev, ansett mig böra hindra avseglingen av sådana fartyg, som antingen äro norska eller danska eller innehåva laddningar, tillhöriga undersåtar i dessa riken. Samma dag avlåter landshövdingen förhållningsorder till magistraterna i Göteborg samt sedermera till Marstrand, Kungälv, Uddevalla och Strömstad.³

Redan den 16 mars lägges embargo å norska briggen *Beata*, tillhörande handl. *Esbo* i Norge. En dansk slup *Carl Johan*, som ligger infrusen i södra skärgården har likaledes beslagttagits, enär den var lastad med korn och stycke gods till Norge.⁴

Landshövdingeämbetets åtgärder föranlät handelshusen *Low et Smith*, *Andersson et Wohlfahrt*, *G. B. Santesson et Söner*, *Laur. Tarras*, *Kennedy et Åberg*, *Hegardt*, *Bauch* m. fl., att den 16 mars ingå till Kungl. Maj:t med ansökan, att, ehuru handeln på Norge blivit förbjuden, de, enär dels norska handlande fortfarande exporterera och importera från Sverige och krig ej ännu utbrutit, skulle få utföra raffinerat socker, kolonialvaror och droger samt andra artiklar, vilka icke bestå av krigskontraband eller till proviant eller livsförnödenheter kunna räknas, såvida icke Kungl. Maj:t även i nåder skulle göra undantag för viner och brännvin, som på nederlag hit inkommit och till export varit ärnade.⁵

Tvenne dagar senare (18 mars) lägges embargo¹⁾ på tre ryska fartyg *Maria*, *Prentzum* och *Albertina Maryana* destinerade till Pillau.⁶

Den 19 mars har engelske konsuln *John Smith* en viktig nyhet att förmedla. Enligt vad han genom sjölägenhet från Königsberg erfarit från därvarande engelske konsuln hade preussiska regeringen förklarat Sverige krig. Carpelan befordrar underrättelsen vidare till Kungl. Maj:t samt anbefaller magistraterna i länets städer, att lägga embargo på alla preussiska fartyg.

1) Jämlikt Kungl. Maj:ts kungörelse av den 4 mars.⁸

Med anledning av underrättelsen om Preussens krigsförklaring låter landshövdingen den 21 mars¹⁾ beslaglägga nio preussiska fartyg,²⁾ som av hamnmästare *Möller* upptaxeras till ett värde av 100,000 rdr specie.⁹

På ansökan av handelshuset *Kennedy et Åberg* avlåter Carpelan den 26 mars en skrivelse till kommandanten å Karlsten, att han medgivit, att till firman utlämnades med engelska laddningar adresserade preussiska fartygen *Die Unternehmung* och *Die Krone von Oldenburg*, liggande det förra i Marstrand, det senare vid Klädesholmen. Fartygen få hitföras på firmans bekostnad, men skall från fästningens garnison lämnas tillfyllesgörande manskap, att de ej avvika. Vid Klädesholmen hade likaledes, enligt landshövdingens anmälan den 28 mars, ett handelsmannen *Norberg* i Strömstad tillhörigt skepp, barken *Amatus*, blivit med embargo belagd. Lasten bestående av 50 tunnor oxkött, 30 tunnor råg, 815 hela och 30 halva tunnor sill tillhörde danska undersåtar och var fartyget, kommande från Aalborg, destinerat till Köpenhamn. I detta fall resolverade Kungl. Maj:t, att fartyget skulle införas till Marstrand och där med embargo beläggas. *Norberg* finge sedermera i laga ordning göra sig betalt för frakten.¹²

Carpelans litet egenmäktiga förfarande att utan avvaktande av vidare order föranstalta om embargo och upphävande av handelsförbindelser föranledde Kungl. Maj:t, att den 9 april tillstålla honom en admonition.

Den 19 och 21 mars, heter det, har ni anmält, att för att förekomma underrättelsers spridande, om vad i riket till dess försvar kan vidtagas, I förbjudit all annan skeppsfart ifrån hamnar i edert län utom på England samt att endast ett fartyg, *Harmony*, kunnat betraktas som dansk tillhörighet, vilket förliden höst under dansk flagg kommit från Cagliari med salt samt att fartyget blivit sålt till handl. *Bauch* i Göteborg, men att, tills full utredning föreligger, fartyget blivit med embargo belagt. Dessutom uppräknar ni en del svenska fartyg, som utklararats med deras laddningar till Köpenhamn, men sedermera kvarhållits, och att deras dokument blivit dem frantagna på det de ej skulle uppbringas och komma danska riket till godo.

Vid prövningen av dessa ärenden hava vi funnit, »att I icke ägt att utan Vårt nådiga tillstånd utfärda ett allmänt förbud i länet emot skeppsfarts idkande på andra utländska orter än England, samt att I bort inskränka eder åtgärd därhän, att i anseende till befarat fientligt utbrott af Danmark och till förekommande av svenska fartygs uppbringning, förbjuda deras

¹⁾ Kungl. Maj:ts kungörelse av beslagtagandet utav preussiska fartyg är ej daterad förrän den 23 mars.¹⁰

²⁾ Den 30 mars beslagtages yttermera ett, *Catharina Eleonora*, hemmahörande i Bremen.¹¹

afsegling till Danmark, intill dess I derom hunnit inhemta vårt nådiga förordnande». ^{13.}

I tvivelaktiga fall lät Carpelan resolvera, att lasten skulle lossas under sjötullkammarens vård intill dess om lasten bleve närmare bestämt. Så skedde den 2 april med fartyget die Hoffnungs last, å vilken firman Holterman et Söner gjorde anspråk. Ibland inträffade såsom med bremerfartyget Westburger, vilket blev beslagttaget ute i skärgården, att kronofogdarna fingo beordra fiskare att bemanna fartygen vid deras införande till Göteborg och Marstrand. Vanligen kvarblevo styrman och tvenne av besättningen ombord å det prisdömda fartyget. Understundom inkommo preussiska fartyg med engelsk licens, som gjorde landshövdingen brydsam. Skeppet de Hilke Sautiers, som lastat med säckar hitkom från England, blev av Carpelan med embargo belagt intill dess närmare förhållningsorder anlände. ^{14.}

Olägenheterna av ett handelskrig med Preussen visade sig snart, och man var beredd att på smygvägar vidmakthålla förbindelsen med tyska östersjökusten. I ett den 13 april daterat kungligt brev får landshövdingen närmare förhållningsorder.

Som vi funnit nyttigt befrämja en smyghandel på Preussen och Mecklenburg för att bereda utvägar till erhållande av allehanda livsmedel och andra nödiga varor såsom ull, hampa, lin, talg m. m. samt öppna tillfälle dels till någon avsättning av rikets egna exporter, dels till brevväxling på Hamburg och andra orter på fasta landet, så hava vi i sådant avseende i nåder funnit gott tillåta, att alla i svenska hamnar liggande preussiska fartyg måtte hemgå med brev från svenska handelshus till deras redare att kunna fritt återsända dem till svensk hamn med spannmål och alla livsmedel, ull, hampa, ofärgade och släta lärfter samt talg och övriga till införsel lovgivna varor, enär huvudlasten består av nu uppräknade. Börande för säkerhets skull skeppskaptenerna och besättningarna ingalunda få del av dessa löften, på det redarna må vara obetaget att nyttja den eller dem, till vilka de hysa det mesta förtroendet.

Till denna handels bedrivande på Preussen hörer, att den även utsträcker till mecklenburgska landet. Ty om den skall av preussiska undersåtar utövas, så måste skeppshandlingarna vara ställda på en annan och neutral ort, vartill Mecklenburg är ganska tjänligt, och varifrån även för rikets behov nödiga varor kunna erhållas. Handelshus, som sig anmäla att vilja införskrika ovannämnda produkter på de nu hemgående preussiska fartyg böra av eder förses med kort med 4 avtryck av edert sigill på ena sidan samt edert egenhändig namn att såsom säkerhetstecken till deras korrespondenter översända, varjämte de böra antydvas, att i sjön för svenska och engelska



86. Skeppet Minerva från Göteborg. För Medelhavsart försett med kanoner.
(Göteborgs Sjöfartsmuseum.)

kryssare låta hissa en fyrkantig i blått och gult diagonaliter delad flagga och tillika underrättas, att om de även skulle föras i svensk hamn de likväl skola vara säkra om skepp och last. Vi göra oss förvissade om, att I med vanligt nit, omtanke och försiktighet verkställer denna nådiga befallning, och att I således begagnar eder av sådana handelshus, på vars tystlåtenhet och pålitlighet I kunnen eder trygga. För övrigt låta vi icke allenast meddela våra befälhavare vid flottorna nödiga föreskrifter i detta ämne utan foga sådana anstalter, att slika skepp icke varda av engelska kryssare uppbragta.¹⁵

I en annan samma dag daterad skrivelse, som landshövdingeämbetet kommunicerar magistrater, kommandanter, tullkammare m. fl. meddelas, att med bibehållande av bestämmelsen om engelsk licens, alla i svenska hamnar med embargo belagda preussiska fartyg kunna efter landshövdingens medgivande få frigivas och avsegla. Med embargo kunna hädanefter (13 april) endast ryska, danska och norska fartyg få beläggas.¹⁶

Andra åtgärder ha ungefär samtidigt, vilket framgår av en skrivelse från Carpelan till Toll, blivit vidtagna, att i mån av behov utbyte av preussiska fartyg och manskap kunde ske. Ungefär vid samma tid erhöles skepparna å utgående handelsskepp meddelande om de hemliga signalerna med för-

ständigande att förstöra signalboken för den händelse fartyget löper risk falla i fiendens våld.

En viss osäkerhet hade rått beträffande förfarandet med besättningarna på med embargo belagda fartyg. Genom kunglig skrivelse av den 20 april bestämdes, att de i allmänhet skulle återsändas till hemorten. Beträffande de preussiska kunde utbyte få äga rum. Ryska, danska och norska besättningar skulle behandlas som krigsfångar och erhålla följande kost och kostpenningar:

Skeppare 4 sk. banko och 2 fl mjukt bröd, besättningen samma ranson bröd. Förhyrning på svenska skepp kunde under vissa förhållanden få äga rum.¹⁷

Englands vid denna tid stora behov av trävaror hade framkallat en livlig skeppning, i vilken deltog utom svenska även preussiska och portugisiska fartyg samt skutor från Papenburg och Kniphausen, ett par små byar i Ostfriesland, vars flagg vid denna tid i stor utsträckning utnyttjades för smyghandel.

Den 29 april utfärdades en kunglig förordning, som tog sikte på att inbegripa de av Frankrike beroende länderna i den allmänt proklamerade handelsblockaden. Ett i Göteborg kvarhållet preussiskt handels skepp, briggen Henric Benjamin, som lastat med salt och försedd med engelsk licens att obehindrat avgå till Göteborg och efter lastens lossande avsegla till Östersjöhamnar för att där intaga last till England, men av en eller annan anledning blivit kvarhållet i Göteborg¹⁾ blev på grund av regeringens skrivelse till svar å Carpelans förfrågan frigivet. Men beträffande Carpelans i samma skrivelse framställda förfrågan om förhållningsorder beträffande andra fartyg meddelar regeringen:

fartyg från Papenburg, Oldenburg, Bremen, Kniephausen och andra dylika orter, vilka, ehuru icke egentligen rikets fiender likväl av fientliga makter bero, böra, enär dessa hamnar äro att betrakta som stående under fransk styrelse och våld, betraktas som fientliga och av kapare eller av örlogsmän uppbringas såvida de ej äro med svensk eller engelsk licens försedda.¹⁸

Beträffande licenser skriver statssekreteraren *M. Rosenblad* den 5 maj:

Sedan Kungl. Maj:t i nåder funnit gott dels ändra formen på s. k. licenser dels förordna, att de borde av statssekreteraren för inrikes ärenden utgivas, så får jag den äran härför översända tio sådana licenser till det bruk kungl. brevet av den 13 sistl. april innehåller och tillika lämna den under-

¹⁾ Även bremerfartyget Catharina Eleonora, lastat med trävirke till England, hade oaktat engelsk licens blivit kvarhållet i Göteborg, men på regeringens order liksom Henric Benjamin sedermera frigivet.¹⁹



76.7441

Au nom de l'Empereur des Français, Roi d'Italie.

Passet-port de Vaisseaux étrangers.

Le Ministre des Finances, A tous ceux qui les Présenteront;
Salue. Déclarons que nous avons permis à *M. Johan Behren*
Maire du *Breith* nommé *Hoffnung*
de *cent dix 80. 50/100* ou aviron, de sortir du port de *haver*
de *Brandsen* où il est *prestationnaire*, pour
aller à *Christiania* chargé de *Liège* *sauf de son*
lin et sel

après qu'il aura acquitté les droits
dus, et notamment ceux imposés par la Loi du 27 Vendémiaire an dix,
à que la présente permission aura été enregistrée au Bureau des Douanes,
et la visite de son Vaisseau faite à l'ordinaire. En témoin de quoi, nous
avons fait apposer le Sceau de l'Etat au présent Passet-port, et icelui fait
contre-signer par l'un des Employés au Bureau de l'Administration
des dites Douanes.

Donné à *Brandsen*
le *10^e août* de
ou *mil huit cent deux*

Le Ministre des Finances,

Caupin
Morero



rättelse, att dessa licenser *må begagnas, av vilken nations skepp som helst, endast det går till svensk hamn*, med de i högst berörda brev uppräknade varor.²⁰

Göteborgs hamnområde började nu bliva överfullt av på nederlag och i magasinerna upplagda varor. Laddningar från prisdomda fartyg, av kaparna uppbringade skepp och varor, som upplossats i avvaktan på prisdomstols utslag, gjorde trängseln än värre. Landshövdingeämbetet såg sig nödsakat hemställa hos chefsämbetet för Arméns flotta att få urlasta en del massgods m. m. vid Nya Varvet. Där hopades efter hand tegel, järn och trävaror under öppen himmel¹⁾ och ömtåligare varor i flottans magasinerna.²¹

Den 5 maj utfärdade regeringen slutligen en generell order, att alla fartyg utom engelska och amerikanska, som ej voro med engelsk eller svensk licens försedda, kunde uppbringas.

Beträffande de av engelska kryssare i Kattegat eller Östersjön uppbringade fartyg, lastade med livsmedel, utfärdades den 4 juni en kunglig förordning, enl. vilken dylika laster skulle försäljas i svensk hamn. Eventuella rättgångar beträffande desamma skulle endast få föras i engelsk konsuls närvaro.²² Vissa lättnader i tullavgifter medgavs därjämte för bröd, brännvin och krut, som finnes på redan eller framdeles av svenska eller engelska kryssare inbragta priser. Så skulle för en tunna krut endast erläggas 10% av tullvärdet, för en tunna eller 12 lisp. bröd lika tullavgift som för en tunna salt m. m.²³

Givetvis var det av allra största vikt att så ömtåliga rättsprocedurer som skulle handhavas av prisdomstolarna icke blott voro till ordalagen klart och tydligt uttryckta utan även att en viss enhetlighet i rättspraxis förelåg för riket i dess helhet. Den 22 juni utfärdar Kungl. Maj:t förordning, som i sin helhet är återgiven i bil. 2.

Redan påföljande dag meddelas genom kungligt brev, att alla med svenska eller engelska licenser försedda fartyg få obehindrade avgå till sin destinationsort. Från svensk sida respekterades också denna förhållningsregel, men engelsmännen å sin sida synes ej ha beaktat densamma ömsesidiga natur. Då sannolikt flera fall av dylika övergrepp inträffat från engelska kryssare tillställer kanslipresidenten *F. V. von Ehrenheim* Carpelan en förfrågan, som denne den 10 okt. besvarar, att till hans kännedom endast kommit ett fall, nämligen att av handelshuset *J. Erdman et C:ie* i Stockholm

¹⁾ Bl. a. hela lasten från den med embargo belagda danska briggen *Christina Elisabeth*, norska briggen *Beata* m. fl. Där upplades sedermera även alla de danska fartyg, som av amiral *Keat* blivit tagna.



88. Briggen Catharina från Göteborg. Början av 1800-talet.
(Göteborgs Sjöfartsmuseum.)

befraktade fartyget Catharina Maria, lastat med silke och fabriksvaror, oaktat svensk licens uppvisats, blivit taget och till det mesta urlastats till uppbringningsfartyget, engelska fregatten Tribune. Men då lasten där ej i sin helhet kunnat mottagas hade den åter ombordförts å Catharina Maria samt i sällskap med Tribune här införd.

På gjorda föreställningar om det obehöriga i denna uppbringning hade den hitkomne engelske prismästaren avstått från sina anspråk på fartyg och last, som blivit överlämnade till J. Erdmans härvarande ombud, handelshuset *Andersson et Wohlfahrt*. För övrigt, fortsätter Carpelan, har jag hört uppgivas att till Ystad, Karlskrona och Karlshamn skepp ha uppbringats och införts av engelska kryssare, oaktat skeppen innehaft svenska licenser, varigenom mycket förfång åsamkats den svenska sjöfarten. Önskvärt vore, att så »kraftiga föreställningar» kunna göras, att de medföra verkan, att ej seglare, försedda med svenska licenser oroas eller uppehållas av engelska kryssare.²⁵

Det begränsade antal licenser, som stod till landshövdingeämbetets förfogande visade sig understundom otillräckligt. Så skriver Carpelan den 28

nov. till stora sjötullkammaren i Göteborg, att firman *Hedman och Arvidsson* förgäves hos honom anhållit om licens för sitt till Kolberg befraktade skepp, sloupen Peter, och nu anhåller, att om licens från Stockholm ej hinner anlända före konvojens avgång följande vecka, likvisst få utklaras mot förbindelse att ej ingå i Östersjön, förrän vederbörlig licens blivit skepparen i händer lämnad, varom firman gått i författning genom extra post till Stockholm. I annat fall skulle firman förlora det för handen lägliga tillfället att få åtfölja fregatten Fredrikas konvoj till Ystad. Redan följande dag måste landshövdingen ingå med en likartad begäran för handelshuset *Willerding et C:ie*, briggen Assistance, destinerad till Östersjön.²⁶


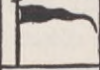
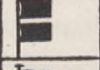

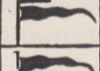
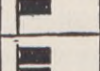
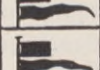
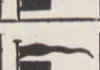
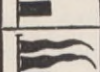
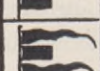
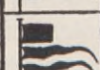
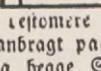
Mot årets slut (8 dec.) ha i Göteborg, enligt landshövdingens skrivelse till generalkrigskommissariatet för Västra armén, endast följande med embargo belagda skepp förefunnits:

Ryska skeppet St. Michaël och norska briggen Beata med sina laster inlagda å Nya Varvet samt en å svenska briggen Christina Elisabet påträffad last som, inskeppad i Kristiania, befunnits tillhöra norska undersåtar och alltså blivit med embargo belagd. Lasten består av spiklådor, glaserade och oglaserade tegel, bräder samt därjämte, alun, kummin och ansjovis, de sistnämnda varorna hade dock, enär de börjat taga skada, försålts å allmän auktion den 31 maj. Av auktionsbeloppet hade jakttulluppsyningsmannen mot borgen fått lyfta gottgörelse för uppbringningskostnaden m. m. 200 rdr. Skepparen *Roberg*, som fört briggen Christina Elisabet, har väckt rättegång inför Göta hovrätt för frakten av varorna. Rättegång föres likaledes vid Göta hovrätt, huruvida danska briggen Harmony, som handl. *J. S. Bauch*, härstädes påstår sig ha köpt, är svensk eller dansk egendom.²⁷

Den 15 december skrives från landshövdingeämbetet till General en chef för Västra armén.

I detta ögonblick erhöll jag från härvarande dykerikommission rapport, att vid dagningen i går blev bonden *P. Nilsson* på Hönö m. fl. varse en på en klippa norr om Vinga stående galeas, vilken, sedan manskap med båtar hunnit ditkomma, befanns vara av besättningen alldeles övergiven. Vid närmare undersökning visade det sig enligt handlingar å fartyget, att det samma var danskt, bärande namnet Fru Margareta, fört av skepparen *Tomson* af Mandal, bestående laddningen efter tullkammarens i Randers förpassning av 750 tunnor råg, 468 tunnor korn, 520 tunnor havre, som tillhört handl. *Nils W. Bay*, junior, samt en del styckegods. Bland skeppshandlingarna äro även funna instruktion för skepparen och signalbrev, vilka enligt dennes instruktion borde kastas överbord, för den händelse fartyget bleve uppbragt. Jag har nu låtit taga avskrift av dessa handlingar, som sedermera

Fra Gladstrand og Hjørholmen gøres efterfølgende Flagsignaler som betyder:

	Efter de her havende Underretninger om Fiendens Stilling kan Fartøier afgaa Syd paa, uden nogen Fare.
	Farvandet ere saavidt vides frie for Fiendtlige, saa Seilere uden Fare kan passere hvad Cours de vil.
	Coursen Østen paa Norge holdes for sikkerst.
	Coursen Westen paa Norge ansees for sikkerst.
	Efter de her indløbende Efterretninger om Fiendens Stillinger i Søen, bør ingen Fartøier afgaa Syd paa.
	Efter de Underretninger, som gives om Fiendens Stillinger i Søen, er al Fare paa Norge høist usikkert, og om Dagen fast umulig.
	Winden er uden for Skagen af en Sydøst.
	Winden er Norden paa Skagen reent Vestlig.
	Winden er Norden paa Skagen af en Nordøst.
	Winden er uden for Skagen af en Nordøst.
	Winden er uden for Skagen reent Østlig.
	Winden er paa Skagen af en Sydøst.

Til østomere Sikkerhed for Smalkearten imellem Kallundborg og Narhuus er anbragt paa Refsnæs, Samsøe, Helgenæs, Molehoved og ved Narhuus, paa begge Sider af Søesignalet, en fritstaaende Mast, med et Seil, som har følgende Betydning:

- 1) Naar paa samme Side som Rosten er paa Galgen, er heiset et Seil, da er frie Seilads imellem Kallundborg og Røholms Havn.
- 2) Et Seil paa hoire Side af Galgen, er frie Seilads imellem Røholm og Narhuus.
- 3) Naar begge Seil ere heisede, da kan Fartøier med sandsynlig Sikkerhed gaae den vestlige og søndre Vej om Samsøe, direkte imellem Kallundborg og Narhuus, eller imellem Narhuus og Kallundborg.

A. Deler,
Overinspektør af Telegraf- og Røstsignals-Indretningerne.

skola översändas. Andra avskrifter skola avlämnas till befälhavaren för Södra armén samt engelske konsuln Smith, att kommuniceras till engelske kryssare.^{28.}

På våren inkommo en del sjöskadade danska fartyg, i regel med spannmålslaster till Norge eller returfrakter till Danmark av trävaror, stångjärn, järnkaklugnar m. m. till Danmark. Engelska kryssare sökte dock göra denna trafik så mycken avbräck de kunde. Den 17 april beordrar landshövdingen kronobefallningsmannen Nordberg att beslagtaga en dansk galeas lastad med spannmål, ammunition och munderingspersedlar, som jagats av engelska kryssare, men av svenska lotsar införts till Kungshamn. När kronofogden framkom hade galeasen redan avseglat.^{29.}

Den 20 maj kan landshövdingen meddela resp. magistrater, vilket samma dag anslogs på Börsen, att riksföreståndaren den 5 maj medgivit, att fartyg, kommande från pommerska och övriga tyska hamnar, destinerade till Sverige, må med lovlige varor, evad de innehava licenser eller ej, obehindrat inlöpa i svenska hamnar samt där lossa och utföra lovlige varor.^{30.}

Engelska konsuln i Göteborg *J. Smith* hade i ett memorial av den 6 sept. till statsministern för utrikes ärenden framställt förfrågan, om icke de licenser, som med denna månad tilländalöpa, kunde för de fartyg, som innehava licenser och äro hemmahörande i Göteborg, få prolongeras av konungens befallningshavande till att gälla intill årets slut. Från statssekreteraren *Hans Järta* ingår svar, daterat den 11 sept., att han föredragit ärendet inför konungen samt erhållit nådig befallning meddela, att sådana licenser böra för likformighetens skull vara undertecknade av en och samma person. Så länge baron *Rosenblad* var statssekreterare skedde undertecknandet av honom och numera av hans efterträdare *Järta*, där de på begäran kunna erhållas. *Järta* tillfogar, att den föreslagna anstalten varken kan anses lämplig eller nödig, då licenser gällande till nästkommande decembers slut kunna i vanlig ordning bekommas.^{31.}

Den fria förbindelsen med Pommern blev ej länge ostörd. Den 14 sept. meddelar v. Rosen på Kungl. Maj:ts befallning Handels societeten i Göteborg nedanstående:

Kejsrerlige franske brigadgeneralen baron *Caudras*, som för befälet i Stralsund, har vid Kungl. Maj:ts till kejsrerlige fransyska hovet avsända beskicknings ankomst till sistnämnda stad förklarar, att han genom franske generalen *Leibert* i Stettin erhållit order från *fursten av Neufchâtel*,¹⁾ som antydde honom att avbryta den öppnade handels gemenskapen mellan Pom-

¹⁾ Marskalk Berthier.

mern och Sverige samt inskränka kommunikationen till postjaktfarten mellan Ystad och Stralsund samt vice versa. Franska konsulerna i Östersjöhamnar skulle enl. general Caudras uppgift erhållit dylika förhållningsorder.

Kungl. Maj:ts chargé d'affaires i Hamburg, kanslirådet *Netzel*, har under den 25 sistlidne aug. i underdånighet inberättat, att på den förfrågan kejserske franske ministern i nedersachsiska kretsen, statsrådet *Bourienne* åtagit sig göra hos sin herre, H. Maj:t kejsaren, huruvida den med major *Wahlstedt* till Wismar ankomna konvoj med svenska fartyg finge därstädes inlöpa, lasta och utklarera på svenska hamnar, ännu icke var besvarad men att, om kejsarens utslag genast blivit expedierade, svar torde vara att förvänta den 27 eller 28 aug. I avvaktan å sådant svar och närmare upplysningar från franske befälhavaren i Pommern hade Kungl. Maj:t anbefallt mig göra ovanstående tillkännagivande uti handelsstäderna i mig anförtrödda län, varifrån möjligen handelsexpeditioner å pommerska eller mecklenburgska hamnar kunde vara att förvänta, samt att vederbörande handlande själva vidtaga de mått och steg, de för egen säkerhet kunna anse nödiga.

Redan den 22 sept. kan Rosen meddela handels societeterna i länet, att ehuru ännu ingen överenskommelse träffats med kejsaren av Frankrike angående seglationen på Östersjön, likvisst den konvoj, som avgått under major *Wahlstedts*¹⁾ befäl till Wismar, dit anlant utlossat och är på hemväg under det en andra konvoj under löjtnant *Benzelstjerna* även anlant och blivit emottagen.^{32.}

I slutet av januari 1810 har sekvestern å norska och danska fartyg blivit hävd. Så begäres besiktning (31 jan.) å den förut omnämnda norska briggen *Beata* för att överlämnas till dess norske ägares härvarande ombud, rådmannen *Arvid Wallerius*. Några dagar tidigare (27 jan.) har landshövdingen från chefsämbetet för Arméns flotta infordrat uppgift å samtliga å Nya Varvet liggande med embargo belagda danska fartyg.

Den 31 jan. kan han meddela danske vice konsuln, *C. H. Carlsson*, att samtliga med sekvester belagda danska skepp frigivits. Enligt kungl. förordning av den 17 jan. gällde frigivandet endast fartyg, som i hamnen efter krigsutbrottet sekvesterats. Beträffande fartyg, som av kapare eller krigsskepp blivit uppbringade eller deras laster frantagna, skulle särskilt författning framdeles komma att utfärdas.^{33.} Först den 3 april utsändes en allmän kungörelse, att vad i fråga om embargo rörande ryska, danska och norska skepp påbjudits i tidigare författningar skulle upphöra. Några dagar senare, den 18 april, expedieras en likalydande förordning beträffande preussiska skepp.

¹⁾ Originallet har här kapten Wahlstedt.

Oaktat fredsslutet med Frankrike kunde firman *Low et Smith* i Göteborg den 18 april anmäla, att ett dem tillhörigt skepp *Flora* med saltlast från Alicante av fransmännen uppbringats och införts till nämnda stad.

Förbindelsen med England upprätthölls medels konvojer av engelska kryssare. Svårare ställde sig till en början kustfarten, utsatt som den var förnämligast för uppbringning av danska kapare.

Västra arméns livsmedelsbehov voro till stor del baserade på det sädesproducerande Skånes magasiner. Med detta landskap måste man till varje pris upprätthålla kustförbindelsen. Sannolikt har flottans mobilisering och utrustning ännu icke fortskridit så långt, att man ansett sig kunna undvara särskilda konvojfartyg. Möjligen har Carpelan med tanke på Strömstads-magasins behov gjort tidigare framställan och hänvisats till egna åtgärder, alltnog, den 27 april anmäler han till Kungl. Maj:t, att skepparen *Gustaf Melin*¹⁾ inlämnat anbud att mot en summa av 2.000 rdr rgs i månaden åtaga sig fraktningen av proviant mellan Göteborg och Strömstad m. m. med sin brigg *Aurora*, mätande 162 svåra läster samt möjlighet att bevåra med tvenne 12, tvenne 9 och tre stycken 4 \mathbb{E} :ga kanoner å varje däckside samt under däck tvenne 10 \mathbb{E} :ga bogkanoner. Själv ägde skepparen tillgång till hela armeringen utom de grövsta kanonerna.

Då vederbörande troligen ej ansågo sig ännu kunna avvara några örlogsfartyg accepteras Melins anbud genom skrivelse av den 21 maj. När briggen ej gick i transportfart till Strömstad skulle den användas för kryssningar i kronans tjänst. När kontraktet skulle skrivas, förklarar Melin, att han med sitt anbud avsett banko och ej riksgäldsedlar samt att han för kanornas betjänande behövde 10 volontärer. Han beviljas det senare men hänvisas i övrigt till sitt skriftliga anbud.³⁵

Den 2 maj kan landshövdingen emellertid meddela samtliga magistrater inom länet, att Kungl. Maj:t genom kungörelse av den 25 april vidtagit åtgärder för skyddandet av den inrikes sjöfarten hela sträckan från Bottniska viken till västkusten.

Bevakningen utgjordes av:

Ett nödigt antal beväpnade fartyg, som i Bottniska viken och Ålandsskären kryssa på olika stationer.

Särskilt beväpnade fartyg kryssa:

mellan Sandhamn och Gotland;

mellan Landsort och Ölands norra udde;

mellan Gotland och Öland;

¹⁾ Melin hade tidigare varit underofficer i engelska flottan.

likaledes kryssas på östra sidan av Gotland från Fårön till Hoburg samt mellan Ölands södra udde och Karlskrona, Hanö;

Anstalter äro vidtagna för hindrande av kapares utlöpande från Bornholm och Ertholmarna (Christiansö) genom fartyg, som stationerats för att blockera dess hamnar;

att från Ystad till Sundet samt i själva Sundet äro såväl svenska som engelska örlogsmän beständigt kryssande, vilket även i Kattegat verkställes, börande dock handelsfartygen hålla sig så nära kusten som omständigheterna medge och inom linjerna av nu nämnda stationer. De som önska igenkänningstecken och signaler skola insända sina rekvisitioner försedda med magistratens certifikat till Kungl. Kommerskollegium.³⁶

I Handels societetens protokoll för den 31 maj 1808 finner man, att enligt skrivelse från expeditionssekreterare *Schoerbing*¹⁾, från London meddelats, att en engelsk konvoj den 23 nästkommande juni avgår till Gibraltar, Sardinien, Sicilien och Malta samt att en annan varje månad ifrån samma orter återkommer, medtagande i bägge fall de svenska fartyg, som vilja medfölja;

att till Kap Verdeöarna väl ännu ej avgå reguljära konvojer, utan då ostindiefarare dem behöva. Sedan handeln till Brasilien kommit igång, lära konvojer åt denna led ej tryta och skulle även särskild konvoj dit för svenska fartyg kunna utverkas, om handeln på Kap Verdeöarna så tilltager, att flera fartyg samtidigt kunde avsegla.

Emellertid har det dragit ut på tiden, innan konvojerna för den svenska kustfarten kom fullt igång. Handelshuset *Andersson och Wohlfahrt* hade begärt transport av ett spannmålsförråd i Landskrona, som erfordrades för trupperna i norra delen av länet, men landshövdingens hänvändelse till Toll i Skåne att erhålla konvoj hade endast lett till det resultat, att Toll förklarar sig ej kunnat anskaffa sådan utan finge firman på egen risk verkställa transporten.

Den 19 maj ha slutligen ordnade konvojer kommit till stånd. Denna dag meddelar landshövdingen, att kutterbriggen *Maria* skulle beledsaga en blivande konvoj till Sundet. Fyra dagar senare meddelades, att konvojerna från Stockholm skulle taga sin början. Signal: röd flagg å stortoppen.

Konvojerna ha därefter något så när regelbundet fortgått. Från Dalarön — Ystad korvetten *Biederman* (major *Martin*). Mellan Ystad — västra kusten fregatten *Fröja* (major *af Trolle*). Fram på hösten, när fregatten *Drottningen* (kapten *Hansson*), varom på annat ställe tidigare redogjorts, blivit utrustad och bemannad, ombesörjde densamma konvojen till Ystad.³⁸

¹⁾ Tjänstgjorde på kanslipresidentens byrå (sorterade under G. av Wetterstedt).

Att dessa konvojer understundom kunde svälla ut till ett stort antal fartyg framgår av en skrivelse från Toll den 12 juni, enligt vilken 11 transport- och 62 handelsfartyg inkommit i Sundet eskorterade av svenska briggen Maria, en sloop of war, 2 engelska kanonbriggar och en kanonslup. På danska sidan hade på Lappgrundet samlats 15 kapare och 4 kanonslupar men vågade de ej anfalla, då det engelska örlogsskeppet Orion närmade sig. Toll rapporterar, att konvojen lyckligen anlant till Landskrona.³⁹

Understundom, vilket framgår av magistratens protokoll av den 18 juni, skilde sig fartygen från konvojfartygen för att fortsätta resan på egen hand. Så hade tvenne svenska skepp, som avgått under engelsk konvoj (skeppet Snake, capt. *Joung*) lämnat densamma under färden, varföre magistraten fann sig föranlåten meddela handlande och redare den risk, som härigenom uppkom för assuradörerna, och framtida svårigheter att få assurans tecknad.

I allmänhet meddelade landshövdingeämbetet magistraterna i länets städer, när konvojer beräknades avgå. Frampå hösten (17 oktober) beledsagade fregatten Drottningen de viktiga transporter av livsmedel m. m. som firmorna *Björnberg*, *Ekman et Cie* samt *Borlind* hade att fullgöra för krigsdepartementets räkning mellan Ystad och Göteborg.⁴⁰

Den 16 okt. utökas konvojerna mellan Dalarö och Ystad samt mellan Ystad och västra kusten. På förra sträckan med korvetten der Biederman, major *Martin*, på senare sträckan den ovannämnda Drottningen, kapten *Hansson*.⁴² Sedan kontraktet med skeppet Drottningen utgått med november månad visade sig nya svårigheter i transporthänseende. Generalkrigskommisarien för Västra armén hade kontrakterat med handl. *A. J. Münter* om leverans av 3.750 t:or spannmål, men Carpelan saknade nödiga konvojfartyg utan såg sig tvungen hos Toll i Skåne begära sådana. När seglationen på våren åter kommit i gång ordnades ånyo konvojer fram till Stockholm, var till användes örlogsfregatten Jarramas, samt kutterbriggarna Delphin och Vänta-Litet.⁴³

Den stora livaktighet danskarna utvecklade i avseende å kaparefarten gjorde att en stor del av engelska örlogsflottan och de svenska skärgårdsfartygen, i stället för att användas för krigiska företag, måste användas för handelsfartygens konvojerande.

Dessa konvojer kunde stundom vara av omfattande storlek. Så lågo den 9 juni 1808 ej mindre än 73 seglare på Malmö redd, väntande på eskort. Den 2 oktober gick en konvoj av 52 seglare från Göteborg genom Sundet. I mars 1809 började konvojerna ånyo passera Sundet. Den 19 maj nådde 100 segel under eskort Sundet och passerade en västvert gående på 150. I september passerade en bland de största konvojerna Stora Bält; en fregatt,

21 transportskepp, 200—300 kofferdiskepp under bevakning av fem engelska linjeskepp.

På grund av att danska regeringen i mars 1810 återupptagit kaparefarten skedde konvojerna med stor styrka och genom Stora Bält. Den 23 maj 1810 passerades Bältet av en konvoj bestående av 3 linjeskepp, 3 fregatter, 2 kuttrar, 6 loggertar och 7 armerade fartyg, eskorterande 79 tremastare, 60 briggar, 137 galeaser, 9 skonorter och 14 jakter, samtliga destinerade till Östersjöhamnar.

Vår örlogsflotta hade, även om den aldrig kom att spela den verksamma rollen att genom strid oskadliggöra fiendens sjöstridskrafter — något som nog kunnat bli verklighet, därest flottan förts av en mera initiativlysten befälhavare än vad *Nauckhoff* visade sig vara — dock under hela kampanjen i samverkan med sin allierade *bundit* fiendens flotta och därmed bevarat herraväldet på havet obrutet.

Sveriges kust var fredad för sådana hemsökelse, som icke fullt hundra år förut övergått densamma och som förvisso icke alldeles uteblivit, därest Östersjön varit fritt farvatten för ryssarna. Gottland hade frånryckts inkräktaren, och den finska armén behövde icke räkna med faran av fientliga landstigningar i flank och rygg.

Fritt kunde även svenska handelskepp segla utefter vår kust.⁴⁴



KAPITEL XVI.

Främlingar, misstänkta resande, spioner m. m.

Redan i början av mars månad 1808 hade regeringen utsänt skärpta förordningar för utfärdande av pass för främmande resandes uppehåll i landet, samt att ingen utlänning, kurirer undantagna, finge ifrån Skåne bege sig utrikes utan Kungl. Maj:ts befallningshavande i länet utfärdade pass. Det stora antal främlingar, som uppehöll sig i Göteborg, föranlät landshövdingen att genom magistraten företaga en undersökning, huruvida här vistande utlänningar befunno sig i lovliga ärenden.¹

Vid magistratens sammanträde den 8 mars hade genom poliskammarens försorg ej mindre än 14 personer kallats att infinna sig. Av dessa voro ej mindre än 10 tyskar, de flesta från Hamburg, 1 norrman, 1 engelsman och 2 italienare. De, som voro ackrediterade till härvarande handelshus Andersson et Wohlfahrt, Tarras, C. Bagge Associés, Low et Smith, Holterman et Söner samt Kennedy et Åberg, medgåvos kvarstanna, de övriga, varibland de tvenne italienarna förständigades avresa inom 24 timmar.²

Från Toll ingår en den 12 mars daterad förfrågan angående tvenne med landshövdingens och preussiske vice konsuln *Beckmans* pass försedde resande, om vilka Toll begärde närmare underrättelser. Vid här företagen undersökning visade det sig, att *A. F. Strauss* från Hildesheim samt *Naphtali Joseph Aaron*, av judisk börd från Berlin, som hitkommit med holländskt fartyg, den 3 mars båda sökt tjänst i handelsyrket, men då detta visat sig fruktlöst, över Köpenhamn ämnat återvända till sitt land.

Den 9 mars anmäler *Carpelan* en norsk löjtnant vid namn *Holmboe*, som begärt pass till Köpenhamn men därvid beträtts med tvetalan. *Holmboe* visade sig vid närmare undersökning inneha en skrivelse till prinsen av Augustenborg med tack för erhållna 30 rdr samt ett meddelande, att flera engelska krigsfartyg voro liggande på Göteborgs redd. Brevet innehöll vidare att här i riket rustades till krig mot Danmark. Angående sin resa kunde han ej lämna andra uppgifter än att han tänkte »söka sin lycka» i Köpenhamn. Hans saker och papper ha blivit genomsökta utan att något övrigt misstänkt påträffats. *Carpelan* sade sig ha tänkt återsända honom men ej velat på grund av de truppsammandragningar, som pågingo vid västra gränsen.

Holmboe, som var torftigt klädd, förefaller enligt landshövdingens utsago »något rörd». En annan norrman, löjtnanten vid Söndentjeldske regiment *Christian von Ruge*,¹⁾ som hade danska regeringens pass att återvända till sin post i Norge, kvarhölls likaledes.

Den 9 april bestämmer konungen, att Holmboe skall inspärras på Karlstens fästning. Varje månad skulle rapport om hans uppförande tillställas regeringen. Till hans underhåll anslogs 16 skilling specie om dagen.³⁾

Man får en viss uppfattning om den oreda, som förelåg i ärendenas handläggning, när Kungl. Maj:t den 29 juni efterhör, huruvida Holmboe, som likvisst blivit internerad på regeringens uttryckliga befallning, blivit insatt därstädes som krigsfånge eller av politiska skäl. Detta såsom svaromål på Carpelans förfrågan (14 juni), huruvida Holmboe, som uppfört sig oklanderligt och beskedligt, bör i fästningen längre kvarhållas. Först den 26 okt. beslutar sig regeringen att frigiva danske löjtnanten Holmboe »på grund av stilla uppförande och sjuklighet». Han skulle under bevakning sändas till Helsingborg och vidare förpassas till Danmark.⁴⁾

Under de oroliga tider, som rådde i mars månad, skärpta passbestämmelser angående ryssar och danskar hade utfärdats den 17 mars, låg det i regeringens intresse att med alla medel söka hindra osannfärdiga och menliga ryktens utspridande.

Den 24 mars utfärdar landshövdingeämbetet en kungörelse.

»Jag har kommit i den obehagliga erfarenhet, att människor inom de mig nådigst anförtrödda län finnas med så låga tänkesätt, att de låta utkomma och sprida osannfärdiga rykten, vilka hava icke mindre avseende att dels väcka tvivel om befallande ämbetsmäns rättighet att giva föreskrifter, än ock att söka förleda allmogen till misstroende och oriktiga begrepp om närvarande tiders ställning. Jämte det jag härmedels uppmanar var och en att icke sätta minsta förtroende till sådana rykten utan i stället vara förvissade, att alla anstalter vidtagas, varigenom med Guds bistånd de faror övervinnas, som hota fäderneslandet, förbjudes vid strängaste påföljd dylika ryktens utspridande såsom innefattande förrådiska avsikter och ledande till förvillelser bland den mindre upplysta folkklassen. Till upptäckande av dem, som kunna ha nog låga tänkesätt, att sådana osannfärdiga och skadliga rykten dikta och utsprida, anmodas vederbörande magistrater och anbefalles kronobetjäningen att vidtaga verksamaste anstalter, ävensom var och en enskild uppmanas att deruti deltaga samt under förvar sätta den sig således förgår och densamme till mig genast införa.»⁵⁾

I början av april erhåller landshövdingen brev från kanslipresidenten *F. W. von Ehrenheim* angående en i Brunswig hemmahörande överstelöjtnant *Mosheim*, som uppehöll sig i Göteborg under föregivande att för engelsk räkning anvräva därtill hugade utlänningar. Ehrenheim begär närmare undersökning framförallt om många utlänningar förefinnas och deras nationa-

¹⁾ I Kungl. Maj:ts brev av den 9 april benämnd *von Ruge*.

litet. I sitt svar av den 16 april meddelar Carpelan, att endast få utländska personer för tillfället uppehöll sig i Göteborg. Brunswigske överstelöjtnanten har förklarat, att han tänkte värva bland möjligen hit anländande utlänningar, förnämligast desertörer och utländskt sjöfolk.⁶

Mosheims förehavande i Göteborg tyckes emellertid ej ha varit av så alldeles oskyldig art. Den 11 nov. finner sig landshövdingen föranlåten skriva till Kungl. Maj:t, att under den senaste tiden drängar men mestadels gesäller och hantverkaregossar blivit av sina husbönder och mästare saknade. Vid efterfrågan efter dylika försvunna personer har esomoftast den underrättelsen erhållits, att de genom betydliga handpenningar och löften om stora förmåner blivit förledda övergiva sina husbönder att gå ombord på engelska fartyg för att där göra tjänst.

Mot ett så obehörigt företag av engelska militären, skriver C., har jag sökt sätta den gräns, som varit i min förmåga, och jag har givet kronobettjänningen order, att från fartygen hämta sådana personer.

Men antingen döljas de undan vid undersökningen eller ock äro fartygen redan avseglade, innan undersökning kan ske. Merendels förekomma dylika klagomål, när någon engelsk eskader uppehåller sig på reddan, ehuru säkra bevis saknas, att de förkomna drängarna låtit sig locka genom engelsk frikostighet.

Här vistas en överste (sic.) i engelsk tjänst vid namn *Mosheim*, vars förblivande härstädes skall ha till ändamål, att till engelsk krigstjänst anvärva ankomne eller ankommande utlänningar. För honom har jag givit tillkänna, huru oriktigt det är, att den ene eller andre av Kungl. Maj:ts undersåtar blivit av engelsk militär förledd och bortförd, ävensom att det synes otillåtet för utlänningar att här förhyra.¹⁾

Härvid har han svarat, att det förra vore honom både obekant och stridande mot hans tänkesätt, men att vad anvärvningen av utlänningar beträffar han ej vetat annat än att den vore tillåten, dock att han, efter mina föreställningar skall upphöra med denna sin förrättning men likväl begärde *skriftlig* anmodan av mig, vilket jag dock ej ansåg mig kunna giva. Jag har ej sedermera kunnat förnimma, att någon värvning skett, men jag har likväl trott mig böra omförmåla saken samt anhålla om bemyndi-

¹⁾ Carpelan har tidigare beklagat sig över Mosheim. Det föreligger nämligen ett handbrev från kabinettssekreterare *Gust. af Wetterstedt*, daterat om bord på *Amadis* vid Granboda den 5 okt., i vilket skrives, att landshövdingen skall föreställa överste Mosheim, huru otillåtet det är, att tvenne engelska värvare uppehålla sig i Göteborg och hemligen locka till sig rekryter. Enl. med England befintliga traktater har all värvning upphört i och med Pommerns förlust.⁸

gande att förbjuda Mosheim och hans medhjälpare att värva utlänningar. Några dagar senare kan Carpelan inberätta, att överste Mosheim och hans medhjälpare fått sin regerings order att återvända.⁷

Gällande passföreskrifter måtte emellertid ej från början tillställts samtliga vederbörande.

Så skriver den 25 april tillf. chefen för Västra arméns vänstra flygel:

»Då genom inkomna rapporter från Strömstad och gränsposteringarna inhemtats, att flera uti Norge bosatta personer och i allmänhet danska och norska undersåtar såsom försedda med Kungl. Maj:ts befallningshavande pass blivit över gränsen sända, men någon sådan författning ej är meddelad, som tillåter dylika personer under krigstid obehindrat genom landet återgå, vilka därigenom äro i stånd meddela flera skadande upplysningar, har generalbefälhavaren funnit sig föranlåten ej allenast kvarhålla under anbefalld bevakning de till Strömstad den 24. dennes med proviantfartygen ankomna tvenne sjömän utan även för framtiden begära att Tit. meddelar generalbefälet, när sådan tillåtelse till förpassning gives. Slutligen frågar han, enl. vilken författning danska och norska fångar förpassas till Skåne.»

Av stor betydelse för Sveriges sjöfart och handel samt den livliga korrespondensen länderna emellan var den reguliära engelska paketbåten, som gick på Harwich. Snart uppstod emellertid en viss misstanke, att denna postförbindelse även utnyttjades till för landet mindre gagnande syften.

Den 29 april erhåller sålunda postmästaren *Holland* och den, som expedierade de engelska postbåtarna, order från landshövdingen att mot 50 rdr vite övertyga sig att, utom kurirer, alla, som avresa med paketbåten skola vara försedda med behöriga pass antingen utfärdade eller påtecknade av landshövdingen personligen. Enligt norska källor begagnade norska köpmän under denna för Norge brydsamma tid i stor utsträckning den engelska paketbåten från Göteborg.

Genom handlanden *Carsten Tank* i Tönsberg smugglades breven till Göteborg för vidare befordran med postfartyget till Harwich. En stor del norska växlar blevo genom förmedling av Göteborg sålda på Hamburgerbörsen.¹⁰

I Stockholm har man haft hemliga förbindelser med speciell uppgift att inrapportera misstänkta individer. Så skriver *af Wetterstedt* i ett handbrev den 17 maj, att det kommit till hans kännedom, att förre franske ministern i Hamburg, *Reinhard*, broder begivit sig från denna stad redan förliden höst och förmodades uppehålla sig i Göteborg. Han säges resa i affärer för ett handelshus i Lübeck, vilket sannolikt endast är ett föregivande. »Reinhard skall vara mörk, av ett obehagligt utseende och länge använts av general Bernadotte som en av hans förnämsta spioner.» *Wetterstedt* antyder, att det är Kungl. Maj:ts nådiga vilja, att R. på försiktigt sätt uppsökes samt arresterad sändes till Stockholm. Vid arresteringen bör noga tillses, att



91. Generalen frih. G. M. Armfelt.

han ej hinner förstöra några papper. Samtliga av honom innehavda handlingar och dokument böra förseglade medsändas.¹¹

Den 25 maj skriver landshövdingen till af Wetterstedt, att vid den undersökning som vidtagits, befanns Reinhard redan ha skuddat stoftet från sina fötter och lämnat Göteborg på resa till Norge. Han hade logerat hos en löjtnant *Wennerqvist* i Masthugget och kvarlämnat en vagn jämte en del andra effekter. Landshövdingen utlovar, att om han återkommer, genast anhålla honom. Måhända hade även denne sina hemliga agenter.¹²

Men att även utlänningar, som anstälts i svensk tjänst ej voro av vidare önskvärd kvalité framgår av nedanstående episod.

Den 23 maj skriver *Armfelt* i egenskap av kommenderande general för Västra armén till *Carpelan* och meddelar, att till *Armfelt* inrapporterats, att en officer av hans generalstab, ingenörkaptenen *Jean Bart* på ett värdshus i Göteborg blivit med hugg och slag anfallen av 4 bovar och illa behandlad. Ej blott gärningsmännen voro straffskyldiga utan även värden, som låtit striden utan ingripande opåaktat pågå. *Armfelt* begär nu av *Carpelan* utredning och att därvid särskilt bör beaktas den av Kungl. Maj:ts senast

utfärdade stadga till officerarnas skyddande. Han fordrar, att straffet bör utmätas med all stränghet, så att »jag ej senare behöver på högre ort utkräva full satisfaktion. Kapten Jean Bart, vars häftiga sinnelag jag känner, kan måhända hava felat eller givit någon anledning till missnöje men detta berättigar icke de andra till självhämd. Då jag visserligen icke skolat neka den rättvisa, som billigen mot någon under mitt befäl stående fordrats, så är jag på andra sidan lika angelägen, slutar Armfelt, att ingen må ostraffat våga förolämpa någon individ av de trupper jag har äran kommendera.»

Utgången av denna undersökning ledde nog ej till det resultat, som Armfelt och ännu mindre den hetlevade ingenjörkaptenen föreställt sig.

Ur poliskammarens protokoll för den 30 maj framgår, att denna dag upplästes landshövdingens den 28 dennes avlätna skrivelse, enl. vilken en officer ur Västra arméns generalstab, ingenjörkaptenen Jean Bart på ett värdshus i staden, som landshövdingen sedan fått veta vara *Sjöbergs* uti Frimurarelogens hus, blivit av fyra herrar överfallen och illa behandlad, varför poliskammaren skulle företaga noggrann undersökning samt med makt efter lag och beskaffenhet förfara. Landshövdingeämbetet inföväntar delgivning, av vad härvid tillgöres för att därom kommunicera kommenderande generalen, varjämte stadsfiskalen herr auditör *J. G. In de Betou* blivit förordnad att såsom autor målet utföra. På grund av dennes yrkande kallades nämnde *Sjöberg* att inställa sig till förhör den 1 juni varvid

Johan Sjöberg förklarade, att han såsom kock egentligen endast tager befattning med matlagningen och uppehåller sig merendels i köket men icke i de rummen, där gästerna äro, helst dessa betala förtäringen ej till honom själv utan till pigorna som passa upp. Han äger sålunda ingen kännedom, vilka gästerna varit eller vad de företagit, dock drager *Sjöberg* sig till minnes, att klockan 10 eller 11 en afton vid pass 14 dagar sedan kom handlanden *Almfelt* till honom i köket och klagade över, att en herre, som talade franska språket och spisade i rummet näst intill källarestugan, var ganska bullersam och förolämpande emot de i samma rum spisande gäster, samt begärde, att vakt måtte bliva efterskickad. Men då *Sjöberg* varken hade håg eller tid för någon sådan befattning och ej tog närmare kännedom om saken, återvände *Almfelt*. *Sjöberg* tillade, att pigan *Ulrika Öman* handhaft uppässningen och att hon till äventyrs kunde lämna upplysning.

Ulrika Öman, tillkallad berättade, att onsdagen eller torsdagen i veckan före Kristi Himmelfärdsdag spisade i rummet näst intill källarstugan en främmande officer samt en doktor, vars namn hon icke kände, men som man plägade kalla engelske doktorn, en ung *Wohlfahrt*, handlandena *Almfelt* och *Gregorius Beckman* samt handelsexpediten *Casten Lamberg*. Tillfrå-

gad om ytterligare personer befunnit sig i rummet svarade Ulrika, att hon ej kunde erinra sig detsamma, helst mycket folk plögade gå till och från källarstugan.

Vid den 2 juni fortsatt förhör hade inkallats handelsbokhållaren Adolf Wohlfahrt, handlanden Bror Almfelt, handelsexpediten Jan Casten Lamberg och medicine doktorn Charles Hadvig. Handelsmannen Gregorius Beckman hade sökts men varit bortrest. Vid upprop i närvaro av stadsfiskalen, herr auditör In de Betou, inställde sig förenämnde kallade, vilka, särskilt hörda, berättade:

Wohlfahrt att efter det han en afton för vidpass 14 dagar sedan, såvitt han kunde erinra sig den 19 maj, i sällskap med Beckman, Almfelt och Lamberg kommit till traktör Sjöbergs för att därstädes spisa aftonmål, och de alla tagit plats vid nedre ändan av bordet i s. k. Lilla rummet, näst intill källarstugan, vid vars övre ända redan sutto doktor Hadvig och en okänd, som enligt sedermera inhämtad kunskap varit kaptenen Bart, blevo Wohlfahrt, Almfelt och Lamberg under samtalet sins emellan bestörta över kapten Barts vreda utseende och fällda okväden.

På Wohlfahrts fråga, om orsaken härtill, hade Beckman svarat honom, att den främmande herrn illa upptagit, att Beckman, som givit doktors hund en kotlett, därvid nämnt hundens namn Bajoqui.¹⁾ Härav tog Wohlfahrt sig anledning göra kapten Bart, vars häftighet ökats, föreställning, att hans uppförande vore otillbörligt och att Beckman ingalunda gjort sig förtjänt av en dylik behandling. Men som kaptenen icke dess mindre fortfor med otidighet och, efter det doktorn i tysthet talat med honom några ord, högljutt ropat:

— Tous les marchands de Gothembourg sont des canailles.²⁾

Wohlfahrt hade då yttrat, att han och de övriga i hans sällskap voro hederliga handlande och att de yttrade okvädinsorden: Canailles, coquins,³⁾ m. m. replierade på kaptenens egen person, tills han gittade bevisa sina tillvitelser.

Nu blev kaptenen ännu häftigare, rusade på Almfelt, vilken satt kaptenen närmast, och då Almfelt förde honom mot väggen för att där kunna hålla honom stilla, drog kaptenen ut värjan mer än till hälften. För det denne i sin sinnesförfattning ej måtte skada någon, tog Wohlfahrt värjan ifrån honom och lämnade den till någon i nästa rum sittande med begäran, att den ej måtte återgivas ägaren förr än dess hetta gått över.

¹⁾ Sannolikt efter ett vid den tiden i Kyrkostaten gängbart småmynt — Bajocco (pl. Bajocci).

²⁾ Alla köpmän i Göteborg äro kanaljer.

³⁾ Coquins = skälmar, skurkar, (även pultroner).

När Wohlfahrt återkom, fick han av kaptenen ett slag i ansiktet med dennes hatt, då Wohlfahrt gav honom ett annat tillbaka utan att därmed åstadkomma honom vidare skada. Högst förvirrad sprang kaptenen nu omkring i rummet, knöt näven under ansiktet på än den ene än den andre och fattade slutligen Almfelt i kragen. Men när Almfelt på golvet kullslagit kaptenen ropade denne, sedan han stigit upp:

— Vous êtes un brave homme, car vous m'avez vaincu,¹⁾ varefter han, som hittills ej talat annat språk än franska, slutligen på bruten svenska yttrade:

— Jag är svensk officer och ni endast pojkar, vartill såväl Wohlfahrt som Almfelt genmält, att kaptenens uppförande lämnade ej det minsta rum för den förmodan, att han vore fransk ännu mindre svensk officer.

Efter lämnad underrättelse, var kaptenen kunde återfå sin värja, togo Wohlfahrt och hans sällskap avsked, och försäkrar Wohlfahrt, att han tillförenej känt kapten Bart, som vid tillfället ej brukat svensk uniform. Wohlfahrt hade hittills förteगत händelsen, på det kapten Bart icke skulle blottställas för några obehagliga följder. Wohlfahrt tillade, att sanningen av hans berättelse kunde styrkas med flera vittnen, bland vilka han uppgav porträttmålare *Rylander*, assistenten *Celsing* samt traktör Sjöbergs pigor.

Handlanden *Almfelt* gav om förloppet från början till slut en enahanda berättelse, som tidigare Wohlfahrt endast med den skilnad, att kapten Bart, såvitt Almfelt kunde erinra sig, slagit Wohlfahrt i ansiktet med sin hatt, innan Wohlfahrt frantog honom värjan. Almfelt förklarade likaledes sig ej tidigare ha känt Bart, liksom han ej heller av klädedräkten kunnat sluta sig till, att denne vore svensk officer.

Lamberg instämmer i de föregåendes anförande, men som han under det detsamma pågick dels samtalat med en del genom rummet passerande, dels med andra i det yttre rummet hade han ej följt ordväxlingen och handgemänget med den uppmärksamhet, att han kunde påminna sig mer än att Wohlfahrt burit ut värjan i yttre rummet och att den okände fallit omkull på golvet.

Doktor *Hadvig* anförde, att aftonen i fråga hade han och kapten Jean Bart, såsom bekanta med varandra, suttit till bords, när Beckman tillika med de nu redan avhörda, vilka trenne personer han då icke till namnet kände, tagit plats vid andra ändan av samma bord. Under måltiden gav Beckman åt doktors hund, vars rätta namn Bajoqui och färdighet att kunna dansa han kände, en kotlett och frågade därpå kaptenen, om han sett Bajoqui dansa, varvid kaptenen utlätit sig ungefär sålunda:

¹⁾ Ni är en käck karl, som kunnat rå på mig.

— Vad, skulle jag som rest så mycket ej sett Bajoqui. Härvid svarade Beckman, att han menat hunden. Kaptenen förivrade sig då och utbrast i flera menliga utlätelser mot Beckman samt yttrade, sedan Wohlfahrt tagit Beckman i försvar och doktorn underrättat kaptenen, att Beckman vore handlande liksom troligen även de övriga i dennes sällskap, att om Göteborgs köpmän voro sådana som dessa närvarande, voro de alla kanaljer. Som ordväxlingen emellertid blev allt mer häftig, och doktorn ej hörde till dem som älskade osämja, hade han strax därpå förfogat sig hem och hade ingen kännedom om förloppet i övrigt.

När målet den 8 juni ånyo påropades hade *Beckman* träffats med kallelse och förklarade:

att aftonen den 19 sistlidne maj, under det han och förut omnämnda personer spisade aftonmål vid samma bord som doktor Charles Hadvig och en okänd, inträffade, att Beckman, som var bekant med doktor Hadvig och dennes hund med namnet Bajoqui, räckt hunden en kotlett med orden:

— Behagar Bajoqui?, då den okände vänt sig till Beckman och ropat:

— Vous êtes un polisson et carnaille, qui nomme le chien Bajoqui,¹⁾ var till Beckman, som härav fann sig oskyldigt förolämpad, svarat:

— Vous le serez vous mêmes et ce' n'est pas ma faute que le nom du chien est veritablement Bajoqui.²⁾

Den okände blev ännu mer uppretad och utbrast i mycken otidighet först emot Beckman och sedermera mot de övriga av dennes sällskap, då de sökte övertyga honom om obilligheten i hans uppförande. Beckmans vidare berättelse om förloppet överensstämmer i alla delar med den Wohlfahrt avgivit, och tillägger Beckman, att den okände, som han numera vet vara kapten Bart, vid tillfället var klädd i blå överrock med röd krage och hade i hatten en röd och vit kokard.

Sedan Almfelt, Wohlfahrt och Lamberg blivit förekallade och efter protokollets uppläsande liksom Beckman gillat sina däri upptagna berättelser, beslöt poliskammaren, att protokollet skulle utskrivas och landshövdingeämbetet tillställas. Carpelan befordrade protokollet till Almfelt, som tydligen ej funnit att full »satisfaktion» vunnits utan jämlikt sin tidigare skrivelse »på högre ort» sökte vinna full rättvisa.

Från *af Wetterstedt* anländer en den 11 sept. i högkvarteret Grelsby daterad skrivelse, i vilken denne utbedjer sig närmare underrättelser om förloppet. Tydligen har det av Carpelan till kabinetssekreteraren översända

¹⁾ Ni är en skurk och kanalje, som kallar hunden Bajoqui!

²⁾ Protokollet har: Vous de serez vous ménius (!!)

Beckman menar, att han ej rådde för, att hundens namn verkligen var Bajoqui.

polisprotokollet på högsta ort rönt annat mottagande än hos general en chef för Västra armén, ty all korrespondens i ämnet upphör.¹³

Men Göteborg besöktes vid denna tid ej blott av vinningslystna köpmän, israeliter, som sökte medborgarskap som »skyddsjudar», lycksökare av alla slag utan även av personer, som i politiskt hänseende hade ett visst inflytande.

Den 17 juni skriver Carpelan till kommandanten å Karlsten och meddelar honom, att Kungl. Maj:t befallt, att f. d. preussiska ministern i London baron *Jacobi Kloest* ej får vistas i Göteborg utan med sin svit måste bege sig till Marstrand för att där avbida sjölägenhet att återvända till Preussen. Han och hans svit få under vistelsen i Marstrand åtnjuta full frihet, men får ej lämna staden utan medels sjölägenhet, som han själv får ombestyras. På grund av en i landshövdingeämbetets registratur sedermera överkorsad skrivelse kan man finna, att utvisningen endast var repressalier mot de åtgärder preussiska hovet vidtagit mot svenske ministern i Berlin.

Den 23 juli kan Carpelan meddela konungen, att Kloest och den honom åtföljande sekreteraren, preussiske majoren, *M. de Perponcher*, den 19 juli åtföljt en engelsk konvoj för att överföras till hemorten. Legationssekreteraren *Schoetz* och dennes syster voro likväl ännu kvar i Göteborg.¹⁴

I sina memoarer skriver överstinnan Marianne Ehrenström, att baron *Jacobi Kloest* och hans sekreterare, ovannämnde de Perponcher, tillbragte fyra veckor i fångenskap på Marstrand. Den senare föredrog vistelsen i fästningen ej lika tålmodigt som ministern. Enformigheten tråkade ut honom och incognito gjorde han oss en visit i Göteborg. Han hade anlagt svart peruk och svärtat sina ögonbryn samt uppträdde som en tysk handelsresande herr Meyer.

Under det namnet presenterade jag honom för min man, som låtsade om ingenting och så åt herr Meyer middag hos oss. Mot kvällen sade Ehrenström helt stillsamt till mig, att jag skulle be vår gäst resa tillbaka till Marstrand för att icke kompromettera kommandanten, som var skyldig lyda sin konungs order. »Fågeln, som sluppit lös, flög snällt in i sin bur, utan att hans tillfälliga rymning blev bekant», slutar överstinnan.

Ett intimt samarbete rådde mellan landshövdingen och den härvarande engelske konsuln John Smith. Av korrespondensen dem emellan finner man, att båda gävo varandra värdefulla upplysningar och ömsesidigt voro varandra till nytta.

Den 3 sept. skriver Carpelan till Smith och meddelar, att en främling, som uppger sig vara fransk emigrant, hitkommit med paketbåten från Eng-



92. Överstinnan M. Ehrenström.

land och anmält sin avsikt att här kvarstanna. Han är ej försedd med engelskt pass och uppger som orsak härför, att han i England haft en »*affair d'honneur*», som tvungit honom att hastigt övergiva London utan att hinna få dylikt bevis med sig.

Då jag, skriver Carpelan, ej kan fästa något avseende vid ett dylikt föregivande och ej tillåta, att han här kvarbliver, får jag anhålla, att herr konsuln behagade träffa anstalt, att denne mr *Destoucher* med första lägenhet återsändes till England. Härmed har *Destoucher* förklarats sig nöjd men förklarats, att han saknar tillgång till sitt uppehälle.¹⁵

Vid denna tid uppehöll sig i staden en annan fransman, även han en av de olyckliga emigranter, som efter revolutionen lämnat Frankrike. I sina till kämnärsrätten ingivna skrivelser benämner han sig *le chevalier Louis De Lahautepié*, officier de Cavallerie et chevalier des ordres militaires. Vad han här i staden för övrigt vid denna tid hade för sysselsättning är svårt att avgöra. Genom ett magistratsprotokoll av den 23 sept. finner man, att han ingått till vallraseringskommittén och anhållit att emot grundlega erhålla upplåtelse å den utom Holmgårdssporten belägna bastionen för att där få anlägga en vaxljusfabrik, vilket dock av magistraten avlogs, enär platsen, enligt den uppgjorda planen, var avsedd bliva stadens framtida stora lastageplats.¹⁶

Landshövdingeämbetet hade haft åtskilligt med honom att skaffa samt med hans vedersakare konsul *Fontany*, när Carpelan den 11 okt. erhåller ett från af Wetterstedt daterat handbrev, i vilken denne meddelar, att det kommit till Kungl. Maj:ts kännedom, att en rysk general vid namn *Tormussoff* förliden höst översänt en summa av 100 dukater till en i Göteborg bosatt fransman vid namn de la Hautepié såsom respenningar till Ryssland, dit han skulle begivit sig som informator för generalens brorson. Nu återfordrar generalen sina penningar dem herr *Fauche* i Göteborg skall, åtminstone till största delen, ha i sitt förvar. Fauche påstår att tillfölje en process f. d. ryske konsuln *Fontany* anhängiggjort mot de la Hautepié, någon domstol belagt pengarna med sekvester såsom varande rysk proprieté. W. begär om upplysningar och avskrift av utslaget.

Louis de la Hautepié¹⁾ är en för dessa dagars Göteborg ej sällsynt typ. Hans mellanhavanden med den i otaliga stämningar och kravmål mindre väl kände konsuln, assessor *Fontany*, visar att svindlerier och bovstreck ej voro den tiden främmande. Som en kulturbild från kontinentaltidens Göteborg, då bland lycksökare från skilda håll även spillror från kontinentens stora tilldragelser här strandat, erbjuder Hautepié sitt intresse. Ur kändisrättens protokoll och hans egna skriftliga inlägg skall här i sammanträngd form återges de viktigaste scenerna i dramats förlopp.

Någon gång på hösten 1807 torde de la Hautepié anlant till Göteborg och här sammanträffat med hertigen av *Gramont*, som i greven av *Lille's* (sedermera Ludvig XVIII) och hertigen av *Berry's* sällskap befann sig i staden på genomresa från Karlskrona till England. Hertigen av Gramont hade varit chef för den kår, där H. enligt egen utsago, tjänat »ej utan beröm före franska revolutionen» samt rekommenderat honom såsom lärare för guvernörens i Riga, general *Tormussoff*, brorson. H. har tydligen vid ankomsten till Göteborg befunnit sig i knappa omständigheter, enligt egen uppgift ej innehaft mer än 167 rdr, som han anförtrodde i konsul *Fontany's* vård. Snart nog skulle han finna, vilken obetänksamhet han därvid begått.

»Emigrant och knappast i stånd uppehålla livet med mitt arbete, hade jag alltför väl behöft mina pengar till fyllandet av de oundgängliga behoven, men — de voro i herr *Fontany's* händer. Då jag endast sällan kunde utbekomma mindre delar därav och stod i valet mellan att svälta ihjäl eller mottaga min föda vid herr *Fontany's* bord, bör man väl ej undra, att jag valde det senare. Jag tillstår, att jag begagnat mig en lång tid av denna förmån — men vad skulle jag göra?»

¹⁾ Enl. de officiella dokumentens stavning.

I sin inlaga säger sig H. dock ha gjort Fontany en del tjänster, varför han nog till en del gjort skäl för födan. Någon gång i slutet av november månad har hans fordran av Fontany uppgått till omkring 90 kr., då, i början av december, general Tormussoffs brev, daterat den 29 okt., anländer, innehållande en växel på 100 holländska dukater till Hautepiés resekostnader samt uppmaning att efter eget val färdas landvägen eller kortaste sjövägen till Riga. Emellertid hade brevet med i detsamma även innelyckt, från ministern för utrikes ärenden i Petersburg för H. utfärdat pass, adresserats till Fontany, som underrättade H. härom, men redan från början tyckes ha velat draga ut på tiden. Ett från H. ankommet påminnelsebrev besvarar han sålunda:

»Jag får härmed underrätta herr Louis om mottagandet av hans artiga skrivelse. Inom några dagar skall jag översända det pass han förtjänar tillika med det, som tillkommer honom av resten av den summa, han anförtrott i mitt förvar. Jag vågar hoppas, att herr Louis täckes tillåta några dagars dröjsmål med utbetalningen av 90 rdr (ej 92 efter eder uppgift) med någon liten avkortning enl. räkning, som jag skall skicka i anseende å det underhåll i mer än två månader, ni fått i mitt hus.

När Hautepié slutligen den 12 dec. finner sig hos Fontany för att avhemta pass och penningar, förelägger denne honom först ett dokument att underteckna. Själv säger sig H. i sin godtrogenhet ha undertecknat detsamma, ehuru han insåg, att han endast inför greve Tormussoff vore skyldig kvittera och redovisa för summan. Sedermera insåg han, att en dylik kvittens endast bort lämnas till befullmäktigat ombud och allraminst i hans — herr Fontanys händer!

Kvittensen hade nedanstående lydelse:

Jag har bekommit av ryska konsuln Fontany ett till mig adresserat brev, i vilket var innelyckt en växel på hundrade holländska dukater att betalas av hrr *Ekman et C:ie*, vilken växel blivit betald i svenska penningar med summa 337 rdr riksgäldsmynt eller efter kurs på stället 3 rdr 24 sk. mer.

Denna summa skall lämnas under herr Fontanys händer om extra ordinarie händelser förhindra mig att därav göra bruk, i vilket fall denna summa av herr konsuln tillställs hans excellens *Alexander Tormasoff*¹⁾, general vid kavalleriet, guvernör i Riga. Gjord dubbelt. Göteborg 12 dec. 1807 (underskrift).

När Fontany emellertid fått detta erkännande i sin hand vägrar han utlämna passet liksom Hautepiés tillgodohavande av 90 kr.

¹⁾ Namnet stavas än Tormussoff än Tormassoff.

H. befann sig nu i den situation, att han ville resa men kunde ej. Respenningarna ansåg han sig ej kunna använda, ehuru han led brist på det nödvändigaste. Då hans dagliga påminnelser om bekommande av sitt tillgodohavande hos Fontany ej ledde till något resultat hotar han slutligen göra anmälan hos ryske envoyén i Stockholm, *Alopeus*. Ställd inför detta hot anmodar Fontany handl. *P. F. Fauche* att bilägga saken. Fontany fordrade, att i förväg erhålla en slutlig kvittens, varemot han förband sig betala den återstående summan. I god tro översände Fauche kvittensen. Budet återkom utan penningar, Fontany hade behållit kvittensen. Då herr Fauche gjorde invändningar häremot, svarade Fontany med falska undanflykter.

»Ett fordringskvitto», slutar Hautepié sitt anförande, »för en obetald summa är något ej ens den minst redlige skulle tillvita sig.»

»Herr Fontanys uppförande emot mig och mot herr Fauche kanske tillfullo i allas ögon rättfärdiggör mitt misstroende att nedsätta mina respenningar i hans händer, allra minst i en stad, varest man alltför många gånger hört herr Fontanys namn upprepas inför domstolarna, ofta för de obetydligaste fordringar. Det blev således, fortsätter H., en nödvändighet att överlämna i någon annans förvar de 100 dukaterna, av vilka jag för inköp av åtskilliga för resan nödvändiga saker måst lyfta 50 rdr. Själv var jag nu utblottad på alla medel. Jag anmodade herr Fauche att för min räkning förvara de 287 rdr, till dess jag var färdig anträda resan till Ryssland, likväl med det tillägg att, om hinder för resan skulle inträffa, pengarna skulle tillställas hans exc. Tormussoff.

Tormussoff hade naturligt nog börjat undra, varför hans brorsons tilltänkte lärare ej inställde sig, varför han från Riga avsänder ett den 4 januari daterat brev till Hautepié, i vilket han erkänner sig från Fontany mottagit Hautepiés kvittens och uttrycker förhoppningen, att H. mottagit det medsända passet. Han hoppas snart råka H. i Petersburg, dit han skulle begiva sig. Han avslutar brevet med den övertygelsen, att H. skall bli nöjd både med honom och brorsonen. När Fontany alltjämt förhalade passets utlämnande hade H. slutligen vänt sig till landshövdingen frih. Carpelan, vilken, efter ett par fruktlösa anmaningar, lät tvenne officerare vara H. följaktlig till Fontanys bostad.

»Knappt hann jag», skriver H. i sin anmälan, »visa mig, förrän herr Fontany överhopade mig med den grövsta otidighet och vedermälen, dem anständigheten förbjuder att här upprepa samt hotade mig med hela sin hämnd. Vid utbrottet av detta ursinne blev en av de närvarande officerarna nödsakad ålägga honom tystnad. Likväl vägrade han enständigt att



93. Utsikt över Stora Hamnkanalen och Stora torget från hörnet av Östra Hamngatan (efter Weinberg).

utlämna mitt pass och berövade genom detta hinder en olycklig emigrant hoppet att se sina mångåriga missöden upphöra.»

Nu tyckes även landshövdingen ha förlorat tålmodet. Han sänder majoren *Utfall*¹⁾ med befallning utkräva passet. Även han fick vandra förgäves, men Fontany lovar att skriftligen förklara orsaken till sin vägran. Inlagan, som är daterad 13—25 april är ett försök att framställa H. i mindre fördelaktig dager.

I skrivelsen förklarar sig Fontany ha emottagit det för H. avsedda passet, men att han ansett, att H. hittills endast föreburet förevändningar (sic.) för sin uraktlåtenhet att resa. Före krigets utbrott hade han mycket väl kunnat resa landvägen till Ryssland. Visserligen hade H. i skrivelse till hans exc. ursäktat sitt dröjsmål och erbjudit sig denna vår avresa till Riga, men samma dag hade han för herr Fauche uttalat sitt tvivel, huruvida han besutte erforderlig duglighet för ämbetet i fråga, samt uppmanat herr Fauche tillskriva hans exc. med begäran, att efterskänka de honom tillställda respenningarna.

»När detta kommit till min kännedom», fortsätter Fontany, »under rättade jag omgående Tormussoff och håller jag för troligt denne redan anskaffat annan guvernör. Först efter krigets utbrott visar H. ett påfallande intresse för avresa. Fontany förklarar slutligen sig ej kunna utlämna passet, emedan han anser, att om H. bekomme såväl penningar som pass, han skulle bedraga Tormussoff, vilket, utbrister han, »vore den minsta olyckan». Hautepié har nog andra avsikter i Ryssland än att vara guvernör för exc. Tormussoffs brorson, en misstanke, vartill hans förbindelser med vissa personer ger tillräcklig anledning. »Endast på min monarks uttryckliga order», slutar han, »utlämnar jag det omnämnda passet».

Sannolikt har Fontanys ekonomiska trångmål slutligen kommit i det läge, att han beslutat sig skaffa penningar, på vad sätt det än ske må. Han stämmer sålunda H. till kämnärsrätten den 29 april, »att genast till Fontany utlämna ett hundra dukater, som han för en växel av herrar Ekman et C:ie lyftat». Som bekant hade H. undertecknat förbindelsen in duplo.

Efter flera inställelser, där kärandens talan fördes av regementsauditör *P. Brusewitz* och svarandens av v. auditör *J. C. G. Qvillströmer*, vartill, enär målet ansågs även beröra Kungl. Maj:ts och kronans rätt, stadsfiskalen, auditör *I. G. In de Betou* förde den sistnämndas talan, föll utslaget den 18

¹⁾ Jacob Gustaf Utfall, major vid Bohusläns regemente. Ägde och bebodde Nygård.

oktober, att H. på grund av reversens avfattning dömdes betala Fontany det omstridda beloppet, vilket antagligen genom rättens tillskyndan tidigare blivit satt i taka händer hos handl. *Peter Wennerholm* i Masthugget. H. vore dock förbehållet, heter det i utslaget, att för vidare talan få hålla sig till *Wennerholm*. Sannolikt hade general *Tormussoff* aldrig sett skymten av sina hundra dukater, sedan de kommit i ryska konsulns händer.

Huruvida sammanhängande med krigsutbrottet eller av annan anledning hade Fontany ställts under bevakning. Sannolikt är det hans egen- skap av rysk konsul, som föranlett Kungl. Maj:t att därom giva befallning. Den 28 mars skriver *Carpelan*, att Fontany befinner sig i högsta torftighet och hos landshövdingen begärt medel för sig själv och sitt hushåll. *Carpe- lan* säger sig ej ha kunnat vidtaga någon åtgärd innan förhållningsorder erhållits angående underhållets storlek och utbetalande.

»Hans omständigheter», slutar C., »äro högst medellösa. Han har en mängd obetalade skulder, för vilkas gottgörelse borgernärerna ha ringa hopp».

Sannolikt har man i Stockholm gjort hänvändelse till envoyén *Alopeus*, dit även Fontanys fordringsägare skrivit. Genom regeringen låter *Alopeus* emellertid den 9 april underrätta *Carpelan*, att han ej har »några medel att ställa till herr Fontanys förfogande».

Den 7 sept. kan *Carpelan* slutligen meddela regeringen, att från ryske ministern i Köpenhamn ankommit först 1,500 rdr banko, och att sedermera ytterligare 600 rdr voro att förvänta, varigenom ryska konsuln Fontany kan förnöja sina fordringsägare. Då någon lägenhet till sjöss ej är att påräkna till preussiska hamnar hemställer C., huruvida Fontany får erhålla pass till resan Helsingborg—Helsingör.

Hautepié framlevde sina återstående dagar som en anspråkslös språk- lärare i Göteborg och avled någon gång före 1827. Hans änka, *Elisabeth Wahlström*, avled 1827. Han efterlämnade tvenne söner, den ene *Antonio Louis*, konstförvant avled 1905. Om den andre sonen, som var slaktar- säll, saknas uppgifter.¹⁷

Även om den här ovan omnämnde handlanden *Fauche* har *Marianne Ehrenström* en del att förmäla i sina memoarer.

»Bland de många främlingar, som kommit till Göteborg,» skriver hon, »var det en, som särskilt tilldrog sig landshövdingens uppmärksamhet, och han befallde min man att hava ett särskilt öga på honom, ty landshövdingen visste, att det var den beryktade polismästaren *Fouché* från Paris, som kejsaren utan tvivel skickat hit för att spionera på de förenade arméernas rörelser.

Fouché's uppträdande i Göteborg föreföll Ehrenström mycket litet sannolikt, ty antagligen hade den celebre polismästaren i sitt eget land allt för många härvor att lösa för att ha tid att uppträda såsom inkvisitor i Sverige. För övrigt fanns det tillräckligt många, som ville göra tjänst som spioner, så att vi då ej ledo någon brist på dem. Men i åtlydnad av landshövdingens befallning övervakade min man den förmodade Fouché. Detta gjorde mig nyfiken att få se en så märkvärdig person, och jag bad min man att på ett eller annat sätt visa mig honom.

En dag ropade han mig till fönstret och sade:

»Se, där står han.»

Min syster och jag skyndade dit och sågo med våra egna ögon den omtalade Fouché, som obesvärat stödde sig mot balustraden till den stora bors-trappan. Men min syster betraktade honom och utropade omedelbart:

»Men det där är Fauche, en bokhandlare från Hamburg och den hederligaste karl på jorden. Jag känner honom mycket väl och vet, att han är ur stånd att spionera.» Ehrenström, som av min syster styrktes i denna övertygelse, skickade en adjutant till herr Fauche för att be honom komma upp samt meddelade honom i få ord, för vem man tog honom, och under rättade honom om, att han stod under polisens omedelbara uppsikt.

Herr Fauche visade sitt pass — vid hans ankomst hade min man varit frånvarande och därför ej kunnat visera det, i följd varav det skickats direkt till landshövdingen. Fauche hade ej svårt att rättfärdiga sig, bad att få göra sin visit hos min syster, grevinnan Taube, och gjorde besök även hos oss. Denne hederlige man, som tänkte slå sig ned i London och i anledning av affärer måste stanna i Göteborg, kom sedan att tillhöra vårt dagliga umgänge, och vi hade ofta mycket roligt åt det besynnerliga *qui pro quo*, var-till hans namn varit orsaken.

Landshövdingen, som ej kunde franska, hade tagit Fauche för Fouché, och den goda generalen ville ej på något språk, ej ens på finska, lära sig begripa, att han tagit miste på person. Han trodde, att han skulle kompromettera sin värdighet, om han avstod från en mening, som han uttalat, och bibehöll sitt agg till Fauche — ett agg, mycket naturligt för svaga hjärnor, som aldrig kunna erkänna ett misstag. Som man märker, hade fru kommandantskan ej heller glömt *sitt* agg till landshövdingen, som här ännu en gång får en påminnelse om sitt oförsiktiga yttrande vid den celebra frukosten.¹⁸

Den 4 sept. skriver af Wetterstedt i ett handbrev till Carpelan, att fyra ynglingar, uppfostrade till handel i Lübeck och hemmahörande i Göteborg, försedda med pass av general Bernadotte, nyligen till riket återkommit och

begivit sig till sin fädernesstad. »Som de berättat många tidningar och dessutom i anseende till det omförmälda passet böra förtjäna någon uppmärksamhet, har Kungl. Maj:t befallt mig anmoda eder att låta följa dem på obemärkt sätt samt i händelse de skulle bliva för *stränga novellister* genast förhålla dem deras ofog.» Det bifogade, av Köpenhavns Politiemästare utfärdade passet av den 25/8 1808 lyder på *Claes Henrik Damm, Johan August Damm*,¹⁾ *Vilhelm* eller *Billy Malm* och *Niklas Åkerman*.^{19.}

I sitt svar, den 23 sept. skriver C., att »dessa barn hava erhållit en sorgfällig uppfostran och alltid utmärkt sig för synnerligen sedigt och gott uppförande. Ingen annan än en illasinnad person har kunnat klandra dem för deras förhållanden eller angiva dem för anstötliga utlätelser. Dessa senare äro säkerligen ogrundade.»

Ungefär samtidigt erhåller C. ett annat handbrev från af Wetterstedt, daterat högkvarteret i Grelsby den 23 sept., enligt vilket envoyén *Adlerberg* i London säger, att en fransk kolonist *Joseph Alexandre Poullain de Tremors* på certifikat från parlamentsledamoten *Maryat* av *Adlerberg* erhållit pass till Sverige i slutet av maj. Ehuru han även erhållit pass från engelska regeringen och licens från Alien Office har man fått stor anledning misstänka honom såsom spion. W. anbefaller efterspaning, som även verkställdes men utan resultat. Tremors har tydligen varit av samma kategori, som den förut efterspanade Reinhard, en komet med tämligen obestämbara banor.^{21.}

Själv synes Carpelan vid samma tid fått misstanke mot en i Hamburg hemmahörande handl. *J. Henr. Jetzer*, vilken anträffats ute i en liten båt mitt ute i Kattegat och kommande från Norge. C. hade kvarhållit honom såsom misstänkt att vara »leverantör till rikets fiender». Oaktat han företett borgen från den ansedda firman *Andersson et Wohlfahrt*, synes C. ha varit betänksam och satte sig i förbindelse med Kungl. Maj:t den 24 sept., i vilket brev Carpelan begagnar tillfället meddela en del av Jetzers utsagor bl. a., att stor brist på spannmål rådde i Norge med ty åtföljande allmän nöd.

Närmare undersökningar gävo emellertid förhanden, att Jetzer var »associé med handelshuset Gryning, Jetzer et C:ie i Hamburg och medförde fullt antagliga kreditiver på betydande summor till uppgörande av affärer i Göteborg», samt att hans resa till Norge endast företagits i avsikt att däriifrån komma till Göteborg. Kungl. Maj:t medgav honom vistas å fri fot samt fritt resetillstånd till Hamburg.^{22.}

¹⁾ Enligt en senare skrivelse från W. skulle de ha sagt, att »fransmännen skulle komma till Sverige». Ynglingarna voro söner till Joh. Damm, en av delägarna i firman Fredr. och Joh. Damm, kolonialvaruaffär med kontor i hörnet av Vallgatan och Västra Hamngatan.^{20.}

Av samma typ som ynglingarna Damm, Malm och Åkerman synes en ung engelsman vid namn *Vilhelm Bell* hava varit. Det är fortfarande den eljes synnerligen kloke af Wetterstedt, som naturligt nog genom påtryckning från högre ort, skriver (26 sept.), att Bell, som varit i institut i Königsberg och efter ankomsten till Sverige relaterat icke sannfärdiga nyheter, skulle efterspanas, varvid hans tungomål särskilt skulle utforskas. Han skulle varnas och översändas till England. Den svarsskrivelse C. avsände är ej utan sin betydelse. Den visar, att det ej var blott konungens allra närmaste omgivning, som kände hans svagheter, utan att hans mentalitet var känd i vidare kretsar.

Till kabinetssekreteraren skriver alltså Carpelan, att Bell hitkommit den 19:de i förra månaden från Skåne och samma dag embarkerat på en engelsk paketbåt.

»Han har omtalat, att kejsaren av Ryssland, dennes broder, prins Konstantin, samt ministern greve Romanzoff den 20 sistl. sept. varit väntade till Königsberg för att jämte konungen av Preussen begiva sig till Erfurt, varest Napoleon Bonaparte den 26 i samma månad skulle inträffa. Beträffande politiska förhållanden eller krigshändelser har Bell ej uttalat sig.»

I konceptskrivelsen har C. låtit överstryka kejsar Napoleon och ersätta namnet med det borgerliga M:r (monsieur) Bonaparte, vilket ju borde tilltala konungen, som alltid vägrat erkänna Napoleon som kejsare.²³

Ehuru själv militär är det företrädesvis vid handläggningen av ärenden med militär innebörd som Carpelan ådrager sig klander och tillrättavisningar.

Den 4 okt. skriver han till fältmarskalken *Toll*, att danske löjtnanten greve *Reventlow* blivit tillfångatagen av en engelsk kryssare, som uppbringat ett danskt fartyg. *Reventlow*, som införts hit till Göteborg, hade av den engelske befälhavaren medgivits tillstånd hemresa till Danmark, sedan han avgivit försäkran att under närvarande krig icke tjäna mot England eller mot dess allierade. »Jag har», fortsätter Carpelan, »på engelske konsulns begäran icke kunnat vägra pass för greve *Reventlow*, men ställt detsamma till Tit. högkvarter, varest han bör sig hos Tit. anmäla till erhållande föreskrift om och på vad sätt hans överfart till Köpenhamn bör tillåtas. *Reventlow* har även till mig lämnat skriftlig försäkran, att icke under detta krig göra tjänst mot Sverige eller dess allierade.

»Med mycken förundran», skriver den gamle fältmarskalken, »har jag mottagit herr generalens memorial av den 4 dennes, att danske löjtnanten greve *Reventlow* på engelske konsulns begäran hit förpassats.» Ett givet hedersord hindrar icke att omtala allt vad man erfar och ser. Att förpassa en fientlig officer till defensionslinjen är mer än oväntat, då han där utan

tvivel skall upptäcka mycket. Att förvänta av mig, att jag skulle tillåta en sådan resande avgå, för det han erhållit herr generalens respass, är att misskänna min uppmärksamhet. Engelske konsuln hade kunnat embarkera den han har så mycken ömhet för på ett dess nations fartyg och skicka honom till engelske amiralen att med parlamentär avlämnas i Helsingör. Händelsen inberättas nu i underdånighet och jag går i författning, att Reventlow vid Engelholm får under uppsikt återvända till Halmstad och där förbli till dess nådigt förordnande ankommer. Herr baron behagade framdeles icke utan högvederbörligt tillstånd någon dylik till överresa hit förpassa.»

Upprörd över denna kraftiga admonition skriver C. till Kungl. Maj:t (12 okt.). Han ursäktar sig med, att han icke vetat, huru man skulle sig förhålla till danska fångar tagna av engelsmännen.

»Hoppas E. Kungl. Maj:t tackes finna min åtgärd med Reventlow icke hava varit utan anledning och att den förövrigt icke är förhastad, obehörig eller oförsiktig, då tillståndet för Reventlows resa ej sträckt sig längre än till hans excellens högkvarter. — — — Skulle jag likväl härutinnan begått något fel hoppas jag på överseende.»

Svaret innebar inget överseende.

»Kungl. Maj:t har ej utan missnöje förnummit det gen. löjnt. m. m. frih. Carpelan uppå engelske konsulns anmodan emottagit fångne danske löjtnanten Reventlow, tilldelat honom pass att till Skåne avresa, vartill gen. löjtnanten *ej äger tillstånd helst stridande mot allt krigsbruk och utan särskilt därtill givet tillstånd*, till följe varav etc. — — — föras ombord å engelskt skepp för att genom engelsmännens egen försorg bliva till danska kusten avlämnad.»²⁵

De rådande konjunkturerna, främst Sveriges allians med England, hade, som redan tidigare omnämnts, utom en mängd yngre affärsmän från England och Tyskland, främst Hamburg, även hitlockat en del lycksökare och tvivelaktiga existenser. En och annan kvinna synes, ehuru oförskyllt, av omständigheternas makt blivit här internerad.

Den 25 dec. kom från överståthållarämbetet en skrivelse innehållande konungens befallning, att den hitkomna friherrinnan *Monwall*, hennes son, baron *Monwall* samt dotter *Flora*, vilka ej längre kunde tillåtas vistas i Stockholm, borde med första paketbåt avsegla till England och deras avresa på allt möjligt sätt befordras. Pass skulle, om så påfordrades, sökas hos engelske konsuln i Göteborg.

Men konsul Smith vägrade utfärda sådant. Då de engelska paketbåtarna stodo, evad passagerarna angick, under konsulns inseende kunde landshövdingen intet uträtta helst någon annan lägenhet ej förefanns. Han begärde förhållningsorder samt angav, att friherrinnan uttalat sin önskan att få avresa över Karlskrona eller Karlshamn för att därifrån med licensförsett fartyg bege sig till tysk eller preussisk hamn. Tillsvidare var hon kvar i Göteborg men ägde ej ett öre till sitt uppehälle. Endast kläderna. Landshövdingen hade därför varit nödsakad bisträcka henne och utbeder sig närmare förhållningsorder. Efter att Carpelan förgäves sökt få henne och hennes barn med en skeppare från Lund i början av januari, förblev hon kvar utan att någon annan lägenhet yppade sig. I slutet av februari presenterar gästgivare *Söderling*¹⁾ landshövdingeämbetet en räkning på 300 rdr för friherrinnans vivre och logis, vilken räkning landshövdingen översänder till magistraten med order att betala efter prövning av räkningen samt göra sig betäckt av friherrinnans medförda tillgångar. I slutet av mars får magistraten en ny räkning lydande på 153 rdr och 42 skilling.

Dessförinnan ha emellertid hon och barnen blivit överförda till Marstrand, ty landshövdingen sätter sig i förbindelse med kabinettssekreterare af Wetterstedt och uppger hennes samfällda skulder. I Marstrand häftar hon för ytterligare 33 rdr och 28 sk., samt 5 rdr för tvätt. Som hon ej ägde medel till överresan hade landshövdingen, när hon ombordfördes på paketbåten till England, måst förskottera pengarna för biljetter m. m.

Härmed var likvisst ej frih. Monwalls saga slut. Den 22 mars skriver landshövdingen till riksföreståndaren och meddelar, att oaktat han utrustat henne med pass till svenske ministern i London och konsul Smith lämnat vanligt pass, hade hon och hennes familj ej mottagits i England utan återskickats. Än en gång försäkrar landshövdingen, att hon är fullständigt utblottad. Själv hade hon nu uttalat önskan att över Helsingör få bege sig till Österrike, där hennes man tjänstgjorde vid armén. Genom handbrev från af Wetterstedt den 17 apr. medgavs landshövdingen att av omhänderhavda medel emot behörig kvittens ordna hennes affärer, varjämte hon i nådegåva erhöll 150 rdr banko. Pass medsändes.

Den 25 apr. meddelar Toll från Skåne, att den österrikiska baronessan med barn avrest till Helsingör.



¹⁾ Gästgivaregården låg på Göta Källares nuv. plats.

KAPITEL XVII.

Furstligt främmande.

I slutet av sommaren 1808 fick staden äran av hertigparet Angoulêmes¹⁾ besök, vilka tillsammans med grevens av Lille (sedermera Ludvig XVIII) gemål några dagar här uppehöll sig.

Det var ej första gången den landsflyktiga kungafamiljen gjorde staden den äran. I oktober (1804) hade greven av Lille och greven av Artois sammanträffat i Kalmar, och som greven av Artois tidigare vistats i England, hade han på resan till Kalmar stannat i Göteborg i tre dagar och där mottagits — enl. konungens order — med all den honnör, som tillkom hans rang. Greven hade vid detta tillfälle intagit supé hos kommandanten, öfverste Ehrenström, vars hustru Marianne, född Pollet, väckt grevens intresse, enär hennes far under fyrtio år gjort tjänst under liljebaneret.

Några år senare, 1807, fick Göteborg mottaga ett nytt besök av de landsflyktiga bourbonerna, som då skulle begiva sig till England ifrån sin vistelse i Karlskrona. Denna gång hade greven av Lille, åtföljd av sina båda nevöer, hertigarna av Angoulême och Berry samt av hertigen av Gramont, grevarna Avarey, Damas, Nantouillet och de la Ferronay samt chevalier de la Rivière, stannat i staden i trenne veckor och vid ankomsten mottagits på Gustaf Adolfs befallning med full kunglig ståt. En ihållande motvind hindrade denna gång avresan, men man synes ha roat sig med musikaliska soaréer, kortspel, en bal i Amaranterorden samt även en danstillställning hos kommandanten Ehrenström.

Denna gången (juli 1808) blev uppehållet ej så långvarigt. De kungliga franska damerna och hertigen av Angoulême hade på grund av fredslutet mellan Ryssland och Frankrike måst lämna Ryssland för att begiva sig till England, att där sammanträffa med den övriga familjen.

Överstinnan Ehrenström hade av Gustaf Adolf erhållit order att mottaga Ludvig XVIII:s drottning, vilket hon även gjorde, men uttalar sig i sina

¹⁾ Louis Antoine de Bourbon, son till greven av Artois (sedermera Karl X), var gift med Marie Therese Charlotte, Ludvig XVI:s dotter. Det var på återvägen till London besöket i Göteborg ägde rum.



94. Greven av Lille
(sedermera Ludvig XVIII).



95. Greven av Artois
(sedermera Carl X).

memoarer ytterst vanvördigt om majestätet. Hertiginnan av Angoulême, som tillsamman med sin man anlände några dagar senare, synes däremot ha väckt hennes entusiasm.¹

Den 25 juli skriver Carpelan till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Vänersborg, att påföljande onsdag (27 juli) avreser hertigen av Angoulême från Göteborg till Trollhättan kl. $\frac{1}{2}$ 6 på morgonen tillika med sin svit för att bese vattenfallen, och hade Carpelan genom expressbud rekvirerat skjutsar. Hertigen skulle tillbringa natten därstädes och följande dag återvända. Borgmästaren *Johan Kroll* skulle anmodas vidtaga lämpliga åtgärder för de höga resandes bekvämlighet. På grund av ett starkt åskväder måste dock resan uppskjutas till den 1 aug. Den 30 juli hade landshövdingen inberättat till konungen, att drottningen av Frankrike samt hertigparet anlant till Göteborg samt på ett med de kungliga personernas rang förenligt sätt blivit mottagna och logerade.

Först den 19 aug. kunde landshövdingen meddela magistraten, att hennes majestät, drottningen av Frankrike, följande dag skulle avresa. Magistraten skulle föranstalta, att alla på reviret liggande fartyg skulle hissa flaggor och vimplar. Avresan företogs med engelska fregatten *Euryalos*, kapten *Dundas*.

I sitt »Sannfärdiga historiska sammelsurium» skriver tolagskamrern *Johan Jacob von Hollen* om sitt sammanträffande med de furstliga gästerna ute på hans landeri, Marieholm. Besöket var tydligen ej averterat.



96. Marieholm.

»Helt oförberett, skriver han, »fick jag i min negligé visit av den landsflyktiga, kungliga franska familjen, Prinsen av Angoulême, hertigen av Berry, madame (Royale), dotter av den olycklige Ludvig XVI, erkebiskopen Talleyrand och biskopen av Toulon, med vilka jag måste, nolens volens, utan att få omkläda mig, spatsera av och an i trädgården.

De voro mycket artiga, men prinsen med sin stora St. Spiritusorden föreföll mig något stolt, varemot hans gemål var mycket nedlåtande och intagande, och jag blyges ännu, att jag varken kunde säga henne det tyska, mycket mindre det botaniska namnet, på vårt vanliga oxelträd utan det var och blev oxel så länge vi talte om dess blomster och bär.»³

På auktion i artilleritygboden (Sillgatebastionen) såldes sedermera hertigens vagnar två st. fyrsitsiga och en tvåsitsig kupé, samtliga övertäckta, en kalesch med sufflett och tvenne Holsteinska vagnar.

Sviten var emellertid så stor, att en del av densamma måst kvarlämnas i Karlskrona. Först i dec. anmodas landshövdingen, på franska konungens genom greve de la Cour framförda begäran, träffa reseanstalter för konungens av Frankrike livdrabant *Lucherque* resa till Göteborg. Sviten skulle där avvakta »att hans brittaniska majestät medgav dem lägenhet komma till England». Skjutspengarna fick, liksom vid hennes majestäts resa, bekostas av kronan. Av landshövdingens skrivelse till magistraten finner man, att den 24 jan. skulle

utom livdrabanten Luckerque anlända *monsieur de Franwall*, *monsieur de Maledan*, *l'abbé Cannone*, *monsieur Bousset*, *madame Brand*, *madame André* med son, *monsieur Julien* samt *monsieur Marcilly* med hustru och 2 barn.⁴

I slutet av året (21 dec.) skriver landshövdingen v. Rosen till samtliga kronofogdarna, att enligt inlupna underrättelser skulle H. K. H. Sveriges rikes kronprins (Carl August) den 6 nästkommande januari företaga sin resa från Svinesund och efter nattkvarter i Tanums prästgård och Uddevalla stad fortsätta resan hit. Allmogen skulle tillse, att hästarna voro väl skodda. Vägarna upplagas. Där grindarna voro så trånga, att man ej kunde köra med fyra hästar i bredd, skulle den ena grindstolpen uppdragas eller avhuggas.⁵

Av de ordningsregler, som av landshövdingeämbetet den 30 dec. 1809 utfärdas till poliskammaren, får man en inblick i stadens allmänna utseende, evad ordningshållning, rengöring och yttre skick vidkommer.

»Under H. K. H. kronprinsens förväntade härvaro bliver det av högsta angelägenhet, att polisbetjäningen med omtänksamhet och driftighet håller ordning, så att vad som befaller till förekommande av trängsel och oreda varder noga och skyndsamligen efterföljt. Jämte det jag får anmoda Tit., att polisbetjäningen härom förständiga samt att tillika låta tillsäga i husen, att hantverkare och andra husbönder förmana sina gesäller, lärogossar och tjänstefolk till anständigt uppförande både under H. K. H. färdande inuti staden och dess Höga vistande härstädes, så att oväsen eller bullersamma uppträden må förekommas, har jag tillika skolat begära att följande omständigheter varda iakttagna:

- 1:o att kedjorna vid stadens kajer äro tillhakade under illuminationen;
- 2:o att gatorna äro väl rengjorda, där H. K. H. kommer att färdas och att sådant jämväl iakttages under de dagar han här kvarbliver, så att gatorna varje morgon i dagningen sopas;
- 3:o att alla hus om aftonen, när H. K. H. hitkommer, varda tjänligen eklärerade;
- 4:o att skärgårdsbåtarna icke första dagen av H. K. H. närvaro få ligga i hamnen;
- 5:o att snygga vagnar bliva att tillgå för herr statsrådet friherre *Adlersparre* och dem av hovstaten, som hitkomma;
- 6:o att då H. K. H. går eller åker ute i staden eller på dess område, en eller tvenne gevaldiger till häst på avstånd äro till hands för att rätta de oordningar, som av trängsel kunna uppkomma, varvid likväl i akttagas, att rättelser ske med foglighet; och

7:o) att hamnkajerna rengöras och hållas lediga från fastager och byggnadsmaterialier å de gator, där H. K. H. kommer att passera vid inresan i staden, dock kan, vad byggnadsmaterialierna beträffar, detta endast äga rum där bortförandet icke är förenat med större olägenhet.

Jag gör mig förvissad, att Tit. använder all omsorg för att dels genom egen tillsyn och dels genom fullständig instruktion till polisbetjäningen åstadkomma, att icke något oväsen, oreda eller obehagliga uppträden under H. K. H. vistande får ske, utan att de genast förekommas, skolandes jag senare meddela när H. K. H. anländer.⁶

Då det kommit till landshövdingens kännedom, att patriotiskt sinnade strömstadsbor hade för avsikt att välkomna kronprinsen medels salutering vid Svinesund, får kronobetjäningen den säkerligen svåra uppgiften att tillse, att sillfisket ej finge störas. Magistraten i Kungälv erinras, att enär kronprinsen passerar staden, sedan det blivit mörkt, allmän eklärering bör äga rum. Magistraten får därjämte tillsägelse om gatornas iståndsättande.⁷

Sedan meddelande från överstelöjtnanten C. E. Sköldebrand ingått, att kronprinsen den 7 jan. kl. 10 f. m. anländer till Svinesund och efter nattläger i Tanum och Uddevalla anländer till Göteborg den 9 kl. mellan 8 och 9 på aftonen, skriver landshövdingen till överkommendanten, generalmajor C. Silferschiöld, att garnisonen vid tillfället skall paradera och staden vara illuminerad. Den 10 blir cour och presentation före middagen och den 11 beses fästningen och kastellerna om vädret så tillåter. Avresan företages den 12 och fortsättes oavbrutet till Stockholm.

Samma dag meddelar landshövdingen magistraten i huvudsak enahanda. Man får av skrivelsen likväl veta att beseende av fästningen skulle ske på förmiddagen samt att middagen skulle intagas hos kronprinsen. På aftonen hade kronprinsen för avsikt att bevista den bal, som magistraten och borgerskapet föranställt.⁸

I Göteborg Allehanda lämnas en rätt fyllig bild av själva festligheterna. Från Tanums gästgivaregård hade tidigt på morgonen statsrådet friherre G. Adlersparre, landshövdingen greve A. von Rosen, biskopen dr. Joh. Wingård samt prosten dr. G. Brunius avrest för att möta kronprinsen, som vid 11-tiden på morgonen under hurrarop å ömse sidor av sundet anlände i en roddbåt, åtföljd av prins Fredrik av Hessen.

Förut hade déjenuer intagits å den norska sidan av sundet, dit de mötande inviterats. Efter frukostens slut hade de svenska delegerade avrest för att å svenska sidan företaga det högtidliga emottagandet. Därvid höllos tal av Adlersparre, v. Rosen och, på grund av biskopens sjuklighet, av Brunius, på vilka samtliga tal kronprinsen svarade i förbindliga ordalag.

Efter en ny déjener, i vilken prinsen av Hessen och den talrika sviten deltagit, skedde avresan, då kronprinsen anmodade Adlersparre att vara honom följaktlig i samma vagn. Först kl. 11 på kvällen anlände man till Tanums prästgård. Följande morgon ägde uppvaktning rum av traktens allmoge, av vilka en del inbjudits att delta i frukosten. Först kl. 12 var man beredd fortsätta färden. Sedan mörkret fallit på voro alla herrgårdar såväl som bondbyar och torpställen festligt illuminerade. Vid 11-tiden på kvällen skedde ankomsten till Uddevalla, där den höge gästen hälsades med styckeskott och allmän eklärering.

Sedan uppbrottet från Uddevalla skett vid 9-tiden, varvid landshövdingen åkte i kronprinsens vagn, gjordes uppehåll å Holmensgästgivaregård, där middagen intogs. Sedan det blivit mörkt upplystes vägen av facklor eller stockeldar, som allmogen hopbragt. Staden Kungälv var rikt illuminerad.

K. 10 på kvällen skedde ankomsten till Gamlestaden, där kronprinsen emottogs av excellensen greve *Fabian von Fersen*. H. K. H. tog här plats i den kungliga vagnen med von Fersen vid sin sida. Tåget skedde med stor högtidlighet till staden, som var präktigt eklärerad, i synnerhet utmärkte sig stadens broar och ett å strömmen liggande (illuminerat) fartyg.

Vid tullen komplimenterades H. K. H. av överkommendanten, kommandanten och biskopen. Under hurrarop och styckeskott fortsattes vägen till residenset, där hans excellens greve *Magnus Brahe* å konungens vägnar överlämnade Serafimer och övriga ordensdekorationer. Följande dag gavs kl. 10 f. m. cour och presenterades alla kårer. Till middagen var kronprinsen bjuden av magistraten och borgerskapet. Sedan skålar under musik och styckeskott blivit druckna för Kongl. Maj:t, H. K. H., hela kungliga huset och norska nationen behagade H. K. H. själv proponera följande skål:

»Sveriges välgång! Ära och välsignelse över var och en, vars hjärta brinner för fäderneslandets väl. Jag kan ej uttrycka, huru livligt mitt gör det!

Göteborgs välgång!

En lycklig sillfångst!

Efter middagens slut gavs kl. 6 e. m. concert i Frimurarehuset.

Följande dag besågs efter frukosten Sahlgrenska sjukhuset, artilleriförråden, vattenledningen, Frimurarebarnhuset, kyrkan, gymnasium, kaserterna och slutligen uppsteg H. K. H. på Otterhälleberget för att från därvarande observatorium bese staden.

På middagen gav kronprinsen taffel och bevistade på kvällen en av borgerskapet given bal. Följande morgon skedde avresan till Grävsås.⁹



97. Drottningporten.

I tolagskamrer *von Holtens* skildring lämnas en del detaljer om kronprinsens emottagande i Gamlestaden, i kamrerns därvarande egendom, landeriet Marieholm.

»Denne gamle konung Carl XIII valde och adopterade norska prinsen Carl August till Sveriges kronprins. Vid dess hitkomst blev denne gode, älskade prins med alla ärebetygelser emottagen å konungens vägnar i mitt hus på Marieholm av excellenserna Brahe och v. Fersen. Efter ett långt lovtal, fullt av vanligt smicker (varunder han syntes vara mycket orolig för trängande behovs skull), och så snart konungens brev var överlämnat till honom, skyndade han in i kammaren och kom sedan dekorerad ut igen, intog en kostelig gouté, varvid jag som värd i full frimurareuniform complimenterade. Därefter blev kronprinsens nya hovbetjäning presenterad. Sedan fortsattes intåget under folkets glädjerop till det vackert illuminerade Göteborg, varest flera festiviteter voro föranstaltade. Frimurarna gävo efter vanligheten för sina kungliga personer en förträfflig koncert i logen, varvid prinsen var mycket nedlåtande.»¹⁰

Den 9 januari 1810, skriver Marianne Ehrenström, kom kronprinsen till Göteborg. Han passerade under triumfbågar vid trumpetstötar och kanonskott. Sedan hon meddelat, att landshövding von Rosen redan vid gränsen mött den höge gästen, excellenserna greve Brahe och greve Fabian von Fersen å konungens vägnar rest i förväg för att komplimentera honom, och sedan följa honom till Stockholm, gör hon sina iakttagelser.

Jag bekänner, att jag till min förvåning fann, att dessa båda höga herrar fyllde sin uppgift på ett sätt, som föga anstod deras börd, konungens förtroende och den heder konungen visat dem. Deras ton och deras sätt att behandla vår blivande suverän hade något så stötande, så självsvåldigt och så högdraget, att man ej kunde annat än känna sig djupt sårad, dess mer som detta uppträdande stod i en fullständig motsats till Göteborgarnas entusiastiska mottagande av prinsen. En högdragenhet — nästan alltid syster till dumheten — röjde sig i hela deras uppträdande. Det var knappt de gävo prinsen försteget, knappt att de visade den enklaste hövlighet. De behandlade honom med en arrogance, som gav anledning till åtskilligt prat, vilket sedermera bidrog till de olyckor, som störtade familjen Fersen, och för vilka en av dess lika oskyldiga som aktningvärda medlemmar blev offer.

Dagen efter prinsens ankomst till Göteborg inspekterade H. K. H. truperna, gick genom lederna, talade till soldaterna, slog dem på axeln och kallade dem *kamrater*. Han stannade framför dem, som hade tapperhetsmedalj och frågade, i vilket slag de fått den o. s. v. Därpå gick han till kasernerna,



98. Kronprinz Carl August.

smakade på soldaternas mat och gjorde sig underrättad om deras ekonomi. Sedan begav han sig till sjukhusen, fattighuset och hittebarnshuset.

Nöjd med ordningen, snyggheten och hjälpsamheten i dessa inrättningar, helgade åt den lidande mänskligheten, tillkännagav H. K. H. sin livliga tacksamhet till läkaren, herr Dubb, en av dessa sällsynta människor, vars hela liv är en vävnad av verksamhet, arbete och välgörenhet.

I det följande redogör memoarförfattarinnan för magistratens middag, konserten i den nya frimurarelogen samt balen följande dag i Hotel de Ville,¹⁾ varvid prinsen under samtal med författarinnan utfrågat sig om hovet i Stockholm samt uttalat sina bekymmer, att ej i allo kunna uppfylla alla de stränga fordringar på etikett, som där skulle ställas, enär han som naturbarn och soldat föga kände till sedvänjorna och nästan aldrig vistats vid något hov. Överstinnan lugnade honom därvidlag och synes fastmer givit honom full förtröstan i den tidens cirklade och smickrande språk.

Hon beskriver prinsen såsom liten, med kort hals, så han ej kunde röra huvudet utan att vända sig. Hans ansikte hade mycket stark färg, var rött t. o. m. blåaktigt, med ett ord av blodfull konstitution. Hans ögon voro stora och vackra, men näsan, som såg ut som ett fågelnäbb, förstörde totalintrycket av hans utseende . . .^{11.}

Man får en föreställning om, vilken apparat vid denna tid måste igångsättas för en kungaresa. Den 5 jan. skriver landshövdingeämbetet till vederbörande i Vänersborgs, Mariestads, Örebro, Västerås, Upsala och Stockholms län för att meddela kronprinsens resa och påtunga skjuts. Av skrivelsen finner man att för kronprinsens personliga behov krävdes 19 hästar därav 4 med kärror, för hovstaten 24 hästar, 50 selar och 25 bondvagnar eller där de ej brukas, dubbelt antal kärror. För statsrådet *Georg Adlersparre* samt överadjutanterna, överstelöjtnanterna *C. H. Anckarsvärd* och *C. E. Sköldebrand* med stab, 11 lösa hästar samt därjämte 5 med selar och 6 med kärror. Möjligen kommer antalet att ökas. Till landshövdingeämbetet i Vänersborg meddelades, att nattkvarter sannolikt komme att tagas i Grävsnäs, om väglaget ej medgäve resans fortsättning till Lidköping.^{12.}

Carl August levnadssaga i Sverige blev som bekant ej lång. Den 6 nov. s. å. kan landshövdingeämbetet meddela länets magistrater och kronofogdar, att *Carl Johan Baptiste Julius*, den för västkusten ej obekante generalen *Bernadotte*, blivit Sveriges kronprins samt anbefalla tro- och

¹⁾ Författarinnan avser sannolikt Rådhuset.



99. Kronprins Carl Johan med gemål.

huldhetsed. En vecka senare meddelar v. Rosen magistraten, att H. K. H. kronprinsessan skulle anlända till staden, varföre landshövdingen ville konferera med Borgerskapets älste.¹³

Vid kronprinsen Carl August hitkomst hade stadens enskilda kassor bestritt kostnaderna för de av staden vidtagna anordningarna och festligheterna. von Rosen gjorde denna gång en framställan till Handels societeten, huruvida ej denna i någon mån ville bidra till festligheterna, vilken begäran dock ej blev vidare välvilligt emottagen. Av protokollet för den 15 nov. framgår, att ordföranden, handl. *A. F. Ritterberg*, anförde, att landshövdingen von Rosen givit honom muntligen tillkänna, att H. K. H. kronprinsen och dess gemål snart voro att hitförvänta och därvid förfrågat, huruvida, då denna stadens enskilte medels- och sammanskottskassa bestritt utgifterna för under numera högsalig kronprins Carl August vistande härstädes sistlidne januari vidtagna festiviteter, ej Handels societeten »nu skulle vilja bidra med någon anstalt, varigenom besagda kassor kunde uti sådana depenser lindras.»

Vid öfvervägande härav fann väl societeten å ena sidan, att nyssnämnda framställan icke utan obehagligt uppseende kunde avslås, men och å den

andra, att societetens kassa till slikt bruk ej bör användas, utan ansåg fast tjänligare, att de handlande härstädes anmodas om en frivillig subskription till en bal i Frimurarehuset på deras bekostnad. Till detta ändamål skulle en subskriptionslista komma att genom dess vaktmästare kringbäras, varuti denna stadens handlande inbjudas att deltaga uti de, till en sådan bals anställande åtgående kostnader och att i det avseendet sina namn därå anteckna. Blir antecknandet svarande mot avsikten, skulle en kommitté av de subskriberande därefter utväljas för att om själva balarrangemangen bestyra.

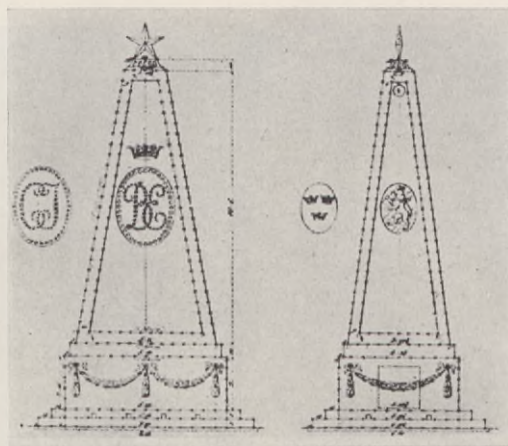
Redan vid sitt följande sammanträde (21 nov.) hade listan hunnit samla 120 personer. För tidsvinnande ansåg sig societeten själv böra utse kommitterade, vartill utom ordf. handl. Ritterberg, valdes hrr *Broms*, *Pettersson*, *Arfwidsson* och *Oterdahl* samtliga societetens ledamöter samt bland subskribenterna hrr kommerserrådet *Malm*, *Jean Lamberg*, *Gustaf Brusewitz*, *Bernh. Weinberg*, *Gustaf Prytz*, *Th. Kennedy* och *Adolph Wohlfahrt*.

Denna gången såg sig landshövdingen nödsakad uppbåda ej mindre än 230—240 hästar, när han den 17 dec. erhölet definitivt meddelande, att kronprinsessan med prins Oskar vore att hitvänta den 23. 24 och 25 dec.¹⁴

Ehuru dagspressen vid denna tid ej var synnerligen väl underrättad, och de utländska notiserna fåtaliga, hade likvisst Göteborgs Allehanda redan tidigt kunna lämna ett par notiser om det furstliga främmandets resa. Så meddelas från Amsterdam den 28 nov. att H. K. H. kronprinsessan föregående dag med sin svit avrest till Hamburg och från sistnämnda stad ankom en den 10 december avsänd underrättelse, att kronprinsessan med sin son Oscar under fem dagar hedrat staden med sin närvaro och samma dag avrest, åtföljd av stallmästaren baron *von Schwerin* och tvenne gardesofficerare, som konungen hitsänt. Hrr *Vilmain* och *Steck* samt franske överstelöjtnanten *Lejean* hade här inväntat de höga resandena. Senaten lät komplimentera kronprinsessan och hennes son genom senatorerna *Scholte* och *Jennisch*, varjämte alla kårer uppvaktat. Baron von Schwerin har i sin suveräns namn överlämnat Serafimerorden till den unge prinsen.

För att förebygga oordningar och olyckshändelser hade poliskammaren utfärdat en del ordningsföreskrifter för att förekomma folksamlingar. Allmänheten uppmanades att »tyst och anständigt passera torg och gator». För att undvika trängsel fick allmänheten ej bege sig närmare residenset än till Fournierska tomten vid Lilla Torget, förrän deras kungliga högheter kommit upp på sina rum och vagnarna kört undan. Därefter kunde de som så önska »tyst och stilla bege sig dit».

Den 4 jan. 1811 innehåller Göteborgs Allehanda nedanstående skildring av förloppet vid den stora tilldragelsen.



100. Illuminationspyramid vid Kronprinsessans besök.

Förliden fredag, den 28 dec. kl. 6 om aftonen, hitkom hennes kungl. höghet Svea rikets kronprinsessa *Bernhardine Eugénie Désirée*¹⁾ tillika med H. K. H. Arvprinsen *Josef Frans Oskar*. Vid länets gräns blevo de höga resandena emottagna av länets hövding, högvälborne greve *von Rosen*, och vid stadsporten av alla stadens kårer, anförda av sina chefer, som på franska språket tolkade sin och stadens underdåniga glädje över den lyckan att se deras kungliga högheter vid högönsklig välmåga. Staden var vid detta tillfälle på det skönaste illuminerad och ifrån länets början var landsvägen upplyst av på ömse sidor anbragta och antända tjärtunnor, och där stadens grund vidtog upplystes vägen av maréchaller. Stadens kanaler voro rikt eklärerade med lampor samt alla bryggornas valvbågar upplysta på ett för ögat förtjusande sätt. Mitt emot landshövdingeresidenset, där D. K. H. behagade taga sitt logis, voro tvenne pyramider uppresta, vilka ej allenast voro rikligen eklärerade utan och utsirade med D. K. H. namnchiffer, Sveriges och Göteborgs vapen, samt flera andra dekorationer.

Utanför residenset var ock ett skepp upphalat, som om dagarna var beprytt med alla nationernas flaggor och om aftnarna illuminerat både till tacklage och skot med lyktor. Strax efter de kungligas ankomst blevo cheferna för alla kårer presenterade, vilka på nådig befallning kallades till det kungliga bordet.

Lördagen den 29 behagade H. K. H. arvprinsen bevista vaktparaden kl. 12 f. m., då stadens talrikt samlade menighet njöt den oskattbara lyc-

¹⁾ Tillagt av förf. Kallades länge Eugénie.



101. Norra och Södra Hamngatorna (efter samtida bild.)

kan att få se den person, varom vi göra oss det väl grundade hopp, att han en dag skall göra vårt fädernesland sällt och vinna alla dess invånares kärlek. Kl. 5 e. m. skedde allmän presentation, varefter var Cour, då H. K. H. kronprinsessan på det nådefullaste och mäst intagande sätt bevärdigades tala med alla, som, kännare av det franska språket, hade den lyckan att vara Dess Dyra Person nära. Efter slutad Cour begåvo sig Deras K. H. till en av stadens handlande anställd diner på Frimurarelogen, vartill H. K. H. i nåder kallat något över 50 personer av bägge könen. Kl. 10 e. m., då den samma var slut, inträdde Deras K. H. uti de övriga rummen, där de handlande tillstått en bal, vartill flera hundra personer voro bjudna. Vid inträdet mottogos de kungliga personerna av flera behagliga röster, som uti en skön kör på fransyska språket tolkade allas glädje över den nåden att ibland sig se de kungliga gästerna.

Balen öppnades av H. K. H., som först behagade dansa med H. K. H. arvprinsen en långdans, varuti så många av de närvarande deltog, som möjligen kunde. Sedan dansades uti flera rum och ägde flera av stadens invånare den nåden, att dansa såväl med H. K. H. kronprinsessan som med arvprinsen. Alla rummen voro på det dyrbaraste och elegantaste sätt eklärerade, förfriskningar av alla slag utdelades bland den talrika samlingen, som steg till minst 500 personer. Kl. 1 slagen begav sig H. K. H. kronprinsessan från balen, då uti flera rum superades, varefter balen fortfor till kl. 5 f. m., då alla åtskildes livade av de uppriktigaste önsknings för de kungliga högheternas välgång och sällhet.

Söndagen den 30 hade H. K. H. befallt de förnämsta av alla stadens kårer till sitt bord och efter slutad diner begåvo sig D. K. H. till Frimurarelogen kl. vid pass 8 e. m., där Frimuraresamhället gav en skön och ypperlig vokal- och instrumentalkonsert, vartill stadens förnämsta invånare av bägge könen blivit bjudna. Såväl vid detta tillfälle som ock den föregående dagen på balen behagade kronprinsessan genomgå rummen och inlåta sig uti samtal med alla utan avseende på stånd och vilkor, då de flesta således ägde den nåden och oskattbara lyckan att på det mäst förekommande och intagande sätt njuta ett umgänge, varav de uti hela sin levnad skulle förvara en dyrbar hågkomst uti tacksamma hjärtan, livade av de varmaste önsknings för Deras K. H. väl. Även vid detta tillfälle serverades alla de närvarande med rafraichement av alla slag. Såväl vid ankomsten som vid avresan formerades Haye, genom vilken Deras K. H. gingo.

Måndagen den 31 kl. 12 midd. skedde avresan, då, liksom vid ankomsten, regementerna paraderade på stadens torg och salvor lossades såväl ur handgevären som ur vid tillfället vid porten placerade kanoner. Likaledes

voro vid stadsporten närvarande alla kårer, anförda av sina chefer, som på franska hade den nåden att taga avsked och frambära de allmänna önskingar, som upplivade allas hjärtan. H. K. H. behagade såväl nu som vid flera tillfällen på det nådigaste förklara sitt höga bifall över de anstalter, som vidtagits.

Det var ej sista gången kronprinsessan gjorde Göteborgs stad den äran. Även hennes make, den blivande Karl XIV Johan, uppehöll sig vid flerfaldiga tillfällen, ej minst under fälttåget mot Norge, i handelsstaden vid västerhavet. Emottagningen företogs då under kanske ännu mera solenna former . . .





Gamla kasernen.

KAPITEL XVIII.

Militär sjukvård, sjukhus m. m.

För Västra arméns militära sjukvård kom Göteborg att spela en viss roll såsom fast sjukhus vid etappväsendets slutstation i hemorten. De dokument, som behandla sjukhusförhållandena äro därjämte i hög grad ägnade att belysa den kulturella miljön.

Den stora sjukligheten och dödligheten under detta krig har gjort det samma sorgligt ryktbart. Vid granskningen av sjukvårdens organisation och handhavande kan man endast tillskriva det svenska folkets i grund och botten starka fysik och förmåga att underkasta sig umbäranden och nöd att avgången i döda och invalider ej blev än större. Man får ett talande skolexempel, vilken stor roll ett redan i fred väl förberett och ordnat sjukvårdsväsende utövar.

Vid krigets utbrott förelåg ej blott läkarebrist utan även saknad på material till fasta och flyttande sjukhus. Då redan vid krigets början brist på transportmedel förelåg, visade det sig snart nog omöjligt att evakuera de närmast trupperna befintliga sjukhusen.¹⁾ När oaktat alla ansträngningar

¹⁾ Bland militära sjukhus kan här nämnas *Strömstad*, *Blomsholm*, *Bråland* samt i närheten av Vänersborg det stora sjukhuset vid *Brinkebergs kulle*.

tillräckligt antal läkare ej stod att uppbringa lät General en chef genom fältprosten anmoda prästerskapet vid armén att biträda vid sjukskötseln.

Men även på sjukvårdsmaterialier, medicin, förbandsartiklar, kirurgiska instrument m. m. rådde en oförlätlig brist. Man får en obehaglig förnimmelse av att våra allierade andra sidan Nordsjön hade på känn, att allt ej stod rätt till i förutseende och human sjukvård. Den svenska envoyén i London sänder, samtidigt som subsidiegevären och ammunitionen tillställles oss från England, tvenne kistor kirurgiska instrument.¹ Filantropiska sällskapet i London låter en betrodd man, d:r Domeyer resa över till Sverige med uppdrag att ej blott inspektera och inrapportera sjukvårds- och kasernförhållandena utan även själv med myndigheternas biträde ingripa i den mån han ansåg nödigt. Domeyer blev här i Sverige på ett ytterst förekommande sätt mottagen och bereddes alla tillfällen att skaffa sig en ingående kändedom om — de rådande missförhållandena.

Så låter magistraten genom skrivelse den 7 juli (1809) stadsfiskalen, auditor In de Betou vara Domeyer följaktig vid besök i stadshäktet och spinnhuset. Han besökte även härvarande sjukhus m. m.

I Göteborg har med. d:r *Pehr Dubb* ej blott som läkare utan även som kommunalman utövat ett stort inflytande och varit landshövdingens rådgivare i allt vad den militära sjukvården vidkom. I medio av april (den 16) hänvänder sig *Carpelan* till magistraten med anmodan att låta hopsamla gammalt linne och charpi för fältlasarettan och låter i tidningarna därjämte kungöra upphandlingen av dylik förbandsmaterial.²

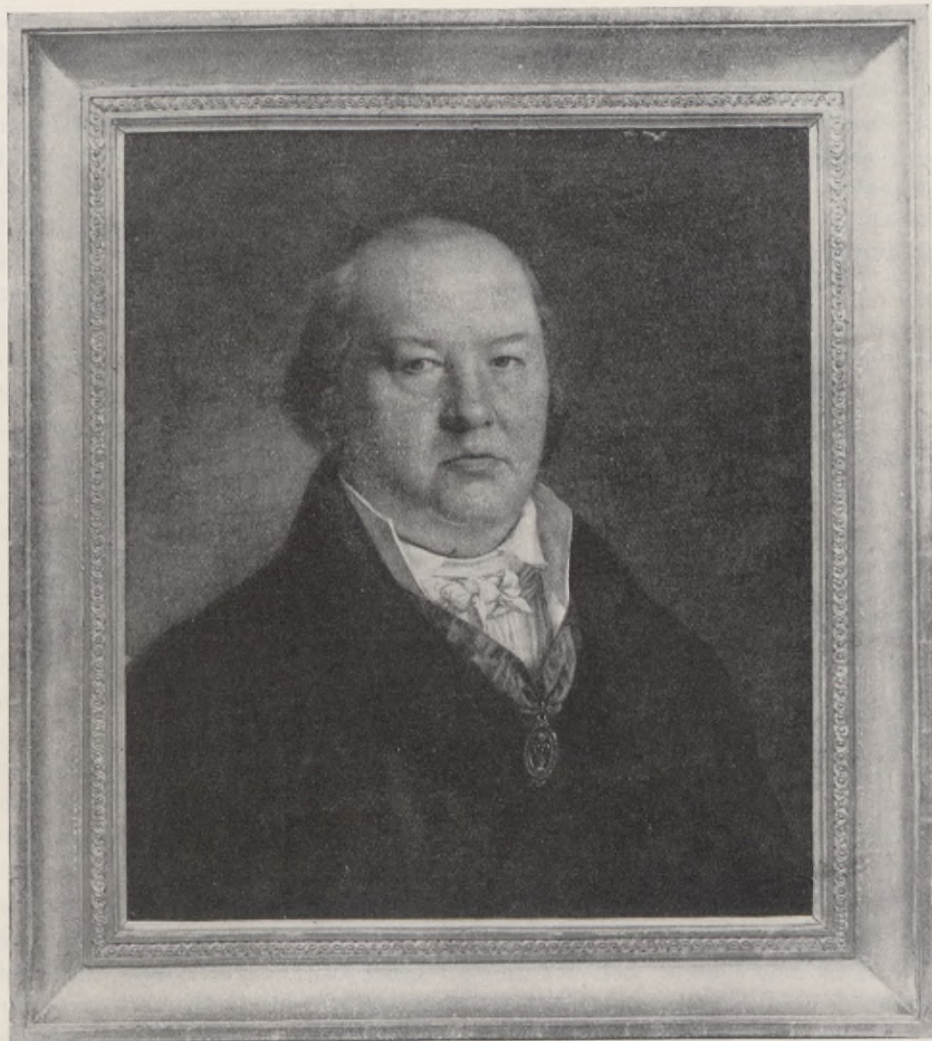
Bland de danska fångarna, ej minst bland de sårade från linjeskeppet *Prins Christian Fredrik* hade stor dödlighet rått.¹

Kasernens inredning till militärt sjukhus gjorde behovet av ökade begravningsplatser än mer påkallat, varför *Carpelan* mot slutet av april anmodar befallningsmannen i Göteborgs fögderi *Jacob Grönvall*, att vid *Santesonska* reparebanan² utse ny begravningsplats. Ungefär samtidigt (början av maj) har överste *Didrik Bildt* (från *Morlanda*) utsetts att såsom direktör utöva överinseendet över arméns sjukhus i Göteborg.⁴

Den 18 maj skriver *Carpelan* till magistraten med anledning av den framställda *Dubb* i egenskap av 1:ste fältläkare gjort, att lasarettet måste utvidgas och därvid föreslagit, att hela den norra flygeln och västra paviljongen skulle utrymmas. Från de lokala myndigheterna torde en del

¹) Enligt skrivelse från England erfor man, att de engelska örlogsfartygen *Nassau* och *Stately*, som bekämpat *Prins C. A.*, lämnat Göteborg på grund av de smittosamma sjukdomar, som rått bland den danska besättningen.³

²) Ute vid Västra begravningsplatsen å *Kungsladugårds* ägor.



102. Amiralitetsmedikus med. dr. Pehr Dubb.

svårigheter ha gjorts gällande, då man dels fruktat förlusten av inkvarteringsersättningen, dels svårigheten att i den ännu ej återuppbyggda staden kunna bereda inkvarteringsmöjligheter för så stor del av garnisonen och deras hustrur och barn. Måhända har påverkan i dylik riktning gjorts på Dubb, som i anledning därav insänt ett särskilt memorial.⁵

Den 4 juni skriver Armfelt till Carpelan. Med anledning av delar av kasernens användande till fältlasarett, jämnlit doktor Dubbs förslag, så har generalintendenten frih. *J. F. Liljehorn* hos mig denna dag anmält, att mot doktor Dubbs memorial av den 2 dennes flera invändningar kommer att göras emot den föreslagna delen av kasernens aptering till fältlasarett.

»I en tid då alla böra livas av nit att bidra till allmän nytta, även om sådant sker med någon uppoffring, hade jag visserligen ej väntat motsägelse till ovanberörda projekt eller tvekan att genast omfatta ett sådant tillfälle att beredvilligt uppfylla dess avsikt. Men då ett annat förhållande visat sig, och vilket på det högsta förtryter mig, är jag härigenom föranlåten anmoda Tit. att tillhålla vederbörande på stället det de genast och utan all slags förevändning utrymma föreslagna del av kasernen att apteras och begagnas. Börande herr baron vid det tillfälle, som detta ärende förekommer, icke underlåta att vidtaga de kraftiga åtgärder, som det oförmodade vägrandet förtjänar och ändamålets vikt kräver.»

Den 11 juni kan Carpelan meddela General en chef för Västra armén att sjukhuset flyttats till kasern. Även med det utrymme, man nu erhållit, skulle det visa sig svårigheter att bereda sängplats åt alla. Så skriver Carpelan den 29 aug. till General en chef, att utrymme ej finnes för en väntad transport av 200 sårade. Såväl överste Bildt som fältläkare Dubb ha därjämte anmält att, utom brist på läkare för de redan nu sjuke, rummen ej äro tjänliga att användas till sjukhus. De kunna därjämte ej under höst och vinter hållas tillräckligt varma. Carpelan hemställer att transporten måtte inhiberas.⁶

Med anledning härav skriver Armfelts efterträdare, General en chef frih. *B. Cederström* den 1 sept. Ut i embetsmemorial av den 29 sistl. augusti har ni givit mig tillkänna, att kasernen i Göteborg ej mera vore tillräcklig för sjukas mottagande, och att magistraten i Göteborg ej kunde anskaffa rum för de sjuktransporter, som ytterligare dit förväntades. Till svar får jag meddela, att sjuknumerären vid armén så ansenligen tilltagit, att då alla sjukhusen härstädes äro överfyllda, det blir en oundviklig nödvändighet, att skaffa utrymme bakom armén för dem, som därifrån avsändas. Göteborgs stad kan under ingen förevändning från denna plikt göra sig fri. Då tillståndet vid armén beklagligen är sådant i avseende å sjuklighet, att ovanliga utvägar erfordras, måste jag således på vederbörandes *ansvarighet* fordra att härutinnan icke allenast hjälpsam handräckning lämnas utan om så påfordras *uppoffringar* göras. I övrigt skall, herr barons tillkännagivande bliva generalintendenten meddelat, och de kraftigaste medel

vidtagas att bringa dessa saker i den ordning, som vid nu inträffade olyckliga omständigheter erfordras.⁷

Med anledning av denna skrivelse har Carpelan satt sig i förbindelse med magistraten och finner man ärendets vidare utveckling av dess protokoll den 5 och 6 sept. Vid sammanträdet den 5 sept. finnes antecknat, att sedan överintendenten vid arméns sjukhus här i Göteborg, *D. Bildt*, uti ämbetsmemorial av den 3 dennes förmält, att som i följe av en chef kommanderande Generalens order inga flera sjuka komma att i Strömstad fältlasarett kvarstanna än som kunna uti sjukhuset nr 1 där inrymmas, samt att alla övriga skulle hit transporterats, har herr översten blivit anmodad skyndsammast besörja tillgång på nödiga sjukrum emot hyra. Då sådana lägenheter hos privata icke kunnat erhållas, har översten begärt, att av stadens större byggnader antingen de ännu oupplåtna delarna av kasernen eller ock Gymnasia och scholæ huset måtte helt och hållet emot förenämnda villkor genast avlämnas, dock helst kasernen, såsom förmodligen tillräcklig att på en gång få behovet uppfyllt.

Magistraten hade till sammanträdet låtit kalla Borgerskapets äldste samt anmodat chefen vid Kungl. Göta art.-regemente att, i anseende till att en del av regementet vore i kasernen förlagd, genom ombud närvara. Sedan Kungl. Maj:ts befällningshavande i länet delgivit General en chefs ovan anförda brev, anförde kaptenen och regementskvartermästaren *Gegerfelt*, som såsom regementets ombud inställt sig, att sedan till sjukhus för armén upplåtits norra mellanbyggnaden och västra paviljongen av kasernen, uti kasernen för närvarande äro inkvarterade 1 kapten, 4 subalternofficerare och 32 underofficerare samt av gemenskapen 484 män och hustrur utom barn.

Om behovet så oundgängligen krävde, kunde nog, förklarade kaptenen, officerarna och underofficerarna flytta utur kasernen och skaffa sig bostad å andra ställen inom månadens slut emot sådan hushyra som inkvarteringskontraktet med staden av år 1805 innehåller, men att med rum förse gemenskapen med hustrur och barn kunde regementet på intet villkor åtaga sig utan finge staden därom draga försorg. Regementet förbehöll sig likväl, att manskapet måtte inkvarteras inom staden, emedan officerarna i annat fall icke kunde hålla tillsyn och övervaka ordning och skick, liksom regementet icke kunde ikläda sig ansvar för gemenskapens servispersedlar, om de utur kasernen utlämnades till deras begagnande i andra kvarter.

Sedan kapten Gegerfelt avträtt tog magistraten och Borgerskapets äldste i omprövning alla de svårigheter, som skulle bliva en följd av hela kasernens upplåtande till sjukhus för armén. Stor förlägenhet för att icke säga omöjlighet föreläge att skaffa kvarter för gemenskapen med hustrur och barn,

då staden till en stor del ännu var obebyggd efter eldsvådan, och största delen av de uppförda husen ej voro inrättade för sådan inkvartering samt därjämte togs i anspråk för inkvartering av de större eller mindre kommanderingar, som nästan dagligen förekommo.

Magistraten och Borgerskapets äldste finna således, att då hos Kungl. Maj:t staden gjort underdånig ansökan om skadeslöshet för den redan till sjukhusets behov upplåtna delen av kasernen, kunde återstoden av kasernen nu ej lämnas. Då det ifrågasattes, att till ifrågavarande ändamål använda en staden tillhörig byggnad, Gymnasiæ och scholæhuset, beslöts innan beslut om dispositionen fattades inhämta vener. domkapitlets yttrande, varför magistraten och Borgerskapets äldste beslöto att i närvaro av konsistorie ombud upptaga frågan följande dag till omprövning.

Vid denna dags sammanträde hade gymnasieriktorn, professor *Gustaf Rosén*, infunnit sig såsom konsistorieombud och avlämnade ett skriftligt yttrande, som i huvudsak innehöll, att tiden ej medgivit honom inhämta Efori utlåtande men kunde han, i kraft av sitt ämbete, anföra de skäl, som skulle förbjuda konsistorium att medgiva ett dylikt upplåtande.

Konsistorii vilja och plikt i dessa bekymmersamma tider, skriver han, torde ej behöva påpekas, men en lika helig plikt ålägger oss att vakta och vidmakthålla de anstalter en vis regering ordnat för folkets bildning. Ej utan Kungl. Maj:ts omedelbara nådiga befallning kan avsteg härifrån göras. I en stad sådan som Göteborg kan tvivelsutan tjänligare lokaler erhållas. Gymnasiets förändring till sjukhus skulle göra läroverket i långliga tider otjänligt till sitt ändamål. Konsistorium fordrar protokollsutdrag för att, ifall så påfordras, ingå till Kungl. Maj:t med anmälan i ärendet. Efter professor Roséns yttrande togs under omprövning, huruvida privata hus skulle kunna förhyras för gymnasie räkning; det påpekades även, att husets omändring till sjukhus, inredning av kök m. m. skulle kräva stora kostnader, varjämte, ifall Kungl. Maj:ts prövning skulle behöva avvaktas, något beslut om husets disponerande nu ej kunde fattas.

Slutligen fann man ej annan utväg än att på auktion söka bli ägare till de fyra byggnader, som grosshandlare John Hall efter eldsvådan år 1804 låtit uppföra på Tegelbruksängen utanför Kungsporten till de fattigas härbärgerande, och varest för närvarande 162 fattiga med 123 barn voro hyresfritt inlogerade. Underkastades dessa byggnader nödortfödig reparation skulle de till sjukhusrum kunna inrättas. Enär magistraten tidigare resolverat, att ifrågavarande fattiga skulle hyresfritt få vara inlogerade till utgången av nästkommande mars månad, men de nu genast måste utflytta beslöts, att de, vilka ej kunde erhålla fria husrum på spinnhuset, skulle bekomma



103. Gamla gymnasiebyggnaden.

hyrespenningar för att själva å annan plats skaffa sig bostad. Som hyresbidrag anslogs 1 rdr för hushåll med barn och 32 sk. för ensamstående, allt per månad räknat.

Överskulden *Borelius* erhöll befallning, att följande förmiddag (onsdag) uppsäga alla i nu förenämnda hus boende till avflyttning innan veckans slut. Därjämte utsågos att besiktiga byggnaderna och uppgöra kostnadsförslag till deras omändring till sjukhus rådman *Johan Minten* såsom magistratens ombud och för Borgerskapets älte handlandena *Bened. Falk* och *Jacobsson*, byggmästare *Arenander* och muraremästareälderman *Dymling*.

I sin skrivelse till General en chef har *Carpelan* tydligt angivit båda alternativen, ty *Cederström* svarar den 8 sept., att magistratens förslag att för det ökade sjukhusutrymmet utnyttja Gymnasiehuset ej kan godtagas, utan får återstoden av kasernen, där endast några hundra artillerister med hustrur och barn uppehålla sig, utrymmas. Att Göteborgs stad, när nöden

fordrar, ej skulle kunna lämna inkvartering åt dessa artillerister är alldeles stridande mot begreppet om denna stads storlek och rikedom och bör staden skatta sig lycklig att under detta krig, varav den mindre än någon annan lider, ej vara betungad av någon annan inkvartering än ett sjukhus, som nu sättes till 1.000 man. Jämte det jag nu fordrar kasernens skyndsamma utrymmande, får jag anmoda eder delgiva vederbörande, att jag anser mänsklighet och medborgerlighet till den grad kräva denna åtgärd, att det arbiträra, som man ej lär undgå att anmärka i mitt beslut, så fullligen är skyddat av omständigheterna, att jag skulle anse mig brottslig mot konung och fädernesland, om jag på annat sätt handlade, och ämnar jag begagna första ledighet, att personligen övertyga mig, att vad jag nu begärt av herr baron och landshövdingen, lett till magistratens arbetsåtgärd.⁸

Enligt ett slutligen den 7 sept. daterat kungligt brev skall mellanbyggnaden och västra paviljongen av kasern apteras till sjukhus.¹⁾ Magistraten erhåller ersättning i inkvarteringspengar med 2.600 rdr årligen. För den 5 okt. innehåller magistratens protokoll, att med anledning av hela kasernens omändring till sjukhus landshövdingen denna dag översänt en skrivelse, i vilken H. K. H. hertigen av Södermanland uttalat sitt nådiga välbehag över magistratens och borgerskapets villighet att låta kasernbyggnaden utrymmas till sjukhus för armén.⁹

Men landshövdingen hade samtidigt andra sjukvårdsbekymmer. Av de hit anlända spanska trupperna visade sig att omkring 300 voro smittsamt sjuka av »en elak venerisk art». Landshövdingen hade först tänkt använda Käsö karantänsanstalt till de sjukas internerande, men då detta ej kunnat medgivas, hade han förhyrt ett av Ostindiska kompaniets forna skepp. Han hade tänkt, skriver han den 2 sept., att kunna aptera fartyget till sjukhus genom upphuggandet av en del gluggar till ljus och frisk luft. Fartyget skulle förläggas till hamnen *Kläggan*, där läkaren skulle inkvarteras, men nu har genom brittiske konsuln överenskommelse träffats med kommerserådet *N. Björnberg*, som disponerar Ostindiska kompaniets åbyggnader vid Klippan, om deras apterande till tillfälligt sjukhus. En barriär avstänger området och bevakning är utsatt.¹⁰

Oaktat Carpelan givit Smith mycket noga instruktioner angående bevakningen, livsmedelstillförsel samt barriärens uppförande till hindrandet av all kommunikation med omgivningen, hade Björnberg låtit de sjuka spanjorerna inflytta, innan han ännu fått stängsel färdigt. Fastän Carpelan i

¹⁾ Dessa voro då redan sedan månader tillbaka i bruk.



104. Gamla militärkyrkogården.

ett ytterst strängt hållet brev går till rätta med Björnberg och anbefaller honom att före kl. 12 midd. följande dag mot 50 rdr vite ha stängslet uppsatt hade smittan redan hunnit sprida sig bland den lösa befolkningen.¹¹ De gamla magasinerna å Klippan visade sig emellertid vara otillräckliga, varföre landshövdingen måste vända sig till chefsämbetet för Arméns flotta, som tidigare förhyrt Ostindiska kompaniets fartyg Gustaf III¹), med begäran att få disponera detsamma.¹²

Dödligheten i kasernen bland de från Västra arméns evakuerade sjukhus hitkomna var mycket stor. Överste Bildt anmälde, att begravningsplatsen å Tegelbruksängen var överfylld. Vid öppnande av nya gravar blottades halvmultnade lik. En gräslig stank råder i hela nejden²). På grund härav ingick Carpelan till magistraten med begäran om utvidgning av kyrkogården, en skrivelse som sedermera skulle resultera i vidlyftliga undersökningar och olika projekt.¹³

Det första förslaget att använda marken vid reparebanan »där gamla Elfsborgs fästning skall ha haft sin kyrkogård», anser han ej i skrivelse

¹) Hade använts som logementsfartyg för besättningen å Fröja vid dess reparation m. m.

²) Först fram i januari följande år beordrades 100 man att transportera sand från Kallebäcksbäckarna att fylla över gravarna.¹⁴

till kommandanten vara lämpligt på grund av det långa avståndet.¹⁾ Kronofogde *J. Grönvall* får emellertid samtidigt befallning att, »enär marken i stadens närhet är sank och otjänlig», söka träffa avtal med Kallebäcks markägare, under vilka villkor de voro villiga avstå mark.^{14 a.}

Måhända har hänsynen till Göteborgs vattenledning förmått honom frångå detta projekt, enär han den 22 nov. skriver till kommandanten och meddelar denne, att sedan magistraten förklarat, att inom stadsområdet ej finnes lämplig plats för garnisonens döde han därtill anslagit en plan belägen å hemmanet Överås utmark, $\frac{1}{4}$ mil från staden bredvid den s. k. Danska vägen, ovanför Örgryte kyrka samt närmare bestämt vid ett torp benämnt *Svenstorp*, vilken plan innehåller 2 tunnland lämplig sandjord. Å denna plats, skriver han, kunna liken sålunda hädanefter begravas och får jag anhålla, att vederbörande måtte anbefallas tillse, att gravarna bliva tillräckligt djupa, på det stank och annan olägenhet måtte förekommas. Kronofogde Grönvall erhåller nu mina order, att i morgon infinna sig å kommandantskansliet för att anvisa platsen ifråga.

Den gode Carpelan måtte emellertid haft en egendomlig uppfattning om Kungl. Maj:ts och kronans rättighet att utan vidare disponera över annans egendom. I detta fall ville markägaren även ha sitt ord med i saken. Två dagar senare får han därför ånyo tillskriva kommandanten, denna gången med anmälan, att ägaren, änkefru *Dorotea E. Santesson*, fordrar ersättning för ifrågavarande utmark. Verkställigheten av begravingar får därför uppskjutas intill dess uppmätning m. m. hunnit vidtagas. Hoppas dock min resolution skall ligga klar »inom en vecka». Om överenskommelsen med änkan Santesson måhända ej var så alldeles lättvindig eller andra skäl mellankommit — alltnog har landshövdingen fått taga sig en ny funderare och rådgöra med den förståndige Dubb.

Resultatet av gubbarnas överläggning blev en skrivelse till magistrater, att enligt fältläkaren Dubbs uttalande bör begravningsplatsen vara närbelägen. Kallebäcks högar äro för avlägsna och kan förorening åstadkommas i stadens vattenledning från Gustaf III:s källa. Dubb föreslår området inunder bergen i Östra Haga. Med detta besked har magistraten gått till verket och kunnat meddela (5 dec.), att plats blivit utsedd å Östra Hagaheden intill traktör Graffmans intäkt.^{16.}

Oaktat alla skrifterier och stränga påminnelser hade kasernen likvisst ej blivit i sin helhet utrymd. Den 24 okt. skriver landshövdingen till

¹⁾ Området synes dock i viss utsträckning kommit till begagnande, enär t. f. landshövdingen Belfrage i januari 1809 ger kronofogde Grönvall befallning, att kringgärda begravningsplatsen, »avsedd för härvarande fältlasarett».^{15.}

magistraten, att han i detta ögonblick erhållit underrättelser från arméns härvarande sjukhusdirektör, överste Bildt, att ej allenast några rum i kasernen fortfarande äro av artillerimanskap bebodda utan även att en marketentare där fortfarande driver sin bränvinsförsäljning och förorsakar de i kasernen förlagda sjuka skada och oordning. Kasernen hade enligt överenskommelse bort vara i sin helhet utrymd den 1 dennes. Ändamålet med densamma är sådant, att uppskov med uppfyllandet av detta krav icke allenast är stridande mot överenskommelse och beslut utan även röjer kallsinnighet mot mänskligheten. De hitsända sjuka måste nu hopträngas och kunna ej beredas det utrymme deras sjukdomar fordrar. Jag är därför på det högsta föranlåten begära skyndsam verkställighet, som bör ha skett, innan nästa dag gått till ända.¹⁷

Man märker, att Carpelan gått i Armfelts och Cederströms läroskola.

Om det är bristen på begravningsplats eller oförlåtlig vårdslöshet — allt nog — de döda bland spanjorerna på Gustaf III kastades helt simpelt och enkelt överbord, där skeppet låg ankrat utanför Pölsebo. Det är karantänskommissionen, som efter påstötning av överste Ehrenström, kommandant och därjämte Carpelans antagonist, gör denna besvärliga upptäckt. Liken hade flutit i land vid Rya Nabbe, där försvarsverken stodo under Ehrenströms uppsikt. Carpelan utfärdar en kungörelse, vari pålyses, att fynd av strandlik skall anmälas å karantänsskeppet Gustaf III samt att liken skulle begravas minst 4 alnar djupt.¹⁸

Transporten av sjuka och sårade landsvägsledes från fältsjukhusen ned till Göteborg måtte ha verkställts med fullkomlig likgiltighet för de sjukas vård och välbefinnande. Man kan förstå vårdslösheten hos dessa förbönder och den bristande tillsyn från kronobetjäningens sida, när t. f. landshövdingen överste Belfrage den 12 dec. nödgas ge samtliga kronofogdar en allvarlig admonition.

På själva julafton måste Belfrage skriva till magistraten i Kungälv, som stod handfallen för begravingar av alla de lantvärnsmän, som avlidit, samt ej visste utväg för inkvartering av väntade trupper. Om ej kronobetjäningen, skriver han, redan dragit försorg om likkistors anskaffande, får magistraten föranstalta om simpla träkistors förfärdigande samt att de döda bliva vederbörligen begravda. Kostnaderna för kistorna uppgivas sedermera till mig. Vad beträffar kyrkoherdens vägran, att begrava de döda lantvärnsmännen med mindre prästbevis först företes, så äger Tit. honom förståndiga, att för dessa, som till fäderneslandets försvar utgått, blivit sårade eller sjuka, och å kronans fältlasarett vårdats, samt under flyttningar till härvarande sjukhus avlidit, saknaden av prästbevis icke utgör

något hinder för begravningen. Kyrkoherden ålägges sålunda till undvikande av ansvar att dem begrava. Beträffande förläggningen av väntade trupper får kringliggande nejd utnyttjas, om ej utrymme i staden kan beredas.¹⁹

Den stora sjukligheten och dödligheten vid armén berodde ej blott på ofullständig beklädnad, understundom otillräcklig föda och dålig förläggning. Många missgrepp begingos i sanitärt hänseende. Så finner man, hur i överensstämmelse med g. o. i november 1808, konvalescenterna erhöles avlidnas klädespersedlar, varvid givetvis ingen desinficering ägt rum. Då tyfus och dysenteri voro de allmännast förekommande sjukdomarna och dödsorsakerna, kan man lätt inse de menliga följderna. Fältläkaren *Ristachius* klagar även över, att de kvartersjuka ej begagnade dem förordnade medikamenter.

Redan i juli 1808 hade likväl en del hygieniska förhållningsorder meddelats genom g. o., men då sjukligheten alltjämt tilltog, företogs upprepade mönstringar och hemförlovningar av sjuka och tjänsteodugliga. Brist rådde ofta på läkemedel.

På en brigad var den 1 dec. långt över hälften sjuka och dödligheten stor. Då sjukligheten alltjämt tilltog vidtogs den uppdelningen, att 1:ste fältläkaren Pehr Dubb erhöles överuppsikten av det fasta sjukhuset i Göteborg samt inspektion av sjukhusen i Varberg, Nya Älvsborg och Karlsten. Livmedikus Ristachius blev 1:ste fältläkare och tog befälet över sjukvården vid den rörliga armén och dit hörande sjukhus. Ungefär samtidigt formerades särskilda konvalescentbataljoner i Karlstad, Vänersborg och Göteborg.

Vid Bråland och även annorstädes i Bohuslän¹⁾, där fältsjukhus varit etablerade finner man, huru begravningsplatsen anordnats tätt intill sjukhusets väggar. Att stor vårdslöshet ägt rum vid likens jordande finner man av en g. o. av den 6 febr. 1809, däri på fältprostens anmälan strängeligen anbefalles, att gravarna skulle göras till anbefallt djup.

Att transporten av de sjuka och sårade från fältsjukhusen till Göteborg ej skötts med tillbörlig omsorg framgår även av en skrivelse från sjukhusintendenten major *Adlerstam*, som föranlåter t. f. landshövdingen att den 12 dec. (1808) tillskriva kronofogdarna och dels meddela de marschrouter, som fastställts för sjuktransporterna, dels ålägga dem tillse, att nödigt antal sjukbårar och halm skulle hållas tillgängliga vid skjutsombytena samt erforderligt antal av allmogen för de sjukas bärande. Kronofogdarna skulle personligen övertyga sig om nattkvarterens lämplighet, varjämte nämndemän eller kronorättare skulle åtfölja transporterna, själv skall jag, tillfogar Belfrage, låta en person medfölja vid transporten för att förvissa mig om, att densamma handhaves på lämpligaste sätt.

¹⁾ Vid Blomsholm grävde man ner liken i mitten av den där befintliga gamla skeppsättningen.

Den 10 april anlände till Göteborg den förutnämnde engelske livmedikus doktor *Domeyer*, som även medförde en avsevärd mängd läkemedel. Han synes ha tagit sin uppgift på fullt allvar och gjort en noggrann inspektion av det i kasernen inrymda fältlasarettet. Han har därefter besökt en hel del lasarett, fängelser, spinnhus m. m. i södra och mellersta Sverige.

Ur hans rapporter (han besökte Göteborg ytterligare en gång i juli) kan här anföras hans uttalanden om sjukhusen och truppernas förläggning i Göteborg samt tillståndet å Brinkebergs kulle. Beträffande luften och snyggheten å sjukhuset fann han den avsevärt förbättrad sedan den första inspektionen men fortfarande förvarades bröd, smutsiga kläder och strumpor i sängarna. På flottans sjukhus voro vissa rum överfyllda, under det andra stodo tomma. Doktorn därstädes var »eländig och stundom vurmig». Har som det säges, tidigare flera gånger varit på dårhus. Då man förtror människors hälsa till sådana bör man ej förundra sig att dödligheten är så stor.²⁰

Hos befälhavaren för Västra armén¹⁾ hade D. anhållit att få besöka manskapets kvarter i Göteborg och dess förstäder för att skaffa sig någon uppfattning om, huruvida orsakerna till den stora sjukligheten och dödligheten voro att söka i dåliga förläggningsförhållanden. Så var, säger han, tyvärr fallet. Redan när man närmade sig kvarteren möttes man av en stinkande lukt och än värre var det, sedan man kommit in i dem. Även bostäder, som eljes kunnat vara lämpliga, voro nu alldeles oanvändbara, därigenom att de fyllts med en sådan mängd soldater, att dessa själva inom kort förpestade luften. En del rum voro i och för sig odugliga till boningsrum, så som allt för låga, fuktiga och dragiga. Dock hade man här sammanpackat såväl soldaterna som deras familjer, vilka därjämte förvarade all sin föda inne i rummen. I flera rum voro fönstren därjämte så små att även om de kunnat öppnas, vilket sällan var förhållandet, de likvisst ej kunnat släppa in nog frisk luft. Det är smärtsamt säger han, att se vackra och starka karlar sjuka och dö blott för att inkvarteringen är usel.

Om Brinkebergs kulle säger han, att ett av sjukhusen var så uselt och hade så lågt läge, att det ej var användbart. Det var ej underligt, att de sjuka här dogo till så stort antal.

»De hade kanske haft det bättre under bar himmel, än i ett hus, som luktar illa»²¹.

Även den svenska flottan hade besökts av en engelsk läkare, *dr. Jameson*, som gjorde grava anmärkningar mot de sjukas vård såväl ombord som på land. Hans rapport föranledde slutligen justitiekanslern till ingripande. Un-

¹⁾ General Cederström uppehöll sig i Göteborg vid Domeyers hitkomst.

der det ryska örlogsflottan i Rogersvik blockerades av den svensk-engelska med amiral Saumarez å Victory som överbefälhavare, tillstötte stor sjuklighet och dödlighet. Ett linjeskepp hade inretts till sjukskepp och redan i augusti skilts från flottan och sänts till Karlskrona med några hundra sjuka. Efter hand måste fem linjeskepp och två fregatter ändras från krigsfartyg till sjukfartyg. Döden gjorde rika skördar. I Karlskrona lågo flera tusen sjuka. Nauckhoffs flotta degraderas snart till en liten eskader. Sjukligheten på flottan lämnar en tillfyllesgörande förklaring på svårigheterna i Göteborg att utrusta örlogsflottans härvarande fartyg.²²

Oaktat den påminnelse Belfrage givit genom skrivelse till magistraten julafton 1808 synas obegravda lik kvarstått flerstädes å kyrkogårdarna (bl. a. tvenne å Lycke m. fl.). Konsistorium erhåller en allvarlig erinran att tillse, att prästerskapet uppfyller sina skyldigheter. Gravarna voro fortfarande ej tillräckligt djupa. Stank råder litet varstädes å kyrkogårdarna.

I en promemoria, som Armfelt upprättade angående försvarsanstalter m. m. till Västra kustens försvar den 17 april 1809, lämnar han i avslutningen några tänkvärda ord om sjukvården under pågående kriget.

»Med sjukhusen är ställningen högst bedrövlig. Långt ifrån att ha vunnit någon förkovran anser jag allt, vad till sjukskötseln och truppersnas konservation i medicinalvägen hör, som ovanligt dåligt och av en natur att kräva en helt annan organisation än den, som blivit av vederbörande givna för sjukhus, fältläkare m. m.

Jag skall i dessa ämnen i underdånighet inlämna en mer detaljerad berättelse, vilken icke skall tillåta något tvivel, att de gruvliga kostnader kronan gjort för sina sjukhus även som de förmåner, vilka givits läkarstaten blott till kläder och representation, på intet vis bidragit till ändamålet, kanske tvärtom påskyndat de oordningar, vilka kostat armén $\frac{2}{3}$ av sina bästa soldater och dessutom riket förluster av en hel generation hoppfull och blomstrande ungdom. Deras olycka att komma på sjukhusen hörer likväl primitive till oordningar och brister, som äro av ett annat slag.

Men källan till det onda är i det hela densamma. . . .»



KAPITEL XIX.

Farsot och nöd i Bohuslän.

Den 29 juni 1808 skriver Carpelan till Kungl. Maj:t, att uti norra delen av länet allt sedan årets början en nervfeber varit allmän, som, ehuru den skall vara lätt att bota, nu genom brist på tjänlig föda och den inträffade varma väderleken allt mer och mer griper ikring sig och närmast kan betecknas som en härjande farsot. Karantänskommissionen har därom insänt underdånig berättelse, men jag har ansett mig för egen del böra ingå med anmälan, enär detta läns innevånare, som äro boende närmast Norge, äro allmänt utblottade på tjänliga födomedel och penningar att sig sådana kunna förskaffa. Jag får hemställa till E. Kungl. Maj:ts landsfaderliga omvårdnad att undsätta dessa nödlidande med en nådegåva till tarvlig livsbärgning samt de preservationer och läkemedel, som för farsotens dämpande äro nödvändiga. I deras medellösa ställning förmå de ej själva anskaffa något. Jag har i samma ärende tillskrivit en chef kommenderande Generalen för eders majestäts Västra armé, som säkerligen ej kommer att underlåta vidtaga de åtgärder, som erfordras för att förhindra farsotens spridning till armén.¹

Samma dag Carpelan expedierar skrivelserna till Kungl. Maj:t och Armfelt meddelar han provinsialläkaren d:r *Fredrik Mann*, att från dennes sida alla åtgärder skola vidtagas mot farsotens spridande. Medikamenter kunna, om de ej finnas i Strömstad, rekvireras från Göteborg. Av skrivelsen framgår i övrigt att farsoten i synnerhet grasserade i Skee socken.² Från *Rosenblad* ingår meddelande, att för de nödlidande får spannmål rekvireras antingen från ersättningsspannmålen eller från kronoarrendatorerna av brännerierna. Behöfliga medikamenter kunna anskaffas att betalas av medicinalfondens. Armfelt meddelar, att han till skydd mot farsoten i Skee och Naverstad varit betänkt vidtaga en avspärrning medels militärkordong, men proviantmagasinens läge i Strömstad och Naverstad omöjliggöra detsamma. Däremot är det överadjutantens frih. *Posses* uppfattning, att om Kungl. Maj:ts befallningshavande blivit uppmärksamgjord vid smittans första utbrott samt sökt hindra dess utbredande, därmed mycket kunnat uträttas.³

Det skulle tyckas som om de vidtagna åtgärderna varit tillräckliga för att hejda farsotens fortsatta utbredande bland lantbefolkningen. Sannolikt har denna, varit en av de smittohärdar, från vilken de sjukdomar sedermera spridde sig, vilka skulle härja fruktansvärt i armén och sedermera sprida sig till Norge, där dödligheten år 1809 uppgick till 31,931 personer eller mer än 7,000 fler än föregående år.⁴

Det allmänna tillståndet i länet framgår närmare av en skrivelse, som *Carpelan* den 31 maj avsänder till regeringen. Uppsättningen av lantvärnet i detta län är förenad med sådana svårigheter, att bataljonerna ännu ej hunnit bliva fulltaliga. Förklaringen är att finna i det förhållande, att större delen försörja sig med fiske eller skeppsfart och redan avgått till Kungl. Maj:ts flotta. En del ligga till sjöss och försörja sig som skeppsfolk å kopvardiefartyg. Rekryteringen av Bohusläns regemente och vargering ha också föregått lantvärnets utskrivande och medtagit det dugligaste folket. Likväl ha ett trettiootal rust- och rothållare själva måst utgå. I synnerhet i norra delen av länet, där brist på föda ej minst på grund av truppernas förläggning rätt, ha ynglingarna varit undernärda och måst kasseras samt lidit brist på kläder, som de ej förmått anskaffa.

Den bataljon, som skulle inövas i sjöexercisen, var den första som uppsattes. Men när den andra bataljonen av kapten *Carpelan* skulle mottagas visade det sig, att av 210 utskrivna från ett fögderi endast 140 kunnat approberas, och att dessa samtliga varit slarvigt klädda. Jag har anmodat anskaffning av kläder, skriver landshövdingen, och måste erkänna allmogens villighet och nit att bistå. Fattigdomen har dock härvid lagt avsevärda hinder. Med allra bästa vilja och uppsåt kan befallningen ej utföras om ej åldersgränsen höjes över 25 år.⁵

Vid rekryteringen av Bohusläns södra bataljon visade det sig, att endast fem och vid norra bataljonen en av rekryterna kunnat approberas, varför landshövdingen låtit utskriva 49 av de yngsta och till krigstjänst mest passande rotehållarna. Detta vinner ej regeringens gillande, som i skrivelse av den 29 aug. anmärker, att härigenom »hemmanen råkade i ödsmål och av dem sålunda ej kunde utgöras de till oss och kronan dem åliggande skyldigheter». Landshövdingen skulle bevilja dem anstånd att lega bland vargeringskarlar eller lantvärnsmän.⁶

På hösten 1808 hade man likvisst ej helt och hållet uppgivit allt hopp om sillfiske. För att hjälpa till med en till äventyrs rik fångst och på detta sätt lindra nöden och fattigdomen i länet skriver landshövdingen i slutet av oktober till regeringen och begär hemförlovning från lantvärnet av fiskare under vintertiden för att vara behjälpliga vid sillfisket. Han föreslår, att

såväl av Bohusläns regemente, lantvärn och vargering de, vilka ligga närmast gränsen, ersättas av andra trupper och förläggas längre in i landet, där de beredas tillfälle att tid efter annan få deltaga i det för hela länet så betydelsefulla sillfisket, dock mot förbindelse att i händelse av behov vid första order återvända.⁷

I slutet av november meddelas från chefsexpeditionen för Västra armén, att sedan skärgårdsflottan gått i vinterläge i Marstrand, kunde lantvärnsmännen från densamma få hemförlovas för sillfisket. Landshövdingen och kronobetjäningen skulle dock ikläda sig ansvar för deras omedelbara inställelse i mån av behov. Landshövdingen inforrdar på grund härav uppgift på vadlagens antal samt erforderliga åtgången av män för skärgårdsarbeten m. m. Då ungefär samtidigt i utsikt ställdes, att vargeringen skulle komma att hemförlovas, vidtager landshövdingen åtgärder, att vargeringsmännen ej skulle kringspridas över hela länet utan så vitt möjligt hållas samlade på olika platser.⁸

Att man inom högsta befälet av Västra armén var betänkt i en viss utsträckning hemförlova även övriga lantvärnister framgår av landshövdingens skrivelse till överadjutanten major *G. Liljehorn*, att han ej kan lämna uppgift på vadlagens, sillsalteriernas, trankokeriernas m. fl. skärgårdsverks behov av manskap, förrän uppgift inkommit från kronobetjäningen. Med säkerhet kan dock landshövdingen förutsäga, att behovet är större än att det kan fyllas från den upplagda kanonslupeskadern. Kronofogdarna, fortsätter landshövdingen, hava blivit förständigade, att de skola mottaga det hempermitterade manskapet på eget ansvar och utdela dem på vadlagen först sedan sådana försiktighetsmått vidtagits, att de kunna återställa manskapet, när och var kommenderande generalen så anbefaller. En naturlig följd är att ej andra än väl kända personer få till biträden vid fisket användas. Så som lämpligt tillvägagångsätt föreslår landshövdingen, att en var hempermitteras till den ort, varifrån han utgått. När eskadern blivit upplagd föreslås, att vederbörande befälhavare upprättar rullor häradsvis över de hempermitterade.

Beträffande arbetskläders anskaffande för dem, som skola vid sillfisket biträda, torde det böra överlämnas till dem själva. Blir fisket lönande ordnar sig saken nog lätt. I varje fall torde någon svårighet ej erbjuda sig, när de hempermitteras till sin ort, där bekantskap, släkt och vänner nog biträda. Slutligen uttalar landshövdingen, att Kungälv vore synnerligen lämpligt såsom uppsamlingsställe för de hemförlovades munderingspersedlar. Därifrån skulle de efter avlämningen kunna avtåga till hemorten.⁹

Sedan hopräkningen av behovet av lantvärnsmän för sillfisket blivit avlämnad av kronobetjäningen, skriver landshövdingen till General en chef för Västra armén och meddelar, att vadlagens komplettering m. m. nog skulle tarva, att kommandanterna å Älvsborgs och Karlstens fästningar finge

för dagen permittera erforderligt folk, som likväl skulle inställa sig å fastställd tid på aftonen.

På grund av avgången bland lantvärnisterna sammandrogos lantvärnsbataljonerna så, att en bataljon om 4 kompanier bildades av tvenne.¹⁰

Den 14 dec. skriver landshövdingen till konungens tjänstgörande generaladjutant för att bereda yttermera lättnader för länet.

»Den bataljon av detta läns lantvärn, som senast blivit utskreven och tilldelad artilleriet, och här blivit förlagd, består i regel av i alla avseenden undermåliga ynglingar, som genast bort fritagas. Antingen äro de »ensamdrängar på halva och fjärdedels hemman eller delägare i sillbåtar». Landshövdingen hemställer, att de, som bevisligen äro delägare, få hemgå och sköta sitt tarv emot förbindelse att om så påfordras återvända. »Anser det för hela länet i högsta måtto nödvändighet likasom även att befrielse medges dem, som i arv bekommit halva eller fjärdedels hemman.»¹¹

Sedan kanonslupseskadern i medlet av december samlats i Marstrand visade det sig, att 328 lantvärnsynglingar kunde mot vederbörlig borgen, som granskats av magistrat eller kronofogde, hempermitteras. Ett par dagar senare (19 dec.) medgiver en kunglig förordning, att lantvärnsmän, som fyllt 25 år, kunde hemförlovas.

Regeringen har såvitt det var möjligt sökt hjälpa det nödställda länet. Den hemförlovning av vargeringsmanskapet, som ställts i utsikt, bekräftades genom g. o. av den 4 jan. 1809, varvid dock bestämdes, att de ej fingo lämna kompaniets stånd. Antingen av brist på medel i armékassan eller för att hemförlovningen av lantvärnisterna skulle ske så fort som möjligt, bestämdes, att de först i hemortens kulle uppbära sin fältavlönning. De som ärvt hemmansbruk kunde få utbytas mot annan målfyllig, felfri och väl frejdad man som fyllt 19 år.¹²

Revolutionen den 13 mars medförde redan följande dag den lindring i lantvärnstjänsten, att de, som hade hemmansbruk, omedelbart befriades från densamma, vilken förordning den 29 mars kompletterades därhän, att all nyrekrytering för vakanser inom lantvärnet upphörde.¹³ Den 6 april hemförlovades slutligen hela lantvärnet utom det, som stationerats vid Södra armén samt så mycket av Västra armén, som fordrades till västra skärgårdseskaderns bemanning eller blivit fördelat till tjänstgöring vid artilleriet. Vid hemförlovningen fingo lantvärnsmännen behålla sin beklädning, som dock skulle väl vårdas. Efter avlämning av beväringen och utredningar i förråden skulle de likväl hålla sig beredda att vid första kallelse inställa sig. Ordern kompletterades genom medgivande till rust- och rothållare att erhålla rådrum för nyrekrytering av såväl indelta regementen som vargering.¹⁴



105. Sillfiske i gamla tider.

Lantvärnisternas beklädnad hade i det utarmade länet berett landshövdingen stora svårigheter. Vid mobiliseringen ha de indelta truppernas beklädnad nog i allmänhet legat fulltalig i rotekistorna, men för vargering och lantvärn funnos ej, som i våra dagar, särskilda mobiliseringsförråd. Vargeringen skulle beklädas med grå uniform med blå uppslag och krage men redan den 28 mars utfärdas kungörelse, att rust- och rothållarna skulle utrusta dem med den mundering de kunna anskaffa utan avseende å färg eller snitt. Besiktning och värdering skulle ske av landshövdingen. Först i mån av förslitning skulle utlämning ske från kronans förråd. Enahanda bestämmelser gällde för lantvärnets.¹⁵

Genom en skrivelse från Carpelan den 20 april finner man, att vargeringens beklädnad tillgätt sålunda, att sockenvis hopsamlats och till utrustningsorten avsänts smorläderskor, skjortor, vadmalsbyxor och övriga persedlar. Rothållarna hade utlämnat ull till soldathustrarna, som spunnit garn och stickat strumpor. Men trots alla ansträngningar förefanns brist på även de nödvändigaste persedlar, varom skrivelser såväl till kronobetjäningen som till intendenturen för Västra armén bära vittne.¹⁶

Till slut fanns ej annan utväg än vädjande till den allmänna välgöreheten att erhålla medel till lantvärnisternas beklädnad. Att denna vädjan ej gick ohörd förbi finner man av en skrivelse från Kungl. Maj:t (10 nov.), i vilken uppgift begäres på antalet lantvärnister, som erhållit sin beklädnad på enskild väg. Fattiga tjänstemän lämnade av sin knappa inkomst bidrag, vilket föranlät landshövdingen till offentligt tack.¹⁷ När den nya vinter-

kampanjen skulle börja söker man avhjälpa den förra vinterns brist på lämplig beklädnad. Carpelan tillskriver kronobefallningsmännen (1 dec. 1808) att söka anskaffa fårpälsar till norra bataljonen. Den södra skulle under en del av vintern hempermitteras.

Därvid visade sig, att befolkningen i länet ej nyttjade fårskinnspälsar. Nya sådana skulle betinga ett pris av $6\frac{2}{3}$ rdr rgs. Befolkningen på Tjörn har emellertid särskilt ömmat för soldaternas behov. En insamling därstädes ledde till det resultat, att jägarna vid den norra bataljonen kunde utrustas med pälsar. Icke förty led man brist på uniformspersedlar. Slutligen (12 dec.) skriver landshövdingen och begär, att få från kronans förråd uttaga tvenne balar kläde. »Härvarande handlande inneha konossement på hit avsänt kläde, varföre ersättning av det uttagna snart kan ske.»¹⁸

Fram i januari 1809, sedan eskadern där blivit upplagd, bryter sjukdomen ut i Marstrand, där en sundhetskommitté tillsättes. Belfrage, som tjänstgör som t. f. landshövding ditsänder provinsialmedikus *Levén*. Man har här raskt och kraftigt ingripit, ty farsoten blir hastigt bekämpad. Fara var dock å färde, ty nöden i Bohuslän var allmän.¹⁹

Sillfisket, som tagit sin början på 1750-talet och givit rikliga fångster och god inkomst för skärgården, hade med en gång upphört. Att nöden skulle bliva stor för skärgårdens befolkning, där sillfisket varit så gott som den enda näringskällan, är lätt att inse. På de flesta håll saknades medel att anskaffa båtar och redskap till storsjöfisket. När även vintern 1809 hade passerat utan att sillen gick till blev nöden allmän. En inblick i de rådande förhållandena ger landshövdingens brev till regeringen den 11 mars 1809.

»Jag inberättade i går underdånigst, att danska briggen Anna Catharina blivit väderdriven till Marstrand och måst där inlöpa med en laddning av 1,300 tunnor råg samt att jag beordrat magistraten därstädes om uppmätning av spannmålen och undersökning om dess beskaffenhet. Nu och efter inlupen ytterligare underrättelse om den nöd, som trycker skärgårdsallmogen efter detta års misslyckade sillfiske, måste jag redan så kort efter nyssnämnda rapport anmäla den outhärliga nödvändighet, som redan visar sig, att få disponera denna spannmål.

Om icke skärgårdsbefolkningen får understöd därav så förgås den. Fattigdomen är så allmän, att allmogen icke kan köpa sitt uppehälle. Jag anhåller underdånigst att bland skärgårdsallmogen få utdela denna spannmål, vilken synes just genom försynens skickelse hava hitkommit för att i någon mån mildra det tryckande behovet. Utan denna nådiga tillåtelse är den största hungersnöd att befara. Den har redan stigit till sådan höjd, som knappt låter sig beskrivas, och med vars målning jag icke bör oroa Eder Kungl. Maj:ts av omsorger och bekymmer ändå nog betungade hjärta.²⁰

Nöden hade börjat redan tidigt på vintern. Av en summarisk förteckning upprättad på grund av sockenstämmorna i kapellerna på Tjörn den 25 jan. 1809 finner man:



106. Gammal fiskarstuga i Mollösund.

Klädesholmen har uti 44 hushåll 42 fattiga. Bland övriga fattiga märkas hustrur 44, änkemän 6, änkor 33, barn 146, ogift karl 1, ogifta pigor 3, Härav äro beständigt tiggande 184 personer. Understundom, då fisket misslyckas och isvinter inträder, 93 personer; mer eller mindre tiggande sålunda inalles 277 personer.

Rönnäng. Uti 82 hushåll äro fattiga män 80, hustrur 82, änkemän 8, änkor 32, barn 241, ogift karl 1, ogift piga 1. Beständigt tiggande 288. Tillfälligt tiggande vid fiskets misslyckande och isvinter 156. I Rönnängs församling äro således mer eller mindre fattiga och tiggande personer 477.²¹

Den 7 febr. inflyter i dagspressen (Göteborgs Allehanda) nedanstående upprop från kapellpredikanten på Klädesholmen, *Lars Isander*, daterat den 31 jan.

Eländet och nöden här på Klädesholmen och närgränsande skärgård har nu stigit till den höjd, att det icke kan beskrivas. För någon tid sedan upprättade jag på kyrkoherde *A. Bonanders* begäran, som då lovade någon undsättning till de fattiges livsbergning, fattigförteckningar uti Klädesholmens och Rönnängs kapeller. Folkmängden är omkring 1,500 personer och de tiggande, som äro utan det nödvändigaste livsuppehälle 750.

Den gångbara nerv- och gallfebern, förenad med hunger, äro för oss fruktansvärda fiender, som äro utan botemedel att hjälpa dem båda. För närvarande äro 8 lik ovan jord och

60 sjuka endast på Klädesholmen. Den känslolösa människan borde vara här i mitt ställe för att vid sjuksängen höra döende föräldrar, förtorkade av hunger och sjukdom, utpressa den sista tåren med denna bön: — Låt ej mina barn och anhöriga dö av hunger.

De herrar i Göteborg, som här äga salterier och som förr hava visat så mycken välgörenhet emot befolkningen, lära ock nu bliva de eländas säkraste tillflykt. De känna skärgårdsbefolkningen och fiskarnas vilkor. Således behövs ingen annan rysvärd beskrivning. En snar hjälp skall ha dubbelt värde och den, som känner dessas elände och ej gör, vad han kan, förtjänar ej att räknas bland dem, vars samhälle bör grundas på kärlekens ädla grundvalar.

Redan den 1 mars kan handl. *Joh. Pet. Berg*, som i Göteborg ordnat insamlingen, tillkännagiva, att densamma lett till det resultat att 2.579 rdr och 32 sk. insamlats i penningar, varjämte livsmedel lämnats av firmorna *Wetterling och son. N. F. Wahlberg* samt *Joh. Pet. Berg*.

Den 18 april ingår meddelande från Gullholmen, från vicepastorn och kapellpredikanten *Simeon*, att av 109 hushåll $\frac{4}{5}$ sakna det allra nödvändigaste. Följande dag skriver kyrkoherden i Kville *Chr. Linderot* att därstädes 30—40 hushåll på grund av sillfiskets felsläende befinna sig i de mest tryckande omständigheter. Även från Torslanda, Torsby och skärgården mellan Älvsborg och Marsstrand ingå underrättelser om nöd och elände, som resulterar i en ny insamling av 1.386 rdr 28 sk. Efter hand inkommo liknande jobsposter från Tången, Malmön, Hunnebo- och Bovallstrand. Överallt har det felsläende sillfisket utarmat befolkningen.

Den allmänna nöden i Bohuslän hade till följd, att lösdriveriet börjat taga faraväckande former i hela länet. Enligt landshövdingens uppfattning var det ej blott missväxten och det felslagna fisket utan även »orklöshet och lättja», som drivit ut en hel del kringstrykare, vars spår betecknades av tjuverier och andra misshälligheter.

Den 24 mars ser Belfrage sig därför nödsakad utsända en tryckt kungörelse, i vilken stipuleras, att fattiga, som äro berättigade till understöd, ej få lämna sin hemsöcken utan skall genom kronobetjäningens försorg återföras till densamma. Landshövdingen väddar till prästerskapet att medverka till vidtagande av sådana författningar, att de verkligt behövande i varje församling erhålla underhåll.

Arbetsföra, som kringstryka böra anmälas till kronobetjäningen, som skola hitforsla dem till undergående av det straff, som bör följa på lättjefullt och skadligt uppträdande. Färjemännen förbjudas vid 2 rdr vite överföra tiggare eller misstänkta lösdrivare över vattendrag.

Av Belfrages anteckningar i övrigt finner man huru grevinnan Salza på Hökällan föregått med föredömligt exempel genom att inom sin hemtrakt med penningar och matutdelning bistå de utblottade.

I övrigt finner man att på landshövdingens framställan H. K. H. Riksföreståndaren som nådegåva utdelat ett större parti spannmål samt att ett välgörande sällskap i England hitsänt ett parti utsädeshavre.

För att organisera hjälpverksamheten mot nöden i Bohuslän hade landshövdingen anbefallt, att för varje fögderi skulle utses en hjälpkommitté av

6 ståndspersoner och 10 bönder. Själv skulle han personligen eller genom befullmäktigat ombud tjänstgöra som ordförande.

Vid sammanträdena skulle göras anteckning med urskiljning och på grannliga och samvetsömt sätt om vars och ens behov;

enär tillgången på medel vore otillräcklig skulle med hänsyn till hushållens storlek understödet beräknas till två månader;

utsädesbehovet skall särskilt antecknas, enär landshövdingen tänkte träda i författning om lånespannmåls anskaffande.

kommittéarbetet bör påskyndas och uttalade landshövdingen sin förhoppning att påräkna kraftigt stöd och hjälp av länets prästerskap.

vid sammanträdena skulle kronofogdar och länsmän biträda med upplysningar;

den på Klädesholmen inrättade kommittén bibehålles och utsträcker dess verksamhet till att omfatta hela Tjörns härad, varföre flera ledamöter utses;

för Orust utses särskild kommitté.

Landshövdingen avslutar sitt cirkulär med att underrätta, att han för varje fögderi avsett 100 tunnor råg. Denna spannmål kan hos ränte- och proviantmästare *Brask* på rekvisition erhållas. Personer, som gjort sig kända för slöseri eller liderligt leverne, äro utestängda från understöd. Deras barn skola dock ej bli oskyldigt lidande utan omhändertagas och förses med livsuppehälle.

Landshövdingen anser sig böra inberätta till statssekreterare *M. Rosenblad*, att det välgörande sällskap i London, som låtit hitsända *dr Dommeyer*, även avsänt ett under väg varande betydligt parti spannmål för att utdelas bland de behövande uti Värmlands, Älfsborgs och Bohus län. Anmälan har gjorts med begäran om tullfrihet. Då nöden är så stor, att snabb lossning är önskvärd, utbedes omgående svar.²²

I sin kamp mot farsoten och densammans spridande har tydligen prästerskapet ej i tillbörlig grad understött landshövdingen. Esomoftast får han gå tillrätta med dem för obegravda lik, som stå på kyrkogårdarna, att gravarna ej göras tillräckligt djupa m. m. Slutligen vänder han sig till konsistrium med yrkande, att gudstjänsterna måtte inställas till dess tillräckligt med sand blivit påkörd på de stinkande gravarna. Under den varma årstiden skola fönstren hållas öppna under gudstjänsterna m. m.²³

När Belfrage den 14 juni lämnar sin befattning som tillf. landshövding att efterträdas av överstelöjtnanten m. m. *Lars Hjerta* lämnar han en allmän översikt över de åtgärder, som vidtagits.

I kort sammandrag kan anföras, att till nödens hjälpande riksföreståndaren lämnat 1.000 tunnor råg samt mot säkerhet 2.000 tunnor vårsäde till utsäde. Göteborgs stads innevånare ha på kredit mot säkerhet lämnat 1.500 tunnor råg och engelska filantropiska sällskapet 300 tunnor.

Till farsotens bekämpande säger han sig ha inhemtat förfarna läkares

råd samt huvudsakligen anbefallt snygghet och frisk luft, »vilka omständigheter allmogen ej särdeles gerna vill iakttaga.»²⁴.

I början av juni tyckes farsoten ha upphört. För att i någon mån lindra nöden och arbetslösheten inkallades den 15 juni 100 man från länet att biträda med vallraseringen. I slutet av augusti visar sig en rödsotepidemi i Krokstad, varföre medikus *Fredr. Marin* beordras ditresa.²⁵

Den nye landshövdingen greve *von Rosen* utfärdade den 19 dec. 1809 en förordning, som i sin mån skulle bidra att förekomma allmän nöd och fattigdom i skärgården.

»Senare årens avtagande sillfiske ha efterhand medfört fattigdom och det sista årets alldeles felsläende resulterat i ett grundligt elände, men skulle genom hushållning under den rika tiden ha kunnat undvikas. Ett tidigare omåttligt överflöd och utsvävningar hämma sig nu. Tidigare har Kungl. Maj:t genom spannmålsutdelning sökt att hjälpa. Återbetalningen har dock blivit kännbar, tack vare höjda spannmålspriser.

Erläggande av en viss summa vid försäljning av sill till saltning eller till trankokning bör samlas till en fond att användas till uppköp av födoämnen, som kan användas för dem, som ej på annat sätt kunna skaffa sig bergning.

Av varje en riksdaler, som vid försäljning av sill bekommes skall 2 skilling avdragas. Denna avgift skall av inspektörerna å varje skärgårdsverk innehållas och överlämnas till verkägaren. Skärgården bör indelas i vissa distrikt, som stå under sin särskilda direktion för medlens användande, vilken direktion kunde bestå av en prästman, tre salteriinspektörer och en eller tvenne bemedlade, väl kände fiskare. Direktionen skulle vid felslaget fiske överlämna berättelse till en huvudstyrelse, hälst i Göteborg och bestående av 3—5 salteriägare.

Denna styrelse skall inom april månads utgång av alla distrikten uppbära de influtna medlen samt dem på lämpligt sätt fördela eller göra fruktbarande. När fonden stigit till 100.000 rdr banko kunde avgifternas erläggande upphöra. Länet innevånare äga att välja deputerade för granskning av räkenskaperna. Organisationen bör under jultiden ordnas sockenvis vid stämmor så att tillämpning kan ske vid sillfiskets början.

Den lättnad i strandbefolkningens nöd genom fraktfart med småbåtar, som General en chef medgivit som ersättning för felsläende sillfiske medförde dock en del konsekvenser, för vilka redogjorts under Handel- och sjöfart.

Som i föregående kapitel visats har sjukligheten och dess följder till stor del kunnat tillskrivas den vanliga försyndelsen att ej i fred organiserats och förberedelser vidtagits för krigsförhållanden. Även den nöd och brist på livsmedel, som hos trupperna framkallade de vanliga fältsjukdomarna, som sedermera spred sig till kringboende lantbefolkning, berodde ej på brist på livsmedel, åtminstone ej på säd, utan måste tillskrivas bristande tillgång på för livsmedelstransporterna erforderliga fordon, dragare m. m.

Av *truppträng* fanns per bataljon två st. fyrspända s. k. brödvagnar d. v. s. halva behovet. Oftast fanns ej fulltaliga anspann, varföre även till detta behov måste, till hämsko för operationerna, lejda dragare rekvireras. Vänstra flygelns proviantbehov blev för sent fylld (den första transporten avgick först den 16 spril från Göteborg), varföre denna operativa enhet blev anbefalld ett blott och bart demonstrativt uppträdande.

Förplägnadsmagasin hade för trupperna vid västra gränsen anlagts i Karlstad, Vänersborg och Mariestad för 11.000 man samt i Göteborg för garnisonerna och lanttrupperna å kanonslupar m. m., allt för en tidrymd av 4—5 månader. I Bohuslän funnos magasin i Uddevalla, Saltkällan, Svarteberg, Hede, Krokstad och Strömstad. Att brist på spannmål ej förelegat i magasinen framgår av att allmogen i Värmland fingo från magasinet i Karlstad köpa spannmål.

Transportsvårigheterna av brist på nödig truppträng och erforderligt antal dragare (i Älvsborgs län måste dagligen 5—800 dragare rekvireras), lättades något i mitten av maj 1808 då vattentransporter ordnades på Bullarsjöarna (Svarteberg—Naverstad—Hovsäter), på Stora Le—Foxen (Västra Ed—Nössemark—Töcksmark) på Glafs fjorden samt i linjen Vänern—Upperudsälven och Lelången. Den tidigare svårigheten att på grund av brist på erforderliga kronohästar och anskaffandet av erforderligt antal lejda dragare transportera fourage från magasinen hade gjort att 10 skvadroner kavalleri overksamt blevo stående i Uddevalla och Strömstad. Någon kraftig spaning framför fronten kunde sålunda ej ske, som även sedermera visade sig just på Västra arméns vänstra flygel.

Till livsmedelsbristen på grund av dåligt ordnat transportväsende torde nog såsom sjukdomsorsak läggas olämpligt ordnad utspisning. Salt föda ingick så gott som dagligen i huvudmålet. Några närande och värmande soppor voro ej brukliga. Ej sällan tvingades man att leva på landsortens bekostnad. Vad detta skulle betyda i norra Bohuslän och Värmlands gränsbygd inses av sig självt.

En del av följderna ha vi i det föregående skildrat.²⁷



KAPITEL XX.

Avslutning.

Ehuru arbetets omfattning är begränsad till perioden 1808—1810 har jag likvisst ansett mig böra i allra största korthet antyda följderna av kontinentaltidens konstlade uppsving samt även vidröra några av huvudpersonernas framtida öden.

Genom franske ministerns ultimatum hade, som förut här omnämnts, svenska regeringen den 17 november 1810 tvingats förklara England krig — vilket låtsade krig slöts den 18 juli 1812. Redan den 15 augusti s. å. sker brytningen med det franska systemet. År 1813 ingår Sverige ett förmligt fördrag med England, enligt vilket handeln än mera ostört kunde fortgå.

En måttstock på handelns utveckling har man i viss mån i tolagen som år 1810 uppgick till 18,822 rdr specie men de följande åren enligt nedanstående i runda tal:

1811	7,100	rdr specie
1812	11,100	» »
1813	11,300	» »
1814	obekant	» »
1815	6,450	» »
1816	3,250	» »

Sjöfarten, i vad angår *utrikes* förbindelser, framgår av nedanstående:

År 1811	inkommo	532	skepp	och	avgingo	500
» 1812	»	679	»	»	»	617
» 1813	»	957	»	»	»	1,021
» 1814	»	okänt	»	»	»	1,209
» 1815	»	711	»	»	»	680
» 1816	»	468	»	»	»	411

Göteborgs mest betydande skeppning vid denna tid utgjordes av järn och trävaror. Skeppningen (uttryckt i skeppund) utgjorde nedanstående år:

	Järn skeppund	Bräder tolfter	Bjälkar stycken
År 1811	96,305	18,580	8,603
» 1812	80,100	38,239	11,762
» 1813	83,936	44,580	21,948
» 1814	51,077	39,081	22,388
» 1815	152,967	19,557	16,784
» 1816	74,392	13,074	6,387

Ostindiska varor, som under år 1811 utfördes till ett värde av omkring 100,000 kronor, förete en jämn stegring intill år 1814, då man i det närmaste når 800,000 kronor. Denna handel går sedermera tillbaka för att år 1817 stanna vid ej fullt 60,000 kronor.

Bjärtast framträder dock, i vad mån uppsvingets tid varit en konstlad produkt, om man granskar uppgifterna för nederlags- eller kolonialvaror, exempelvis kaffe och socker.

	Kaffe kg.	Socker kg.
1811	73,839 ¹⁾	21,117 ¹⁾
1812	1,688,638	1,454,561
1813	2,454,730	2,207,418
1814	1,669,020	1,448,591
1815	223,275	54,410
1816	29,041	5,912

Lika tydligt framträder nedgången, om man granskar värdet (i kronor) av under resp. år utskeppade upplagsvaror.²⁾

1811	25,179
1812	476,424
1813	5,042,790
1814	3,191,094
1815	1,216,011
1816	62,124

Man hade vid denna tid ett fullt ordnat börsliv. Medels klockringning angavs börstimmans (kl. 1—2) början och slut och i särskilt mäklarebok infördes dagligen »växelslutningarna». En axplockning visar för år 1813 att ännu ett betydande antal utlänningar funnos kvar i staden:

¹⁾ De låga siffrorna beroende på krigsförklaringen mot England. Se även framdeles.

²⁾ Angående betydelsen av detta begrepp se kap. II.

Ferber, Crosbie, Gibson, Harrison, Broddie, Greig, Forsyth, Bianchè, Busch, Laserre, Leiditz, Nathan, Monck, Nutt, Waumard, Halludaij, Combe, Calderoni, Hebdon och Lorent.

Några av dessa hava, som vi finna, sedan blivit naturaliserade i Göteborg. I Göteborgs Aftonblad för år 1811 skildrar en resande sitt intryck av stadens börsliv.

»Himmel, vilken trängsel! Allt nya ansikten och först och sist judar i parti, liksom här vore det nya Jerusalem. Här uppe i salen, där fordom i min tid hedersgubbarna sutto och paraderade med sina guldbeslagna spansk-rör, knuffas nu en mängd ynglingar och allehanda skeppare.»

Sveriges anslutning till kontinentalsystemet inleddes kan man säga genom de »låtsade konfiskationerna», varvid »pro forma» fartygslaster¹⁾ konfiskerades för att sedermera för ägarens räkning å auktion försäljas. Den 3 juli insände landshövdingen uppgift på ej mindre än 14 fartyg, som på grund av den strängare tillämpningen av kontinentalsystemet blivit sekvesterade eller på grund av sjöskada tvungits inlöpa. Den 13 februari sammanträdde för första gången en särskild tillsatt »priskommitté» bestående av landshövdingen, borgmästare Brusewitz och grosshandlaren Laur. Tarras, vilken kommitté skulle handlägga hithörande frågor.

Under hemligt underhållna handelsförbindelser och slutligen genom muntligt avtal med England i Åmål förgick år 1811. Trots Englands tillmötesgående hade detta års importvärde med hälften understigit föregående års och exporten av nederlagsvaror i värde minskats till en sjättedel av 1810.

De låga siffror, som vi i början av detta kapitel funnit för år 1811, berodde utom på krigsförklaringen mot England på franska och danska kaperier samt på den allmänna nedgången i östersjöhandeln under trycket av spannmålsbrist och Napoleons ryska fälttåg.

Under 1812 följer det hemliga avtalet med Ryssland om ömsesidigt militäriskt bistånd (5 och 9 april). Fram på sommaren följer ej blott fredsslutet med England (18 juli) utan även (15 augusti) svenska hamnarnas öppnande för alla nationers fartyg utan undantag, sålunda ett frånträdande av kontinentalsystemet.

För Sveriges penningväsen har i kap. Statens medel börja tryta en allmän överblick givits. Växelkursen på utlandet, steg alltjämnt eller »rasade», som det på den tidens språk hette. Karl Johan, som under sin första tid hyste hopp, att denna rörelse skulle hejdas, gjorde själv uppköp av växlar

¹⁾ I allmänhet ej engelska. Engelmännens föredrogo användandet av falska skeppspapper eller falsk amerikansk flagg framför den andra mera invecklade proceduren.



107. Utsikt från Lilla Torget (omkring år 1820).

och uppmanade stadens köpmän följa exemplet.¹⁾ Alla dessa mått och steg voro fruktlösa. Till själva penningrörelsens underlättande återupprättades 1812 Göteborgs diskont, som kommit på obestånd, sedan ett liknande Göta kanaldiskont två år förut inrättats.

Så kom Napoleons fall. Kontinentaltidens »briljanta dagar» voro snart blott ett minne. Trafiken i Göteborg avtog nästan hastigare än den börjat och de inflyttade utlänningarna började återvända till sitt land. Hela affärsverksamheten blev liksom förlamad.

Orsakerna till krisens utbrott förklarar Handelssocieteten år 1818 i sin sedvanliga redogörelse för handeln ha varit följande:

den efter freden d. v. s. kontinentalsystemets upphävande förlorade handels och sjöfartskonjunkturen; den starka indragningen och förminskningen av de för rörelserna nödvändiga »myntrepresentativer» d. v. s. sedlarna; den minskning i rörelsekapital, de handlande måst vidkännas genom deras »patriotiska och djärva» deltagande i Göta kanals anläggning, vari de tecknat över en miljon rdr b:ko, varav 60 % redan vore inbetalt; de båda diskonternas, Göteborgs och Göta kanals, obestånd och därav alldeles inställda lånebiträde; förluster av skepp och laddningar genom våldsamma uppbringningar under det långvariga kontinentalkriget; trenne i senare åren företagna handelsexpeditioner på Ostindien, som ådragit de däruti deltagande omkring 700.000 rdrs förlust, i stället för den betydliga avance, som i äldre tider av denna handel skördats; det alldeles upphörda sillfisket, varigenom inte allenast hela denna rörelse avstannat, utan även de härför avsedda med stor kostnad uppförda verk och inrättningar blivit värdelösa; den nödtvungna byggnadsverksamheten efter de oerhörda brandskadorna, då husen enligt Kungl. Maj:ts för staden fastställda byggnadsordning skulle, vid de större gatorna och hamnkanalerna uppföras av sten och helst göras tre våningar höga; för 422, till största delen för de handlandes räkning uppförda nya stenhusen hade, efter den låga beräkningen av 10,000 rdr banko för vartdera, över 4 miljoner rdr banko dragits ifrån de byggandes rörelsekapital eller ock åsamkat dem till större eller mindre del skulder, vilket blivit så mycket kännbarare, som de nya husen nu gäve en mot byggnadskostnaden föga svarande avkastning och som ägarna, under den allmänna näringslösheten och det tilltagande antalet oförmögna, blivit betungade med allt större och större stadsutskylder.

Av Handelssocietetens medlemmar, varmed vi här ofta sysselsatt oss, hade herr *Ritterberg* avgått år 1814 och efterträts av societetens äldste ledamot, direktören i Göteborgs diskont, kommerserådet *E. A. Broms*. I societeten tillkom *Gust. Rud. Prytz* (Broms måg), vilken även som börsfullmäktig hade ett stort inflytande samt skildras som en begåvad och självständig man. *Laurens Tarras* hade dött i början av 1814. »Vidsträckta kunskaper, välgörenhet och patriotism utmärkte honom fördelaktigt bland hans likar» skriver Rosen vid hans fränfalle till Engeström.

Av betydande män utanför societeten märkas de tre kommerseråden — man levde i kommerserådens tidevarv — *N. Björnberg*, som nog hade till-

¹⁾ Även statsinköp gjordes av växlar liksom med handlandenas egna bidrag en s. k. växelfond inrättades.

fylles med egna affärer, *G. H. Ekman*, direktör i kanaldiskonten, riksdagsfullmäktig och ordförande i Borgerskapets äldste, som länge skulle intaga en framskjuten plats i samhället samt den forne riksdagsfullmäktigen *Nicl. Malm*.

Bland de under denna tid med Handels societeten förenade märkas herr *James Dickson* från staden Leith i Skottland samt bröderna *Jonas Anders* och *Karl Fredrik Kjellberg* brorsöner till den här förut omnämnde *Jonas Kjellberg*.

I femte roten, stadens dåvarande city, där stadens störste affärsmän voro mantalsskrivna, uppgick bevillingen 1814 till 42,062 rdr, år 1815 sjönk den med ett slag ned till 24,363 för att slutligen år 1818 nå den låga siffran av endast 13,136 rdr. Huru genomusel ställningen var framgår av konkursernas antal som under tidsperioden¹⁾ 1813—1817 uppgick till resp. 7, 18, 51, 143 och 187 st. årligen.

Men olyckans mått var ej rågat med handelns upphörande. Situationen tillspetsades genom den orättfärdiga författning, varigenom diskonterna, de dåvarande bankinstitutens, »realisation» bestämdes. Ensamt av Göta kanalbolags aktier ägde Göteborgs innevånare 2 mill. rdr. I och med diskonternas upphörande kommo dessa »i största vanvärde». Den ekonomiska nöden ökades genom att diskonternas utestående fordringar genom forcerade inbetalningar indrevos. Diskonternas fall 1817 kan man beteckna som olyckornas höjdpunkt. Med anledning av det brydsamma tillståndet nedsändes av regeringen envoyén *Brinkman* och expeditionssekreteraren *Skogman*, som skulle förhandla med av Handels societeten utsedde kommittéer. Resultatet blev de av ständerna sedermera beviljade 200,000 rdr banko. I sin femårsberättelse skriver Kungl. Maj:ts befallningshavande att »då efter en högt florerande rörelse betydliga in- och utländska skulder vidlådde handel och andra näringar, men ingen källa gavs, där mot redbaraste säkerhet medel kunde erhållas till deras betäckande, blev en naturlig följd, vilket även inträffade, såväl bankrutter och misstroende i penningtransaktioner som en avstannad handel och rörelse».

Till stadens förskönande ha dock en del av de under den »briljanta» tiden inströmmande medlen bidragit. Södra Hamngatans långa fil av i harmoni med varandra stämda fasader ha nog till större delen uppförts under denna tid.

¹⁾ Kommerserådet Björnberg sade sig själv vara inne i 60 konkurser. Mycket behövdes ej för att störta den säkraste.

Samme författare, som vi här tidigare låtit giva en bild av det dåtida borslivet skriver, som nämnt, 1811 i Göteborgs Aftonblad.

— Det är nu 15 år sedan jag flyttade härifrån. Elden har förtärt de gamla, trevliga trähusen. Förgäves letar jag efter fornspår; jag är i en ny, okänd sfer och tycker mig finna vartannat ansikte så moderniserat som själva staden. — — Ingen vackrare anblick kan i sitt slag givas än den Stora Hamngatan. Den utgöres av en sträcka av i det närmaste lika höga hus längs kanalen från Lilla torget till vallen, varav några äro palatsmässiga — — en ensemble, som man i andra städer förgäves söker. — —

Kommunen hade också under de gyllene tiderna påbörjat en del stora byggnadsverk och gjort dyrbara anstalter för handels och näringarnas förkovran. Vallarnas raseri fortgick och nya kvarter började att uppstå där de forna bastionerna med sina kurtiner legat. Även i stadens omgivningar pågick nydaningsarbeten.

År 1811 hade bebyggandet påbörjats av östra Hagaheden, vilket motiverades i skrivelse till magistraten med den »närvarande dyrheten på hus och hushyror, varföre man borde giva arbetsfolk tillfälle att uppföra för dem tjänliga byggnader av trä». Borgerskapets äldste tillstyrkte anhållan men fordrade, att de byggnader, som skulle komma att ligga åt nuv. Nya Alléen skulle »uppvisa ritningar till behörig approbation enl. stadens byggnadsordning». Till år 1813 hade 23 hus hunnit uppföras i Nya Haga.

Man skulle kunna tycka att med den stora inflyttningen och pågående nybyggnadsverksamheten stadens tillväxt borde blivit större än den i verkligheten blev. I en bilaga till Borgerskapets protokoll för år 1813 finner man att nämnda år funnos:

i staden inom portarna, 457 hus och 7,949 personer, utom militären, som uppgick till 1,275 pers;

i Masthugget (11:e roten) 84 hus och 1,275 pers., i Västra Haga 64 hus och 566 pers, i Östra Haga 69 hus och 409 pers. samt i Nya Haga 23 hus och 212 pers. Tillsamman räknade staden 697 hus och 12,266 invånare.

Men när genom handels förfall inkomsterna alltjämnt sinade måste stadskassören en dag tillkännagiva, att stadens kassa var tom, och att några inkomster ej förefunnos till de dagliga utgifterna. Hjälpn kom visserligen sent omsider, då ständerna, ehuru mycket motvilligt, lämnade staden det förut omnämnda kortfristiga lånet.

»Likaså florerande denna stad förut varit både i handel och andra näringar,» skriver von Rosen, »så vanmäktig och inskränkt har den under senare åren blivit i alla yrken».

En av kontinentaltidens allra betänkligaste skuggsidor är den smuggling, som då vidtog och säkerligen i moraliskt hänseende efterlämnat varaktiga och svårutrotliga spår. Hur Kungl. Maj:t redan från början kunnat tolerera den med handelsbas på Fotö och av engelska flottan på Vinga sand beskyddade försäljningen av kontraband är svårt att förklara. Möjligen har regeringen ej ansett sig kunna hindra densamma, ej heller i den brydsamma tiden velat stöta sig med England, dess ende allierade. I varje fall ansåg sig regeringen genom Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse av den 5 aug. 1812 — alltså några dagar efter det låtsade krigets med England slut och strax före brytningen med kontinentalsystemet — böra stävja förhandenvarande förhållanden.

Utrymmet medger ej att här redogöra för den långvariga och segslitna kampen mot *lurendrejarna*, för vilken historia kammarrådets *Johan Erik Edman* korrespondens med statssekreterare *af Wirsén*.¹⁾ lämnar ett intressant bidrag.

Såsom ett kuriosum kan förmälas, att man slutligen här i Göteborg lyckades stävja det gängse smuggerisystemet genom att under fyra dagar förhandla med de mest inbitna av uppdragsgivarna. De, som därvid talade å det allmännas vägnar, voro ej blott landshövdingen och ovan omnämnde Edman utan även — doktor *Dubb*. Det kan synas egendomligt, säger Fröding, att den framstående läkaren och enastående kommunalmanen befattade sig med slika affärer. Men stadens heder låg honom nog för nära om hjärtat för att han i detta fall skulle kunna förhålla sig passiv.

Rikt givande källa för kännedomen om denna tids händelser är landshövding von Rosens skriftväxling med utrikesministern frih. *Lars von Engeström*, samt till statssekreterare *Wirsén*; den förstnämnda, som vi tidigare esomoftast berört, begynnande den 22 maj 1810, den sistnämnda, i sin förtroligare form först med år 1812. Även av Rosens skriftväxling med dåvarande statssekreteraren för handel- och finanser, *Hans Järta*, får man en djupare inblick i en hel del av tidens företeelser. När efter von Rosens död Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning sagt några ord till kritik av hans ämbetsförvaltning, upprörde detta Järta till det yttersta — han var som bekant en ytterst kolerisk natur — och han svarade med en artikelserie i *Upsala Correspondenten* i dec. 1834, kallad »Moraliska betraktelser», ur vilka några utdrag kan vara berättigade för att visa von Rosens insats under den tid här behandlats.

¹⁾ Fröding: Berättelser ur Göteborgs historia V: s. 30 ff.



108. Utrikesminister Lars von Engeström.

Han påpekar först, att sedan Sverige tvingats ingå på kontinentalsystemet och utestänga ej blott engelska fartyg utan även engelska varor det var fara värt, att brytning skulle inträda med Sveriges hittillsvarande ende bundsförvant. *Canning* hade i aug. 1809 utträtt ur ministären och man ägde ingen visshet, att hans efterträdare, markisen af *Wellesby* skulle hysa lika vänliga tänkesätt mot Sverige. När härtill i maj 1810 den stora engelska eskadern nalkades förefanns föga hopp att ej Sverige skulle invecklas i ett förödande handelskrig med alla dess följder. Det var under dylika förhållanden von Rosen förvärvade sig anspråken på ej blott Göteborgs utan hela landets erkänsla, framförallt genom det sätt, på vilket han, i enlighet med Kungl. Maj:ts

instruktion skötte hamnstängningen så densamma bleve så litet fördärvbringande som möjligt. Enligt den sista punkten i denna instruktion skulle v. Rosen i kritiska fall rådgöra med statssekreteraren (Järta själv), vilken sålunda allena trädde i ansvarighet för vidtagna åtgärder. Ehuru alltid sanktionerade av konungen kunde dessa åtgärder, under Sveriges dåvarande beroende av Napoleons våldsmakt, när som helst förklaras som *straffbara* överträdelser av de offentliga befallningarna.

En sträng verkställighet av den amiral *Saumarez* givna instruktionen (i överensstämmelse med förf. av den 7 jan. och 11 nov. 1807) skulle ha förorsakat jämte de svåraste förluster för svenska handlare och skeppsägare, en total förlamning av vår berghandling och av alla andra näringar, vilka frambringa exportvaror, ett allmänt avbrott av den för vår inre rörelse oundgängliga kustfarten samt mångfaldiga andra följder av oberäknelig skada såväl för den enskilde medborgaren som staten. Genom v. Rosens ingripande lät den rättsinnige *Saumarez* ej blott lämna kustfarten fri utan även svensk flagg ej blott tolererad utan även skyddad mot Sveriges nya s. k. vänner, varibland en syntes vilja återtaga våra äldsta förfäders vikingayrke (Danmark).

Den varurörelse mellan länder vid Östersjön samt dem vid Nordsjön, Atlantiska och Indiska haven, och som förmedlades i Göteborg sköttes av von Rosen med ett oklanderligt iakttagande av de författningar, som kontinentens våldsmakt avtvungit svenska styrelsen. Ej ens lösligen kunde av franska uppenbara eller hemliga agenter mot skeppshandlingar och andra giltiga bevis någon avvikelse framdragas — — —

Knappt hade Sveriges tronföljare dit ankommit och emottagit ständernas hyllning, innan en kurir från Napoleon bragte till minister *Alquier* befallning att förelägga den äldrige och sjuke Carl XIII valet mellan nytt krig med Frankrike och dess bundsförvanter eller en krigsförklaring med England, konfiskation av all i Sverige befintlig engelsk egendom samt förbud mot alla kolonialvarors utförsel till kontinenten. Förolämpningen stegrades genom avfordran av bestämt svar inom fem dagar. Under statsrådsöverläggningen om detta svar, i vilken tronföljarna ej ansåg sig böra taga del, läser en röst ha yrkat att ifrågavarande krigsförklaring ej borde överlämnas förrän man fått bekräftelse på det hot från ryske kejsaren, som insinuerats. Men av skäl, som konungen godkände, beslöts ingå på de hårda, franska fordringarna. Till greve Rosen hade, så snart den franske kejsarens påståenden blevo kända, en kurir med underrättelse därom avgått. En lycklig händelse möjliggjorde att han i tid kunde avvärja de fientligheter från engelska flottan, som man kunnat vänta, att den oskäligen krigsförklaringen skulle framkalla.

I Göteborg befann sig då, under diktat namn,¹⁾ en till Tyskland i något hemligt värv resande engelsman, som stod i nära förbindelse med britiska ministären, särdeles med lord *Wellesby*, och som även ägde ett välvilligt öra hos engelske amiralen. Härom underrättad beslöt Rosen på eget ansvar, att bereda sig ett vänligt samtal med denne. Greven framställde därunder med önskad verkan svenska regeringens svåra belägenhet, dess ovilja att besluta krigsförklaringen, men dess hopp att, ifall densamma ej kunde undvikas, åtgärden måtte ömsesidigt betraktas som en fientlighet blott på papperet. Den inflytelserike engelsmannen lovade att skyndsamt härom underrätta sin regering och trodde sig kunna försäkra, att denna å sin sida ej skulle låta kriget övergå till verklighet såframt det från svensk sida stannade vid en oskyldig krigsförklaring.

Såväl av honom som av en annan aktad och pålitlig man meddelades förhållandet till amiral *Saumarez*. För att undanrödja möjligheten till en hämndkrävande konfiskation av de på nederlag i Göteborg befintliga kolonial- och manufakturvaror blev, efter råd av statssekreteraren (Järta), största delen därav anmält till förtullning, varigenom en vinst av omkr. ½ miljon rdr inom ett par dagar tillskyndades statsverket för sådana varor, vilka ändock sedermera mes-

¹⁾ En i Hamburg bosatt engelsk bankir *Parish*.

tadels utskeppades. När därefter de Kungl. kungörelserna om krig med England av den 17 och om förhållandet med engelska varor av den 19 nov. 1810 hunnit utfärdas och till Göteborg ankommit, samt en särskild instruktion rörande verkställigheten av konfiskationen väl föreskrev offentlig efterforskning efter engelsk egendom, men ej mot lagarnas skydd för svensk mans rätt kunde företagas, så var, innan kriget allmänligen kungjordes i de västra kustorterna, faran för dess verkan i det närmaste försvunnen. Amiral Saumarez hade även själv dessförinnan avlägsnat sig på en kryssning för att icke genast behöva befalla uppbringningen av svenska fartyg eller andra fientligheter. Engelska regeringen förordnade den ej heller, sedan den om alla förhållanden erhållit säker och fullständig kännedom. Svenska handels fortgång stördes ej heller av den engelska sjömakten under den tid, som ännu återstod innan det tryckande kontinentalsystemet nödgade kejsar Alexander att omsider göra sin självständighet gällande, måhända föranledd av det exempel dess svage men ej modfällde och rädlöse granne flerfaldiga gånger ådagalagt.¹⁾ Även det skenbara krigstillståndet mellan Sverige och England förvandlades genom fredstraktaten i Örebro av den 18 juli 1812 till ett defensivt vänskapsförbund.

Landshövding von Rosen har senare själv i ett brev skildrat sina förhandlingar under denna tid med Saumarez. Han skriver:

— På det sättet utrustad (endast ett handbrev från Järta) begav jag mig en mörk natt i gruvlig storm på en liten båt ut till Saumarez, som låg vid Vinga med 23 linjeskepp och en konvoj av 1,300 köpmansfartyg, varibland 135 rikt lastade svenska. Innan jag återvände blev allt arrangerat och förhållningsorder från England begärda genom en skyndsamt expedierad korvett. När på dagen av krigsförklaringens expedierande, två veckor efteråt, utrikesministerns von Engeströms hemliga order ankommo, att söka göra, vad redan skett kunde jag svara:

— Allt är redan fullkomnat.

Även efter den briljanta tidens slut skola vi påträffa den byråkratische, högdragne Ehrenström, ehuru i en mera förödmjukad position samt hans spirituella maka.

Någon gång under år 1811 höll den forna hovdamen eller rättare sagt hennes man på att råka i onåd på allra högsta ort. Händelsen inträffade med anledning av kontinentalsystemet och den tämligen öppna smugglingen som föregick i Göteborg. Ehrenström begick då en indiskretion, som antagligen var ganska obehaglig för Karl Johan. 1811 väntade man kronprinsessan till Göteborg, och Ehrenström skulle från Stockholm, där han då uppehöll sig, begiva sig dit för att emottaga henne.

Han begärde då, skriver hans maka, order av kronprinsen, som gav honom ett brev till *sin hustru* och yttrade:

¹⁾ Märkligt i detta avseende är, att sedan den Sverige avtvungna krigsförklaringen icke åtföljdes av sådana åtgärder, som kunde förbittra den utmanade fienden, det ej dröjde länge innan en rysk tullförordning utkom, i flera hänseenden rakt stridande mot kontinentalsystemets ukaser.



109. Statssekreteraren Hans Järta.

— Min kära vän, jag ber er säga de förträffliga köpmännen i Göteborg, att jag vakar över deras intressen och att deras varor icke skola konfiskeras. Må de därför vara utan fruktan och fortsätta sina affärer i förlitan på mig.

Knappt hade Ehrenström hunnit hem, förrän ett bud från kronprinsen befallde honom att uppskjuta avresan till dagen därpå för att taga åtskilliga depescher med sig. Denna befallning nådde honom just vid tiden för postens avgång, och då han naturligtvis var mycket intresserad för de göteborgska köpmännens bästa, begick han den oförskiktigheten att i största hast skriva några ord till en köpman, med vilken han var god vän, för att konfidentiellt meddela honom vad kronprinsen bett Ehrenström meddela köpmännen i Göteborg. Knappt hade denna så viktiga nyhet nått adressaten, förrän denne (herr Ekman) med brevet skyndade till Börsen och meddelade innehållet åt sina vänner — det betraktas som autentiskt, går från hand till hand, från mun till mun; genom betalade spioner får den franske konsuln reda på saken och genom kurir skickar han underrättelsen till franske ministern i Stockholm, M. Alquier. Denne, den oförsyntaste bland oförsynta — som borde heta *M. Allier* i st. f. Alquier — blir eld och lågor, beklagar sig och förklarar, att han mycket väl märker, att man bedrar hans suverän, och att man lånar sig till en kommers, som alldeles strider emot gjorda överenskommelser. Dessa hade alldeles åsidosatts i den förklaring, som herr Ehrenström nyss avgivit i kronprinsens namn.

H. K. H. kom härigenom i en ytterst obehaglig ställning och förklarade, att han icke givit herr Ehrenström något skriftligt bemyndigande. Knappt hade denne kommit tillbaka från Göteborg, förrän saken togs upp. Den ursinnige kronprinsen lät förekalla honom och det blev en scen, som var dess obehagligare, som H. K. H. påstod sig aldrig ha talat om Göteborgsaffärerna.

Överstinnan påstår, att hon avrätt sin man att lämna något annat än ett blott muntligt meddelande, men under sin övertalning blivit kallad till drottningen, som vid kronprinsens födel-



110. Fru von Ehrenström vid 90 års ålder.

sedag ville giva en fest, varvid överstinnan var utsedd spela huvudrollen, Brynhilda, i ett av greve *Oxenstierna* skrivet skådespel.

— En morgon, skriver hon, hade jag en stor repetition med instrumenter hemma hos mig, då herr *Peyron*, tjänstgörande adjutant hos konungen, passerade salen för att gå in till min man. Som vi voro gamla bekanta, kom han ibland till oss, och i hans besök låg därför intet ovanligt. Han yttrade några artighetsfraser och gick in i rummet bredvid. Vid middagstiden lät Ehrenström genom en tjänare säga mig, att han ej mådde alldeles väl, och att han ej ville spisa middag. Jag gick då genast in till honom och fann honom liggande på en canapé. Han yttrade, att han fått ett lätt feberanfall och att han skulle försöka sova litet.

Sedan överstinnan skildrat, huru hon iklädd sin teaterkostym med brynja, hjälm, sköld och spjut tagit avsked av sin man, avreste hon till festen, som blev i allo lyckad. Deras majestäter komplimenterade henne för hennes roll, konungen omfamnade henne och kronprinsen sade, att hon var hans goda ängel, som spått honom en framtid, som endast kunde smickra honom, men som han skulle söka förverkliga. Hon berättar sedan, att överste *Peyron*, slog sig ned bredvid henne, talade om festen och yttrade i en ironisk ton, som hos honom var mycket vanlig.

— Ni vilar er här på edra lagrar, under det Ehrenström sitter i arrest.

— I arrest? Vad menar ni med det?

— Vet ni då inte, att det var jag, som i dag på morgonen medförde kronprinsens order till honom att under tre dagar sitta i arrest på sitt rum Jag är verkligen förvånad, att ni kan göra en så god min i elakt spel.

Denna så föga finkänsliga och, jag vågar säga, icke förtjänta sarkasm träffade mig som ett åskslag. Jag darrade i hela kroppen, och då jag hos Peyron blott märkte denna skadeglädje, som jag var bekant med sedan flera år tillbaka, reste jag mig upp och träffade lyckligtvis en hovlakej. Jag tillsade denne anskaffa ett ekipage, men medan jag väntade slog jag mig ned på en stol vid ett fönster i balsalen.

Kronprinsen gick förbi, och då han såg mig ensam, tog han plats bredvid mig sade en del artigheter, särskilt för min förträffliga franska diktion.

— Ert bifall, Monseigneur, skulle för ännu några minuter sedan hava gjort mig förtjust, men som det nu är, gör det mig förtvivlad, ty min stackars man har, efter vad jag hört, haft olyckan misshaga E. K. H.

— Visst inte, madame. Jag är alls inte ond på honom. Han har begått en oförsiktighet och komprometterat mig. Jag kunde inte göra annat. Men lugna er och lugna herr Ehrenström i det fallet, det ber jag er om. . .

— Först för ett ögonblick sedan fick jag veta, att han var arresterad. . . om jag hade vetat det förut, skulle jag ej haft djärvheten att inställa mig här. Jag skulle ha delat hans sorg och stannat hemma hos honom. Nu har jag mitt under en bal fått veta detta, mitt under en fest, där jag haft olyckan att utföra huvudrollen, och där jag tilldragit mig alla blickarna i ett sällskap, som utan tvivel kände Ehrenströms arrest, varom jag ensam var okunnig. Detta känner jag som en förödmjukelse — ja, som en förödmjukelse, ty nu kan man misstänka mig för ett oförlåtligt lättsinne i att deltaga i en festlighet, medan min man sitter i arrest.

— Nå väl. Så torde Ni, Madame, meddela honom den nyheten, att han från detta ögonblick är fri. Torka därför de tårar jag ser i edra ögon, och jag upprepar, att jag alls inte är ond. Kronsprinsen tryckte vänligt min hand och bjöd mig ut till supén, men jag utsäktade mig, ty jag ville så fort som möjligt bringa Ehrenström den glada nyheten.

Överste Ehrenström avled 1816, efterlämnande ett mycket gäldbundet bo. Redan året dessförinnan hade hans hustru öppnat en flickpension i Stockholm, vilken hon fortsatte till 1831. Författarinnans lysande period var förbi. »Antagligen kände sig också Ludvig XVIII: s och Karl X: s väninna såsom en landsflyktig markisinna från l'ancien régime, vilken materiellt fick dra sig fram på några kungliga pensioner och på skolavgifterna, men som andligen levde av sina minnen från det gustavianska hovet, från bourbonernas besök och från andra lysande ögonblick.»

Sedan hon slutat med sin skola, vände hon, då nära sextioårig alltmera tillbaka till dessa minnen, som nu blevo hennes tröst på ålderdomen. Nära hundraårig avled hon i Stockholm år 1867.

Innan jag avslutar skildringen av de år, som följde efter uppsvingets tid bör några ord nämnas om en av förgrundsfigurerna i Göteborgs historia — landshövdingen Axel Pontus von Rosen.¹⁾

¹⁾ En fullständigare skildring om honom återfinnes i Lagerbrings »Guvernörer och landshövdingar» samt i sista delen av Frödings Berättelser ur Göteborgs historia.



III. Landshövding von Rosens minnesvård å Gamla kyrkogården.

Efter kontinentaltidens slut eller den »briljanta tiden» följde för Göteborg den nedgångens tid, som vi i några huvuddrag i det föregående sökt skildra. Det var en missräkningarnas period, som ändade i betalningsinställelser i massa, allmän nöd och fattigdom. Under denna tid kommer Rosens goda hjärta till tals. Av hans brevskrivning framgår, hur ömt han kände för stad och län och huru han sökte hjälpa så långt hans förmåga och ofta klena kassa

förmådde. Mer och mer tillvinner han sig nu allas tillgivenhet och förtroende. Vid upprepade tillfällen hyllas han av samhället i dess helhet.

Ej minst när han av en äventyrare, en färgaregesäll vid namn *Brygger* angavs för att tillsammans med amiral Saumarez, excellensen Toll och greve *Jacob De la Gardie* ha ombord på den förstnämndes chefsfartyg konspirerat i ändamål att återuppsätta Gustaf IV Adolf på Sveriges tron. Vid återkomsten från förhöret i Stockholm, som renderade färgaregesällen 28 dygns fängelse på vatten och bröd, uppvaktades han av borgerskapet in corpore. Detta var år 1820.

När han 1823 återkom från riksdagen i Örebro, där han kraftigt sökt befordra länsstadens intressen, hyllades han vid en festmåltid, varvid även skalden Wadman strängt sin lyra.

De vackraste exempel på mod, självupoffring och varmt hjärta visade måhända Rosen under den förhärjande koleraepidemien 1834, då 2334 offer skördades eller omkring en niondel av hela stadens befolkning. Då var han outtröttlig. Tillkallade läkare, ordnade med provisoriska sjukhus m. m. Det sägs, att han för att föregå med ett gott exempel själv besteg kuskbocken på en likvagn, när andra av räddhåga tvekade. Han fick även från allra högsta ort mottaga tacksamhet i dess värdigaste form.

I det närmaste på dagen, tvenne månader sedan farsoten redan upphört, träffades han av densamma som dess sista offer. En minnessten å Gamla kyrkogården, »rest av vänner», gömmer hans stoft.

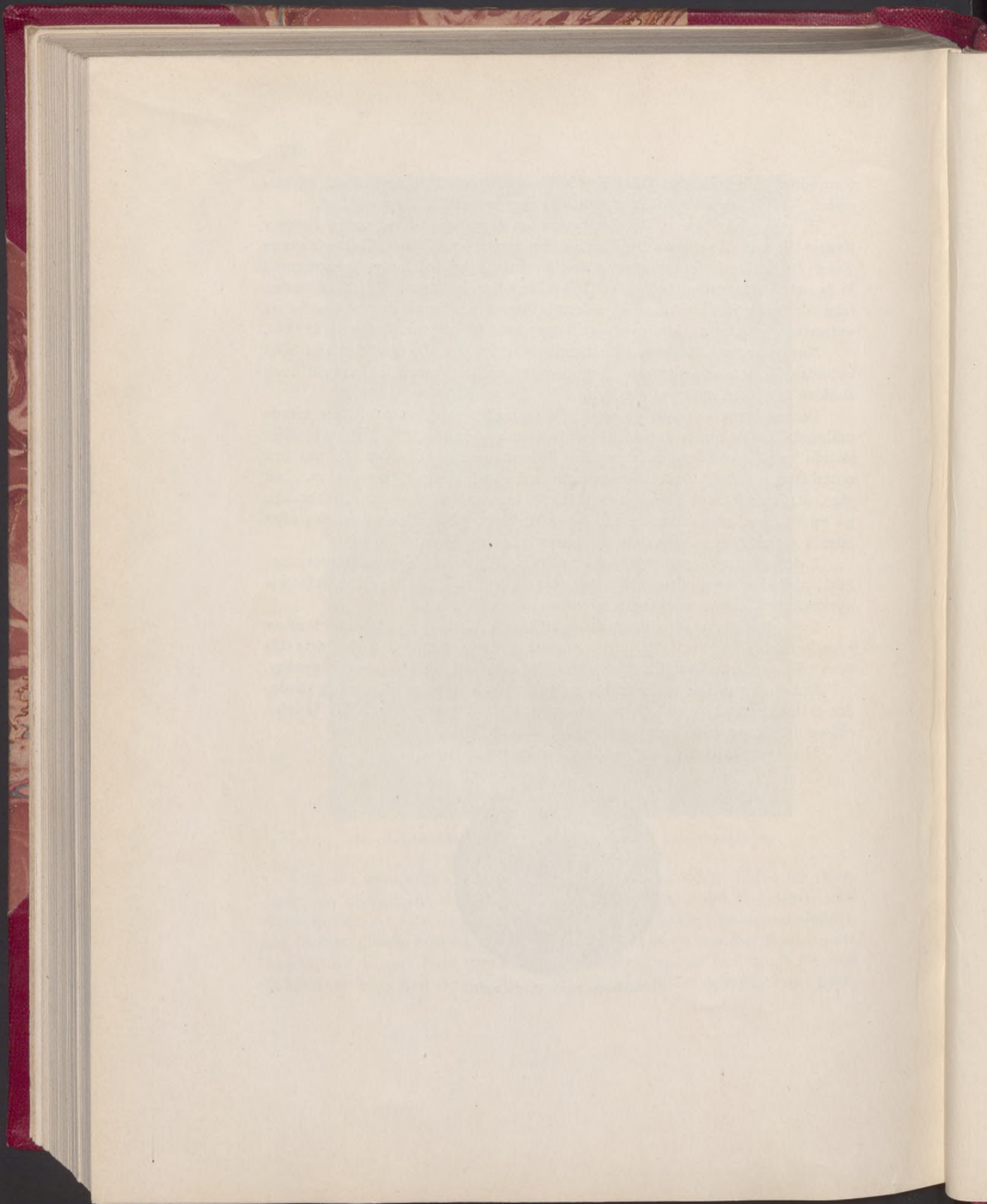
Fosterländsk, nitisk och arbetsam, måhända tilldelad en alltför stor fond av svenskens sorglöshet och lättsinne, men med ett ömt och uppoffrande hjärta står hans bild som en ljuspunkt från en av Göteborgs betydelsefullaste tidsepoker.

Om Sveriges folk under kontinentaltidens strängaste tillämpning räddades från ekonomisk nöd och undan de största försakelser torde förtjänsten till en del kunna tillskrivas von Engeström och Järta.

Men tyngsta lasset drog — *Axel Pontus von Rosen*.



Göteborgs stads äldsta sigill.



Utdrag ur kaparereglementen m. m.

Angående svenska handelssjöfarten under krig mellan främmande sjömakter hade Kungl. Maj:t den 21 januari 1804 utfärdat ett reglemente. Detta lämnar ganska tydliga bestämmelser för redares och skeppares m. fl. förhållande till främmande örlogsfartyg och kapare, angående svenska fartygs neutralitet, om rätta betydelsen av krigskontraband, om visitation av enskilda eller konvojerade fartyg, om vad som bör förstås med en blockerad hamn samt slutligen om behandling av främmande nationers kapare i svensk hamn.

För att ett fartyg skulle anses såsom svenskt och neutralt under krig mellan främmande sjömakter fordrades, att detsamma före krigsutbrottet tillhört svensk man och blivit byggt i Sverige eller där naturaliserat. Till bestyrkande av sin nationalitet skulle fartyget vara försett med vederbörliga dokument såsom bilbrev, mätarebrev, pass, fribrev m. m. Skepparen och hälften av besättningen skulle vara svenska undersåtar. Under iakttagande av dessa övriga reglementen borde fri och obehindrad sjöfart åtnjutas.

Kungl. Maj:ts »Reglemente, huru förhållas bör med *uppbringningen till sjöss* och delning av lagliga byten samt vad i avseende till fartyg och gods, varpå *embargo* är lagd komma att iakttagas» utfärdades den 12 april 1808, upphävande vad som förut härom varit stadgat.

Reglementet lämnar först uppgift å de fartyg, vilka böra och kunna uppbringas, nämligen alla, som tillhörde fienden, vare sig staten eller enskilda, bevärade eller obevärade, med undantag likväl för den händelse, att de befunno sig på mindre än 1 sjömils eller $\frac{1}{15}$ grads avstånd från neutral kust. Även neutrala makters fartyg kunde under vissa omständigheter uppbringas, såsom då de innehade krigskontraband, då de sökte smyga sig in i blockerad hamn o. s. v. För betydelsen av krigskontraband lämnas en tämligen utförlig redogörelse. Vidare finnas bestämmelser, huru förhållas bör med uppbragta fartyg, innan och sedan de blivit införda i hamn, och vad som av uppbragta fartyg och gods må anses för lagligt byte, samt huru sådant byte fördelas. Alla bevärade fartyg skulle tillfalla kronan, varvid regeringen betalade 1.000 r.dr specie för varje svår kanon, men alla handelsfartyg blevo uppbringarens egendom m. m. Särskilda anvisningar, huru förhållas bör med delning av

byte samt bestämmelser angående fartyg och gods, varå *embargo* är lagd avsluta detta reglemente.

Sedan ett allmänt förbud mot byggande av enskilda fartyg »Construerade eller inredde till armering» blivit utfärdat den 25 februari 1808, gav Kungl. Maj:t genom »Reglemente för enskilde Commissarare eller kapare under varande krig mellan Sverige och andra makter» av den 30 april 1808 tillstånd för svenska undersåtare att »liksom i forna tider brukligt varit — » — » — för enskild räkning eller ock i Bolag — » — » — deltaga med Wåre och Rikets Krigskepp i anstalterna att bemöta våldsamerheter och missbruk, samt att till sådant ändamål med vissa villkor utrusta och emot Rikets Fiender, så väl som emot hvilken eljest det vara må, som — » — » — gör sig till uppbringning förfallen, nyttja kaparefartyg.

Kungl. Maj:ts nådiga förordning angående prisdomstolar
m. m.^{24.}

— — — då vi i nåder låtit oss föredraga såväl de underdåniga berättelser, varmed I jämte flera av våra befallningshavande inkommit rörande verkställigheten av den utav oss genom nådiga skrivelser den 4, 18 och 23 sistlidne mars anbefallda embargo på ryska, danska och preussiska i svenska hamnar befintliga skepp och laddningar, som även åtskilliga personers hos oss gjorda på anförda särskilda skäl grundade ansökningar om slik egendoms frigivande eller att därutur erhålla betalning för frakter och andra fordringar, hava vi inhämtat, huruledes flera frågor uppstått, vilka icke annorlunda än vid behörig domstol i laga ordning kunna granskas och avgöras samt efter det vi tagit detta ämne i närmare övervägande funnit gott förordna:

1:o) att alla frågor, vilka angå svensk mans påstående om äganderätt till skepp eller laster, vilka blivit med embargo belagda eller att utur dem erhålla betalning för frakt, bodmerilån, reparationskostnader eller andra fordringar böra av våra befallningshavande hänvisas till utförande vid den domstol lagen för sjörättsmål i allmänhet utstakat och under vars jurisdiktion skeppet och lasten ligger, varvid våra befallningshavande ej allenast böra förordna pålitliga personer, vilka vår och kronans härunder beroende rätt och talan bevaka, utan även därom genast underrätta vårt justitiekanslärämbete, som äger följa målet med dess uppmärksamhet och jämväl, därest omständigheterna så fordrade, annan actor utse;

2:o) att härifrån blott undantagas svensk mans begäran att få disponera sådana skepp eller laster, vilka ostridigt och uppenbart finnas vara svensk egendom och ej förut tillhört utländsk man eller såsom dess tillhörighet blivit uppgiven, vilka skepp och laster, därest sådana finnas, våra befallningshavande genast må frigiva med skyldighet att därom till oss i underdånighet rapportera;

3:o) att till förekommande av varjehanda missbruk samt med anledning av vad till bevarande av tredje mans rätt lag och författningar bjuda om köparens och säljares förbindelse i inbördes tvister att med ed fästa, vad betingat och betalt är, om borgenärs skyldighet i konkursmål att med ed sin fordrans riktighet styrka och om sjöförklaringar och andra händelsers och förrättnings edeliga befästade, bör vid de rättegångar, vilka efter första punkten uppstå, sökanden jämte företeende av de handlingar, vittnen och skäl, varpå han sina anspråk grundar, antingen vid domstolen, där målet är anhängigt eller varest sökanden vistas, med själv sins ed betyga och erhålla, där han gitter, att den avhandling han företett om skeppet, godset, bodmeribrev, räkning för havda utgifter och förskotter, är på god tro överenskommen och avslutad och kontant med penningar eller annan valuta därföre betingad, ersatt och betald, som åberopade handlingar innehålla och utvisa, och att det uppgivna kravet ej i någon måtto blivit grundat på

sådana överenskommelser, vilka haft för avseende att freda den utländske skeppsredaren eller godsägaren från den våda, som vid förmodat eller yppat krigsutbrott befarades, samt den mellan honom, skeppsredaren, godsägaren eller skepparen författade konvention eller räkning med erhållen accept uti någor måtto icke är diktad oss och kronan eller tredje man till men och förfång eller kränkning uti andras rättigheter, samt således hans krav utan svek och list; och må denna ed likväl ej hindra domaren att efter beskaffenheten, av vad i övrigt kunnat förekomma, pröva de uppgivna påståenden och kravens giltighet;

4:o) att åter allt vad i övrigt angår utländska skepp och laster bör, på sätt och i ordning 7 artikeln av vårt för uppbringningar till sjöss den 12 sistl. april utfärdade nådiga reglemente utstakar, undersökas samt berättelse därom genom vår krigshovrätt till oss i underdånighet avgivas, på det vi måtte komma i tillfälle att meddela vårt nådiga yttrande, huru därmed vidare förhållas skall, i följe varav våra befalningshavande äga att till vederbörande krigs- eller rådstuvurätt överlämna handlingarna rörande dessa skepp och laster, vilket bör ske genast i anseende till dem, varå svensk man icke gjort sådana anspråk, som ovanberört är, samt beträffande dem, varpå slika anspråk skett, ej förrän desamma blivit avgjorda och därigenom är vordet urskillt, vad för utländsk egendom bör anses eller vad av densamma må till svensk man utgå, och

5:o) att någon försäljning av lasten icke kan äga rum förrän den är genom laga kraftvunnet utslag eller resolution fridömd eller vi, i den ordning fjärde punkten omnämner oss i nåder utlåtit, huru med lasten skall förhållas, dock att, om något finnes, som ej tål längre förvaringstid, det må genom auktion jämlikt 3 art. 4 § prisreglementet försäljas och medlen i lanträneriet nedsättas, prövningen varav tillkomma vår befalningshavande, som därest någon å lasten anspråk gjort bör hans yttrande däröver, om han i Sverige vistande är, förut infordra ävensom i övrigt med auktionerna, så väl då varorna äro lovgivna, som då de till införsel i riket äro förbjudna, bör förhållas efter kaparereglementet, samt tullavgifterna, evad lasten säljes för enskild eller vår och kronans räkning, på vanligt sätt erläggas.

Detta hava vi härigenom i nåder velat eder till svar samt underdånig efterrättelse och verkställighet tillkännagiva, börandes I därav lämna del åt de uti edert län varande underdomstolar, som med ovannämnda mål få befattning. Vi befalle etc. Haga slott den 22 juni 1808.

GUSTAF ADOLPH

Fred. Gyllentorg.

Litteraturförteckning.

I. Otryckta källor (Landsarkivet, Göteborg).

- Göteborgs och Bohus län.* Landskansliet: Inkomna handlingar åren 1808, 1809 och 1810 (A I).
— —, Registraturen över expedierade handlingar samma år (D I).
Landskontoret: En del handlingar och allegater.
Göteborgs magistrat. Politie och justitieprotokollen 1808, 1809 och 1810.
Göteborgs Borgerskaps äldstes protokoller samma år.
Handelssocietetens i Göteborg protokoller samma år med tillhörande bilagor.
Göteborgs kämnärsrätts och poliskammarens protokoller i en del vidrörande fall, därjämte ha diverse upplysningar blivit sökta i bouppteckningsprotokollen, mantalslängder, kyrkoböcker, Göteborgs stads räkenskaper, borgarlängder m. m.
Beträffande de förkortningar som använts vid citerande av ovanstående handlingar finnas de återgivna i kapitlet Hänvisningar.

II. Tryckta källor.¹⁾

- Aberstén, S.*, Göteborg i utlandets litteratur. Gbg 1911. (*Aberstén*).
Almqvist, E., Befolkningsförhållandena i Göteborg 1776—1885 (Göteborgs Hälsovårdsnämnds årsberättelse 1890).
Angell, H., Syaarskrigen fra 17 maj 1807—1814. Kra 1914.
— —, Vor sidste krig 1807—1814. Kra 1905.
Bäckström, Arvid, Studier i Göteborgs byggnadshistoria före 1814. Sthlm 1923.
Schinkel, B. von, Minnen ur Sveriges nyare historia IV (1796—1809). Utgivna av C. W. Bergman. Sthlm 1854.
Bergwall, Joh., Historisk underrättelse om staden Göteborgs betydligaste varuutskeppningar från 1660—1820. Gbg 1821 (*Bergwall*).
Bloch, A., En världshistorisk epok i Göteborgs historia (1810) Göteborgs Handels- och sjöfartstidn. 6/10 1914.
Bodman, Gösta, Fabriker och industri i det gamla Göteborg. Gbg 1925.
— —, Göteborgs äldre industri (Gbg jub.-skr. IX). Gbg 1923.
Brisman, S., Realisationsfrågan 1808—1834. I. Frågans förhistoria och första framträdande 1808—1810. (Vetenskaps- och Vitterhetssamhällets handlingar i Göteborg) Gbg 1908 (*Brisman*).
Byström, O., Ett och annat om handelskriget kring Skandinavien kuster 1807—1810. (Föreningen för Stockholms fasta försvar. Medd. 21) (*Byström*).
— —, Sjukvårds- och kasernförhållanden inom svenska armén 1809. (Sv. milit. tidskr. 1917, årg. 6) (*Byström, sjukvård*).

¹⁾ Inom parentesen anges benämningen vid citat i Hänvisningar.

- Clason, S.*, Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon. Sthlm 1913.
 — —, Hvad innehöll avtalet i Kongsvinger 1809? (Hist. studier tillägnade H. Hjärne). Sthlm 1906.
 — —, Vårt hundraårsminne 1808—1810. (Sv. hist. tidskr. 1909).
 — —, och af *Petersens, C.*, För hundra år sedan I—II. Sthlm 1909—1910 (af *Petersens*).
 Dänischer Operationsplan gegen Schweden 1809. Militär Wochenblatt 1893. Nr 4.
Fischer, Ernst, Göteborgs landerier (Gbg jub.-skr. XIII). Gbg 1923.
Flood, C., För otti aar siden. Kra 1890.
 — —, I Krigsaarene. Kra 1881.
Fredberg, Carl, Det gamla Göteborg. Gbg 1919—1922.
Fröding, H., Berättelser ur Göteborgs historia. V. Nyare tiden. Gbg 1924.
 — —, Det forna Göteborg. Sthlm 1903.
 — —, Handelsföreningen i Göteborg 1661—1911. Gbg 1911.
Grade, Anders, Sverige och Tilsitalliansen (1807—1810) Akad. diss. Lund 1913.
Grimberg, C., De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen 1804—1808. Akad. diss. (Göteborgs Högskolas årsskrift 1903).
 Göteborg, En översikt vid trehundraårsjubileet 1923. (Gbg jub.-skr. XX.) Gbg 1923.
Hammer, S. C., Da det gjaldt (1808). Kra 1908.
Heckscher, E. F., Kontinentalsystemet. Sthlm 1918.
Hellstenius, John, Några blad ur Göteborgs historia. Sthlm 1870.
Henrik Präntare, Ur Göteborgs krönika. Hemsökelsens år. (Göteborgs Handels- och sjöfartstidning 17/1 1920).
Hoeniger, R., Die Kontinentalsperre in ihrer geschichtlichen Bedeutung. Berlin 1907.
 [*Hummel*], *A. D. H.*, Samlade skaldeförsök. Gbg 1800.
 — —, Adelheid Selbing eller Döm icke efter utseendet. Övers. från franskan. Sthlm 1823.
Innes, A. D., The history of the british nation. London 1912.
Key-Åberg, K. V., De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Storbritannien under Gustaf IV Adolfs senaste regeringsår (7 sept. 1807—13 mars 1809). Kon-sist. avh. [Lund]. Ups. 1891.
Lagerberg, Carl och *Thulin, Otto*, Göteborg under 300 år. Gbg 1923.
Lagerbring, Gust., Guvernörer och landshövdingar i Göteborgs och Bohus län. Gbg 1917.
Larsen, K., Danmarks Kapervæsen 1807—14. Kbhvn 1918.
Larsen, N. A., Fra Krigens tid (1807—1814.) Kra 1878 (Bih. svensk kaparefart).
Lilienberg, Alb., Stadsbildningar och stadsplaner (Gbg jub.-skr. VII). Gbg 1928.
Lind, Ivan, Göteborgs handel och sjöfart (Gbg jub.-skr. X). Gbg 1923.
Ljungberg, Vald., Göteborgs befästningar och garnison (Gbg jub.-skr. VIII). Gbg 1924.
 — —, och *Uggla, Evald E:son*, Göteborgs porträtt (Gbg jub.-skr. XI). Gbg 1923.
 [*Lund, O. B.*], Skaldestycken af L* I—II. Gbg 1794, 1800.
Mahan, A. T., The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire (1793—1812). London 1892.
Meddelser fra [Danske] Krigsarkiv. Bd 4.
 — —, Nordens politiske og militære Forhold: Tidsr. 1 sept.—dec. 1808.

- —, Den paatænkte Overgang til Skaane (Jan.—Mars 1809).
 — —, Freden med Sverige (aug.—dec. 1809).
Melandev, R., Svenska örlogsflottans deltagande i händelserna 1808 (Vårt Försvar 1908).
Muus, R., Den norske Hærs Kampe i 1808—09 og 1814. Kra 1905.
Nelson, Lars P., What has Sweden done for the United States. Rock Island 1917.
Nilsson, J. W., De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike under Gustaf IV Adolf. Akad. diss. Ups. 1899.
Norrie, G., Fra 1809 (Militærlagen 1900, Bd 8).
Pehrsson, Per, Majornas kyrkokronika. Gbg 1926.
Ramm, Axel, När Göteborg var frihamn. Gbg 1900.
Rudbeck, T. G., Sveriges städer I—III. Sthlm 1855.
Rydqvist, Carl, Historisk-statistisk beskrifning öfver Göteborg. Gbg 1860 (*Rydqvist*).
Schoug, C. W., Studier öfver underhållets ordnande å svensk sida under kriget å västra gränsen 1808 (Sv. intendent. tidskr. 1911. Årg. 2).
Schück, H., Den sista gustavianska hovdamen. Ur Marianne Ehrenströms minnen. Sthlm 1919 (*Schück*).
Sjövall, B., Den Adlersparreska revolutionen. Hist. tidskr. 1907.
 — —, Georg Adlersparre och tronfrågan 1809. Lund 1917.
 — —, Prins Christian August och tronföljdsfrågan. Hist. tidskr. 1918.
Smith, Karl, Meddelser om — — — de fremmed Troppers Ophold i Danmark 1808. Kbhvn 1901.
Sleen, Sverre, Det norske Folks Liv og Historie (1770—1814). Oslo 1933.
 Sveriges krig, åren 1808—1809. Utg. av Gen.stabens krigshist. avd. D 1—9. Sthlm 1890—1922.
Tegnér, Elof, Minnen och anteckningar af Lars von Engeström. Sthlm 1876 (*Tegnér*).
Unger, Gunnar, Sjömaktens inflytande på Sveriges historia, III. Sthlm 1929.
Wikander, J. G., Öfversikt öfver Sveriges krig under 1800-talet. Sthlm 1916.
Worm-Müller, Jacob S., Norge gjennem Nedaarene 1807—1810. Oslo 1918 (*W. M.*).
Wrangel, H., Sjömaktens inflytande på Sveriges krig, åren 1808—1809, (Sveriges flotta I, 1907).
 — —, Svenska flottans bok. Sthlm 1898.
Zetterberg, W., och *Uddgren, H. E.*, Kungl. Bohusläns regemente. Ua 1922.
Zlobin, K. H., De diplomatiska förbindelserna mellan Ryssland och Sverige under de första åren av kejsar Alexander I regeringstid intill Finlands förening med Ryssland. Öfvers. af H. Hjärne. Sthlm 1880.

Hänvisningar.

De förkortningar, som användas i det följande äro:

Till landskansliet i Göteborgs och Bohus län inkomna handlingar (Ink.); från samma ämbete avgångna, i registraturen införda (Reg.), varvid i båda fallen årtalet endast första gången angives, tills ny nummerföljd ett följande år inträtt;

Magistratens i Göteborgs politie protokoll (M. P. P.) samma myndighets justitie protokoll (M. J. P.), borgerskapets älte protokoll (B. Ä.); handels societetens protokoll (H. S.).

Författarenamnen hänvisa till i Litteraturförteckningen omnämnda arbeten.

Kap. I. *Staden*. **1.** Aberstén s. 49; **2.** Granberg s. 111, 114, Rudbeck s. 15; **3.** Hemsökelsens år, Henrik Prentare (Hedlund) G. H. T. 17/1 1920; se även: När den röde hanen gol, E. H. (Ernst Hörman) G. H. T. 5/10 1929; **4.** Ramm s. 11; **5.** 1809 Reg. 1552; **6.** 1808. Reg. 310; **7.** Reg. 809; **8.** Reg. 2648 och Gbg Alleh.; **9.** 1810 Reg. 399; **10.** 1808. Ink. 152; **11.** Ink. 91; **12.** 1810. Reg. 527^{1/2}; **13.** Gbg Alleh.; **14.** B. Ä. 15/2 1810; **15.** 1808. Reg. 2190; **16.** M. P. P. 23/2 1810, **17.** M. P. P. 16/2 1808; **18.** M. P. P. 30/3 1810; **19.** Ett skärgårdslandskap i Göteborgs hamn, L. B. (Leo Bonsdorf, G. H. T. 7/9 1929); **20.** Där minnena från Ostindiska Kompaniets tid leva kvar, Leo Bonsdorf 29/8 1931.

Kap. II. *Uppsvingets tid*. **1.** Ramm s. 2; **2.** Bergwall, Ramm s. 16—17; **3.** Rudbeck s. 18; **4.** Fröding V s. 13; **5.** Gbgs stads räkenskaper. Huvudboken; **6.** Ramm s. 5—6; **7.** Aberstén, s. 52; **8.** M. P. P. 4/5 1810; **9.** Granberg I s. 23, 227, Gbgs Allehanda sept. 1808 samt Aberstén s. 59; **10.** Gbgs Allehanda 7/4 1809, **11.** 1809 Reg. 1119; **12.** 1809 Reg. 1804; **13.** 1810 Ink. 43, Reg. 775, 963, 980, Reg. 1032; **14.** 1810 Reg. 1051, 1052, M. P. P. 12/10 1810, G. H. T. 30/1 1932; **15.** 1810 Ink. 52, Reg. 1000, Ink. 58, Reg. 1125, 1181; **15 a.** Tegnér s. 151 **16.** 1810 Reg. 1462; **17.** 1809 Reg. 2625, 1810, Ink. 12, Reg. 258; **18.** 1810. Reg. 2006, 1809 H. S. P. 26/10; **19.** 1809 Reg. 2114, 1065, 821, 1283, **20.** 1809 Reg. 2233, 1810 Reg. 807; **21.** Aberstén s. 56, B. Ä. 15/2 1810; **22.** Fröding, Det forna Göteborg s. 34 ff. **23.** H. S. 1808 11/2, 27/5, 8/4, 4/8, 1/9, 1809 10/5, **24.** B. Ä. 1808 12/1; **25.** Ramm s. 13; **26.** B. Ä. 1808 5/7; **27.** M. P. P. 30/3; **28.** Ramm s. 13; **29.** M. P. P. 1808 10/6, 15/10; **30.** 1809 Reg. 1804; **31.** 1810 Reg. 692, Ink. 69; **32.** M. P. P. 1808 10/4.

Kap. III. *Några kulturhistoriska anteckningar*. *Scück och Warburg* litteraturhist. (1 uppl.); Göteborgs Nyheter och Allehanda för vidkommande år; Hummels och Lunds arbeten å Göteborgs Stadsbibliotek; Hummels korrespondens med Gjørwell å samma plats; Bouppteckningar å Göteborgs landsarkiv (Tarras vol. 1812—14 n:r 134; Bagge vol. 1818—19 n:r 27; Santeson och Malm 1837^{8/6}, 1829^{22/5}); *Aberstén*, Göteborg i utländsk litteratur. **1.** 1808 Ink. 122; 1809 Reg. 200, 2078, **2.** 1810 Reg. 821, Ink. 68.

Kap. IV. *Krigsförberedelser etc.* **1.** 1808 Ink. 6, Reg. 247, 249, 272, 278, 189 Ink. 13; **2.** Reg. 305; **3.** Ink. 8, Reg. 333, 365, Ink. 7/3, 30, 25, 33; **4.** Reg. 548, 549, 55, Ink. 32; **5.** Ink. 43, 32, Reg. 863, Ink. 100, Gbgs Alleh. 23/4; **6.** Reg. 460, 506, 682; **7.** Ink. 48; **8.** Reg. 610; **9.** Ink. 53, 54; **10.** Reg. 688, 714, 806; **11.** Ink. 53, Reg. 2374, 2544; **12.** Reg.

885, 911, 1259; **13.** Reg. 653, 788, 790, 813, 939; **14.** Reg. 878, 973, 1461, 1003, Ink. 1 (ny numr.); **15.** Reg. 1070, 1121, 1134^{1/2}; **16.** Reg. 1280—85, 1344, 1372, 1373, Ink. 182; **17.** Ink. 51, 50, Reg. 834, 851, Ink. 77, Reg. 895; **18.** Reg. 1076, Ink. 137, Reg. 1358; **19.** Gbgs Allehanda, maj 1808, Reg. 1368, 1809, Reg. 1270, 1808, Reg. 1321, 1355, Ink. 8; **20.** Reg. 1949, 1096, 1953, Ink. 183, Reg. 2557, 1809 Reg. 228, 1808 Reg. 1093, 1094, 1809 Ink. 4.

Kap. V. *Åtgärder till örlogsflottans stärkande.* **1.** Sveriges krig 1808—09, I. s. 329; **2.** 1808 Reg. 446, Ink. 57, 74, 76; **3.** Reg. 1112, Ink. 149, 131, **4.** Ink. 119, 142; **5.** Reg. 1328, 1338, 1340, 1341, 1370; **6.** Ink. 156, Reg. 1409, 1443 (tryckt); **7.** Reg. 1442, Ink. 133, Reg. 1459, **8.** Ink. 141, **9.** Ink. 350, 142, 140, 144, Reg. 1490, 1491, 1512, Ink. 58; **10.** Reg. 1563, 1567, 1568, 1597, **11.** Ink. 199, 201, Reg. 1616; **12.** Reg. 1894, 2017, 2060, Ink. 190; **13.** Ink. 159, 103, 168, 352; **14.** Ink. 156, 157, Reg. 1695; **15.** Reg. 1735, 1814, 1785, Ink. 202; **16.** Ink. 367, Reg. 1820^{1/2}; **17.** Ink. 172, Reg. 1893; **18.** Ink. 175; **19.** Reg. 1986^{1/2}; **20.** Ink. 187, **21.** 1808, Ink. 235, Reg. 2524, 2583, 2584, 2670; **22.** Reg. 2557.

Kap. VI. *Åtgärder till stärkandet av Arméns flotta.* **1.** Sv. krig I, s. 333, bil. 21; IV, s. 160; **2.** Ink. 56, 144, Reg. 728, 734, 729; **3.** Reg. 1076, 1123, 1127, Ink. 97; **4.** Sv. krig VI, s. 108—111, Reg. 859, Ink. 52, **5.** Sv. krig VI, s. 318, 340, Ink. 75; **6.** Reg. 1081, 1111; **7.** Reg. 1123, 1139, 1154, **8.** Ink. 94, 117, 106; **9.** Reg. 1208, 1239 — 42, 1259; **10.** Reg. 1394, 1402; **11.** Reg. 1442; **12.** Reg. 1455, 1596, 1609, Ink. 46; **13.** Reg. 1688; **14.** Reg. 1707, 1945, 1706, 1716, 1815, 1832; **15.** Reg. 1820^{1/2}; **16.** Ink. 218, Reg. 1990; **17.** Reg. 1894, Ink. 64, Reg. 2287; **18.** Reg. 2539; **19.** Sv. krig VII, s. 213—218; **20.** Sv. krig I, s. 108, IV, s. 156 ff., VI, s. 315, 415.

Kap. VII. *Kapareväsendet.* **1.** Sv. krig I, s. 371 ff.; **2.** W. M. s. 82, 86; **3.** W. M. s. 96—97; **4.** Kay-Larsen s. 10; **5.** Sv. krig I, s. 372—373; **6.** 1808 Reg. 584, 681; **7.** Kay-Larsen s. 16; **7 a.** Byström (Medd. 21 från Stockh. fasta försvar) **8.** Reg. 705; **9.** Reg. 706; **10.** Reg. 764; **11.** Ink. 45, Reg. 816, 810, Ink. 62, Reg. 835; **12.** Reg. 839, 840, 841, 843, Ink. 103; Reg. 891, 921; **13.** Reg. 920, Ink. 90, 164; **14.** Kay-Larsen s. 188 ff.; **15.** Reg. 936, 1002, 1060—62, Ink. 81, Reg. 2201, Gbgs Nyheter 10/1, 11/2 1809; **16.** Reg. 1008, Ink. 105, 124, Sv. krig I: s. 372; **17.** Reg. 1316, 1343, 1566, 1565, Ink. 153; **18.** Reg. 1443, Ink. 147, Reg. 1645, 1646, **19.** W. M. s. 147; **20.** Reg. 1630, 1668, 2650; **21.** Ink. 138; **22.** Reg. 1741, 1965, 1972, 2764, Ink. 189; **23.** Reg. 2159; **23 a.** Flood, C., For otti aar siden s. 68 ff. **24.** M. P. P. 31/10, 21/10; **25.** Reg. 2548, 2577, 2643; **26.** Reg. 2743, Ink. 322—23; **27.** Reg. 2795, 2877, Ink. 338, Reg. 2868, M. P. P. 19/12; **28.** 1809 Reg. 7, 516, W. M. s. 329, ff.; **29.** Reg. 183, 183^{1/2}, 516; **30.** Reg. 596, 715, 788; **31.** Reg. 974, 1049, 1050, 1070, 1096, **32.** Reg. 1096, 1317, 1351, 1671, 1727, 1737; **33.** Reg. 1807, Ink. 94; **34.** Ink. 119, W. M. s. 376 ff.; **35.** Gbgs Alleh. 14/11 1809; **36.** 1810 Reg. 799, 895, **37.** Reg. 863, 918, 864, H. S. P. 18/5 1810; **38.** Kay-Larsen s. 21.

Kap. VIII. *Handel och sjöfart (1808).* **1.** Bergwall; **2.** 1808 Ink. 23; **3.** Bergwall; **4.** Rydqvist s. 286 ff., Hellstenius s. 44—45; Bergwall s. 43 ff., **5.** Fröding H. S. s. 67; **6.** Ink. 196; **7.** Gbgs Allehanda 12/1, 13/1, 1808; **8.** Dagspressen för ifrågavarande år; Polisk. 9/6 1808; Gbgs Nyheter 21/1 1809; **9.** 1808 Ink. 2; **10.** Ink. 11, **10 a.** Fröding H. S. s. 106; Reg. 563, Gbgs Alleh. 19/2 1808; **11.** Ink. 39, 4 (slutet av handl.¹⁾), Reg. 762, 794, 789, Ink. 6; **12.** Reg. 726; **13.** Reg. 726, Ink. 54; Reg. 2585; **14.** Reg. 1138; **15.** Ink. 9, Reg. 1239; **16.** Ink. 12, **17.** 1808 Reg. 2074, 2124, Ink. 118; **18.** Ink. 232; **19.** Ink. 229; **20.** M. P. P. 31/10 08; **21.** Reg. 2591, Ink. 301; **22.** Reg. 2753, Ink. 241, Reg. 2939;

¹⁾ Ny nummerföljd finnes i slutet av Registraturen.

Kap. IX. *Handel och sjöfart 1809 (intill hamnstängningen)*. **23.** 1809 Reg. 60; **24.** Reg. 95, 242, H. S. P. 21/1 1809; **25.** W. M. s. 372 ff.; **26.** Reg. 331, Ink. 38, Reg. 628, 961, Ink. 38, 51, Reg. 1059; **27.** Reg. 473, Ink. 55; **28.** Reg. 515, 520; **29.** Reg. 793, **30.** W. M. s. 372 ff., 375, 379 ff., 380, 389, 479; **31.** Ink. 59, Reg. 1024, Ink. 7; **32.** Ink. 49; W. M. s. 127—128; **33.** Ink. 74; **34.** Reg. 1413; **35.** Reg. 1487, 1688; **36.** Ink. 84, 83, Reg. 1591; **37.** Ink. 92, **38.** Ink. 14, H. S. P. 21/9 pkt 4, Reg. 1946; **39.** Reg. 2116, 1987, H. S. P. 30/9; **40.** Ink. 22; **41.** Reg. 2145, H. S. P. 26/10; **42.** Ink. 116, Reg. 2173, Ink. 115, Reg. 2193; **43.** Reg. 2164, 2316, Ink. 124; **44.** 1809 Reg. 2216, 1810 Ink. 48; **45.** Ink. 113, **46.** Reg. 2217.

Kap. X. *Hamnstängningen*. **1.** W. M. s. 273, 276; **2.** Sv. krig IX, Bil. 20 (s. 36); **3.** 1809, Ink. 108, Reg. 2146; **4.** Ink. 117; **5.** Reg. 2144; **6.** Reg. 2184, 2185; Ink. 119; **7.** Reg. 2192; **8.** Reg. 2214; **9.** Reg. 2219; **10.** Reg. 2226, 2246; **11.** Reg. 2253; **12.** Reg. 2322; **13.** Reg. 2270, Ink. 125, **14.** Reg. 2421; **15.** Reg. 2268; **16.** Reg. 2346; **17.** Reg. 2568; **18.** Reg. 2592; **19.** 1810 Ink. 6, Reg. 44; **20.** Ink. 10, Reg. 11, 38; **21.** 1810 Reg. 41; **22.** Reg. 571; **23.** Reg. 658; **24.** Reg. 975; **25.** Reg. 1066 $\frac{1}{2}$; **26.** Fröding V, 15 ff.; **27.** Gbgs posten 1874 N:o 4/6 ff.; **28.** Fröding V. s. 17; **29.** D:o s. 18; **30.** Wijkander s. 155; Fröding V. 21.

Kap. XI. *Handel och sjöfart intill periodens slut*. **1.** 1810 Reg. 196, Ink. 8; **2.** Reg. 150; **3.** Reg. 165, Ink. 27; **4.** Reg. 285; **5.** Reg. 399; **6.** W. M. s. 511, 516 ff.; **7.** Reg. 468; **8.** Reg. 1165; **9.** Reg. 835, 1211, 1212, 1432; **10.** Reg. 1163; **11.** Ink. 63, Reg. 1253; **12.** Ink. 96; **13.** Reg. 2172; **14.** Ramm. s. 9; **15.** Ink. 57, 71, Reg. 1434, Ink. 72;

Kap. XII. *Revolutionens återverkningar*. **1.** 1809 Reg. 485; **2.** Reg. 486; **3.** Reg. 508; **4.** Ink. 32, 33, Reg. 539; **5.** Reg. 571, **6.** Ink. 34; **7.** Ink. 31, Reg. 551; **8.** Worm-Müller s. 286—290, 293; **9.** Reg. 574—75, Reg. 816; **10.** Ink. 33; **11.** Ink. 44, Reg. 808; **12.** Ink. 61; **13.** Reg. 884, 1467; **14.** Ink. 108.

Kap. XIII. *Statens medel börja tryta*. **1.** Key-Åberg II, s. 21 ff., 32 ff., 36, 39 ff., 52, Brisman; **2.** Reg. 764; **3.** Reg. 1076, 1078, **4.** Reg. 477, Ink. 27; **5.** Reg. 490; **6.** Reg. 449; **7.** M. P. P. 30/3 1809.

Kap. XIV. *Utländska trupper m. m.* **1.** 1808 Reg. 582, Gbgs Alleh. 20/1 1808; **2.** Gbgs Alleh. 27/1; **3.** Reg. 644, **4.** Reg. 649, Gbgs Alleh. 1/4, Reg. 672, 689; **5.** Ink. 53, 63, W. M. s. 120; **6.** Reg. 680, 686; **7.** Göteborgs Alleh. 5/4; **8.** Reg. 808, Ink. 95, Reg. 818, 923, Ink. 88, Reg. 936; **9.** W. M. s. 263; **10.** W. M. s. 147, Gbgs Alleh. 2/5; **11.** Reg. 1225 Ink. 170; **12.** W. M. s. 132; **13.** Reg. 1007 $\frac{1}{2}$, Ink. 80, 197, Reg. 1140; **14.** Reg. 1135 $\frac{1}{2}$, 1150, M. P. P. 20/5; **15.** Reg. 1225, Ink. 154; **16.** Schück, Den sista gustavianska hovdamen s. 102 ff.; **17.** Reg. 1537; **18.** Gbgs Alleh. 2/2 1809; B. Ä. 1/3 1810; **19.** Ink. 173; **20.** Reg. 1947; **21.** Ink. 178; **22.** Reg. 1893 Ink. 186; **23.** Reg. 1992, 2032, 2033, 2010; **24.** Ink. 180, Reg. 2049; **25.** Ink. 179, Reg. 2051, 2052; **26.** W. M. s. 141, Ink. 221, Reg. 2081, 2703.

Kap. XV. *Embargo etc.* **1.** 1808 Reg. 143, Ink. 7, 16, Reg. 383, Ink. 98, 112, Reg. 894, 897; **2.** Ink. 102, 127, 137, Reg. 2491; **3.** Reg. 404 $\frac{2}{3}$; **4.** Reg. 447; **5.** Ink. 22; **6.** Reg. 489; **7.** Reg. 506, 497, 527; **8.** Ink. 16; **9.** Reg. 520; **10.** Ink. 31, 47; **11.** Reg. 627, 640; **12.** Reg. 585 $\frac{3}{8}$, Reg. 585 $\frac{1}{8}$ Ink. 44; **13.** Ink. 86; **14.** Reg. 684, 739, 810; **15.** Ink. 197; **16.** Reg. 916, 919; **17.** Reg. 855, Ink. 59, 61; **18.** W. M. s. 122, Ink. 77, Reg. 1103; **19.** Reg. 1080; **20.** Ink. 234; **21.** Reg. 1004 $\frac{1}{2}$; **22.** Ink. 83, 151; **23.** Tryckt kungörelse 20/6 1808; **24.** Ink. 138; **25.** Ink. 139, Reg. 2371; **26.** Reg. 2731, 2745; **27.** Reg. 2801, **28.** Reg. 2863; **29.** 1809 Reg. 485, 793; **30.** Reg. 1127, 1128, M. P. P. 20/5 1809; **31.** Ink. 101; **32.** Reg. 1941, Ink. 96 Reg. 1987; **33.** 1810 Reg. 128, 110, Ink. 5; **34.** Ink. 34, Reg. 612, 622; **35.** 1808 Reg. 935, Ink.

149, 150; **36.** 1808 Reg. 974, Ink. 8; **37.** Ink. 95; **38.** Reg. 1138, Ink. 37, 10, Reg. 2516; **39.** Gbgs Alleh. 12/6 1808; **40.** Reg. 1789; **41.** Reg. 2550, 2553; **42.** 1808 Ink. 10 (ny nummerring); **43.** Reg. 2754; 1809 Ink. 3. **44.** Byström, Melander.

Kap. XVI. *Främlingar etc.* **1.** 1808 Reg. 334, 345, 370; **2.** M. P. P. 8/3 1808; **3.** Reg. 404¹/₃ Ink. 60, Reg. 960; **4.** Reg. 1377, Ink. 146, Reg. 2117, 2535, 2536, Ink. 226; **5.** Ink. 29, Gbgs Alleh. 24/3 1808; **6.** Ink. 46, Reg. 838; **7.** Reg. 2574, 2647; **8.** Ink. 214; **9.** Ink. 83; **10.** Reg. 955, W. M. s. 122; **11.** Ink. 101; **12.** Reg. 1193; **13.** Ink. 114, polisk. protokoll 1808, Reg. 1404, Ink. 188, Reg. 2182; **14.** Reg. 1410, 1700; **15.** Reg. 2006; **16.** Kämnärs rättens prot. 6/5 1808; **17.** Reg. 585²/₃, Ink. 113, Reg. 2059; **18.** Schüek s. 103 ff.; **19.** Ink. 192; **20.** Ink. 218; **21.** Ink. 205; **22.** Reg. 2208, Ink. 225; **23.** Ink. 206, Reg. 2335, Ink. 225; **24.** Reg. 2266; **25.** Ink. 208, Reg. 2336, Ink. 222; **26.** Reg. 2647, 1809 Reg. 15, 329, 579, 416, 570, 910. Ink. 52.

Kap. XVII. *Furstligt främmande.* **1.** Schüek s. 86 ff.; **2.** 1808 Reg. 1703, 1739, 1740, 1848; **3.** v. Holten s. 125; **4.** Gbgs Alleh. 26/7 1808, 1809, Ink. 1, Reg. 72; **5.** 1809 Reg. 2567; **6.** 1809 Reg. 2624; **7.** 1810 Reg. 1, 2; **8.** Reg. 18, 20; **9.** Gbgs Alleh. 23/1 1810; **10.** v. Holten s. 115; **11.** Schüek s. 132 ff.; **12.** Reg. 24; **13.** 1810 Ink. 10, Reg. 2008; **14.** Reg. 2204;

Kap. XVIII. *Militär sjukvård.* **1.** 1808 Reg. 771; **2.** Reg. 836, Gbgs Alleh. 19/4; **3.** Ink. 93; **4.** Reg. 896, 1079; **5.** Reg. 1131; **6.** Ink. 116; Reg. 1345, 1956; **7.** Ink. 210; **8.** Ink. 242; **9.** Ink. 195, 204; **10.** Reg. 1992; **11.** Reg. 2004, 2025; **12.** Reg. 2049; **13.** Reg. 2074; **14.** 1809 Reg. 83; **14 a.** Reg. 2545, 2633; **15.** 1809 Reg. 92, 2673; **16.** Reg. 2748, 2788; **17.** Reg. 2431; **18.** 1808 Reg. 2455, Ink. 8; **19.** Reg. 2840, 2940; **20.** Reg. 755; **21.** Sv. militär tidskr. 6 årg. (1917) s. 138 ff.; **22.** Clason och af Petersen s. 169; Melander.

Kap. XIX. *Farsot och nöd i Bohuslän.* **1.** 1808 Reg. 1516; **2.** Reg. 1519, 1520; **3.** Ink. 198; 194 (ej åsatt nummer); **4.** W. M. s. 346; **5.** Reg. 1263; **6.** Ink. 174; **7.** Reg. 2451; **8.** Ink. 324, Reg. 2746, Ink. 240; **9.** Reg. 2755; **10.** Reg. 2773, Ink. 251; **11.** Reg. 2856; **12.** Reg. 2867, 2881, 1809. Reg. 11, 1809 Ink. 3, 20; **13.** Ink. 33, Reg. 626; **14.** Ink. 44; **15.** Ink. 37; **16.** Reg. 879, 1095; **17.** Reg. 922; **18.** Reg. 2765, 2805, 2825; **19.** Reg. 226; **20.** Reg. 491; **21.** Gbgs Alleh. 25/1 1809; **22.** Reg. 885, 898; **23.** Reg. 1156, 1157; **24.** Reg. 1231, 1273, 1333; **25.** Reg. 1291, 1840; **26.** Reg. 2552¹/₂; **27.** Sv. intendenturtidskr. 1911.

Kap. XX. *Avslutning.* Ramm, Fröding V och H. S., Schüek, Lagerbring, Tiselius, G. H. o. Sjöf.-tidn. ²⁰/₁₀ 1934.

Bil. 1. Se motsvarande nummer i Kap. VII.

Bil. 2. » » » i Kap. XV.

Personregister.

Enär ett uppräknande av alla de ställen, å vilka resp. landshövdingar eller tillf. sådana förekomma, skulle alltför mycket betunga registret, meddelas här inledningsvis, att samtliga tjänsteåliggande intill 9/12 1808 utförts av Cäpulan. Överste Belfrage har som tillf. länschef handlagt alla ärenden 10/12 1808—17/6 1809 (en handling 19/6). Överstelöjtnant Lars Hjerta från den 19/6 1809 t. o. m. 5/9 s. å.

Von Rosens första undertecknade handling är av den 6 sept. 1809.

De för nämnda personer i registret angivna pagina avse biografiska notiser eller rent personliga upplysningar.

	Sid.		Sid.
A.		B.	
Aal, Niels, handl.....	188 ff.	Arfvidsson, Sam., handl.	231, 334
Aaron, Naphtali Joseph, handl.	301	Armfelt, G. M., general ...	88, 181, 186, 204, 209, 305 ff, 342, 353
Ackeleij, norsk sjöofficer	224	Artois, greve av	323
Adamy, Joh., handl.	26		
Adlerberg, Carl Gustaf, envoyé	174, 319		
Adlerbeth, president, envoyé	257	Backman, H. J., handl.	18
Adlersparre, Georg, överstelöjtn. ...	181, 203, 204, 246, 250, 326 ff., 332	Bäckström, handl.	102
Adlerstam, major, sjukhusintend.	350	—, handl. i Kungälv	213
Ahlbeck, O. M., sjökaptan	242	Bæhrens, handl.	189
Almfelt, Bror, handl. 187 ff., 190, 198,	306	Bagge, Carl, ¹⁾ kommerseråd 18, 60, 63 ff, 65, 160, 301	
Almgren, A., skeppare	139		
Alopeus, rysk minister	251, 314, 317	1) Även C. Bagge Associés.	
d'Alquier, fransk minister	224, 373, 375	—, Carl jr	66
Alstrin, kommissarie	87	—, Catharina Elisabeth f. Beckman ...	66
Anckarsvärd, C. H., överstelöjtnant	332	—, Georg	66
Andersson, A., uppsyningsman	235	—, Jacob Petter	66
—, Andreas, kommerseråd	122	—, Peter, varvsägare	18, 119, 126
—, Fredrik, handl.	228	—, Samuel, ingenjör	126, 204
—, Gustaf, handelsbokhållare	130 ff.	Barclay, Alex., handl.	26, 161, 228
—, Joh., handl.	162	Bart, Jean, ing. kaptan	305 ff
—, Johannes, koopvardieskepp. ...	128, 130	Bauch, J. C., handl. 26, 161, 172, 228, 283, 285, 292	
Andersson et Wohlfahrt, firma 26, 151, 152, 172, 175, 197, 200, 228, 283, 291, 298, 301, 319		Bauer, P. G., slaktare	163
Andrén, Hans Joh., handl.	152	Bay junior, Nils W., handl.	292
—, Hans Josef, handl.	161, 228	Beckman, Gregorius, handl.	306 ff
—, J. A., handl.	26, 146, 201, 228, 230	—, Olof, handl., konsul ...	28, 228, 245, 301
Angoulême, hertig	323 ff	—, J. D.	15
Anker, Christian	134	Beckström, Gudmund, handl.	130, 136
—, Peder	189	Belfrage, J. L., överste, t. f. landshöv- ding	74, 75, 81, 82, 85, 87, 110
Arenander, byggmästare	345	Bellander, V., överdirektör	194
Arfvidsson, Anders, handl.	25	Benecke, J., handl.	26
		Benedichs, M., handl.	182 ff

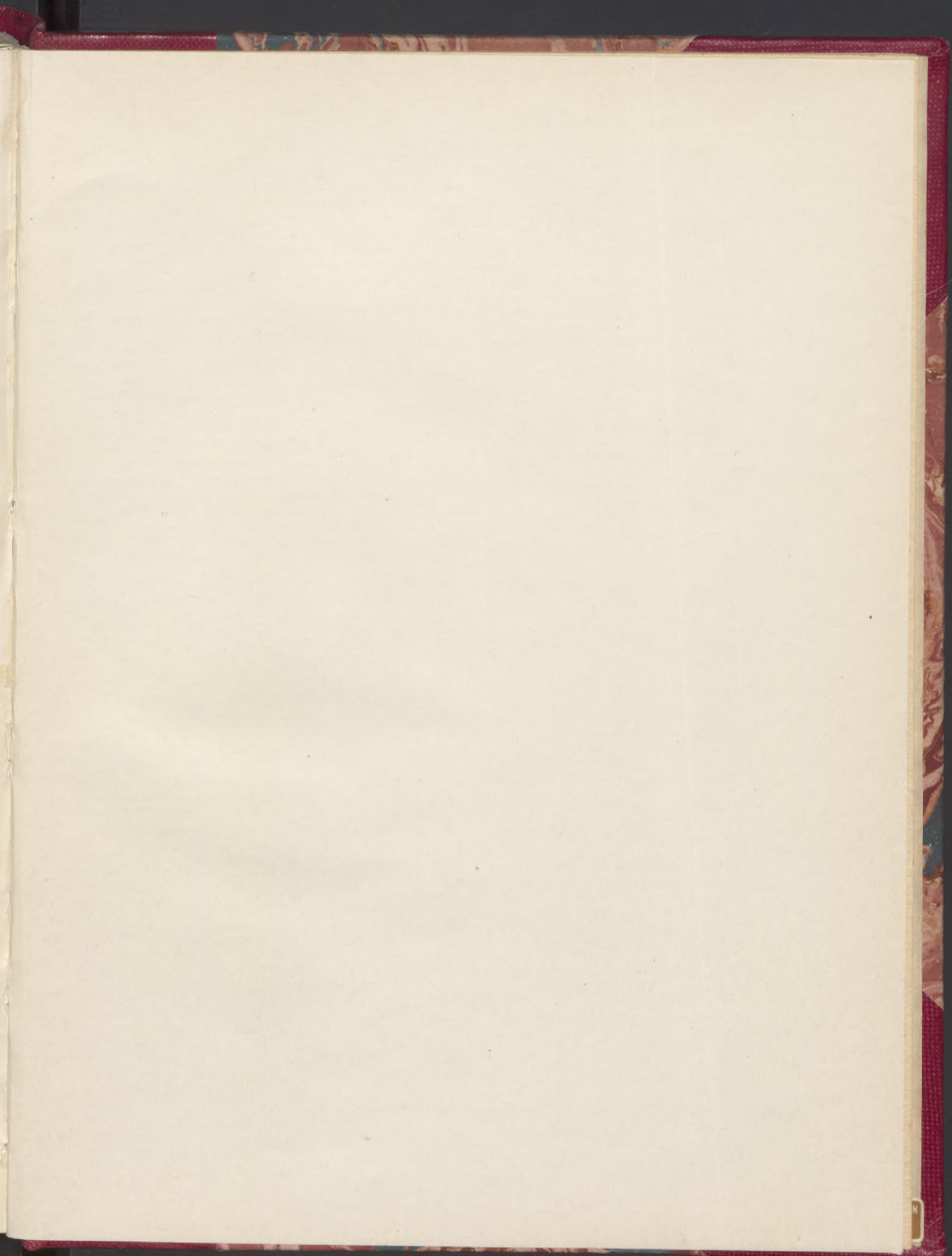
	Sid.		Sid.
Benzelstjerna, löjtnant	295	Brusewitz et Hegardt, firma	161, 228
Bell, Vilhelm	320	Brygger, färgaregesäll	379
Berend, Mora, traktör	237	Brändström, Charles, handl.	228
Berg, A. E., handl. 26,	228	Brömsen, von, löjtn.	75
—, E., koopvadieskeppare	135	Bugge, norsk firma	189
—, Elias, skeppare	131	Bunge, Carl, överste	77
—, Joh. P., handl. 160,	360	Busck, Hans, politieborgmästare	29
—, P. W., handl.	228	Bülow, von, dansk generaladjutant	216
Bergström, Petter, båtförare	146	—, löjtn.	133
Berry, hertig av	312	Bäck, Joh.	18, 119
Bertie, engelsk amiral	210 ff	Börtzell, statssekreterare	10
Bertilsen, skeppare	128		
Bildt, A., studerande	76	C.	
—, Abraham G., kapten	113	Callagan, handl.	228
—, D., överste..... 82, 113,	340, 343, 349	Canning, engelsk premierminister ...	258, 372
Billqvist, G. J:son, handl.	160	Carlberg, C. W., stadsarkitekt 12,	14, 59, 68
Billström, Lars, salteriinspektör	131	Carling, skeppare	135
Björnberg, N., kommerseråd 3,	25, 26, 109,	Carnegie, D., handl.	228
143, 152, 160, 172, 182 ff,	190, 228, 254,	—, et cie, firma	264, 282
264, 269, 279, 299, 346,	368	Carnegie et Lamberg, handl. ...	26, 152, 160,
Blacks Enke, C. S., firma	169	162, 172	
Blaurock, handl.	228	Carlheim-Gyllensköld, C. E. B., överste-	
Blessing, överstelöjtn.	96, 104	löjtn.	114, 124
Blidberg, R. L., handl.	228	Carpelan, J. Fr., landshövding 11,	13, 110 ff
Blom, M., traktör	38	—, C. M., kapten	83, 354
Blommér, C. G., sjökaptén	242	Carlsson, stadskassör.....	41
Bogman, Lars, överste	112	—, Arv., handl.	178
Bogren, J. P., handl.	152	—, Carl H., mäklare, dansk vice konsul	165,
Bohman, Carl Jac., handl.	178	295	
Boije, Fr., ryttmästare	90	Caudras, brig.-general	294
Bonamy, A., bokhandlare	53	Cederström, Bror, general	204, 246, 342
Borelius, L., överexekutor	186, 198, 345	Celsing, Johan, handl.	242, 308
Borgenström, A. E., handl.	162	Chapman, F. H. af, vice amiral	92
Borgert, G. P., handl. 26,	37	Christie och Marshall, firma	18
—, N. G., handl.	264	Claeson, Lars, handl.	178, 199, 234
Borlind, firma	109, 299	Clancey, Peter, fiskeriintendent	168, 174
Boulton et Baker, firma	189	Clemensson, Hans, hovsmed	253
Bourienne, statsråd	295	Connel, John	2, 3
Brahe, Magnus, excellens	328 ff	Coyet, C. F., överste	104
Brandt, överste	91	Crohn, L. H., handl.	72
Brask, ränte- och proviantmästare	361		
Bredberg, E. T., handl.	228	D.	
Bredbäck och Holmström, firma ...	161, 172	Dahl, Jacob, bryggare	239
Bredelius, B., handl.	178	Dahlerup, W., dansk sekundlöjtnant ...	270
Brehm, E. W., handl.	131	Damm, Claes Henr.	319
Brinkman, C. G. von, envoyé 169,	183, 211,	—, Fred. och Joh., firma	162, 319
369		—, Joh. Aug.	319
Brolin, kabinettsskurir	211	Darre, norsk major	252
Broms, E. A., handels societetens ordf. ...	261,	Dealy, Th., engelsk handl.	186
334, 368		Denell, translator	42
—, Olof, skeppare	135	Denisson et cie, J., handl.	228
Brown, Wilhelm, dansk generalkonsul ...	245	Destoucher, fransk emigrant	311
Bruhn, kommerseråd, rysk konsul	245	Dickson, James, handl. ... 66,	152, 228, 369
Brunius, G., prost	327	—, Rob., handl.	26, 192, 240
Brusewitz, E., borgmästare	231, 366	Domeyer, med. dr	192, 340, 351, 361
—, G., handl.	334	Dubb, Pehr, amiralitetsmedikus 37,	45, 46,
—, P., regementsauditör	316	47, 332, 340, 341, 348	

	Sid.		Sid.
Dundas, kapten	324	Fryckberg, Zack., handl.	178
Duus, Hans P., kapten	133	Fröding, P. A., handl. (A. P.!) 25,	122
Dymling, murmästareälderman	345	Frössberg, O., kronofogde	88
Döbeln, G. K. von, generalmajor	227	Fürst, handl.	284
		Fällings änka, J., handl.	162
E.			
Eberstein, brukspatron	283	G.	
Eckhardt, Chr., slaktare	163	Gardie, Jacob De la, greve	379
Edberg, J. M., skeppare	135, 138, 140	Garling, J. C., handl.	18, 42
Edelcrantz, A. N., kansliråd	73	Gavin, William, bryggare	239
Edén et cie, firma	172	—, handl.	115, 152, 228
Edin, Jonas A:son, handl.	235	Gegerfeldt, regementskvartermästare ...	343
Edin et cie, S. A., handl.	160, 178	Gerau, Tobias, slaktare	163
Edman, Johan Erik, kammarråd	371	Gerdes, Hans von, burggreve	44
Edström, And., båtålderförman	41	Gerdten von, kapten	94
Egeberg, Westye, handl.	189	Gerle, Anders, handl.	219 ff
Ehrenheim, F. V. von, kanslipresident ...	171	Gibson, William, handl.	160, 239
	258, 290, 302	Gibson et cie, firma	228
Ehrenström, Marianne f. Pollet, överst-		Gillner, överstelöjtn.	124, 273
inna 72, 80, 246, 274, 310, 311, 317, 323		Gjers, G., överstelöjtn.	43
	330, 374 ff	Gloersen, handelsagent	76
—, N. F., överste, kommandant 77, 80, 81,		Gradman, J. A., handl.	151, 152, 228
85 ff, 90, 94, 100, 102, 107, 276, 310,		Graffman, traktör	348
318, 323, 349, 374 ff		Gram, Edv., generalkonsul	148, 211 ff
Eiserman, J. E., häradshövd.	29	Gramont, hertig av	312, 323
Ekman et cie, G. H., firma 26, 109, 160, 175		Granberg, P. A., publicist	52
177, 190, 197, 200, 264, 299, 313, 369		Greiffe, C. F., kronofogde	88
Ekström, J. G., skeppare	140	Gren, Abr., handl.	160
Engblom, Israel, sjöman	242	—, Gabriel, handl.	160
Engelhart, C. D., livmedikus	34	Grill, handelsagent	174
Engeström, Lars von, utrikesminister 34, 147,		Grunsky, Anna M., slaktare	163
202, 210, 212, 225 ff, 240, 368, 371 ff		Gryning, Jetzer et cie, firma	319
Erdman et cie J., firma	290	Grönberg, P., handl.	42
Ericsson, J., traktör	26	Grönvall, Jacob, kronobefallningsman ...	340
Erskine, Th:s, engelsk konsul	39		348
Esbo, handl.	283	Grönwall och Bergendahl, firma	162
F.			
Falck, Bened., börsdirektör 179, 182, 201,		Gulich, M., borgmästare	76
230 ff, 345		Gyzander, justeringsman	197
Falsen, Enevold de, assessor	182	H.	
Fasting, löjtn.	75	Haagen-Mathiesen, norsk köpman	190
Fauche, P. F., bokhandlare	312 ff, 317	Hadvig, Charles, med. dr	307 ff
Faye, Chr., handl.	187 ff, 190	Hagberg, Hindrik, skeppare	219
Fehrström, J. G., handl.	161	Hagman, Joh., handl.	162
Fernborg och Ericsson, firma	160	Halfvordsen, Maths, skeppare	140
Fersen, Axel von, excellens	34, 275	Hall, John, handl. 25, 26, 56, 82, 228, 344	
—, Fabian von, excellens	328 ff	—, Joseph, mäklare	165
Fleuther, byggmästare	42	Hallengren, bokhållare	240
Floorman, G. M., med. prof.	34	Hammar, dansk handlande	220
Fontany, rysk konsul	282, 312 ff	Hansson, Hans, kapten	151
Fornell, J. A., konstruktionsofficer 113, 115		—, M., kapten 92, 94 ff, 100 ff, 106, 109,	298
Forsell, löjtn.	187	Hautepié, L. de la	14, 311
Fraser, A. M., gen.-löjtn.	273	Hederstjerna, Carl, expeditionsskr.	109
Freundt, J. F., handl. 102, 115, 118, 120,		Hedman, Carl, handl.	37
136, 162, 228		Hedman et Arfvidsson, firma 26, 162, 172,	228, 292

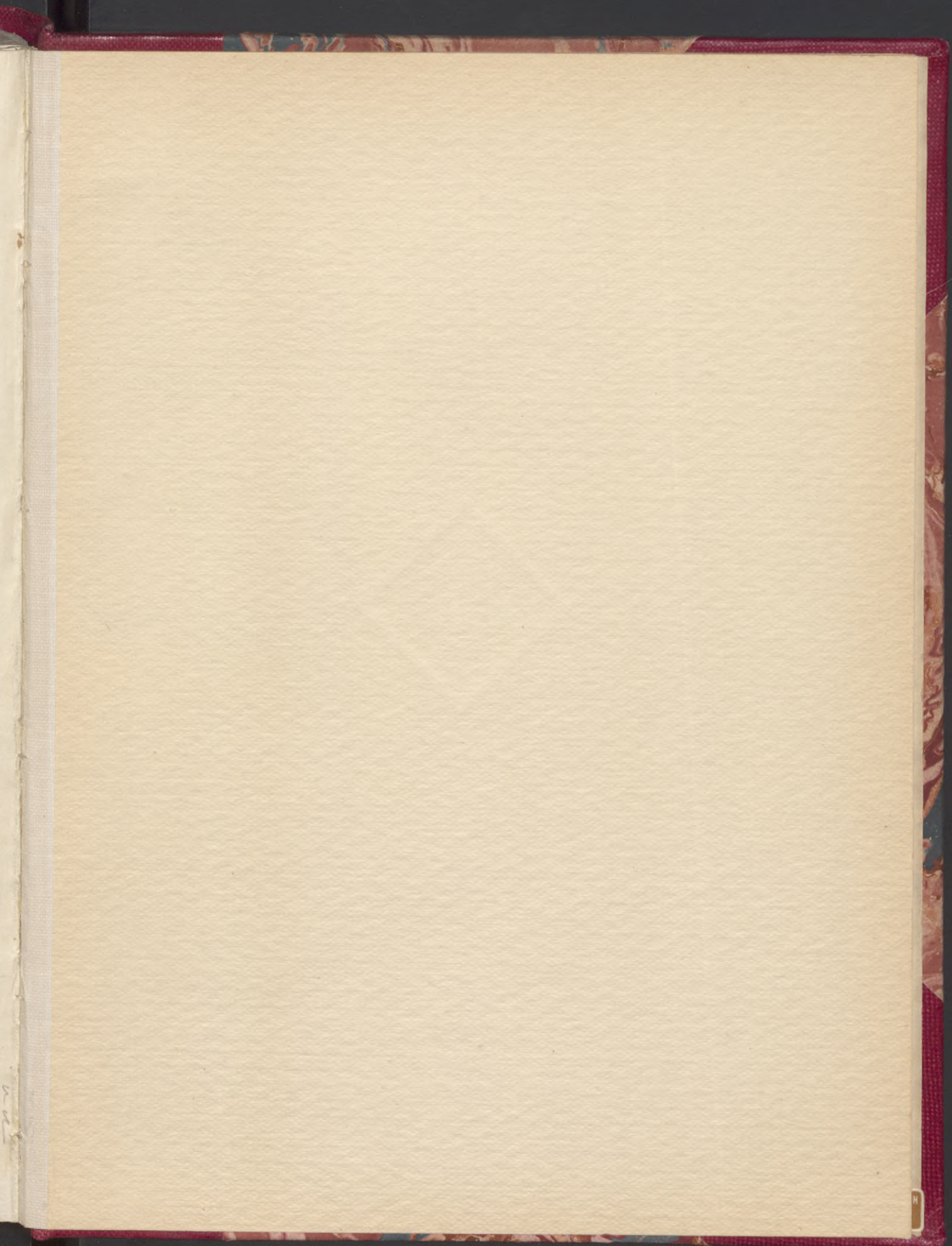
	Sid.		Sid.
Hegardt, handl.	283	Killander, A., handl.	152, 162
Heiding, Peter, handl.	238	Kirchner, löjtn.	133
Heinrichs, J. H., handl.	26	Kjellberg, Karl Fredr.	369
Hellberg, J. F., kronofogde	88	—, Jonas, handl.	26, 45, 46, 160, 369
Hemphill, John	3	—, Jonas Anders, handl.	369
Hennichen W:ve et Son, firma	270	Klinton, brig-general	273
Hennings, handelsexpedit	238	Koch, H. C., källaremästare	41
Heyman, Salomon, handl.	26	—, N., kaptén	75
Hierta, C. J., major	73	Koch et Söner, Michael, handelsbol.	117
Hillberg, Lars, handl.	178	Korn, C. M., handl.	161
Hjerta, Lars, överstelöjtn., t. f. landshöv- ding	87, 361	Krohn, Joh., skeppare	210
—, kaptén	75	Kroll, Johan, borgmästare	324
Hjertén, ekipagemästare	115	Krusell, löjtnant	88
Holland, postmästare	304	Krusenstjerna, amiral	226
Holm, Math., handl.	237	Kullberg, bokbindare	36
Holmboe, norsk löjtn.	301 ff	Kullman, Olof, handl.	178
Holten, J. J. von, tolagskamrer 3, 4, 168, 192, 324, 330		Kunst, J. H., tobaksfabrikant	240
Holtermen et cie 2, 26, 228, 286, 301			
Homeyer, J. F., kommerseråd ... 16, 26, 200		L.	
Honyman, engelsk amiral	226	Lach, Gustaf, handl.	178
Hope, John, gen.-löjtn.	273	Lagerbjelke, Gustaf, utrikesminister	251
Hummel, A. D., v. auditör	52	—, J. G., amiral	123
Höök, N., vinhandlare	11	Lagerbring, Karl L., statssekreterare	115
		Lagerheim, C. E., president	183
I.		Laget, Edv., gen.-major	273
In de Betou, J. G., stadsfiskal 29, 306 ff, 316, 340		Lamberg, Casten, handelsexpedit 306 ff	
		—, Jean, handl.	334
J.		Langewirth, E., överste	237
Jacobi Kloest, preuss. minister ... 275, 310		Lang, G., handl.	26
Jacobsson, Lewin, handl.	26, 345	Lawrence, Redman	2
Jameson, med. dr.	351	Lehman et cie, firma	228
Jansson et cie, Nicl.	162	Leibert, general	294
Jennisch, senator	334	Lejean, fransk överstelöjtnant	334
Jessen, dansk kaptén	269	Leman, W. M., handl.	26
Jetzer, J. Henr., handl.	319	Lennart, smed i Kungälv	83
Joung, eng. kaptén	299	Leopold, C. G. af, skald	54
Jungqvist, Jonas, handl.	130	Levén, prov.-läkare	358
Juthe, skeppare	135	Levgren, Lars, handl.	161
Järta, Hans, statssekreterare 215, 294, 371, 373, 375		Lidbeck, Chr., handl.	162
		Lidberg, D., handl.	178
K.		Lidner, Bengt, skald	49
Kaas, F. J., kanslipresident 181, 183, 187, 189		Liedblad et Sjögren, firma	178
—, G. C., kammarherre	182	Liljehorn, G., major 76, 80, 87, 355	
Kall, Fr. G., rådman	29	—, J. F., generalintendent	342
Keat, engelsk amiral 138, 184, 271, 278		Liljewalck, C. F., lektor	34
Kellgren, Johan Henrik, skald	49	Lille, greven av 312, 323	
Kennedy, M. R. H., gen.-kommissarie ... 273		Lindeberg, löjtn.	75
—, Thomas, handl.	228, 334	Linderot, Chr., kyrkoherde	360
Kennedy et Åberg, firma 26, 188, 228, 283, 285, 301		Lindgren, tullkontrollör	242
Kindberg, Sven J., mäklare	165, 283	Lindstedt, A. W., handl.	162
Kinlock, And., rådman	29	Lindström A.-B., firma	178
		—, bokbindareälderman	36, 163
		Ling, P. H.	52
		Linström, G., handelsbetjänt	35
		Liung, skeppare	141
		Ljunggren, Lars G., handl.	161
		Lord, eng. löjtnant	182

	Sid.		Sid.
Reinhard, handl.	304	Sederholm, Carl E., handl.	160
Renström, löjtn.	75	Segerlind, L., värdshusidkare	15, 38
Reis, Olof, handl.	131, 244	Setterborg och Bressander, firma	162
—, Salomon von, handl.	138	Siberg, And., handl.	228
Reiss, Abraham, styrman	138, 139, 142	Sieurin, J. W., handl.	162
Reventlow, dansk löjtn.	320	Silfverschiöld, N., överste 30, 44, 78, 220, 221, 223, 224, 327	
Ribbing, löjtnant, traktör	38	Silfversvärd, C. G., kapten	75
Ristachius, fältläkare	350	Silvander, handelsb.	228
Ritterberg, A. F., handl.	282, 333, 368	Simeon, kapellpredikant	360
Roberg, skeppare	292	Simmingschöld, D. A., fänrik	75
Roempke, justeringsman	174, 177, 197	Sjöberg, Johan, värdshusvärd	306
—, M., prost	46, 250	Sjöstedt, Gustaf, löjtn.	132
—, M. J., sjökapt.	242	Skogman, C. D., kanslist	239, 309
Romana, markis de la, spansk överbef.	278	Sköldebrand, C. E., överstelöjtnant	327, 332
Roos, Z. B., handl.	26, 172, 228	Smith, J., engelsk konsul 76, 136, 142, 168, 191, 210, 213, 219 ff, 224, 268, 279, 282 ff, 294, 310, 322, 346	
Rosen, Axel von, landshövding 147, 149, 377 ff		—, Richard S., amerikansk konsul ... I, 225	
Rosen, G. von, landshövding	34	Soland, dansk löjtnant	270
Rosén, Gustaf, prof.	344	Sontag, brig-general	273
—, Johan, lektor	49	Spargren, Bernh., handl.	178
Rosenberg, A., handl.	201, 230	Stare, Harder, skeppare	219
Rosenblad, M., statssekreterare 168, 185, 192, 250, 262, 288, 353, 361		Stecksén, J., handl. 102, 135, 136, 142, 143	
Rosenkrantz, M. G.	189	Stedingk, K. B. L. K. von, ambassadör 169, 258	
Rothe, dansk kapten	270	—, V. von, vice amiral	113
Rucker, D. H. och J. L., firma	238	Stenborg, Carl, hovsekreterare	71
Ryberg, Johan, slaktare	163	Stenersen, E. B., handl.	189, 196
Ruge (Rüge), Christian von, norsk löjtn.	302	Stigberg, P., matros	268
Rydingsvärd, J. G. von Proschwitz, kap- ten	75	Stoltenberg, M., handl.	238
Rydqvist, kommissarie	143	Strandberg, Olof, kapten	104
Rylander, porträttmålare	308	Strauss, A. F., handl.	301
S.			
Sahlgren, Jacob, handl.	26	Strömberg, H. J., handl.	238
—, N., direktör	15	Sundberg, löjtn.	75
Sandberg, sjukhusdirektör	263	Svalander, C. E., handl.	228
Santesson, B. H., handl., riksdagsfullmäk- tig 9, 26, 60, 68, 163, 164, 201, 228, 239, 253		Svanander, F., bryggare	239
—, Dorotea, E., änkefru	348	Svanberg, löjtn.	75
—, G. B., firma ... 26, 160, 172, 264, 283 ff		Svensson, Isaac, handl.	160
Saumarez, James, amiral 138, 216 ff, 224 ff, 226, 229, 258, 271, 274, 277, 373, 379		—, L., bryggare	239
Schale, Anders, handl.	228	—, S., handl.	178
Scharff, P. H., överste ... 32, 113, 122, 144		Synnerberg, C. G., skeppare 140 ff, 143	
Schimmelmann, E. H., dansk finansminis- ter	148, 190	Söderling, J., gästgivare	198, 322
Schoerbing, expeditionsskr. 165 ff, 171, 172, 177, 184, 192, 239, 298		T.	
Schoetz, leg. sekr.	310	Talleyrand, ärkebiskop	325
Scholte, senator	334	Tank, Carsten, handl.	189, 304
Schultz(en), J. Ch., major	77, 78	Tarras, Laur., handl. 26, 60 ff, 152, 160, 169, 172, 186, 188 ff, 196, 228, 264, 283, 301, 366, 368	
Schulzenheim, D. von, arkiater	35	Taube, C. W., envoyé	76
Schwerin, von, stallmästare	334	Tauson, E., handl.	228
Scott, D., handl.	28	Tavast, J. H., general 215 ff, 224	
Scott et Gordon, firma ... 82, 160, 162, 228		Tegner, , löjtnant	75
		Tegnér, Esaias	48
		Tham, Christian, superkargör	63
		Thetis, dansk löjtn.	150

	Sid.		Sid.
Thieckness, engelsk kapten	213	Westbeck, Jonas, fänrik 82, 127 ff, 129, 139	139
Thorild, Thomas, filosof, skald	49	—, O. J., handl.	131
Thornton, Eduard, engelsk minister 258, 282	282	Westerberg, Anders, båtförare	146
Thrane, handl.	189	Wetterling et Son	152, 360
Timén, sjökaptén	268	Wetterstedt, G. af, kabinetts- och statssekreterare 250, 303, 304, 309, 312, 318, 319, 322	322
Tingqvist, skorstensfejare	11	Whittingham, prismästare	219
Tod, Georg, värdshusidkare	38	Wideberg, Zackarias, handl.	228
Toll, J., fältmarskalk 135, 146, 169, 269, 276, 279, 299, 301, 320, 379	276	Widell, Olof (Olaus), skeppare	139, 142
Tomsen, skeppare	292	Wijk, Olof, handl. ... 18, 131, 141, 143, 228	228
Topp, dansk löjtnant	270	Willemoese, dansk premiärlöjtn.	270
Tormussoff, rysk general	312 ff	Willerding, Fr. handl. 26, 66, 160, 209 ff, 228, 238, 292	292
Toulon, biskop av	325	Winberg, bokbindare	36, 163
Tranchell, J., direktör	16	—, Charles, handl. 127, 134, 140, 272	272
Trogeus, stuvare	242	Wingård, Johan, biskop	250, 253, 327
Trolle, dansk löjtn.	150	Wirgin, J. A., studerande	76
Trolle af, major	298	—, J. C., överstelöjtn.	74
Trux, H. F., dansk styrman	270	Wirsén, G. F. af, statssekreterare ... 229, 371	371
U.			
Ullman, Aron, handl.	161, 178	Wiström, boktryckarefaktor	36
Utfall, J. G., major	316	Wohlfahrt, Adolf C., handl. 228, 306 ff, 334	334
W.			
Wærn, L. M., brukspatron	16	—, Fr. W., handl.	198
Wagner, Isaac, sjökaptén	242	—, J., handl.	40
Wahlberg, N. F., handl.	360	—, O., handl.	162
Wahlstedt, major	295	Wohlfahrt et Nordberg, firma	228
Valentin, J. M., handl.	160	Wohlfahrt et Norling, firma	188
Valerius, Johan David, skald	49	Wohlfahrts Söner, Bernhard, firma	228
Waller, Smithson, handl.	162	Wohlgren et Wenster, firma	228
Wallerius, Arvid, rådman	295	Wolff et Dorville, firma	189
Wallmark, P. A., publicist	49	Wolstoncraft, Mary	70
Warberg, löjtnant	109	Worrau, W.m., handl.	26
Warburg, Sim. El., handl. 90, 161	161	Wuust, P. J.	150
Wedberg, handelsbokh.	228	Y.	
Wedel-Jarlsberg, J. C. H., greve 126, 127, 175, 188, 270	270	Yhlen, J. A. von, fänrik	75
Vege sack, E. E. G. von, gen.-major 73, 74, 76, 81, 85, 113, 131	131	Yvon, handl.	227
Weinberg, major	106	Å.	
—, Bernh., handl.	334	Åberg, Olof, handl.	178
Wellesby, markis, eng. premierminister 372, 373	373	Åberg och Wikström, handelshus	117
Wendler, A., handl.	160	Åkerman, F. M., landskamrer	10, 228
Wennerberg, N. E., skeppare	150	—, Niklas	319
Wennerholm, P., handl. 26, 28, 132, 152, 228, 317	152	Ålengren, Joh., slaktare	163
Wennerqvist, löjtn.	305	Ö.	
Wennerström, A., handl.	178	Ödman, Abr., skeppare	139
Werwetz, Joh. Clint., handl.	161	Ölisch et Son, Joh., mäklare	165
		—, Niel., handl.	162
		Öman, Ulrika	306
		Östergren, Jöns, skeppare	283



1500 10/9
1744 de



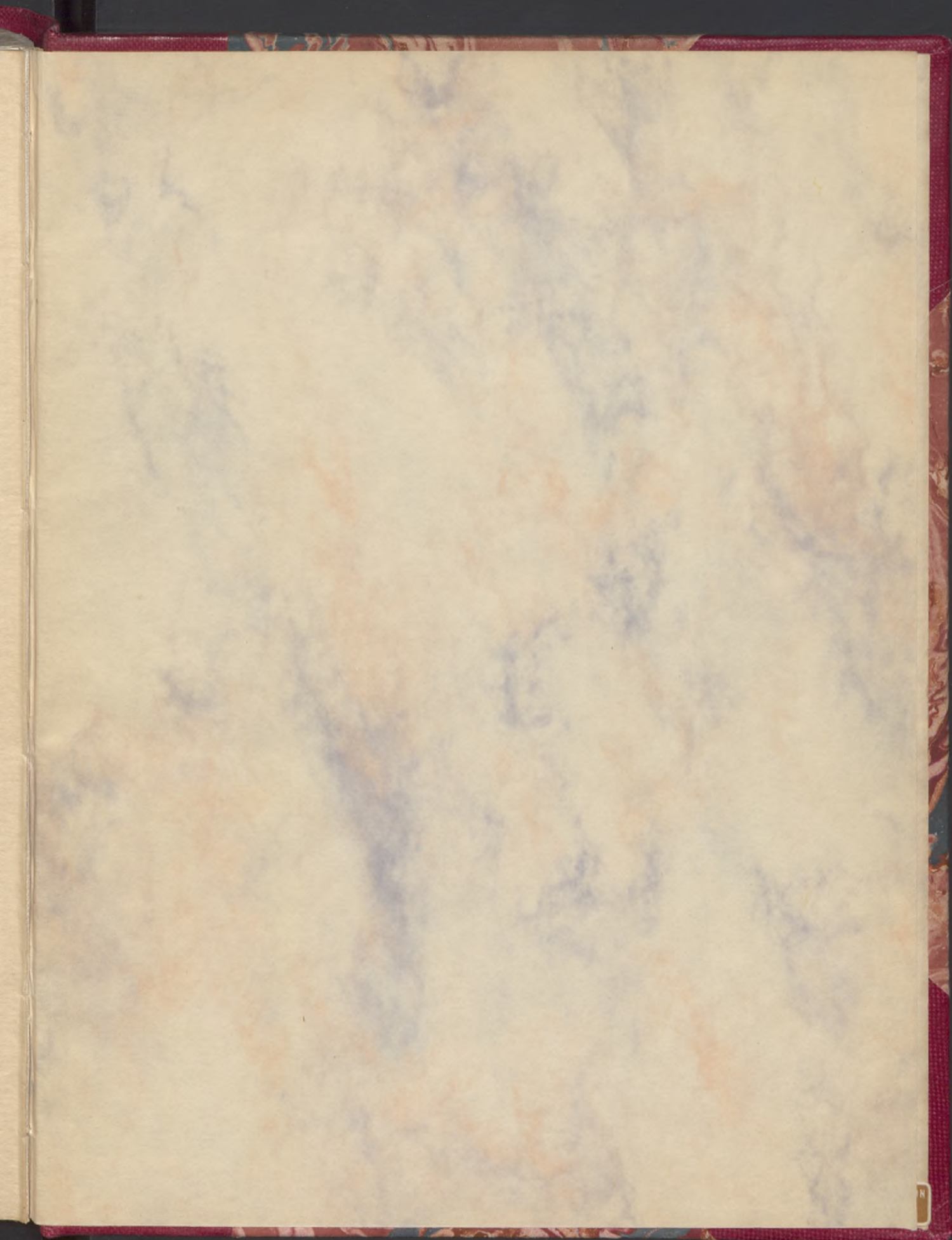
Pris
Kr. 10:-

Västra Sverige

GÖTEBORG

ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

1935



1811

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY
AT HARVARD UNIVERSITY



3-
JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

